

MIRJA KANANEN

“Vapautusta eduskuntatyöstä saavat – – – ”

Tilastollinen ja normatiivinen tarkastelu
valtiopäiviltä 1970 - 1998

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston
yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi Tampereen yliopiston
Attilan luentosalissa B661, Yliopistonkatu 38, Tampere,
perjantaina 16. päivänä elokuuta 2002 klo 12.

Acta Universitatis Tampereensis 880

University of Tampere

Tampere 2002

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Tampereen yliopisto,
Politiikan tutkimuksen laitos

Myynti

Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto

Kannen suunnittelu
Juha Siro

Taitto: Marita Alanko

Painettu väitöskirja
Acta Universitatis Tamperensis 880
ISBN 951-44-5401-4
ISSN 1455-1616

Puh. (03) 215 6055
Fax (03) 215 7685
taju@uta.fi
<http://granum.uta.fi>

Sähköinen väitöskirja
Acta Electronica Universitatis Tamperensis 192
ISBN 951-44-5402-2
ISSN 1456-954X
<http://acta.uta.fi>

Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print
Tampere 2002

ESIPUHE

Kun nyt saatan valmiiksi väitöskirjani, kiitän kunnioituksella niitä henkilöitä, jotka ovat lähimmin myötävaikuttaneet tutkimukseni valmistumiseen.

Työn viimeisen vaiheen vaikuttajiin ovat kuuluneet viralliset esitarkastajat, emeritusprofessori Erkki Pystynen ja professori Arvo Myllymäki. Heidän korjaus- ja parannusehdotustensa jälkeen väitöskirja on saanut nykyisen muotonsa. Eduskunnan entiselle puhemiehelle Erkki Pystyselle osoitan kiitoksen sanan siitä, että hän professorina antoi tilaa myös näkemyseroille. Professori Arvo Myllymäkeä kiitän keskusteluista ja julkisoikeuden laitoksella saamastani pätevistä valtiosääntöoikeuden opetuksesta.

Professori Seppo Laaksoa kiitän julkisoikeuden hallintolainkäytön ja eurooppaoikeuden opetuksista. Niitä hyödynsin rakentaessani tutkimuksen argumentaatiopohjaa. Kiitokset ansaitsee tilastotieteen professori Pentti Manninen, joka aikoinaan ensimmäisenä ehdotti pro gradun laajentamista väitöskirjaksi. Professori Mannisen asiantuntemukseen turvauduin erityisesti väitöskirjatyön alkuvaiheessa, jolloin tutkijan päivään sisältyi tietokoneen ja sen matemaattis-tilastollisten ohjelmien opettelu.

Valtio-opin emeritusprofessori Olavi Borgia kiitän moninaisista neuvoista ja saamastani tuesta. Professori Borg toimi opinnäytetöittäni virallisena ohjaajana yli kymmenen vuotta ja vaikutti sitä kautta monin rakentavin kommentein työni käsikirjoitukseen. Tuesta ja kommenteista kiitän valtio-opin professori Vilho Harlea, joka hoiti erinomaisesti myös väitöskirjaan liittyvät käytännön toimet.

Yliopiston ulkopuolisista myötävaikuttajista osoitan kiitokseni suomalaiselle kirjastolaitokselle. Sekä Tampereen kaupunginkirjasto että Tampereen yliopiston kirjasto järjestivät käyttööni tutkijanhuoneet ja tarvittavat lukulaitteet. Eduskunnan arkistomateriaalin tilaamisesta huolehtivat kummankin kirjaston kaukopalvelut. Tässä erinomaisesti toimineessa ketjussa tärkeä rooli lankesi eduskunnan kirjastolle ja sen arkistolle ja kaukopalvelulle.

Kansanedustajia kiitän kommenteista, kirjeistä ja muusta palautteesta. Eduskunnan virkamiehistöä ja poliittisia eduskuntaryhmiä kiitän vuosien varrella saamistani monista ystävällisistä neuvoista ja materiaali- ja aineistolähetyksistä.

Tutkimuksen englanninkielisestä yhteenvedosta kiitoksen ansaitsee käännöstieteen laitoksen pitkäaikainen opettaja, diplomikielenkääntäjä Liisa Ritanen. Kiitoksin muistan politiikan tutkimuksen laitoksen kansliaa ja yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan kansliaa, jotka veivät töitäni eteenpäin hallinnon portaissa. Väitöskirjan julkaisukuntoon saattamisesta kiitän julkaisusihteeri Marita Alankoa ja väitöskirjan julkaisemisesta Tampereen yliopiston Acta Universitatis Tamperensis -toimikuntaa.

Väitöskirjan kustannuksiin ovat apurahan muodossa osallistuneet Tampereen kaupungin tiederahasto, Suomalainen Konkordia-liitto ja Tampereen yliopiston politiikan tutkimuksen laitos. Kiitän näitä kaikkia.

Kiitän myös niitä tuttuja ja tuntemattomia, jotka ovat kannustaneet ja ottaneet yhteyttä. Lopuksi kiitän isääni ja äitiäni siitä, että he ovat antaneet minulle syntymälahjana kädentaidon. Paitsi että taidosta on ollut taloudellista hyötyä aina ja varsinkin väitöskirjaa tehdessä, on tutkimus hautunut hiljalleen parhaiten ompelukoneen ääressä ja milloin mitäkin nikkaroidessa.

Tampereella, poikkeuksellisen varhaisena ja lämpimänä keväänä 2002.

Mirja Kananen

SISÄLLYSLUETTELO

LYHENTEET JA TAULUKOT	8
1. TAUSTALLA ASEENTEIDEN MUUTOS	11
2. TUTKIMUKSEN RAKENNE	17
2.1. Tutkimusasetelma	17
2.2. Tutkimusongelma	19
2.3. Tutkimusmenetelmät ja -aineistot	21
3. LÄHESTYMISTAVAT JA METODOLOGISET SELITYSMALLIT	25
3.1. Lähestymistavat	25
3.2. Metodologiset selitysmallit	27
3.2.1. Nousu vallankäyttäjän rooliin	29
3.2.2. Vallankäyttäjän roolissa	30
3.2.3. Rooliodotukset eivät täyty	31
3.2.4. Prismaattinen yhteiskunta	32
4. KESKEISET KÄSITTEET	36
4.1. Valtiosääntö ja perustuslaki	36
4.2. Etiikka ja moraali	38
4.3. Moraali ja oikeudenmukaisuus	40
4.4. Työmoraali ja päätöksentekijä	45
4.5. Valtaeliitti ja poliittinen eliitti	49
5. LUOTTAMUSTEHTÄVÄSSÄ AMMATTIPOLIITIKKO	52
5.1. Luottamustehtävässä	52
5.2. Ammattipoliitikko	57
6. VALTIOPÄIVIEN ALOITUS	62
6.1. Valtiopäiville kokoontuminen	62
6.1.1. Nimenhuuto vaalikauden alkaessa	64
6.1.2. Nimenhuuto muilla valtiopäivillä	69
6.2. Poissaoloilla pitkät perinteet	73

7.	“POISSAOLEVIKSI MERKITÄÄN – – –”	77
7.1.	“Päiväjärjestyksessä olevat asiat – – –”	77
7.2.	“Vapautusta eduskuntatyöstä saavat – – –”	79
7.3.	Läsnäolo on velvollisuus, mutta – – –	82
8.	POISSAOLIJAMÄÄRIEN TUNNUSLUVUT JA EPÄTARKKUUS	89
8.1.	Minimimäärät ja yhtäpitävyys	92
8.2.	Minimimäärät ja valtiopäivien aloitukseen liittyvä epätarkkuus	94
8.3.	Minimimäärät ja äänestyspoissaolot	95
8.4.	Minimimäärät ja peräkkäisten istuntojen äänestyspoissaolot	97
8.5.	Maksimimäärät ja niiden taustatekijät	99
9.	POISSAOLOT KESKIMÄÄRIN	113
10.	POISSAOLOT SYIDEN MUKAAN	120
10.1.	Poissaolomäärät ja -prosentit	120
10.2.	Saapumiset valtiopäivillä 1990–1998	126
11.	HENKILÖKOHTAISET POISSAOLOT	130
11.1.	Edustajien poissaolojen jakaumat	130
11.2.	Edustajien poissaolojen tunnusluvut	135
12.	EDUSTAJIEN POISSAOLOT JA SAAPUMISET	140
12.1.	Poissaololistan maksimit 1987–1998	142
12.2.	Poissaololistan minimi 1987–1998	149
12.3.	Saapumislistan maksimit 1991–1998	156
13.	VIRKANIMITYKSET JA PUOLUEENVAIHDOKSET 1987–1998	160
13.1.	Virkanimitykset	160
13.2.	Puolueenvaihdokset	163
14.	VALIOKUNTALAITOS	169
14.1.	Nykyiset valiokunnat	169
14.2.	Suuri valiokunta	170
14.3.	Valiokuntien organisaatio	172
14.4.	Valiokuntien tehtäväkenttä	173
14.5.	Valiokuntien arvostus	174
14.6.	Valiokuntakokousten läsnä- ja poissaolo	175
15.	VALIOKUNTIEN LÄSNÄ- JA POISSAOLOT 1991–1994	177
15.1.	Läsnäolijamäärien tunnusluvut	179
15.2.	Läsnäolot, saapumiset ja poissaolot	189

16. VALIOKUNTAJÄSENIEN LÄSNÄ- JA POISSAOLOT	196
16.1. Suurimmat edustajakohtaiset läsnäolo- ja saapumisprosentit	196
16.2. Suurimmat edustajakohtaiset poissaoloprosentit	205
16.3. Varajäsenien suurimmat edustajakohtaiset läsnäoloprosentit	214
16.4. Läsnä- ja poissaolot tiivistäen	219
17. PÄÄTÖSVALTAISUUDEN MUUTOKSET	224
18. VALIOKUNTIEN KUTSUT JA MATKAT	236
18.1. Suhdetoiminta ja informaatio	238
18.2. ‘Materiaalinen manipulointi’	244
18.3. Tapaus Suomen Posti	249
18.4. Matkat ja kutsut – ennen ja nyt	253
19. EDUSKUNTA ARJEN RUTIINEISSA	259
19.1. Arjen rutiineissa	260
19.2. Työmoraali	267
LÄHDELUETTELO	272
SUMMARY	289

LYHENTEET

AL	Aamulehti
Deva	Demokraattinen Vaihtoehto
Ed.	(kansan)edustaja
Emt.	edellä mainittu teos
EMU	EU:n talous- ja rahaliitto
ETA	Euroopan talousalue
ETYK	Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokous
ETyöjärj	eduskunnan työjärjestys 377/1927
EU	Euroopan unioni
EVA	Elinkeinoelämän valtuuskunta
EVIR	Eduskuntaryhmä Virtanen
EY	Euroopan yhteisö
HaV	hallintovaliokunta
HaVL, HaVM	hallintovaliokunnan lausunto, mietintö
HE	hallituksen esitys
HM	Suomen Hallitusmuoto 94/1919
HS	Hannu Suhosen eduskuntaryhmä
HS	Helsingin Sanomat
IL	Iltalehti
IPU	Parlamenttienvälinen liitto
IS	Ilta-Sanomat
K (k)	kohta
Kesk	Suomen Keskusta (ent. Keskustapuolue)
KM	komiteanmietintö
Kok	Kansallinen Kokoomus
L	laki
LA	lakialoite
LaV	lakivaliokunta
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
Lib	liberaalit
LiV	liikennevaliokunta
LiVM	liikennevaliokunnan mietintö
LKP	Liberaalinen Kansanpuolue
MmV	maa- ja metsätalousvaliokunta

Mom. (mom.)	momentti
NKP	Neuvostoliiton kommunistinen puolue
Nuors	Nuorsuomalainen Puolue
PaV	pankkivaliokunta
PeV	perustuslakivaliokunta
PeVL, PeVM	perustuslakivaliokunnan lausunto, mietintö
PL	Suomen perustuslaki 731/1999
PmN	puhemiesneuvosto
Ptk.	pöytäkirja
Puol.	puolue
PuV	puolustusvaliokunta
Rem	Remonttiryhmä
RKP	Ruotsalainen Kansanpuolue
RL	rikoslaki 19.12.1889
SDP	Suomen Sosialidemokraattinen Puolue
SiV	sivistysvaliokunta
SiVM	sivistysvaliokunnan mietintö
SK	Sitoutumattomat Kansanedustajat
SK	Suomen Kuvalehti
SKDL	Suomen Kansan Demokraattinen Liitto
SKL	Suomen Kristillinen Liitto (nyk. KD, Suomen Kristillisdemokraatit)
SKP	Suomen Kommunistinen Puolue
SMP	Suomen Maaseudun Puolue
SR	Suomalainen Rintama
StV	sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta
SuV	suuri valiokunta
SuVL, SuVM	suuren valiokunnan lausunto, mietintö
TaV	talousvaliokunta
TJ	eduskunnan työjärjestys 40/1999 v. 2000
TyV	työasiainvaliokunta
UaVL	ulkoasiainvaliokunnan lausunto
Vade	Vapaat demokraatit
Va-r	Vasemmistoryhmä
Vas	Vasemmistoliitto
VaV	valtiovarainvaliokunta
VaVM	valtiovarainvaliokunnan mietintö
VeS	Vaihtoehto Suomelle
Vihr	Vihreät
VJ	valtiopäiväjärjestys 7/1928
VN	valtioneuvosto
VP (vp.)	valtiopäivät
YmV	ympäristövaliokunta

TAULUKOT JA KUVIOT

Taulukko 1.	Valtiopäiville ilmoittautumiset	71
Taulukko 2.	Aloitusistuntojen nimenhuutojen poissaolijamäärät	71
Taulukko 3.	Toisen täysistunnon poissaolojen syyt	72
Taulukko 4.	Valtiopäiville ilmoittautumiset vuodesta 1945 lähtien	74
Taulukko 5.	Toisen täysistunnon poissaolosyitä eri vuosikymmeninä	75
Taulukko 6.	Tutkimusaineiston täysistunnot	78
Taulukko 7.	Nimenhuutojen poissaolijamäärien tunnusluvut	90
Taulukko 8.	Täysistuntojen läsnä- ja poissaolojen määrät	116
Taulukko 9.	Keskimääräiset poissaolot täysistunnoista	116
Taulukko 10.	Poissaolomäärät eriteltyinä lomanpyyntöjen mukaan	122
Taulukko 11.	Lomanpyyntöjen prosenttiosuudet	122
Taulukko 12.	Poissaolot ja saapumiset, vp. 1990–1998	129
Taulukko 13.	Poissaolokertojen jakaumat	131
Taulukko 14.	Henkilökohtaisten poissaolojen tunnusluvut	136
Taulukko 15.	Nimenhuudoista eniten poissa olleet, vp. 1987–1990	143
Taulukko 16.	Nimenhuudoista eniten poissa olleet, vp. 1991–1994	144
Taulukko 17.	Nimenhuudoista eniten poissa olleet, vp. 1995–1998	145
Taulukko 18.	Nimenhuudoista vähiten poissa olleet, vp. 1987–1990	152
Taulukko 19.	Nimenhuudoista vähiten poissa olleet, vp. 1991–1994	153
Taulukko 20.	Nimenhuudoista vähiten poissa olleet, vp. 1995–1998	154
Taulukko 21.	Nimenhuudon jälkeen eniten saapuneet, vp. 1991–1994	157
Taulukko 22.	Nimenhuudon jälkeen eniten saapuneet, vp. 1995–1998	158
Taulukko 23.	Valiokunnat ja valiokuntien kokousten määrät	177
Taulukko 24.	Valiokuntien nimenhuutojen tunnusluvut	180–181
Taulukko 25.	Valiokuntajäsenien läsnä- ja poissaolot sekä saapumiset	190
Taulukko 26.	Läsnä- ja poissaolot sekä saapumiset prosentteina	191
Taulukko 27.	Valiokuntakokousten päätösvaltaisuuden muutokset	226–227
Taulukko 28.	Jäsenmäärät valiokuntakokousten lopussa	229
Kuvio 1.	Nimenhuutojen poissaolijamäärien tunnusluvut	91
Kuvio 2.	Poissaolokertojen tunnusluvut ja istuntojen määrät	137
Kuvio 3.	Asiantuntijakuulemiset ja ei-päätösvaltaiset kokoukset	230

1. TAUSTALLA ASETEIDEN MUUTOS

Valtiolta Suomessa kuuluu kansalle, ja kansaa edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta (PL 2 § 1 mom.). Eduskuntaa ja kansanedustajia suojaa parlamentaariseen järjestelmälle olennainen erityissuoja, *parlamentaarinen koskemattomuus*. Koskemattomuuden säännökset on kirjattu Suomen perustuslakiin (PL 30 §). Ne siirrettiin sinne vanhasta valtiopäiväjärjestyksestä uudenaikaistetussa ja osittain lyhennytyssä muodossa. Entiseen tapaan kansanedustajaa ei saa estää saapumasta valtiopäiville ja hoitamasta edustajantointaan. Kansanedustajaa ei myöskään saa asettaa syyteeseen eikä hänen vapauttaan riittää valtiopäivillä lausumiensa mielipiteiden tai noudattamansa menettelyn takia ellei eduskunta viisi kuudesosan enemmistöllä anna siihen suostumusta. Edelleen kansanedustajaa ei saa ilman eduskunnan suostumusta pidättää tai vangita ennen oikeudenkäynnin alkamista, paitsi jos häntä epäillään rikoksesta, jonka rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta.

Näiden lisäksi perustuslaki turvaa jokaiselle kansanedustajalle yhtäläisen mahdollisuuden ottaa osaa täysistuntopuhuteluun, jossa on ”oikeus vapaasti puhua kaikista keskusteltavana olevista asioista” (PL 31 § 1 mom.), mutta ei niistä poiketen (TJ 49 § 2 mom.) ja vasta sitten kun vuoro on annettu (TJ 50 § 1 mom.). Muutoinkaan kansanedustaja ei saa valtiopäivillä käyttäytyä miten vapaasti tahansa, vaan edustajan ”tulee esiintyä vakaasti ja arvokkaasti sekä loukkaamatta toista henkilöä”. Asiattomuuksiin syyllistyvä kansanedustaja voi saada puhemiehen huomautuksen tai kiellon jatkaa puhetta. Toistuvasti järjestystä rikkoneelle kansanedustajalle voi eduskunta antaa varoituksen tai pidättää hänet enintään kahdeksi viikoksi eduskunnan istunnoista. (PL 31 § 2 mom.) Toimessaan kansanedustaja on velvollinen noudattamaan oikeutta ja totuutta, mutta toimessa muuten edustajaa eivät sido muut määräykset kuin perustuslaki (PL 29 §).¹ Tämä kansanedustajan riippumattomuus

¹ Uudistuksen yhteydessä perustuslaista poistuivat vanhat, tutut ja selkeät valtiopäiväjärjestyksen sanamuodot, jotka olisi ehkä voitu säilyttääkin. Esimerkiksi:

Älköön edustajaa kiellettäkö valtiopäiville saapumasta ja edustajana toimimasta (VJ 12 §).

Edustajaa älköön syyteeseen pantako älköönkä häneltä vapautta riistettäkö – – – (VJ 13 §).

Älköön kukaan puhuko, ennenkuin hänelle on annettu puheenvuoro, älköönkä ohi pöytäkirjan (VJ 57 § 4 mom.).

Edustajan tulee esiintyä vakaasti ja arvokkaasti; älköön kukaan käyttäkö loukkaavia, pilkallisia tahi muuten sopimattomia sanoja hallituksesta tahi yksityisistä henkilöistä. Jos joku tätä vastaan

eli niin sanottu imperatiivisen mandaatin kielto on kiintoisa suhteessa eduskuntaryhmiin ja ryhmäkuriin. Käytännössä eduskuntaryhmien keskustelut ja kannanotot voivat merkittävästi vaikuttaa edustajien toimintaan valiokunnissa ja täysistunnoissa (KM 1997/13, 154; HE 1/1998 vp, 84).

Perustuslakimuutoksessa kansanedustajien parlamentaarista koskemattomuutta tyypistettiin poistamalla vanhan valtiopäiväjärjestyksen 15 §. Sen mukaan valtiopäivillä olevaa tai sinne tai sieltä matkustavaa kansanedustajaa ei saanut tahallisesti loukata sanoilla taikka teoilla, ei myöskään valtiopäivien jälkeen hänen toimessaan suorittamiensa tekojen takia. Tämä parlamentaarinen väkivallan ja loukkauksien suoja koski myös eduskunnan sihteerejä sekä muita virka- ja palvelusmiehiä.²

Voidaan sanoa, että viime vuosikymmeniin saakka loukkaamattomuuskielto suojaasi eduskuntaa sanan varsinaisessa merkityksessä. Kansanedustajien yksityiselämää, kulussien takaista käyttäytymistä tai työmoraalia ei perinteisesti tiedotusvälineissäkään riepoteltu. Kansanedustajiin ja eduskuntaan yleensä suhtauduttiin enemmän kunnioittavasti kuin arvostelevasti. Borgin mukaan eduskunnan alkuvuosina julkisuusvalvontaa ei ollut, vaan poliittiset järjestöt valvoivat edustajiaan itse. Esimerkiksi vuonna 1926 sosialidemokraattien ryhmässä jouduttiin äänestämään siitä, ilmoitetaanko yksityisen edustajan laiminlyönnistä ja kurittomuudesta piiri-toimikunnalle vai ei. Kun tämä asia sivuutti monet tärkeätkin poliittiset kysymykset, Väinö Tanner muistutti samoista kurinpitoasioista puhutun jo “kohta kaksikymmentä vuotta ilman että asia olisi siitä miksikään muuttunut”. Muiden maiden parlamentteihin nähden Tannerin mielestä “sittenkin omantunnon tarkkuudessa ja ahkeruudessa ollaan paljon edellä näistä kaikista”. (Borg 1980, 92–93; Borg 1982, 517–518.)

Vasta 1990-luvun rajut yhteiskunnalliset mullistukset muuttivat suomalaisten asenteita kansanedustajien loukkaamattomuuskiellon suhteen. Hienotunteisuus ja kunnioitus saivat vähitellen väistyä kritiikin tieltä. Niin kansanedustajat kuin muutkin poliittisen eliitin edustajat joutuivat kokemaan, miten heidän työtehonsa, aikaansaannoksensa ja tarpeellisuutensa asetettiin lähes päivittäin kyseenalaiseksi. Muuttuneessa maailmassa siitä, mitä ennen suojaasi parlamentaarinen koskemattomuus, oli tullut etusivun uutisaihe.

Sitä mukaa kun yhdeksänkymmenluvun säästötoimenpiteet kiristivät kansalaisten elintasoa, kiristivät kansalaisetkin suhtautumistaan poliitikkoihin. Poliittisen eliitin nähtiin alinomaa toimivan tavalla, joka ei ollut toivottu. Moite kohdistui

rikkoo, kutsukoon puhemies hänet järjestykseen sekä, ellei hän ota siitä ojentuaksensa, kieltäköön hänet puhumasta. – – – (VJ 58 §.)

Nämä säännöt olivat ohjaamassa valtiopäivätyötä vuodesta 1906 vuoteen 2000. Vuoden 1906 valtiopäiväjärjestyksessä säännöskohdat olivat 10 §, 11 § ja 48 §.

² Vanhan valtiopäiväjärjestyksen mukaisesta kansanedustajan immunitetista tarkemmin esim. Hidén—Saraviita, Valtiosääntöoikeuden pääpiirteet (1994, 55–56); Jyränki—Perttunen—Vilkkonen, Valta, valtio ja kansalainen (1989, 176–177); Kastari, Suomen valtiosääntö (1977, 68–69).

pitkälti kansanedustajien työmoraaliin: poliittisiin sidonnaisuuksiin, matkoihin, erinäisiin etuisuuksiin ja yleiseen varainkäyttöön. Olipa kyseessä ‘väsynyt’ valiokuntamatkailija tai taksimatkoihin erikoistunut kansanedustaja, nimet alkoivat armotta tulla julki³. Vähemmän ‘vakaa ja arvokas’ käyttäytyminen herätti muutoksen pahennusta⁴. Myös eduskunnan puhemies itse hämmästytti kirjallaan (Uosukainen, 1996) ja tavalla, jolla hän kohteli jotakuta kanssaedustajaa. Vuosien varrella kansaa ärsyttivät myös eduskunnan lisärakennussuunnitelmat, sukulaisten palkkaamiset avustajiksi, kohinalla julkisuuteen saatetut poissaolotutkimukset, palkkionkorotusvaatimukset ja niin sanottu Sundqvist-jupakka. Tästä kaikesta seurasi tietysti jotakin, seurasi eduskunnan ja koko poliittisen toiminnan arvostuksen lasku. Muitakin syitä tietysti oli. Seitsemänkymmenluvulta lähtien oli jo puhuttu edustuksellisen politiikan, puolueiden ja poliitikkojen arvostuksen laskusta tai peräti edustuksellisen järjestelmän kriisistä useissa perinteisissä demokratioissa.

* * *

Yhdeksänkymmenluvun loppuun tultaessa kansan arvostus eduskuntaa kohtaan oli pohjalukemissa. Eduskunnan sisällä ongelman nähtiin olevan erityisesti eduskunnan omassa tiedotuksessa ja julkisuuskuvasa. Niinpä eduskunta palkkasi henkilön selvittämään laitoksen tiedotusstrategiaa (AL 21.5.1998)⁵. Vuonna 1998 televisio-uutiset teetti taloustutkimuksella mielipidekyselyn, jossa poliisi, koulu- ja yliopistolaitos nousivat arvostuksen kärkeen, mutta poliittiset puolueet jäivät viimeiseksi (AL 31.8.1998). Vuoden 1998 Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVAn) tutkimuksessa eduskunnalla ja hallituksella katsottiin olevan valtaa sopivasti, mutta muuten puolueiden legitimitetti kansalaisten silmissä oli heikko (Mielipiteiden sateenkaari 1999, 26, 33). Viimeisen sijan puolueet saivat myös Suomen World Values Survey -tutkimuksessa keväällä 1996 (AL 22.4.1997)⁶. Heikentynyt luottamus puolueisiin ilmeni samana vuonna Suomen Kuvalehden ammattien arvostusmittauksessa. Siinä kansanedustajien arvostus oli laskenut sijalle 186, kun se viisi vuotta aikaisemmin oli ollut sijaluvulla 106. Arvonlennuksen olivat kokeneet myös ministerit ja muut

³ Näin IS 18.3.1992; IL 11.11.1992.

⁴ Esimerkiksi kansanedustajien iltatilaisuuksista IL 1.9.1994; itsenäisyyspäivän jälkeisestä täysistunnosta IL 11.12.1996.

⁵ Eduskunnan pääsihteeri Seppo Tiitisen tekemän muistion mukaan eduskunnan virallinen tiedotus oli ajastaan jäljessä. Muistio johti siihen, että Yleisradion toimittaja Mikko Valtasaari palkattiin keväällä 1998 eduskunnan tiedotuksen selvitysmieheksi. Tiedotusorganisaation uudistamista valmistellut Valtasaaren työryhmä päätyi siihen, että eduskuntaan tarvitaan uusi, hyvätalokainen viestintäjohtaja. Poliittiset eduskuntaryhmät eivät kuitenkaan hyväksyneet ajatusta, minkä seurauksena Valtasaari palasi takaisin Yleisradioon elokuussa 1999. (SK 34/27.8.1999.)

⁶ World Values Survey -aineiston pohjalta laadittu artikkeli Suomalaisten arvot ja asenteet vuonna 1996 sisältyy Valtioneuvoston tulevaisuusselontekoon eduskunnalle (1997 osa II, s. 95–103). Artikkelista ilmenee, että 1996 eduskuntaan luotti hyvin tai melko paljon 32 % suomalaisista (s. 96).

poliittisten virkojen haltijat. Sen sijaan kuntoa ja kädentaitoa vaativat ammatit – palomiehet, hierojat, räätälit, suutarit ja verhoilijat – olivat nousseet mittauksessa kansanedustajien ohi.⁷ (SK 45/8.11.1996.)⁸ Arvostuksen muutos saattoi heijastua myös Elinkeinoelämän valtuuskunnan 1998 asennetutkimukseen. Ensimmäistä kertaa 1984 alkaneen tutkimussarjan aikana SDP:n kannattajissa oli nyt enemmän keskiluokkaan kuin työväenluokkaan samaistuvia henkilöitä. (Mielipiteiden saateenkaari 1999, 27.)

Yhdeksänkymmenluvulla tapahtunut politiikan arvostuksen lasku ei ollut yhtäkin ilmiö. Kiinnostus politiikkaa kohtaan oli noussut 1960–1970-luvuilla, vaikka samanaikaisesti äänestysaktiivisuus oli laskenut. Huippunsa poliittinen kiinnostus saavutti Koivisto-ilmiön huumassa 1982, mutta heti sen jälkeen kiinnostus laski jyrkästi. (Sänkiäho 1986, 84–85, 109.) Kun syksyllä 1984 Helsingin Sanomat teetti Suomen Gallupilla mielipidetiedustelun, luottamus poliitikkoihin oli lisääntynyt 3 %:lla vastaajista ja säilynyt ennallaan 38 %:lla, mutta vähentynyt 56 %:lla vastaajista. Vuoden 1986 alussa Elinkeinoelämän valtuuskunnan teettämän mielipidekyselyn uutisointi paljasti, että suomalaiset luottivat poliitikkoihin tiedon lähteinä vähemmän kuin radioon, televisioon ja sanomalehdistöön ja vähemmän kuin virkamiehiin. Vastaajista 11 % piti poliitikoilta saamia tietoa täysin tai jokseenkin luotettavina ja 66 % täysin tai jokseenkin epäluotettavina. (Wiberg 1986, 138–139.)

Keväällä 1992 sanomalehti Kaleva teetti kansalaisten asenteista gallupin, jonka mukaan 68 % suomalaisista ei enää luottanut eduskuntaan. Muiden instituutioiden luottamus sen sijaan oli pysynyt jokseenkin paikallaan. Kyselyn tulosta eduskunnan silloinen puhemies *Ilkka Suominen* piti vakavana. (AL 5.4.1992; IL 11.4.1992.) Syksyllä 1992 tutkimuslaitos Marketing Radarin vastaava kysely paljasti, että 53 % suomalaisista ajattelee, että poliitikot eivät välitä yksittäisen kansalaisen elämästä. Tutkimuslaitoksen mukaan ihmisten käsitykset olivat muuttuneet ”rajusti” vuoden sisällä, ja arvostuksen lasku koski myös presidentin ja pääministerin asemaa. (AL 2.9.1992.) World Values Survey -tutkimuksessa 1993 kansalaisten luottamus instituutioihin rapautui edelleen. Eduskuntaan ja valtion

⁷ Viron kansanedustajilla ei mennyt yhtään paremmin. Kesäkuussa 1997 julkaistun tutkimuksen mukaan vain 7 % virolaisista uskoi, että Viron parlamentti tekee päätöksensä kansan edut huomioon ottaen. Vastaajista 58 % oli sitä mieltä, että päätösten takana on puolueen tai kansanedustajan oma etu. (AL 19.6.1997.)

⁸ Suomen Kuvalehden vuoden 2000 mittauksessa poliittisten instituutioiden – presidentin, eduskunnan ja hallituksen – arvostus oli noussut vuoteen 1996 verrattuna. Kärjessä olivat edelleen poliisi, koululaitos, puolustusvoimat ja yliopistot. Presidentti oli noussut näiden jälkeen viidenneksi, eduskunta ja hallitus olivat sijoittuneet 22 instituution listassa puoliväliin. Myös puolueiden arvostus oli jossain määrin noussut. Arvostusta olivat menettäneet mm. lehdistö ja oikeuslaitos. (SK 13/31.3.2000.) Tuomarit nauttivat veroviranomaista huonompaa luottamusta myös verohallituksen teettämässä, Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen tekemässä kyselyssä. Luottamuksen kärjessä oli poliisi ja hännänhuippuna eduskunta ja Euroopan unioni. (AL 19.7.2000.)

virkamieskuntaan luotti hyvin tai melko paljon vastaajista vain 20 %. (Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko 1997, osa II, 96.)

* * *

Valtio-opin pro gradu -työni kansanedustajien valiokuntamatkoista valmistui Tampereen yliopistossa kesän kynnyksellä 1993. Tutkimustuloksena esiin nousut näkemys tuhlailevasta varainkäytöstä oli jyrkässä ristiriidassa senhetkisten säästötoimenpiteiden kanssa. Hallitus oli juuri edellisenä talvena julkistanut rajut kiristysohjelmat valtion velkaantumisen johdosta, mutta poliittinen eliitti näytti pitävän kiinni saavutetuista etuisuuksista.

Valiokuntamatkoja koskenut tutkimukseni kohdistui valtiopäiviin 1987–1990. Sitä tehdessä olin huomannut valiokuntatyössä toisenkin, silloin vielä suurelta yleisöltä piilossa olleen epäkohdan: runsaat poissaolot. Täysistuntojen poissaoloista eduskuntaa oli moitittu jo iät ja ajat⁹, mutta *valiokuntien poissaoloihin* ei oltu vielä kiinnitetty huomiota¹⁰. Kansanedustajat itse olivat puolustelleet tyhjää salia sillä, että varsinainen lainsäädäntötyö tehdään valiokunnissa eikä kuuntelemalla kollegojen täysistuntopuheita¹¹. Tähän oli yleisesti uskottu, varsinkin kun vielä laajalti oli vallalla se käsitys, että valiokuntakokousten pöytäkirjat olivat salaisia ja siten kontrollin ulottumattomissa. Käsitys tuli useaan otteeseen esille oman matkatutkimukseni yhteydessä. Kolmas mielenkiintoinen seikka pöytäkirjoissa oli erilaisten firmojen, liikelaitosten ja valtion organisaatioiden esittämät kutsut ja kestitykset. Kun samaan aikaan alettiin yhä enenevässä määrin sekä puhua että kirjoittaa julkisen vallan korruptiosta ja lahjuksista, alkoivat vierailukutsut kiinnostaa myös tästä näkökulmasta. Niistä tuli tutkimuskohde¹².

⁹ Esim. Veikko Vennamo ja SMP:n eduskuntaryhmä esittivät 7.2.1975 puhemiesneuvostolle kaksi kirjelmää: toisen luvattomien poissaolojen vähentämiseksi ja toisen työjärjestyksen muuttamiseksi siten, että useamman täysistunnon päivänä nimenhuuto pidettäisiin kaikissa istunnoissa eikä vain ensimmäisessä. Eduskuntakäsittelyssä kirjelmät hylättiin. (Ptk. 12/4.3.1975.) Virolainen (1981, 22) moitti syksyn 1980 runsaita poissaoloja, "joita ei millään selityksillä voinut puolustaa". Samoihin aikoihin Hymy-lehti (5/1980) oli asialla julkaisten edellisen vaalikauden poissaololistan.

¹⁰ Ks. esim. Virolainen, Viimeinen vaalikausi (1991, 276). Siinä entinen puhemies moitti lehdistöä, joka kuvaa eduskunnan tyhjää istuntosalia, mutta ei kiinnitä huomiota valiokuntien poissaoloihin.

¹¹ Näin Juvela, Eduskuntajutut (1992, 27); Virolainen, Viimeinen vaalikausi (1991, 276). Entinen kansanedustaja Anna-Liisa Linkola on todennut, että ei ole sama asia kuunteleeko puheita salissa vai omassa työhuoneessa. Salissa puhujalta voi mennä kysymään lisätietoja tai perusteluja. Ennen tällä tavoin tutustuttiin kollegoihin yli puoluerajojen. (Nykypäivä 23.–29.12.1994.) Kuisma (1998, 122) hämmästelee nykyajan edustajien suppeaa henkilötuntemusta, kun vaalikauden lopullakaan valtaosa edustajista ei tunne työtovereitaan.

¹² Aihe ei ollut uusi, sitä oli tutkittu vilkkaasti jo 1980-luvulla, esim. Lahjomat, Lakimiesliiton koulutuskeskuksen kurssiaineisto (1984); Turkka, Korruptiosta (1985); Laitinen (toim.), Yhteiskunnallinen vallankäyttö ja korruption mahdollisuudet (1986); Isaksson, Korruptio ja lahjuksen vastaanottaminen oikeussosiologian kannalta (1990).

Joulukuussa 1998 valmistunut lisensiaatintutkimukseni käsitteli siten edelleen valiokuntatyötä: läsnä- ja poissaoloja, kotimaan matkoja ja valiokuntien kestityksiä. Aineistona olivat vuosien 1991–1993 kokousten pöytäkirjat. Tutkimuksen toisena kokonaisuutena olivat täysistunnot ja niihin osallistumiset. Täysistuntojen osuus sisälsi kahdettoista valtiopäivät ajanjaksolta 1970–1994. Täysistuntoihin osallistumisia tarkasteltiin sekä nimenhuutoina että yksittäisten kansanedustajien läsnä- ja poissaoloina. Tällä linjalla jatkaa myös käsillä oleva väitöskirjatutkimus.

Väitöskirjatyön empiirinen osuus jakautuu kahtaalle, täysistuntoihin ja valiokuntiin. Kumpaakin varten on kvantitatiivista aineistoa laajennettu lisensiaatintyöstä. Valiokuntiin on lisätty yhdet valtiopäivät, 1994, ja täysistuntoihin kahdeksat valtiopäivät, viimeiset vuodelta 1998. Myös kvalitatiivista aineistoa on laajennettu muun muassa lyhyillä katsauksilla valtiopäivien historiaan. Valiokuntien osalta sen sijaan on lyhennetty lisensiaatintyössä ollut, matkoja ja kestityksiä koskenut case-osuus. Sen suhteen vuoden 1994 pöytäkirjatieto on ollut verraten ‘kvalifioitua’; merkinnät valiokuntien matkoista ja kustannusarviosta, kutsuista ja vierailuista ovat pöytäkirjoista vähitellen hävinneet. Kun ottaa huomioon, että tutkimukseni valiokuntamatkoista levisi yleisön tietoon syksyllä 1993, merkintöjen häviäminen vuoden 1994 aikana on mahdollisesti ollut jotain muuta kuin sattumaa. Joka tapauksessa selvää on, että mitä pitemmälle yhdeksänkymmenluvulla on tultu, sitä varovaisemmiksi valiokunnatkin ovat pöytäkirjojensa suhteen käyneet.

Oman mielenkiintonsa – ja hankaluutensa – väitöskirjatyöhön on tuonut valtiopäiväjärjestyksen vaihtuminen Suomen perustuslaiksi. Molempia on jouduttu tulkitsemaan laajan aineiston käsittelyssä. Ajallisesti tutkimus ulottuu kolmelle eri vuosisadalle ja neljään eri valtiopäiväsäädökseen: vuoden 1869 Keisarillisen Majesteetin Armolliseen Valtiopäiväjärjestykseen (jolla kumottiin vuoden 1617 valtiopäiväjärjestys), vuosien 1906 ja 1928 valtiopäiväjärjestykseen ja maaliskuun 1 päivänä vuonna 2000 voimaan tulleeseen perustuslakiin.

2. TUTKIMUKSEN RAKENNE

2.1. Tutkimusasetelma

“Kaikki tietävät, että politiikka on likaista, korruptoitunutta peliä, jonka osanottajia elähdyttävät ennen muuta vallanhimo ja taloudellinen omanvoitonpyynti”, kirjoitti kolumnisti Juha Seppälä Aamulehdessä 21.5.1995. Pari kuukautta myöhemmin (19.7.1995) Veikko Vuorikoski totesi saman lehden ylänurkkapalstalla, että meillä suomalaisilla on rehellisen kansan maine. Hän kommentoi Göttingenin yliopistossa tehdyn Transparency International -järjestön tutkimusraporttia, jonka mukaan Suomi on korruptiosta maailman neljänneksi puhtain maa. Kärkikymmenikön maille¹ oli Vuorikosken mukaan olennaista se, että ne ovat kehittyneitä demokratioita. Italian jääminen listan toiseen päähän ei hänen mielestään ollut yllättävää, sillä “moni vanhan poliittisen eliitin jäsen on sortunut siellä hämääriin sivubisneksiin”. (AL 19.7.1995; AL 16.8.1995.)

Tutkimusongelman asettelu sijoittuu näiden kahden ääripään väliin. Tutkimusongelmaan vaikuttavat paljolti viime vuosien uutisaiheet ja ne mielikuvat, joita uutisointi poliittisen eliitin käyttäytymisestä on herättänyt. Tiedotusvälineistä saadun kuvan mukaan näyttää siltä, että poliittisen aseman ja saavutetun poliittisen vallan väärinkäyttö on yleismaailmallinen ilmiö. Sitä esiintyy niin itäisen ja eteläisen pallonpuoliskon kehittyvissä valtioissa kuin länsimaiden parlamentaarisisissa demokratioissa². Yhtä lailla universaali ilmiö näyttää olevan se, että tehokas, ellei peräti tehokkain tapa estää, valvoa ja rangaista poliittisen aseman väärinkäyttäjää on

¹ Kärjessä olivat Uusi Seelanti, Tanska, Singapore ja Suomi, Ruotsi oli seitsemäs ja Norja kymmenes, muut maat olivat Kanada, Australia, Sveitsi ja Hollanti. Tutkimuksen tekijäksi mainittiin Göttingenin yliopiston ekonomisti Johann Graf Lambdorff. (AL 19.7.1995; AL 16.8.1995.) Samat maat hieman eri järjestyksessä esiintyivät listalla myös 1996 ja 1997. Suomi oli ensin neljäs ja sitten toinen. (AL 4.6.1996; AL 19.9.1997.) Vuosien 2000 ja 2001 tutkimuksissa Suomi oli korruptiosta puhtain maa (Yleisradio, aamu-uutiset 14.9.2000; AL 14.9.2000; AL 28.6.2001).

² “Demokratia ei tee ihmisistä yhtäkkiä enkeleitä”, totesi Etelä-Afrikan arkkipiispa Tutu kertoessaan maansa tilanteesta (Yleisradio, päivän peili 18.3.1995). Se, että demokratian avoimuus ja kontrolli ovat äkkiseltään outoja ilmiöitä, kävi ilmi mm. itsenäistyneessä Virossa. Vallankäyttä-

julkisuus. *Tutkimusasetelman*, tutkimuksen puitteiden, luominen lähtee siitä väljästä olettamuksesta, että poliittinen eliitti voi – tietien tahtoen tai tahtomattaan – käyttäytyä epäeettisesti, jos sitä ei valvota. Turvautuminen epäeettiseen käyttäytymiseen on siten joko kylmää laskelmointia tai seurausta ihmisen taipumuksesta asettaa oma etu kanssaihmissen edun edelle tai sitä, että olemassaolon taistelussa täytyy aseman säilyttämiseksi käyttää keinoja mitä tahansa. Oli syy mikä oli, kansansuvereenissa poliittisen eliitin valvonta on yhtä kuin demokratia, eliittiä valvoo kansa. Valvonnan keinoja on ainakin kolme: vaalit, vallanhajoitus ja oikeusvalvonta (Duverger 1965, 43). Nykyaikana neljäs suuri valvonnan keino on julkisuus, vapaa tiedonvälitys.

Kansansuvereenisuus³ ilmenee kansalaisyhteiskunnan vapaana toimintana sekä kykynä järjestää valtiollisen ja muun julkisen vallan toiminta demokraattisesti. Tähän liittyy kansan välittömällä vaaleilla valitseman edustuslaitoksen asema ylimpänä valtioelimenä. Valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta (PL 2.1 §). Kyky säätää alueensa orgaanien ja viranomaisten toimivallasta, päättää oikeusjärjestyksen sisällöstä ja perustuslaista sekä oikeus käyttää julkista valtaa alueensa ihmisiin on valtion sisäistä suvereenisuutta. Suomi on täysivaltainen tasavalta (PL 1.1 §). Valtion ulkoinen suvereenisuus kattaa valtion vapauden päättää itsenäisesti suhteistaan toisiin valtioihin ja kansainvälisiin järjestöihin. Suomi osallistuu kansainväliseen yhteistyöhön (PL 1.3 §). (Jyränki 1994, 42–43, 66–67; Jyränki 2000, 54–57; KM 1997:13, 130–131, 134; HE 1/1998 vp, 71–73.)

Valta on kansalla ja valtion valta johdetaan kansasta, mutta ‘kansa’ itsessään on abstraktio. ‘Kansa’ tarkoittaa kansalaisten muodostamaa kokonaisuutta, joka vaihtelee kokoonpanoltaan aikaulottuvuudessa ja on tänään erilainen kuin huomenna. (Jyränki 1994, 66–67; Jyränki 2000, 56–57). Tutkimuksessa jäljempänä ‘kansan’ voidaan ajatella tarkoittavan lähinnä äänestäjiä ja sellaista väestönosaa, joka ikänsä tms. puolesta kykenee muodostamaan yhteiskunnallisista asioista oman mielipiteen.

Tutkimusasetelmaan, tarkastelun orientaatioperustaan, sisältyy tavallaan neljä pääpiirrettä. Ensimmäinen niistä on kansa ja kansan esittämä, luvun alussa mainittu *suomalaisten epäluulo* puoluepoliittista toimintaa kohtaan. Tähän sisältyy se väittämä, että politiikka on likaista peliä, politiikan moraali on huono. Asenne välitty

jien korkeasta moraalista puhunut presidentti Lennart Meri joutui syytösten kohteeksi ostettuaan nimellishintaan tontin Tallinnasta. Olennaisinta asiassa ei ollut tontti, vaan kansan pettymys, kun moraalisesti moitteettomana pidetty presidentti lankesi käyttämään virka-asemaa omaksi hyödykseen. (AL 4.8.1996.) Puoli vuotta myöhemmin Viron pääministeri Tiit Vähi joutui parlamentin luottamusäänestykseen ja senjälkeiseen eroon hämäreiden kiinteistökauppojen takia. Muidenkin poliitikkojen nimiä mainittiin yhtä sekavien kaupantekojen yhteydessä. Saman vuoden mielipidekyselyssä kansan luottamus Viron parlamenttiin romahti täysin. Poliitikkojen talokaupat puhuttivat Viron parlamenttia myös kesällä 2001. (AL 21.1.1997; 10.2.1997; 26.2.1997; 19.6.1997; 16.7.2001.)

³ Suvereenisuus-käsite on peräisin 1500–1600-luvun Ranskasta. Kuningas oli alamaisiinsa nähden *souverain*, ylin ja korkein. Kuningaskunnassa kaikki olivat hänen käskyvaltansa alaisia, hän itse oli suvereeni myös ulkopuolisiin nähden. (Ks. esim. Jyränki 1994, 39.)

mielipidekyselyissä eduskunnan ja puolueiden alhaisena arvostusprosenttina. Tutkimuksen ytimeen orientoidutaan toisenkin näkökulman kautta. Suomalaisten oman mielipiteen vastapainoksi meillä on vuosittain julkaistavat kansainväliset tutkimusraportit. Raportit nostavat suomalaisen yhteiskuntamoraalin maailman kärkijoukkoon. *Ulkopuolisten meihin kohdistama arvio* on lyhyesti sanoen se, että suomalaisten poliitikkojen työmoraali on hyvä.

Suomalaisten epäluulo poliittista toimintaa kohtaan voi olla aiheellista – tai sitten ei. Jos politiikan moraalit on huono, mitä potentiaalisia syitä siihen mahtaa olla? Johtuuko ‘huonous’ poliitikoista itsestään vai demokratian heikkouksista? *Käyttääkö esimerkiksi tiedonvälitys vapautta väärin luomalla ‘huonoja’ mielikuvia, koska ‘hyvä’ ei ihmisiä kiinnosta?*⁴ Tutkimusasetelmassa siirrytään yhteiskuntatieteiden perusongelmaan ‘miksi’. Tieteenalan paradigman mukaisesti yhteiskunnan ilmiöille pyritään etsimään selityksiä teoreettisilla yhteiskuntamalleilla, arkielämän realiteeteilla, faktoilla ja tilastoilla.

Millä sitten selitämme sen, jos kansainväliset tutkimustulokset ovat totta? Emme välttämättä millään, sillä ‘hyvä’ on usein itsestään selvää, sitä ei selitetä eikä siihen kaivata selityksiä. Hyvään ominaisuuteen pätee se, mitä Aristoteles opettaa tietämisestä vastakohtasta käsin (ks. luku 4.3.). Jos politiikan työmoraali on hyvä, toiminta lähestyy silloin enemmän normien noudattamista kuin selitysmalleja. Tullaan asetelman neljänteen ulottuvuuteen eli *lainsäädäntöön ja oikeustieteelle* ominaiseen tulkintaan siitä, miten jokin on ja miten pitäisi olla.

2.2. Tutkimusongelma

Palataan vielä tutkimusasetelman lähtöruutuun eli siihen väljään olettamukseen, että poliittinen eliitti käyttäytyy epäeettisesti, jos sitä ei valvota. Jos siis poliittisen eliitin epäeettinen käyttäytyminen on universaali ilmiö, Suomikaan ei siltä ole säästynyt. *Tutkimusongelmaksi* tulee täten yksinkertaisesti selvittää, missä määrin suomalaisen huippupoliitikon työmoraali vastaa edellä esitettyjä olettamuksia. Toisin sanoen: *sisältyykö suomalaisen poliitikon työhön likaista peliä, josta “kaikki” tietävät, vai voidaanko kansainvälisten tutkimustulosten tapaan katsoa suomalaisten poliitikkojen olevan työssään moitteettomia.* Tutkimusongelmaan kuuluu niin ikään – sikäli kuin tarvitaan – vastauksen etsiminen kysymykseen ‘miksi jokin on’ ja normien etsiminen kysymyksiin ‘miten jokin on’ ja ‘miten pitäisi olla’. Tapauskohtaisesti huipputaso poliitikkoja, joita myös poliittiseksi eliitiksi kutsutaan, tutkimuksessa edustavat kansanedustajat. Tällöin *tutkimuskohteena ei ole pelkästään yksittäinen poliitikko ja hänen työmoraalinsa vaan tietyn tyyppinen,*

⁴ Tällä viitataan Kirsi Pihan kirjaan (1999, 167) jossa hän kysyy, eikö media yhä enemmän tarjoa sitä, mitä ihmiset haluavat. Koska he haluavat lukea negatiivisia asioita poliitikoista, niistä kirjoitetaan.

määrältään rajattu poliittinen yhteisö ja yhteisön muodostama kokonainen institutio, eduskuntalaitos.

Jo yksin tiedotusvälineiden perusteella voidaan nähdä, että eduskunta toimii ikään kuin kahdella tasolla: a) sillä, mitä lainsäädäntötyön pitäisi perustuslain ja kansalaisten mielikuvan mukaan olla, ja b) sillä, mitä eduskuntatyö kulissien takana tosiasiasa on. Tästä esimerkkinä mainittakoon vaikkapa ryhmäkuri ja toiminta virkanimitysten yhteydessä. Kohdasta ‘a’ eli virallisesta tasosta kansanedustajat itse mielellään luovat julkisen kuvan, kohdasta ‘b’ he mielellään vaikenivat. Kulissien taakse instituution sisältä voi olla vaikeampi vaikuttaa kuin toiminnan julkisivuun, sillä yhteisöissä huonoillakin käytännön tavoilla on yleensä puolustajansa. Tutkimuksen kannalta katsoen eduskunnan sisäinen maailma on vähintään yhtä mielenkiintoinen kuin se, mikä ulospäin annetaan.

Käsitettä työmoraali on yleispätevästi vaikea mitata ja tarkkailla – siitäkin syystä, että työmoraalista jokaisella on omat individuaalit käsityksensä. Tämä ilmenee myös jäljempänä esitettävistä kansanedustajien vastauskirjeistä. Koska kansanedustajia on mahdoton päästä havainnoimaan itse työpaikalle (paitsi lehterille, mutta se ei riitä), on turvaututtava eduskunnan asiakirjoihin ja edellä mainittuun julkiseen kuvaan. Kuvan taakse voi kurkistaa esimerkiksi poliittisten muistelmien kautta. Edustajanuraansa muistellut pitkäaikainen puhemies, edesmennyt *Johannes Virolainen* kritisoi eduskunnan löystynyttä työkuria 1991 ilmestyneessä kirjassaan *Viimeinen vaalikausi*. Hän ei voinut hyväksyä valiokuntien omaksumaa uudentyyppistä kokouskäytäntöä, jonka mukaan asiantuntijoita kuullaan usein ilman päätösvaltaa. Tällaista piittaamattomuutta tapahtuu jopa perustuslakivaliokunnassa sen käsitellessä valtiosääntöä. (Virolainen 1991, 275–276.) Tultuaan ensi kertaa valituksi puhemieheksi helmikuussa 1994 *Riitta Uosukainen* vaati hänkin kansanedustajilta parempaa työmoraalia. Valtiopäivien alkajaisiksi puhemies Uosukainen ilmaisi tyytymättömyytensä täysistuntoihin osallistumista kohtaan ja nuhteli valiokuntia siitä, että näiden kokouksia ei aina saada päätösvaltaisiksi. Puhemies toivoi myös kansanedustajilta itseltään eduskuntatyötä koskevia kehittämisehdotuksia. (AL 8.2.1994; AL 25.5.1995.)

Kansanedustajan läsnäolovelvollisuutta normitettiin vanhassa valtiopäiväjärjestyksessä kahdessa kohta. Valtiopäiväjärjestyksen 17.1 § velvoitti osallistumaan täysistuntoihin ja 51.3 § valiokuntakokouksiin. Säännösten nojalla eduskunnalla oli oikeus tuomita velvoitteen laiminlyönyt kansanedustaja menettämään osittain tai kokonaan edustajanpalkkionsa tai pahimmassa tapauksessa koko edustajantoimensa. Säädöksiä uudistettaessa palkkionmenetys siirrettiin edustajanpalkkiolakiin (328/1947), mutta perustuslaissa säilytettiin eduskunnan oikeus erottaa “olenaisesti ja toistuvasti” edustajantoimensa laiminlyönyt edustaja (PL 28 §). Erottaminen edellyttää perustuslakivaliokunnan kannanottoa.

Oikeusnormien ohella kansanedustajan läsnäolovelvollisuuden kohdistuu toinenkin sääntely: eduskuntaryhmien säännöt. Poisjääminen ilman pätevää estettä ryhmäkokouksesta, täysistunnosta tai valiokunnasta on ollut sääntöjen mukaan

rangaistava teko, joissakin ryhmissä (keskusta, sdp, smp) siitä on määrätty sakko ryhmän kassaan. Sakon uhka on liittynyt ennen muuta ryhmäkuriin, sillä sen avulla kansanedustaja on kytketty ryhmän kokouksissa tapahtuvaan päätöksentekoon. (Tähti 1991 a, 41–42.) Esimerkiksi Keskustan eduskuntaryhmässä sakon uhka sisältyy edelleen sääntöihin, mutta on nykyään lähinnä käytännön merkitystä vailla oleva muodollisuus⁵. Kysymys kaksinkertaisesta sääntelystä ja etenkin sen potentiaalisista syistä on mielenkiintoinen kuten Tähti kirjoittaa (s. 42–43). Sääntelystä huolimatta valtiopäiviltä myöhästymisiä ja selittämättömiä poissaoloja on ollut käytännöllisesti katsoen aina⁶.

2.3. Tutkimusmenetelmät ja -aineistot

Kansanedustajan ydintehtäviin sisältyvät osallistuminen eduskunnan täysistuntoihin ja osallistuminen valiokuntatyöskentelyyn. Läsnäolo on edustajantyön minimivaatimus. Tästä lähtökohdasta kansanedustajien työmoraalia tarkastellaan myös jäljempänä. *Tutkimuksen tavoitteet* voidaan luetteloida seuraavasti:

1. Ensisijaisena tavoitteena on tilastoida ja analysoida mahdollisimman tarkoin ja tosiasiallista tilannetta vastaten eduskunnan täysistuntojen ja valiokuntien läsnä- ja poissaolot. Täysistuntoja tilastoidaan noin kolmen vuosikymmenen ajalta ja valiokuntia yhden vaalikauden ajalta. Lisäksi vertailumateriaalina käytetään vanhempia valtiopäiviä ja vanhempaa tutkimustietoa. Näkökulma on paitsi edustajien tunnollisuus ja työn paljous (istuntojen/kokousten määrä), valiokuntien osalta myös kokousten päätösvaltaisuus ja lainsäädäntöprosessin sujuvuus.
2. Toiseksi suoritetaan vertailuja eri valiokuntien työruutiineista, kuten asiantuntijoiden kuulemisista ja päätösvaltaisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Tutkimusasetelmasta seuraa, että edustajien osallistumisesta täysistuntoihin ja valiokuntakokouksiin etsitään sekä aikaan liittyviä muutoksia ja kehitystrendejä että näille selityksiä.
3. Työssä tarkastellaan lyhyesti myös valiokuntien saamia kutsuja ja vierailupyynnöitä; nämä esimerkkeinä edustajantoimeen liittyvistä ja täysistunto- ja valiokuntatyöskentelyyn vaikuttavista 'oheistoiminnoista'. Samoin työssä tar-

⁵ Ryhmän työvaliokunnan istuntokausittain määräämää sakkoa on suoritettava, jos on poissa ilman pätevää estettä tai puheenjohtajan suostumusta ryhmän kokouksesta, eduskunnan istunnosta ja äänestyksistä tai on poissa valiokunnan kokouksesta varajäsentä tilalleen hankkimatta tai pätevää estettä valiokuntaryhmän puheenjohtajalle ilmoittamatta. (Keskustan eduskuntaryhmä, säännöt 13.10.1999, 10 §; Terttu Savolainen, puhelinkeskustelu 13.4.2000.)

⁶ Eduskuntatalossa asioidessa poissaolot on myös kuullut, sillä keskusradiossa valiokuntia on kutsuttu kokoon koodisanoilla 'välittömästi' ja 'päättövalta'. Ulkoasiainvaliokunnan päätösvaltaongelmista Maija Siikala kirjoitti, että jokainen kokous joudutaan kutsumaan koolle keskusradion kautta (AL 18.2.1994).

kastellaan lyhyesti valtiopäivien historiaa ja muutamia edustajantoimeen liittyviä käsitteitä.

4. Suoritetujen analyysien pohjalta eduskunnan työskentelyyn pyritään löytämään joitakin parannusehdotuksia ajatellen eduskuntatyön prosessin toimivuutta, edustajien työmoraalia ja kansalaisten eduskuntaa kohtaan tuntemaa luottamusta.

Tilastoinnin kohteena ovat täysistuntopöytäkirjat valtiopäiviltä 1970, 1975 kevät, 1975 syysy, 1980, 1983 ja 1985 sekä vaalikausilta 1987–1990, 1991–1994 ja 1995–1998. Tutkimukseen oli alunperin tarkoitus sisällyttää 1970- ja 1980-luvuilta joka viides vuosi, mutta tarkemman kuvan saamiseksi aineistoa laajennettiin. Valiokuntien osalta tilastoinnin kohteena ovat kokouspöytäkirjat valtiopäiviltä 1991–1994. Aineistoon eivät sisälly kaikki valiokunnat, vaan pois jäivät ulkoasiainvaliokunta, tulevaisuusvaliokunta ja suuri valiokunta. Tutkimuksen alkuvaiheessa ulkoasiainvaliokunnan kaikki pöytäkirjat eivät ole olleet julkisia – eivätkä kaikki pöytäkirjojen pykälät ja asiakirjat ole vielä – tulevaisuusvaliokunta puolestaan ei käsittele hallituksen esityksiä niin kuin muut valiokunnat ja suuri valiokunta on oma, erikoisvaliokuntiin kuulumaton kokonaisuutensa. Eduskunnan erikoisvaliokuntia ovat pysyvät ja tilapäiset valiokunnat ja ne muodostavat tavallaan suuren valiokunnan vastakohtan (valiokuntaopas 2000, 9). Valtiopäiviin sovelletaan kulloinkin voimassa ollutta lainsäädäntöä. Samalla tulkitaan vuoden 2000 perustuslakia ja sen myötä muuttunutta eduskunnan työjärjestystä.

Pöytäkirjojen lisäksi aineistona ovat haastattelut ja puhelinkeskustelut. Kansanedustajia, eduskunnan virkamiehiä ja muita avaintiedottajia on haastateltu lähinnä puhelimitse. Tietoja, tarkistuksia ja selvityksiä on koottu muistakin lähteistä ja muiden alojen asiantuntijoilta. Tutkimusaineistoon kuuluu myös viiden, maaliskuussa 1999 eduskunnasta vapaaehtoisesti luopuneen kansanedustajan kirjalliset kommentit. Informaatiolähteenä käytetään lisäksi tiedotusvälineitä, erityisesti sanomalehtiä. Lehdistö on paitsi tiedonvälittäjä myös merkittävä vallankäyttävä ja yhtä merkittävä vallankäyttäjän valvonnan väline. Tiedotusvälineisiin turvaututaan siitakin syystä, että ajankohtaisista asioista varsinaista tutkimustietoa ei ole. Toisaalta median ajankohtaistieto perustuu usein eduskunnan ja poliitikkojen antamaan informaatioon. Suorassa suhteessa on myös joukkotiedotus ja kansanvalta. Kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen (PL 2.2 §). Kansalaiset muodostavat mielipiteensä tiedonvälityksen pohjalta ja vastavuoroisesti vaikuttavat yhteiskunnan päätöksiin tiedotusvälineiden kautta.⁷

⁷ Virolaisen mielestä “(m)edialla on nykypäivän yhteiskunnassa suuri vaikutusvalta, joskaan ei valtiosäännössä määriteltyä päätösvaltaa. Median valta perustuu ‘vaikutusvaltaan’, kansalaisten mielipiteenmuodostukseen. Se on erittäin merkittävä tekijä myös poliittisia päätöksiä valmisteltaessa.” (Virolainen 1996, 153.)

Vaikka valiokuntakokoukset ovat yleensä suljettuja⁸, ovat niiden päätöspöytäkirjat julkisia jollei valiokunta toisin päättä (PL 50.2 §). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että pöytäkirjat asiakirjoineen on tallennettu mikrofilmikorteille, jotka on arkistoitu eduskunnan kirjaston arkistoon. Anomusta vastaan kirjasto luovuttaa kortit luettaviksi, ei kuitenkaan välttämättä kaikkia erikoisvaliokuntien, ulkoasiainvaliokunnan tai suuren valiokunnan asiakirjoja, sillä ne voidaan julistaa salaisiksi⁹ (PL 50.3 §; TJ 43.3 §). Lainsäädäntöön kiinteästi liittyvän aineiston lisäksi valiokuntien mikrokorteille on filmattu jonkin verran kutsuja ja matkoja koskevaa aineistoa. Tarkkaa ja yhtenäistä käytäntöä tietojen tallentamisessa ei ole ollut, vaan asioita on hoidettu eri valiokunnissa hieman eri tavoin.

Tutkimusaineiston kirjaamisessa keskeisimmät paikat ovat olleet eduskunnan kirjasto, Tampereen kaupunginkirjasto ja Tampereen yliopiston kirjasto. Vuosien varrella sekä Tampereen kaupunginkirjasto että Tampereen yliopiston kirjasto ovat taanneet työrauhan antamalla käyttöön tutkijanhuoneen. Kirjastojen kaukopalvelut puolestaan ovat olleet valiokuntien pöytäkirjojen osalta tutkimuksen etenemisen rahallinen ja ajallinen edellytys. Kirjaamisessa keskeisimmät työvälineet ovat olleet proosallisesti mikrokorttien lukulaite, lyijykynä, kumi ja yliopiston isoruutuinen konseptiarkki. Tutkimukseen on luettu yhteensä 3 836 *valiokuntapöytäkirjaa* valtiopäiviltä 1991–1994. Aineisto jakautuu ja on kerätty seuraavasti:

1. Jokaisesta pöytäkirjasta on tilastoitu varsinaisten jäsenten läsnä- ja poissaolot nimenhuudoissa sekä saapumiset ja poistumiset kokousten aikana. Varajäsenten osalta on tilastoitu läsnäolot nimenhuudoissa sekä saapumiset ja poistumiset. (Yhteensä 72 502 nimenhuuto-, saapumis- ja poissaolomerkintää.)
2. Kokousten kulusta on kirjattu ylös päätösvaltaisuus ja sen mahdolliset muutokset kokouksen kestäessä sekä onko ollut asiantuntijoita vai ei.
3. Niistä valiokuntakokouksista, jotka ovat olleet ilman päätösvaltaa tai joiden päätösvalta on muuttunut kokouksen kestäessä, on tehty kaksinkertainen kirjanpito. Kokouksen kulku on kirjoitettu lyhyesti ylös pykälä pykälältä, jolloin saapuneet ja poistuneet on nimenhuutolistaa muistuttavan rastitusmenetelmän (kohdan 1.) varmistamiseksi saatu paperille myös niminä.
4. Lisäksi muutama valiokunta (perustuslakivaliokunta, liikennevaliokunta, maa- ja metsätalousvaliokunta, puolustusvaliokunta ja sosiaali- ja terveysvaliokunta) on otettu 'erikoistarkkailuun', jolloin valtiopäivien jokaisesta pöytäkirjasta on kirjoitettu referaatti.

⁸ Valiokunta voi määrätä kokouksen julkiseksi siltä osin kuin valiokunta hankkii tietoja asian käsittelyä varten (PL 50.2 §). Kokouksiin saavat ottaa osaa (mutteivät käytännössä ota) puhemies ja varapuhemiehet (TJ 36.1§). Vuoden 2000 lakiuudistuksen jälkeen valtioneuvoston jäsen voi olla läsnä vain kutsuttuna asiantuntijana (valiokuntaopas 2000, 91).

⁹ Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan pöytäkirjat ovat olleet vuoteen 1992 saakka joko julkisia tai salaisia. Niiden lainaamiseksi on tarvittu käyttöluupa. Vuodesta 1992 lähtien pöytäkirjat on jaettu A- ja B-ryhmään. A-ryhmän pöytäkirjat ovat kokonaan julkisia, B-ryhmän pöytäkirjoissa on salaiseksi julistettuja pykälä tai asiakirjoja.

Edellä olevassa kohdassa 3. työ neuvoi tekijäänsä eli kaksoiskirjanpito osoittautui tarpeelliseksi tulkintatilanteessa (pääösvalta muuttuu saman pykälän sisällä), tai pöytäkirjojen inhimillisten virhemerkintöjen takia (läsnäolijoiden ilmoitettu lukumäärä ja nimet tai osallistumislista eivät vastaa toisiaan, tai sama henkilö saapuu/poistuu kaksi kertaa peräkkäin), tai etenkin silloin, kun päätösvalan muutos on ollut yhdestä ihmisestä kiinni. Kirjoitetuista pöytäkirjareferateista käyvät samalla ilmi asiantuntijoiden nimet.

Kirjoitusvaiheen jälkeen valiokunnista tehdyt kirjanpidot on tarkistettu keskenään ja luvut on koottu kevät- ja syysistuntoa sekä koko valtiopäiviä koskeviksi taulukoiksi. Käsityövaiheen jälkeen tutkimusaineisto on matriisin muodossa siirretty levyille tilastollista analyysia varten. Analyysi on tapahtunut Excel-tilukkolaskentaohjelmalla ja Excel-ympäristössä toimivalla Tixel-tilastoanalyysiohjelmalla.

Täysistuntojen tilastointi on kulkenut samantapaista tietä, paitsi että konseptipaperin tilalla on ollut Excelillä tehty ruudukko. Ruudukkoon kansanedustajien nimilistan viereen on kirjattu ylös nimenhuutojen poissaolot, poissaolosten syyt sekä luvattomat poissaolot. Koska 1990-luvulla täysistuntojen pöytäkirjoihin on merkitty nimenhuudon jälkeen saapuneet, on saapumiset rekisteröity taulukoissa erikseen. Tietojen keruun jälkeen aineisto on valiokuntien tavoin koottu kevät-, syys- ja vuositaulukoiksi laskemalla – pääsälaskuna – yhteen kansanedustajien läsnäolot, saapumiset ja erityyppiset poissaolot. Tämän jälkeen taulukot on viety tietokoneelle, jolloin havaintomatriiseja on täydennetty perustiedoilla kuten puolueella ja sukupuolella.

Tarkistusta varten täysistunnoista on kerätty myös toisentyypiset, edellistä huomattavasti pienemmät tilastot. Ne koostuvat pelkistä nimenhuutojen poissaolijamääristä. Näiden havaintomatriisien avulla on saatu varmistettua poissaolosten kokonaissummien ja keskiarvojen sekä sitä kautta läsnäolosten paikkansapitävyys.

Aineisto on koottu yhteensä 2 242 *täysistuntopöytäkirjasta* aikaisemmin mainituilta valtiopäiviltä. Täysistuntojen läsnäolo-, saapumis- ja poissaolomerkintöjä on kertynyt yhteensä 448 367. Kaiken kaikkiaan tutkimukseen sisältyy 6 078 valiokunta- ja täysistuntopöytäkirjaa. Merkintöjä niistä on kertynyt yhteensä yli puoli miljoonaa eli 520 869. Työmäärä ei ole ollut aivan vähäinen, arviolta se on vienyt kuusi tiukkaa henkilötyövuotta. Käsityönä tapahtunut, seitsemän pöytäkirjan tuntivauhtia edennyt tietojen keruu ja sitä seurannut yhteenlaskeminen on ajallisesti kestänyt, mutta toisaalta se on antanut jo kirjaamisvaiheessa tuntuman siitä, missä mennään. Sitä paitsi, tietojen keruu on ollut niin tarkkaa puuhaa, että suoraan tietokoneelle vieni ei ole ollut mahdollista ja vieraalle sitä ei olisi voinut uskoa.

3. LÄHESTYMISTAVAT JA METODOLOGISET SELITYSMALLIT

3.1. Lähestymistavat

Tutkimusasetelman yhteydessä mainittiin kaksi toisilleen miltei vastakkaista tarkastelukulmaa: yhtäältä se, että kansalaiset näkevät politiikan moraalin huonoksi ja toisaalta se, että kansainvälisten tutkimusraporttien mukaan suomalaisten poliitikkojen työmoraali on hyvä. Tutkimusasetelmassa lähdettiin siitä, että poliitikkojen käyttäytymiseen löytyy tieteestä selityksiä; selityksiä siksi, että muiden lajien tapaan ihmisyksilön toimintaa ohjaavat tietyt universaalit kehityksen lait¹. Näitä kaikille tuttuja inhimillisiä 'lakeja' ovat esimerkiksi tyytymättömyys kulloinkin vallitsevaan olotilaan sekä siitä johtuva alituinen pyrkimys eteenpäin. Pyrkimystä ihminen toteuttaa hankkimalla milloin aineellista hyvää, milloin koulutusta, milloin valtaa, milloin taas muuta arvostusta vaikkapa menestyvän perheenjäsenen kautta. 'Lakeihin' kuuluu myös se ikävä tosiasia, että ihmisellä on taipumus asettaa oma etu toisten edun edelle. Inhimillisen käytöskaaavion monasti suorastaan aggressiivisia muotoja sitovat ja sääntelevät kehityksen myötä syntyneet oikeusnormit. Ne voivat olla sopusoinnussa ihmisen universaalien ominaisuuksien kanssa tai niiden kanssa kokonaan ristiriidassa. Näin ollen se, tekeekö tilaisuus varkaan, riippuu useimmiten yksilön omasta sisäisestä maailmanjärjestyksestä, moraalista toisin sanoen.

Kun siis jo alun alkaen lähdetään liikkeelle yleistyksistä, ja kun tutkimusongelmasakin asetetaan tavoitteeksi selvittää paitsi kansanedustajan, myös eduskunnan poliittisen eliitin työmoraali (käsitteistä luvussa 4.), tutkimuksen lähestymistapa on ilmeisen *nomoteettinen*. Niiniluodon mukaan menetelmä pyrkii yleistysten ohella löytämään yhteiskunnan ilmiöille selityksiä. Salmisen mukaan Riggs määrittelee nomoteettiset (hallinnon) vertailut menetelmiksi, jotka etsivät muuttujien välisiä korrelaatioita sekä yleistyksiä, lainalaisuuksia ja hypoteeseja käyttäytymisen sään-

¹ Mutta vain hyvin yleisellä tasolla. Allardt (1983, 21–22) muistuttaa, että vaikka monet universalismit ovat itsestään selviä ja selittävät käyttäytymistä yleisesti ottaen, vivahteita selitettäessä havaitaan erilaisten ihmisten kesken suuria eroavuuksia.

nönmukaisuuksien testaamiseksi. Niiden vastakohtaksi usein mainittu idiografinen (ideografinen) menetelmä sen sijaan pyrkii ymmärtämiseen ja keskittyy ainutkertaisen tapausten tutkimiseen esimerkiksi historiatieteissä, tapaustutkimuksessa tai yksittäisen hallintoyksikön, valtion tai kulttuurialueen tutkimuksessa. (Niiniluoto 1980, 56; Salminen 1981, 21–22; ks. Eskola 1981, 26.)

Luonnontieteissä tai systemaattisissa yhteiskuntatieteissä – kansantaloudessa, sosiologiassa, valtio-opissa – tiedon hankkimisen perimmäisenä tarkoituksena ei kuitenkaan ole yksin korrelaatioiden tai selitysten etsiminen, vaan myös ennustaminen ja kontrolli. Tiedolla on tässä tapauksessa vain välinearvo. Habermasin kuuluisassa määritelmässä tutkimus palvelee erilaisia tiedonintressejä: teknistä, hermeneuttista (praktista) ja emansipatorista (kriittistä). Jako perustuu olettamukseen, että yhteiskunnassa on kolme perusvälinettä, joiden avulla ihminen sopeutuu ympäristöönsä. Näitä ovat työ, kieli ja hallinta (ts. valta ja poliittinen käytäntö). Tärkein kaikista on työ, joka on teknisen tiedonintressin pohjana, kielen avulla tieto ja perinne siirtyvät eteenpäin jolloin tarvitaan tulkitsemisen taitoa eli hermeneutiikka, ja kolmas eli hallinta liittyy yksilön ja yhteisön välisiin suhteisiin. Suhteita kriittinen yhteiskuntatiede tutkii ‘järjen’ avulla. Analyysissa ‘järjen’ tehtävä on siivilöidä esiin käytännön intressit, koska kriittinen teoria pyrkii lähemmäksi arkipäivää kuin saavuttamattomia ihanteita. (Allardt 1983, 234; Eskola 1981, 23–24; Habermas 1976, 133–138; Helenius 1990, 133; Niiniluoto 1980, 69–73.)

Mutta mikään tutkimus, yhteiskuntatieteellinen varsinkaan, ei voi olla tutkimusmetodeiltaan aivan absoluuttinen. Menetelmien suhteen tutkimus on kuin sukupuoli: toisessa on ripaus toista. Tässäkin tutkimuksessa, jossa tulkitaan valtiosääntöä, tehdään empiirisiä havaintoja, käytetään tilastollisia analyyseja ja etsitään (sosiaali)psykologisia selityksiä, on monitieteisyyden leima, tutkimus ei palvele yhtä ainoaa tiedonintressiä. Kvantitatiiviset menetelmät ovat niitä, joilla etsitään yleistyksiä, mutta taulukon tarkastelua voidaan pitää tulkintana siinä missä normatiivisen tekstin tutkimistakin. Itse tilastollinen metodi toimii empiiris-analyttisen paradigman pohjalta, mutta tehtäessä johtopäätöksiä ja etenkin sovellettaessa niitä arkipäivään analyttisyys hiipuu ja sen sijaan, että pysyteltäisiin puhtaasti kvantitatiivisessa tarkastelussa, lähestytään praktista tai kriittistä ymmärtämistä. Tällöin tulkintaan tulee pakostakin mukaan Gadamerin mainitsemaa hermeneuttista ennakkoluuloa, esiyymmärtämiseksi kutsuttua esitietoa². Yhteiskunnalliset ilmiöt pitää siten ensin ymmärtää (jolloin lähtökohtana on yksilö ja ensimmäisenä komponenttina ‘minä’), sitten selittää ja vasta näiden pohjalta on mahdollista ennustaa ja kontrolloida jotakin. Se mitä me kutsumme objektiivisuudeksi on loppujen lopuksi varsin näennäistä, sillä ympäröivää yhteiskuntaa kukin kuitenkin

² Gadamerin mukaan ymmärtäminen ei ala mistään eikä lopu mihinkään, vaan se on jatkuva tapahtuma. Minkä tahansa asian ymmärtämisessä taustalla vaikuttaa jonkinasteinen esiyymmärtäminen. Ilman ymmärtämistä ihmistä ei oikeastaan ole olemassakaan, sillä ennakkoluulot ja ihmisen olevaisuus kuuluvat yhteen. (Matikainen 1990, 54–55.)

katsoo omista lähtökohdistaan käsin³. Olkoon menetelmä mikä tahansa, lopputuloksesta on – tai ainakin pitäisi olla – tiedon ja ymmärryksen laajeneminen, hermeneuttinen spiraali, jossa ennakkokäsitykset joutuvat testaukseen ja jossa ymmärtämisen edetessä paljastuu ovatko käsitykset olleet oikeita⁴. Tämän vuoksi on vaikea sanoa, kumpi tässäkin tutkimuksessa on kuori ja kumpi sisus, tilastollinen analyysi vai tulkinta-ymmärtäminen, sillä samoin kuin yhteiskunnassa, myös tieteen tekemisessä kaikki vaikuttaa kaikkeen, menetelmät limittyvät ja lomittuvat. Jos kuitenkin pidetään kiinni siitä, että tutkimus on kvantitatiivinen ja yleistyksiä hakeva, käsite nomoteettinen on silloin ikään kuin katos, jonka suojissa tutkija vaivihkaa askartelee myös idiografisten menetelmien, hermeneutiikan ja kaiken yhteen sitovan kriittisen otteen parissa.

3.2. Metodologiset selitysmallit

Selityksiä yhteiskunnan ilmiöille voidaan hakea yhteisöstä tai yksilöstä käsin. Yhteisöön perustuva selitysmalli, metodologinen holismi, selittää ilmiöiden juontavan juurensa ympäröivästä yhteiskunnasta. Instituutioilla ja kollektiiveilla on ikään kuin oma tahto, jolla ne nousevat yksilön yläpuolelle. Yksilökeskeinen selitystapa, *metodologinen individualismi*, sitä vastoin löytää selityisperustan yksilön päätöksistä, teoista ja asenteista. Kollektiivinen käyttäytyminen palautetaan yksilöön ja hänen ratkaisuihinsa. Yhteiskunta on siten pohjimmiltaan vain nippu yksittäisten ihmisten keskenään tekemiä toimintoja. (Pietilä 1981, 3–6; Popper 1952 II, 98; ks. Duverger 1965, 38–41.)⁵

³ Olisi tietenkin ihanteellista väittää ja osoittaa oikeaksi, että nyt käsillä oleva työ on objektiivinen ja ainoa totuus tutkimuskohteesta. Näinhän asianlaita ei valitettavasti ole. Ei siksi, etteikö tästä haluttaisi tehdä objektiivista totuutta, vaan siksi, että objektiivista totuutta ei synny haluamallaan. Weberin sanoin “(T)he *objektive* validity of all empirical knowledge rests exclusively upon the ordering of the given reality according to categories which are *subjective* in a specific sense, – – –” (Weber 1949, 110, kursivoinnit kirjan).

Niiranen näyttää olevan samoilla linjoilla. Hän toteaa, että täysin objektiivista tiedettä ei ole olemassa. Tutkimuksen sisältämät tiedon kompositiot, “tapahtumat”, ovat tavallaan jo yksi ilmaus piilevästä subjektiivisuudesta. (Niiranen 2000, 24.)

⁴ Gadamerin ymmärtämisprosessi tapahtuu kehämäisenä liikkeenä esiymmärtämisen ja kysymys–vastaus–kysymys –dialektin kautta. Tätä liikettä Gadamer kutsuu hermeneuttiseksi kehäksi. Koska ymmärtämisen edetessä tulkitsijan tietoisuus kehittyy eli hänen tajuntansa nousee ikään kuin ylöspäin, ei hermeneuttinen kehäkään pysy paikallaan, vaan irtautuu tasosta. Näin kehästä muodostuu tosiasiaassa hermeneuttinen spiraali. Siinä ennakkokäsitykset ovat koetuksella, ja ymmärtämisen edetessä paljastuu, ovatko käsitykset olleet oikeita. Tulkitsija itsekin tulee tietoiseksi ennakkoluuloistaan ja voi, jos siltä vaikuttaa, niitä muuttaa. (Gadamer 1987, 133; Helenius 1990, 74–77; Matikainen 1990, 54–56.)

⁵ Popper (1952 II, 200) esittää mielenkiintoisen väitteen, että filosofina Marx ei suinkaan ollut kollektivistinen, vaan hän toivoi että valtio voisi ‘surkastua pois’ (“wither away”). Marxin vakaumus oli Popperin mielestä perimmältään uskoa avoimeen yhteiskuntaan. Mutta jos Marx ei ollut kollektivistinen, miksi marxismi sitä oli? Kuka nyt tulkitsi väärin? Lenin, Stalin, Popper . . . ?

Tyypillinen metodologisen individualismin selitysmalli on *kausaalinen* selittäminen. Sen mukaan yksilön käyttäytyminen perustuu syihin ja seurauksiin, palkintoihin ja rankaisuihin. Nämä ikään kuin ohjelmoivat ihmisen käyttäytymään tietyllä tavalla. Melkein päinvastainen tälle on *teleologinen* selittäminen. Siinä korostuvat teon tekemisen perusteet ja tarkoituksen täytyminen. Yksilön kulloinenkin toiminta selittyy sillä päämäärällä, johon hän pyrkii. (Pietilä 1981, 53–56.)

Niiniluodon (1980, 54) mukaan molemmilla selitystyypeillä on puolustajansa. Joidenkin mielestä kaikkiin empiirisiin tieteisiin on mahdollista soveltaa samoja menetelmiä, toisten mielestä yhteiskunnan tarkastelu poikkeaa täysin luonnontieteen metodeista. Esimerkiksi von Wright (1975, 134–135) näkee, että kausaaliselitys ei ole riittävä, vaan yhteiskuntatieteet pyrkivät ymmärtämään inhimillisiä tekoja myös niiden päämäärästä käsin. On toki mahdollista ja tarpeenkin erottaa kysymykset ‘mitä jokin on’ ja ‘miksi jokin on’, sillä näihin vastaamme eri tavoin: joko ymmärtäen ja tulkiten tai faktoilla selittäen. Kausaalinen selittäminen ja *intentionaalinen* selittäminen eivät silti ole vastakkaisia selitystyyppejä von Wrightin mielestä, vaan ne ovat toisiinsa nähden ainoastaan erilaisia. Teräväinen (1982, 30–31) korostaa, että teleologisuus ei ole samaa kuin motivaation selittäminen. Ihmisellä saattaa kylläkin olla päämääriä, joiden takia hän käyttäytyy tietyllä tavalla, mutta käyttäytymistä ohjaavat tieto, halut ja tahto sekä riippuvuus ympäröivästä todellisuudesta. Selitysmalli on silloin psykologiassa, ei metafysiikassa.

Zippeliuksen (1994, 15) huomauttaa, että konkreettista poliittista tapahtumaa ei voida pitää yhden ainoan toiminnan kausaalisenä seurauksena, vaan poliittinen tapahtuma on lukuisten sivutoimintojen muodostaman tapahtumaketjun tulos. Poliittisessa elämässä on osansa myös inhimillisillä toiminnoilla, joihin motiivit suodattuvat alati muuttuvien ajatus- ja arvomaailmojen läpi. Siksi poliittisia ennusteita on Zippeliuksen mukaan rakenneltava enemmän tai vähemmän laajojen todennäköisyyksien varaan.

Miksi sitten poliittinen eliitti käyttäytyy niin usein toisin kuin toivotaan? Miksi kansalaisten odotukset ja keinot, joilla poliitikot ratkovat ongelmia, eivät läheskään aina kohtaa toisiaan? Koska ihmisen elämässä mikä tahansa – myös ilmiö nimeltä sattuma – vaikuttaa mihin tahansa, yksittäinen selitysmalli ei sellaisenaan toimi. Selityksiä täytyy hakea useasta suunnasta, sekä yksilöstä itsestään että ympäröivästä yhteiskunnasta. Seuraavassa joitakin näkökulmia osasuoritukseen nimeltä vallankäyttö – rooliin, jonka näyttämönä toimii yhteiskunnan koko valtakoneisto ja erityisesti eduskunta.

3.2.1. *Nousu vallankäyttäjän rooliin*

Oligarkiateorian klassikko Robert Michels⁶ (1986, 61, 267–269) selittää oligarkkisen ilmiön osittain psykologiseksi tapahtumaksi. Kun ihminen, poliitikko, irtautuu spontaanisti omasta joukostaan ja nousee joukon ammattimaiseksi johtajaksi, hänessä tapahtuu ylenemisen aiheuttamia henkisiä (Michelsin sanoin ‘sielunelämän’) muutoksia, metamorfooseja. Muutokset ovat tarpeen, sillä johtajan on kyettävä sopeutumaan uuteen tehtäväänsä. Jokaisessa poliittisessa puolueessa on mukana kaksi osapuolta, valitsijat ja valitut. Kun valittu nousee uuteen asemaan, hän saavuttaa vallan valitsijoihinsa nähden. Tämän vuoksi kaikissa järjestöissä esiintyy jonkinasteista oligarkkia. Harvainvaltaa ei silti pidä nähdä yksin haitallisena, vaan se on myös tarkoituksenmukaista ja jopa tarpeellista, sillä enemmistöllä on johdetuksi tuleminen tarve. Mutta sitä uskomusta, että uusi poliittinen eliitti olisi edeltäjänsä parempi, Michels pitää harhakuvana. Michelsin mukaan johtajuus on jokaisen yhteiskuntaelämän muodon välttämätön ilmiö. Vaikka johtajuuden kehitys ja demokratian periaatteet ovat ristiriidassa keskenään, eivät edes demokraattiset puolueet ole oligarkiasta vapaita. Poliittisetkin johtajat organisoituvat keskenään ja muodostavat kartelleja, kun taas valitsijakunnat jäykistyvät henkisesti paikoilleen. Oligarkkia aiheuttaa yhtä hyvin johtajien pätemisen tarve kuin johtajien tekninen välttämättömyys. Michels toteaa lisäksi (s. 273), että oligarkiassa vanhoista tovereista tulee johtajia sanan sosiologisessa merkityksessä. Jos joukkojen sivistystaso on alhainen, johtajia ei osata tarpeeksi arvostaa eikä toisaalta myöskään oikein arvostella. Koulutus ja sivistystason nousu [kuten Suomessa 1980–1990-luvuilla] merkitsevät kasvavaa kritiikkiä johtajistoa kohtaan ja kritiikin myötä oligarkkisten tendenssien heikentämistä.

Burnham käsittelee Michelsin johtajuusproblematiikkaa kysyen kuka oikeastaan on se, joka kontrolloi. Jäsenistö vai johtajat? Johtajat sanovat, että he toimivat jäsenistön tahdon mukaisesti, mutta käytännössä johtajat kiinnittävät varsin vähän huomiota siihen, mitä jäsenistöllä on sanottavanaan. Metamorfoosin taustalla ei siten ole vain johtajaksi tulemiseen, vaan myös jäsenistön kontrollista irtautumiseen liittyvä muutos. Tästä huolimatta jäsenistö kokee ikään kuin moraalisesti velvollisuudekseen huolehtia johtajasta vielä tämän syrjäyttämisen jälkeen antamalla hänelle organisaatiossa jotakin muuta tehtävää. (Burnham 1943, 162.)

Entä suomalaisen parlamentaarikon nousu vallankäyttäjäksi? Edustajien persoonallisuustyyppitutkimuksessa Pitkänen (1991, 170) toteaa rekrytoitumisesta alalle muun muassa seuraavaa. Edustajat olivat tavoitelleet virkaa tietoisesti, mutta tavoittelun perimmäisiä syitä he eivät halunneet paljastaa julkisesti. He eivät

⁶ Michelsin pääteos julkaistiin ensimmäisen kerran Saksassa 1911 nimellä *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie*. Englanninkielinen käännös *Political Parties* valmistui 1915. Michels muokkasi teosta uudelleen ja uusittu painos julkaistiin vuonna 1925. Tähän julkaisuun perustuu 1982 valmistunut suomenkielinen käännös.

myöskään halunneet paljastaa suoraan, mistä kiinnostus politiikkaan oli peräisin ja mikä viime kädessä oli vaikuttanut siihen, että he olivat lähteneet hakeutumaan kansanedustajiksi. Hakeutumista perusteltiin “järkevääntuntuisilla” syillä kuten lapsuuden ja nuoruuden muistoilla, ystävien pyynnöillä, järjestötoiminnalla ja kunnalliselämän kokemuksilla. Oksasen (1989, 98–100) tutkimuksen mukaan kimmokkeena olivat olleet samantapaiset perusteet: koti ja vanhemmat, kunnallispolitiikka, järjestötoiminta, mielenkiinto yhteiskunnan asioihin ja halu vaikuttaa. Kansanedustajien poliittinen sosialisatio alkoi usein perhepiiristä, toinen vaikuttava tekijä oli koulu, opettajat ja muut auktoriteetit.

3.2.2. Vallankäyttäjän roolissa

Johtajien ominaisuuksia käsitellyt Galbraith (1984, 54–56) kirjoittaa siitä, miten poliittisessa kirjallisuudessa usein liioitellaan persoonallisuuden merkitystä vallankäytössä. Johtavan henkilön ominaisuutena pidetään sellaista, mikä todellisuudessa on vain ympäröivän organisaation aikaansaamaa heijastusta. Ihmisen oma turhamaisuus ja imartelijat ympärillä aiheuttavat helposti oman minän korostumista. Saman tekevät politiikan rituaalit, kokoukset, yleisöt, suosionosoitukset. Erinomaisuuteensa on helppo uskoa – ja kun itse uskoo, uskovat pian muutkin. Koska organisaatiota ei voi haastatella televisiossa, haastatellaan organisaation johtajaa. Ne ominaisuudet, jotka tuntuvat sopivan kulloisenkin laitoksen vallankäyttöön, siirtyvät haastateltavan henkilökohtaisiksi luonteenpiirteiksi. Syntyy keinoekoinen persoonallisuus. Esimerkkinä tällaisesta Galbraith mainitsee ministerin tai muun korkean virkamiehen. Näiden henkilöön liitetyt ominaisuudet saattavat perustua yksinomaan julkisen sanan antamaan virheelliseen vaikutelmaan. Se imarteleva vaikutelma joka on saatu aikaan, hajoaa pian, kun henkilö erotetaan yhteisöstään.

Niinpä silloin, kun rivistöstä tempaistaan kansalainen eduskunnan jäseneksi, hänen luonnekuvansa saa todennäköisesti uusia piirteitä. Yhdessä illassa organisaation eli parlamentin arvovalta heijastuu vastavalitun omaksi ominaisuudeksi. Galbraithia lainaten, “ – – (k)un hän sitten saa yleisön suosionosoitukset, tätä pidetään näyttönä *hänen* vallastaan, *hänen* kyvystään vaikuttaa – – ” (emt., 56, kursivoinnit kirjan). Näin siitäkkin huolimatta, että kansalainen olisi noussut eduskuntaan monen yrityksen ja näyttävän kampanjan jälkeen, toisten vanavedessä tai jopa vahingossa. Koska ihminen yleensä, poliitikkokin, on tiettyjen kausaaliteettien alainen, hänen tekemisiään tulee tarkastella inhimilliset heikkoudet huomioon ottaen. Aikaisemmat tapahtumat, kuten edellä mainittu nousu poliittisen eliitin jäseneksi, ovat todennäköisin syy seurauksiin, toisin sanoen siihen, että valtakokemuksen kautta edustaja vieraantuu edustettavistaan. Valta alkaa kiehtoa, ja silloin intentionaalinen pyrkimys pitää valta käsissä nousee kausaaliteettien rinnalle. Vähäinen merkitys ei liioin ole aiemmin valittujen esimerkeillä, ovathan hekin käyneet läpi saman muutosprosessin.

Mutta yhteisössä kuitenkin tarvitaan ihmisiä, jotka ovat valmiita nousemaan vallankäyttäjän rooliin, viihtyvät siinä ja osaavat siinä valtaansa käyttää. Tämä on käynyt ilmi esimerkiksi pienryhmien valtarakenteita koskevissa vertailututkimuksissa. Paras lopputulos työnteon ja viihtyvyyden kannalta saadaan silloin, kun johtajuus ja valta on keskitetty, mutta jäsenillä on tästä huolimatta mahdollisuus vaikuttaa tärkeiksi kokemiinsa yhteisiin päätöksiin. Sellaisissa ryhmissä joissa johtaja ei käytä valtaansa, jäsenet saattavat viihtyä, mutta toiminnasta tulee tehotonta. Vastaavasti jos valta keskittyy liikaa yksiin käsiin, jäsenet tulevat tyytymättömiksi, mikä sekin vähentää tehokkuutta. Demokratia ei silti aina toimi alempien kontrollivaltana ylempiin nähden, vaan se voi myös muuttua molemminpuoliseksi manipulointikeinoksi. (Eskola 1984, 125–126.)

3.2.3. Rooliodotukset eivät täyty

Jos kansanedustaja vieraantuu arkipäivästä, syynä voi olla roolisekaannus ja inhimillinen turhautuminen: valtaa joko ei ole tarpeeksi, tai se ei anna sitä tyydytystä, jota odotettiin. Tutkiessaan suomalaisten kansanedustajien persoonallisuustyyppejä Pitkänen jakoi osan vuoden 1984 kansanedustajista kuuteen tyyppiryhmään: epävarmat yleispoliitikot, teeskentelijät, turhautuneet yksilöpoliitikot, pidättyväiset yksilöpoliitikot, luovat kyvyt ja itsevarmat yleispoliitikot. Näistä turhautuneiden ryhmällä näytti tapahtuneen jonkinlainen roolisekaannus. Ryhmän kansanedustajat kuuluivat suureen ikäluokkaan, jolle pääsy eduskuntaan oli merkinnyt “suurta läpimurtoa, irrottautumista oman ikäluokkansa massasta”. Korkealle virittyneet toiveet vaikutusvallasta eivät kuitenkaan olleet toteutuneet, ja pettymys siitä purkautui turhautuneisuutena. Saman reaktion aiheutti jääminen rivijäseneksi hallituspuolueessa. Yhtenäistä kokemusta valtaan pääsystä ei tutkitulla ryhmällä ollut, vaan valta ja siinä pysyminen koettiin yksilöllisellä ja ainutkertaisella tavalla. Parhaat mahdollisuudet toimia aktiivisesti näyttivät olleen teeskentelijöillä ja luovilla kyvyillä, sillä he olivat yhteistyökykyisiä ja sopeutuvaisia, he myös oivalsivat, että tosiasiallinen valta kuuluu hallitukselle. Hallituksen valvontatehtävissä kansanedustaja tunsi olevansa lähes toivottoman tilanteen edessä, sillä perustuslaki ja kansanvallan henki olivat hänen puolellaan, mutta käytäntö oli kokonaan jotain muuta. Ilmeisesti turhautuneisuus, pidättyvyys ja teeskentely olivat tämän ristiriidan heijastumia. (Pitkänen 1991, 122–123, 163–167.)

Enemmistö Pitkäsen tutkimista kansanedustajista koki toimivansa erilaisten uhkatekijöiden keskellä. Tämä aiheutti epävarmuutta ja ahdistuneisuutta, tai huolestumisen peittämiseksi narsistista itseihailua ja asiantuntemuksen korostamista. Uhkien havaitseminen oli yleistä kaikkien keskuudessa, mutta jotkut pystyivät sisäistämään ne elämäntyylinsä paremmin kuin toiset. Empaattisuudella ja luovuudella uhkaavuudet pystyttiin pitämään hallinnassa, joskin tunteiden lisäksi tarvittiin vankkaa itsetuntoa ja kunnianhimoa. (Emt., 170.)

Edellä esitetyt, toisiinsa nähden jopa ristiriitaiset näkemykset edustavat lähinnä *metodologista individualismia*. Näkemyksissä yhdistyvät kausaalisiin ja intentionaalisiin syihin perustuvat selitykset, ajatusmielteet, joista jotakin voi olettaa – mutta vain olettaa – sisältyvän poliitikon persoonaan. Nämäkään selitykset eivät ole ainoita mahdollisia, vaan yhtä hypoteettisia kuin kaikki muukin elämän kiertokulkua selittävä ajatuskuvio. Kun virheetöntä, kaavoihin ihanteellisesti istuvaa ihmistä ei ole olemassa, ei ole olemassa virheetöntä yhteiskuntaakaan. *Yhteiskunnan kehitysprosessista* Fred W. Riggs on esittänyt laajan teorian. Teoria on mielenkiintoinen, mutta jos se pitäisi paikkansa, demokraattisen yhteiskunnan olisi täytyntä jo ‘valmistua’ sen sijaan että se aina vain ‘kehittyy’. Riggsin teorian kautta paljastuu implisiittisesti kolme seikkaa: a) yksilö ja yhteiskunta eivät kulje teorioiden mukaan, b) yhteiskunnan epäkohdat eivät poistu vaikka ne tiedostetaan, ja c) epäkohdat ovat yleismaailmallisia ja ajallisesti riippumattomia. Seuraavassa Riggsin teoriaa tarkastellaan suppeasti muutaman käsitteen osalta.

3.2.4. Prismaattinen yhteiskunta

Amerikkalainen Fred Warren Riggs esittää teorian muutosvaiheessa olevista, transitionaalisista yhteiskunnista. Riggs kuvaa yhteiskunnan kehitystä optisilla termeillä. Kehitys tapahtuu kolmessa jaksossa. Ensin alkukantainen yhteisö on metaforisessa valkoisen valon (fused-)tilassa, yhteisö on *funktionaalisesti diffuusi*. Sitten valkoinen valo (ts. yhteisö) kulkee prisman (muutoksen) läpi. Prismasta valo ilmestyy näkyviin monisäikeiseksi sateenkaareksi taittuneena. Spektrissä kukin valonsäie vastaa kolmannen vaiheen, kehittyneen yhteiskunnan, yhtä osa-alueetta – taloutta, hallintoa, uskontoa, koulutusta, sosiologiaa, valtiotiedettä jne. Yhteiskunta on *diffraktoitunut*. Riggsin mielestä 1960-luvulla diffraktoitumisen tilan olivat saavuttaneet Neuvostoliitto ja Yhdysvallat, kun taas transitionaalisessa vaiheessa eli *prismaattisessa* yhteiskunnassa oli suuri joukko valtioita, erityisesti kehitysmaat. (Riggs 1964, 22–23, 25–27, 31–32; ks. Riggs 1961, 94–95.)

Riggsin teoriaa voidaan lähestyä monelta suunnalta: vertailevana hallinto-tutkimuksena tai antropologin, ekonomistin, sosiologin tai politologin näkökulmasta. Esimerkiksi hallinnon ja politiikan välisestä rajasta Riggs toteaa (1964, 54–55), että edes läntisissä demokratioissa ei hallinnollisten ja poliittisten instituutioiden eriytyminen ole käytännössä täysin selvää. Poliitikaksi Riggs erottaa sen, millä tavoin käytettävissä olevat varat, oikeudet ja velvollisuudet jaetaan auktoritatiivisesti eri organisaatioiden kesken, hallintoa taas on se toimeenpano, jolla organisaatioiden varat, oikeudet ja velvollisuudet jaetaan eri yksilöille. Käytännössä silti sama henkilö tai instituutti saattaa näytellä kahta roolia: päättää ensin, mitkä etuudet ovat saatavilla ja päättää sitten, kuka ne saa⁷.

⁷ Esimerkiksi lokakuun 1996 kunnallisvaaleista tehtiin silloisen uuden kuntalain (365/1995) perusteella useita vaalikelpoisuutta koskeneita valituksia. Lain mukaan vaalikelpoinen valtuustoon ei ole “kunnan palveluksessa oleva henkilö, joka toimii kunnanhallituksen tai lautakunnan tehtävä-

Mitä diffraktoituneemmaksi yhteiskunta käy, sitä terävämmäksi käy poliittisten ja hallinnollisten instituutioiden ero. Prismaattisessa yhteiskunnassa ero on vielä kesken. Syynä ei ole erillisten instituutorakenteiden puute, vaan pikemminkin se, että poliittinen päätöksenteko horjuu eikä pysty tulokselliseen toimintaan. Toimeenpaneva elin joutuu ikään kuin paikkaamaan poliitikkojen jättämää aukkoa ja ottamaan osaa rooliin, joka kuuluisi päätöksentekijöille. Mutta kuta pitemmälle yhteiskunta kehittyy, sitä hyödyllisempää on jakaa tehtävät ja siirtää ne eri henkilöille senkin takia, että hallinnolliset toiminnot vaativat erilaista lahjakkuutta ja koulutusta kuin poliittiset. (Riggs 1964, 54–55.)

Yhteiskunnan muutosvoimat ovat joko endogeenisia eli sisäsyntyisiä tai eksogeenisia eli muutokset omaksutaan ulkoa. Endogeenisia maita ovat teollistumisen edelläkävijämaat kuten Englanti, Ranska ja Hollanti, eksogeenisiin kuuluu esimerkiksi Kiina. Japani sen sijaan on kehittynyt moderniksi valtioksi osittain ulkoisen vaikutuksen alaisena, osittain sisäisen paineen takia. Prismaattisessa yhteiskunnassa kehitysvaiheet ovat vastaavasti endoprismaattisia tai eksoprismaattisia, mutta diffuusissa yhteisössä minkäänlaiset kehitysvoimat eivät vielä ole saaneet sijaa. Yhteiskunnassa prismaattisuutta esiintyy seuraavilla lohkoilla: talous, prismaattinen eliitti, sosiaaliset rakenteet, prismaattiset symbolit ja prismaattinen valta. (Riggs 1964, 38–41; Salminen—Hyyryläinen 1989, 173.)

Alkukantaisissa yhteisöissä ihmisten käyttäytymistä rajoittavat vanhat tavat ja perinteet, perhe ja yhteisön etu. Teollistuneissa yhteisöissä, joissa ihmiset keskittyvät keräämään varallisuutta, valtaa ja arvostusta, hyvinvoinnin tavoitteluun asettavat rajoja lait ja julkinen valta. Näiden kahden kulttuurin väliin jäävä prismaattinen yhteiskunta on arvostuksiltaan kuin kaleidoskooppi. Maaseudulla elämä sujuu vielä vanhojen perinteiden mukaisesti, mutta kaupungeissa vallitsee industrialismi. Tästä seuraa, että maaseudulla arvostetaan perittyä maata ja syntyperää, mutta kaupungeissa arvostetaan rahan perustuvaa rikkautta ja varallisuutta. Kun kaupunkiin keskittynyt uusrikkaiden luokka vaurastuu, se saavuttaa vaurastumisen myötä poliittista valtaa ja valtaa ylipäänsä sekä entistä paremman mahdollisuuden kouluttaa lapsiansa. Näin arvot alkavat kasautua ja syntyy *prismaattisia eliittejä*. Rikkaat eliitit eivät ole sama asia kuin hallitseva luokka, sillä hallitseva luokka voi olla myös varatonta. Demokraattisissa valtioissa, joissa huipulle nousee paremmuuden ja monenlaisten valintojen kautta, hallitsevalla eliitillä on valtaa, mutta ei välttämättä rahaa eikä oppineisuutta. Prismaattisessa yhteiskunnassa koulutus ja tiede eivät silti ole arvoja sinänsä, vaan ne ovat enemmän keinoja saavuttaa tietty asema. Uraa ei luoda akateemisissa portaissa, vaan tyypillisesti politiikan ja hallinnon kanavia pitkin. Sitä mukaa kuitenkin kun yhteiskunta diffraktoituu, taitavuus ja paremmuus nousevat ensisijaiseksi arvostuksen kohteeksi, ja prismaattiset eliitit menettävät

alueen johtavassa tehtävässä tai sellaiseen rinnastettavassa vastuullisessa tehtävässä” (34 § 2 kohta). Tampereella valitettiin yhdestätoista henkilöstä, mutta Hämeen lääninoikeus hylkäsi valitukset. (AL 8.11.1996; AL 18.2.1997.)

asemiaan muodollisesti valituille auktoriteeteille. (Riggs 1961, 125–126; Riggs 1964, 122–139; Salminen—Hyyryläinen 1989, 174.)

Jokaisessa yhteiskunnassa on ryhmiä ja organisaatioita, joihin samastumalla yhteisön jäsenet ilmentävät keskinäistä yhteistyötä, kilpailua, konflikteja, liiketoimintaa jne. Prismaattisuuteen kuuluvia sosiaalisia rakenteita ovat *polykommunalismi* ja *'klikit'*. Polykommunalismi ei tarkoita pluralismia, vaan usean pienen yhdyskunnan esiintymistä suuremman yhteisön sisällä. Yhteiskunta koostuu hajanaisista väestöryhmistä, joita ei edes valtaväestön hallitsema tiedonvälitys onnistu kokoamaan yhteisten asioiden taakse. Tällaisissa yhteiskunnissa esimerkiksi nationalismi aiheuttaa helposti levottomuutta valtayhteisöstä poikkeavien keskuudessa. Polykommunalismissa traditionaaliset, mutta muuten organisoituneet *'klikit'* (cleckts) päättävät asioista. Poliittiset klikit ovat luonnollisesti puolueita, muita vastaavia ovat ammattikillat, uskonlahkot, ay-liikkeet, erilaiset klubit, seurat jne. Klikkien luonne on pitkälti polyfunktionaalinen eli klikit ilmentävät paitsi jäsenistön rooleja, myös valtaväestön ja vähemmistöryhmien keskinäisiä asenteita. Klikki-yhteisöissä muodolliset hallintotavat muuttuvat läheisiksi ihmissuhteiksi, ja klikeistä itsestään tulee sisäänlämpiäviä. Tämän seurauksena esimerkiksi käsite *'virallinen'* saa monitahoisen leiman. *'Virallinen'* kilta edistää vallitsevan yhteisön taloudellisia intressejä, *'virallinen'* ammattiyhdistys käyttää hyväkseen työläisiä samalla kun puolustaa heitä ja *'virallinen'* uskonlahko tunnustaa valtaeliitin uskontoa. (Riggs 1961, 126–128; Riggs 1964, 157–160, 171–173; Salminen—Hyyryläinen 1989, 174–175.)

Rakenteellisesti sekavassa diffuusissa tilassa hallitsijan ja virkamiehistön *valta* on lähes rajatonta. Kehittyneessä diffraktoituneessa yhteiskunnassa valta on perustuslaillisin keinoin rajoitettu. Kehittyvässä prismaattisessa yhteisössä sen sijaan heterogeenisyys johtaa vallan kaksinaiseen ilmenemiseen. Maata hallitaan legaalisesti lakien puitteissa, mutta paikallinen vallankäyttö saattaa olla rajoittamatonta. Muutoinkin päätöksenteko vaihtelee hallinnon ja politiikan välillä. Virkamiehet voivat olla kokonaan poliitikkojen valvonnassa tai virkamiehet voivat olla niin itsenäisiä, että he monopolisoivat kaikkea vallankäyttöä. Varsinkin jos hallinnon mallit omaksutaan kehittyneemmistä valtioista, byrokraattinen kontrolli kasvaa helposti politiikkaa vahvemmaksi. Ulkopuolelta tullut eksoprismaattinen uudistus – olkoonkin että se heikentää vanhoja valtarakenteita – ei aina pysty uudistamaan sisäisiä poliittisia instituutioita. Endoprismaattisessa uudistuksessa taas hallinnon virat tulevat halutuiksi niiden poliittisen palkkiomaisuuden vuoksi. Puolueiden hyväksi työtä tekevät ihmiset odottavat vastinetta, ja yksi vastineen muoto on hallinnollinen virka. Puolueet itse toteuttavat virantäytöllä yhtä olennaista toimintafunktiotaan eli poliittisen eliitin rekrytointia. Kun poliittinen virka näin korvaa muodollisemman virantäyttömetsodin, käyvät palkkiovirat sitä halutuimmiksi mitä enemmän valtaa virkamiehistöllä on. (Riggs 1961, 75–76; Riggs 1964, 207–208, 222, 227–229; Salminen—Hyyryläinen 1989, 175.)

Edellä esitetyssä Riggsin teoriassa esikuvana ovat olleet lähinnä Aasian kehittyvät maat. Mallista löytyy länsimaillekin tuttuja piirteitä. Riggs on ollut joko liian toiveikas länsimaisen demokratian suhteen tai sitten hän on ollut, ottaen huomioon kuusikymmenluvun tiedonvälityksen, tietämätön markkinatalouden epäkohdista. Neuvostoliiton esittäminen diffraktoituneeksi yhteiskunnaksi vaikuttaa nykysilmin katsottuna suorastaan oudolta. Neuvostoliitto oli klaanien verkko ja nyt Venäjällä valtaa jakavat klikit (clique), kirjoittaa Lontoon yliopiston Venäjän historian professori Geoffrey Hoskins. Hoskinsin mukaan Venäjä on poliittisten puolueiden suhteen säilyttänyt neuvostokauden piirteet. Puolueissa johtajien ympärille kerääntyy pieniä kuppikuntia, joita ei erota toisistaan ideologia, vaan henkilökohtainen kilpailu. Presidentti Jeltsin oli klikkisysteemin henkilöitymä, mutta systeemi toimii valtakoneistossa kaikilla tasoilla, myös alueellisesti ja paikallisesti. (Hoskins 1996, 38.)

Niin sanotusta klikkisysteemistä tuskin päästääkään eroon missään olosuhteessa. Ihmisen ominaisuuksiin kuuluu, että hän ajaa omaa etuaan ja ajaa sitä hakeutumalla samanmielisten 'klikkiläisten' joukkoon. Toisaalta yksilö tarvitsee itsensä ja ympäristönsä väliin kiinnikkeitä, jollaisina pienryhmät voivat parhaimmillaan toimia. Kaupunki- ja maaseutuyhdyskunnista puhuttaessa voidaan todeta, että ainakaan Suomessa niiden väliset arvostus- ja intressierot eivät ole hävinneet. Tämä käy ilmi muun muassa suhteessa Euroopan unioniin ja kävi ilmi esimerkiksi vuoden 2000 presidentinvaaleissa. Ratkaisevassa äänestyksessä vastakkain olivat, ei vain Esko Aho (kesk) ja Tarja Halonen (sdp), vaan myös maaseutu ja asutuskeskukset. Hallintoa ja politiikkaa puolestaan ei saada erotetuksi toisistaan, sillä toinen on toiselle välttämättömyys ja väylä intressien toteuttamiseen. Tyypillisenä korkean tason esimerkkinä mainittakoon vaikkapa vuosien 2000 ja 2001 Suomen Pankin johtajavalinnat. Niiden ehdokasasetteluissa eduskunnan pankkivaltuusto, poliittisin perustein, ohitti rahatalouden ilmeisesti hyvinkin pätevät asiantuntijat.

Yksin tiedotusvälineitä seuraamalla voidaan nähdä, että mikään demokraattinen valtio ei ole kehittynyt Riggsin diffraktoituneeksi yhteiskunnaksi. Epäkohtia on kaikkialla. Syy ei ole siinä, että demokraattinen järjestelmä olisi jotenkin vajavaista – parempaakaan ei ole keksitty – vaan siinä, että tämän 'korkeammalle' yhteiskuntakehityksessä ei yksinkertaisesti päästä. Se, mitä Riggs nimittää siirtymävaiheeksi ja prismaattiseksi yhteiskunnaksi, on demokraattisen kehityksen huippu, lopullinen muoto. Diffraktoitunut malli, johon yhteiskunnan pitäisi siirtymävaiheen jälkeen päätyä, on kuin marxilainen utopia, vain unelma, sillä yhteiskuntakehityksessä ihmisen inhimilliset ominaisuudet, heikkoudet ja olemassaolon taistelut tulevat väliin.

4. KESKEISET KÄSITTEET

4.1. Valtiosääntö ja perustuslaki

Käsitteitä valtiosääntö ja perustuslaki pidetään varsinkin puhekielessä usein synonyymeina. Pohjolaisen (1988, 5) mielestä tätä edesauttaa se tosiseikka, että esimerkiksi englannin kielessä kumpaakin käsitettä tarkoittaa sama sana ‘constitution’. Arkielämässä häittää tuskin syntyy vaikka molemmat mielletään samansisältöisiksi. Oikeustieteen termeinä ja yhteiskunnan ilmiöinä valtiosääntö ja perustuslaki kuitenkin eroavat toisistaan.

Pohjolaisen mukaan *valtiosääntö* on perustuslakia laajempi ja abstraktimpi käsite, sillä ei ole tarkkaa rajaa eikä sisältöä. Valtiosääntöön kuuluvat tietyn-tyyppiset, yhteiskunnan perusrakenteita sääntelevät normit, mutta niillä ei tarvitse olla samanlaista säätämisyjärjestystä. Kaikissa maissa valtiosääntöön sisältyvät valtiomuotoa ja valtion aluetta koskevat perussäännökset, kansalaisuutta ja kansalaisten oikeusaseman perusteita koskevat säännökset, sekä ylimpiä valtioelimiä ja niiden toimintaa sääntelevät säännökset. Suomessa valtiosäännön ydinosa on sisältynyt perustuslakeihin [-lakiin vuodesta 2000], mutta lukumääräisesti valtiosääntönormeja on ollut enemmän alemman asteisessa lainsäädännössä. Normijoukon lisäksi Suomessa valtiosääntöön lasketaan myös muutamat muut edellisiä asiaryhmiä koskevat ohjausjärjestelmät, kuten jotkin yleiset periaatteet ja sovinnaisäännöt. Valtiosääntöön kuuluu esimerkiksi se presidentin ja puolueiden välinen kirjoittamaton sopimus, että tiettyihin korkeisiin valtionvirkoihin nimitettävän kansanedustajan tulee jättää toimensa eduskunnan jäsenenä. (Pohjolainen 1988, 5–6.)

Hidén—Saraviita luokitteli perustuslakimuutosta edeltäneen Suomen valtiosäännön normihierarkialtaan kolmiportaiseksi. Ylimpänä tulivat silloiset neljä perustuslakiamme – valtiopäiväjärjestys, laki valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuulaki sekä tärkeimpänä kaikista hallitusmuoto. Näiden ohella valtiosääntöön kuului joukko tavallisia lakeja – muun muassa lait eduskunnan ja tasavallan presidentin vaaleista – sekä joukko lakia alemmantasoisia säädöksiä, joukossa esimerkiksi eduskunnan työjärjestys ja asetuksena annettu valtioneuvoston oh-

jesääntö. Ruotsin vallan perintönä eduskunnan työmenetelmät olivat perustuslaissa (VJ:ssä) yksityiskohtaisemmin säänneltyjä kuin useimmissa muissa maissa. (Hidén—Saraviita 1994, 1–2.)

Jyränki et al. (1989, 48) sisällytti valtiosääntöön ne ei-oikeudelliset normit, tavat ja käytänteet, joita noudatetaan poliittisen vallan käytössä. Tässä mielessä valtiosäännön käsite tulee lähelle valtiollisen järjestysmuodon tai poliittisen järjestelmän käsitettä. Kastari (1977, 36, 361–363) kirjoittaa valtiosäännön asettamista puitteista. Yhteiskuntajärjestysten erilaisuudesta huolimatta valtiosääntö on todennäköisesti kaikkialla sidoksissa ympäröivään yhteiskuntaan ja erityisesti sen poliittiseen järjestelmään. Kun valtiosääntö sääntelee poliittisia rakenteita, se vaikuttaa samalla talousjärjestelmän rakenteeseen. Kansalaisille valtiosääntö pyrkii takaamaan toiminnan vapauden ja henkilökohtaisten oikeuksien turvan. Ikivanhoista kokoontumisen ja yhteenliittymisen oikeuksista juontavat juurensa myös puolueiden ja järjestöjen toiminnat¹. Mutta kuten Kastari 70-luvun lopulla esittää, vasta modernin tiedonvälityksen kehittyessä ikivanhojen oikeuksien käyttämisestä on kehittynyt tärkeä yhteiskunnallinen tekijä.

Suomen Hallitusmuodosta (94/1919) sana ‘valtiosääntö’ (HM 1 §) siirtyi *Suomen perustuslakiin* muodossa “Suomen valtiosääntö on vahvistettu tässä perustuslaissa” (PL 1.2 §). Säännös sisältää valtiosääntö-käsitteen suppeassa merkityksessä, perustuslain synonyymina. Käsite voidaan nähdä nykyäänkin laajemmassa merkityksessä. Laajemmin ‘valtiosääntö’ tarkoittaa normikokonaisuutta, joka säädöshierarkiaan katsomatta sääntelee valtiojärjestystä ja ylimpien toimielinten toimivaltuuksia sekä kansalaisten yleisiä oikeuksia ja velvollisuuksia. Kaksimerkityksinen on myös ‘perustuslaki’. Se tarkoittaa sekä oikeushierarkkista säädöstyyppiä että tiettyä yksittäistä säädöstä. Suomessa perustuslain muodollisiin tunnusmerkkeihin kuuluu, että eduskunta hyväksyy, muuttaa tai kumoo lain vaikeutetussa perustuslain säätämisyjärjestyksessä (PL 73 §) ja että laki itse julistaa itsensä perustuslaiksi. Siten esimerkiksi vaikeutetussa säätämisyjärjestyksessä säädetty Ahvenanmaan itsehallintolaki on osa Suomen valtiosääntöä mutta ei perustuslaki, koska se ei nimeä itseään perustuslaiksi. (Jyränki 2000, 38–39; Saraviita 2000, 52–53; KM 1997:13, 132; HE 1/1998 vp, 72.)²

Valtiosääntöä ja perustuslakia edellä mainittuine määritelmineen sovelletaan tutkimuksessa lähinnä niiltä osin, kuin ne koskevat eduskunnan toimintaa, edustajan-toimintaa ja kansalaisten yleisiä perusoikeuksia.

¹ Kastari tuo esille puolue- ja järjestövapauden välisen eron läntisissä demokratioissa ja sosialistimaissa. Lännessä kansalaisilla on ollut mahdollisuus perustaa uusia puolueita ja etujärjestöjä tarpeen mukaan, sosialistimaissa tätä mahdollisuutta ei ollut. Niissä puoluejärjestelmä, joukkojärjestöt ja tiedotusvälineet palvelivat hallitusta ja hallitsevaa puoluetta, länsimaissa nämä ovat olleet kansalaisten oikeuksia. (Kastari 1977, 362–363.)

² Myöhemmässä teoksessaan Saraviita tarkentaa, että perustuslaki-käsite on yksimerkityksinen. Se tarkoittaa nykyään vuoden 2000 perustuslakia. Sen sijaan ‘perustuslain’ johdannaisilla on toisistaan poikkeavia merkityksiä. (Saraviita 2001, 106.)

4.2. Etiikka ja moraali

Toinen käsitepari, joka arkikielessä helposti sekoittuu, on etiikka ja moraali. Urpo Harva määrittää *moraalin* todellisuuden ilmiöksi, johon ei sisälly arvostusta. Moraali on arkipäivää, käytännön ratkaisuja ja valintojen tekemistä elävässä elämässä. Moraaliin sisältyy eron tekeminen hyvän ja pahan välillä. *Etiikka* sen sijaan on abstraktimpaa toimintaa; ajattelemista ja asenteita, moraalin tutkimista ja sen selvittelyä. Raja moraalin ja etiikan välillä on häilyvä. Termien merkitys ei ole vakiintunut, sanoja käytetään usein toistensa synonyymeina. Mutta toisaalta näin voidaan tehdä, sillä moraaliin kuuluu aina yksi etiikan elementti, ajatteleminen. Siitä syystä arkipäivän moraaliin kuuluu myös ripaus etiikkaa. (Harva 1957, 7–9; Harva 1978, 12–13.)

Teräväinen (1982, 98–99) tuo esille ne vaikeudet, joita etiikan ongelmien tutkiminen kohtaa. Käsitteistö on vakiintumaton, etiikan asema filosofiassa on epäselvä, ero filosofisen ja uskonnollisen etiikan välillä on hämärä, puhutaan erilaisista etiikoista ja jopa etiikan tutkijoiden kesken on erimielisyyttä siitä, mitä etiikka loppujen lopuksi on. Ahlmanin mukaan (1943, 9) etiikan tärkein tehtävä on yrittää luonnehtia millainen tahto on silloin, kun se on moraalisesti hyvä, ja millainen tahto on silloin, kun se on moraalisesti paha. Etiikan kannalta tahto on ainoa arvokas. Airaksisen (1987, 17) mukaan eettisen ongelman käsitettä käytetään yleisesti viittaamaan tilanteeseen, jossa toimitaan väärin. Vääritys ei silti välttämättä ole lainkaan eettinen kysymys filosofisessa merkityksessä, vaan jotain muuta. Esimerkiksi virkamiesten lahjonta on lähinnä normatiivinen ongelma, ja lahjukset yleensä ovat yhteiskunnallinen ongelma, koska niiden ottaminen on moraalisesti väärin. Lahjukset eivät ole etiikan ongelma, sillä me tiedämme, että lahjuksia ei saa ottaa. Vastaava moniselitteisyys näkyy vaikkapa ammattietiikassa. Se mikä ammattietiikan kannalta on oikein, voi olla filosofisessa mielessä väärin ja päinvastoin. Airaksisen mielestä ongelman käsitteet voidaan jakaa kahteen kenttään: toiset ongelmat johtuvat siitä, että emme tiedä mikä on oikein, ja toiset siitä, että vaikka tiedämme mikä on oikein, emme tee niin.

Edellistä jakoa mukailien voidaan pelkistetysti todeta, että etiikkaa on se, jos emme tiedä mikä on oikein, ja moraaliala se, jos tiedämme mikä on oikein, mutta teemme silti väärin. Kuten Harvalla myös Airaksisella etiikka on abstraktimpaa ajatustoimintaa, moraali lähempänä käytännön ratkaisuja. Airaksisen mielestä moraaliin kuuluu se yleispätevä näkemys, että oikeisiin ratkaisuihin on aina ja ensisijaisesti pyrittävä (emt., 76–77). Myös Westermarckin (1949, 26–28) mukaan eettiset teoriat perustuvat arkipäivän moraaliin. Yhteiskunta ympärillä on se koulu, jossa ihmiset oppivat erottamaan oikean ja väärän. Oppimestarina toimivat yhteiskunnan tavat, ja opetusta saavat kaikki yhteisön jäsenet.

Ihmisen moraalinen arvostaminen on Ahlmanin (1943, 7) mielestä hankala tehtävä kahdesta eri syystä. Ensinnäkin meidän on vaikea päästä perille toisen ihmisen sisäisestä tahdonlaadusta, ja toiseksi, ulkopuolisten meihin kohdistama

arvostus on harvoin objektiivisesti oikeaa. Toisen ihmisen mielenlaatuun on lähes mahdotonta eläytyä, eihän edes asianomainen itse tunne oman tahtonsa syvimpiä motiiveja. Ihminen ei huomaa kaikkea itsessään, hän näkee vain sen, minkä haluaa nähdä, ja senkin toisenlaisena kuin se todellisuudessa on. Näin ihmisen havainnot omista tekemisistään ovat usein vääristeltyjä ja tendenssimäisiä sekä johtavat helposti itsepetokseen. Tästä syystä ulkopuoliset tuntevat esimerkiksi moraaliset vikamme usein paremmin kuin me itse. Mutta myös he näkevät vain tahtomme ulkoiset ilmaukset, ja tämän takia lähimmäiseen kohdistettu arvostus saattaa osua yhtä hyvin oikeaan kuin väärään. Ahlman kysyykin, onko olemassa mittapuuta jonkun henkilön tahdonlaadun arvostelemiseen, tai ylipäänsä, onko yleistä objektiivista normia arvostelun suhteen olemassa lainkaan.

Frankena kysyy, miksi meidän täytyy ottaa osaa instituutioon nimeltä moraalit. Hän erottaa moraalissa kaksi ilmenemismuotoa. Harva nimittää niitä kollektiiviseksi ja individuaaliseksi. Kollektiivinen moraalit lähtee siitä, että eläminen yhteisössä vaatii tradition mukaisia käytöstapoja. Jos tapoja ei noudateta, vaihtoehtona seuraa Hobbesin määrittelemä luonnontila³, tai vielä pahempaa, täysin totalitaarinen yhteiskunta. Harvan mukaan kollektiiviseen moraalit sisältyy tällä tavoin sosiaalinen funktio, yhteiskunnan säilyttäminen. Individuaalinen moraalit sitä vastoin kyseenalaistaa tradition merkityksen. Yksilö päättyy siihen, että traditionaalinen käyttäytyminen onkin väärää. Epäilijä joko karkotetaan yhteiskunnasta tai sitten hänen mielipiteensä omaksutaan laajemminkin. Laajempaa omaksumista Harva nimittää moraalit kehittymiseksi. (Frankena 1973, 114–115; Harva 1978, 32–33.)

Yksi kollektiivisen moraalit sosiaalinen funktio on *työmoraalit*. Palkkatyö tehdään tiettyjen yhteiskunnan asettamien raamien sisällä. Näitä ovat yleisen käsityksen mukaan esimerkiksi työtehtävien tunnollinen hoitaminen, lojaalisuus työnantajaan kohtaan ja työrauhan rikkeetön noudattaminen. Individualistit eli raamien rikkojat yhteiskunta ennen pitkää palauttaa paikoilleen.

Omaksutun työmoraalit vastaisesti käyttäytyvä ihminen ei kuitenkaan ole epämoraalinen. Nykysuomen sanakirja (1992) rinnastaa 'epämoraalisen' siveettömyyteen ja epäsiiveellisyys, ilmaisuihin, joilla perinteisesti normitetaan seksuaalista käyttäytymistä. Moraalinen-sanalle Harvakaan ei löydä käyttökelpoista vastakohtaa (Harva 1957, 7; Harva 1978, 12). Tässäkin tutkimuksessa ei puhuta moraalittomista tai epämoraalisista kansanedustajista, vaan 'moraalisen' vastakohta haetaan etiikasta. Vähemmän moraalinen on siten 'epäeettinen'.

³ Hobbesin pääteos *Leviathan* (1651) kertoo luonnontilasta, jossa vallitsee kaikkien sota kaikkia vastaan. Turvallisuussyistä ihmiset päättävät solmia yhteiskuntasopimuksen ja luovuttavat oikeutensa korkeimmalle valtiomahdille. "--- And in him consisteth the Essence of the Commonwealth; which (to define it,) is *One Person, of whose Acts a great Multitude, by mutuall Covenants one with another, have made themselves every one the Author, to the end he may use the strength and means of them all, as he shall think expedient, for their Peace and Common Defence.* And he that carryeth this Person, is called *SOVERAIGNE*, and said to have *Sovereign Power*; and every one besides, his *SUBJECT*. ---" (Lainaus korostuksineen kirjasta Hobbes, *Leviathan*, 1987, 90.)

Selvää on, että jokaisella on omat moraalikäsitteensä. Ne syntyvät monen tekijän summana ja todennäköisesti vaihtelevat elämän aikana. Yksilömoraalin ilmenemisessä on ikään kuin kaksi linjaa: oma näkemys tekojensa oikeutuksista ja se, minkä toiset näkevät. On suhteellisen helppoa todeta, milloin jokin ratkaisu on omalla kohdalla hyvää tai pahaa. Vaikeus on sanassa 'kenen': kenen hyvää tai kenen pahaa? Ajaako poliitikko valtion etua, puolueen etua, kansalaisen etua vai omaa etuaan? Meillä on kyllä yleiset, kollektiiviset käyttäytymisperusteet, joita me – tässä järjestyksessä – odotamme muiden noudattavan ja noudatamme itse. Moraalin hienosäätö, yksilön eettinen suhtautuminen omiin ja kanssaihmissen ratkaisuihin lähtee pitkälti siitä mitä yksilöllä on takanaan. Voimme todeta niin kuin Lauri Viita (1961, 99): "Ennen kuin sanot ketään omaperäiseksi, käy hänen kanssaan siellä, mistä hän on tullut."⁴

4.3. Moraali ja oikeudenmukaisuus

Keskusteltaessa ihmisten tekemistä käytännön ratkaisuista niihin helposti liitetään määrite oikeudenmukainen tai epäoikeudenmukainen. Oikein tekeminen ja oikeudenmukaisuus opitaan jo universalismina⁵ yhdistämään korkeaan moraalikulttuuriin. Ahlmanin mukaan (1943, 99, 101) oikeamielisyys on tahtoa oikeudenmukaisuuteen, ja se taas on moraalin alalle kuuluva ominaisuus. Oikeamielisyys ilmenee sekä ihmisen teoissa että siinä, miten ihminen tuntee vastuuta vääryydestä jota maailmassa tapahtuu.

Oikeudenmukaisuuden vaatimus ei ole millään tavoin uusi ilmiö. Oikeudenmukaisuudesta sekä sen oheiskäsitteistä velvollisuus ja onnellisuus ovat filosofian ja politiikan ajattelijat kirjoittaneet antiikin päivistä lähtien. Moraalista puhuttaessa kyse on niin sanotusta ikuisuusongelmasta, jossa kenenkään on vaikea olla ehdottomasti oikeassa. Olkoon seuraavien sivujen lyhyt, muutaman klassikon tarkastelu ikään kuin osoituksena siitä, että moraalien suhteen nykyaikakaan ei mitään uutta pyydä eikä tarjoa.

Joidenkin mielestä suurin kaikista oli Sokrates. Hän omisti elämänsä etiikan ongelmille pystyäkseen erottamaan hyvän pahasta ja oikean väärästä. Sokrateen mukaan ihmisen päämääränä on olla onnellinen, ja onnelliseksi ihmisen tekee se, että hän hoitaa velvollisuutensa hyvin. Sokrates itse ei nähnyt velvollisuus- ja onnellisuusetiikan välillä ristiriitaa, vaikka myöhemmät filosofit ovat joskus kokeneet ne vastakkaisina käsitteinä. Sokrateen mielestä velvollisuuden tekeminen on

⁴ Viitan laajasta tuotannosta kohdan paikallisti kirjallisuuden professori Yrjö Varpio (puhelin-keskustelu 4.2.2002).

⁵ Allardtin (1983, 21) määritelmässä universalismi eli yleispätevyys on sellainen sosiaalinen muoto, joka on olemassa aina ja kaikkialla. Universalismit ovat tärkeitä yleispätevän moraalien etsimisessä.

oikein tekemistä, ja siitä seuraa, että ihminen elää sovussa itsensä kanssa. (Teräväinen 1982, 102–104.)

Tyypillistä Sokrateen velvollisuusetiikka kuvastaa hänen lausumansa Platonin Kriton-dialogissa: “Isänmaa voi määrätä ihmisen lyötäväksi tai vangittavaksi, se voi lähettää hänet sotaan haavoittumaan ja kaatumaan; kaikki tämä täytyy tehdä ja niin on oikein”. (Platon, Teokset, ensimmäinen osa, 1977; 51b.) Sokrates ei kyseenalaisista sodan järjestyttä eikä sitä, onko oikein viedä henki toiselta tai kuolla itse ylempien määräyksestä. Niin sodassa kuin muussa elämässä on vain tehtävä sitä, mitä valtio ja isänmaa käskevät, sillä “(v)äkivaltaa ei ole lupa tehdä isälle eikä äidille; vielä vähemmän sitä saa tehdä isänmaalle” (emt., 51c). Hyväksyessään oman kuolemantuomionsa Sokrates joutui toteuttamaan sitä mitä opetti. Sokrates kunnioitti Ateenan lakia, koska kunnioittaminen oli hänelle velvollisuus. Tämän vakaumuksen valossa kuolemantuomio oli melkein kuin paradoksi. Oikeudenkäynti ilmensi, kuten Saarinen (1995, 13) kirjoittaa, äärimmäistä epäoikeudenmukaisuutta.

Platonille Sokrateen kuolema oli järkytys (emt., 24).⁶ Platon oli moralisti, hänen moraalinsa ei pystynyt hyväksymään kansankokouksen tekemää ratkaisua. Vaikka tuomio langetettiin demokraattisella päätöksellä, tuomio oli Platonin kannalta pelkkä moraalin irvikuva. Platonin moraalikäsitys ohitti subjektiiviset ratkaisut, se kohosi yksilömoraalin yläpuolelle ja nojautui siellä yliaistilliseen ideaoppiin. Muuttumattomat, pysyvät ja ikuiset ideat olivat platonilaisen moraalin lähtökohta, oikeudenmukaisuus oli siten jotain muuta kuin pelkkä yksittäinen oikeudenmukainen teko. Platon vastusti kaikenlaista relativismia⁷: arvoilla ja hyveillä on olemassa objektiivinen perusta, jolle moraaliteoria voidaan asettaa. Ideoiden avulla näennäisesti erilaisetkin asiat voidaan yhdistää niin, että ne koetaan tajunnassa yleispätevästi samanlaisina. (Saarinen 1995, 32–33, 36.)

Platonin mielestä hyvän valtion ominaisuuksiin kuuluvat viisaus, urheus, järjestyminen ja oikeudenmukaisuus. Viisaus syntyy hallitsevan luokan ansiosta, urheus sotilaiden ja järjestyminen kaikkien kansalaisten kesken vallitsevasta järjestyksen, nautintojen ja halujen kurissapitämisestä. Oikeudenmukaisuus puolestaan seuraa siitä, kun kukin yhteiskuntaluokka keskittyy omaan tehtäväänsä hoitamaan sitä, mitä valtio sille määrää. Tehtävät jaetaan yhteisön jäsenille heidän luontaisten taipumustensa mukaisesti, ja jaon jälkeen kukin pysyttelee ammatissaan sekaantumatta toisten asioihin. Koska valtio ja ihmisyksilö muistuttavat rakenteellisesti toisiaan, valtiollinen oikeamielisyys lähtee ihmisestä itsestään. Myös ihmisessä

⁶ Thesleff (1989, 87–88) huomauttaa, ettei Platon Sokrateen kuollessa v. 399 eKr. todennäköisesti kuulunut tämän sisäpiiriin. Ainakaan hän ei ollut niiden parikymmenen ystävän joukossa, jotka todistivat myrkkypikarin tyhjentämistä. Valamiehistön muodosti 501 kansalaista, päätös langetettiin niukalla ääntenemmistöllä.

⁷ Relativismi, katsantokanta, jonka mukaan on mahdotonta löytää yleispäteviä moraalisääntöjä tai saavuttaa yleispätevää tietoa hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä (A Dictionary of Philosophy 1984, 303).

vaikuttavat viisaus, urheus, järkevyyt ja oikeudenmukaisuus. Jos kolme ensin mainittua “touhuavat milloin mitäkin ja sekaantuvat toistensa tehtäviin”, seuraa vääryys ja muu pahuus; jos ominaisuudet pysyttelevät tasapainossa keskenään, syntyy ihmisessäkin oikeamielisyys. (Platon, Teokset; neljäs osa, 1981; 427e–435c, 441c–444e.)

Nikomakhoksen etiikassa (1989, 1129a–1129b) Aristoteles pohtii oikeudenmukaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden vastakkainasettelua. Jos tiedetään, mikä on oikein, tiedetään myös, mikä on väärin. Näin ihmisessäkin opitaan tuntemaan jokin ominaisuus sen vastakohtasta käsin. Kun tiedetään, millainen on hyväkuntoinen ihminen, tiedetään millainen on huonokuntoinen ihminen. Samalla tavalla voidaan määritellä luonteenpiirteet ja inhimillinen käytös. Ihminen, “joka rikkoo lakeja tai ahnehtii enemmän kuin mitä hänelle kuuluu tai on epätasapuolinen” (1129a:33), käyttäytyy epäoikeudenmukaisesti. Oikeudenmukainen ihminen käyttäytyy siis vastakkaisesti eli lakia kunnioittaen ja tasapuolisesti muita kohdellen.

Raja oikeudenmukaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden välillä kuitenkin horjuu, jos käsitteitä katsotaan eri kulmista. Se mikä näyttää hyveeltä omissa silmissä, ei välttämättä ole hyve suhteessa muihin ihmisiin. Aristoteles lainaa kreikkalaisen Biaan⁸ viisautta: “Valta paljastaa ihmisen luonteen.” Vallankäyttäjät toimii ihmisten keskellä käyttäen heihin valtaansa. Ihmisille ei kuitenkaan saa aiheuttaa pahaa olemalla esimerkiksi ahne. Vallankäytössä oikeudenmukaisuus on hyödyksi ja hyväksi kaikille osapuolille. Oikeudenmukaisuus on siten todellinen ja aito hyve: se on hyve suhteessa muihin ihmisiin. (Aristoteles 1989, 1129b–1130a.)

Aristoteleen teleologia toistuu Kantin kategorisissa imperatiiveissa. Ihminen pyrkii päämääräänsä käyttämällä välineitä, joita voivat olla ihmiset siinä missä esineet ja arvotkin. Kant kieltää ihmisten rinnastamisen välineisiin, sillä kanssaihmiset ansaitsevat saman ihmisarvon kuin jokainen antaa itselleen. Tätä korostaa Kantin imperatiivi “toimi niin, että käytät ihmisyyttä, sekä omassa persoonassasi että toisten, kaikin ajoin päämääränä, ei koskaan vain pelkkänä välineenä”⁹ (Kant 1965, 52). Verrattuna Jeesuksen kuuluisaan ohjeeseen “ja niin kuin te tahdotte ihmisten teille tekevän niin tehkää tekin heille” (Luuk. 6:31) Kantin moraalit on kristillistä etiikkaa epätsekkäämpää. Kantin pyyteetön oikeudenmukaisuus ei odota samanarvoista kohtelua vastapalvelukseksi, koska hänen moraalinsa perustuu velvollisuuteen. Järkeä on se, joka panee meidät toimimaan velvollisuuden mukaisesti. Velvollisuusmoraali ei ole tarkoitus olla käskevää, vaan siihen sisältyy enemmänkin niin sanottu järjen ääni käytännön toiminassa. Velvollisuuden noudattamisen ei myöskään ole tarkoitus saattaa ihmistä onnelliseksi, koska onnellisuus ei ole järjen vaan mielikuvituksen ihanne. (Kant 1965, 16, 39.) Järkeä on läsnä myös Kantin

⁸ Bias vaikutti Kreikassa n. 570 eKr., Sokrates n. 470–399, Platon 427–347 ja Aristoteles 384–322 eKr.

⁹ “Handle so, dass du die Menschheit, sowohl in deiner Person als in der Person eines jeden anderen, jederzeit zugleich als Zweck, niemals bloss als Mittel brauchst” (Kant 1965, 52, kursivoimitt kirjjan).

toisessa imperatiivissa. Se kehottaa toimimaan niin, että “jokaisen järjellisen olenon tahto on yleinen lakiasäättävä tahto”¹⁰. Järjellisen tahdon Kant käsittää kyvyksi, joka itse määrää toimintansa tiettyjen lainalaisuuksien antamien ohjenuorien mukaisesti¹¹. (Emt., 54, 50.)

Rawls käsittelee teoksessaan *A Theory of Justice* (1973, 11–15) yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta. Hän kannattaa Locken, Rousseauin ja Kantin yhteiskuntasopimusta, mutta epäröi Hobbesin luonnontilateorian suhteen. Rawlsin mielestä alkusopimuksella ei panna toimeen hallitusmuotoa eikä järjestäytyneitä yhteiskuntia, vaan yhteiskunnan oikeudenmukaisuusperiaatteet. Vasta niillä säädellään yhteistoiminnan ja hallitustavan muodot. Yhteisön jäsenet itse joutuvat sopimaan, mitä he keskuudessaan pitävät oikeudenmukaisena ja mitä sen vastakohtana. Rawlsin mukaan lähtötilanteessa on valittavana kaksi toisilleen vastakkaista periaatetta: toisaalta yhteisön jäsenet vaativat perusoikeuksien ja perusvelvollisuuksien tasajakoa, toisaalta he pitävät oikeudenmukaisena, jos varallisuus ja määräysvalta jakautuvat erisuuruisesti. Erisuuruisuus hyväksytään kuitenkin vain, jos epätasaisesta jaosta koituu vastaavaa etua kaikille yhteiskunnan jäsenille ja etua erityisesti yhteiskunnan huono-osaisille. Rawlsin mielestä voi olla jopa tarkoituksenmukaista, joskaan ei oikeudenmukaista se, että toiset joutuvat tyytymään vähempään, kun toiset kukoistavat.

Kuten Rawls, Aristoteles ja muut edellä opettavat, oikeudenmukainen ihminen oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa on ihannetila, jota kohti tulee pyrkiä. Jokainen tietää, että (niin kuin Riggsin teorian yhteydessä todettiin) ihannetilaa ei päästä: väliin tulevat inhimilliset tekijät. Evoluutioteoriaa politiikkaan soveltanut Vanhanen (1988, 65–77) on sitä mieltä, että politiikka on eräs keinoistamme taistella olemassaolon puolesta. Poliitiikka syntyi jo esi-isiemme aikana silloin, kun alkoi kamppailu niukoista resursseista. Vanhasen mielestä meillä on synnynnäinen taipumus kilpailuun, aggressiiviseen käyttäytymiseen ja territoriaalisuuteen. Nämä ominaisuudet kuuluvat olemassaolon taisteluun ja ne näkyvät myös poliittisessa elämässä. Toisaalta meillä on taipumus tehdä palveluksia toisillemme. Palveluksiin me odotamme vastavuoroisuutta ja yhteistoimintaa. Jos emme niitä saa, tai saamme eriarvoista vastavuoroisuutta, yhteistyökyykymme heikkenee ja välit viilenevät. Vanhasen mukaan vastavuoroisuus on politiikassa yhtä merkittävä tekijä kuin muilla elämänoilla.

Näin me hyväksymme koulut ja sairaalat ja muut yhteiskunnan ylläpitämät laitokset. Pidämme tarkoituksenmukaisena ja jopa oikeutettuna sitä, että esimerkiksi jokin spesialisti ansaitsee enemmän kuin niin sanottu tavallinen työmies. Kuka tahansa hyvä ammattilainen – vaikka rikastuukin työllään – hyväksytään, sillä

¹⁰ “--- die Idee des Willens jedes vernünftigen Wesens als eines allgemein gesetzgebenden Willens” (Kant 1965, 54, kursivoinnit kirjan, myös alla).

¹¹ “Der Wille wird als ein Vermögen gedacht, der Vorstellung gewisser Gesetze gemäss sich selbst zum Handeln zu bestimmen” (emt., 50).

uutera ja erikoistunut työnteko tuottaa yhteisölle vähintään etua ja jossain määrin myös vastapalvelusta. Mutta kuinka käy poliitikkojen ja kansanedustajien? Voimakas kritiikki on kyseenalaistanut hyödyt ja vastavuoroisuudet varmana siitä, että ainakaan politiikka ja moraalit eivät kuulu yhteen. Eettisen politiikan ja etujen politiikan on nähty olevan ristiriidassa.

Tosiasiallisesti tämän päivän etujen politiikalla on myös eettistä pohjaa. Suomen valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa (PL 1.2 §). Säännös, joka lisättiin vanhaan hallitusmuotoon vuoden 1995 perusoikeusmuutoksessa (969/1995), ilmaisee yhdessä oikeusvaltioperiaatteen (PL 2 §) ja kansalaisten perusoikeuksien (PL:n 2 luku) kanssa perustuslain keskeisen arvoperustan. Se tulee ottaa huomioon muita säännöksiä tulkittaessa. Yhdenvertaisuuteen viittaava lauseke ihmisarvosta ja yksilön oikeuksien ja vapauksien turvaamisesta jää silti ponneltomaksi, sillä sen normatiivinen eli oikeudellisesti sitova vaikutus on jokseenkin vähäinen. (KM 1997:13, 132–133; HE 1/1998 vp, 72–73; Saraviita 2000, 65; vrt. Jyränki 2000, 60–62.)

Edustuksellisessa demokratiassa oikeudenmukaisen yhteiskunnan luominen kuuluu ensisijaisesti lainsäädäntöelimelle, eduskunnalle. Vastuun kantavat lisäksi hallitus sekä lakia soveltava hallinto ja oikeuslaitos. Mutta kansanvaltaan sisältyy myös yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen (PL 2.2 §). Tällä oikeusnormilla on yhteys niihin perusoikeussäännöksiin (PL 14.3 § ja 20.2 §), joissa säädetään julkisen vallan tehtävästä edistää yksilön osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia. Yksilön yhteiskunnallinen vaikuttaminen ei siten rajoitu pelkästään mahdollisuuteen äänestää vaaleissa, vaan hänellä on – kaksinkertaiseen sääntelyyn perustuen – oikeus vaikuttaa itseään ja lähiympäristöönsä koskeviin päätöksiin. Erilaisiin yhteistoimintamuotoihin viittaava PL 2.2 §:n säännös on yhdenvertaisuussäännöksen tapaan julistuksenomainen, ja sille on vaikea löytää normatiivista sisältöä. (KM 1997:13, 134–135; HE 1/1998 vp, 74; Saraviita 2000, 72; vrt. Jyränki 2000, 56–57.)

Perustuslaillisista eettisistä lähtökohdista huolimatta vaikuttaa siltä, että se mikä yhteistoiminnassa on oikeaa oikeudenmukaisuutta ja kenen oikea on vahvin ja primääri, jää lopulta moraalipoliittisen harkinnan varaan. Palatkaamme tässä asiassa vielä parin sadan vuoden päähän Kantin sanoihin. Kirjassa *Ikuisen rauhan* (Zum ewigen Frieden, 1795) Kant käyttää sanontoja moraalinen poli(i)tikko ja poliittinen moralisti. Ensimmäisen hän sanoo hyväksyvänsä, toista ei. Jos ihminen kerran myöntää velvollisuus-käsitteen arvoavallan eli yleispätevän moraalin olemassaolon, on luonnotonta, jos hän yrittää selittää, että ei kykene noudattamaan sitä. Sillä jos moraalit eivät noudateta, käsite häviää ja lakkaa kokonaan olemasta. Moraali ei myöskään ole mikään taitavuusoppi, josta kukin valitsee sopivimmat keinot edistämään omia päämääriään. Poliittinen moralisti syyllistyy tähän, moraalinen poliitikko sen sijaan yhdistää luontevasti poliittisen toiminnan ja moraalin periaatteet. Jos politiikka sanoo ”olkaa taitavia kuin käärmeet”, moraalit lisää ”ja ilman

vilppiä niin kuin kyyhkyset”. Silloin kun nämä kaksi mahtuvat samaan käskyyn, moraalien ja politiikan välillä ei ole ristiriitaa. (Kant 1989, 47–50.)

4.4. Työmoraali ja päätöksentekijä

Yhteiskuntamoraali sisältää yleisesti hyväksytyjä asenteita, hyviä tapoja ja hyvää ja oikeaa käyttäytymistä. Näihin sisältyy yksilön oikeuksia mutta myös velvollisuuksia ja velvoittaviksi koettuja periaatteita. Kun ihminen sisäistää oikean käyttäytymisen mallin, hän kokee toimivansa hyväksytyjen päämäärien mukaisesti. Myös *työmoraali* on tiettyjen asenteiden ja tietyn käyttäytymismallin omaksumista. Kuta paremmin henkilö sisäistää arvot ja mallit, sitä korkeampi työmoraali hänellä on. Korkean työmoraalin omaksuminen edellyttää kuitenkin, että työntekijä ja hänen ympäristönsä arvostavat tehtyä työtä ja aikaansaannoksia. Työn on oltava mielekäs ja ihmisen on koettava olevansa työssään tärkeä. ‘Tärkeys’ ja siitä saatu tyydytys on monelle suurempi motiivi kuin työstä saatu palkka ja aineellinen etuus. (Ks. esim. Pättikangas 1990, 13.)

Itsensä tunteminen tärkeäksi yhteiskunnan koneistossa ilmenee esimerkiksi irtisanomisten yhteydessä. Päälimmäisenä huolena ei läheskään aina ole taloudellinen toimeentulo vaan itsetunnon menetys, huonouden tunteminen. Asia korjaantuu usein sen jälkeen, kun työhön käytetylle ajalle löytyy mielekästä tekemistä. Samaa sopeutumista näyttää tapahtuvan eläkkeelle jäämisen yhteydessä. Osallistuminen arjen hyöriinään on loppujen lopuksi hyvin subjektiivinen kokemus huolimatta siitä, että alkuyhteisöstä lähtien meidät on ikään kuin ohjelmoitu yhteisölle hyötyä tuottavaan tai tuottavannäköiseen toimintaan.

Poliitikkojen alhainen arvostus liittyy ajatukseen, että politiikan tekeminen ei ole ‘oikeaa’ työtä. Poliittikka ei ole konkreettista, sitä ei tehdä “otsa hiessä” niin kuin raamattu sukupolvesta toiseen on opettanut¹². Mitä kauemmaksi ajassa taaksepäin mennään, sitä enemmän uskonnot ovat muokanneet hyväksyttäviä käyttäytymismalleja. Perinteisesti Suomenkin agraarikulttuurissa ‘oikea’ työ on ollut liikaista, raskasta ja kuluttavaa, ja sitä on pitänyt tehdä aamuvarkaisesta iltamyöhään. Weberin mukaan kova ruumiillinen työ oli erityisesti protestanttisen etiikan kulmakivi, kalvinilainen ajatus siitä, että maallinen työ on jumalan kutsumus. Tekemällä työnsä hyvin ihminen soveltuu lunastettavien joukkoon, mutta olemalla joutilas hän on aina altis kiusauksille. Työtä on tehtävä ikään kuin se olisi ehdoton itsetarkoitus. ‘Kutsumusta’ ei saada aikaan korkeilla tai alhaisilla palkoilla, vaan pitkäaikaisen kasvatusprosessin tuloksena. (Kyntäjä 1980, 8; Weber 1980, 44.)

¹² “Otsasi hiessä sinun pitää syömän leipäsi, kunnes tulet maaksi jälleen, sillä siitä sinä olet otettu.” (Ensimm. Mooseksen Kirja 3:19.) Jae liittyy syntiinlankeemukseen ja siihen kiroukseen, minkä Aadam sai syötyään omenan.

Kasvatusprosessissa kirkolla, hallinnolla ja poliittisella päätöksentekokoneistolla on ollut kautta aikojen yhtenevä intressi: sanella ensin mikä on moraalisesti oikein ja valvoa sitten oikean kollektiivimoraalin toteutumista salaamalla valtakoneiston omat heikkoudet. *Poliitikkojen ja virkamiesten työmoraalin* (kirkkoa unohtamatta) ehkä vanhin tunnetuin epäeettisen käyttäytymisen muoto on ollut lahjoman tai oikeudettoman hyvikkeen otto. Mikä sitten on lahjus, mikä vain viaton lahja, se on vaikeasti ratkaistava kysymys. Korruptio-sanaa ei saa käyttää kevytmielisesti, varoittaa van Klaveren (1989, 25–27), sillä yksi sana ei riitä kuvaamaan laajaa ongelmakenttää. Caiden ja Caiden kysyy, mikä on korruptoitunutta ja mikä hyväksyttävää käyttäytymistä. Korruptio on normaalista poikkeava tapa tehdä liiketoimintaa, sillä lahjonta ei voi olla normi. Jos lahjonta alkaa olla laajalti levinnyt normaali toimintamuoto eikä vain poikkeus, se lakkaa olemasta. (Caiden&Caiden 1977, 302.)

Paastelan (1995, 76) mielestä korruptiossa ei välttämättä aina ole kyse rahasta, vaan lahjonnan muotoja voivat olla vaikkapa nopea eteneminen virkauralla, kunniamerkit tai kuten entisinä aikoina, aatelisarvojen tai muiden arvonimien saanti. Klami (1983, 198, 201) tuo esille ‘voitelun’ ja ‘nuolemisen’ – termit, joita ei yleensä pidetä lahjontana, mutta joista saatava etu saattaa olla taloudellista, jos pääsee päämäärään (virkaan, eduskuntaan, ministeriksi) johon pyrkii. Klamin mielestä korruptio-ongelma on vain “pieni pintailmiö ongelmavyyhdessä, jonka langan päät johtavat taloudelliseen valtaan, päätöksenteon perusteisiin ja demokratian toimivuuteen”.

Rikosoikeudellisen vastuun osalta kansanedustajat ja virkamiehet ovat olleet eri asemassa. Kansanedustajat hyväksyivät 1980-luvulla rikoslakiin kohdan (RL 2:12 § 2 k, L 792/1989), joka nimenomaisesti rajasi heidät lahjontarikoksissa virkavastuun ulkopuolelle. Vastuun piiriin kuuluivat valtion virkamiesten ohella muun muassa kunnanvaltuutetut ja seurakuntien viranhaltijat. Rikos- ja prosessioikeuden professorin Pekka Viljasen mukaan kansanedustajien virkavastuun puuttuminen lahjususioissa ei voinut olla erehdys, vaan tietoinen ratkaisu. Komiteanmietinnössä virkavastuu oli alunperin mukana, mutta lain myöhemmässä valmisteluvaiheessa se ilman perusteluja putosi pois. (IL 20.1.1998.)¹³

Valtiopäivillä 2001 Euroopan neuvoston korruptiosopimukseen sisältyneet kansanedustajan lahjontasäännökset (HE 77/2001 vp) päättyivät eduskuntakäsittelyyn, mutta olivat pudota perustuslakivaliokunnan käsittelyssä pois. Valiokunnan kannanotoissa esitettiin, että edustajan toimeen kuuluu pitää yhteyttä tukijoihinsa, jolloin keskusteluille on ominaista pyrkimys vaikuttaa edustajan käsityksiin ja

¹³ Lausunnossa Viljanen tarkoittaa komiteanmietintöä 1979:26, jossa kansanedustajan virkavastuu mainitaan sivulla 157. Asiaa koskenut hallituksen esitys on 58/1988 vp.

Rikosoikeudellinen virkamieskäsite kansanedustajan osalta ilmenee työryhmän mietinnöistä Virkarikoslainsäädännön uudistaminen 10/1986, s. 48 ja Lausunnot virkarikostyöryhmän mietinnöstä 14/1987, s. 3.

toimintaan. Tärkeää näin ollen on, että riittävällä tarkkuudella voidaan ennakoida onko jokin menettely rangaistavaa. Tällöin ehdotettua sääntelyä on arvioitava perustuslain 8 §:n kannalta. Sen mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Kun edustajan tehtävä on herkkä kielteiselle julkisuudelle, väite edustajaan tai edustajaehdokkaaseen mahdollisesti kohdistuvasta rikosepäilystä voi olla ratkaiseva vaalin tuloksen suhteen. (PeVL 29/2001 vp, 3.) Lakiesityksestä mietinnön laatinut lakivaliokunta (LaVM 10/2002 vp) kääntyi kuitenkin puoltamaan lahjontakieltoa ja täysistunto hyväksyi lainmuutoksen ensimmäisessä käsittelyssä kesäkuussa 2002 (ptk. 73/4.6.).¹⁴

Virkamiehen työmoraalista Kivivuori (1984, 37–38) kirjoittaa, että virkamiehen pitää noudattaa kansanvaltaisen yhteisön periaatteita. Yhteisö asettaa virkamiehen hoitamaan yhteisiä tehtäviä ja määrittää tehtäville perussäännöt. Koska valtiolta ja sen osana hallinnovalta kuuluvat kansalle, viranhoidossa on noudatettava kansan asettamia sääntöjä. Virkamies on kansan palvelija, ja siitä, miten hän vastuunsa hoitaa, ilmenee virkamiehen moraalit. Yksi tärkeimmistä suhtautumistavoista kansalaisiin on yhdenvertaisuuden periaate. Uotilan (1984, 24, 29) mukaan virkamiesmoraaliin kuuluu myös lojaliteettivaatimus. Poliittisesti sitoutuneella virkamiehellä vaatimus saattaa olla joskus vaikeasti täytettävä [mm. toimiminen neutraalina ja lojaalina valmistelijana]. Hallinnossa ei riitä, että ohjeissa korostetaan puolueettomuutta, täytyy myös pystyä säilyttämään kansalaisten luottamus riippumattomuuteen ja tasapuolisuuteen.

Jos *kansanedustajat* ovat virkamiehiin rinnastettavia toimijoita, sitovat heitä silloin samat moraalisäännöt kuin viranhaltijoita. Kansalaisten kritiikistä päätellen kansanedustajien tulisi olla jopa, jos mahdollista, työmoraaliltaan mallikelpoisempia kuin kansalaiset itse. Vaatimus lähtee samasta kuin arvosteltaessa virkamiehiä: kansanedustajat ovat yhteisön palvelijoita (ks. luku 5.1.). Julkisessa mielipiteessä asenne kansanedustajia kohtaan on siis tyypillinen työnantajan asenne – se, joka maksaa palkan, odottaa lojaalisuutta ja määrittää ehdot (Törnudd 1982, 685, 687).

Työtehtävien tunnollisen hoitamisen kannalta on ilmeisen samantekevää, onko kansanedustaja virkamies vai luottamushenkilö vai jotain siltä väliltä. Kansanedustaja on joka tapauksessa *päätöksentekijä*. Myllymäki on osoittanut etujärjestöjen yhteiskunnallista vallankäyttöä koskeneessa tutkimuksessaan, että suomalainen lainsäädäntö jakautuu muodolliseen (valtiosäännön mukaiseen) ja tosiasialliseen päätöksentekoon. Tosiasiallinen päätöksenteko tapahtuu eduskunnan ulkopuolella ja virallinen lainsäädäntömenettely tapahtuu perustuslakiemme edellyttämällä tavalla. Myllymäen tutkimukseen viitaten Tuori on todennut, että esimerkiksi tulopoliittikan kaudella korporatiiviset käytännöt ovat vaikuttaneet ratkaisevasti parlamenttipäätösten, lakien ja osin myös budjetin sisältöön. (Myllymäki 1979, 190, 213–214; Tuori 1983, 710, 716.)

¹⁴ Asiaan palataan valiokuntien kestitysten yhteydessä luvussa 18.

Sekä Myllymäki että Tuori päätyvät siihen, että valtiosääntöisen vallankäytön ja tosiasiallisen vallankäytön yhteensovittaminen ei ole ongelmatonta. Tuori näkee kuitenkin, että poliittiseen toimintaan kuuluu tietty perusoikeussäännöksiin perustuva vapaus. Jos jokin valtiotoimintojen lohko pyritään saattamaan intressiryhmien vaikutuksen ulkopuolelle, joudutaan potentiaaliseen ristiriitaan poliittisen toimintavapauden kanssa. Poliittiset rakenteet ja voimasuhteet itsessään eivät nouse tyhjästä, vaan perustuvat yhteiskunnallisiin subjekteihin ja näiden tekemiin valintoihin. (Myllymäki 1979, 198; Tuori 1983, 716–717.) Myös Jyränki huomauttaa, että muodollisen päätöksen takana saattaa tosiasiaa olla jokin toinen taho. Käytännön tuottamaa, valtiosääntönormiston ulkopuolista päätöksentekojärjestelmää hän nimittää poliittiseksi valtiosäännöksi. (Jyränki 1994, 60–61.)

Kansanedustajien ja eduskunnan on näin ollen löydettävä kultainen keskitie valtiosääntöisen vallankäytön, tosiasiallisen vallankäytön ja poliittisen toimintavapauden välillä. Tällöin kuvaan astuu (työ)moraali, toisin sanoen se, sisäistääkö eduskunta oikean käyttäytymisen mallin ja kokeeko eduskunta toimivansa hyväksytyjen päämäärien mukaisesti. Eduskunnan moraali vaikuttaa eduskunnan uskottavuuteen ja koko yhteiskuntamoraaliin (Eilavaara—Hytönen 1998, 41). Päätöksentekijään ja kansalaisten moraalissääntöjen ristiriita edistää kansalaistottelemattomuutta ja yleistä lakeihin ja yhteiskunnan sääntöihin kohdistuvaa piittaamattomuutta. Jos päätöksentekijät ajavat vain omia ja sidosryhmiensä etuja, myös oikeusjärjestelmän uskottavuus horjuu. Kansalaiset alkavat toimia samojen moraalisten arvojen pohjalta ja moraalisesti arveluttavista toimintamuodoista tulee hiljalleen hyväksytty maan tapa. (Emt., 41.)

Kansanedustajat ovat päätöksentekijöitä, siitä kaikesti vallitsee yleinen yksimielisyys. Sen sijaan siitä, onko eduskunta kansanedustajien työpaikka, vallitsee erilaisia näkemyksiä. Eduskunnan virkamiehistöön kuuluva Jarmo Laine edustaa sitä näkökantaa, että kansanedustajilla ei ole työnantajaa eikä eduskunta ole kansanedustajien työpaikka. Eduskunta on vain yksi monista paikoista, joissa edustaja hoitaa luottamustointaan eli lainsäädäntötehtävää. (Puhelinkeskustelu 2.11.1999). Joidenkin kansanedustajien mielestä on myös muistettava, että eduskuntatyössä vaikuttaa hallitusrintama–oppositio -asetelma. Päätöstä tehtäessä tärkeintä on hallituksen esityksen läpimeno, jolloin merkittävää ei ole niinkään koko eduskunnan läsnäolo, vaan hallituspuolueiden edustajien riittävä enemmistö.

Tässä tutkimuksessa lähdetään enemmänkin toisesta näkökannasta eli siitä, että eduskunnassa ollaan – ottaen huomioon rekrytoitumisen (vaalikampanjan) ja ympärivuotiset valtiopäivät – tietyn ajanjakson kestävässä työpaikassa (asiaan palataan luvussa 5.). Työyhteisönä eduskunta on kieltämättä uniikki, mutta nykyaikana ei enää niin ainutlaatuinen, etteikö vallitsevia yleisiä työmoraalikäsityksiä voi soveltaa myös sinne. Kansanedustajien odotetaan olevan eduskunnassa in concreto silloin kun siellä on meneillään lainsäädäntöasioiden käsittely ja työvaiheisiin edustajan odotetaan ottavan osaa ainakin in abstracto. Päätöksenteossa kansanedustajien odotetaan noudattavan tasapuolisuus- ja objektiivisuusperiaatteita. Ennen

kaikkea edustajien odotetaan tekevän päätöksiä, jotka he voivat, Kantin imperatiiveihin viitaten (luvussa 4.3.), hyväksyä myös itseään koskeviksi – päätöksiä, joissa kansalaiset ovat päämääränä eivätkä vain pelkkänä välineenä.

Mielenkiintoinen Kantin velvollisuusetiikan kannalta on vaikkapa virkarikoksia käsitellyt perustuslakivaliokunnan lausunto (PeVL 29/2001 vp). Siinä (s. 3) kansanedustajien lahjontasäännöstä poistettaessa yhtenä perusteluna käytettiin mahdollisen rikosepäilyn vaikutusta vaalien tulokseen. Perustusvaliokunnan lausunto viittaa jokseenkin suoraan myös edustajantyössä tapahtuvaan tosiasialliseen päätöksentekoon. Lainsäädäntömenettelyn muodollinen puoli toteutetaan täysistunnoissa ja valiokuntakokouksissa, mutta tosiasialliseen päätöksentekoon osallistuvat poliittiset eduskuntaryhmät, puolueet ja näiden taustalla toimivat mitä erilaisimmat vaikuttajatahot sekä laajemmin koko muu valtaeliitti.

4.5. Valtaeliitti ja poliittinen eliitti

Pareton mukaan yhteiskunnassa on kaksi *valtaeliittiä*, taloudellinen ja poliittinen. Käsite ‘eliitti’ voidaan laajentaa koskemaan myös muita yhteiskunnan aloja, taidetta, uskontoa jne., jopa etiikkaa. Eliitti on näin ollen yleisnimitys niille, jotka hallitsevat suvereenisti jotakin erityisalaa. Esimerkiksi tieteen eliittiin kuuluvat ne, jotka arvioidaan oppineimmiksi, ja taiteen eliittiin ne, joiden saavutukset arvioidaan alalla parhaimmiksi. (Zetterberg 1968, 8.)

Paretolle eliitti on arvovapaa termi. Eliitti tarkoittaa vain asteikon korkeinta kohtaa mitattaessa jotakin yhteiskunnallista hyödykettä. Hyödykkeitä voivat olla vaikkapa valta, rikkaus tai tieto. (Zetterberg 1968, 8.) Pareto itse käyttää eliittitermiä sen etymologisessa merkityksessä. Sana tarkoittaa vahvinta, energisintä, kyvykkäintä jne. sekä hyvässä että pahassa. Pareton mielestä ihmiset ovat kautta aikain olleet eliitin hallitsemia. Koko ihmiskunnan historia on jatkuvaa eliitin kiertokulkua; kun yksi eliitti syrjäytyy, toinen nousee tilalle. (Pareto 1968, 36.)

Suomalaisessa valtaeliittitutkimuksessa 1960-luvulla Allardt määritteli neljä keskeistä eliittiryhmää: poliittinen eliitti, taloudellinen eliitti, virkamieseliitti ja joukkotiedotustoiminnan eliitti. Näistä viimeksi mainitun hän ennusti kasvattavan valtaansa. (Allardt 1970, 72–74.) Myöhemmässä 1970-luvun tutkimuksessa Allardt totesi suomalaisen yhteiskunnan muuttuneen kohti yhtä isoa valtaeliittiä, jossa yhdistyvät poliittinen eliitti, taloudellinen eliitti ja virkamieseliitti. Politisoituminen ja talouselämän keskittyminen ovat lisänneet virkamieseliitin ja taloudellisen eliitin riippuvuutta poliittisesta eliitistä. (Allardt 1978, 67.) Ruostesaaren eliittitutkimuksessa 1990-luvun alussa suomalainen yhteiskunta jaettiin seitsemään sektoriin: politiikka, hallinto, elinkeinoelämä, järjestöt, joukkotiedotus, tiede ja kulttuuri. Sektorien johtohenkilöiden muodostama ryhmä näytti olevan rekrytoitumismalliltaan suhteellisen suljettu ja monilta ominaisuuksiltaan väestöstä erottuva. Keskinäinen vuorovaikutus oli jokseenkin tiivistä ja toimi pitkälti epävirallisten

henkilökontaktien kautta. Myös asennetasolla sektoreiden ylimmät johtohenkilöt muodostivat lähes yhtenäisen ryhmän. He esimerkiksi samastuivat ensisijaisesti ylimpään keskiluokkaan ja toissijaisesti määrittivät ryhmäidentiteettinsä tulojen kautta. Toisin kuin Ruotsissa meillä ei kuitenkaan ollut havaittavissa merkittävää taloudellisen ja poliittisen valtaryhmittymän kilpailua. Kulttuurieliitti ei liioin kuulunut valtaeliittiin, sillä kytkennät muihin sektoreihin olivat suhteellisen ohuet. Kaiken kaikkiaan suomalaisesta valtaeliitistä on syytä puhua tietyin varauksin. (Ruostetsaari 1992, 71–72, 296–298.)

Odotetusti suomalainen valtaeliitti koostuu korkeasti koulutetuista, Etelä-Suomessa asuvista ja siellä nuoruutensa viettäneistä, kansaa oleellisesti oikeistolaisemmista ja kodin kulttuuripääoman suhteen parempiosaisista miehistä. Ura ei ole rakentunut pelkästään yhdellä sektorilla, vaan sektoreiden välistä liikkuvuutta tai urakiertoa näyttää todella tapahtuneen. Joillakin eliitin jäsenillä on asema vähintään kahdessa – ja vallankäytön ytimessä vähintään kolmessa – eliittiryhmässä, ja monet käyttävät valtaa yhdellä tai useammalla sektorilla. Valtaeliitin tulot ovat odotetusti väestön keskiarvoa korkeammat, joskin eliittiryhmien väliset erot ovat suuret. Suurituloisin on elinkeinoelämän eliitti ja pienituloisin poliittinen eliitti. (Emt., 178, 218, 296–297.)

Eliittiin nousussa on vanhempien koulutustasolla ja yhteiskunnallisella toiminnalla merkitystä, mutta politiikan ja järjestöelämän kautta helpoiten vaikuttajiin pääsevät myös maanviljelijöiden ja työläisten jälkeläiset. Muita eliittejä enemmän *poliittisen eliitin* jäsenet korostavatkin järjestötoiminnan merkitystä urakehitykseen vaikuttavana tekijänä. Poliittisen eliitin jäsenet arvostavat myös muita enemmän henkilökohtaista esiintymiskykyä ja kykyä tulla toimeen erilaisten ihmisten kanssa. Sen sijaan henkilökohtaista lahjakkuutta, työkokemusta, kielitaitoa tai edes koulutusta ei pidetä erityisen tärkeänä. 1990-luvun alun eliittiryhmistä eniten juuri poliittinen eliitti uskoi poliittisten instituutioiden – eduskunnan, hallituksen ja tasavallan presidentin – sekä valtion virkamieskunnan yhteiskunnallisen merkityksen supistuvan vuosikymmenen kuluessa. (Ruostetsaari 1992, 146, 242, 296.)

Ruostetsaaren tutkimuksessa kysyttiin lisäksi kansalaisten ja valtaeliitin mieli- pidettä yhteiskunnallisten instituutioiden tärkeysjärjestyksestä. Kansalaisten mielestä yhteiskunnallisen vaikutusvallan kärkeen nousivat pankit, suuryritykset ja tiedotusvälineet. Hallituksen vaikutusvalta tuli vasta viidentenä ja eduskunnan kolmantena. Eduskuntaa tärkeämmiksi vaikuttajiksi nousivat työmarkkinajärjestöt ja jopa vakuutusyhtiöt. Kun vaikutusvallan järjestystä kysyttiin valtaeliitiltä itseltään, tärkeimmäksi vaikuttajaksi nousi hallitus, toiseksi radio ja televisio, ja kolmanneksi tasavallan presidentti. Kärkikolmikon ja lehdistön, palkansaajajärjestöjen, pankkien, suuryritysten, valtion virkamieskunnan, poliittisten puolueiden, kuntien virkamieskunnan ja työnantajajärjestöjen jälkeen eduskunta tuli kahdentena. Ruostetsaari toteaaakin, että kansalaiset eivät usko eduskunnalla olevan vaikutusvaltaa eivätkä kansalaiset erityisemmin luota eduskuntaan instituutiona. (Emt., 237, 302–303.) Kymmenessä vuodessa tilanne ei näytä muuttuneen. EVAn

asennetutkimuksessa 1999 kansalaiset arvioivat tiedotusvälineillä, Euroopan unionilla, markkinavoimilla, suuryrityksillä ja pankeilla olevan liikaa valtaa. Yhteiskunnallisena vaikuttajana näiden jälkeen sijoittuneella hallituksella ja eduskunnalla valtaa katsottiin olevan jokseenkin sopivasti. (Mielipiteiden sateenkaari 1999, 26.)

Käsillä olevassa tutkimuksessa *poliittinen eliitti* nähdään abstraktina ja alati muuttavana kokonaisuutena kuten aiemmin (luvussa 2.1.) mainittu kansa. ‘Poliittinen eliitti’ ei ole parempi kansanosa, vaan työkalu, jolla politiikan toimijat erotetaan omaksi ryhmäkseen. Henkilöinä tutkimuksessa rajoitutaan käsittelemään kansanedustajia ja sitä kautta valtioneuvoston jäseniä ja eduskunnasta Euroopan parlamenttiin siirtyneitä unioniedustajia. Valiojoukkoa nämä ovat siinä mielessä, että he ovat kansan keskuudestaan valitsemia; ihmisinä ja työnsä hoitajina he voivat olla mitä tahansa. Poliittisella eliitillä on tietty valta-asema, mutta vain niin kauan kuin kansa haluaa. Jokaisessa vaalissa maahan nousee uusi eliitti, ei vain parlamenttiin (Suomessa vaihtuu keskimäärin kolmasosa), vaan myös hallitukseen ja poliittisten voimasuhteiden muuttuessa muuhun hallintoon. Apriorinen hypoteesi poliittisten toimijoiden erinomaisuudesta olisi jo suorassa ristiriidassa tutkimusasetelman kanssa. Siihenhän kuuluu oletus, että poliittinen eliitti pyrkii käyttäytymään epäeettisesti, jos sitä ei valvota.

5. LUOTTAMUSTEHTÄVÄSSÄ AMMATTIPOLIITIKKO

5.1. Luottamustehtävässä

Kansanedustajan työ on perinteisen käsityksen mukaan luottamustoimi. Silti siihen monessa suhteessa pätevät samat ohjeet ja määräykset kuin valtion virkamiehiin. Käytännön tasolla kustannuksia korvataan joko sellaisenaan tai soveltuvin osin valtion virkamiehiä koskevien säännösten mukaisesti. Esimerkiksi edustajan-palkkioiden määräytymisessä on aikaisemmin noudatettu valtion ja osin yksityisten virka- ja työehtosopimusten määräyksiä. Myös eduskunnan matkoihin on eräin poikkeuksin sovellettu valtion virkamiesten matkustussääntöä (eduskunnan matka-ohjeet 1987, 9 §). Tästä huolimatta eduskunta ei ole viranomainen eivätkä kansanedustajat ole virkamiehiä, Jyräki kirjoittaa lehden kolumnissa. Virkamies- tai työoikeudelliset säännökset tai periaatteet eivät sovellu kansanedustajiin. Kansanedustajan toimi on luottamustehtävä, jota siihen valittu on velvollinen huolella hoitamaan. (AL 9.4.2000.)

Valtion *virkasuhteesta* säädetään valtion virkamieslaissa (750/1994, 1.1 §). Virkasuhde on julkisoikeudellinen palvelussuhde, jossa valtio on työnantajana ja virkamies työn suorittajana (virkamieslaki 1.2 §). Virkasuhteesta eroavat eräät sellaiset julkisoikeudelliset suhteet, jotka eivät ole luonteeltaan palvelussuhteita. Palvelussuhteessa valtioon eivät ole esimerkiksi kansanedustajat ja valtioneuvoston jäsenet. Tämän vuoksi heihin ei sovelleta valtion virkamieslakia. (Bruun et al. 1995, 50, 53; HE 238/1984 vp, 21.) *Luottamustoimisuhte* on julkisoikeudellinen palvelussuhde, mutta toisin kuin virkasuhde luottamushenkilön toimisuhte on yleensä pakollinen ja määräaikainen, ja se syntyy vaalin kautta ja on sivutehtävän luonteinen. (Rytkölä 1987, 9; viranomais- ja virkasuhdekäsitteistä esim. Rytkölä 1975, 1–3; Rytkölä 1987, 6–8.)

Kansanedustaja ei ole virkavastuussa sen enempää kuin virkavalan tehnyt ministerikään, molemmat ovat poliittisia toimijoita¹. Työn poliittisuudesta ja

¹ Pääministeri ei ole virkamies, hänet voitaisiin tuomita vain erityisen selvissä tapauksissa, Sara-viita esitti oikeuskanslerin annettua pääministeri Lipposelle huomautuksen Itävalta-boikotin johdosta (AL 31.5.2000).

luottamustehtävän luonteesta huolimatta kansanedustajille on lainsäädännöllä turvattu koko joukko etuisuuksia ikään kuin kyseessä olisi virkasuhde valtioon. Esimerkiksi palkankorotusvaatimusten yhteydessä keväällä 2000 esitetty väite, että kansanedustajien palkat eivät ole nousseet vuosikausiin, ei kirjaimellisesti pitänyt paikkaansa. Palkat ovat olleet sidoksissa yleisiin palkankorotuksiin ja nousseet niiden mukaisesti.² Lomaltapaluurahaa, määrävuosikorotusta ja muuta yleistä palkanlisää ja lisäpalkkiota on suoritettu edustajan palkkausluokan perusteella laskettuna (edustajanpalkkiolaki 1 §, L 680/1962, 464/1977). Merkillepantavaa on, että virallisesti kansanedustajat eivät saa palkkaa vaan palkkiota. Palkkion markkamäärä vaihteli aikaisemmin virkamiehen palkan tavoin ikälisien ja palkkausluokan mukaan.

Edellisten lisäksi kansanedustajat saavat kulukorvausta ylimääräisistä edustajantoimesta aiheutuvista kuluista. Korvauksen suuruus määräytyy edustajan kotipaikan mukaan (edustajanpalkkiolaki 1.2 §). Edustaja saa myös edustajantoimensa ajaksi ensimmäisen luokan vuosivapaalipun valtionrautateiden kaikille radoille sekä vapaalipun posti- ja lennätinlaitoksen autolinjoille. Eduskunta maksaa linja-auton ja lentokoneen käytöstä edustajantehtävissä aiheutuvat kulut. Muista edustajantehtävän hoitamisesta aiheutuvista matkustamiskustannuksista sekä nykyään myös tietoliikennekustannuksista myönnetään korvaus. Eduskunnan määräyksestä tehdyistä koti- ja ulkomaanmatkoista matkakustannukset korvataan sen mukaisesti kuin ne korvataan valtion virkamatkasta ensimmäisessä matkaluokassa. Edustaja saa korvauksen matkastaan valtiopäiville ja niiltä takaisin. (Edustajanpalkkiolaki 1a–1c §, 5 §.) Koti- ja ulkomaanmatkoista edustajalle maksetaan päiväraha.

Edustajalla on oikeus tapaturmakorvaukseen, joka määräytyy soveltuvin osin valtion virkamiesten tapaturmakorvauksesta annetun lain (449/1990) mukaan. Eduskunnan kansliatoimikunnan määräämällä tavalla voidaan valtion varoista suorittaa edustajien yleisten terveystarkastusten ja työterveydenhoidon kustannukset. (Edustajanpalkkiolaki 5 a §.) Kansanedustajalla on oikeus saada vanhuus-, työkyvyttömyys- ja työttömyyseläkettä. Vanhuuseläkkeen hän saa varhennettuna soveltuvin osin samojen säännösten mukaan kuin virka- tai työsuhteessa valtioon olevasta henkilöstä on säädetty. (Kansanedustajain eläkelaki 329/1967, 1 §, 2.3 §.) Samalla tavalla soveltuvin osin voidaan suorittaa kansanedustajana toimineen henkilön kuoltua perhe-eläkettä (kansanedustajain perhe-eläkelaki 107/1990, 1 §). Omaisille suoritetaan valtion varoista ryhmähenkivakuutusta vastaavana etuna taloudellista tukea siten kuin valtion virkamiesten osalta (L ryhmähenkivakuutusta vastaavasta edusta 895/1979, 1 §).

² Kansanedustajien palkankorotuksia vastustaneet edustajat Tennilä ja Kuoppa (vas) muistuttivat asian ollessa käsittelyvaiheessa, että myös kansanedustajat saivat yleisen 3 %:n palkankorotuksen (TV-Nelonen, 16.5.2000; Tampereläinen 17.6.2000; kansanedustajien yleisistä palkankorotuksista myös Helsingin Sanomat, sunnuntailiite, 21.5.2000).

Vuonna 2000 kansanedustajat muuttivat edustajanpalkkion määräytymistä. Muutos lähti liikkeelle sekä kansanedustajien palkankorotusvaatimuksista³ että kevään presidenttiehdokas Esko Aho (kesk) lomanpyynnöstä. Palkankorotusten osalta edustajanpalkkiolaki (1.1 §) muutettiin siten, että vastaisuudessa kansanedustajien palkankorotukset annetaan kolmen eduskunnan ulkopuolisen henkilön, palkkiotoimikunnan⁴, harkittaviksi. Toimikunnalta ehdotukset siirtyvät eduskunnan kansliatoimikunnan vahvistettaviksi. Edustajien kulukorvaukset sen sijaan jätettiin lakiin (1.2 §) pienin muutoksin. Poissaolojen osalta lakiin lisättiin uutena säännöksenä (2.4 §) mahdollisuus olla nostamatta edustajanpalkkiota pitkäaikaisen loman ajalta. Loman on oltava puhemiesneuvoston tai eduskunnan myöntämä. Näin ollen edustaja Aho, jolle loma värikkäiden vaiheiden jälkeen myönnettiin, sai palkatonta vapaata Harvardin yliopisto-matkansa vuoksi. (LA 61/2000 vp; VaVM 9/2000 vp; L 528/2000.)

Edustajanpalkkiota kansanedustaja on perinteisesti saanut siitä päivästä alkaen, jona hänen valtakirjansa on hyväksytty. Palkkiota on maksettu vaalikauden päättymiseen saakka. Tämä on aiheuttanut sen, että kahden vaalikauden väliin on jäänyt lyhyt keskeytys palkanmaksussa. Vaalivuoden maaliskuussa palkaton kausi vaihteli aikaisemmin 10–13 päivän välillä, mutta 1990-luvulla kausi lyheni. Vuonna 1991 tauko oli 11 päivää, vuonna 1995 kaksi päivää ja vuonna 1999 neljä päivää. (Rosila, kirje 13.6.2000.)⁵ Kansanedustajien palkkaremontin yhteydessä asia korjaantui siten, että edustajanpalkkiota alettiin suorittaa eduskuntavaalien tuloksen vahvistamispäivästä lähtien ja suoritetaan aina seuraavien vaalien vahvistamiseen saakka (edustajanpalkkiolaki 2.1 §, 2.2 §, L 39/2000).

Kansanedustajan aineellisesta hyvinvoinnista on siis huolehdittu, ja kansanedustajan rinnastaminen virkamieheen monien samankaltaisuuksien takia on varsin oikeutettua. Ongelma on nyt siinä, miten edustajan kokopäivätyötä kaikkine etuuk-sineen voidaan mieltää luottamustehtäväksi. Aika on kulkenut eduskuntatyön luottamustehtäväluonteen ohi.

³ Vuoden 2000 maaliskuussa edustajien palkat ikälisineen (suluissa korotuskerrat) jakautuivat markkoina ja kertoimen 5,94573 perusteella euroina seuraavasti:

17 254 mk / 2 902 e	(-)	62 edustajaa,	20 873 mk / 3 511 e	(4)	22 edustajaa
18 117 mk / 3 047 e	(1)	3 edustajaa,	21 604 mk / 3 634 e	(5)	15 edustajaa
19 023 mk / 3 199 e	(2)	60 edustajaa,	22 036 mk / 3 706 e	(6)	7 edustajaa.
19 974 mk / 3 359 e	(3)	31 edustajaa,			

Painotettu keskiarvo oli 19 119 mk / 3 216 e. (Lähde: LA 61/2000 vp, s. 2.)

Syksyn 2000 ja kevään 2001 uudistusten jälkeen kansanedustajien palkat vaihtelivat virkavuosista ja tehtävistä riippuen 27 000–48 000 markan / 4 541–8 073 euron välillä.

⁴ Keväällä 2000 palkkiotoimikunnan jäseniksi valittiin Jussi-Pekka Alanen, Jaakko Iloniemi ja Pirkko K. Koskinen, kaikki eläkkeellä julkisista tehtävistä.

⁵ Vaaleja edeltänyt palkanmaksu päättyi (ja valtakirjat tarkastettiin)

- vuoden 1987 maaliskuussa 21. päivä, (huhtikuun 1 päivänä)
- vuoden 1991 maaliskuussa 22. päivä, (huhtikuun 3 päivänä)
- vuoden 1995 maaliskuussa 24. päivä, (maaliskuun 27 päivänä)
- vuoden 1999 maaliskuussa 24. päivä, (maaliskuun 29 päivänä). (Rosila, kirje 13.6.2000.)

Aika muuttaa käsitteitäkin. Sanat vakiintuvat kielenkäyttöön (ja oikeusterminologiaan), mutta myös elävät ja saavat uusia sisältöjä. Näin on käynyt sanalle ‘luottamusmies’. Se herättää nyt erilaisia konnotaatioita kuin sata vuotta sitten. Silloin sanan merkitys oli ‘luottomies’, keisarin nimityksen saanut ylhäisen viran haltija. *Seuraavassa esitetään suomenkielen hakuteosten avulla ensin kursorisesti, miten luottamus- ja palkkakäsitteet ovat kielellisesti ja sisällöllisesti muuttuneet eduskunnan olemassaolon aikana. Sitten esitetään, mitkä näistä käsitteistä sopisivat tämän päivän eduskuntaan.*

Tsaarinvallan aikana *luottamusvirka* kuului julkisiin virkoihin. Viran täytti, kuten protokolla edellytti, Keisari ja Suuriruhtinas itse. Ylhäisen luottamusviran haltija, luottamusmies, ei kuitenkaan nauttinut samaa erottamattomuutta mikä kuului muille virkamiehille. Keisari saattoi erottaa, jos katsoi sen maalle hyödylliseksi. Luottamusvirka sinänsä oli peräisin kauempaa ja toisesta ilmansuunnasta, Kustaa III:n vuoden 1772 hallitusmuodosta. (Tietosanakirja 1913; Iso tietosanakirja 1935.)

1900-luvun alussa *luottamustoimelle* olennaista oli yleinen etu. Luottamustoimi sisälsi vastuunalaisuutta ja edellytti haltijaltaan hyvää mainetta. Henkilö hoiti luottamustointia sen nojalla, että ryhmä kansalaisia oli hänet siihen valinnut. Valitsijoilla oli myös oikeus poistaa henkilö tehtävästään. Julkisilla luottamustoimilla oli merkitystä kunnallisessa ja kirkollisessa itsehallinnossa, ja silloin toimet olivat yleensä palkattomia. Tärkeimpiä valtiollisia luottamustoimia olivat kansanedustajan ja pankkivaltuusmiehen toimet. 1930-luvulla luottamusmies-käsite alkoi jakautua kahtaalle. Sana sai kaksi merkitystä: a) henkilö jolle on annettu luottamusta edellyttävä tehtävä tai virka, ja b) henkilö jonka työntekijät ovat valinneet työpaikalla keskuudestaan. (Tietosanakirja 1913; Iso tietosanakirja 1935.)

1960-luvulla hakuteos käytti kunnan ja seurakunnan julkiseen tehtävään valitusta henkilöstä sanaa *luottamusmies*. Kunnallisia luottamusmiehiä olivat muiden muassa kunnanvaltuustojen ja kunnanhallitusten jäsenet, seurakunnallisia kirkkoneuvostojen jäsenet. Luottamusmiehen tehtävä oli tarkoitettu määräaikaiseksi sivutehtäväksi ja se oli periaatteessa palkaton. Silti luottamustoimen vastaanottaminen oli yleensä pakollista. *Luottamustoimeen* tultiin valituksi vaaleilla, *luottamusvirkaan* tasavallan presidentin avoimella kirjeellä. Luottamusvirka kuului valtion ylimpiin virkoihin, josta voitiin vapauttaa yleisen edun niin vaatiessa. Vuonna 1966 julkaistu teos määritteli luottamustehtävän palkattomaksi toimeksi, joka on annettu luotettavalle, erityistä luottamusta nauttivalle henkilölle. Vuoden 1969 hakuteos liitti luottamusmiehen tehtävään etujen ja oikeuksien valvomisen. (Otavan iso Tietosanakirja 1963; Nykysuomen sanakirja 1966; Facta 1969; luottamusvirasta ja -toimesta ks. esim. Rytkölä 1975, 33, 35; Rytkölä 1987, 9.)

Työpaikan luottamusmies mainittiin jo vuoden 1917 ammattientarkastusasetuksessa (64/1917, 5 §). Silloin luottamusmiehet edustivat työntekijöitä tarkastustehtävissä ja valvoivat työntekijäin lakisääteisten etujen noudattamista. Vuoden 1945 jälkeen työehtosopimuksissa määriteltiin ay-liikkeen luottamusmiesjärjestelmä

ja vuoden 1946 työehtosopimuslaissa (436/1946) säädettiin työnantaja- ja työntekijä-yhdistysten välisestä sopimuksesta. Mutta vasta 1970-luvun alun hakuteoksessa (Combi 1972) nimike luottamusmies liitettiin ensisijaisesti ammattiosaston keskuudesta valitsemaan henkilöön. Yleisesti ottaen kahdenlainen tulkinta luottamusmies-käsitteestä säilyi vielä pitkään.

Vuoden 1977 alusta uusi kunnallislaki (953/1976) alkoi käyttää nimikettä luottamushenkilö. Kahdentyyppisiä sananselityksiä esiintyi silti 1980-luvun lopulle saakka. Mielenkiintoista vuoden 1984 julkaisussa oli, että siinä *luottamustoimen* haltijaksi katsottiin paitsi kunnanvaltuutettu ja kansanedustaja, myös tasavallan presidentti. Luottamustoimesta voitiin näin ollen maksaa joko tietty palkkio tai palkkaa. (Facta 2001, 1984; Gummeruksen uusi tietosanakirja 1987.)

Tultaessa 1900-luvun loppupuolelle luottamusmies-sana siirtyi kielenkäytössä yhä enemmän työpaikoille. Hakuteoksiin ilmestyi ensin kuin ohimennen (Facta 2001, 1984) ja sitten vähitellen vakiintuen termi *luottamushenkilö*. Käsite liitettiin tasa-arvoon ja lähinnä kunnan toimintaan. Toisin kuin vuosisadan alussa luottamustoimen haltijaan ei liitetty ominaisuuksia hyvämaineinen ja vastuunalainen, vaan vaalikelpoinen. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilöllä on oltava kotipaikka kunnassa ja äänioikeus kunnallisvaaleissa eikä hän saa olla holhouksen alainen. Varsinaista palkkaa luottamushenkilölle ei makseta vielä, mutta hänelle voidaan maksaa palkkio sekä korvaus ansionmenetyksistä ja tehtävän hoidon aiheuttamista kustannuksista. (Kuntalaki 365/1995, 33 §, 42 §.) Kunnallisen eläkelain (2.5 §, L 982/1992) perusteella luottamushenkilö voi saada myös eläkettä.

Vähitellen luottamustoimen haltijaan liitettiin sana, joka ajan myötä sai vahvan poliittisen latautuman. Sana on ‘sopiva’. Luottamustointa hoitamaan valitaan tavallisesti määrääjäksi sopivaksi katsottu henkilö. Merkillepantavaa on, että ‘sopivalle’ voidaan maksaa paitsi palkkio myös palkkaa. (Facta 2001, 1984; Nykysuomen tietosanakirja 1993.)

Mitä eroa palkalla ja palkkiolla sitten on? Autonomian aikana valtion virkamiehet saivat kahdenlaista korvausta, varsinaista palkkaa tai satunnaista palkkiota. Palkkiota nauttivat ne, jotka palvelivat ylimääräisinä tai virkaatekevinä virkamiehinä; palkkiota nauttivat myös kansanedustajat sekä satunnaiset yleisistä varoista palkattavat toimihenkilöt. Vakinaisille virkamiehille voitiin maksaa kumpaakin. Eläkettä maksettaessa palkkiota ei otettu huomioon eikä siitä tarvinnut suorittaa sentonaalia⁶. Virkamiehen rahapalkka osaltaan oli pitkän kehityksen tulos. Se alkoi läänityksistä ja muuttui vuosisatojen aikana veroksi, jota kansa maksoi rahana kruunulle eikä niin kuin ennen, ohrana ja rukiina kruunun virkamiehelle. Virkamiehen palkka ei silti välttämättä ollut korvaus työsuorituksesta, vaan palkan voitiin katsoa olevan luonteeltaan *elatus* (mikä yhdistetään kansanedustajiin luvussa 5.2.)

⁶ Sentonaali, vero, jota otettiin 1 % Suomen valtion virkamiesten palkasta ja eläkkeestä. Lakkautettiin vuoden 1924 alusta. (Iso tietosanakirja 1936; eläke-eduista ja sentonaalista tarkemmin Rytkölä 1948, 47.)

tai yhdessä sekä korvaus että elatus. Vasta virkaehtolainsäädännössä virkamiespalkka rinnastettiin työpalkkaan. (Tietosanakirja 1915; Iso tietosanakirja 1935, Otavan iso tietosanakirja 1963; viranhaltijan peruspalkkauksesta esim. HE 31/1922 vp; virkamiesten palkkauksen kehityksestä esim. Rytkölä 1948, 38–53; Rytkölä 1975, 91–92; Bruun et al. 1995, 22–23.)

Yleisesti ottaen *palkkion* määritelmä näyttää pysyneen samana vuosikymmenestä toiseen. Palkkio on tavallisesti kertasuorituksena maksettava korvaus työstä tai toimesta, joka on laadultaan satunnaista ja usein lyhytaikaista. Tällaisia ovat esimerkiksi lääkärin, asianajajan ja räätälin palkkiot. Joissakin tapauksissa palkkio voi olla myös säännöllisesti maksettava korvaus, esimerkiksi rajaseutupalkkio. (Tietosanakirja, 1915; Otavan iso tietosanakirja 1963; Nykysuomen sanakirja 1992; Suomen kielen perussanakirja 1995; Itkonen, Uusi kieliopas 2000.)

Käsite *palkka* sitä vastoin on kokenut muutoksia. 1900-luvun loppuun mennessä palkka on saanut monenlaisia määritteitä: peruspalkka, työpalkka, aikapalkka, nettopalkka, bruttopalkka, reaali-palkka jne. Esimerkiksi Nykysuomen tietosanakirja (1993) määrittelee ‘palkan’ sangen laveasti. Palkka on työntekijän saama, työsopimuksen mukainen korvaus osallistumisesta tuotantoon. Työpalkkaa maksetaan vakinaisesta ja säännöllisestä työstä yleensä rahana, joskus ruokana ja asuntona. Työntekijällä on palkkaan sopimusperusteinen oikeus, ja tärkeimmät palkkaa koskevat säännökset ovat työaikalaisissa ja työsopimuslaisissa. Valtion, kirkon ja kuntien virkamiesten osalta palkkausperusteet määräytyvät virkaehtosopimusten nojalla.

5.2. Ammattipoliitikko

Edustajanpalkkiolakia muutettaessa todettiin, että palkkioiden on oltava tasoltaan oikeassa suhteessa muista julkisista tehtävistä suoritettaviin etuuksiin. Edustajanpalkkiosta luopumista ei pidetty mahdollisena missään olosuhteessa⁷. (LA 61/2000 vp, s. 1.) Asiasta käydyssä keskustelussa ei juuri tuotu esille sitä näkemystä, että kansanedustajan työ on luottamustehtävä. Palkankorotuksia vastustaneet edustajatkaan eivät esittäneet tätä kantansa tueksi. Edustajanpalkkiolain muutosta sen sijaan perusteltiin sillä, että kansanedustajien palkat ovat jääneet jälkeen niin eduskunnan virkamiesten palkoista kuin yleisestä kansainvälisestä tasostakin.

⁷ Asia konkretisoitui pian lain tultua voimaan. Lomansa aikana syyskuussa 2000 kansanedustaja Esko Aho osallistui täysistuntoon ja esitti ikävän lehtikirjoittelun jälkeen, ettei osallistumisesta maksettaisi hänelle palkkiota. Eduskunta epäsi pyynnön. Edustaja Ahoon kohdistettu moite oli perusteeton, sillä kansanedustajan immunitettiin kuuluu oikeus osallistua eduskuntatyöhön. Media oli tarkasti ottaen se, jonka olisi pitänyt olla kritiikin kohteena, sillä “(k)ansanedustajaa ei saa estää hoitamasta edustajantointaan” (PL 30.1 §). Media oli joko tietämätön tai ohitti tarkoituksellisesti sen tosiseikan, että edustajan paluu eduskuntaan kesken loman tai osallistuminen eduskuntatyöhön muuten lomansa aikana on tuiki tavallista (tästä enemmän luvussa 10.2.).

Jälkeenjäämis-argumentti on tyypillinen työmarkkinoiden neuvotteluissa. Korotusvaatimuksissa kansanedustajat menettelivät siten kuin mikä muu ammattikunta tahansa. Sadassa vuodessa kansanedustajista on tullutkin yksi ammattikunta. Kansanedustajan työ on professionaalistunut, silinterihattuiset merkkihenkilöt ovat vaihtuneet ammattipoliitikoihin. Tästä kirjoittaa myös kansanedustaja Kimmo Kiljunen (sd). Kun eduskunta vuoden 1906 jälkeen alkoi kokoontua valtiopäiville vuosittain, lainsäädäntötyöstä tuli jatkuvaa ja säännöllistä. Eduskunnan alkuaikoina valtiopäivien koossaoloaika oli noin 120 päivää ja silloin kansanedustajuutta voitiin pitää "sivutoimena". Nykyään eduskunta on koolla keskimäärin 265 päivää vuodessa. Tämän myötä kansanedustajuudesta on tullut kokopäivätyö ja kansanedustajista ammatiltaan poliitikkoja. (Kiljunen 1998, 118–119.)

Entisinä aikoina valtiopäivät olivat lyhyemmät ja istuntoja, toimielimiä, virka-tehtäviä ja kansainvälisyyttä oli vähemmän. Eduskunnatkin hajosivat useammin, joten edustajanpaikan saattoi menettää lyhyen työjakson jälkeen. Nyt tilanne on toinen. Eduskuntaan tullaan neljäksi vuodeksi, ja siellä menestyminen edellyttää eduskuntatyön tekemistä päätoimena. Sivutoimen aseman saavat kansanedustajille lankeavat hallintoneuvostojen, valtuustojen, komiteoiden, pankkien, kunnallisten toimielinten jne. jäsenyydet, jotka sinänsä, aiheuttaen monenlaisia sidonnaisuuksia, eivät ole ongelmattomia kuten esimerkiksi Eilavaara ja Hytönen (1998, 44) toteavat.

Käytännön arkipäivässä kansanedustaja on siis alansa ammattilainen. Juridisesti hän on 'vain' luottamustehtävässä, vastuu on poliittinen. Kansanedustaja istuu kuitenkin varsin monella tuolilla. Tämän vuoksi olisi syytä pohtia myös valtiosäännön kannalta, 'mahtuuko' kansanedustaja enää luottamustehtävä-käsitteen alle. Ketä edustaja lopulta edustaa esimerkiksi Kelassa, Suomen Pankissa tai Yleisradiossa? Itseään, kansaa, puoluetta vai valtiota?⁸ Entä jos kansanedustaja ei ole virkamies eikä puhtaasti luottamushenkilökään, mikä hän sitten on? Hän on siltä väliltä. Kansanedustajuuden 2000-luvun olemukseen sopisi hyvin nimike *luottamusvirka*. Paitsi että tehtävään nimittää ja siitä erottaa äänestäjäkunta, tehtävässä olisi joidenkin tapausten osalta virkavastuun kaltainen vastuu paikallaan. Tällaisia ovat esimerkiksi vaalirahoitukset tai jäljempänä käsiteltävät, kesken kauden tapahtuvat virkanimitykset (luku 13.1.) ja puolueloikkaukset (luku 13.2.), tai lahjontaa sivuavat vaikuttamismenetelmät (luku 18.).

Virkanimikkeen ohella muutosta kaipaa palkkionimike. 'Palkkio' on kertakorvaus satunnaisesta työstä – ja nimenomaan tehdystä työstä, palkkiota kansan-

⁸ Valtion budjetin julkistamisen aikoihin elokuussa 2000 tv-ruudussa välähti tuokiokuva, jossa urheilujärjestön edustaja tavan mukaan moitti urheilulle varattua määrärahaa. Tilaisuudessa saman pöydän ääressä istui urheilujärjestön puheenjohtaja ja samalla valtiovarainministerin puoluetta edustanut kansanedustaja Ilkka Kanerva (kok). Budjetin julkistamisen aikoihin edustaja Kanerva esiintyi useaan otteeseen myös Suomen Pankkia valvovan pankkivaltuuston puheenjohtajana. Sama henkilö esiintyi siten ainakin viidessä roolissa: kansanedustajana, hallituspuolueen jäsenenä, urheilun johtomiehenä, keskuspankin valvojana ja ammattipoliitikkona. (Kansanedustajan roolijärjestelmästä ks. esim. Oksanen–Pitkänen 1989.)

edustajat nostavat sivutehtävistään eli monista jäsenyyksistään⁹. Varsinaisesta eduskuntatyöstä kansanedustajat saavat nelivuotisjaksoittain täyttä kuukausikorvausta olivatpa he työpaikallaan tai eivät. Säännöllinen kuukausitulo on *palkka* – olkoonkin, että se ei perustu tupokierrokseen, virkaehtosopimukseen tai työaikalakiin.

Edustajanpalkkiolaissa voitaisiin lähteä myös kokonaan uudelta, kansanedustajan nykyaikaista, ammattimaista toimenkuvaa vastaavalta pohjalta. Raha-palkkaa ei nähtäisikään korvauksena työsuorituksesta, vaan elatuksena. Vanhan, Suomessakin kannatusta saaneen *elatus-teorian* mukaisesti virkamiehen palkkaus katsottiin elatuksenluontoiseksi korvaukseksi siitä, että virkamies asettaa koko työvoimansa valtion käytettäväksi. Valtiota palvellessa hän estyy hankkimasta elatusta muulla tavoin, toisaalta palkkauksen ansiosta sivutehtäviin ei ole tarvettakaan. Palkanmaksu suoritetaan yleensä etukäteen, jolloin se on riippumaton todellisten työsuoritusten laadusta ja määrästä. (Rytkölä 1948, 59–61; Rytkölä 1975, 91.)

Virkamiesten elatuksenluontoista palkkausperustetta eduskunta käsitteli vuoden 1922 valtiopäivillä. Hallituksen esityksessä (31/1922 vp, 3) palkan nähtiin olevan elatuksenluontoinen pysyväinen korvaus, ja palkkio suoritetaan päätoimen ohella hoidettavasta tai muusta erityisestä virkatehtävästä. Valtiovarainvaliokunnan ja suuren valiokunnan kannanottojen perusteella lakiehdotus kuitenkin hylättiin. Tästä huolimatta valtiovarainvaliokunnan mietinnössä nähtiin, että valtion palvelukseen “antautuneet” henkilöt voivat kohtuudella odottaa, että heidän palkkauksensa saatetaan varmemmalle kannalle. Tämä yhdessä sitovan velvollisuuksien määrittelyn kanssa on valtion etu. (VaVM 7/1922 vp, 1–2; SuVM 30/1922 vp; ptk. 32/8.12.1922; lakiehdotuksesta ks. myös Rytkölä 1948, 50.)

Elatusteoriaa kansanedustajat sivusivat edustajanpalkkiolain lakialoitteessa. Siinä korostettiin, että kansanedustajille on turvattava riittävät taloudelliset mahdollisuudet *keskittyä* edustajantoimen hoitamiseen. Etuudet on määriteltävä siten, että edustajat saavat yhdenvertaisen kohtelun ja että korvaukset *kattavat* edustajantoimesta aiheutuvat kustannukset. Lakialoitteessa nähtiin myös, että *eduskunnan toimintaedellytykset* riippuvat olennaisesti siitä, millaiset edellytykset kansanedustajilla on hoitaa edustajantointaan. *Valtiollisen järjestelmämme* toimivuuden kannalta on tärkeää, että eduskunnan toimintaedellytykset on turvattu. (LA 61/2000 vp, 1; kursivointi MK.)

Kansanedustajien tehtäväkentän Euroopan unioninkin takia laajentuessa edustaja joutuu panostamaan kaiken työvoimansa valtion ja puolueen, äänestäjien ja kansan hyväksi. Kriittisissä kannanotoissa tosin esitetään sitäkin, saako valtio ja

⁹ Liikenneministeri Olli-Pekka Heinonen (kok) esitti, että kansanedustajat vähitellen jättäisivät paikkansa hallintoneuvostoissa. Heinonen myönsi, että edustajat ovat pitäneet paikoistaan kiinni muun muassa hyvien sivuansioiden takia. (Yleisradio, aamu-uutiset 1.9.2000.) Heinosen seuraaja liikenneministeri Kimmo Sasi (kok) joutui kansanedustajien ryöpytykseen ehdotettuaan Yleisradion hallituksen muodostamista kokonaan eduskunnan ulkopuolisista jäsenistä (AL 19.3.2002).

puolue edustajantyössä liian suuren painoarvon. Edustaako eduskunta kansaa olleenkaan? Samaan aikaan kun eduskunta hyväksyi itselleen verottomat, päiväraha-luontoiset kulukorvaukset ja tuhansien markkojen kuoppakorotukset – joihin ‘kuoppiin’ se oli ajautunut arkaillessaan äänestäjien reaktioita – pienituloisille eläkeläisille luvattiin tasokorotuksena 50 markkaa (8,40 euroa)¹⁰. Kun kansalaisilta muutenkin alinomaa vaaditaan ymmärrystä julkisten menojen suhteen, on selvää, että yhä suurempi osa kansasta etäännyy edustajistaan. Tämä oli ilmeisesti myös puhemies Uosukaisen huolena, kun hän julkisesti myönsi, että kansalaisten on ehkä vaikea niellä päätöstä kansanedustajien etuuksien nostamisesta (TV-uutiset 24.8.2000; AL 25.8.2000). Mutta niin kuin Nousiainen (1991, 176) vuosikymmen aikaisemmin jo kirjoitti, kiinteän ja verraten korkean palkkauksen järjestäminen on tullut sitä tärkeämmäksi, kuta enemmän kansanedustajat ovat valtiopäivien pidentyessä muuttuneet luottamusmiehistä ammattipoliitikoiksi.

Eduskuntalaitoksen toiminta on muuttunut alkuaikojen ihanneperiaatteista, jolloin parlamentin jäsenyys katsottiin tilapäiseksi luottamustehtäväksi. Parlamentin toiminnan ajateltiin järjestävän siten, että istuntojen päätyttyä kansanedustaja palaa arkisiin askareihinsa. Vanhoillisen käsityksen mukaan kansanedustajan odotettiin olevan ‘pätevä’, mutta pätevyys tuli osoittaa jollakin muulla alalla kuin politiikassa. Taustalla vaikutti ajatus, että ammattipoliitikkona edustaja menettää yhteytensä kansalaisiin. Kun valtiopäivät sitten alkoivat pidentyä, julkisuudessa esitettiin parannuskeinoja, joilla ammattilaistumista pyrittiin vastustamaan. Vielä sodan jälkeen 1940-luvulla sanomalehdessä ehdotettiin edustajantehtävän rajaamista esimerkiksi kolmeen vaalikauteen. Näin eduskunnan jäsenillä säilyisi edellytys tuntea kansaa, sen tarpeita ja toiveita. (Törnudd 1982, 676.)

Virkamiehiin kansanedustajia alettiin rinnastaa vuonna 1947 tapahtuneen vuosipalkkajärjestelmään siirtymisen jälkeen. Kiinteän palkkauksen toivottiin lyhentävän valtiopäiviä, sillä alunperin edustajanpalkkio oli ollut eräänlainen veroton päiväraha. Yleisesti ottaen eduskunnan palkankorotuksista puhuttiin julkisuudessa vuosikymmenestä toiseen. Esimerkiksi vuonna 1962 eduskunta yleisen mielipiteen takia ensin luopui korotuspäätöksestä, mutta hyväksyi sen sitten muutamaa kuukautta myöhemmin. Lehdistö ruoti asiaa kriittiseen sävyyn kirjoittaen, että edustajilla ei ilmeisestikään ole tuntumaa niistä mielialoista, joita valitsijoiden keskuudessa vallitsee. (Törnudd 1982, 681–685.)

Poliittisen eliitin etäänntyminen tavallisen kansan arkipäivästä on yksi politiikan ammattilaistumisen seuraus. Ammattilaistumista ilmentävät myös erilaisten sivu-

¹⁰ Aiheesta kirjoitti Raija Pessala Aamulehden ylänurkassa 21.8.2000.

Radiouutisten mukaan maaliskuussa 2002 suurin oppositiopuolue Suomen Keskusta kritisoi hallituspuolueita voimakkaasti siitä, että nämä eivät ole harjoittaneet määrätietoista köyhyyden eliminointia. Keskustan mielestä varoja tähän olisi ollut. Suurin hallituspuolue SDP käänsi vastuun eduskunnan oikeistoryhmille. Tässä yhteydessä SDP:n Virpa Puisto esitti, että kun yhä useampi köyhyyssloukkuun jäänyt kansalainen ei aio enää käyttää äänioikeutta vaaleissa, ei eduskuntaan nouse huono-osaisten puolustajia. (Yleisradio, päivän peili 22.3.2002.)

toimien ja luottamustehtävien kasautumiset samoille henkilöille. Ammattilaistumista ilmentää jopa eduskunnan lomanpyyntö. Vapautusta eduskuntatyöstä voi nykyisin pyytää myös muun kuin suoraan eduskuntaan liittyvän poliittisen tehtävän takia (ks. luku 10.1.). Laaja tehtäväkenttä aiheuttaa sidoksia ja ristiriitoja, joita voi syntyä eduskunnan sisäisten roolien välillä, ei ainoastaan suhteessa eduskunnan ulkopuoliseen toimintaan. Poliittiset ja taloudelliset sidonnaisuudet vaikuttavat tekipä kansanedustaja mitä tahansa missä roolissa tahansa.

6. VALTIOPÄIVIEN ALOITUS

6.1. Valtiopäiville kokoontuminen

Valtiopäivien ensimmäisenä päivänä eduskunta kokoontuu kello kaksitoista päivällä täysistuntoon noudattamaan menettelymuotoa, joka vanhassa valtiopäiväjärjestyksessä oli tarkasti säännelty. Suomen perustuslain tultua voimaan maaliskuussa 2000 menettelymuodot siirtyivät osaksi perustuslakiin, osaksi eduskunnan työjärjestykseen, osaksi eivät mihinkään. Kaikki valtiopäivien aloitukseen liittyneet traditiot ja muodollisuudet eivät siirtyneet lakitekstiin, vaan toisista luovuttiin ja toiset jäivät tavallaan auki odottamaan muokkautumista käytännön vaatimukseen¹. Niinpä esimerkiksi valtakirjojen tarkastuksen tarkka ajankohta valtiopäivien aloituspäivään nähden (työjärjestyksen 2 §:n mukaan vain “ennen vaalikauden ensimmäistä täysistuntoa”) tai tasavallan presidentin valtiopäivien avaamista koskeva protokolla ovat lakitekstin ulkopuolella. Käsillä olevan aineiston ajankohtaan kuulumattomina ne jäävät myös tämän tutkimuksen ulkopuolelle, muutoin valtiopäivien aloituksia tarkastellaan vanhan hallitusmuodon ja nykyisen perustuslain pohjalta sekä sellaisina kuin aloitukset ovat tapahtuneet tutkimusaineistoa koskeneina vuosikymmeninä.

Jos edellistä eduskuntaa ei ole hajotettu kesken vaalikauden, kokoontuminen tapahtuu vaalien jälkeen viimeistään huhtikuun alussa ja muulloin helmikuun alkupäivinä siten kuin eduskunta päättyneillä valtiopäivillä on sopinut². Ensimmäisen täysistunnon puhetta johtaa äältään vanhin eduskunnan jäsen (TJ 4.1 §). Valtiopäiväjärjestyksen aikana ensin toimitettiin suullinen nimenhuuto. Ikäpuhemies

¹ Saraviidan (2001, 107) mukaan valtiosääntöoikeudellisia käytäntöjä eli sovinnaisääntöjä vakiintuu vähitellen sovellettaessa uutta perustuslakia. Valtiosääntöisestä tapaoikeudesta myös edellä luvussa 4.1.

² Vuoden 2000 eduskunnan työjärjestyksen 1 §:n (ennen VJ:n 19 §:n) mukaan eduskunta kokoontuu valtiopäiville vuosittain ensimmäisenä päivänä helmikuuta, jollei eduskunta ole päättänyt muuta kokoontumisajankohtaa. Käytännössä kokoontuminen on tapahtunut helmikuun viidennen päivän tienoilla.

pyysi, että “— — — edustajat nimenhuudossa seisomaan nousten kuuluvasti vastaavat, kun heidän nimensä huudetaan”. Käytännössä sihteerin suorittaman nimenhuudon jälkeen ikäpuhemies totesi joko, että “kaikki luettelossa mainitut edustajat ovat läsnä”, tai hän totesi, että “kaikki muut luettelossa mainitut edustajat paitsi edustajat — — — [nimeltä mainiten] ovat läsnä”. (Esim. ptk. 1/3.4.1970; ptk. 1/3.2.1998.) Nykyisin suullinen nimenhuuto toimitetaan vaalikauden alussa, muuten läsnäolijat voidaan todeta koneellisesti. Nimenhuudon jälkeen seuraa entiseen tapaan puhemiehen ja kahden varapuhemiehen vaali umpilipuun ja noudattamalla perustuslain 34.2 §:n (ennen VJ 25.2 §:n ja ETYöjärj 45 §:n) säännöksiä. Tulosten julistamisen ja juhlallisten vakuutusten jälkeen ikäpuhemies kehottaa puhemiestä “ottamaan paikansa eduskunnassa ja ryhtymään toimeensa”. Tämän puhemies toteuttaa pitämällä valitsijoilleen kiitospuheen suomeksi ja ruotsiksi.

Valtiopäiväjärjestyksen aikana, jos menossa oli vaalikauden ensimmäiset valtiopäivät, seuraavaksi valittiin kansliatoimikunta, jos menossa oli vaalikauden muut valtiopäivät, puhemies esitteli tarkistamista varten puhemiesten vaaleja koskeneen, tasavallan presidentille lähetettävän kirjelmän. Kirjelmässä, jonka sihteeri luki ääneen, eduskunta kunnioittavasti antoi presidentille tiedon siitä, keitä se oli puhemiehiksi valinnut. Edelleen puhemies ilmoitti ja sihteeri luki ääneen toisen, nyt valtiopäivien juhlamenojen ohjaajalta saapuneen kirjelmän. Siinä tasavallan presidentti ilmoitti, että hän tulee “— — — mainittuna päivänä, sen jälkeen kun Tuomiokirkossa on pidetty valtiopäiväjumalanpalvelus, Eduskunnan istuntosalissa julistamaan valtiopäivät avatuiksi”. Puhemiehen tehtäväksi jäi näin ollen kertoa eduskunnalle kokoontumisen ajankohta ja paikka, josta edustajat lähtivät kulkueena kello 12 alkavaan jumalanpalvelukseen. Kirkosta edustajien oli määrä saapua eduskuntataloon valtiopäivien juhlallisiin avajaisiin ja niiden päätyttyä toiseen täysistuntoon kello 15. (Esim. ptk. 1/28.3.1995; VJ 26 §; A valtiopäivien juhlamenoista 90/1977.)

Uusien säädösten ‘aukkopaikat’³, tapaoikeuden varaan jääneet käytänteet, koskevat muun muassa edellä esitettyä. Kansliatoimikunnan valinnan ajankohtaa, joka entisen työjärjestyksen 5 §:n nojalla oli vaalikauden ensimmäisten valtiopäivien ensimmäinen istunto, ei ole enää tarkasti määritelty (TJ 72 §). Myöskään tasavallan presidentin roolia valtiopäivien avajaisissa ei ole lakiin täsmällisesti kirjoitettu. Tasavallan presidentti julistaa valtiopäivät avatuiksi ja eduskunnan työn vaalikaudelta päättyneeksi (PL 33 §), mutta entisenkaltainen sidos eduskunnan ja presidentin välillä on katkennut. Valtiopäivien juhlamenojen ohjaajan Johannes Bäckströmin antaman tiedon mukaan instituutioiden suhteisiin ja valtiopäivien avajaisiin liittyvä tarkempi protokolla jätettiin keväällä 2000 ad hoc -toimikunnan

³ Eduskunnan kansliatoimikunnasta ja keskuskansliasta korostettiin, että kyse ei ole lain aukoista, vaan työn ekonomiasta, lain sopeuttamisesta nykyaikaan. Lakitekstiä on mahdoton laatia kaikkia tilanteita varten, sillä elävä elämä ylittää säännöt. Uusi työjärjestys joustavoittaa työskentelyä. Kun laki antaa liikkumavaraa, toiminnasta tulee selkeämpää ja käytännönläheisempää. Radikaaleja muutoksia valtiopäiviin ei ole odotettavissa, eduskunnan toiminta vain ajanmukaistuu. (Puhelinkeskustelut, kevät 2000.)

muokattavaksi. Työn oli määrä valmistua ennen seuraavia valtiopäiviä. (Puhelin-keskustelu 19.5.2000.) Televisioruudusta katsoen muutokset eivät näytä olleen merkittäviä, suurempina ne todennäköisesti esiintyvät instituutioiden välisissä si-
sällisissä suhteissa.

6.1.1. Nimenhuuto vaalikauden alkaessa

Työjärjestyksen 2 §:ssä (ennen VJ 23 §:ssä) säädetyn menettelyn mukaisesti eduskunnan nelivuotinen toimintajakso, vaalikausi,⁴ alkaa vastavalittujen kansanedustajien valtakirjain tarkastuksella. Perinteisesti tarkastus on tapahtunut eduskuntatalossa valtiopäivien alkamista edeltäneenä päivänä kello 12:sta lähtien (VJ 23.1 §). Tilaisuudessa tasavallan presidentin määräämä tarkistaja – käytännössä oikeuskansleri – on katsonut, onko jokainen edustajanvaltakirja ollut “asianomaisen viranomaisen antama ja säädettyyn muotoon tehty” (VJ 23.1 §). Aakkosellinen luettelo niistä edustajista, jotka ovat näyttäneet “olevansa oikein valtuutetut”, on annettu eduskunnalle seuraavana päivänä ennen varsinaisen valtiopäivätyön aloittamista (VJ 23.2 §). Vaalikauden ensimmäinen, ikäpuhemiehen johtama nimenhuuto on pidetty tämän listan perusteella. (Esim. ptk. 1/3.4.1970; tarkastusptk. 3.4.1991.)⁵

Uuden perustuslain tultua voimaan valtakirjojen tarkastus ei ole näin täsmällisesti määritelty. Oikeuskansleri tarkastaa valtakirjat, mutta ei enää presidentin määräämänä (TJ 2.1 §). Tarkastuksen ajankohtaa vaalikauden ensimmäiseen istuntoon nähden ei liioin ole määritelty. Hyväksytyt valtakirjan esittäneistä edustajista laaditaan entiseen tapaan luettelo, ja luettelon mukaan toimitettavalla nimenhuudolla alkaa vaalikauden ensimmäinen istunto (TJ 2.1 §).

Vanhan valtiopäiväjärjestyksen 23.1 § käytti sanamuotoa “– – – pitää kaikkien edustajain kello kahdeltatoista päivällä, – – – tuoda valtakirjansa – – –”. Valtiopäiväjärjestyksen 23.3 § otti kuitenkin huomioon, että kaikki eivät määrääaikana valtakirjaansa esitä. Valtiopäiväjärjestyksen 23.3 §:n ja vanhan työjärjestyksen 3 §:n perusteella valtakirjan saattoi tarkistuttaa myöhemminkin ja näyttää sitten hyväksyttynä puhemiehelle. Samassa yhteydessä aakkoselliseen luetteloon lisättiin ilmoittautuneen edustajan nimi. Perustuslakiuudistuksessaan tätä menettelyä ei poistettu. Oikeuskanslerille jätettiin mahdollisuus tarkastaa myös myöhemmin esitetyt valtakirjat (TJ 2.2 §).

⁴ Arkikielessä ja varsinkin vuosilukuja mainitessa vaalikausi, valtiopäivät ja vuodet saattavat mennä sekaisin. Vaalikausi on edustajinvaalien välinen, normaalisti nelivuotinen toimintajakso. Varsinaiset valtiopäivät on se ajanjakso, jolloin eduskunta vuosittain kokoontuu. Nykyisin valtiopäivät jatkuvat seuraavan kalenterivuoden puolelle, seuraavien valtiopäivien kokoontumiseen saakka. Valtiopäivät jakaantuvat kevät- ja syysistuntokauteen. (PL 33 §; Nousiainen, Suomen poliittinen järjestelmä 1998, 173–174.) Eduskunnan toimintaa voi ilmaista myös kalenterivuosina, mutta tällöin käsitteistö on sekavampaa. Valtiopäivät on virallinen, lakitekstin ja eduskunnan itsensä käyttämä ilmaisu.

⁵ Sanaa tarkastuspöytäkirja ei esiinny eduskunnan asiakirjoissa, sanaa käytetään tässä erotukseksi täysistuntopöytäkirjoista.

Mahdollisuus tarkistuttaa valtakirja määräajan jälkeen on toiminut myös käytännössä. Esimerkiksi edustaja Tennilä kävi valtiopäivien 1991 alkaessa esittämässä valtakirjansa – tilaisuuden ilmeisesti jo päätyttyä – oikeuskanslerin virkahuoneessa, mistä “tehtiin merkintä edellä mainittuun luetteloon” (tarkastusptk. 3.4.1991). Edellisen vaalikauden alussa, valtiopäivillä 1987, edustaja Tennilä oli esittänyt tarkastetun valtakirjansa ikäpuhemiehelle vasta ensimmäisenä täysistuntopäivänä ja oli “näin tullut oikeutetuksi ryhtymään edustajantointaan hoitamaan” (ptk. 1/2.4.1987).

Valtiopäiväjärjestyksen sallima joustava tarkastusmenetelmä on kuitenkin aiheuttanut pöytäkirjoihin eräänlaisen tilastollisen harhan. Sillä niin kauan kuin vastavalittu kansanedustaja ei ole esittänyt valtakirjaansa, ei hän myöskään ole tullut merkityksi nimiluetteloon eikä sitä kautta eduskunnan kokoonpanoon. Tämän takia häntä ei ole mainittu vaalikauden aloitusistunnossa eikä myöhemmissäkään täysistunnoissa ennen kuin hän on ilmoittautunut valtiopäiville. Tämä puolestaan on johtanut siihen, että vaikka edustaja on tosiasiaa ollut poissa eduskunnasta, häntä ei ole merkitty poissaolevaksi. Esimerkiksi vaalien jälkeen huhtikuun 3 päivänä 1970 todettiin kaikki *luettelossa mainitut* edustajat läsnäoleviksi eikä ketään poissaolevaksi, vaikka edustaja Kuusinen ei ollutkaan vielä ilmoittautunut valtiopäiville. Hän esitti asianmukaisesti tarkastetun edustajanvaltakirjansa puhemiehelle 9 päivänä huhtikuuta. (Ptk. 1/3.4.1970; ptk. 3/9.4.1970.) Vastaavasti uuden vaalikauden alkaessa huhtikuun 2 päivänä 1987 ikäpuhemies totesi, että kaikki *luettelossa mainitut* edustajat ovat läsnä. Kuitenkin ennen istuntoa ilmoittautunut edustaja Tennilä merkittiin läsnäolevaksi vasta nimenhuudon jälkeen, ja muutaman päivän kuluttua ilmoittautunut edustaja Alho vasta kolmannessa täysistunnossa. (Ptk. 1/2.4.1987; ptk. 3/7.4.1987.) Nopeasti lukien tai jollei asiaan ole tarkemmin perehtynyt saa vaalien jälkeisistä istunnoista helposti sen kuvan, että kaikki muut kansanedustajat, paitsi juuri nimeltä mainitut poissaolijat, olisivat olleet läsnä. Näin asianlaita on vain toisinaan: näin oli muun muassa huhtikuun 4 päivänä 1991, jolloin kaikki muut luettelossa mainitut edustajat todettiin läsnäoleviksi paitsi edustaja Häkämies, joka hänkin saapui istuntoon heti nimenhuudon jälkeen. Vaalikauden 1991–1994 alkaessa koko eduskunta todella oli tarkistuttanut valtakirjansa ja istui täysilukuisena salissa. (Tarkastusptk. 3.4. 1991; ptk. 1/4.4.1991.)

Vaalien 1995 jälkeen eduskunnan täysilukuisuuden toteaminen jälkikäteen on käynyt entistä hankalammaksi. Valtiopäivien 1995 istuntopöytäkirjoihin ei ole enää liitetty perinteistä, itsenäisyyden alusta sanamuodoltaan lähes samana pysynyttä valtakirjain tarkastuspöytäkirjaa, josta on käynyt ilmi tarkastuspaikka ja tarkastusaika, tarkastaja, kuka hänet on asettanut ja tarkastettujen valtakirjojen määrä⁶.

⁶ Ensimmäisen kerran tarkastuspöytäkirja esiintyy kansalaissodan jälkeen, jolloin “(n)oudattaen Suomen Senaatin Puheenjohtajan 17 päivänä lokakuuta 1918 antamaa avointa kutsukirjettä kokoontui 1 ja 2 päivinä lokakuuta 1917 valittu Suomen Eduskunta tiistaina 5 päivänä marraskuuta 1918 varsinaisille valtiopäiville maan pääkaupunkiin Helsinkiin” (tarkastusptk. 5.11.1918). Tätä ennen myös “Suomen Suuriruhtinaanmaan korkea-arvoiset Valtiosäädty” esittivät tarkastettavak-

Tarkastuspöytäkirjaan kuulunutta, ensimmäisen istunnon nimenhuudossa pohjana ollutta aakkosellista luetteloa ei myöskään ole liitetty vuoden 1995 pöytäkirjojen alkuun. Siihen on liitetty lähinnä valtiopäivien lopussa voimassa ollut jäsenluettelo. Se sisältää ilmoittautumispäivämäärineen valtiopäiviltä myöhästyneet kansanedustajat sekä valtiopäivien aikana tapahtuneet henkilö- ja nimimuutokset. Vanhan valtiopäiväjärjestyksen 23 §:n 2 momentin (uuden TJ:n 2.1 §:n) määrittämä valtakirjain tarkastuksen aakkosellinen luettelo tällainen luettelo ei ole.

Valtakirjojen tarkastus juontaa juurensa kaukaa. Vuoden 1906 valtiopäiväjärjestyksen mukaisesti valtakirjat tarkastettiin jokaisten valtiopäivien alussa. Vuoden 1928 valtiopäiväjärjestyksessä tarkastus siirtyi vaalikauden alkuun. Samalla täsmentyi tarkastuksen ajankohta valtiopäivien aloitusistuntoon nähden. Vuoden 2000 työjärjestyksen sanamuodossa otettiin sitten askel taaksepäin.⁷ Itsenäisyyden alkuvuosina valtiopäiviin 1928 saakka pöytäkirjoihin liitettiin kaksi erillistä, vaalipiireittäin tehtyä nimilistaa: toinen tarkastettujen valtakirjojen mukainen ja toinen valittujen kansanedustajien. Vuoden 1918 ylimääräisillä valtiopäivillä tapa ei ollut vielä vakiintunut. Silloin tarkastetuista valtakirjoista laadittiin vaalipiiri-luettelo, jonka loppuun, edelleen vaalipiireittäin, lisättiin myöhemmin saapuneiden luettelo. Itsenäisyyden alkuvuosinakaan valtiopäivien kokoontumisistunnon nimenhuudossa ei mainittu saapumatta jääneitä edustajia, ei näiden tarkastamattomia valtakirjoja eikä poissaolojen syytä. Niinpä ylimääräisten valtiopäivien kokoontuessa syyskuussa 1918 ensimmäisen istunnon nimenhuudossa ei merkitty poissaolevaksi eduskunnan vanhinta jäsentä, vaikka hän – myöhästyneiden luettelon ja ikäpuhemiehenä toimineen toiseksi vanhimman jäsenen mukaan – ei ollut voinut saapua tilaisuuteen (tarkastetut valtakirjat 26.9.1918; ptk. 1/27.9.1918). Yhden poissaolon merkitsemättä jättäminen sinänsä oli toissijaista verrattuna siihen, että koko valtiopäivät-sanan käyttäminen oli jossain määrin liioiteltua. Kansalaissodan (28.1.–15.5.1918) seurauksena toinen puoli istuntosalista oli nimittäin tyhjä niin kuin oli tyhjä myös varsinaisilla valtiopäivillä 1918 (tarkastetut valtakirjat 26.9.1918;

si valtuuskirjansa. Tarkastuksen jälkeen edusmiehet saivat pääsypoletin käyttääkseen istunto- ja puhevaltaa. Poletit mainitaan viimeisen kerran väliaikaisilla valtiopäivillä 1905–1906. (Esim. pöytäkirjat talonpoikaissäätö vp. 1891 s. 2, 1900 s. 2, 1905–1906 s. 101; pappissäätö 1891 s. 1, 1900 s. 1, 1905–1906 s. 47; borgareståndet – porvarissäätö 1900 s. 5, 1905–1906 s. 55; ridderskap och adel 1891 s. 7, 1900 s. 2, 1905–1906 s. 53.)

⁷ *Sinä päivänä*, jona eduskunnan on tultava kokoon, pitää kaikkien edustajain kello yhdeltätoista aamupäivällä, – – – tuoda valtakirjansa sen tai niiden nähtäväksi, joille Keisari ja Suuriruhtinas on valtakirjain tarkastamisen uskonut. Kun valtakirja *ensi kerran* näytetään, tutkittakoon, onko se asianomaisen viranomaisen antama ja säädettyyn muotoon tehty. (VJ 1906, 21.1 §, kursivointi MK., samoin alla.)

Sen päivän edellisenä päivänä, jona eduskunnan on vaalien jälkeen *ensi kerran* kokoonnuttava, pitää kaikkien edustajain kello kahdeltatoista päivällä, – – – tuoda valtakirjansa sen tai niiden nähtäväksi, joille tasavallan presidentti on valtakirjain tarkastamien uskonut. – – – (VJ 1928, 23.1 §.)

Ennen vaalikauden ensimmäistä täysistuntoa valtioneuvoston oikeuskansleri tarkastaa edustajien valtakirjat. – – – (TJ 2000, 2.1 §.)

tarkastusptk. 5.11.1918).⁸

Itsenäisyyden alussa vakiintunut aloitusistunnon nimenhuudon sanamuoto ei ollut vielä muotoutunut eduskunnan varhaisina vuosina. Kun Suomen Suuriruhtinaanmaan Eduskunta “noudattaen Hänen Majesteettinsa Keisarin ja Suuriruhtinaan Nikolai II:n avointa kirjettä ja käskyä” kokoontui ensimmäisille valtiopäiville toukokuussa 1907, uutta valtiopäiväjärjestystä toteuttaen puhemiehen paikalle nousi “ijältään” vanhin eduskunnan jäsen. Nimenhuudossa ikäpuhemies totesi yhden edustajan poissaolleeksi ja ilmoitti – nykyisestä käytännöstä poiketen, mutta säätyvaltiopäivien perinteen mukaisesti – myös *poissaolon syyn* (sairauden).⁹ Lisäksi ikäpuhemies ilmoitti, että “Vaasan läänin itäisestä vaalipiiristä valittu edustaja – – ei ollut lainkaan saapunut eikä jättänyt valtakirjaansa tarkastettavaksi”. (Ptk. 1/23.5.1907.) Vuoden 1911 vaalien jälkeisessä nimenhuudossa sen sijaan mainittiin tarkastettujen valtakirjojen määrä (194) ja todettiin vastaavan määrän edustajia olevan paikalla. Myös ikäpuhemieselle valtakirjansa esittäneet edustajat (3) mainittiin. Saapumatta jääneitä (3) ei kuitenkaan nimetty, vaan heidät kirjattiin tarkastuspöytäkirjan vaalipiirilistan loppuun. (Ptk 1/2.2.1911; tarkastetut valtakirjat 1.2.1911.) Vuonna 1914 meneteltiin toisin: tarkastettujen valtakirjojen määrää ei mainittu, mutta mainittiin kahden ilmoittautuneen edustajan poissaolo ja sen syy (sairaus) sekä ikäpuhemieselle esitetyt valtakirjat. Saapumatta jääneiden nimet kirjattiin tarkastettujen valtakirjojen luettelon loppuun (ptk. 1/3.2.1914; tarkastetut valtakirjat 2.2.1914).

Vaalikauden *toiseen täysistuntoon* eduskunta on perinteisesti kokoontunut ilta-päivällä jumalanpalveluksen ja valtiopäivien juhlallisten avajaisten jälkeen. Tämä kello 15 alkanut istunto on sisältänyt niin sanottuja perustautumistoimia, joita valtiopäiväjärjestyksen moneen kertaan uudistettujen 40–42 a §:ien ja eduskunnan vanhan työjärjestyksen mukaisesti on ollut valtiopäivien alkamisesta seitsemän (vuoteen 1983 asti viiden) päivän kuluessa suoritettava. Perustautumistoimista tärkeimpiä ovat olleet pysyvien valiokuntien ja suuren valiokunnan asettaminen, sekä tarkistajien valinta.¹⁰ Siksi toisen täysistunnon ohjelmaan on kuulunut puhemiesen ilmoitus tulevista valitsijamiesten ja jäsenistöjen vaaleista, sekä kansliatoimikunnan tekemä ehdotus edustajaryhmien istumajärjestyksestä. (Valtiopäivien alkaessa edustajat ovat istuneet aakkojärjestyksessä.) Päiväjärjestykseltään ilmoi-

⁸ Ylimääräisten valtiopäivien 1918 valtakirjain tarkastuksesta myöhästyneeksi merkittiin yksitoista edustajaa, näistä neljän valtakirjassa oli joko epäselvyyksiä tai valtakirjat olivat hävinneet “kapinan aikana” (tarkastetut valtakirjat 26.9.1918; ptk. 2/28.9.1918). Koska kaatuneita ja valtiopäiville saapumatta jääneitä ei rekisteröity, ilmoitettiin lokakuun 9 päivänä 1918 (ptk. 10) kello 9.30 illalla kaikki edustajat läsnäoleviksi, vaikka tosiasiaa paikalla oli 109 edustajaa. Tällä kokoonpanolla toimitettiin ylimääräisten valtiopäivien tärkein tehtävä, Suomen kuningassuvun vaali.

⁹ Yleisimmin syynä näyttää olleen sairaus. Erilaisen, aikakautta hyvin kuvaavan syyn ilmoitti pappissäädyn jäsen, kun hän – sähkösanomalla – kertoi myöhästyvänsä valtiopäiviltä 1891 Ahvenanmaan jääolosuhteiden takia (pappissääty, ptk. 22.1.1891).

¹⁰ Tarkemmin esim. Nousiainen 1998, 174.

tuksia sisältänyt toinen täysistunto on ollut yleensä kestoaltaan lyhyt, tuskin neljänestunnin mittainen¹¹.

Suomen perustuslaissa eduskunnan toimielinten valinta on määritelty väljemin. Valiokunnat ja eduskunnan muut toimielimet asetetaan vaalikauden ensimmäisillä valtiopäivillä koko vaalikaudeksi jollei asiasta muualla toisin säädetä (PL 36–37 §). Eduskunta valitsee jäsenet vaaleilla, ja jollei yksimielisyyttä synny, vaali toimitetaan suhteellista vaalitapaa käyttäen. Valinnan takarajaa ei ole entiseen tapaan asetettu; ei ehkä ole tarvinnutkaan, sillä eduskunnan toimintaedellytyksiä ajatellen valiokunnat on valittava heti valtiopäivätyön alkaessa. Tämän vuoksi toinen täysistunto sisältänee edelleenkin ilmoitukset tulevista toimielinvaaleista, muutakaan eduskunnan on hankala ennen järjestäytymistä tehdä.

Nimenhuuto toisessa täysistunnossa ei ole enää sisältänyt ilmausta ‘luettelossa mainitut’, vaikka ‘luettelo’ on ollut nimenhuudon pohjana. Esimerkiksi vaalien 1983 jälkeisten valtiopäivien toisessa täysistunnossa merkittiin poissaoleviksi (ja vapautusta eduskuntatyöstä saaneiksi) vain edustajat Liikanen ja Mattila, vaikka edustajat Koskinen, Paakkinen, Sorsa ja V. Vennamo eivät vielä olleet saapuneet valtiopäiville. Heidät ilmoitettiin valtakirjansa tarkistuttaneeksi vasta kolmannessa täysistunnossa ja siinäkin vasta nimenhuudon jälkeen. Tästä huolimatta kolmannen täysistunnon pöytäkirjaan merkittiin “läsnäoleviksi kaikki ilmoittautuneet edustajat”, mikä ei siis tarkoittanut samaa kuin täysilukuisuus. (Tarkastusptk. 6.4.1983; ptk. 1/7.4.1983; ptk. 2/8.4.1983; ptk. 3/12.4.1983.) Valtiopäivien 1987 toisessa täysistunnossa merkittiin poissaolevaksi vain edustaja Paakkinen, vaikka edustaja Alho ei ollut vielä saapunut valtiopäiville. Hänet puhemies ilmoitti läsnäolevaksi seuraavassa eli kolmannessa täysistunnossa, jolloin koko eduskunta viimein oli koossa. Edustaja Paakkisen kohdalle pöytäkirjaan on merkitty myös lomanpyyntö; hän on toisin sanoen anonut ja saanut vapautusta istuntopäivästä. (Ptk. 2/3.4.1987; ptk. 3/7.4.1987.) Edustaja Alhon myöhästyminen on sekään saattanut olla perusteltua, mutta koska laki ei ole edellyttänyt perustelujen julkista esittämistä, poissaolon syy jää nyt hämärän peittoon.

Nimenhuudon sitominen aakkoselliseen luetteloon, ja luettelon sitominen valtakirjain tarkastukseen on aiheuttanut paitsi tilastollisen myös normatiivisen harhan. Yhtäältä valtiopäiväjärjestys on edellyttänyt, että Suomen yksikamariseen eduskuntaan kuuluu kaksisataa kansanedustajaa, toisaalta laki on antanut eduskunnalle mahdollisuuden toimia vajaalukuisena. Yksinkertaisinta olisi ollut suorittaa nimen-

¹¹ Poikkeuksena mainittakoon valtiopäivät 1979, jolloin toinen täysistunto venyi vajaan kahden tunnin mittaiseksi. Tämän aiheutti SMP:n eduskuntaryhmä, joka ei hyväksynyt kansliatoimikunnan esittämää istumajärjestystä. SMP ei halunnut kokoomuksen oikealle puolelle ruotsalaisen kansanpuolueen viereen, vaan keskemmälle sos.dem.-puolueen ja keskustan väliin. Protestointia jatkettiin vielä seuraavassa täysistunnossa, mutta äänestyksen tulokseksi jäi kansliatoimikunnan ehdottama järjestys. Seuraavan vaalikauden alkaessa 1983 keskustelu jatkui, nyt SMP:n esittämä kiitoksena siitä, että istumajärjestystä oli uudistettu. Puolue oli saanut paikan keskeltä salia. (Ptk. 2/6.4.1979; ptk. 3/9.4.1979; ptk. 2/8.4.1983.)

huuto valittujen kansanedustajien mukaan ja pitää valtakirjojen tarkastus kokonaan erillisenä toimenpiteenä. Valtiopäiväjärjestyksen 23 §:n 2 momentti ja 25 §:n 1 momentti eivät ole tällaista menetelmää sallineet. Ensin mainittu on määrittänyt luettelon sisällön ja toinen on rajannut nimenhuudon sisällön mukaiseksi. Tällainen nimenhuutomenetelmä on ollut käytössä aina, sillä ‘luettelo’ ja ‘luettelon mukaan’ esiintyy jo Pietarhovissa 1906 annetussa valtiopäiväjärjestyksessä (21.2 § ja 23.1 §)¹². Menetelmä tulee myös jatkumaan, sillä ‘luettelon mukaan’ siirtyi vuoden 2000 eduskunnan työjärjestykseen (TJ 2.1 §).

Tilastollisten ja normatiivisten ‘harhojen’ ohella kyseessä on myös kansanedustajan oikeusturva. Mikäli edustaja joutuu pakottavasta syystä myöhästymään valtiopäiviltä, olisi oikeudenmukaista saada syy pöytäkirjaan. Tämän lisäksi ilmoittautumismenetelmä on ollut epäoikeudenmukainen niitä kohtaan, jotka ovat saapuneet tunnollisesti valtiopäiville. Toisaalta myös äänestäjillä olisi oikeus saada tietää, missä kansanedustajat valtiopäivien alkaessa ovat. Suositeltavaa olisi noudattaa Suomen eduskunnan ensimmäisen ikäpuhemies Iisakki Hoikan käyttämää sanamuotoa, kun hän valtiopäivien 1907 alkaessa ilmoitti yhden edustajan poissaolon syyn ja toisen edustajan saapumatta jäämisen (ptk. 1/23.5.1907). Tällainen menetelmä on ehkä ollut ristiriidassa valtiopäiväjärjestyksen kanssa, mutta ristiriitaakin suurempi ongelma muodostuu siitä, että vaalikauden alun läsnäolokontrolli on ollut ja on riittämättömän, epätarkka ja tulkinnanvarainen.

6.1.2. Nimenhuuto muilla valtiopäivillä

Vaalikauden muilla valtiopäivillä tilanne on ollut toinen. Myös silloin nimenhuuto on tapahtunut edustajaluettelon mukaisesti, mutta sellaisena kuin luettelo on ollut edellisten valtiopäivien lopussa. Näissä nimenhuudoissa on voitu todeta suoraan – niin kuin ikäpuhemies silloin tällöin ovat tehneet – “ketkä edustajat nyt ovat jääneet valtiopäiville saapumatta”¹³. Näin ikäpuhemies totesi esimerkiksi valtiopäivien 1990 alkaessa, kun nimenhuudosta puuttui 8 kansanedustajaa, ja valtiopäivien 1992 alkaessa, kun nimenhuudosta puuttui 25 kansanedustajaa. (Ptk. 1/5.2.1990; ptk. 1/5.2.1992.) Vuosituhannen vaihteessa aloitusistunnon suullinen nimenhuuto poistettiin ja siirrettiin koneella toimitettavaksi (ptk. 1/1.2.2001; ptk. 1/4.2.2002.)

¹² “**Me NIKOLAI Toinen, Jumalan Armosta, koko Venäjänmaan Keisari ja Itsevaltias, Puolanmaan Tsaari, Suomen Suuriruhtinas, y. m., y. m., y. m.** Teemme tietäväksi: Kun on käynyt tarpeelliseksi uudella perustuslailla kehittää Suomen kansaneduskunnan järjestysmuotoa ja tätä lainsäädäntöasiaa on käsitelty 3 (15) päivänä huhtikuuta 1869 annetun Valtiopäiväjärjestyksen 71 §:ssä säädetyssä järjestyksessä, tahdomme Me täten noudatettavaksi vahvistaa Suomen Valtiosäätyjen Meidän armollisen esityksemme johdosta hyväksymän uuden Valtiopäiväjärjestyksen Suomen Suuriruhtinaanmaalle, sanasta sanaan näin kuuluvan: – – – . Paremmaksi vakuudeksi olemme Me tämän Omakätisesti allekirjoittaneet. **NIKOLAI** “ Pietarhovissa, 7(20) p:nä heinäkuuta 1906. Julkiluettava saarnastuolista.

(Suomen Suuriruhtinaanmaan Valtiopäiväjärjestys. Korostukset alkuperäistekstissä.)
¹³ Sana- ja menettelymuoto on peräisin vuoden 1927 työjärjestyksen 3 §:n 2 momentista. Vuoden 1992 työjärjestyksen 3 §:stä (635/1992) sanamuoto poistettiin.

Vanhan työjärjestyksen 3 §:n 3 momentin mukaisesti kansanedustajat kävivät valtiopäiviin 1992 saakka ilmoittautumassa puhemiehen luona silloin, kun he saapuivat valtiopäiville. Käynnin jälkeen puhemies esitti täysistunnossa niiden nimet, jotka “ovat ilmoittautuneet minulle ja siis tulleet oikeutetuiksi ryhtymään edustajantointaan hoitamaan” (esim. ptk. 2/7.2.1992). Ilmoituksista tuli merkintä myös pöytäkirjaan. Merkintöjen ansiosta on nyt jälkikäteen mahdollista seurata, missä järjestyksessä edustajat ovat aloittaneet valtiopäivätyönsä ja koska kulloisetkin valtiopäivät ovat tulleet lakisääteiseen kokoonpanoon. Valtiopäivien 1992 aikana tästä menetelmästä luovuttiin. Työjärjestyksen 3 §:ää (635/1992) muutettiin siten, että valtiopäivistä 1993 lähtien myöhästyneiden jälki-ilmoittautumisia puhemiehelle ei enää tehdä. Valtiopäiville myöhässä saapuvat alkoivat ilmoittautua läsnäoleviksi vain nimenhuutopainiketta käyttäen tai antamalla nimilapun puhemiehelle. Muutos liittyi työn järkipäiväistämiseen ja niihin uudistuksiin, jotka yhtenä aiheutuivat uusien teknisten laitteiden käyttöönotosta. Atk-pohjaisen äänestysjärjestelmän ja paremman täysistuntosalin seurannan ansiosta nimenhuutopainiketta käyttänyt edustaja kirjautuu suoraan pöytäkirjaan valtiopäiville ilmoittautuneeksi (puhemiesneuvoston ehdotus 3/1992 vp). Tekniikka näyttää toteutuneen valtiopäivistä 1996 lähtien, mutta ei työjärjestysmuutosta seuranneilla valtiopäivillä 1993 ja 1994. Niiden pöytäkirjoista jälki-ilmoittautuneet puuttuvat.

Seuraavana olevan taulukon I tarkoituksena on antaa yleiskuva myöhästymisistä ja siitä, missä määrin puhemiehet ovat joutuneet ilmoittamaan edustajia “oikeutetuiksi ryhtymään edustajantointaan hoitamaan”. Tutkituista valtiopäivistä vaalien jälkeisiä ovat 1970, 1975 syksy, 1983, 1987, 1991 ja 1995. Vuosi 1975 jakautuu eduskunnan hajoamisen takia kaksille valtiopäiville¹⁴, joista jäljempänä käytetään merkintää 1975 k[evät] ja 1975 s[yksy]. Katkoviivan vasemmalla puolen on yksittäisiä valtiopäiviä, katkoviivan oikealle puolen sijoittuvat perättäiset vaalikaudet.

Kun ensimmäiset täysistunnot ovat ohjelmaltaan samankaltaisia siinä suhteessa, että niissä valitaan puhemiehet, toiset täysistunnot ovat sisällöltään erilaisia. Vaalikauden jatkuessa arkinen työ alkaa välittömästi valtiopäivien avajaisten jälkeen, ja jo toisessa täysistunnossa eduskunnalle esitellään valiokuntien mietintöjä, hallituksen esityksiä, eduskunnan tietoon saatettuja asetuksia taikka muuta normaaliin päiväjärjestykseen kuuluvaa. Arkipäivä alkaa myös nimenhuudoissa, poissaolijoiden määrissä ja lomien pyynnöissä. Avajaisten jälkeiseen täysistuntoon eivät

¹⁴ Maaliskuussa 1972 valittu eduskunta hajotettiin 13.6.1975. Uudet vaalit pidettiin 21.–22.9.1975 ja uusi eduskunta aloitti toimikautensa 1.10.1975. Hajoamista edelsi Sorsan hallituksen ero, Seppisen (1997, 356) mukaan presidentti Kekkonen tahdosta ja siksi, että ulkoministeri Karjalainen ei olisi saanut meriittejä kesän ETY-kokouksessa. Karjalainen itse mainitsee syyksi Sorsan hallituksen sisäisen väsymyksen ja yleisen kyvyttömyyden (Karjalainen—Tarkka 1989, 217). Kesäkuussa 1975 työn päättäminen nimenomaisesti 13 päivänä ja perjantaina tuli eduskunnalle täytenä yllätyksenä. Istuntojen lopettamiseen päädyttiin äänestyksessä kahden äänen enemmistöllä. Puhemies Sukselaisen jäähyväissanonon mukaan työ päätettiin ilman juhllisuuksia ja niin, että lähtökahvitkin jäivät juomatta. (Ptk. 72–73/13.6.1975.)

Täys- istunto	Valtiopäivät																	
	-70	-75k	-75s	-80	-83	-85	-87	-88	-89	-90	-91	-92	-93	-94	-95	-96	-97	-98
N:o 1.	199	190	200	194	196	196	199	196	186	192	200	175	191	195	197	195	191	193
N:o 2.	-	1	-	5	-	1	-	3	9	5	-	13			3	3	5	1
N:o 3.	1	4	-	-	4	2	1	1	4	-	-	8			-	-	-	3
N:o 4.	-	3	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-			-	1	2	3
N:o 5.	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-			-	-	-	-
N:o 6.	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-			-	-	1	-
N:o 7.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2			-	-	-	-
N:o 8.	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-			-	-	-	-
N:o 10.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			-	1	-	-
N:o 11.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2			-	-	-	-
N:o 12.	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			-	-	-	-
N:o 34.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			-	-	1	-
Yht.	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200

Taulukko 1.

Valtiopäiville ilmoittautumiset tutkimusvuosien täysistunnoissa. Vuoden 1992 työjärjestysuudistuksessa muiden kuin vaaleja seuranneiden valtiopäivien jälki-ilmoittautumiset puhemiehelle lakkautettiin. Muutoksen takia 1993 ja 1994 jälki-ilmoittautumiset puuttuvat ja esiintyvät jälleen valtiopäivistä 1996 lähtien.

kaikki edustajat nähty saapuvan. Taulukosta 2 käyvät ilmi nimenhuutojen poissaolomäärät tutkittujen valtiopäivien ensimmäisissä ja toisissa täysistunnoissa. Ilmoittautumiskäytännön takia eivät istunnon n:o 1 poissaolot taulukoissa 1 ja 2 vastaa aina toisiaan.

Täysist.	-70	-75k	-75s	-80	-83	-85	-87	-88	-89	-90	-91	-92	-93	-94	-95	-96	-97	-98
N:o 1.	0	10	0	6	1	15	0	4	14	8	1	25	9	5	0	6	9	8
N:o 2.	9	27	5	17	2	5	1	13	26	10	3	33	25	8	8	14	8	8

Taulukko 2.

Kahden ensimmäisen istunnon nimenhuudossa poissa oleviksi merkittyjen määrät.

Ensimmäisen täysistunnon pöytäkirjoista eivät ilmene poissaolojen syyt, koska lomanpyynnöt (joista tarkemmin luvussa 7.) esitetään toisesta täysistunnosta lähtien. Perusteltuja poissaoloja ovat luonnollisesti sairaudet ja virkatehtävät (taulukkoissa virka-asiat), mutta suurimpia syitä lyhyen toisen täysistunnon laiminlyönteihin ne eivät ole. Eniten istunnoista n:o 2 on jääty pois ilman lupaa. Tästä voi päätellä, että poissa olleet eivät ole myöskään osallistuneet jumalanpalvelukseen eivätkä

valtiopäivien avajaisiin. Poissaolijoiden määrässä tai henkilöllisyydessä sinänsä ei ainakaan tämän tutkimuksen valtiopäivillä ole ollut vakiota, lukumäärät ja henkilöt vaihtelevat vuodesta toiseen. Yhteen koottuna toisen täysistunnon poissaolosyyt näyttävät seuraavanlaisilta.

Poissaolon syy	Täysistunto n:o 2																	
	-70	-75k	-75s	-80	-83	-85	-87	-88	-89	-90	-91	-92	-93	-94	-95	-96	-97	-98
Yksityisas.	1	3	3	3	1	-	1	6	10	4	3	11	10	1	3	4	3	-
Virka-asia	-	-	-	2	-	-	-	1	3	1	-	3	1	1	2	1	2	3
Sairaus	-	4	-	2	1	4	-	-	-	-	-	1	4	-	1	-	-	2
Muu syy	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3
Luvaton	8	20	2	10	-	1	-	6	13	5	-	18	10	6	2	9	2	-
Yhteensä	9	27	5	17	2	5	1	13	26	10	3	33	25	8	8	14	8	8

Taulukko 3.

Toisen täysistunnon poissaolojen syyt tutkimuksen valtiopäivillä.

Yleensä tavalliset lomanpyynnöt – sairauslomat, yksityisasiat ja virkatehtävät – eivät jatku toisten valtiopäivien puolelle. Poikkeuksia tähän kuitenkin on. Esimerkiksi valtiopäivien 1992 alkaessa saa kevätistuntokauden pöytäkirjoista sen kuvan, että edustaja Biaudet olisi ollut pitkään poissa ilman lupaa koska lomanpyyntöä ei esiinny. Valtiopäivien yli jatkunut, monen kuukauden vapautus eduskuntatyöstä oli myönnetty yksityisasioiden takia jo edellisten valtiopäivien lokakuussa (ptk. 72/24.10.1991). Vastaavasti edustaja Tupamäen edustajantoimen hoitaminen oli keskeytynyt valtiopäivillä 1970 asepalvelukseen menon vuoksi. Keskeytys jatkui valtiopäivien 1971 kevätistuntokaudella, jolloin Tupamäki nimenhuudosta toiseen merkittiin poissaolevaksi syytä ilmoittamatta. (Ptk. 63/16.10.1970.) Tämänkaltaisissa tapauksissa olisi suotavaa, että vapautus eduskuntatyöstä ilmoitettaisiin eduskunnalle – ja samalla pöytäkirjaan – toistamiseen silloin, kun uudet valtiopäivät alkavat. Sittenkään ei tosin päästäisi irti siitä perusongelmasta, että valtiopäivät käytännössä toimivat vajaalla miehityksellä. Edellä mainituista edustaja Biaudet kävi ilmoittautumassa puhemiehelle kesken lomansa heti valtiopäivien 1992 alussa (ptk. 2/7.2.1992), mutta edustaja Tupamäki tuli oikeutetuksi hoitamaan edustajantointaan vasta päästyään armeijasta syysistuntokaudella 1971 (ptk. 65/14.9.1971). Tuoreemmista esimerkeistä mainittakoon, että poissaololupaa ei toistettu myöskään Esko Ahon pitkän vapautuksen jatkuessa valtiopäivien 2001 alussa. Aloitustunnoissa edustaja Aho merkittiin poissaolevaksi, mutta edellisillä valtiopäivillä myönnetty lupa jäi ilmoittamatta niin ikäpuhemieseltä kuin vastavalitulta puhemieseltäkin. (Ptk. 1–2/1.–2.2.2001.)

6.2. Poissaoloilla pitkät perinteet

Myöhässä saapuneita on säätyvaltiopäivistä lähtien ollut käytännöllisesti katsoen aina. Sodan jälkeisiin vuosiin 1945–1998 mahtuvat 55 valtiopäivät, ja niistä vain viidet voidaan sanoa alkaneen täysilukuisena. Muista aloituksista on oltu enemmän tai vähemmän poissa. Lajin ennätys tehtiin vuonna 1992, jolloin kokoontumisistunnosta puuttui 25 edustajaa. Siitä huolimatta valtiopäivät todettiin alkaneeksi. Nimenhuutoa seuranneessa puhemiehen vaalissa puhemieheksi valittiin kokoomuksen *Ilkka Suominen*, mutta ääniä saivat muutamat muutkin, heistä yhtenä saman puolueen Jouni J. Särkijärvi. Hänelle annetut neljä ääntä jouduttiin kuitenkin hylkäämään, koska edustaja Särkijärvi ei ollut nimenhuudossa eikä siten vielä ilmoittautunut valtiopäiville. Kaksi naisedustajaa puolestaan saapui valtiopäiville 20 päivää niiden alkamisen jälkeen. (Ptk. 1/5.2.1992; ptk. 11/25.2.1992.)

Taulukkoon numero 4 on koottu sodanjälkeiset valtiopäiville ilmoittautumiset viimeisenä vuosi 1998. Tiedot on kerätty pöytäkirjoista, mutta yhteen sarakkeeseen on laskettu niiden edustajien määrät, jotka todellisuudessa ovat olleet poissa tai muuten nimenhuudon ulkopuolella. Vaalikauden alkaessa tai uuden edustajan saapuessa nimenhuudon mukaiset ja tosiasialliset poissaolot eivät aina täsmää keskenään.

Taulukkoa on pelkistetty muun muassa siten, että uuden edustajan ilmoittautuminen mainitaan vain silloin, kun se on vaikuttanut ensimmäisen istunnon kokoonpanoon. Todellisuudessa eduskuntaan on saapunut huomattavasti enemmän uusia edustajia miltei kaikilla valtiopäivillä. Menneinä vuosikymmeninä vaihtuvuuden pääasiallinen syy ei näytä olleen virkaan siirtyminen niin kuin nykyään, vaan vakava sairaus tai kuolemantapaus. Näin eduskunnankin vanhoista asiakirjoista välittyy elämän kiertokulku ja se säälimätön totuus, että kun yksi kaatuu toinen astuu tilalle. Monet valtiopäiviltä myöhästymiset ja pitkät poissaolot – joita asiakirjoja selatessa on jo ehtinyt ihmetellä – selittyvät sillä, että vastaan tulee pöytäkirjan lehti, jossa poissaolleele lausutaan muistosanat. Tiheään toistuvista muistososanoista voi myös 'lukea' sen, että entisinä aikoina kansanedustajien keski-ikä on ollut korkeampi kuin nykyään, sekä sen, että terveydenhuolto ja yleinen elintaso ovat tänä päivänä aivan toista kuin sodan jälkivuosina.

Tämän vuoksi tuntuu epäreilulta kansanedustajia ja miksei myös jälkipolvia kohtaan se, että pykälät eivät ole edellyttäneet merkintää myöhästymisten syistä. Kun syitä ei ole luettavissa, vaikuttavat kenties hyvinkin asialliset poissaolot pelkiltä laiminlyönneiltä. Tunnetuista poliitikoista esimerkiksi *Veikko Vennamo* ilmoittautui valtiopäiville 1946 vasta 25. istunnossa (ptk. 22.3.1946), *Urho Kekkonen* valtiopäiville 1952 istunnossa n:o 7 (ptk. 19.2.1952), *K. A. Fagerholm* valtiopäiville 1957 istunnossa n:o 5 (ptk. 8.2.1957) ja *Ahti Karjalainen* valtiopäiville 1974 istunnossa n:o 11 (ptk. 22.2.1974).

Koska ilmoittautumisten historiikista kertova taulukko 4 kuvaa monivaiheista tapahtumaa, taulukko näyttää äkkiä katsoen sekavalta. Sekavuutta tuo nimenomaan

Täysistunto n.o 1				Täysistunto n.o 1			
Valtio- päivät	Tark. valta- kirjoja	Poissa- nimen- todelli- suud.	Läsnä nimen- huud. jälkeen	Ilmoitus- nimen- huud. jälkeen	Läsnä yht.	Ilmoitus istunn. 2 ja 3 istunn.	Edus- tajia yht.
1945	200	0	200	0	200	0	200
1946	12	12	188	2	190	7	3
1947	7	7	193	3	196	3	1
1948	194	*)	6	194	5	199	0
1949	10	10	190	0	190	6	4
1950	6	6	194	3	197	3	0
1951	194	2	8	192	5	197	1
1952	4	4	196	0	196	3	1
1953	3	3	197	0	197	2	1
1954	197	1	4	196	0	196	2
1955	5	6	194	1	195	3+1 u.	1
1956	8	8	192	3	195	4	1
1957	11	12	188	1 u.	189	6	5
1958	199	0	1	199	1	200	0
1959	4	4	196	0	196	3	1
1960	4	4	196	0	196	2	2
1961	3	3	197	0	197	2	1
1962	198	1	3	197	0	197	1
1963	6	6	194	1	195	1	4
1964	3	4	196	0	196	2+1 u.	1
1965	4	4	196	0	196	3	1
1966	197	2	5	195	2+1 p.	198	1
1967	4	4	196	0	196	3	1
1968	2	2	198	0	198	2	0
1969	8	9	191	1 u.	192	8	0
1970	199	0	1	199	0	199	1
1971	4	5	195	1 u.	196	1	3

Valtio- päivät	Tark. valta- kirjoja	Poissa- nimen- todelli- suud.	Läsnä nimen- huud. jälkeen	Ilmoitus- nimen- huud. jälkeen	Läsnä yht.	Ilmoitus istunn. 2 ja 3 istunn.	Edus- tajia yht.
1972	197	0	3	197	3	200	0
1973	3	3	197	0	197	2	1
1974	5	6	194	1 u.	195	3	2
1975k	10	11	189	1 u.	190	5	5
1975s	199	0	1	199	1	200	0
1976	7	8	192	1+1 u.	194	6	0
1977	5	6	194	1	195	2+1 u.	2
1978	11	12	188	0	188	9+1 u.	2
1979	197	0	3	197	2	199	1
1980	6	6	194	0	194	5	1
1981	1	2	198	1 u.	199	1	0
1982	4	4	196	0	196	4	0
1983	1	10	190	5	195	4	0
1984	7	7	193	0	193	7	0
1985	15	16	184	11+1 u.	196	3	1
1986	6	7	193	1 u.	194	4	2
1987	198	0	2	198	1	199	1
1988	4	4	196	0	196	4	0
1989	14	14	186	0	186	13	1
1990	8	8	192	0	192	5	3
1991	200	1	1	199	1 p.	200	0
1992	25	25	175	0	175	21	4
1993	9	9	191	0	191	0	0
1994	5	5	195	0	195	0	0
1995	197	0	3	197	0	197	3
1996	6	6	194	1	195	3	2
1997	9	9	191	0	191	5	4
1998	8	8	192	1	193	4	3

Selitykset: *) = poissaolleita ei todettu, u. = ilmoitautunut uusi edustaja,
p. = nimenhuudosta poissa ollut edustaja.

Taulukko 4.

Tarkastetut valtakirjat, aloitusistunnon poissaolo- ja läsnäoloilmoitukset, sekä aloitusistunnon jälkeiset ilmoittautumiset valtiopäivillä 1945–1998. Vuosina 1993–1994 jälki-ilmoittautumisia ei tehty. Kursiivilla poissaolleiden todelliset määrät.

se, että vaalikauden alussa nimenhuutolista perustuu tarkastettuihin valtakirjoihin. Kun sitten kokoontumisistunnosta on samanaikaisesti poissa sekä valtiopäiville ilmoittautuneita että vielä ilmoittautumattomia edustajia, ei läsnäolevien ja poissaolevien faktista määrää voi todeta yksinkertaisella kaavalla (mihin asiaan palataan luvussa 8.2.). Määrät täytyy hahmotella mielessään. Näin on tehtävä esimerkiksi valtiopäivien 1966 kohdalla. Niiden alkaessa valtakirjan oli tarkistuttanut 197 edustajaa. Näistä nimenhuudossa puuttui 2 edustajaa. Lisäksi puuttuivat ne 3 edustajaa, jotka eivät olleet saapuneet valtakirjojen tarkastustilaisuuteen. (Läsnä oli siten 195.) Kun viimeksi mainituista 2 ilmoitettiin nimenhuudon jälkeen läsnäolevaksi, oli valtakirjoja tarkastettu 199. (Läsnä oli nyt 197.) Samaan aikaan kahdesta poissaolijasta saapui paikalle 1, joten täysistunnossa oli läsnä yhteensä 198 edustajaa. Viimeinen valtakirja ilmoitettiin tarkastetuksi kolmannessa istunnossa.

Kun lopuksi vielä katsomme avajaisten jälkeisten täysistuntojen luvattomia poissaoloja taulukossa numero 5, voimme hyvällä syyllä todeta, että kansanedustajien poissaoloilla on pitkät perinteet. Ennen vanhaan vain poissaoloihin ei osattu kiinnittää laajempaa huomiota – ei osattu, koska tiedotusvälineet olivat kehittymättömämpiä ja kansanedustajat (ja ministerit) nauttivat suurta arvonantoa, jota agraariyhteisössä varsinkaan ei tullut mieleenkään asettaa kyseenalaiseksi¹⁵. Vasta kun yhteiskunta kaupungistui, ja kriittisyys kasvoi koulutuksen ja joukkotiedotuksen kasvun myötä (mistä sivistystason ja kritiikin vaikutussuhteesta Michels sata vuotta sitten ennusti, ks. luku 3.2.1.), poliittinen eliittikin putosi asemaan, joka sekään ei tee sille oikeutta. Maailma muuttuu, mutta politiikka on ja pysyy.

Poissaon syy	Täysistunto n:o 2														
	1946	1947	1948	1956	1957	1958	1966	1967	1968	1976	1977	1978	1986	1987	1988
Yksityisasiä	3	-	-	1	3	-	8	1	1	1	3	-	6	1	6
Virka-asia	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	-	-	4	-	1
Sairaus	-	-	-	1	-	-	2	1	-	-	1	2	1	-	-
Muu syy	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Ilman lupaa	34	29	14	16	45	1	13	7	7	18	12	9	5	-	6
Yhteensä	37	29	14	18	49	1	23	10	9	20	16	11	16	1	13

Taulukko 5.

Avajaisten jälkeisen täysistunnon poissaolosyitä otoksena viiden vuosikymmenen valtiopäiviltä.

¹⁵ Aamulehden pääkirjoitus (18.5.1997) toteaa, miten oman seudun kansanedustaja oli ennen vanhaan arvostettu ja kunnioitettu edusmies, jota saateltiin valtiopäiville Helsinkiin ja oltiin vastaanottamassa takaisin. Nykyisin kansanedustaja joutuu äänestäjiensä juoksupojaksi ja sietämään kaikenlaisia pilkkapuheit.

Mikä sitten on nyky-yhteiskuntaa, mikä vanhaa ja mennyttä? Pitkäaikainen poliitikko Ele Alenius pitää yhtenä taitekohtana vuoden 1970 vaaleja, sillä ne toivat Suomen eduskuntaan suuria muutoksia. Muuttoliike kaupunkiin ja Ruotsiin verotti ääniä SKDL:tä ja Keskustapuolueelta, mutta SMP:n kannatus kasvoi ennätyselliseen kahdeksantoista paikkaan eduskunnassa. Muutenkin kansanedustajia vaihtui enemmän kuin koskaan sotaa seuranneiden vaalien jälkeen¹⁶. Koko eduskunnasta tuli jälleen porvarienemmistöinen, ja alkoi suuri suomalainen rakennemuutos. Alkoi hyvinvointivaltion ja tasa-arvon luominen lainsäädännöllä, jolla eduskunta sittemmin takasi kansalaisille muun muassa peruskoulun, sairauskulujen korvauksen, tulopolitiikan ja perhe-eläkelait. (Alenius 1995, 238–239.)

Vuoden 1970 vaaleista on tätä kirjoittaessa kulunut runsaat kolme vuosikymmentä. Vaikka elämänmeno on niistä päivistä radikaalisti muuttunut ja saanut ikäviä piirteitä kuten maaseudun tyhjentymisen, terrorismin pelon, pysyvän työttömyyden ja siitä johtuvan luokkajaon, elämme useisiin maihin verrattuna hyvinvointivaltiossa. Pitkä ajanjakso ja yhteiskunnallisen kehityksen jatkuvuus ovat lähtökohtana aloit-
taessamme tarkastelun vuoden 1970 valtiopäivistä.

¹⁶ Vuoden 1945 vaaleissa eduskuntaan valittiin 106 uutta kansanedustajaa. Vuoden 1970 vaaleissa uusia valittiin 87, näistä 84 ensikertalaista. Keskimäärin vaaleissa vaihtuu noin kolmasosa eduskunnasta.

7. “POISSAOLEVIKSI MERKITÄÄN – – –”

7.1. “Päiväjärjestyksessä olevat asiat – – –”

Valtiopäivien 1970 ja valtiopäivien 1998 väliin mahtuu luonnollisesti monenlaisia eduskuntauudistuksia. Vuosien varrella monta vanhaa toimintatapaa on poistettu ja monta uutta luotu tilalle. Yksi vanhimmista pysyveistä toimintatavoista on eduskunnan kysymysinstituutio. Jo vuodesta 1918 lähtien kansanedustajat ovat voineet toteuttaa parlamentaarista valvontaa esittämällä kysymyksiä hallituksen yksittäisille ministereille. Aluksi kysymykset esitettiin vain kirjallisina, mutta vuodesta 1966 lähtien myös suullisesti. Ministerien vastausten perusteella ei kuitenkaan ole voinut käydä yleistä keskustelua eikä toimeenpanna äänestyksiä. (Noponen 1982, 308; Noponen 1989, 174.)

Kysymyksiä on ollut vuoden 1993 uudistuksen jälkeen kolmenlaisia: yksittäiselle ministerille osoitettuja kirjallisia kysymyksiä, yksittäiselle ministerille osoitettuja suullisia kysymyksiä ja koko valtioneuvostolle osoitettuja kysymyksiä. Näillä ei ole tarkoitus testata hallituksen luottamusta, ei edes vuodesta 1989 kerran kuukaudessa järjestettävällä valtioneuvoston kyselytunnilla. Kysymykset tosin saattavat olla valmistelua järeämmälle aseelle, valtiopäiväjärjestykseen vuodesta 1906 kuuluneelle välikysymykselle. Sen tekemisellä luottamusta nimenomaan testataan. Kun tavallisia kysymyksiä esitetään puolueisiin katsomatta, välikysymys on ennen muuta opposition alaa. Jos välikysymys päättyy epäluottamuslauseeseen, se kaataa hallituksen. Sitä kylläkin meillä tapahtuu sangen harvoin. (PL 43 §, 45 §, ennen VJ 37–37b §; Hidén—Saraviita 1994, 177–179; Nousiainen 1998, 181–184; välikysymyksen historiikista esim. Kastari 1977 b, 271–277.)

Kysymysmenettelyn lisäksi pääministeri voi antaa eduskunnalle ilmoituksen valtioneuvoston toimialaan kuuluvasta asiasta, tai edustaja voi antaa ehdotuksen eduskunnassa keskusteltavasta ajankohtaisesta aiheesta. Valtioneuvosto voi antaa eduskunnalle myös selonteon ja tiedonannon. Tiedonannon käsittelyn päätteeksi voidaan toimittaa äänestys valtioneuvoston tai ministerin nauttimasta luottamuksesta, jos keskustelun aikana on tehty ehdotus näille annettavasta epäluottamus-

lauseesta. Selonteon käsittelyssä puolestaan ei voida tehdä päätöstä valtioneuvoston tai sen jäsenen nauttimasta luottamuksesta. Käytännössä selonteot ja tiedonannot mahdollistavat tiedottamisen hallituksen aloitteesta eduskuntaan ohi päiväjärjestyksen. Ajankohtaiskeskusteluissa ja kyselytunneissa tiedotusyhteys käynnistyy eduskunnan suunnasta. Kyselytunnit järjestetään torstaisin ja ne ovat kansanedustajille merkittävä tiedonhankkimismuoto. Esimerkiksi valtiopäivillä 1998 kansanedustajat esittivät hallituksen jäsenille 1 745 kirjallista kysymystä. (PL 44–45 §, ennen VJ 36–36b §; Hidén—Saraviita 1994, 179–180; Saraviita 2000, 245, 247–248.)

Tutkimuksessa kyselytunnit ohitetaan kokonaan, koska niissä ei ole pidetty nimenhuotoa. Vuoden 1970 joulukuuhun saakka kysymysistunnoissa todettiin

Istunnot	1970			1975 I-II			1980			1983			1985		
	Ke	Sy	Yht	Ke	Sy	Yht	Ke	Sy	Yht	Ke	Sy	Yht	Ke	Sy	Yht
Täysistunto	29	62	91	59	67	126	64	57	121	26	59	85	53	56	109
Suulliset kys.	10	17	27	14	11	25	15	12	27	7	15	22	17	11	28
VN:n kyselyt.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yhteensä	39	79	118	73	78	151	79	69	148	33	74	107	70	67	137

Istunnot	1987			1988			1989			1990			Ke = kevät Sy = syksy
	Ke	Sy	Yht	Ke	Sy	Yht	Ke	Sy	Yht	Ke	Sy	Yht	
Täysistunto	26	53	79	60	60	120	55	70	125	66	86	152	
Suulliset kys.	6	12	18	17	13	30	13	9	22	13	13	26	
VN:n kyselyt.	-	-	-	-	-	-	3	3	6	4	4	8	
Yhteensä	32	65	97	77	73	150	71	82	153	83	103	186	

Istunnot	1991			1992			1993			1994		
	Ke	Sy	Yht	Ke	Sy	Yht	Ke	Sy	Yht	Ke	Sy	Yht
Täysistunto	41	67	108	78	106	184	74	84	158	56	118	174
Suulliset kys.	5	13	18	9	13	22	11	7	18	11	14	25
VN:n kyselyt.	1	3	4	5	4	9	5	4	9	4	6	10
Yhteensä	47	83	130	92	123	215	90	95	185	71	138	209

Istunnot	1995			1996			1997			1998		
	Ke	Sy	Yht	Ke	Sy	Yht	Ke	Sy	Yht	Ke	Sy	Yht
Täysistunto	41	78	119	74	90	164	80	68	148	79	100	179
Suulliset kys.	5	9	14	12	8	20	13	10	23	12	19	31
VN:n kyselyt.	2	4	6	5	3	8	3	4	7	2	1	3
Yhteensä	48	91	139	91	101	192	96	82	178	93	120	213

Taulukko 6.

Varsinaisten täysistuntojen, suullisten kysymysistuntojen ja valtioneuvoston kyselytuntien määrät tutkimuksen valtiopäivillä. Ajankohtaiskeskustelut sisältyvät suullisiin kysymyksiin.

läsnäoleviksi edellisen istunnon osanottajat, mutta sen jälkeen merkinnöistä luovuttiin. Välikysymysistunnoissa sen sijaan on suoritettu tavanomainen nimenhuuto, ja ne istunnot ovat aineistossa mukana. Taulukossa 6 tutkimuksen valtiopäivien istunnot on lajiteltu täysistuntoihin eli päiväjärjestykseltään lainsäätämisen- ja välikysymysistuntoihin, suullisiin kysymysistuntoihin ja valtioneuvoston kyselytunteihin. *Tutkimusaineisto koostuu kohdasta ‘täysistunto’*. Pöytäkirjoja on näin yhteensä 2 242.

7.2. “Vapautusta eduskuntatyöstä saavat – – –”

Monen täysistunnon päivänä nimenhuuto toimitetaan ensimmäisessä täysistunnossa, päivän muissa istunnoissa se voidaan jättää toimittamatta. Niissä *läsnäoleviksi* merkitään aikaisemmassa istunnossa läsnä olleet edustajat. Perättäisten istuntojen merkintä lisättiin työjärjestyksen 33 §:ään vuonna 1974 (PmN:n ehdotus, asiakirjat, IV:2). Valtiopäivien 1982 työjärjestysuudistuksessa perättäisten nimenhuutojen poisjättämiseen tuli ratkaisevaksi puhemiehen harkinta (ETyöjärj 33.1 §; TJ 47.1 §). *Poissaolevaksi* merkitään edustaja, joka ei saavu täysistuntoon 15 minuutin kuluessa nimenhuudon jälkeen. Edustaja, joka *saapuu* täysistuntoon tätä *myöhemmin*, merkitään vuoden 1989 uudistusten perusteella läsnäolevaksi siitä alkaen, kun hän ilmoittautuu puhemiehelle. (ETyöjärj 33.2 §; TJ 47.2 §.) Puhemies itse ei kuulu nimenhuudon piiriin, varapuhemiehet kuuluvat.

Jos kansanedustaja vanhan työjärjestyksen aikana halusi *vapautusta valtiopäivätoimista*, hänen tuli pyytää sitä eduskunnalta. Lomaa ei voitu myöntää yhtä viikkoa pidemmäksi ajaksi ellei välttämätöntä syytä pyynnön perusteeksi esitetty. Lomanpyyntö esitettiin puhemiehelle kirjallisessa muodossa samalla tavalla kuin mikä tahansa muu edustajan tekemä, täysistunnossa käsiteltävä ehdotus. (ETyöjärj 64 §, 34.3 §.) Lomanpyynnöt jakautuivat virkatehtäviin, yksityisasioihin ja sairauslomiin. Niin sanottuja muita syitä olivat äitiyslomat, asepalvelukset ja liikenneesteet. Ilman lomanpyyntöä poissaolo oli luvaton.

Valtiopäivien 1998 alussa eduskunta muutti lomanpyyntöjakoa. ‘Yksityisasiosta’ tuli ‘muu syy’. Tämä jakautuu yksityisiin poissaoloihin vaikkapa perheasioiden takia tai poissaoloihin kunnanvaltuuston tai muun poliittisen toiminnan takia. Myöhemmin samana vuonna eduskunta päätti julkistaa täysistuntojen läsnäolot, seuraavan vaalikauden alusta myös valiokuntien. Julkistamisen taustalla oli kansanedustajien tyytymättömyys eräiden tiedotusvälineiden laatimisiin poissaolotilastoihin (HS 17.6.1998). Ilmeisesti median mielenkiinnon ja kansalaisten kritiikin seurauksena eduskunta muokkasi lomanpyyntöjärjestelmää pian uudelleen. Uudet, entistä vaikeampiselkoiset määräykset astuivat voimaan vuoden 2000 työjärjestyksessä. Vaikeaksi määräykset tekee uuden työjärjestyksen 48 §. Sen perusteella kaikkiin poissaoloihin ei tarvita varsinaista poissaololupaa. Puhemiesneuvosto käsittelee *ilmoitusasiana* sairaustapaukset ja poissaolot eduskuntatyöhön liittyvien tehtävien vuoksi. Näistä poikkeaviin muihin syihin puhemiesneuvosto voi myöntää enintään

viikon *loman*. Jos puhemiesneuvosto ei suostu lomanpyyntöön tai kyseessä on yli viikon mittainen lomanpyyntö, eduskunta päättää asiasta. (Tunnetuin esimerkki tästä oli Esko Ahon lomanpyyntö keväällä 2000.) Samalla tavalla ilmoituksina ja lomina poissaolot kirjataan pöytäkirjoihin.

Kyselyistuntoihin voi siis osallistua tai olla osallistumatta, nimenhuutoa ei pidetä. Nimenhuudon poistaminen kyselyistunnon alusta osuu varmasti oikeampaan kuin se, että läsnäoleviksi merkittäisiin mahdollisen edellisen istunnon osanottajat. Nimenhuudon poistaminen saman päivän perättäisistä istunnoista sitä vastoin on tulkinnanvaraista. Menettely yhtäältä rumentaa läsnäolotilastoja, koska se lisää poissaolojen määrää yhden päivän osalle, toisaalta kaunistaa tilastoja, koska poissaolomerkintää ei tule vaikka ensimmäisen istunnon jälkeen ei muihin istuntoihin osallistuisikaan.

Nimenhuuto-ongelmiin puuttui jo helmikuussa 1975 (ptk. 12/4.3.1975) kansanedustaja *Veikko Vennamo*. Hän osoitti eduskunnalle kaksi asiaa koskenutta kirjelmää. Kirjelmässä numero 7 edustaja Vennamo esitti, että “eduskunta ryhtyisi kiireellisiin toimenpiteisiin kansanedustajien luvattomien poissaolojen tehokkaaksi vähentämiseksi” (s. 134). Kirjelmässä numero 8 hän jatkoi työjärjestyksen muutosehdotusta siten, “että eduskunnan täysistunnon alussa aina todettaisiin kansanedustajien läsnäolo” (s. 139). Ensimmäistä aloitetta Vennamo perusteli keskustelupuheenvuorossa sillä, että vaikka kansanedustajat ovat läsnä nimenhuudossa, he eivät ole läsnä äänestyksissä: “Nytkin viimeisessä äänestyksessä 75 kansanedustajaa 200:sta on poissa, mutta palkka juoksee” (s. 135). Samalla tavalla poissa oltiin perättäisistä istunnoista. “Ikävä totuus pimennetään Suomen kansalta” (s. 140), kun läsnäoleviksi merkitään edustajia, jotka ovat jo aikoja sitten poistuneet istuntosalista. Tämän johdosta SMP:n ryhmä vaati, että nimenhuuto pidettäisiin aina istunnon alussa ja että luvattomista poissaoloista vähennettäisiin palkka. Mutta vaikka käydyssä keskustelussa puhuttiin lainvastaisuuksista, eduskunnan alennustilasta ja arvovallan menettämisestä, ei puhemiesneuvosto sen paremmin kuin eduskuntakaan katsonut aihetta muutoksiin. Kovin vakavasti ehdotuksia ei ilmeisesti muutointaan otettu, sillä äänestettäessä luvattomista poissaoloista salista puuttui 72 edustajaa ja äänestettäessä nimenhuudon muuttamisesta salista puuttui 77 edustajaa. Kun eduskunta äänesti Vennamon kolmannesta, äänestystulosten merkitsemistä koskeneesta kirjelmästä, salista oli poistunut 97 edustajaa.¹ Hupaisana piirteenä koko keskustelussa oli, että edustaja Vennamo itsekään ei ollut siinä virallisesti läsnä. Kaikesta päätellen hän oli vain myöhästynyt istunnon alusta enemmän kuin 15 minuuttia, mutta oli tämän takia joutunut poissaolevien listalle. Koska edustaja Vennamo ei

¹ Värikkäässä keskustelutilaisuudessa Veikko Vennamo valitti myös häirinnästä puheenvuorojensa aikana. Työjärjestyksen mukaan häirintää ei saa tapahtua, mutta “--- herra puhemies nauraa, [ja] koko eduskunta rähisee kuin hollitupa” (ptk. 12/4.3.1975, s. 139). Väänänen (1996, 153) kirjoittaa, että edustaja Vennamo terrorisoi puheillaan koko eduskuntaa. Kun hän oli poissa, oli eduskunnassakin työrauha ja vapaampi tunnelma.

ollut pyytänyt vapautusta päivän eduskuntatyöstä, hänestä tuli pöytäkirjaan juuri se merkintä, jota vastaan hän protestoi – luvaton poissaolo.

Nimenhuudon suhteen edustaja Vennamo ei ollut asialla ensimmäisenä. Jopa niin varhain kuin 1929 käytiin sekä eduskunnassa että lehdistössä kiivaita keskusteluja kansanedustajien poissaoloista. Edustaja *Vilho Kivioja* ehdotti, että nimenhuuto pidettäisiin jokaisen istunnon alussa ja lopussa, ja että poissaolijoilta pidettäisiin palkka. Äänestyksessä ehdotus hylättiin (ptk. 15/27.9.1929, 244). Julkinen polemiikki asiasta jatkui 1940- ja 1950-luvuilla, puolueiden lehdissä enimmäkseen ja poliittisen kentän laidasta laitaan. Eniten paheksuttiin poissaoloja äänestyksistä, mutta ainakin kerran esille tulivat talousarvion lähete keskustelut, joissa tyhjä istuntosali varsinkin yöaikaan oli tavanomainen näky. Toisaalta lehdistössä kysyttiin sitäkin, onko edustajien laisinkaan, ja erityisesti keskellä yötä, välttämätöntä istua kuuntelemassa kansalle tarkoitettuja pitkiä puheita. Lehdistön nimenomainen tehtävähän on puheita seurata ja niistä kirjoittaa. (Törnudd 1982, 685–691.)

Lehdistön ohella Veronmaksajain Keskusliitto alkoi 1950-luvun lopulla seurata kansanedustajien osallistumisaktiivisuutta ja raportoida siitä. Syynä olivat edustajien huomattavat palkkionkorotukset ja samaan aikaan esiintyneet poissaolot. Toukokuussa 1967 myös eduskunnan puhemiesneuvosto huomautti eduskunnan jäsenille liiallisista poissaoloista, sillä ne aiheuttivat vajaalukuisuutta sekä valiokuntakokouksissa että täysistunnoissa ja niiden äänestyksissä. Poissaolojen selitettiin ainakin osittain johtuneen lakiesitysten paljoudesta ja esitysten kohtuuttoman nopeasta käsittelytahdistista sekä kasvaneesta valiokunta- ja toimielinjärjestelmästä, joka merkitsi edustajille liian monia jäsenyyksiä. (Noponen 1982, 293–294, 334–336.)² Kansanedustajien tavallisimmista lomanperusteista Nousiainen kirjoitti 1970-luvulla, että ne olivat ”sairaus, virkatehtävä tai muu julkinen tehtävä, tärkeä matka ja vaihtelevat ’yksityisasiat’ ”. Poissaolot ilmoittamatta tai lupaa pyytämättä olivat ”pitkällä tähtäimellä” lisääntyneet, mutta ongelmia poissaolot eivät olleet aiheuttaneet, sillä puolue ryhmät tarkkailivat jäsentensä käyttäytymistä. (Nousiainen 1977, 434–435; ks. puolueiden kontrollista myös Borg 1980, 92–93; Borg 1982, 517–518.)

Aloitteista huolimatta pöytäkirjaan ei vielä kukaan tule merkintää siitä, ketkä jättävät salin kesken istunnon³. Vaikka Veikko Vennamo tunnetusti lanseerasi kirjelmiä hieman mainosmielessä, ei sitä tosiasiaa voi muuksi muuttaa, että monet jättävät salin nimenhuudon jälkeen osallistumatta edes äänestyksiin. Tutkimusaineistoa kerätessä huomio kiinnittyi muun muassa *itsenäisyyspäivän* jälkeisiin pitkiin, joulunalusajan kiireisiin istuntopäiviin. Esimerkiksi 7.12.1983 oli ensimmäisen istunnon nimenhuudosta kello 14 poissa 6 edustajaa. Samoin toisesta

² Noponen viittaa (s. 335) toukokuun 12 päivän pöytäkirjaan (n:o 36/1967, 641), jolloin äänestyksestä oli poissa 67 edustajaa. Martikainen esitti myöhemmin, etteivät äänestyspoissaolot olleet poikkeuksellisen suuria (Politiikka 1/1970, 35).

³ Kunnanvaltuuston kokouksessa merkintäkäytäntö on yleinen. Kokouksesta poistunut valtuutettu kirjataan pöytäkirjaan varajäsenjärjestelmän ja palkkauserusteiden takia.

istunnosta kello 19.55. Kuitenkin ensimmäisen istunnon äänestyksissä merkittiin poissaolevaksi 16–31 edustajaa ja toisen istunnon äänestyksissä 35–38 edustajaa. (Ptk. 81–82/1983.) Itsenäisyyspäivän 1990 jälkeen eduskunta kokoontui jälleen kahteen istuntoon. Ensimmäisen istunnon nimenhuudosta oli poissa 20 edustajaa. Istunnon aikana paikalle saapui 7 edustajaa, joten toisesta istunnosta olisi pitänyt olla poissa 13. Todellisuus oli toinen. Kolmekymmentäviisi asiaa sisältäneen, viisi tuntia kestäneen ensimmäisen istunnon ensimmäisestä koneäänestyksestä puuttui 22 edustajaa, ja viimeisestä (37:nneestä) äänestyksestä 102 edustajaa. (Ptk. 142–143/7.12.1990.) Hieman tunnollisemmin eduskunta istui itsenäisyyspäivän 1994 jälkeen, jolloin päivän ainoan istunnon nimenhuudosta oli poissa 30 edustajaa. Yksi heistä saapui paikalle, mutta siitä huolimatta istunnon lukuisista äänestyksistä oli poissa 33–36 edustajaa. (Ptk. 139/7.12.1994.) Tästä muutaman päivän kuluttua hallitukselta tiedusteltiin kyselytunnilla, milloin ministeriksi valitut kansanedustajat alkavat saada varamiehiä eduskuntaan. Edustaja *Westerlundin* kyselyssä esimerkkinä mainittiin ”viime viikkojen äänestykset”, joihin on päässyt osallistumaan vain muutama ministeri. Asiaan pääministeri *Aho* suhtautui tietyllä varauksella, mutta ministeri *Salolainen* totesi, että varamiesjärjestelmä olisi tarpeen. Siihen saattaisi johtaa myös Suomen liittyminen Euroopan unioniin. (Ptk. 151/15.12.1994.)⁴

7.3. Läsnaolo on velvollisuus, mutta – – –

Vanhan valtiopäiväjärjestyksen 12 §:n mukaan kansanedustajan saapumista valtiopäiville ei saanut estää eikä hänen toimimistaan kansanedustajana millään tavoin kieltää. Nykyisin sama on ilmaistu perustuslain 30 §:ssä. Pykälän tarkoituksena on turvata kansanedustajan toimeen kuuluva tärkeä sitoumus, läsnäolo-velvollisuus. Niinpä esimerkiksi työnantaja ei saa haitata kansanedustajaksi valitun työntekijän lähtemistä valtiopäiville. Estämisen kieltö kuuluu parlamentaariseen immuneeteettiin. Sen nojalla kansanedustajalla on toimessaan riippumattomuus, johon sisältyvät sekä mielipiteen ilmaisuvapaus että fyysisen koskemattomuuden suoja (PL 29–31 §; ennen VJ 11–15 §)⁵. Jos kansanedustaja laiminlyö velvollisuutensa osallistua eduskuntatyöhön, siitä voidaan rangaista. Valtiopäiväjärjestyksen aikana sanktio oli kaksivaiheinen: ensin palkkionpidätys ja sitten edustajantoimen

⁴ EU-jäsenyyden aiheuttamista ministerien kokousmatkoista esittivät kysymyksiä myös valtioneuvoston tarkastajat. Heidän huolenaan oli valtioneuvoston toiminta. Ministeriöiden vastausten perusteella ensimmäisen vuoden kokousmatkat eivät olleet haitanneet hallituksen normaalia työskentelyä. EU-kokousmatkoja oli ollut erityisesti maa- ja metsätalousministerillä, kauppa- ja teollisuusministerillä ja valtiovarainministerillä. (Valtioneuvoston tarkastajain kertomus vuodelta 1995, 52–53.)

⁵ Valtiopäiväjärjestyksen 15 §:ssä ollut kansanedustajan fyysisen koskemattomuuden suoja poistettiin perustuslakimuutoksessa. Poisto ei silti sulje kansanedustajaa perustuslain 10 §:n yksityiselämän suojan piiristä, ei myöskään rikoslain kunnian ja yksityiselämän loukkaamista koskevasta suojasta (Saraviita 2000, 206–207).

menetyks (VJ 17 §). Nykyisin edustajantoimesta erottaminen – tai vapauttaminen – järjestyks perustuslain 28 §:n mukaan ja palkkionmenetyks edustajanpalkkiolain 2 §:n mukaan. Täysistuntojen toiminta ei silti häiriinny poissaolojen takia. Meillä ei ole määräyksiä eduskunnan päätösvaltaisuudesta eli siitä, miten suuri osa edustajista on oltava paikalla, jotta asioiden käsittely ja äänestys olisivat mahdollisia.⁶ (Ks. edustajan immunitetti VJ:ssä esim. Kastari 1977, 68–69; Nousiainen 1991, 175–176; immunitetti ja erottaminen PL:ssa esim. Jyränki 2000, 103–104; Saraviita 2000, 199–210.)

Näin ollen suurelta poissaolot eivät ole estäneet päiväjärjestyksen toteutusta. Kun eduskunta kansalaissodan ja neljän kuukauden tauon jälkeen kokoontui jatkamaan vuoden 1917 valtiopäiviä, eduskunta oli supistunut puoleen lakisääteisestä kokoonpanosta. Ensimmäisessä kansalaissodan jälkeisessä istunnossa 15 päivänä toukokuuta 1918 merkittiin poissaolevaksi nimeltä mainiten 46 edustajaa ja nimeltä mainitsematta “ne 56 edustajaa, jotka senaatin prokuraattorin puhemiehelle lähettämän kirjelmän mukaan [olivat] määrättyt vangittaviksi ja asetettaviksi syytteesen valtiopetoksesta” (ptk. 49/15.5.1918). Tämän jälkeen eduskunta runsaan sadan edustajan kokoonpanolla⁷ istui valtiopäivät 1917 loppuun saakka sekä vielä ylimääräiset ja varsinaiset valtiopäivät 1918.

Vajaalukuisuudesta huolimatta eduskunta teki monia merkittäviä, perustuslailaisia tai sisällöltään perustuslakiin verrattavia päätöksiä. Valtiopäivätyön alettua toukokuussa 1918 eduskunta hyväksyi muun muassa eräät valtiopäiväjärjestyksen säännösmuutokset 90 edustajan osallistuessa äänestykseen ja säädöksen valtiotrikoksia varten asetettavista tuomioistuimista 85 edustajan osallistuessa äänestykseen (ptk. 51/17.5.1918; ptk. 57/28.5.1918). Eduskunta hyväksyi myös ministerivastuulain kiireellisenä äänestyksessä, johon osallistui 89 edustajaa. Samassa istunnossa eduskunta hyväksyi hallituksen esitykset laiksi korkeimmasta oikeudesta ja laiksi Suomen lipusta. (Ptk. 57/28.5.1918.) Ylimääräisillä valtiopäivillä syksyllä 1918 runsaat sata edustajaa kokoontui valitsemaan Suomelle kuningasta, ja varsinaisten valtiopäivien toiseksi viimeisenä päivänä helmikuussa 1919 vajaan sata edustajaa kokoontui keskustelemaan kuninkaanvaalin peruuttamisesta. Peruuttamista puolustettiin yhtenä syynä sillä, että kuninkaanvaali oli ollut vajanaisen eduskunnan päätös. (Ptk. 10/9.10.1918; ptk. 49/27.2.1919, s. 846, 850.) Kuninkaanvaalia koskeneen kahden istunnon välillä eduskunta oli 101 edustajan äänestäessä valtuuttanut vapaaherra C. G. Mannerheimin käyttämään korkeinta valtaa Suomen

⁶ Kunnanvaltuustossa on toisin. Valtuusto on päätösvaltainen, kun vähintään kaksi kolmasosaa valtuutetuista on läsnä. Muut kunnan toimielimet ovat päätösvaltaisia, kun läsnä on yli puolet. (Kuntalaki 365/1995, 58 §.) Valtuuston läsnäolo todetaan aakkosjärjestyksessä toimitettavalla nimenhuudolla. Läsnä olevia ovat ne valtuutetut ja varavaltuutetut, jotka ovat saapuneet kokoukseen eivätkä ole ilmoittaneet siitä poistuvansa. Puheenjohtaja voi toimittaa kokouksen kestäessä uuden nimenhuudon, jos se läsnä olevien toteamiseksi on tarpeen. (Kunnan hallintosääntö, valtuuston työjärjestys, 1996, 14–15 §.)

⁷ Luku käy ilmi perustuslakivaliokunnan mietinnöstä 1/1918 vp.

valtionhoitajana (ptk. 15/12.12.1918).⁸ Suomen Hallitusmuotoa tynkäeduskunnaksi sanottu kokoonpano ei kuitenkaan hyväksynyt, vaan esitys jätettiin lepäämään sekä vuoden 1917 valtiopäivillä että ylimääräisillä valtiopäivillä 1918. Hallitusmuoto hyväksyttiin vaalien jälkeen kesäkuussa 1919 jäsenmäärältään lainmukaisessa eduskunnassa ja 194 edustajan ollessa läsnä täysistunnon nimenhuudossa. (Ptk. 98/7.8.1918; ptk. 8/8.10.1918; ptk. 43/21.6.1919.)

Vuoden 1918 varsinaisilla valtiopäivillä eduskunta käsitteli myös istunnoista pois jääneiden, lähinnä sosialidemokraattisten kansanedustajien asemaa. Asiaa koskeneessa mietinnössä perustuslakivaliokunta nosti esille vuoden 1906 valtiopäiväjärjestyksen 15 §:n (vuoden 1928 VJ:n 17 §:n), jonka perusteella eduskunta saattoi tuomita luvatta pois jääneen edustajan menettämään palkkionsa, saamaan sakkoja tai jopa menettämään edustajantoimensa (PmN:n ehdotus ptk:ssa 6/19.11.1918; PeVM 1/1918 vp). Eduskunnan mahdollisuuteen käyttää kurinpidollisia toimia viitattiin myös täysistuntokeskustelussa (ptk 11/3.12.1918). Puhemiesneuvoston ja perustuslakivaliokunnan toimenpiteet palkkionmenetyksistä eivät jääneet pelkiksi lausumiksi, vaan ne pantiin täytäntöön. Helmikuussa 1919 täysistunto puhemiesneuvoston ehdotuksesta määräsi kuusi kansanedustajaa menettämään palkkionsa 50 markkaa jokaiselta päivältä minkä olivat olleet poissa (ptk. 36/7.2.1919; ptk. 47/25.2.1919).

Kun valtiorikosylioikeus sitten tuomitsi osan poissaolleista edustajista menettämään kansalaisluottamuksensa, perustuslakivaliokunta katsoi, etteivät tuomitut, vaalikelpoisuutensa valtiopäiväjärjestyksen 5 ja 6 §:n mukaan menettäneenä, voineet toimia enää kansanedustajina. Tämän takia heidän paikkansa tulisi täyttää varamiehillä. (PeVM 1a/1918 vp.) Päätös varamiehistä toteutuikin siten, että uusia kansanedustajia alkoi ilmoittautua eduskuntaan – ja ilmoittautui aina vuoden 1918 valtiopäivien loppuun saakka. Tästä huolimatta eduskunta kokoontui kahdensadan edustajan kokoonpanolla vasta maaliskaun jälkeen (tarkastusptk. 1.4.).

Se, että eduskunta kansalaissodan päätyttyä työskenteli vajaalla miehityksellä, oli toisaalta pakon sanelema, toisaalta ymmärrettävä ratkaisu. Sekasorron oloissa yleisillä vaaleilla olisi saattanut olla kauaskantoiset seuraukset. Täysin yksimielisesti vajaa eduskunta ei silti kokoontunut, sillä vaalien pitämisestä esitettiin hallitukselle välikysymys marraskuussa 1918 (ptk. 3/11.11.; ptk. 8/26.11.).

Eduskunnan suuret poissaolot eivät kuitenkaan ole olleet yksin poikkeusolojen ominaisuus – kehä on tässä suhteessa umpeutunut. Vielä 1970–1980-luvuilla nimenhuutojen poissaolot pysyttelivät jokseenkin kohtuuden rajoissa, mutta 1990-luvulle tultaessa huiput alkoivat hipoa vuoden 1918 lukuja. Vuonna 1994 sadan poissaolijan raja sitten ylitettiin. Ylitys tapahtui käsiteltäessä välikysymystä työttö-

⁸ Vajaalukuisuus on vain yksi näkökohta. Vares kirjoittaa, että tuskin ainoakaan vuosien 1917–1918 suurista ratkaisuista oli ”laillinen” tai ”laiton”. Tällä hän viittaa monarkistien ja tasavaltalaisten välisiin kiistoihin: edelliset pitivät vuoden 1772 hallitusmuotoa pätevänä, jälkimmäisten mukaan tasavalta alkoi 6.12.1917. (AL 6.9.1999.)

myydestä ja työllistämisestä. Keskustelun alkaessa salista puuttui 104 edustajaa, mutta koska käyttöön oli otettu kesken istunnon saapuneiden kirjaaminen läsnäolevaksi, poissaolleiden lopullinen määrä putosi 84:ään. (Ptk. 123/21.11.1994.) Tämän jälkeen sadan edustajan poissaoloja alkoi silloin tällöin esiintyä. Vuoden 1995 kesäkuun 16 päivän nimenhuudosta kello 0.15 yöllä puuttui peräti 155 edustajaa. Syynä heikkoon osanottoon oli todennäköisesti paitsi yöaika, myös istuntoa edeltänyt, kauden päättymiskiireistä johtunut raskas työviikko. Lakiesitysten viemistä eteenpäin poissaolot eivät silti haitanneet. (Ptk. 42/16.6.1995.)

Alusta alkaen kansanedustajan on katsottu hoitavan velvollisuutensa, kun hän istuu istuntosalissa. Jokainen kansanedustajakin varmasti tietää, mitä tarkoittaa *läsnäolovelvollisuus*. Tästä huolimatta läsnäolon kontrollia ja piiskureita⁹ tarvitaan. Miksi? Eikö voitaisi olettaa – ja odottaa – että edustaja on paikalla ilman muuta, velvollisuudentunnosta? Näinhän asianlaita ei ole; velvollisuudentunto ja siihen läheisesti liittyvä kunniantunto ovat liukuvia käsitteitä. Ne vaihtelevat elämäntilanteiden, asenteiden ja henkilökohtaisten ominaisuuksien mukaan. Kansanedustajat suhtautuvat vaihtelevasti kollektiivisiin työmuotoihin kuten täysistuntoihin, valiokuntien kokouksiin ja äänestyksiin (Noponen 1989, 179). Edustaja itse ratkaisee esimerkiksi sen, miten hän jakaa velvollisuutensa ansiotyön, eduskunnan, perheensä ja äänestäjiensä kesken. Samalla tavalla individuaalin maailmankuvan kautta edustaja todennäköisesti hahmottaa utteruuden ja aktiivisuuden. Eduskuntalaitosta tutkinut Noponen kirjoittaa, että pakollisten tehtävien hoidossa saattaa ilmetä aktiivisuuseroja ja niistä johtuvia ongelmia. Aktiviteetin suhteen Noponen jakaa kansanedustajat kolmeen tyyppiin: johtotehtävissä toimiviin, oma-aloitteisesti erilaisia työmuotoja käyttäviin (esim. mielipiteiden esittäjänä täysistunnoissa) ja takapenkkiäisiin eli passiivin roolin omaksuneisiin sivustakatsojiin. Keskimmaisella eli yksilöllisellä aktiivisuudella ei edustajan etenemisessä urallaan ole kovinkaan suurta merkitystä. (Noponen 1989, 179, 204–208.)

Utteruutta ja oma-aloitteisuutta edustaja voi osoittaa muullakin tavoin kuin näkymällä istuntosalissa – jos vain haluaa ja uskaltaa, ja jos vain hänen annetaan osoittaa. Kuten tunnettua, kulissien takana eduskuntayhteisö toimii omien poliittisten tarkoituseriensä ja välillä suorastaan passivoivien kaavojensa mukaisesti. Yksi kaavojen näkyvimpiä muotoja on *ryhmäkuri*. Sen seurauksena edustaja voi nauttia perustuslaillista riippumattomuutta äänestäjiin nähden, mutta ei suhteessa puolue- tovereihin. Olennaisena osana ryhmäkuriin sisältyvät eduskuntaryhmien arvo-

⁹ Reino Paasilinna kertoo, miten hänet “lupaa kysymättä nuijan kopautuksella” asetettiin Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän piiskuriksi vielä toiseksi vuodeksi. Eduskuntaryhmän piiskurin tehtävä lankeaa yleensä ensikertalaiselle. Piiskurin tulee istua istunnoissa alusta loppuun ja hän vastaa mm. siitä, että salissa on oman ryhmän jäseniä riittävästi, jos tulee yllättäviä äänestyksiä. Suurimmissa ryhmissä piiskureiksi valitaan mies ja nainen, jotta he voivat tarvittaessa juosta saunat ja käymälät läpi. (Paasilinna—Saksa 1994, 170.) Keskustan eduskuntaryhmän sääntöjen (13.10.1999) mukaan piiskuri ja varapiiskuri valitaan ryhmän järjestäytymiskokouksessa. Heidän pääasiallisena tehtävänä on osallistua täysistunto-työn organisointiin.

hierarkia ja ryhmien sisäinen sanktiojärjestelmä. Nuoremman kansanedustajan on syytä sopeutua ryhmän puheenjohtajan tai muuten kokeneemman poliitikon määräysvaltaan (Oksanen 1972, 101–102). Wahlke ym. jakavat kansanedustajan roolin roolisuhteiden verkostoon, jossa ydinroolien sektori sisältää muiden muassa yhtenäisyysroolit. Näissä vaikuttavat virallisen toiminnan ohella käytännössä vaikiintuneet eduskuntatyön kirjoittamattomat pelisäännöt. Sääntöjen noudattamista valvotaan sanktioiden avulla ja uusien kansanedustajien odotetaan ne omaksuvan. (Oksanen 1972, 21–25; Wahlke ym. 1962, 14, 141–143; Oksanen–Pitkänen 1989, 229, 231.)

Edustajan arkielämässä matka perustuslain 29 §:n (valtiopäiväjärjestyksen 11 §:n) ”oikeuteen, totuuteen ja perustuslakiin” on monasti ylivoimaisen pitkä. Eduskunnan historiikissa Borg kirjoittaa, että eduskuntatyö perustuu tosiasiaa ryhmien toimintaan, ja nämä puolestaan ovat kiinteämmin tai väljemmin kytkettyjä omiin puolueisiinsa. Yksityisen edustajan toiminta on pääsääntöisesti ryhmän jäsenenä toimimista. *Parlamentaaraisessa järjestelmässämme on perinteisesti vallinnut eräänlainen kaksinaismoraali*: valtiosääntöinen normisto on perustunut edustuksellisen demokratian varhaiskaudella vallinneen idealistis-individualistisen käsityksen varaan, mutta tosiasiallinen toiminta on perustunut ryhmäsidonnaiseen, puolueperusteiseen päätöksentekoon. (Borg 1980, 20; Borg 1982, 459–460, kursivointi MK.) Sodanjälkeisestä eduskuntatyöstä Veikko Vennamo kertoo, että silloin kansanedustajat olivat nykyistä itsenäisempiä. Pienemmissä asioissa edustajat äänestivät vakaumuksensa mukaisesti, mutta suuremmissa asioissa neuvottelivat ryhmät. Hallituksen esityksistäkin poikettiin ministerien mielipiteistä välittämättä. (Vennamo 1987, 237, 250–251.)

Oikeusnormina imperatiivisen mandaatin kielto on ollut yksi niin sanotuista ikuisuuskysymyksistä. Sitä on käsitelty laajalti sekä politologisessa että oikeustieteellisessä kirjallisuudessa.¹⁰ Esimerkiksi vuonna 1977 (s. 89) Kastari kirjoitti, että ryhmäkurissa puoluelojoalaisuuden ja oikeusnormien asettamat velvoitteet voivat käydä hyvinkin jyrkästi ristiin. Kansanedustajalla on silti vapaus valita, kumpia velvoitteita hän pitää tärkeämpinä, ja pitääpä hän kumpia tahansa, oikeudellisia pakotteita häntä vastaan ei voi käyttää. Kaksi vuosikymmentä myöhemmin 1997 Aamulehden pääkirjoitus totesi samasta asiasta, että politiikka ei ole pelkkää juridiikkaa, vaan yhteisten asioiden hoitamista. Äärimmilleen vietyinä kansanedustajan täydellinen vapaus merkitsisi lähinnä anarkiaa, koska mikään hallitus ei voisi toimia jolleivät hallituspuolueet sitä tukisi. Sen sijaan ryhmien rangaistusmenetelmät ovat kuin suoraan koulukiusaajan listalta. Vaikka yhteistyötä tarvitaan, eivät eristä-

¹⁰ Kansanedustajan ryhmäsidonnaisuuksista esim. Eilavaara—Hytönen 1998, 93–99; Hidén—Saraviita 1994, 58; Noponen 1989, 74–77; Nousiainen 1991, 176–179. Ryhmäkuriin liittyvistä sanktioista Oksanen 1972, 104–112; Tähti 1991 (a), 32–49; Tähti 1991 (b), 458–460. VJ:n 11 §:n taustasta, tutkimisesta ja tulkinnasta Tähti 1991 (c), 385–473. Kansanedustajan riippumattomuudesta ja PL:n 29 §:stä HE 1/1998 vp, 84; Jyränki 2000, 99–100; Saraviita 2000, 202–204.

minen¹¹, henkinen painostus ja jopa uhkailukirjeet “hiekkalaatikon rikkojille” ole kunniaaksi kansanedustajille. (AL 6.4.1997.)

Roolitutkimusten ohella tiedotusvälineistä käy silloin tällöin ilmi, että kansanedustajan odotukset eduskunnan suhteen eivät ole täyttyneet. Edustaja on *turhautunut* työssään. Hän on ehkä ollut velvollisuudentuntoinen ja on sen seurauksena halunnut olla aktiivinen, mutta hänen pyrkimyksiään ovat lannistaneet tielle sattuneet esteet ja pidäkkeet. Näitä ovat voineet olla edellä mainittu ryhmäkuri ja arvohierarkia, tai hallituksen määräämisvalta, alituinen kilpailu ja huono palkkaus, tai – kuten eräs edustaja asian ilmaisi – kollegojen harrastama julkisuushakuisuus.¹²

Kun ihminen mielellään karttaa epämiellyttäviä tilanteita, se johtaa kansanedustajan kohdalla helposti siihen, että edustaja vaikenee eduskunnassa taikka alkaa olla sieltä poissa. Käytöskuvioon kuuluu myös jonkinasteinen eduskuntatyön väheksyntä. Tyypiesimerkki tästä on entinen kansanedustaja Jörn Donner. Hän paljasti kirjassaan *Terveenä laitoksessa* (1995), miten hänen puheenvuoronsa salissa harvenivat ja lyhenivät vuosien mittaan. Se oli “luonnollinen reaktio todellisen keskustelun puuttumiseen” (s. 96), sillä “(k)aikki nämä ryhmäkokoukset, istunnot, nämä loputtomat sanat, jotka eivät sano mitään” saivat aikaan etäisyyttä “maailmaan, joka ei ole omani” (s. 5).

Kuinka paljon poissaolot johtuvat perimmältään siitä, että edustaja ei viihdy eduskunnassa, on arvoitus. Psykiatrin ja entisen kansanedustajan Claes Anderssonin mukaan *työpaikkajaksamattomuus* on tuttua poliitikkojenkin keskuudessa, mutta siitä ei mielellään puhuta, koska “kasvonsa on säilytettävä” (MTV3, uutiset 7.10.1998). Andersson kertoo kirjassaan havainneensa joissakin kansanedustajissa selviä vaikean stressin merkkejä. Kovan paineen alla paranoidiset harhatkaan eivät olleet epätavallisia. Eräs naisedustaja väitti näkevänsä puhemiehen ja yleisölehterillä seisovan vakoilijan välillä viestitystä murhasuunnitelmasta, jonka kohteena naisedustaja oli. (Andersson 2000, 66–67.)

Väsytys on helppo piilottaa virkamatkoihin, sairauslomiin ja yksityisiin lomanypyyntöihin. Poissaolot voivat myös kuulua sarjaan ‘tilaisuus tekee varkaan’. Kun läsnäolokontrolli ei toimi kunnolla, ei toimi velvollisuudentuntokaan. Lisäksi itse laitoksen systeemissä on toimintamuotoja, jotka ovat ristiriidassa rationaalisen työskentelyn ja inhimillisen suorituskyvyn kanssa. Näitä ovat ainakin epäsäännöllinen työaika, ylipitkät päivät ja tehtävien kasautumiset niin kutsutuille tärkeille henkilöille. Kansalaisen silmissä eduskuntalaitos vaikuttaa kankealta koneistolta,

¹¹ Paljon julkisuutta saanut eristämistapaus oli edustaja Erlundin erottaminen RKP:n eduskuntaryhmästä syksyllä 1999. Puheenjohtajan mukaan erottaminen oli poliittinen päätös, ei juridinen. (TV-uutiset 16.9.1999; AL 17.9.1999.) Tapaus sai traagisen käänteen, kun edustaja Erlund hukkuu kalastusmatkalla.

¹² Helsingin Sanomat tiedusteli vaaleissa 1999 eduskuntaan valitulta 58 uudelta kansanedustajalta, onko julkisuudesta ollut hyötyä. Kysymyksen edustajat vastasivat pääasiassa myöntävästi. Muutamille kansanedustajille kiire ja julkisuuden palvonta olivat tulleet yllätyksenä. Joidenkin mielestä julkikkisena mainitut edustajat olivat saaneet liikaa tilaa mediassa. (HS 24.3.2001.)

jossa vaalit, vaihtuva hallitus ja puoluepolitiikka sanelevat hetken mielipiteen ja ehkäisevät pitkän tähtäyksen toiminnan. Järjestelmässä on vikoja, se tiedetään yleisesti, mutta parannuksia on vaikea saada aikaan. Puhemies Uosukaisen pyyntöön saada ehdotuksia eduskuntatyön tehostamiseksi tuli vastauksia vain neljältä-kymmeneltä edustajalta (AL 4.8.1995). Muutamat todella paneutuivat asiaan ja esittivät laajoja, useampikohtaisia muutosehdotuksia. Omista esityksistään ja niiden pohjalta tehdyistä muutoksista ovat kirjoittaneet ainakin edustajat Kiljunen (1998, 131–135) ja Tarkka (1999, 256–257).

Kansanedustajien passiivisuutta voidaan puolustaa ja ymmärtää sillä, että lähtiessään tekemään ehdotuksia kansanedustajalla on oltava jossain määrin uskallusta ja oman arvon tuntoa. Liian radikaalit tai virkaiältä liian nuorena tehdyt ehdotukset voivat vaarantaa edustajan aseman oman ryhmän silmissä. Edustaja tulee eduskuntaan puolueasettelun kautta ja jo asettuessaan ehdokkaaksi hän hyväksyy puolueen tuen ja toisaalta sen säännöt.

8. POISSAOLIJAMÄÄRIEN TUNNUSLUVUT JA EPÄTARKKUUS

Täysistuntojen poissaoloihin on mahdollista puretua ainakin kahta erilaista tietä: joko tilastoimalla erikseen jokaisen kansanedustajan läsnä- ja poissaolot jokaisessa täysistunnossa tai tilastoimalla ainoastaan jokaisen täysistunnon poissaolijoiden yhteismäärät. Ensimmäisellä tavalla laskien matriisin muodostaa nimilista, jossa tärkeimpinä muuttujina ovat *henkilökohtaiset poissaolot* ja niiden syyt, sekä läsnäolot. Tämä tilastointi mahdollistaa yksittäistä kansanedustajaa samoin kuin koko eduskuntaa koskevan data-analyysin. Jälkimmäisellä tavalla laskien muuttujina toimivat *nimenhuutojen poissaolijamäärät*. Näin analysoiden saadaan tietoa nimenhuudoista, mutta poissaolot ja niiden perusteella lasketut läsnäolot jäävät kasvottomiksi.

Tässä tutkimuksessa on käytetty molempia tapoja; kirjanpito on ollut kaksinkertainen. Siitä on ollut se hyöty, että merkintävirheet on saatu eliminointua mahdollisimman pieniksi, täytyyhän yhteissummien ja keskiarvojen joka tapauksessa olla samoja. Yhden ihmisen tekemänä tuhansiin kirjoitettuihin merkintöihin (läsnä- ja poissaoloja yhteensä 448 367) on tarkistuksista huolimatta saattanut jäädä inhimillisiä erehdyksiä. Tätä kirjoitettaessa molemmat kirjanpidot täsmäävät keskenään, ja vilpitiön toive tietenkin on, että myöhemmässäkään vaiheessa niihin ei ristiriitoja tule, ei ainakaan yksittäisten kansanedustajien kohdalle.

Mutta ennen siirtymistä yksittäisiin kansanedustajiin on paikallaan tarkastella kokonaisuuksia eli täysistuntoja ja niiden *nimenhuutokirjauksia ja poissaolijamääriä*. Käytössä on tällöin yllä esitetyistä tavoista jälkimmäinen. Tarkastelu tapahtuu ensin tunnuslukujen avulla.

Taulukossa 7 muuttujien nimenä ovat valtiopäivät, ja havaintoarvojen lukumäärä on sama kuin istuntojen/nimenhuutojen määrä. Taulukon tunnusluvut kuvaavat poissaoloja sellaisinaan, eivät esimerkiksi prosenttiarvoja jostakin. Tunnusluvut sinänsä antavat yleiskuvan sangen yksinkertaisella tavalla, mutta aineistoa ei ole tarkoitus jatkossakaan analysoida kovin monimutkaisilla menetelmillä. Käsitteistä ‘poissaolija’ ja ‘poissaolo’ todettakoon, että ne, vaikka tarkoittavatkin perimmältään eri asiaa (ihmistä tai hänen tilaansa), kielenkäytössä usein mieltäytyvät toistensa synonyymeiksi.

Nimenuotojen poissaolijamäärät vaihtelevat hyvinkin paljon sekä istutokausien aikana että istutokausista toiseen. Vaihteluvälien suuruutta eivät pelkät keskiarvot ja mediaanit pysty välittämään, se informaatio ei ole niille ominaista. Vaihtelujen havainnollistamiseksi taulukossa esitetään keski- ja hajontalukujen ohella myös poissaolojen minimi- ja maksimimäärät sekä poissaolojen ala- ja yläkvarttiilit.

Sijaintia ilmaisevista fraktiileista alakvarttiili rajaa 25 % havainnoista ja yläkvarttiili 75 %. Tässä tapauksessa kvarttiili ilmaisee sellaisen luvun, jota pienempiä poissaolijamääriä on neljäsosa tai kolmeneljäsosa valtiopäivien kaikista nimenuudoista. Keskiluvuista mediaani rajaa 50 % havainnoista ja ilmaisee määrien keskimmäisen luvun.¹ Koska kokonaiskuvan saaminen näinkin suuresta luku-

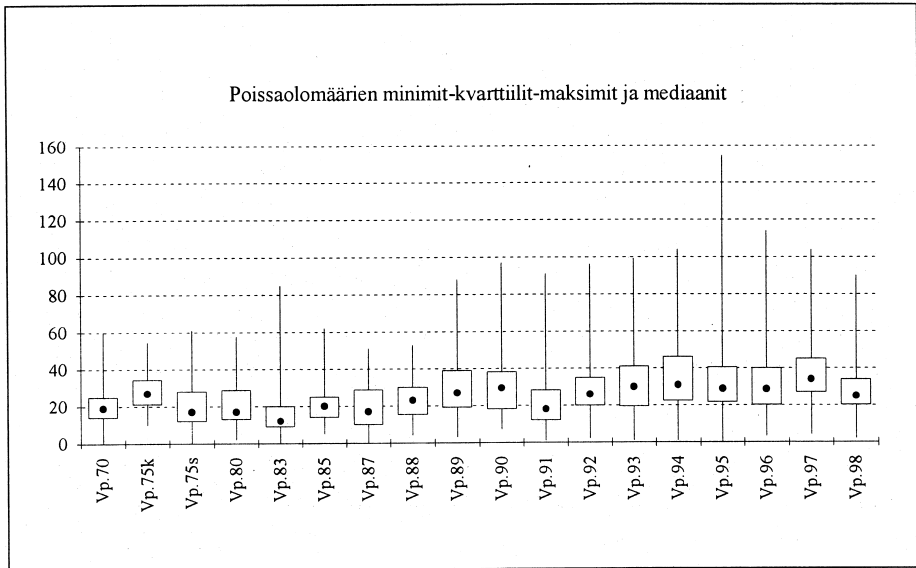
Muuttuja	Istuntoja	Keskiarvo	Mediaani	Keskihajonta	Minimi	Alakvart.	Yläkvart.	Maksimi
Vp. 70	91	19,9	19	9,6	0	14	25	60
Vp. 75k	59	27,8	27	9,9	10	21	35	55
Vp. 75s	67	20,2	17	11,7	0	12	28	61
Vp. 80	121	21,1	17	11,9	2	13	29	58
Vp. 83	85	15,2	12	11,0	0	9	20	85
Vp. 85	109	21,3	20	11,6	5	14	25	62
Vp. 87	79	19,4	17	12,2	0	10	29	51
Vp. 88	120	23,6	23	12,3	4	15	30	53
Vp. 89	125	30,6	27	16,3	3	19	39	88
Vp. 90	152	29,9	30	16,4	7	18	38	97
Vp. 91	108	22,4	18	15,0	1	12	28	91
Vp. 92	184	28,6	26	14,9	2	20	35	96
Vp. 93	158	32,9	30	17,4	1	19	41	99
Vp. 94	174	35,8	31	19,7	1	22	46	104
Vp. 95	119	33,0	29	20,5	0	22	41	155
Vp. 96	164	31,5	29	17,1	3	20	40	114
Vp. 97	148	36,2	34	16,2	4	27	45	104
Vp. 98	179	28,6	25	14,9	2	20	34	90

Taulukko 7.

Nimenuudossa merkittyjen poissaolijamäärien tunnusluvut tutkimuksen valtiopäiviltä. Lukuesimerkkinä valtiopäivät 1998. Niiden aikana nimenuudosta on ollut vähimmillään poissa 2 henkilöä. Neljäsosassa istuntoja henkilöitä on ollut poissa vähemmän kuin 20 ja kolmeneljäsosassa istuntoja vähemmän kuin 34. Enimmillään nimenuudosta on ollut poissa 90 henkilöä. Suuruusjärjestykseen asetettujen poissaolijamäärien keskimäinen luku (mediaani) on 25.

Tunnuslukujen graafinen esitys on kuviossa 1.

¹ Ks. sijaintiluvuista esim. Karjalainen—Ruuskanen 1994, 44–51; sijainti- ja hajontaluvuista esim. Manninen 1996, 35–38.

Kuvio 1.

Nimenhuutojen poissaoloja kuvaavan taulukon numero 7 viisi tunnuslukua kuviona. Poissaolojen ala- ja yläkvartiili määrittää laatikon ala- ja yläreunan. Laatikon sisällä oleva piste on poissaolojen mediaani, ja janojen kärkipisteet ovat poissaolojen minimi ja maksimi.

(Määritelmä: Manninen 1996, 45.)

jen joukosta on suhteellisen hankalaa, taulukon 7 tunnusluvuista on tehty myös kuvio.

Kuviosta voi selvästi havaita, että poissaolojen *maksimimäärät* ovat sekä nousseet että laskeneet. Maksimien vastapainoksi *minimimäärät* ovat pysytelleet pieninä jopa tutkimuksen viimeisellä vaalikaudella. Poikkeuksena minimilukuihin on kevät 1975, jonka aikana poissaolot ovat muutenkin – ilmeisesti eduskunnan hajottamisen takia – olleet yllättävän suuret. Poissaolojen *jakaumat* näyttävät olleen joinakin vuosina (1970, 1975k, 1988, 1990) suhteellisen symmetrisiä, taulukon keski-arvot ja mediaanit sijoittuvat lähelle toisiaan tai ovat toisiaan vastaavat. *Hajontaluvut* osoittavat, että poissaolojen määrät alkavat vaihdella 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa, yhtä lailla ne osoittavat, että 1990-luvun lopussa poissaolojen vaihtelu tasaantuu.

Keskiarvoihin ei tällä kohtaa pysähdytä, niitä käsitellään tarkemmin luvussa 9. *Kvartiileista* voidaan todeta, että tutkimusjakson ensimmäisten valtiopäivien ajalta on vaikea löytää selvää järjestystä mihinkään suuntaan. Kevät 1975 ‘sotkee’ tässäkin tapauksessa. Mutta valtiopäivistä 1983 lähtien vaalikauden kvartiileihin hahmottuu nouseva suunta. Nelivuotisjakson 1987–1990 aikana ala- ja yläkvartiilit vähitellen nousevat, kun poissaolohuiputkin kääntyvät ylöspäin. Vielä selvempää

yläkvarttiileiden nousua näyttää ilmenneen vaalikaudella 1991–1994. Erityisesti sen lopussa poissaoloja on lisännyt 1.1.1995 tapahtunut Suomen liittyminen Euroopan unioniin. Siitä aiheutui parin kuukauden kaksoismandaatti kuudentoista edustajan siirtyessä Euroopan parlamenttiin. Seuraavan vaalikauden eli vuosien 1995–1998 kvarttiileiden suhteellinen tasaisuus ja jopa lasku ovat pitkälti seurausta kansanedustajien osallistumisiin kohdistetusta mielenkiinnosta. Valtiopäivien 1998 poissaoloja on vähentänyt (myös eduskunnan kanslian mukaan) päätös julkistaa poissaolotilastot.

Mutta tutkimuksen koko substanssista taulukot ja tilastot on vasta osa-alue. Kvantitatiivinen aineisto vastaa kysymykseen ‘kuinka paljon’ – ja tämä ei yhteiskuntatieteessä riitä. Tieteenalan olemukseen kuuluu etsiä selityksiä ja säännönmukaisuuksia, ja niitä saadaan asettamalla kysymykset ‘miksi’ ja ‘minkä laatuista’. Tällöin analyysissä siirrytään toisenlaiseen menetelmään eli käsittelemään kohteesta hankittua kvalitatiivista aineistoa.

Poissaolomäärien tunnuslukuihin ja nimenhuutoihin yleensäkin on syytä suhtautua tietyllä varauksella. Varaumia aiheuttavat ennestään jo tutuiksi käyneet ongelmat: vaalikauden aloitusistunnot, usean istunnon päivät ja istunnoissa tapahtuneet äänestykset. Pöytäkirjojen mukaiset läsnäolot nimenhuudossa ovat siten eri asia kuin läsnäolot täysistunnossa. Erot nimenhuudon ilmoittamien ja muuten pääteltävissä olevien poissaolojen välillä ovat toisinaan hyvinkin suuret. Jotta tutkimus ei tahtomattaan välittäisi virheellistä tietoa, on eroja tässä yhteydessä käsiteltävä tarkemmin. Sen takia seuraavilla sivuilla kuvataan taulukossa 7 olleiden minimilukujen sekä kyseisistä istunnoista ‘ohi’ nimenhuudon laskettujen poissaolojen välisiä suhteita. Samalla tavalla tarkastellaan maksimipoissaoloja.

Tarkastelu perustuu pöytäkirjojen tulkintaan, mikä puolestaan nojaa tulkitsijan omaan subjektiiviseen taitoon ymmärtää asia. Ymmärtämisen ja tulkinnan kautta pöytäkirjoista ikään kuin ‘nähdään’ miten asiat ovat istuntosalissa edenneet. Kronologisen käsittelyn sijasta valtiopäivät ryhmitellään yhteen samantapaisten taustojen perusteella. Tällä pyritään paitsi asioiden lyhyeen esittämiseen, myös sellaisten tekijöiden etsimiseen, joiden avulla ennustettavuus olisi mahdollista. Esiin nousee muutamia aikaisemmin esiteltyjä tapauksia, mutta yhtenäisyyden vuoksi ne käsitellään uudelleen. Samoin esiin nousee tapauksia, joiden nimenhuudot ja todelliset poissaolot pitävät paikkansa. Näitä tarkastellaan aluksi omana ryhmänään. Sattumalta muutamilla valtiopäivillä (1975 kevät, 1985, 1988) esiintyy myös sama minimimäärä useamman kerran. Kukin näistä kerroista sijoitetaan asianomaisen otsikon alle.

8.1. Minimimäärät ja yhtäpitävyys

- Valtiopäivien 1975 kevään kolmannen istunnon nimenhuudossa merkittiin poissaolevaksi *kymmenen edustajaa*. Luku kävi yhteen läsnäolleiden ja valtiopäiville

ilmoittautuneiden kanssa. (Ptk. 3/7.2.1975; kaksi muuta kymmenen edustajan poissaoloa kuuluvat lukuihin 8.2. ja 8.3.)

- Valtiopäivillä 1988 nimenhuutojen pienin poissaolijamäärä oli *neljä edustajaa*. Tämä tapahtui kahdesti, ensimmäisen kerran valtiopäivien aloitusistunnossa. Siinä nimenhuuto ja poissaolo olivat yhdenmukaiset. (Ptk. 1/3.2.1988; toinen neljän edustajan poissaolo kuuluu lukuun 8.4.)
- Vaalien jälkeisten valtiopäivien 1991 kokoontuessa poissa olleeksi merkittiin *yksi edustaja*. Koska edellisenä päivänä oli tarkastettu kaikki valtakirjat, aakkosellinen luettelo sisälsi kaksisataa kansanedustajaa. Kun poissa ollut edustaja saapui paikalle heti nimenhuudon jälkeen, eduskunta aloitti vaalikautensa täysilukuisena. (Tarkastusptk. 3.4.1991; ptk. 1/4.4.1991.)
- Vuoden 1997 lokakuussa hallitus sai vastattavaksi välikysymyksen pankkikriisin vahingonkorvauksista. Kello 14 alkaneen istunnon alussa pääministeri antoi välikysymykseen vastauksensa. Tämän jälkeen keskustelua käytiin päiväjärjestyksen ulkopuolella kello 22.54:ään saakka, jolloin varsinaiset asiat pantiin pöydälle ja istunto päättyi. Poissa nimenhuudosta oli valtiopäivien minimimäärä, *neljä edustajaa*, joista yksi saapui paikalle istunnon aikana. (Ptk. 129/21.10.1997.)
- Valtiopäivien 1998 minimäärä oli *kaksi edustajaa*, mikä pitikin paikkansa. Valtioneuvosto oli aikaisemmin antanut päiväjärjestyksen ulkopuolella tiedonannon Suomen osallistumisesta euroalueeseen, ja istunnossa eduskunta äänesti siirtymisestä päiväjärjestykseen. Äänestyksessä olivat vastakkain suuren valiokunnan ehdotus tiedonannon hyväksymisestä ja keskustan eduskuntaryhmän ehdotus siirtymisestä päiväjärjestykseen tiedonantoa hyväksymättä. Äänestyksessä annettiin 135 jaa-ääntä hyväksymisen puolesta, 61 ei-ääntä ja 1 tyhjä, 2 oli poissa. Istunto alkoi kello 13 ja päättyi seitsemän minuuttia myöhemmin. (Ptk. 48/17.4.1998.)

Näistä viidestä paikkansa pitäneistä nimenhuudosta maininnan ansaitsevat ainakin kaksi viimeistä eli valtiopäivien 1997 ja 1998 poissaolojen minimimäärät. Kummankin lajin istuntotyypit ovat nimittäin aiheuttaneet myös poikkeuksellisen suuria poissaoloja kuten jäljempänä maksimipoissaolojen kohdasta C. ja E. ilmenee. Kaikesta päätellen vuoden 1997 pankkikriisin vahingonkorvausvälikysymys ja siihen pääministeri Lipposen antama vastaus koettiin tärkeäksi niin puolue- kuin edustaja- ja ministeritasollakin. Samalla tavalla ykkösasiaksi näyttää nousseen vuoden 1998 valtioneuvoston tiedonanto Suomen osallistumisesta euroalueeseen. Vaikka tämän osalta päiväjärjestykseen siirtyminen on tapahtunut testaamatta valtioneuvoston luottamusta, ovat äänestyksen läsnäolot, vastoin eduskunnan jokseenkin yleisesti omaksumaa ilmiötä, pitäneet paikkansa nimenhuudon kanssa. Merkittävää viimeisen tapauksen runsas osanotto on sikäläkin, että viikonpäivä on ollut perjantai ja istunto harvinaisen lyhyt.

8.2. Minimimäärät ja valtiopäivien aloitukseen liittyvä epätarkkuus

Valtiopäivien alkaessa läsnäoloa kontrolloivat normit ovat olleet aukollisia kuten aiemmin on jo todettu. Aukkojen seuraamukset näkyvät tutkimuksessa pitkin matkaa, jopa poissaolojen minimimäärissä. Läsnäolomerkintöjen täsmällisyyttä olisi parantanut esimerkiksi se, että puhemiehen ilmoitukset saapuneista edustajista olisi siirretty tehtäväksi ennen nimenhuutoa eikä vasta sen jälkeen. Vallinnut ilmoituskäytäntö on ehkä ollut eduskunnalle selvä, mutta pöytäkirjojen lukijalle se aiheuttaa tulkintavaikeuksia. (Valtiopäivien 2002 aloitusistunnossa uusi edustaja ilmoitettiin jo ennen koneellista nimenhuutoa, ptk. 1/4.2.2002.)

- Vuoden 1970 valtiopäivillä oli kaksi täysistuntoa, ensimmäinen ja kolmas, joiden nimenhuudosta *ei ketään* ollut poissa. Koska istunnot olivat vaalikauden aloitusistuntoja, nimenhuudot pidettiin *luettelon mukaan*. *Luettelo* tuli täysilukuisesti istunnon n:o 2 jälkeisenä päivänä, kun viimeinen edustaja esitti valtakirjansa. Täysistunnon n:o 3 nimenhuudossa *kaikki edustajat* todettiin läsnäoleviksi. Sitten puhemies ilmoitti viimeksi saapuneen edustajan oikeuteksi ryhtymään edustajantointaan hoitamaan. Tämän jälkeen puhemies totesi edustajan läsnäolevaksi. Mitä siis nimenhuudon ‘kaikki’ tarkoitti? Tarkoittiko se puhemies mukaan lukien 199:ää kansanedustajaa, jolloin saapunut edustaja katsottiin nimenhuudosta poissaolevaksi? Vai tarkoittiko se 200 edustajaa, olivathan kaikki valtakirjat tarkastetut, jolloin saapunut edustaja todettiin läsnäolevaksi kahteen kertaan? (Ptk. 1/3.4.1970; ptk. 3/9.4.1970.)
- Kevätistuntokaudella 1975 nimenhuutojen pienin poissaolijamäärä oli *kymmenen edustajaa*. Tämä tapahtui kolme kertaa, istunnoissa numerot yksi ja kolme, sekä kerran toukokuussa (n:o 47). Numerossa yksi puhemies ilmoitti uudesta edustajasta, mutta tämä *saapui paikalleen istuntosaliin* vasta nimenhuudon jälkeen. Nimiä huudettaessa salista siis puuttui yksitoista edustajaa. (Ptk. 1/4.2.1975; toiset kymmenen edustajan poissaolot luvuissa 8.1. ja 8.3.)
- Syysistuntokaudella 1975 sama epätarkkuus toistui. *Luettelon mukaisesta* ensimmäisen istunnon nimenhuudosta *ei ketään* ollut poissa. Eduskunnan täysilukuisuus toteutui kuitenkin vasta nimenhuudon jälkeen, kun puhemies ilmoitti viimeisen saapuneen edustajan läsnäolevaksi. (Ptk. 1/1.10.1975.)
- Vaalikauden alkaessa 1983 merkittiin kolmannessa istunnossa “läsnäoleviksi kaikki ilmoittautuneet edustajat”, *ei ketään* ollut poissa. Sillä hetkellä salissa istuikin (puhemies mukaan lukien) 199 edustajaa, joista kolme ilmoitettiin valtakirjansa tarkistuttaneeksi ja istunnossa läsnäolevaksi vasta nimenhuudon jälkeen. Salista puuttui yksi edustaja, joka ilmoitettiin valtakirjansa tarkistuttaneeksi, mutta ei läsnäolevaksi, sillä hänelle myönnettiin vapautus sairauden takia. Koska ilmoitus ja myöntäminen tapahtuivat nimenhuudon jälkeen, edustajaa ei merkitty poissaolevaksi. Istunnon poissaolijoiden todellinen lukumäärä oli siten yksi, mistä siitäkin tuli koko valtiopäivien pienin yhtäaikainen poissaolo. (Ptk. 3/12.4.1983.)

- Valtiopäivien 1985 pienin poissaolijamäärä oli *viisi edustajaa*. Se kirjattiin ylös kahtena päivänä; ensimmäisen kerran valtiopäivien toisessa täysistunnossa. Mutta toisen istunnon nimenhuudossa kävikin niin, että kolme edustajaa, jotka eivät vielä olleet saapuneet valtiopäiville, jäivät merkitsemättä poissaoleviksi. Heidät oli mainittu poissaolijoina ensimmäisessä istunnossa, mutta ei mainittu enää toisessa. Toisen istunnon todellinen poissaolijamäärä oli siten kahdeksan edustajaa. (Ptk. 2/7.2.1985; toinen viiden edustajan poissaolo luvussa 8.4.)
- Vaalikauden alkaessa 1987 aloitusistunnon nimenhuudossa merkittiin läsnäoleviksi kaikki luettelossa mainitut edustajat, *ei ketään* ollut poissa. Mutta nimenhuudon jälkeen ilmoitettiin läsnäolevaksi vielä yksi edustaja, samalla tavalla ilmoitettiin kolmannessa täysistunnossa nimenhuudon jälkeen. Ensimmäisestä istunnosta puuttui siten yksi edustaja. (Ptk. 1/2.4.1987; ptk 3/7.4.1987.)
- Vaalikauden 1995 aloitusistunnossa olivat kaikki luettelossa mainitut edustajat läsnä, *ei ketään* ollut poissa. Todellisuudessa tämä tarkoitti 197:ää valtakirjaa. Poissa oli kolme edustajaa, jotka esittivät valtakirjansa vasta toisena istuntopäivänä. (Ptk. 1/28.3.1995; ptk 2/29.3.1995.)

Yllä olevan ryhmän kvalitatiivinen aineisto täydentää aikaisemmin esillä ollutta kvantitatiivista aineistoa. Esitettyjä tapauksia voidaan 'lukea' myös sodanjälkeisille valtiopäiville ilmoittautumista kuvaavasta taulukosta numero 4 (luvussa 6.2.). Lukijan kannalta ongelmallista voi olla se, että tapausten tajuaminen vaatii jonkinasteista perehtymistä eduskunnan nimenhuuto- ja kirjaussysteemiin. Kansanedustajien kannalta harmillista ja vähemmän oikeudenmukaista on taas se, että tämänkin tutkimuksen tilastoihin jää epätarkkuuksia, joiden korjaaminen vaatisi hienoista nimenhuutojen falsifiointia. Tältä pohjalta on ymmärrettävää, jos kansanedustajat suhtautuvat tiedotusvälineiden tai muiden laatimiin poissaololuetteloihin torjuvasti. Joku edustaja saattaa nimenhuutojen perusteella nousta luetteloon, mutta todellisuudessa häntä enemmän poissa ollut edustaja ei. Nimi luettelossa voi vaalien tullen maksaa edustajanpaikan. Nimenhuutojen epätarkkuuksiin vedottiin jo 1950-luvulla silloisten läsnäolijamittausten yhteydessä (ks. luku 9.).

8.3. Minimimäärät ja äänestyspoissaolot

Tässä ryhmässä nimenhuutojen pienimmät poissaolijamäärät muuttuvat huomattavasti suuremmiksi, kun luvut lasketaan saman istunnon äänestyskistä. Kaksi tapausta tulee vaalikaudelta 1991–1994. Sen aikana eduskunta piti yhteensä 624 nimenhuutoa, mukaan lukien ne täysistunnot, joissa kirjattiin läsnäoleviksi edellisen istunnon osanottajat. Koko vaalikauden aikana eduskunnassa ei ollut yhtään lainsäätämiseen tai välikysymykseen liittynyttä täysistuntoa, jonka nimenhuudossa kaikki kansanedustajat olisivat olleet samaan aikaan läsnä. Sen sijaan sellaisia

istuntoja, joiden nimenhuudosta merkittiin poissa olleeksi vain yksi edustaja oli kolme.

- Kevätistuntokaudella 1975 nimenhuudoista oli vähimmillään poissa *kymmenen edustajaa*. Tämä tapahtui kolme kertaa, istunnoissa numerot yksi ja kolme, sekä kerran toukokuussa. Toukokuun istunnossa, eduskunnan äänestäessä hallituksen talouspolitiikkaa koskeneesta välikysymyksestä, poissaolijoiden määrä vaihteli 11:sta 12:een. (Ptk. 47/9.5.1975; muut kymmenen edustajan poissaolot luvuissa 8.1. ja 8.2.)
- Valtiopäivien 1980 nimenhuutojen pienin poissaolijamäärä oli *kaksi edustajaa*, lokakuun lopun istunnossa, jossa ensimmäisenä asiana käsiteltiin valtioneuvoston päätöstä suhdannetalletusten suorittamisesta. Kahdesta äänestyksestä, jotka ajoittuivat pian nimenhuudon jälkeen, oli poistunut ensin 10 ja sitten 18 edustajaa. (Ptk. 97/30.10.1980.)²
- Valtiopäivien 1993 syyskuinen ydinvoimalaitosyksikön rakentamista koskenut täysistunto alkoi *yhden edustajan* poissaololla. Äänestettäessä ydinvoimalaitosta koskeneesta valtioneuvoston periaatepäätöksestä poissaolijoiden määrä nousi kahdeksaan huolimatta siitä, että istunto oli kestoltaan lyhyt, noin puoli tuntia. (Ptk. 101/24.9.1993.)
- Valtiopäivien 1994 marraskuussa pidetyn, mm. EU-jäsenyyttä ja yhteistä maatalouspolitiikkaa koskeneen täysistunnon nimenhuudosta oli poissa *yksi edustaja*. Tämä piti paikkansa äänestettäessä maatalouslainsäädännöstä, mutta äänestettäessä teleliikenteen verottamisesta salista puuttui 18 edustajaa. Sato-vahinkojen korvaamislain muutoksen tullessa äänestykseen salista oli poistunut 45 edustajaa. Istunto kesti vajaat kaksi tuntia. (Ptk. 122/18.11.1994.)

Poissaolo äänestyksestä ei välttämättä merkitse poissaoloa koko eduskunnasta. Edustaja on voinut poistua salista tarkoituksenaan välttää äänestys. Kun edustajan kannattajakunta on yleensä heterogeeninen, on arkaluontoisissa asioissa vaikea ottaa kantaa puoleen tai toiseen. Vaikeus saattaa syntyä myös oman vakaumuksen, ryhmän ja hallitus/oppositio -asetelman välille. Näin näyttää käyneen valtiopäivien 1993 ydinvoimalaäänestyksessä, jossa edustajien äänestyskäyttäytymiset on kirjattu pöytäkirjaan. Runsas kolmekymmentä edustajaa on äänestänyt tyhjää ja äänestyksen aikana kaksi RKP:n ministeriä on poistunut salista (Norrback, Rehn E.). Kannanottamisen vaikeudesta kirjoittaa kirjeessään eräs anonymi kansanedustaja. Edustajan mukaan “kukaan ei äänestäjistään tunne kuin murto-osan”. Kun äänestäjäkunta jakautuu “puolet–puolet ydinvoiman kannattajiin ja vastustajiin – – – (o)lisiko tässä tilanteessa oltava äänestämättä että ei olisi ketään vastaan?” (Kirje, maaliskuu 1999.) Toisentyypiseltä sen sijaan vaikuttaa ryhmän viimeinen eli

² Jo vuosien 1954–1957 valtiopäivillä äänestyksistä oli poissa keskimäärin 18–26 edustajaa, syksyn 1958 valtiopäivillä 17 edustajaa. Viimeksi mainitun poissaoloennätys äänestyksestä oli 58 edustajaa. (Veronmaksaja 1/1958; 2/1959.)

marraskuun 1994 istunto. Siinä on ensin ilmoitauduttu nimenhuudossa ja äänestetty poliittisesti tärkeässä maatalousasiassa, mutta sitten mitä ilmeisemmin poistuttu koko eduskunnasta.

8.4. Minimimäärät ja peräkkäisten istuntojen äänestyspoissaolot

Valtiopäivien 1985, 1988, 1989, 1990, 1992 ja 1996 minimipoissaolot ovat sattuneet sellaisiksi päiviksi, jolloin istuntoja on ollut useampia. Samana päivänä pidettävissä istunnoissa nimenhuuto toimitetaan vain ensimmäisessä, muissa nimenhuudoissa läsnäoleviksi merkitään edellisen istunnon osanottajat. Tämän takia ensimmäisen istunnon poissaolot kertautuvat sekä pöytäkirjoissa että tämän tutkimuksen tilastoissa. Nimenhuutojen poissaolijamäärät jäävät kuitenkin jälkeen siitä, mitä äänestyskone on samoista istunnoista ilmoittanut. Jotkut edustajat ovat toisin sanoen olleet ensimmäisen istunnon alussa paikallaan ja saaneet siten läsnäolomerkinnän koko päiväksi, mutta poistuneet sitten salista. Useamman edustajan kohdalla poistuminen näyttää tapahtuneen pian nimenhuudon jälkeen. Tutkimuksen näkökulmasta **kansanedustajan työmoraali tai sen puuttuminen kulminoituu juuri tässä: nimenhuutomerkintöjen, poistumisten ja äänestysten välissä**. Keskeistä ei ole varsinaisesti poissaolo, vaan se, että ilmoituu läsnäolevaksi eikä sitä sitten olekaan. Tällainen ilmoittautuja voi olla poissa myös valiokuntakokouksesta (ks. luku 16.2.)

- Valtiopäivien 1985 pienin poissaolijamäärä oli *viisi edustajaa*. Se kirjattiin ylös kahtena päivänä, ensin valtiopäivien toisessa täysistunnossa, ja sitten joulukuuisen tiistain kahdessa perättäisessä, monia äänestyksiä sisältäneessä istunnossa. Näistä ensimmäisen istunnon loppuvaiheessa äänestettiin elinkeinotulon verottamisesta (ptk. 123). Siitä äänestyksestä oli poissa 25 edustajaa. Yhtä kaikki toiseen istuntoon merkittiin “nimenhuudon asemasta – – – läsnäoleviksi ne edustajat [195]³, jotka ottivat osaa edelliseen istuntoon” (ptk. 124). Välittömästi tämän merkinnän jälkeen eduskunta äänesti maatalousyrittäjien eläkelaista. Siitä oli poissa enemmän kuin ensimmäisen istunnon äänestyksestä eli 28–29 edustajaa. (Ptk. 123–124/17.12.1985; toinen viiden edustajan poissaolo luvussa 8.2.)
- Valtiopäivillä 1988 nimenhuutojen pienin poissaolijamäärä oli *neljä edustajaa*; ensimmäisen kerran aloitusistunnossa, mikä piti paikkansa, ja toisen kerran marraskuisena kolmen istunnon päivänä. Marraskuun istuntopäivänä, ensimmäisen istunnon loppuvaiheessa, salista oli äänestyskoneen mukaan poistunut 55 edustajaa (ptk. 131). Silti toisessa, puoli kahdeksalta illalla alkaneessa istunnossa merkittiin läsnäolevaksi samat 196 edustajaa, jotka olivat olleet nimenhuudossa kahden aikaan päivällä. Toisen istunnon aikana esimerkiksi tulo- ja varallisuusverolaki äänestettiin pöydälle 66 edustajan ollessa poissa (ptk. 132). Tästä huolimatta veroasioita käsitelleessä kolmannessa istunnossa

³ Puhemies mukaan lukien. Todellisuudessa puhemies ei osallistu nimenhuutoon.

merkittiin poissa olleeksi vain neljä edustajaa. Istunto alkoi kahdeksan aikaan illalla ja päättyi ilman äänestyksiä heti puolenyön jälkeen (ptk. 133). (Ptk. 131–133/29.11.1988; toinen neljän edustajan poissaolo luvussa 8.1.)

- Valtiopäivien 1989 joulukuussa oli samana päivänä neljä täysistuntoa. Ensimmäisestä istunnosta (ptk. 146) oli poissa kuusi kansanedustajaa. Edustajia saapui paikalle niin, että viimeisestä, kello 18 alkaneesta istunnosta (ptk. 149) oli virallisesti poissa *kolme edustajaa*. Kuitenkin 19 minuuttia kestäneen istunnon verotusta koskeneista äänestyksistä kone ilmoitti poissa olevaksi 66–67 edustajaa. (Ptk. 146–149/15.12.1989.)
- Kesäkuussa 1990 pidettiin kolmen istunnon päivä, jolloin ensimmäisen istunnon nimenhuudosta puuttui yhdeksän edustajaa. Kaksi saapui paikalle niin, että kolmannelta istunnosta kello 19 oli virallisesti poissa valtiopäivien minimimäärä, *seitsemän edustajaa* (ptk. 72). Kun eduskunta äänesti mm. rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksesta, poissaolijoiden määrät vaihtelivat välillä 84–91. (Ptk. 70–72/5.6.1990.)

Samojen valtiopäivien aikana, mutta vuoden 1991 puolella, helmikuun istunnon ensimmäisenä aiheena olivat välikysymykset Holkerin hallituksen talous- ja työllisyyspolitiikasta (ptk. 176). Koska kyseessä oli luottamusäänestys, nimenhuudot ja välikysymysäänestykset pitivät suhteellisen hyvin paikkansa, poissa oli *seitsemän*, mutta kun eduskunta siirtyi päiväjärjestykseen ja äänesti puolustustilalaista, poissa oli 84–89 edustajaa. Siitä huolimatta toiseen istuntoon kirjattiin läsnäolevaksi 193 edustajaa. (Ptk. 176–177/5.2.1991.)

Paremmiin ei käynyt samojen valtiopäivien viimeisenä istuntopäivänä, jolloin kahdesta istunnosta jälkimmäisestä olisi läsnäolomerkinnän mukaan pitänyt olla poissa *seitsemän* (ptk. 186). Lait poliisiin hallinnosta, Kyrönjoen erityispuolustuksesta ja valtion paikallishallinnon kehittämisestä äänestettiin lepämään yli vaalien 38–40 edustajan ollessa poissa. (Ptk. 185–186/15.2.1991.)
- Valtiopäivien 1992 pienin poissaolijoiden määrä oli *kaksi edustajaa*. Tämä kirjattiin maaliskuun kahdessa perättäisessä istunnossa käsiteltäessä mm. hallituksen esitystä lisätalousarviosta sekä päiväjärjestyksen ulkopuolella ollutta valtioneuvoston tiedonantoa EY-jäsenyydestä. Kuitenkin jo ensimmäisen istunnon tulliverolakiäänestyksestä puuttui 44 edustajaa. Toisessa istunnossa, jossa eduskunta käsitteli päiväjärjestyksen ulkopuolella ollutta selontekoa ulkopoliitiikasta, ei äänestetty. (Ptk. 22–23/18.3.1992.)
- Vuoden 1996 itsenäisyyspäivän jälkeen eduskunta jatkoi juhlaa edeltäneenä päivänä (ptk. 165) alkanutta keskustelua lääninuudistuksesta. Vaikka keskustelupäivä oli lauantai, oli ensimmäisestä, kello kymmenen aamulla alkaneesta istunnosta (ptk. 166) poissa vain 22 edustajaa. Näistä 19 saapui paikalle, joten poissaolijoiden määrä laski kolmeen. Toisen täysistunnon (ptk. 167) äänestyksestä puuttui silti neljä edustajaa, sillä yksi saapuneista oli poistunut pian ilmoittautumisen jälkeen. Koska nimenhuutoa ei ollut, *kolme edustajaa* oli virallisesti poissa myös viimeisestä, kello 18.45 alkaneesta istunnosta (ptk. 168). Siinä keskustelun kohteena olivat muiden muassa lääninuudistus, velka-

järjestely ja laki valtakunnansyyttäjistä. (Ptk. 165/5.12.1996; ptk. 166–168/7.12.1996.)

Kun istuntoja saattaa olla saman päivän aikana jopa neljä peräkkäin, on edustajan kannalta järkevää käydä painamassa läsnäolonappia vaikka muuten eduskuntaan ei ehtisikään. Tyhjiksi jääneet tuolit paljastuvat kuitenkin äänestyksistä – ongelma, joka ei ole uusi. Satunnainen pöytäkirjojen selaaminen nostaa esiin vaikkapa joulunalusviikon 1948. Silloin joulukuun 21 päivänä eduskunta kokoontui kahteen istuntoon (ptk. 47–48), joista toisessa merkittiin läsnäoleviksi ensimmäisen istunnon osanottajat. Nimenhuudon perusteella poissaolijoita oli yksitoista, mutta äänestysten perusteella määrä nousi pariinkymmeneen. Äänestyspoissaoloja on kritisoitu niin eduskunnan ulkopuolella kuin istuntosalissakin (aiheesta esim. luvuissa 7.2. ja 9.). Erään entisen kansanedustajan anonyymin näkökannan mukaan kyse on perimmäältään ryhmäsidonnaisuudesta. Tärkeät päätökset turvataan ryhmien tekemällä sovitulla tavalla. Jos eduskunta tekee poissaolojen takia ”sattumanvaraisia” päätöksiä eli poikkeaa ryhmien kesken sovitusta menettelystä, ongelma on olennainen työn tulosten kannalta, mutta ei muutoin.

8.5. Maksimimäärät ja niiden taustatekijät

Hallitusmuodon mukaan Suomen kansaa edustaa eduskunnassa kaksisataa kansanedustajaa. Lain tämän kohdan toteutumisen kannalta eivät henkilökohtaiset poissaolot ole niinkään oleellisia, vaan kaikki poissaolot yhdessä. Jos täysistunnon nimenhuudosta on poissa 77 tai 99 kansanedustajaa kuten oli keväällä 1993 (ptk. 23/17.3.; ptk. 40/21.4.), voiko läsnäolijoistakaan enää käyttää nimitystä eduskunta? Kun päätösvaltaisuussäännöstöä ei ole, eduskuntatyö etenee toisinaan näinkin pienellä kokoonpanolla. Merkillepantavaa on, että myös määräänemmistöä käytettäessä perustana ovat annetut äänet, ei eduskunnan jäsenmäärä (PL 41.2 §, 73 §).

Neljäsosan eli vähintään 50 kansanedustajan poissaolo nimenhuudosta ei ole millään tavoin poikkeuksellista. Esimerkiksi valtiopäivillä 1994 se kirjattiin 37 kertaa. Ei edes 90 kansanedustajan poissaolo ole harvinaista, se määrä saavutettiin vuosien 1990–1998 kaikilla valtiopäivillä. Valtiopäiväjärjestystä laadittaessa näin suuria poissaoloja tuskin osattiin odottaa, muuten ehkä päätösvaltaisuudelle olisi asetettu jonkinlainen henkilöraja. Edustajan ohella avainasemassa ovat olleet myös eduskuntaryhmät. Ne ovat käsitelleet lomanpyyntöjä ja toimineet siinä asiassa omaksutun tavan mukaisesti.⁴

⁴ ”Poissaololupa on automaatti”, totesi Ilta-Sanomat perinteisessä kansanedustajien poissaoloja listanneessa kirjoituksessaan. Lehden mukaan poissaolopyynnön voi esittää puhelimella eduskuntaryhmän sihteerille, jonka jälkeen ”järjestelmä toimii takuuvarmasti”. Ryhmä puoltaa lupapyyntöä, ja puhemiesneuvoston jälkeen puhemies kopauttaa luvan hyväksytyksi täysistunnon alussa. Lupa-automaatiikasta lehti muistaa vain yhden poikkeuksen: ryhmänjohtaja Pertti Paasio (sdp) ei

Eduskunnan poissaolomäärien nousua – ja lopulta laskua – voi tarkastella hyvinkin yksinkertaisella toimenpiteellä. Asetetaan esimerkiksi valtiopäivät alekkain ja katsotaan, montako *kertaa* nimenhuudosta on ollut poissa vähintään neljännes eduskunnasta eli *50 kansanedustajaa tai sitä enemmän*. Asetetaan sitten näiden rinnalle niiden täysistuntojen *määrät*, joista läsnä- ja poissaolot on laskettu. Huomataan, että neljänneksen poissaolot ovat lisääntyneet eri suhteessa (enemmän) kuin istuntojen määrät. Hyppäys vuoden 1989 kohdalla paljastaa, miten muutos merkitä läsnäolevaksi myös kesken istunnon saapunut on vaikuttanut nimenhuutoon. Seuraavassa valtiopäivät ryhmitellään viiteen ryhmään. Ensimmäisen ryhmän neljät valtiopäivät kuuluvat eri vaalikausiin, muut ryhmitellään vaalikausittain.

Vp.	Poissa 50 ed. tai enemmän	Istuntojen määrä
1970	1 kerran	91 istuntoa
1975k	1 kerran	59 istuntoa
1975s	1 kerran	67 istuntoa
1980	2 kertaa	121 istuntoa
1983	1 kerran	85 istuntoa
1985	4 kertaa	109 istuntoa
1987	3 kertaa	79 istuntoa
1988	4 kertaa	120 istuntoa
1989	18 kertaa	125 istuntoa
1990	14 kertaa	152 istuntoa
1991	4 kertaa	108 istuntoa
1992	16 kertaa	184 istuntoa
1993	26 kertaa	158 istuntoa
1994	37 kertaa	174 istuntoa
1995	15 kertaa	119 istuntoa
1996	25 kertaa	164 istuntoa
1997	24 kertaa	148 istuntoa
1998	17 kertaa	179 istuntoa

Jos rajaksi asetetaan *90 kansanedustajan* poissaolo nimenhuudosta, on se saavutettu tämän tutkimuksen valtiopäivillä vuodesta 1990 lähtien. Yli puolet eli vähintään *100 kansanedustajaa* on ollut poissa nimenhuudosta kuusi kertaa. Kolme

yllättäen hyväksyntykään Seppo Tikan (sdp) vapautusta, mutta puhemiesneuvosto puolsi ja lupa tuli. (IS 2.9.1997.)

neljäosaa eli vähintään 150 edustajaa on ollut poissa kerran. Tämä tapahtui kesäkuussa 1995, kun yöistunnossa juhannuksen alla kirjattiin poissaolojen huippu, 155 edustajaa (ptk. 42/16.6.1995). Saman vaalikauden viimeisenä vuonna, valtiopäivillä 1998, sadan edustajan rajaa ei enää ylitetty. Silloin poissaoloja rajoittivat tiedotusvälineiden seuranta ja eduskunnan päätös siirtää läsnäolotiedot internet-sivuille. Yhdeksänkymmenen ja sadan henkilön poissaolot kirjattiin seuraavasti:

Vp.	Poissa 90 ed. tai enemmän
1990	1 kerran
1991	2 kertaa
1992	1 kerran
1993	1 kerran
1994	2 kertaa
1995	3 kertaa
1996	1 kerran
1997	1 kerran
1998	1 kerran

Vp.	Poissa 100 ed. tai enemmän
1994	1 kerran
1995	3 kertaa
1996	1 kerran
1997	1 kerran

Missä sitten on suurien poissaolojen syy? Eduskunnan toiminnassa, kansanedustajissa itsessään vai käsiteltävissä asioissa? Eivät suuret poissaolot voi sattumien summiakaan olla. Tuntemalla taustatekijöitä voitaisiin ehkä päästä jonkinlaiseen olosuhteiden ennakkointiin ja sitä kautta vastaavien suurten määrien välttämiseen. Taustatekijöiden löytämiseksi valtiopäivät 'niputetaan' yhteen vielä kerran ja luetteloidaan kirjaimin A–E.

A. Yöistunnot ja joulukuun/juhannuksen kiireet

- Syksyn 1975 valtiopäivien maksimipoissaolo oli 61 edustajaa. Se kirjattiin ylös muutamaa päivää ennen joulua, yöistunnossa, joka alkoi lauantaita vasten yöllä kello 1.35 ja päättyi kello 1.37 (ptk. 55). Istunto oli lyhyt ja rutiiniluonteinen, ja siitä luvatta oli poissa 58 edustajaa. Seuraavasta, kello 2.00–2.53 pidetystä

istunnosta oli poissa 42 edustajaa. Äänestyksissä edustajia oli kuitenkin paikalla enemmän kuin nimenhuudossa, niissä poissaolijoiden määrät vaihtelivat välillä 37–47. (Ptk. 55–56/20.12.1975.)

- Valtiopäivien 1983 poissaoloennätys 85 edustajaa syntyi joulukuun kiireisellä istuntoviikolla ja yöistunnossa, joka alkoi kello 0.25 ja päättyi kello 1.12 perjantaita vasten yöllä (ptk. 85). Lomanpyyntöjä ei esitetty, mutta ilman lupaa oli poissa 81 edustajaa. Kun eduskunta kokoontui päivällä uudelleen, poissa oli vain kahdeksan edustajaa. (Ptk. 85–86/9.12.1983.)
- Valtiopäivien 1991 maksimipoissaolo nimenhuudosta oli 91 edustajaa. Tämä tapahtui joulua edeltäneellä viikolla, tiistaiamuna kello 3.00 yöllä, istunnossa, jonka aiheena oli ensimmäiseen käsittelyyn tullut työttömyyskassalain muutos (ptk. 112). Vaikka istunto oli jatkoa juuri päättyneelle edelliselle täysistunnolle (joka puolestaan oli alkanut maanantaina kahdelta päivällä ja kestänyt melkein kolmetoista tuntia), salissa pidettiin, ilmeisesti vuorokauden vaihtumisen takia, nimenhuuto. Sen 91 poissaolijasta ilman lupaa oli 81 edustajaa. Samat poissaolot merkittiin ylös seuraavassa, kello 3.25 alkaneessa lyhyessä istunnossa, jonka päiväjärjestykseen kuuluivat työttömyyskassalain toinen käsittely ja koululakien muutosten esittely (ptk. 113). Tämä istunto päättyi kello 3.38, jolloin kansanedustajat viimein pääsivät kotiin. Seuraava istunto alkoi kello 14 päivällä ja päättyi kahdeksan jälkeen illalla, mutta sen nimenhuudosta oli poissa vain seitsemän edustajaa. (Ptk. 111/16.12.1991; ptk. 112–114/17.12.1991.)
- Valtiopäivien 1995 maksimipoissaolo oli ennätykselliset 155 edustajaa. Tämä tapahtui kello 0.15–0.49 pidetyssä perjantain vastaisessa yöistunnossa, mutta ei vähän ennen joulua vaan vähän ennen juhannusta. Istunnon suurimpana aiheena oli toisessa käsittelyssä ollut opintotuen leikkaus. Tyhjille seinille keskustelut eivät silti kaikuneet, sillä erään puheenvuoron mukaan (s. 1014) salissa istui 44 edustajaa. Poissaolijoista yksityisasioiden puolesta oli 18, virka-asioilla ja sairaana 1, mutta 135 oli poistunut ilman lupaa. (Ptk. 42/16.6.1995.)
- Valtiopäivien 1996 maksimipoissaolo 114 edustajaa liittyi keskusteluun energia-verotuksesta. Keskustelu käytiin joulukuun kiireiden aikaan tiistaita vasten yöllä kello 1.30–1.54 (ptk 172). Sitä oli edeltänyt maanantaina pidetyt kolme täysistuntoa ja niiden aiheuttama runsaan 25 tunnin työjakso. Yöistunnosta lomina oli pyydetty yksityisasioiden puolesta 96, virka-asioilla oli 3 ja äitiyslomalla 2, ilman lupaa oli poissa vain 13. (Ptk. 169–171/9.12.1996; ptk. 172/10.12.1996.)
- Valtiopäivien 1998 maksimipoissaolo 90 edustajaa kirjattiin ylös yöistunnossa vuorokauden vaihduttua torstaiksi viikkoa ennen juhannusta. Yöistuntoa oli edeltänyt kahdelta keskiviikkopäivänä alkanut täysistunto (ptk. 83). Yöllä käsittelyn kohteena oli kaksi koulutuksen ja opetustoimen lakia. Lakien ensimmäinen käsittely tapahtui kello 00.30 alkaneessa ja kello 2.34 päättyneessä istunnossa. Sen nimenhuudosta oli poissa 90 edustajaa, joista 4 saapui myöhemmin paikalle (ptk. 84). Toinen käsittely tapahtui välittömästi tämän jälkeen

pidetyssä kymmenen minuutin istunnossa. Siitä oli virallisesti poissa 86 edustajaa (ptk. 85). (Ptk. 83/10.6.1998; ptk. 84–85/11.6.1998.)

Edelliset istuntosumat on hyvä esimerkki siitä, miten täysistunnot tapaavat kasautua istuntokausien loppuun ja yöaikaan pidettäviksi. Vaikka eduskunnassa kasaumat ja aikataulut tiedetään, kiireeltä ei ilmeisesti pystytä suojautumaan. Syynä ei ole eduskunta tai edustajien puhutelva vaan taustalla voi vaikuttaa hallituksen aikataulu. Valtioneuvosto lähettää lakiesityksiä epätasaiseen tahtiin. Jos rutiini- luonteisen, muutaman minuutin mittaisen istunnon nimenhuudosta kello kolme yöllä on poissa puolet eduskunnasta, ei se välttämättä kerro kansanedustajista vaan ylipitkistä työpäivistä, epäinhimillisestä työajasta ja tarpeesta organisoida prosessi uudelleen. Aikatauluongelmiin puuttui keväällä 2002 myös eduskunnan pääsihteeri Seppo Tiitinen. Hänen mielestään eduskuntatyön jaksottamisen kannalta hallituksen lainsäädäntösuunnitelma olisi erittäin tervetullut (Kaleva 10.3.2002).

B. Maanantait ja viime hetken kiireet

- Valtiopäivien 1989 maksimimäärä *88 edustajaa* oli poissa eduskunnasta *joulukuuisena maanantaina* ja kahden istunnon päivänä keskusteltaessa seuraavan vuoden tulo- ja varallisuusverotuksesta (ptk. 137). Yksityisasioiden vuoksi poissa oli 61 edustajaa. Toisessa istunnossa käsiteltäessä perhe-eläkejärjestelmän kokonaisuudistusta poissaolijoiden määrä supistui 81:een. (Ptk. 137–138/11.12.1989.)
- Valtiopäivien 1990 enimmäismäärä *97 edustajaa* oli poissa viimeisenä *maanantaina ennen vaalikauden loppumista* (ptk. 181). Yksityisasioiden vuoksi lomaa oli pyytänyt 59 edustajaa, virka-asioilla oli 15, sairaana 4 ja luvatta poissa 19. Päivän aikana eduskunta hyväksyi lakimuutoksen mm. yliopistovirkojen täyttämisestä, käsitteli valtiopäiväjärjestyksen väliaikaista muuttamista säästölakien osalta ja käsitteli ehdotusta hallitusmuodon ja valtiopäiväjärjestyksen valtiontaloutta koskeneiden säännösten muuttamisesta. Pitkän istunnon kuluessa kansanedustajia saapui vähitellen saliin, ja kun illalla kello 19.05 alkoi toinen, vain kuuden minuutin mittainen istunto, siitä puuttui 82 edustajaa. (Ptk. 181–182/11.2.1991.)
- Valtiopäivien 1992 maksimipoissaolo *96 edustajaa* ajoittui kiireiseen aikaan: valtiopäivien *toiseksi viimeiseen istuntopäivään* ja kolmanneksi viimeiseen istuntoon. Siihen eduskunta kokoontui *maanantaina*, helmikuun ensimmäisenä päivänä vuoden 1993 puolella (ptk. 213). Kahdelta päivällä alkaneessa, kuuden minuutin mittaisessa istunnossa ilmoitettiin hallituksen esitysten ja kirjallisiin kysymyksiin annettujen vastausten saapumisesta. Poissaolijoista 59 oli anonut lomaa yksityisasioiden vuoksi. Seuraavana päivänä eduskunta kokoontui vielä

valtiopäivien kahteen viimeiseen istuntoon, ja niissä poissaoleviksi merkittiin 55 ja 45 edustajaa. (Ptk. 213/1.2.1993; ptk. 214– 215/2.2.1993.)

- Valtiopäivien 1997 maksimipoissaolo *104 edustajaa* sattui marraskuun viimeisen viikon maanantaiksi. Poissaolijoista 86 oli yksityisasioidella. Kolmenkymmenen asian listassa ensimmäisenä oli toisen lisätalousarvion lähetekeskustelu. Parituntisen istunnon aikana paikalle saapui yhdeksän edustajaa, joten lopullinen poissaolijamäärä jäi 95:een. (Ptk. 148/24.11.1997.)

Perinteisesti maanantai on ollut eduskuntaistuntojen vapaapäivä. Kiireisimpinä aikoina eduskunta on joutunut kokoontumaan niin maanantaina kuin lauantainakin. Kun päätösvaltaisuusäännöstöä ei ole, täysistunto on toiminut, vaikka osanotto on jäänyt joskus laimeaksi. Kansanedustajille itselleen maanantait eivät varsinaisia vapaapäiviä ole. Silloin edustajat hoitavat maatilaansa, yritystoimintaansa, ansio-työtään tai suhteitaan äänestäjiin, tai istuvat kunnan luottamustehtävissä. Lehtitiedon mukaan kunnallisvaalien 2000 alla noin 130 kansanedustajaa ja 8 valtioneuvoston jäsentä kuului kunnanvaltuustoihin (IL 4.10.2000). Arvoitukseksi jää, miten kansanedustajat ehtivät hoitaa vielä valtuustonkin. Maanantain poissaolo on yksi osoitus siitä, että tehtäviä tapaa kasautua liikaa, jolloin tehtäviä on pakko karsia ja asettaa tärkeysjärjestykseen (tästä myös luvussa 12.).

C. Selonteot ja ulkopuolella päiväjärjestyksen

- Valtiopäivillä 1980 poissa oli enimmillään *58 edustajaa*. Suullisen kyselytunnin jälkeisessä istunnossa lähetettiin ensin lakiehdotus ilman keskustelua suureen valiokuntaan, mutta sen jälkeen jatkui *päiväjärjestyksen ulkopuolella* keskustelu valtioneuvoston perhepoliittista *selonteosta*. Istunto alkoi puoli seitsemän aikaan illalla ja kesti vajaat neljä tuntia. (Ptk. 31/27.3.1980.)
- Valtiopäivien 1985 enimmäismäärä *62 edustajaa* oli poissa keskiviikon istunnosta, jossa istunnon ainoana asiana ja *ulkopuolella päiväjärjestyksen* jatkettiin keskustelua valtioneuvoston terveystoimittisesta *selonteosta*. Poikkeuksellisesti istunnosta oli suurempi osa (26) virkatehtävissä kuin poissa yksityisasioiden (24) vuoksi. Luvattomia poissaoloja (8) oli enemmän kuin sairaustapauksia (4). (Ptk. 26/27.3.1985.)
- Valtiopäivien 1993 poissaoloennätys *99 edustajaa* merkittiin pöytäkirjaan viisi minuuttia kestäneessä täysistunnossa (ptk. 40), missä toinen varapuhemies ilmoitti *päiväjärjestyksen ulkopuolella* valtioneuvoston kulttuuripoliittisen *selonteon* eduskuntaan saapuneeksi. Välittömästi tämän, vain ilmoituksia sisäl-

⁵ Samalla tavalla 70 näyttää olleen poissa valtioneuvoston asuntopoliittisesta selonteosta helmikuussa 1995. Nimenhuudon jälkeen paikalle saapui 15 edustajaa. (Ptk. 195/8.2.1995.)

täneen istunnon jälkeen pidetyssä seuraavassa täysistunnossa selonteko esiteltiin eduskunnalle, ja siinä vaiheessa poissaolijamäärä oli pienentynyt 70:een.⁵ Istunnon aikana edustajia saapui paikalle vielä 25, viimeiset vasta lähempänä puoltayötä, jolloin runonlausuntaakin sisältänyt kulttuurikeskustelu alkoi olla loppuillaan. (Ptk. 40–41/21.4.1993.)

Kolmen tapauksen ryhmästä erityisesti viimeinen mutta jossain määrin myös ensimmäinen kuuluvat luokkaan *ex-tempore*. Istunnosta on oltu runsaslukuisesti poissa luvatta. Ensimmäisessä tapauksessa (1980) luvattomia poissaoloja on ollut 18 ja kolmannessa tapauksessa (1993) melkein puolet poissaolijoista eli 48. Ensimmäisessä tapauksessa luvattomiin poissaoloihin ovat houkutelleet ilman nimenhuutoa toimitettu suullinen kyselytunti ja sen jälkeinen istunnon myöhäinen (klo 18.30) alkamisajankohta. Näidenkin taustalla on voinut vaikuttaa kunnallispolitiikka tai muu luottamustehtävä. Kolmanteen eli vuoden 1993 nimenhuutoon ovat vaikuttaneet päiväjärjestys ja istunnon lyhyys. Saliin on saavuttu vasta seuraavaa keskusteluintuntoa varten. Lyhyen ilmoitusistunnon 48 luvattomasta poissaolijasta on kulttuuripoliittiseen keskusteluun saapunut lopulta 39. Keskimmäisen tapauksen eli vuoden 1985 istunnon virkatehtävien lomanpyynnöt ovat suurimmaksi osaksi olleet peräisin usean päivän kestäneiltä virkamatkoilta. Yleisesti ottaen tässä ryhmässä on jonkin verran päällekkäisyyttä seuraavan istuntotyypin kanssa.

D. Lyhyet ja pitkät istunnot

- Valtiopäivillä 1970 poissaolijoiden maksimimäärä oli *60 edustajaa*. Tämä tapahtui keskiviikkona, istunnossa, jossa käytiin lähetekeskustelu seuraavan vuoden tulo- ja menoarviosta. Taukoineen istunnosta tuli *pitkä*, keskustelu alkoi kello 12 päivällä ja päättyi kello 22.47. Osa edustajista saattoi käydä eduskunnassa nimenhuudon jälkeen, mutta koska istunnossa ei äänestetty eikä tuohon aikaan saapuneita kirjattu pöytäkirjaan, edustajat pysyvät poissaolevina. (Ptk. 51/23.9.1970.)
- Vuoden 1975 kevään valtiopäivillä maksimipoissaolo oli *55 edustajaa*. Keskiviikkopäivänä pidetty istunto oli *pitkä*, se alkoi kello 15 päivällä ja loppui kello 23.31. Päiväjärjestys sisälsi tieliikennelain, maatalousyrittäjien vuosiloman ja aluepoliittiset lait. Tieliikennelain äänestyksestä oli poissa nimenhuutoa vähemmän eli 45–47 edustajaa, maatalousyrittäjien vuosiloman äänestyksestä nimenhuutoa enemmän eli 59–73 edustajaa, ja aluepoliittisten lakien äänestyksestä 73–87 edustajaa. Äänestettäessä kehitysalueiden yritystoiminnan korkotukiluotoista poissaolijoiden määrät vaihtelivat välillä 101–116. Näiden jälkeen keskustelua käytiin lisämenoarviosta. (Ptk. 49/14.5.1975.)
- Valtiopäivillä 1987 maksimipoissaolo *51 edustajaa* tapahtui marraskuussa suullisen kyselytunnin jälkeen pidetyssä, kello 18.30 alkaneessa ja lähes iltakymme-

neen jatkuneessa istunnossa. *Pitkää* työpäivää venytti keskustelu lisämenoarviosta. (Ptk. 66/19.11.1987.)

- Valtiopäivillä 1988 suurin yhtäaikainen poissaolo nimenhuudosta oli *53 edustajaa*. Tämä merkittiin kolme kertaa samana päivänä, istunnoissa, jotka pidettiin perjantaina ja jotka olivat *lyhyitä* ja *rutiniluonteisia*. Kaksi ensimmäistä istuntoa kesti vain muutaman minuutin ja kolmaskin vain reilun tunnin. Poissaolijoiden kokonaismäärä oli silti pienempi kuin se oli äänestyksessä sinä päivänä (luku 8.4.), jolloin eduskunnassa olisi nimenhuudon mukaan pitänyt olla valtiopäivien läsnäoloennätys 196 edustajaa. (Äänestyksestä oli silloin poissa 66 edustajaa.) (Ptk. 41–43/22.4.1988.)

Yhteisten resurssien jakaminen, päätöksenteko valtion talousarviosta, näyttää aiheuttavan paitsi puheenvuoroja myös poissaoloja. Kolmessa edellä esitetystä pitkässä istunnossa keskustelun aiheena on ollut valtion menoarvio. Kevään 1975 istunto osoittaa, että edustajia on saapunut paikalle enemmän kuin heitä on ollut nimenhuudossa, mutta toisaalta edustajia on poistunut ennen lisämenoarvion keskustelua. Tunnetusti täysistuntopuheilla on eduskuntasalia tyhjentävä vaikutus. Puheet suunnataankin usein enemmän suurelle yleisölle kuin edustajakollegoille. Näillehän ei kannata puhua, päätös on poliittinen, sen tekee ryhmä ja puheet voi kuunnella keskusradiosta. Läsnäoloon ei innosta ilmeettömyys puhujapöntössäkään. Puheen sisällön sanelee päivänpolitiikka ja puheen muodon vakaa ja arvokas käyttäytyminen (PL 31.2 §). Budjettikeskusteluihin nähden vuoden 1988 kolme perättäistä istuntoa ovat toisentyypisiä. Ne ovat lyhyitä istuntoja muistuttaen näin edellisen ryhmän viimeistä istuntoparia. Vuoden 1987 osalta on vastaavuutta edelliseen ryhmään sikäli, että täysistunto on alkanut illalla suullisen kyselytunnin jälkeen.

E. Välikysymyskeskustelu (ja ministerien vastaukset)

- Valtiopäivien 1994 poissaoloennätys *104 edustajaa* syntyi marraskuisen maanantaipäivän täysistunnossa käsiteltäessä *välikysymystä* tasavallan presidentin asettaman työllisyysryhmän ehdotusten toteuttamisesta. Kansanedustajista 62 oli pyytänyt vapautusta yksityisasioiden takia, 17 oli virkatehtävissä ja 4 sairaana. Luvatta nimenhuudosta oli poissa 21 edustajaa, joskin näistä moni saapui paikalle istunnon kuluessa niin, että poissa olleiden lopulliseksi määräksi jäi 84. Huolimatta välikysymyksestä monet hallituspuolueiden edustajien paikat olivat tyhjäät ja hallituksestakin paikalla oli vain työministeri (s. 5182). (Ptk. 123/21.11.1994.)

Valtiopäivien 1994 täysilukuisin ja vajain istunto sattui tässä kohtaa peräkkäin. Maanantain välikysymyskeskustelua edeltäneenä perjantaina oli pidetty muiden muassa EU-asioita ja maatalouspolitiikkaa käsitellyt täysistunto (luku 8.3.),

jonka nimenhuudossa oli ollut ainoan kerran koko valtiopäivillä melkein koko eduskunta eli puhemies mukaan lukien 199 kansanedustajaa. Tälläkin saattoi olla osuutensa poikkeuksellisen ja osanotoltaan yleensä ongelmallisen istuntopäivän, maanantain, suurin poissaololukuihin.

Kovin runsasta osanottoa ei tosin ollut saanut osakseen myöskään kuukautta aiemmin esitetty välikysymys Veitsiluoto Oy:n omistusjärjestelyistä luopumisesta. Kauppa- ja teollisuusministerin vastausistunnon nimenhuudosta oli ollut poissa 77 edustajaa, joista 18 saapui paikalle ministerin puheenvuoron jälkeen. (Ptk. 103/26.10.1994.) Laajemminkin välikysymyksiin annetut vastaukset näyttävät aiheuttaneen tyhjiä tuoleja. Vaikka vastausistuntojen poissaolot eivät tarkasti ottaen tämän luvun aihepiiriin kuulukaan, on koko tutkimuksen tematiikkaa ajatellen paikallaan kiinnittää huomio myös niihin.

Välikysymysten läsnäoloja tarkasteltiin kolmen vaalikauden (valtiopäivien 1987–1998) ja samalla kolmen hallituksen, *Holkerin* (kok) ja *Ahon* (kesk) sekä *Lipposen* (sdp) ensimmäisen hallituksen ajalta. Välikysymyksiä oli ollut yhteensä 44 ja vastausistuntoja 43⁶. Vastausistuntojen nimenhuudoista oli ollut poissa keskimäärin 33 edustajaa. Tämä oli enemmän kuin istunnoista yleensä, sillä kolmen vaalikauden keskimääräinen poissaolo nimenhuudoista oli 29 edustajaa. Hallitusten (ja vaalikausien) kesken poissaolot jakautuivat siten, että Holkerin hallituksen (1987–1990) välikysymysvastauksien nimenhuudoista oli ollut poissa keskimäärin 38 edustajaa, Ahon hallituksen (1991–1994) keskimäärin 35 edustajaa ja Lipposen ensimmäisen hallituksen (1995–1998) keskimäärin 26 edustajaa⁷. Välikysymysten aiheista työllisyys ja työttömyys olivat olleet esillä useimmin, viisitoista kertaa. Näistä Ahon hallitus oli saanut vastattavaksi yhdeksän välikysymystä.

Kaikista 43 ministerivastauksesta 14 istuntoa oli kokoontunut nimenhuutoon alle 25 edustajan ollessa poissa, 20 istuntoa oli kokoontunut 26–49 edustajan ollessa poissa ja 9 istuntoa vähintään 50 edustajan ollessa poissa. Alle viidenkymmenen edustajan poissaolot ovat olleet eduskunnan arkipäivää kuten edellä on jo esitetty, suuremmat sitä vastoin herättävät ihmetystä. *Kun ajatellaan välikysymyksen tehtävää parlamentaarisen valvonnan välineenä, keitä ministerien vastaukset eivät ole kiinnostaneet? Opposition jäseniä vai hallituspuolueiden?*

Tämän selvittämiseksi valtiopäivien 1987–1998 vastausistunnoista analysoitiin tarkemmin neljänneseduskunnan eli vähintään 50 edustajan poissaolot. Ne jakautuivat 1990-luvun valtiopäiville ja siten kuin seuraava luettelo esittää. Luettelosta käyvät ilmi täysistunnon numero, päivämäärä ja valtiopäivät, sekä nimenhuudosta poissaolteiden määrä ja välikysymyksen aihe.

⁶ Holkerin hallitus vastasi kahteen välikysymykseen samassa istunnossa 31.1.1991 (ptk. 173/1990 vp).

⁷ Viimeksi mainittua lukua pienensi lokakuussa 1997 pääministerin antama, pankkikriisin vahingonkorvauksia koskenut välikysymysvastaus, jonka nimenhuudosta oli poissa valtiopäivien minimimäärä, neljä edustajaa (käsitelty luvussa 8.1.).

Istunto	Vp.	Poissa nimenh.	Välikysymyksen aihe
Ptk. 44/25.4.	1990	52	hallituksen korko- ja asuntopolitiikka
ptk. 110/24.10.	1990	85	hallituksen asunto- ja asuntokorkopolitiikka
ptk. 49/6.5.	1993	59	hallituksen talous- ja työllisyyspolitiikka
ptk. 109/6.10.	1993	54	kansantalouden muuttaminen työntekoa suosivaksi
ptk. 19/22.3.	1994	56	valtionyhtiöiden yksityistäminen
ptk. 103/26.10.	1994	77	Veitsiluoto Oy:n omistusjärjestelyistä luopu- minen
ptk. 188/1.2.1995	1994	59	hallituksen harjoittama työllisyyspolitiikka,
ptk. 108/25.9.	1996	58	työllisyyden parantaminen
ptk. 56/5.5.	1998	61	perusopetuksen turvaaminen

Nimenhuuto-poissaoloista voidaan yhtä poikkeusta lukuun ottamatta vähentää kesken istunnon saapuneet, joita vähimmillään on ollut 8 (ptk. 108/25.9.1996) ja enimmillään 21 (ptk. 49/6.5.1993). Saapumiset ovat kuitenkin tapahtuneet lähinnä ministerivastauksen jälkeisen keskustelun aikana. Ministerit ovat yleensä antaneet vastauksen istunnon alkuvaiheessa. Mainittu poikkeus on ollut maaliskuussa 1994 (ptk. 19/22.3.) valtionyhtiöitä koskenut välikysymys. Siihen kauppa- ja teollisuusministeri on vastannut lisätalousarvioesityksen äänestysten jälkeen. Istunnon nimenhuudosta on puuttunut 56 kansanedustajaa ja budjettiäänestyksistä 71–74 kansanedustajaa. Ministerivastauksen alkaessa paikalle on saapunut yksi kansanedustaja.

Edellä esitetylle yhdeksälle vastausistunnolle on ollut yhteistä se, että vastaajien eli hallituspuolueiden edustajat ovat olleet poissa noin kaksi kertaa enemmän kuin opposition jäsenet. Enemmistöhallitusten aikana tämä lienee vain niin sanottu tilastollinen todennäköisyys, josta ei voi vetää erityisempiä johtopäätöksiä. Toisaalta vastausistunnoista on ollut poissa opposition jäseniä ja välikysymysten allekirjoittajia. Poissaolojen syyt ovat olleet tavanomaisia lomanpyyntöjä tai pyyntöjä ei ole lainkaan esitetty. Sairaustapauksia vaikuttaa esiintyneen hieman keskimäärästä enemmän. Poissaolijoiden joukossa näyttää toistuvasti olleen myös *samoja henkilöitä*. Suurimmista henkilömääristä on poimittu seuraavaan muutama esimerkki.

- Kahdella valtiopäivien 1990 korko- ja asuntopolitiikkaa koskeneella välikysymysvastauksella on ollut 26 yhteistä poissaolijaa. Näistä 10 on kuulunut oppositioon ja näistä 9 molemman tai jommankumman välikysymyksen allekirjoittajiin.
- Kahdesta valtiopäivien 1993 talous- ja työllisyyspolitiikkaa koskeneesta välikysymysvastauksesta on ollut poissa yhteiset 17 edustajaa. Näistä 5 on kuulunut oppositioon ja 4 allekirjoittajiin.

- Kolmella valtiopäivien 1994 välikysymysvastauksella on ollut 9 yhteistä poissaolijaa. Näistä yksi on kuulunut oppositioon ja allekirjoittajiin. Kahdella vastauksella yhteisiä poissaolijoita on ollut enemmän eli 44. Näistä 13 on kuulunut oppositioon ja 7 välikysymysten allekirjoittajiin.
- Vertailtaessa luettelossa esiintyneen vuoden 1996 yhtä välikysymystä (työllisyydestä) valtiopäivien 1998 välikysymykseen (perusopetuksesta) esiin nousi 19 yhteistä poissaolijaa. Näistä 4 oli opposition jäseniä ja 3 allekirjoittajia.

Kansanedustajien, puolueiden ja vastausistuntojen poissaolojen taulukointi paljasti myös joitakin henkilötason yksityiskohtia:

- Hallituspuolue kokoomuksen naisedustaja oli ollut poissa kaikista luettelon 1993–1994 ja 1996–1998 seitsemästä välikysymysvastauksesta.
- Saman puolueen (kok) johtohenkilöihin kuulunut naisedustaja oli ollut poissa luettelon 1993–1994 ja 1996 viidestä välikysymysvastauksesta.
- Hallituspuolue keskustan pitkäaikainen naisedustaja oli ollut poissa kaikista luettelon 1993–1994 viidestä välikysymysvastauksesta.
- Eri puolueiden jäsenistä (kesk, sdp, vas) yhteensä kuusi henkilöä oli ollut poissa luettelon 1993–1994 neljästä välikysymysvastauksesta.
- Hallituspuolue sdp:n johtava, välillä eduskunnastakin pudonnut miesedustaja oli ollut poissa kaikista luettelon 1990 ja 1996–1998 neljästä välikysymysvastauksesta.

Kun aiheeltaan merkittävätkään välikysymysvastaukset (työllisyys-, asunto- ja korkopolitiikka) eivät ole saaneet kansanedustajia paikalle, voidaan ajatella, että välikysymyksen aihe sinänsä ei ole ollut ratkaiseva tekijä. Sitä ei ilmeisesti ole ollut myöskään asianomainen ministeri, sillä syyskuussa 1996 (ptk. 108/25.9.) pääministeri Lipponen joutui vastaamaan työllisyysvälikysymykseen 58 edustajan ollessa poissa. Vaikuttava tekijä sen sijaan on saattanut olla *wälikysymysten määrä*. Se on vaihdellut vuosien mittaan huomattavasti. Esimerkiksi eräillä 1970- ja 1980-luvun valtiopäivillä välikysymyksiä oli tehty vain yksi tai kaksi (Nousiainen 1991, 189):

Vp.	Välikysymyksiä
1971	2
1977	1
1980	2
1985	2

Edelliseen verrattuna välikysymykset ovat lisääntyneet selvästi 1990-luvulla. Nousua näyttää tapahtuneen erityisesti vaalikausien viimeisillä valtiopäivillä (1990, 1994, 1998). Tarkastellun kolmen vaalikauden aikana välikysymyksiä (joista rauenneet sulkujen sisällä)⁸ on ollut seuraavasti:

Vp.	Välikysymyksiä	(raunneet)
1987	2	(-)
1988	3	(1)
1989	4	(-)
1990	9	(2)
1991	4	(1)
1992	5	(1)
1993	4	(-)
1994	8	(-)
1995	1	(-)
1996	3	(1)
1997	3	(1)
1998	6	(1)
Yhteensä	52	(8)
Toteutuneita välikysymyksiä	44	

Suurin välikysymysten aalto on ajoittunut vuoden 1990 valtiopäiville. Vielä vähän ennen vaalikauden 1987–1990 loppua vasemmistoliitto ja keskustapuolue esittivät Holkerin hallitukselle erilliset, aiheeltaan samat välikysymykset talous- ja työllisyyspolitiikasta. Kysymyksiin valtiovarainministeri vastasi yhteisellä vastauksella (ptk. 173/31.1.1991). Seuraavan vaalikauden ja valtiopäivien 1994 lopussa vasemmistoliitto kumppaneinaan nyt vihreät ja muutama sosialidemokraatti esittivät Ahon hallitukselle välikysymyksen työllisyyspolitiikasta (ptk. 179/24.1.1995). Valtiopäivien 1998 lopulla vasemmistoliitto itse joutui vastaajan asemaan, kun

⁸ “ – – – Sittenkuin välikysymys on eduskunnassa esitetty ja ollut pöydällä johonkin seuraavaan istuntoon, on se, jos vähintään kaksikymmentä edustajaa, välikysymyksen tekijät niihin luettuina, on kirjallisesti ilmoittanut siihen yhtyvän, ilman keskustelua eduskunnassa, puhemiehen toimesta annettava tiedoksi asianomaiselle valtioneuvoston jäsenelle. Valtioneuvoston jäsenen tulee viidentoista päivän kuluessa tiedon saamisesta, aikana, josta hän sopii puhemiehen kanssa, antaa vastaus välikysymykseen, ellei valtioneuvoston puolesta saman ajan kuluessa ilmoiteta, ettei asian laadun vuoksi välikysymykseen vastata, jolloin syyt siihen ovat eduskunnalle ilmoitettavat. – – – . ” (VJ 37 § 2 mom.)

Sama asia hieman selväsanaisemmin on Suomen perustuslain 43 §:ssä ja eduskunnan työjärjestyksen 22 §:ssä. Välikysymykseen tulee vastata eduskunnan täysistunnossa viidentoista päivän kuluessa siitä, kun kysymys on saatettu valtioneuvoston tietoon. Jos välikysymys ei saa kahdenkymmenen edustajan kannatusta, kysymys raukeaa eikä sitä saateta tiedoksi valtioneuvostolle.

keskustapuolue ja kristillinen liitto esittivät välikysymyksen vanhustenhoidosta (ptk. 152/26.11.1998).

Keskustapuolueen joutuessa hallitusvastuun ulkopuolelle vaalien 1995 jälkeen puoluejohtaja Aho korosti maltillista oppositiopolitiikkaa. Maltillisuus toteutuikin, sillä vaalien jälkeisillä valtiopäivillä Lipposen hallitus sai vastattavaksi vain yhden välikysymyksen. Myös kahden seuraavan vuoden aikana pysyteltiin 'normaaleissa' rajoissa, mutta vaalien 1999 alla keskustapuoluekin lähti aiemmin omaksutulle usean välikysymyksen linjalle. Merkilläpantavaa on, että vaaleja edeltävän vuoden välikysymyksistä yksikään ei käsitelty työllisyyspolitiikkaa.⁹

Joko siis välikysymysten aiheet eivät ole olleet kiinnostavia, tai kysymykset käsitellään epäsovivaan aikaan, tai niiden lopputulos on selvä, tai kysymykset ylipäänsä menettävät tehonsa, kun niitä tehtaillaan liikaa.¹⁰ Joka tapauksessa hallituksen valvonta välikysymyksen kautta näyttää olevan lähinnä vain muodollisuus. Välikysymyksestä on tullut tapa, poliittinen manööveri, jolla oppositio vahvistaa asemiaan suurta yleisöä ja ennen muuta vaaleja ajatellen. Hallituksillekaan välikysymykset eivät tule yllätyksinä, sillä kysymykset tehdään usein samoista aiheista ja kalenterista katsoen usein samoihin aikoihin. Välikysymysprosessissa oppositiolle tärkeintä on sen alkamishetki, se istunto, jossa välikysymys esitellään ja johon media kiinnittää suurimman huomionsa¹¹. Ministerin antaessa vastausta asia edustajien ja puolueiden kannalta on tavallaan jo loppuun käsitelty. Siinä vaiheessa

⁹ Allekirjoitettuaan ensimmäisen välikysymyksen syksyllä 1995 keskustan ryhmänjohtaja Aapo Saari sanoi keskustan käyttävän välikysymysvälinettä "harkiten ja säästeliäästi" (HS 11.10.1995). Keskustan puheenjohtaja Esko Aho antoi Antti Tuurin kirjassaan kertoa, että Ahon luonteenlaadulla ei oikein sovi oppositiojohtajaksi. Aholle on vastenmielisiä etsiä vikoja toisten tekemisistä varsinkin kun tietää omasta kokemuksesta, ettei vaikeisiin asioihin ole helppoja ratkaisuja. (Tuuri 1999, 193–194.)

¹⁰ Eduskunnan hiihtokilpailut ja työttömyydestä käyty välikysymyskeskustelu olivat vastakkain helmikuussa 1996. Hiihtokilpailu voitti. Välikysymyskeskustelun nimenhuudosta oli poissa 55 edustajaa ja läsnäoleistakin osa lähti hiihtämään. Puhemies Uosukaisen ja edustaja Aittoniemien mukaan olisi paikallaan harkita täysistuntoon 2/3 päätösvaltaisuusrajaa. (Ptk. 11/21.2.1996; IL 22.2.1996.)

Kansanedustajat olivat joukolla poissa pankkikriisin vahingonkorvausvelvollisuutta koskeneesta Alho-Sundqvist -välikysymyskeskustelusta 22.10.1997. Puhemies Uosukainen sai luetella pitkään puhujavuorossa olleiden nimiä, ennen kuin kohdalle osui edustaja, joka istui salissa ja oli valmis puhujapöytäntöön. (Yleisradio, aamu-uutiset 23.10.1997.) Nimenhuudossa poissaolijamäärä oli 31 (ptk. 130/22.10.1997).

Toukokuun 1998 ensimmäisellä viikolla yli 50 kansanedustajaa oli valiokuntamatkalla. Heiltä jäi kuulematta opetusministerin vastaus välikysymykseen opettajien lomautuksista ja perusopetuksesta. Vastausistunnon nimenhuudosta oli poissa 61, seuraavan päivän keskustelustunnon nimenhuudosta 77 ja luottamusäänestystunnon 59. Poissa olivat tasapuolisesti sekä oppositio että hallituspuolueet. (Ptk. 56–57/5.–6.5.1998; ptk. 60/8.5.1998; HS 5.5.1998; IS 6.5.1998.)

Lokakuussa 1999 toisen valtiovarainministerin asuntopolitiikkaa koskenut välikysymysvastaus kaikui tyhjiille seinille, kun samaan aikaan eduskunnan ravintolassa pidettiin perinteiset nahkiaiskekkerit (IS 13.10.1999). Nimenhuudon aikaan salista puuttui 32 edustajaa (ptk. 69/12.10.1999).

¹¹ Myös Saraviita kirjoittaa välikysymyksen julkisuusarvosta. Kansalaisten huomio kiinnitetään joukkotiedotuksen välityksellä opposition epäkohtina pitämiin seikkoihin. Osapuolet ovat selvillä siitä, että välikysymys ei tule johtamaan hallituksen eroon. (Saraviita 2000, 242.)

äänestysasetelmakin alkaa olla jo tiedossa, eikä vastaus senkään vuoksi kiinnosta kumpaakaan osapuolta. Kaiken taustalla vaikuttaa varmasti myös ikuinen ongelma mielekkäästä ajankäytöstä, asia, johon edustajat itsekin tavan takaa vetoavat. Muis- taen että 1990-luvun alussa poissaolijamäärät selvästi kasvoivat, näyttää siltä, että osa kasvusta on ollut innokkaan oppositiopolitiikan aiheuttamaa.

Kaikesta edellä käsitellystä yhteenvetona voidaan todeta, että on olemassa seikkoja, jotka kansanedustajan läsnäolon kannalta ovat haitallisia tekijöitä. Näitä ovat ainakin liian kiireinen aikataulu istuntokausien loppuvaiheessa, kiireestä joh- tuvat ilta- ja yöistunnot sekä poikkeuksellinen istuntopäivä maanantai. Kiireeseen saattaa liittyä lyhyt ja rutiiniluonteinen istunto, jossa asiat viedään lakisääteisesti eteenpäin, mutta jossa ei käytännöllisesti katsoen tapahdu mitään (sananvaihtoa). Runsaita poissaoloja aiheuttavia tekijöitä ovat myös valtioneuvoston ilmoitukset ja tiedonannot sekä pitkät, lukuisia puheenvuoroja sisältävät istunnot.

9. POISSAOLOT KESKIMÄÄRIN

Veronmaksajain Keskusliitto¹ teki 1950-luvulla useita tutkimuksia kansanedustajien poissaoloista. Ensimmäinen tutkimus käsitti *vaalikauden 1954–1957*, viimeisestä vuodesta tosin vain kevätistuntokauden. Ajanjakson aikana eduskunta oli pitänyt yhteensä 349 täysistuntoa. Niiden nimenhuudoista kansanedustajat olivat olleet poissa 5 862 kertaa. Tämä teki keskimäärin 17 poissaolijaa yhtä istuntoa kohti. Suurimmillaan poissaolot olivat olleet keväällä 1957, keskimäärin 20 edustajaa. Sekä eduskunta että lehdistö kritisoivat tutkimusta sillä, että siinä ei otettu huomioon poissaolojen syitä ja että tutkimus perustui yksinomaan nimenhuutoihin, jolloin se ei voinut olla tarkka. Niinpä Veronmaksajain Keskusliitto teki tutkimuksen uudelleen, nyt laskemalla poissaolot äänestyksistä. Tällä tavalla luvut nousivat vielä suuremmiksi, vuosista riippuen ne olivat 18–26 poissaolijaa. (Veronmaksaja 6/1957; Veronmaksaja 1/1958; Noponen 1982, 293–294; Törnudd 1982, 689–690.)

Kolmannen tutkimuksen Veronmaksajain Keskusliitto teki *syysistuntokaudesta 1958*. Sen aikana eduskunta oli pitänyt 51 täysistuntoa, joista poissaoloja oli kertynyt 578. Siten keskimäärin 12 kansanedustajaa oli ollut poissa jokaisesta nimenhuudosta². Tälläkin kerralla poissaolot laskettiin myös äänestyksistä. Äänestyksiä oli ollut 78, ja poissaoloja 1 340. Tulos oli jälleen nimenhuutoa suurempi eli keskimäärin 17 poissaolijaa. Suurin yhtäaikainen poissaolo äänestyksestä oli ollut 58 edustajaa. (Veronmaksaja 2/1959.)

Noposen mukaan eräessä tutkielmassa tilastoitiin *vaalikautta 1962–1965*. Sen aikana edustajaa kohti oli ollut keskimäärin 28 poissaoloa nimenhuudosta. Vaalikauden alussa uudet edustajat olivat olleet tunnollisesti paikalla, mutta vaalikauden loppua kohti ero kokeneempiin oli tasaantunut. Myös tässä tutkimuksessa ilmeni,

¹ Aktiivinen painostusryhmä, joka Törnuddin (1982, 689) mielestä jo nimellään ilmaisee eräänlaista työnantajan asennetta kansanedustajiin.

² Lehden ilmoittamassa poissaolojen kokonaismäärässä on todennäköisesti painovirhe. Keskiarvon ja lehdessä mainittujen lomanpyyntöjen perusteella määrä on 587. Lomanpyyntöihin palataan luvun 11 toisessa alaviitteessä.

että edustajat olivat olleet poissa äänestyksistä useammin kuin nimenhuudoista. Esimerkiksi vuoden 1962 valtiopäivillä poissaolot nimenhuudoista olivat olleet 14 edustajaa, mutta poissaolot äänestyksistä 18 edustajaa. (Noponen 1982, 294.) Nyt jälkikäteen tehty tarkistuslaskelma osoittaa, että vuoden 1962 nimenhuutojen 14 edustajaa pitää paikkansa. Vaalikauden muut keskimääräiset poissaolot nimenhuudosta ovat olleet vuoden 1963 valtiopäivillä 15 edustajaa, vuoden 1964 valtiopäivillä 15 edustajaa ja vuoden 1965 valtiopäivillä 16 edustajaa.

Martikaisen äänestystutkimuksessa aineistona oli *vuoden 1967 valtiopäivät*. Sen aikana eduskunta oli äänestänyt 230 kertaa. Äänestyksistä 64 edustajaa oli ollut poissa ‘paljon’ eli useammin kuin 30 kertaa. Martikaisen mukaan poissaolo nimenomaan äänestyksistä oli silti vähäisempää kuin oli totuttu ajattelemaan. Käsitys kansanedustajien aktiivisuudesta syntyy helposti sen perusteella, miten edustajat istuvat kuuntelemassa kollegojensa esiintymistä puhujapöytästä. Poissaolot puheiden aikana eivät oikeuta tekemään päätelmiä kansanedustajien aktiivisuudesta. (Martikainen 1970, 35; ks. Noponen 1982, 294.)

Seuraava vuosikymmen, *1970-luku*, kuuluu jo käsillä olevaan tutkimusaineistoon. Valtiopäivien keskimääräiset poissaolot on tässä kohtaa laskettu kirjaamalla jokaisesta nimenhuudosta jokaisen kansanedustajan läsnä- ja poissaolot sekä poissaolosten syyt. Kun tutkimusjakso hajaantuu kolmelle vuosikymmenelle, tarkastelun helpottamiseksi valtiopäivät on jaettu taulukoissa neljään ryhmään. Ryhmistä käytetään nimitystä 70–80-luku, 80-luvun loppu, 90-luvun alku ja 90-luvun loppu.

Ajassa kauimpana oleva 70–80-luku sisältää kuudet valtiopäivät, joille yhteistä on ‘irralisuus’: ne kuuluvat eri vaalikausiin. Irrallisuutta vahvistaa vielä se, että vuosi 1975 jakautuu kevään ja syksyn valtiopäiviin. 70–80-luvun ryhmään kuuluvat valtiopäivät (ja vaalikaudet) ovat:

1970	(1970–1971)		
1975 kevät	(1972–1975k)	1975 syksy	(1975s–1978)
1980	(1979–1982)	1983 ja 1985	(1983–1986)

Taulukon muut ryhmät ovat kokonaisia vaalikausia:

80-luvun loppu	1987–1990
90-luvun alku	1991–1994
90-luvun loppu	1995–1998

Taulukoihin sisältyvät näin vajaan kolmen vuosikymmenen ajalta kaikki vaalikaudet joskaan eivät kaikki valtiopäivät. Vuosituhannen viimeinen vaalikausi jää tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimuksen vaalikausista se poikkeaa sikäli, että sen aikana vaihtuu perustuslaki ja joukko eduskuntatyötä koskevia säännöksiä. Vuosituhannen viimeisen vaalikauden osallistumistiedot saa myös suoraan eduskunnan

internetistä. Mahdollisen erilaisen laskutavan vuoksi internet-sivut eivät ole suoraan verrannollisia tämän tutkimuksen taulukoihin (mihin asiaan palataan luvussa 10.1.).

Ennen kuin keskimääräisiä poissaoloja on mahdollista laskea, on tiedettävä valtiopäivien läsnä- ja poissaolojen yhteissumma. Lisäksi on tiedettävä niiden täysistuntojen määrä, joista aineisto on koottu. Tässä tapauksessa kumpikin on esillä taulukossa numero 8. Sitä seuraavaan taulukkoon, taulukkoon numero 9, on laskettu keskiarvot jakamalla poissaolojen vuosittainen kokonaismäärä täysistuntojen määrällä. Prosenttiluvut on otettu eduskunnan koko vahvuudesta eli läsnä- ja poissaolojen yhteissummasta. Taulukkoon 9 on sijoitettu myös kulloistenkin valtiopäivien järjestys edeltäneisiin vaaleihin nähden.

Mutta ennen taulukoita palataan vielä lyhyesti Veronmaksajain Keskusliiton 1950-luvun tutkimukseen ja käsillä olevan tutkimuksen 1960-luvun tarkistuslaskelman yhteydessä tehtyyn nimenhuutoilastoon. Valtiopäivien 1954–1957 (viimeksi mainitusta vain kevätistuntoa) nimenhuutojen keskimääräiset poissaolot ovat olleet *henkilöinä ja prosenttilukuina* seuraavat (Veronmaksaja 6/1957):

1954	1955	1956	1957k
19	15	15	20
9,5 %	7,5 %	7,5 %	10,0 %

Seuraavalta vuosikymmeneltä olevan vaalikauden eli valtiopäivien 1962–1965 laskelmat osoittavat poissaolojen hieman vähentyneen:

1962	1963	1964	1965
14	15	15	16
7,0 %	7,5 %	7,5 %	8,0 %

Kun näihin lisätään taulukot 8 ja 9, huomataan että 1950–1960-lukujen ja 1990-luvun välillä on eroja. Mutta erot eivät ole niin ilmeiset kuin voisi kuvitella – myös viisikymmenluvulla osattiin olla poissa. Jos sen ajan poissaoloista olisi pidätetty palkkio, pidätys olisi silloisessa rahassa merkinnyt 10–12 milj. markan vuotuista säästöä (Veronmaksaja 6/1957). Vastaavasti yhdeksänkymmenluvun alkupuolella vaikkapa 10 %:n poistaminen edustajien palkkiomäärärahoista olisi merkinnyt vuosittain runsaan 4 milj. markan säästöä. Mutta poissaoloilla on usein perusteensa, ja ne voivat liittyä edustajantehtävän hoitamiseen. Tämän vuoksi massiivinen palkanpidätys on täysin hypoteettinen ja käytännössä mahdoton ajatus.

Valtiopäivien täysistunnot ja niihin osallistumiset																		
Täys- istunnot	1970 91	1975k 59	1975s 67	1980 121	1983 85	1985 109	1987 79	1988 120	1989 125	1990 152	1991 108	1992 184	1993 158	1994 174	1995 119	1996 164	1997 148	1998 179
Poissaoloja	1815	1640	1352	2556	1290	2322	1532	2836	3824	4549	2419	5265	5202	6230	3930	5158	5358	5115
Läsnäoloja	16376	10159	12043	21643	15710	19476	14268	21164	21176	25851	19181	31535	26391	28570	19868	27637	24241	30685
Yhteensä	18191	11799	13395	24199	17000	21798	15800	24000	25000	30400	21600	36800	31593	34800	23798	32795	29599	35800

Taulukko 8.

Aineiston täysistuntojen sekä nimenhuutojen läsnä- ja poissaolojen määrät tutkimuksen valtiopäivillä.

Valtiopäivien järjestykset ja keskimääräiset poissaolot																		
Poissa edustajia	1970 I vp	1975k IV vp	1975s I vp	1980 II vp	1983 I vp	1985 III vp	1987 I vp	1988 II vp	1989 III vp	1990 IV vp	1991 I vp	1992 II vp	1993 III vp	1994 IV vp	1995 I vp	1996 II vp	1997 III vp	1998 IV vp
Keskimäärin	20	28	20	21	15	21	19	24	31	30	22	29	33	36	33	31	36	29
%	10,0	13,9	10,1	10,6	7,6	10,7	9,7	11,8	15,3	15,0	11,2	14,3	16,5	17,9	16,5	15,7	18,1	14,3

Taulukko 9.

Valtiopäivät ja niiden järjestykset vaaleihin nähden sekä nimenhuutojen keskimääräiset poissaolot henkilöittäin ja prosentteina. Henkilömäärät ovat pyöristäen samat kuin keskiarvot taulukon 7 tunnusluvuissa, vaikka laskutapa on toinen. Prosenttilukuihin laskutavan valinta vaikuttaa.

Taulukon 9 mukaan poissaolot eivät ole tasaisesti nousseet pitkän aikavälin kuluessa. Yllättävän suuria poissaoloja on ollut myös tutkimuksen alkuvuosina. Esimerkiksi kevään 1975 keskimääräiset poissaolot ovat hämmästyttävän suuret, varsinkin kun nimenhuutoja on ollut vain 59. Ilmeistä on, että lukua ovat kasvattaneet yhtäältä tulossa ollut kesän 1975 ETY-kokous ja toisaalta ennakointi eduskunnan hajottamisesta ja vaalikiireistä. Sitä, miksi vaalien 1983 jälkeiset poissaolot ovat harvinaisen pienet, on tilastoilla vaikea selittää. Vaalit olivat olleet hallitusvaalit, mikä yhdessä Koivisto-ilmion kanssa oli hetkellisesti nostanut kansan luottamusta politiikkaan (Sänkiaho 1986, 105–109). Vaalit olivat olleet myös voitto SMP:lle, sillä se oli saanut eduskuntaan 17 kansanedustajaa. Veikko Vennamon ‘rosvot kuriin’ -henki leijui siten varsin voimakkaana eduskunnan moraalipoliittisten keskustelujen yllä³. Muutoin taulukon ryhmien pienimmät poissaolijamäärät tulevat ensimmäisiltä valtiopäiviltä 1970, 1975syksy, 1983, 1987 ja 1991, mutta eivät valtiopäiviltä 1995. Tämän yhtä lailla kuin valtiopäivien 1994 poissaoloja on lisännyt Suomen liittyminen Euroopan unioniin. Vuoden 1997 määrissä puolestaan näkyy syy, jollaista ensimmäisen valtiopäiväjärjestyksen laatijat eivät todennäköisesti osanneet kuvitellakaan: viisi äitiyslomaa.

Tutkimuksen yhtenä tavoitteena on ollut etsiä jotain suuntaa poissaolojen määrille. Vuodesta toiseen poissaolot eivät siis ole järjestelmällisesti kasvaneet. Mutta jos katsotaan taulukoita laajempina kokonaisuuksina, poissaolot näyttävät vähitellen hivuttautuneen ylöspäin. Yhtenevä suunta löytyy silloin, kun taulukon *ryhmistä lasketaan keskiarvot*. Lisättynä Veronmaksajain Keskusliiton 1950-luvun tutkimuksilla (valtiopäivät 1954–1957kevät) ja käsillä olevan tutkimuksen 1960-luvun laskelmilla (valtiopäivät 1962–1965) ryhmien keskimääräiset poissaolot henkilöinä ja prosentteina ovat seuraavat:

50-luvun ryhmässä	17 edustajaa (8,6 %)
60-luvun ryhmässä	15 edustajaa (7,5 %)
70–80-luvun ryhmässä	21 edustajaa (10,5 %)
80-luvun lopun ryhmässä	26 edustajaa (12,9 %)
90-luvun alun ryhmässä	30 edustajaa (15,0 %)
90-luvun lopun ryhmässä	32 edustajaa (16,2 %)

³ Vennamon ‘rosvot kuriin’ oli kylläkin leijunut jo 1975 valtiopäivillä. Kirjassaan Kekkos-diktatuurin vankina (1989, 189–190) Vennamo kirjoittaa ryhmänsä yhteenotoista puhemies Sukselaisen ja muun eduskunnan kanssa. Kiistojen yhtenä syynä oli ryhmän puuttuminen kansanedustajien ja ministerien alkoholinkäyttöön ja eduskunnan poissaoloihin. Vennamon mukaan helmikuu 1975 oli eduskunnassa tyhjällä käyntiä, ja “(k)ansanedustajien enemmistö oli jatkuvasti poissa työpaikaltaan” (s. 190). Tämän takia Vennamo odotti puhemiesten panevan toimeen valtiopäiväjärjestyksen rangaistuksia eli palkanpidätyksiä ja “varamiestä tilalle”. Tutkimusaineiston perusteella helmikuun keskimääräinen poissaolo nimenhuudosta on ollut 26 edustajaa. Vennamon kirjelmää eduskunnalle on käsitelty luvussa 7.2.

Vuosi 1975 poikkeaa muista siinä, että se jakautuu kaksiin valtiopäiviin. Niiden sisällyttämistä tutkimusaineistoon voidaan kritisoida sillä, että ne eivät ole pituudeltaan verrannolliset koko vuoden käsittäviin valtiopäiviin. Eivät olekaan. Mutta koska eduskunnan toimintaan sisältyy tällaisiakin työkaksoja, niitä ei haluttu alkuperäisen päätöksen vastaisesti kiertää⁴. Kun eduskunnassa vuoden 1975 kahdet valtiopäivät kulkevat toisistaan erillisinä, kulkevat ne sitä myös tässä tutkimuksessa. Jos silti mielenkiinnon vuoksi kevään ja syksyn 1975 valtiopäivät lasketaan yhteen, saadaan koko vuoden keskimääräiseksi poissaoloksi 24 edustajaa (11,9 %). Tämä ei tee oikeutta syksyn 1975 valtiopäiville, sillä silloin keskimääräinen poissaolo on ollut pienempi eli 20 edustajaa (10,1 %). Keväällä 1975 poissa on ollut keskimäärin 28 edustajaa (13,9 %).

Muutoin tutkimuksen *kevät- ja syysistuntokausien* keskimääräiset poissaolot ovat toisiinsa verrattuina jokseenkin sekavat ja säännöttömät. Eiväthän esimerkiksi pitkät sairauslomat, joita silloin tällöin sattuu, katso aikaa eivätkä paikkaa. Vaalikausien ensimmäisillä valtiopäivillä 1970, 1983 ja 1991 kevään poissaolot ovat olleet pienemmät kuin syksyn, mutta eivät valtiopäivillä 1995. Vaalikausien viimeisillä valtiopäivillä 1994 kevään poissaolot ovat olleet pienemmät kuin syksyn, mutta eivät valtiopäivillä 1990 ja 1998. Koska siis näyttää siltä, että toisistaan irrotettuna kevät- ja syysistuntokausien informaatioarvo katoaa, niihin ei tässä yhteydessä tarkemmin puututa.

Vaalikaudesta 1987–1990 kerrottakoon, että virkaan siirtymisten takia sen aikana eduskunnassa työskenteli yhteensä 206 kansanedustajaa. Poissaoloja nimenhuudosta heille kertyi yhteensä 12 741 ja läsnäoloja 82 459. Jaettuna istuntojen määrällä 476 tämä tekee 26,8 poissaoloa ja 173,2 läsnäoloa yhtä täysistuntoa (nimenhuutoa) kohti. Laskutavasta riippuen tulos hieman vaihtelee, mutta lukuja pyöristäen voidaan todeta, että vaalikauden aikana jokaisesta nimenhuudosta on ollut poissa keskimäärin 26 kansanedustajaa samalla kun 174 edustajaa on ollut läsnä.

Vaalikauden 1991–1994 aikana eduskunnassa työskenteli yhteensä 207 kansanedustajaa. Poissaoloja nimenhuudosta heille kertyi kaikkiaan 19 116 ja läsnäoloja 105 677. Jaettuna istuntojen määrällä 624 tämä tekee 30,6 poissaoloa ja 169,4 läsnäoloa yhtä täysistuntoa (nimenhuutoa) kohti. Vaalikauden aikana nimenhuudosta on näin ollut poissa keskimäärin 30 kansanedustajaa ja 170 edustajaa on ollut läsnä.

Vaalikauden 1995–1998 aikana Euroopan parlamenttiin ja virkaan siirtymisten takia eduskunnassa työskenteli peräti 220 kansanedustajaa. (Henkilöinä 219, sillä edustaja Järvi-lahti ilmoittautui eduskuntaan kahdesti: ensin eduskuntavaalien 1995

⁴ Lisensiaatintutkimukseeni sisältyi alunperin joka viides vuosi valtiopäivien 1970 ja 1990 välillä sekä vaalikausi 1991–1994. Kun 1990-luvun vaihteen poissaoloihin näytti tulevan muutoksia, aineistoon lisättiin valtiopäivät 1983 ja 1988. (Kananen 1999, 7.) Väitöskirjatutkimuksessa 1980-luvun loppu laajennettiin vaalikaudeksi ja aineistoon liitettiin vaalikausi 1995–1998.

jälkeen ja sitten jätettyään europarlamentin marraskuussa 1996.) Poissaoloja nimenhuudosta edustajille kertyi yhteensä 19 561 ja läsnäoloja 102 431. Jaettuna istuntojen määrällä 610 tämä tekee 32,1 poissaolijaa ja 167,9 läsnäolijaa istuntoa (nimenhuutoa) kohti. Kokonaisluvuksi muutettuna 32 edustajaa on ollut poissa nimenhuudosta ja 168 edustajaa läsnä.

10. POISSAOLOT SYIDEN MUKAAN

10.1. Poissaolomäärät ja -prosentit

“— — ehdokkaiksi on asetettava ainoastaan sellaisia henkilöitä, joista tiedetään, että heitä kiinnostaa eduskunnan työ (ja kirjasto) enemmän kuin elävät kuvat ja muut pääkaupungin huvipaikat. Eduskuntaan on valittava miehiä, joille lainsäädännöllinen työ on pääasia ja olo Helsingissä vain toisarvoinen seikka eikä päinvastoin.

Kuinka surullista on ollut todeta myös se, että eräistä kiivaista kieltoain kannattajista ja tekopyhistä raittiusmiehistä on tullut mitä pahimman laatuista ryyppymiehiä jopa suoranaisia porsastelijoitakin julkisissa paikoissa. Kaikki tällainen on pahasta, koska se pilaa ihmisen poliittisen moraalin ja muuttaa kunnollisen maaseutuasukkaan pääkaupungin pilaantuneeksi tyhjäntoimittajaksi. Tästä emme puhu minään ankarana tuomarina, koska olemme oppineet elämän tien varrella näkemään ja ymmärtämään sangen erilaisia ihmistyyppejä. Otimme tähän kappaleeseen puheenaolevan aiheen ainoastaan sen vuoksi, että valitsijat ottaisivat myöskin **moraalipoliittisia näkökohtia** huomioon edustajaehdokkaiden valinnassa.”

(Swentorzetski, Eduskunta ja edustajat, 1935, 24–25.)

Entinen kenraalikuvernöörin kanslian virkamies, sittemmin sosialidemokraattinen kansanedustaja ja ulkoministeri Reinhold Svento (s. 1881 nimellä Swentorzetski) ei silottele sanojaan: kansanedustajan on hoidettava velvollisuutensa ensin ja vasta sitten tulee kaikki muu. Jos asioiden järjestys muuttuu päinvastaiseksi, kärsii poliittinen moraalit, ja kunnollinenkin ihminen pilaantuu tyhjäntoimittajaksi. Sventon sanat ymmärtää helpommin, jos tietää, että kieltoain aikana sekä ennen sitä ja sen jälkeen sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä joutui antamaan varoituksia ja jopa erovaatimuksia jäsenilleen alkoholinkäytön ja muun “epäsopivan ajanvietteen” takia (von Bonsdorff 1982, 405–406).

Eläviä kuvia tai ei, lomina eduskuntatyöstä on pidetty eniten yksityisasioiden vuoksi. Lomanpyyntönä *yksityisasiasia* on ollut epämääräinen ja laaja käsite. Se on voinut sisältää vaalien puhujamatkoja tai perheasioita, siviiliviran hoitamista tai

mitä tahansa syitä, joita ei ole voitu jäljittää pöytäkirjoista. Tämän vuoksi 'yksityisasioiden' on ollut jokseenkin negatiivinen sävy. Kun joukkotiedotus 1990-luvulla alkoi säännöllisesti seurata kansanedustajien poissaoloja, alkoi eduskuntakin uudistaa poissaolojen kirjauskäytäntöä. Eräässä lehtihaastattelussa eduskunnan pääsihteeri Seppo Tiitinen totesi, että vanha käytäntö ei enää vastannut todellista tilannetta. Yksityisasioiden perusteella myönnetty poissaolot pitivät sisällään syitä, jotka eivät oikeastaan olleet yksityisiä. (IS 9.3.1998.)

Niinpä valtiopäivien 1998 alussa eduskunta muutti lomanpyyntöjakoa. Yksityisasioiden tilalle tuli *muu syy*. Se jakautuu puhemiesneuvostolle tarkoitettussa lomakkeessa kahtaalle: yksityisasioihin, jotka sisältävät 'yksityisiä' poissaoloja esimerkiksi perhesyistä, ja muihin syihin, jotka sisältävät 'poliittisia' poissaoloja kunnanvaltuuston tai muun poliittisen toiminnan takia. Lomakkeessa ensin mainittua ei tarvitse perustella, jälkimmäisen peruste mainitaan. Kumpaankin tarvitaan lisäksi eduskuntaryhmän puolto. (PmN:n ohjeet 2000, 84.) Vuonna 1998 eduskunta radikaalisti päätti myös julkistaa poissaolotilastot, ja vuoden 1999 keväästä tilastot on kirjattu eduskunnan internet-sivuille. Sivuille ei ole viety kaikkea, vaan eduskunnan virkamatkojen poissaolot puuttuvat. Puuttumista on selitetty sillä, että poissaolomäärien perusteella kansanedustaja saattaa leimautua työnsä laiminlyöjäksi, vaikka hän todellisuudessa on ollut virkatehtävissä ulkomailla (IS 12.–13.5.1999).

Virkatehtävät (taulukossa *virka-asiat*) sisältävät esimerkiksi ministerien poissaoloja, kansanedustajien koti- ja ulkomaanmatkoja, tai kuten loppuvuodesta 1994, EU-edustajien työskentelyä unionin parlamentissa. Yksityisasioiden, virkatehtävien ja luvattomien poissaoloille on ollut yhteistä se, että ne ovat olleet pitkälti edustajan itsensä päätettävissä. Kaikki virka-asiatkaan eivät ole olleet pakollisia, vaan edustajalla on ollut mahdollisuus päättää, ilmoittautuuko hän esimerkiksi tiettyyn tilaisuuteen edustamaan valiokuntaa tai puoluetta (joita kutsuja tulee alinomaa) tai jollekin, usein ehkä vain näennäisesti edustajantoimeen liittyvälle matkalle. Tämän takia osa virka-asioiden poissaoloista olisi voinut yhtä hyvin sijaita 'yksityisasioiden' alla. Sairauspoissaolot ja taulukoissa vuoteen 1998 saakka esiintyvät 'muut syyt' ovat enemmänkin olleet oman hallinnan ulkopuolella. Valtiopäiviä 1998 lukuun ottamatta taulukoiden *muut syyt* on lähinnä tutkimuksellinen termi, johon on sisällytetty äitiyslomat, varusmiespalvelukset ja liikenne-esteet. Sairauspoissaolot eivät selityksiä kaivanne, vuosien varrella niiden osuudet ovat olleet alhaisimmillaan 4–5 %:n tasoa. Vuoden 1975 molemmilla valtiopäivillä sairauspoissaoloja on ollut enemmän kuin virka-asioita ja vuosien 1985 ja 1987 valtiopäivillä enemmän kuin luvattomia poissaoloja. Vuoden 1975 runsaat sairaustapaukset ovat saattaneet olla perua poliittisesti kireästä aikataulusta ja sen aiheuttamasta rasituksesta.

Nimenhuutojen poissaolot on ryhmitelty lomanpyyntöjen mukaisesti määrinä ja prosentteina taulukoihin 10 ja 11. Prosentit on laskettu kulloistenkin valtiopäivien poissaolojen kokonaismäärästä. Taulukot on jaettu neljään osaan noudattaen jakoa 70–80-luku, 80-luvun loppu, 90-luvun alku ja 90-luvun loppu. Näiden jälkeen tarkastelun kohteena ovat kevät- ja syysistuntokausien osuudet.

Poissaolon syy	Nimenhuutojen poissaolomäärät																	
	1970	1975k	1975s	1980	1983	1985	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Yksityisasia	871	711	606	1133	616	1090	824	1398	1646	2107	962	1979	1991	2218	1418	1958	2150	0
Virka-asia	256	183	93	765	377	679	423	1053	1468	1442	644	1590	1542	2072	1440	2128	2108	2152
Sairaus	212	198	104	222	104	293	169	172	282	389	285	651	447	447	168	216	250	355
Muu syy	50	55	3	0	9	68	1	1	3	46	40	0	7	35	84	134	245	2173
Ilman lupaa	426	493	546	436	184	192	115	212	425	565	488	1045	1215	1458	820	722	605	435
Yhteensä	1815	1640	1352	2556	1290	2322	1532	2836	3824	4549	2419	5265	5202	6230	3930	5158	5358	5115

Taulukko 10.

Nimenhuutojen poissaolomäärät eriteltyinä lomanpyyntöjen mukaan. Valtiopäivien 1998 uudistuksessa yksityisasia korvattiin nimikkeellä muu syy.

Poissaolon syy	Nimenhuutojen poissaolo prosentit																	
	1970	1975k	1975s	1980	1983	1985	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Yksityisasia	48,0	43,4	44,8	44,3	47,8	46,9	53,8	49,3	43,0	46,3	39,8	37,6	38,3	35,6	36,1	38,0	40,1	0,0
Virka-asia	14,1	11,2	6,9	29,9	29,2	29,2	27,6	37,1	38,4	31,7	26,6	30,2	29,6	33,3	36,6	41,3	39,3	42,1
Sairaus	11,7	12,1	7,7	8,7	8,1	12,6	11,0	6,1	7,4	8,6	11,8	12,4	8,6	7,2	4,3	4,2	4,7	6,9
Muu syy	2,7	3,2	0,2	0,0	0,6	3,0	0,1	0,0	0,1	1,0	1,6	0,0	0,1	0,5	2,1	2,5	4,6	42,5
Ilman lupaa	23,5	30,1	40,4	17,1	14,3	8,3	7,5	7,5	11,1	12,4	20,2	19,8	23,4	23,4	20,9	14,0	11,3	8,5
Yhteensä %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Taulukko 11.

Nimenhuutojen poissaolomäärät prosentteina lomanpyyntöjen mukaan.

Niin kuin eduskunnan pääsihteeri huomautti (IS 9.3.1998), *yksityisasiat* ovat pitäneet sisällään syitä, jotka eivät ole olleet varsinaisesti yksityisiä. Esimerkiksi vaaleja edeltäneinä vuosina 1990 ja 1994 yksityisasioiden lomanpyynnöt ovat nousseet määrällisesti joskaan eivät prosentuaalisesti vaalikauden muihin valtiopäiviin nähden. Nousua voi selittää osaksi täysistuntojen lukumäärällä, mutta yhtä hyvä selitys löytyy vaalityöstä kentällä. Samalla tavalla vaalien vaikutus ilmenee valtiopäivistä 1998, jolloin yksityisasiat siirrettiin 'muiden syiden' alle. Vaikka keskimääräiset poissaolot ovat silloin laskeneet, lomanpyynnöt muiden syiden perusteella eivät ole niin tehneet.

Yksityisasioiden lomanpyyntöjä ovat kasvattaneet myös edustajien jäsenyydet erilaisissa eduskunnan ulkopuolisissa luottamustehtävissä. Lisäksi yksityisasioihin on sisällynyt edustajien koulutukseen, ammattiin, työhön tai virkaan liittyviä asioita. Yhdistämällä julkisuudessa olleita tietoja tutkimusaineistoon näyttää siltä, että ainakin muutama ammatinharjoittaja (lääkäri, asianajaja) on hoitanut vastaanottoaan eduskunnasta yksityisasioiden vuoksi otettuina lomapäivinä. Kuinka yleistä tämänkaltainen työn/viran hoitaminen on ollut, sitä on vaikea sanoa.

On kuitenkin muistettava, että yksityisasiat ovat olleet myös todellisia, yksityisiä perheasioita. Muistelmateoksista, lehtihaastatteluista, joskus jopa valiokuntien pöytäkirjoista on käynyt ilmi, että yksityisasioiden lomanpyyntöihin on sisällynyt iloisia perhetapahtumia, mutta toisaalta myös raskaita suruviestejä. Tämän takia esimerkiksi julkisuudessa esitetyt ranking-listojen kylmät prosenttiluvut ovat saattaneet olla välillä hyvinkin epäoikeudenmukaisia.

Kokonaisuutena ottaen valtiopäivillä 1998 tapahtunut yksityisasioiden *lomanpyynnön jakaminen* kahteen lohkoon on ollut oikeasuuntainen. Mutta muutoksen olisi voinut tehdä toisinkin. 'Yksityisasiat' olisi voitu säilyttää omana itsenäisenä, perhe- tai vastaavan syyn sisältäneenä lomanpyyntönään ja tykkänään omaksi lomanpyynnökseen olisi voitu lisätä muu kuin edustajantehtävään kuuluva 'poliittinen' tai 'yhteiskunnallinen' syy. Näin lomanpyynnöt olisivat kulkeneet erillään myös pöytäkirjoissa sen sijaan, että ne nyt kulkevat sisällöltään merkityksettömän 'muun syyn' alla.

Edellisiin monenkaltaisiin taustoihin viitaten on ehkä ollut vain sattumaa se, minkä istutokauden poissaoloista yksityisasioiden osuus on noussut suurimmaksi. Koko aineiston kevät- ja syysistutokausista *suurin yksityisasioiden prosenttiosuus* ajoittuu valtiopäivien 1970 kevätkaudelle. Silloin poissaoloja on ollut yhteensä 486, josta 351 (72,2 %) yksityisasioiden vuoksi. Syyskaudella lomanpyynnöt ovat tasaantuneet niin, että 1 329:stä poissaolosta yksityisasiota on ollut enää 520 (39,1 %). Koko valtiopäivien 1970 poissaolomääräksi tulee näin 1 815, josta yksityisasioiden osuus on 871 (48,0 %).

Vastaavasti *pienin yksityisasioiden prosenttiosuus* löytyy yllättäen syysistutokaudelta 1994, joskin ero lähimpiin istutokausiin on minimaalisen pieni. Valtiopäivien 1994 keväällä kansanedustajat ovat olleet poissa yksityisasioiden vuoksi 589 (35,8 %) kertaa poissaolojen yhteismäärästä 1 647. Syyskaudella poissaolojen

yhteismäärä on ollut huomattavasti suurempi eli 4 583. Lukua ovat kasvattaneet tulevat vaalit ja valtiopäivien lopussa tapahtunut Euroopan unioniin liittyminen. Yksityisasioiden vuoksi edustajat ovat saaneet vapautusta melkein yhtä paljon kuin kevätkaudella on ollut poissaoloja yhteensä eli 1 629 (35,5 %) kertaa. Siten vaalikauden 1991–1994 viimeisillä valtiopäivillä poissaolojen määrä on ollut ennätyskelliset 6 230, josta 2 218 (35,6 %) yksityisasioiden vuoksi. Näin jo pelkät yksityisasioiden poissaolot ovat ylittäneet määrällisesti vuoden 1970, 1983 ja 1987 kokonaispoissaolot, mutta jäävät silti prosentteina tutkittujen valtiopäivien pienimmiksi.

Valtiopäivillä 1998 ‘yksityisasiat’ eivät olleet enää käytössä, vaan niiden tilalla oli *muu syy*. Kevätkaudella 1998 muita syitä oli 1 053 (38,9 %) poissaolojen kokonaismäärästä 2 706 ja syyskaudella 1 120 (46,5 %) poissaolojen kokonaismäärästä 2 409. Valtiopäivien ajalta muiden syiden osuus oli siten 2 173 (42,5 %) kokonaismäärästä 5 115. ‘Muita syitä’ lisäsivät syyskaudella vaalien läheisyys ja vuoden aikana pidetyt kaksi äitiyslomaa (sekä Paavo Lipposen yhden päivän isyysloma). Prosenttiosuuksien perusteella vaikuttaa siltä, että ‘muut syyt’ olivat jokseenkin luontevasti perineet entisten yksityisasioiden paikan.

Valtiopäivien 1994 loppuun mennessä aineistossa ei ollut yhtään sellaista kevät- tai syysistuntokautta, jonka aikana virkatehtävien poissaolomäärät olisivat ylittäneet yksityisasioiden poissaolot. Syksyllä 1995 tässä suhteessa tapahtui muutos. Silloin virka-asiat ylittivät yksityisasiat samoin kuin ne ylittivät keväällä 1996 ja syksyllä 1997. Tämän voidaan jälleen nähdä olevan yhteydessä vuoden 1995 alussa solmittuun Euroopan unionin jäsenyyteen. Muutoin virkatehtäviä ovat osaltaan kasvattaneet jäsenyydet eduskunnan omissa toimielimissä. ‘Talon’ sisällä toimielinten kokoukset pyritään järjestämään muulloin kuin täysistuntojen aikana, poissaoloja aiheuttavatkin enemmän jäsenyyksiin liittyvät ulkomaanmatkat. Tällaisia ovat esimerkiksi osallistumiset parlamenttivaltuuskuntien vierailuihin, valiokuntien matkoihin ja Euroopan neuvoston, Pohjoismaiden neuvoston ja IPU:n kokouksiin. Virka-asioiden prosentteja nostavat myös valtioneuvoston jäseniksi valittujen kansanedustajien ministerintehtävät ja niihin liittyvät virkamatkat.

Kansainvälisten kontaktien lisääntyminen näkyy myös siinä, että *suurin virkatehtävien prosenttiosuus* koostuu aineiston viimeiseltä vuodelta eli kevätkaudelta 1998. Silloin poissaoloja on ollut yhteensä 2 706 ja virka-asioita 1 280 (47,3 %). Syksyllä edustajat ovat olleet poissa vähemmän eli 2 409 kertaa, jolloin vastaavasti virka-asioiden osuus on pienentynyt 872:een (36,2 %). Koko vuoden poissaolomääräksi tulee 5 115, mistä virkatehtäviä on 2 152 (42,1 %). Istuntokausien *pienin virkatehtävien osuus* on odotetusti kevätistuntokaudelta 1970. Silloin virka-asiat ovat olleet syynä poissaoloihin vain 31 kertaa (6,4 %).

Kolmas suuri lomatyyppejä on ollut poissaolo ilman lupaa. Taulukoissa 10 ja 11 oleviin suhteellisen suuriin 70-luvun luvattomiin poissaoloihin viitataan jäljempänä, sen sijaan 80-luvun loppupuolella olevia alle kymmenen prosentin lukemia voidaan pitää jokseenkin tavanomaisina. Luvattomia poissaoloja on aika vaikea kokonaan välttää, niitä syntyy pakostakin odottamattomien tapahtumien ja inhimil-

listen erehdyksen takia tai vaikkapa yöistuntojen aikana. Luvattomien poissaolojen 90-luvun alun yhtäkkiseen prosenttien nousuun on olemassa selvä syy: muutos kirjata läsnäolevaksi myös nimenhuudon jälkeen ilmoittautunut edustaja. Se taas, että luvattomat poissaolot kääntyvät laskuun 90-luvun lopulla, on (eduskunnastakin saadun vahvistuksen mukaan) seurausta yleisestä mielenkiinnosta ja eduskunnan päätöksestä saattaa osallistumisluvut julkisuuteen.

Kevät- ja syysistuntokausien *pienin luvattomien* poissaolojen osuus sisältyy syysistuntokauteen 1985. Valtiopäivien kevätistuntokaudella luvattomia poissaoloja on ollut 123 (9,3 %) yhteismäärästä 1 318. Syysistuntokaudella luvattomien määrä on vähentynyt 69:ään (6,9 %), kun poissaolot ovat muutenkin vähentyneet. Yhteensä syksyn poissaoloja on 1 004. Koko valtiopäivien aikana edustajat ovat siten olleet luvatta poissa istunnoista 192 (8,3 %) kertaa, kun poissaoloja kaiken kaikkiaan on 2 322.

Suurin luvattomien poissaolojen prosenttiosuus on syksyn 1975 valtiopäiviltä. Sen ajalta kaikkia poissaoloja on yhteensä 1 352, mistä ilman lupaa 546 (40,4 %). Luvattomien poissaolojen ja yksityisasioiden suhteellisen suuri osuus näyttää johtuneen pääasiassa kiireisestä istuntokaudesta joulun molemmin puolin. Kun istuntoja on pidetty useita yhden päivän aikana, ovat samat poissaolot toistuneet moneen kertaan. Niinpä esimerkiksi joulukuun 16 päivänä 1975 eduskunta istui neljä istuntoa (ptk. 41–44), joista ensimmäisen istunnon nimenhuudosta oli poissa vain kolmetoista edustajaa, kuusi yksityisasioiden vuoksi ja seitsemän ilman lupaa, mutta tilastoissa nämäkin määrät muuttuivat nelinkertaisiksi. Luvattomia lomia lisäsivät myös 19.–20. sekä 29.–30. joulukuuta pidetyt yöistunnot. Muun muassa 20.12. (ptk. 55/1975) kello 1.35 lauantaita vasten yöllä nimenhuudosta oli poissa 61 edustajaa, näistä 58 ilman lupaa. Muutamalla 'luvattomalla' oli ollut poissaololupa perjantapäiväksi, mutta vuorokauden vaihduttua lupaa ei (tässä tutkimuksessa) voitu katsoa enää lauantaina voimassa olevaksi. Mikäli asianomaiset olisivat huomanneet anoa loman vielä lauantaksi, olisivat he sitä varmasti myös saaneet. Ylipäänsä monet luvattomat poissaolot ovat johtuneet siitä, että luvallinen loma on loppunut kesken kuten edellä, tai että nimenhuutoon ei ole saavuttu ajoissa viimeisen luvallisen lomapäivän jälkeen.¹

Mutta pysytään vielä vuodessa 1975, koska se kaksine valtiopäivineen on ollut *luvattomien poissaolojen* kärkevuosi. Luvattomien lomien toiseksi suurimmat prosenttiosuudet löytyvät nimittäin syksyn 1975 jälkeen keväältä 1975. Poissaoloja kevätistuntokaudella 1975 on ollut yhteensä 1 640, joista ilman lupaa 493 (30,1 %). [Yksityisasioiden poissaoloja on ollut 711 (43,4 %), mutta virkatehtäviä vain 183

¹ Tarkkoja ollaksemme puhemiesten ilmoituksetkin antaisivat aihetta tulkintoihin. Ilmoitusten sanamuodot ovat vaihdelleet ja lomanpyyntöjen luettelemisessa on esiintynyt ilmaisu "vapautusta eduskuntatyöstä saavat *tästä istunnosta* – – –". Saman päivän perättäisissä istunnoissa sanamuodon ja läsnäolomerkinnän välille on syntynyt pieni ristiriita. Tutkimuksessa tämä on ohitettu ja merkitty lomanpyyntö voimassa olevaksi vuorokauden kaikissa nimenhuudoissa. Näin esimerkiksi maanantapäivän 29.12.1975 (ptk. 57–59) kolmessa perättäisessä istunnossa.

(11,2 %)]. Kun muistetaan, että tasavallan presidentti hajotti eduskunnan kesäkuussa 1975, voidaan todeta, että hajottaminen on sotkenut pahasti sekä kevään että syksyn istuntokausia. Eduskunnan hajottaminen on yhtäältä aktivoinut kansanedustajia ‘väärään’ suuntaan (kevään vaalityöhön), toisaalta kiristänyt syysistuntokautta joulun välipäivien täysistunnoiksi. Vaalit kesken kauden ovat ehkä sopineet presidentilliseen aikatauluun, mutta eivät parlamentaariseen työtahtiin.

Samalla tavalla eduskunnan hajottaminen oli sotkenut aikatauluja muutamaa vuotta aikaisemmin syksyllä 1971. Edellisten valtiopäivien aikana nimenhuutojen ja äänestysten poissaolot olivat kaksinkertaistuneet, ja syysistuntokauden -71 oli vaalikuume sekoittanut siinä määrin, että valtiopäivien päättäjäissanoissa ei puhemies Paasiokaan jakanut pelkkää kiitosta (Nojonen 1982, 342; ptk. 129/14.1.1972).

Yleisesti ottaen luvattomat poissaolot ovat antaneet edustajan työnteolle kiireen, mutta toisaalta myös huolimattomuuden leiman. Takavuosina kiireiselle (kuten eräälle 1991–1994) ministerikansanedustajalle on saattanut kehittyä tapa jäädä nimenhuudosta syytä ilmoittamatta. Lomanpyyntöjen unohtamisia on tapahtunut myös puolueloikkausten yhteydessä (joista enemmän luvussa 13.2.). Muutoinkaan poissaololupaa ei ole aina muistettu tai välitetty anoa, ei ehkä ole ehdittykään; julkisuudessa luvan puuttuminen on voitu siirtää myös eduskuntaryhmän sihteerin harteille. Pöytäkirjoista voi havaita, että joskus lupa on anottu väärälle päivämäärälle tai sitten on käynyt niin, että poissaolo on jostakin syystä siirtynyt, mutta lupa pysynyt paikallaan. Joskus tosin on käynyt niinkin päin, että myönnettyä lomaa ei ole lainkaan käytetty tai siitä on käytetty vain osa. Nimenhuudot ja lomanpyynnöt ovat siten kaksi erillistä toimenpidettä, minkä takia poissaolijoiden nimelistat ja myönnetyt lomalistat eivät aina käy yksi yhteen.

Luvattomista poissaoloista edellä jo viitattiin siihen, että loma on saattanut loppua kesken esimerkiksi yöistunnon aikana, tai että edustajat ovat saapuneet loman jälkeiseen istuntoon myöhästyneinä. Nimenhuudon merkitys läsnäolon indikaattorina on vähentynyt vuoden 1989 työjärjestysuudistuksen (33.2 §; TJ 47.2 §) jälkeen, kun läsnäoleviksi merkitään myös myöhemmin istuntoon saapuneet. Koska saapumiset ovat olleet suhteellisen runsaita, on paikallaan tarkastella niitä lyhyesti erikseen.

10.2. Saapumiset valtiopäivillä 1990–1998

Saapuneiden² kirjaaminen lisättiin eduskunnan päätöksellä (298/1989) työjärjestykseen samassa yhteydessä kun valtiopäiväjärjestykseen otettiin valtioneuvoston kyselytunti (297/1989). Silloin työjärjestystä uudistettiin muutenkin kysely-

² Saapuminen/saapunut on vain tutkimuksellinen termi, eduskunnan pöytäkirjaan asia merkitään ilmaisulla “nimenhuudon jälkeen ilmoittautuu/ilmoittautuvat – –”.

tunnin takia. Saapumisilmoitusten perusteluiksi puhemiesneuvosto (ehdotus 1989 vp, 1) esitti sen epäkohdan, että vanhassa systeemissä äänestyksiin on saattanut osallistua edustajia enemmän kuin heitä on ollut nimenhuudon mukaan paikalla. Uudistuksella tavoiteltiin täysistuntojen pöytäkirjojen tältä osin suurempaa todenmukaisuutta.

Nyt jälkikäteen vaikuttaa siltä, että saapuneiden kirjaamisesta on tullut – ei poissaolojen – vaan *poissaolomerkintöjen preventiivinen keino*. Sen avulla edustaja voi huoletta saapua istuntoon vaikka viime minuuteilla, mutta saa silti nimensä läsnäolleiden joukkoon. Eduskunnan pöytäkirjoihin saapuneet merkitään kahteen otteeseen: ensin kaikki yhtenä listana nimenhuudon yhteyteen ja sitten istunnon taltioinnissa siinä kohtaa, kun kukin ilmoittautuu puhemiehelle. Ilmoittautuneiden luettelossa kaikki ovat siten samanarvoisia, vaikka pitkissä istunnoissa ilmoittautumisten välillä saattaa olla tuntikausien ero. Jos pyrittäisiin puhemiesneuvoston tavoittelemaan pöytäkirjojen todenmukaisuuteen, pitäisi istunnon kronologiseen kulkuun kirjata myös ilmoittautumisen kellonaika.³

Kaikesta huolimatta myönteistä on, että istuntoihin saavutaan vielä nimenhuudon jälkeen. Kun saapumiset liittyvät suurelta osalta luvattomiin poissaoloihin, paljastaa se toisaalta sen tavan, että nimenhuutoihin ei ole enää kiirehditty eikä lyhytaikaisiin menoihin lomanpyyntöjä esitetty. Aikanaan puhemiesneuvosto käytti saapumismerkinnöistä ilmausta “lähinnä tekninen muutos” (PmN:n ehdotus 1989 vp, 1). Muutos on käytännössä ollut paljon suurempi kuin tekninen, sillä se on radikaalisti vähentänyt nimenhuutojen merkitystä ja sitä kautta *muokannut täysistuntojen työ- ja tapakulttuuria*. Uuden läsnäolomerkinnän käyttöön ottoon lienee toisaalta ollut jonkinasteinen pakko, kun 1990-luvulle tultaessa poissaolot muutenkin kasvoivat. Puhemiesneuvoston ilmoittama ristiriita, että äänestyksissä on ollut enemmän ihmisiä kuin nimenhuudoissa, ei – vaikka silloin tällöin onkin totta – ole tämän eikä aiempienkaan tutkimusten valossa tullut esiin ongelmana. Yleisessä työnantaja-tyyppisessä mielipiteessä (ks. luku 4.4.) ongelmana on nähty eduskunta, joka poistuu salista nimenhuudon ja äänestysten välissä.

Nimenhuudon jälkeisen ilmoittautumisen takia erilaisiin tilastoihin, indikaattoreihin tai käsitteisiin on saattanut putkahtaa epätarkkuuksia. Esimerkiksi tiedotusvälineiden poissaololuetteloissa ei aina ole tuotu esille sitä, mistä ja miten luvut – ja varsinkin prosenttiluvut – on tarkasti ottaen laskettu. Suuri yleisö taas ei ole osannut olla tällaista tietoa vailla. Tilastoja voidaan siis nykyisen järjestelmän

³ Täysistuntopöytäkirja ei muutenkaan kuvaa sanatarkasti istuntosalin tapahtumia. Kansanedustajien puheenvuorot käyvät läpi monimuotoisen prosessin ennen kuin ne ovat julkaisukelpoisia. Kansanedustajilla itsellään on oikeus tarkistaa puheensa ja tehdä siihen korjauksia. Pöytäkirjatoimisto osaltaan korjaa virheet ja muokkaa puheen kieliasun poistamalla kieliopilliset kömmähdykset, turhat sanat, päällekkäisyydet ja selvät epäloogisuudet. Pöytäkirjoissa julkaistu kansanedustajan puhe on siten aika tavalla paranneltu painos siitä, mitä edustaja todellisuudessa on sanonut. (HS 24.1.1998.)

aikana laatia joko nimenhuudon pohjalta tai koko istunnosta (valiokunnissa nimenhuudosta tai kokouksesta). Kummanko perusteella suoritettu laskutapa on oikeudenmukaisempi, siihen on vaikea vastata. Eduskuntalaitoksen alkuvuosina on lähdetty siitä, että kansanedustajan läsnäoloa mitataan nimenhuudolla ja että kansanedustaja on nimenhuudossa läsnä. Tilastojen uskottavuuteen oman ongelmansa tuovat myös usean istunnon päivät. Niin eduskunnassa kuin tiedotusvälineissäkin osallistumisaktiivisuutta on mahdollista muokata sen mukaan, sisällyttääkö laskelmiin vain ensimmäisen täysistunnon vai päivän kaikki istunnot. Viimeksi mainitun kohdalla nimenhuudossa läsnäoleviksi merkitään edellisen istunnon osanottajat, huomioon otetaan myös kesken istunnon saapuneet ja istuntojen välillä ilmoittautuneet. Edelleen aktiivisuusprosenttia on mahdollista muokata sen mukaan, otetaanko perusjoukoksi valtiopäivien kaikki täysistunnot vai pudotetaanko – niin kuin tässä tutkimuksessa – kokonaisuudesta pois suulliset kysymysistunnot ja valtioneuvoston kyselytunnit. Joistakin median kiireellä laatimista luetteloista on jäänyt myös se vaikutelma, että poissaolot on laskettu vain lomanpyyntöjen perusteella. Tällöin loman peruuntuminen tai edustajan osallistuminen eduskuntatyöhön, esimerkiksi äänestykseen lomansa aikana, on jäänyt huomioimatta. Jotakuta toista kiireistä tilastonlaatijaa käväisy eduskunnassa on voinut harhauttaa siten, että hän on kirjannut käynnin jälkeiset poissaolot luvattomiksi, vaikka vanha lupa on tosiasiaa jatkunut.

Joka tapauksessa täysistuntojen osallistumisprosentteihin nimenhuudon jälkeisellä ilmoittautumisella on merkitystä, ja ilman mainintaa niistä mikä tahansa tutkimustulos antaa jossain määrin vaillinaista tietoa. Siksi taulukossa 12 esitetään toistamiseen valtiopäivien 1990–1998 nimenhuutojen poissaolot sekä niihin liitetyt saapumiset ja saapumisten jälkeiset, lopulliset poissaolot täysistunnoista.

Luvattomista poissaoloista enimmillään eli valtiopäivillä 1994 peräti 585 muuttuu saapumismerkinnän ansiosta pelkäsi myöhästymiseksi. Tosiasiallinen muutos vaikuttaa myös prosentteihin. Nimenhuudon ‘luvattomat’ vähenevät useita prosenttiyksikköjä (2,9–7,4), kun vastaavasti luvalliset poissaolot kasvavat. Kansalaisten, tiedotusvälineiden ja miksei myös tutkijoiden antama kurinpalautus ilmenee jälleen kerran aineiston viimeisestä vuodesta eli valtiopäivistä 1998. Silloin luvattomien poissaolojen osuus jää määrällisesti ja prosentuaalisesti sekä nimenhuudon että istunnon osalta taulukon pienimmäksi.

Poissaolon syy	1990			1991			1992			1993			1994			1995			1996			1997			1998			
	Ni	Sa	Ist	Ni	Sa	Ist	Ni	Sa	Ist	Ni	Sa	Ist	Ni	Sa	Ist	Ni	Sa	Ist	Ni	Sa	Ist	Ni	Sa	Ist	Ni	Sa	Ist	
Yksityisas	2107	89	2018	962	39	923	1979	105	1874	2218	136	2082	1418	46	1372	1958	172	1786	2150	172	1978	0	0	0	0	0	0	
Virka-asia	1442	30	1412	644	13	631	1590	30	1560	1542	44	1498	2072	63	2009	1440	39	1401	2128	69	2059	2108	70	2038	2152	113	2039	
Sairaus	389	2	387	285	6	279	651	2	649	447	6	441	447	8	439	168	3	165	216	6	210	250	3	247	355	5	350	
Muu syy	46	2	44	40	3	37	0	0	0	7	2	5	35	1	34	84	0	84	134	1	133	245	2	243	2173	224	1949	
Ilman lup.	565	198	367	488	128	360	1045	311	734	1215	457	758	1458	585	873	820	158	662	722	321	401	605	302	303	435	219	216	
Yht.	4549	321	4228	2419	189	2230	5265	448	4817	5202	626	4576	6230	793	5437	3930	246	3684	5158	569	4589	5358	549	4809	5115	561	4554	
Poissaolon syy	1990			1991			1992			1993			1994			1995			1996			1997			1998			
	Ni	Sa	Ist	Ni	Sa	Ist	Ni	Sa	Ist	Ni	Sa	Ist	Ni	Sa	Ist	Ni	Sa	Ist	Ni	Sa	Ist	Ni	Sa	Ist	Ni	Sa	Ist	
Yksityisas	46,3	27,7	47,7	39,8	20,6	41,4	37,6	23,4	38,9	38,3	18,7	41,0	35,6	17,2	38,3	36,1	18,7	37,2	38,0	30,2	38,9	40,1	31,3	41,1	0,0	0,0	0,0	
Virka-asia	31,7	9,3	33,4	26,6	6,9	28,3	30,2	6,8	32,4	29,6	7,0	32,7	33,3	7,9	37,0	36,6	15,9	38,0	41,3	12,1	44,9	39,3	12,8	42,4	42,1	20,1	44,8	
Sairaus	8,6	0,6	9,2	11,8	3,2	12,5	12,4	0,4	13,5	8,6	1,0	9,6	7,2	1,0	8,1	4,3	1,2	4,5	4,2	1,1	4,6	4,7	0,5	5,1	6,9	1,0	7,7	
Muu syy	1,0	0,6	1,0	1,6	1,6	1,7	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3	0,1	0,5	0,1	0,6	2,1	0,0	2,3	2,5	0,2	2,9	4,6	0,4	5,1	42,5	39,9	42,8	
Ilman lup.	12,4	61,8	8,7	20,2	67,7	16,1	19,8	69,4	15,2	23,4	73,0	16,6	23,4	73,8	16,0	20,9	64,2	18,0	14,0	56,4	8,7	11,3	55,0	6,3	8,5	39,0	4,7	
Yht. %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Taulukko 12.

Nimenhuudon jälkeisten saapumisten aiheuttama poissaololukujen muutos valtiopäivillä 1990–1998.

Poissaolosyiden mukaisesti ryhmiteltynä vasemmanpuoleinen sarake (Ni) ilmaisee nimenhuudosta poissa olleiden määrän, keskimääräinen sarake (Sa) nimenhuudon jälkeisen saapumisen määrän ja oikeanpuoleinen sarake (Ist) edellisten erotuksen eli lopullisen poissaolon täystunnosta. Taulukon yläosassa määrät ovat lukuarvoina ja alaosassa prosentteina. Valtiopäivien 1997 loppuun suurin saapujien ryhmä on nimenhuudosta luvatta poissa olleet. Valtiopäivien 1998 alussa eduskunta muutti lomanpyyntöjakoa, ja yksityisasiat siirtyivät nimikkeeseen 'muu syy' alle. Julkinen seuranta ja vaalien läheisyys vähensivät samojen valtiopäivien poissaoloja erityisesti syysistuntokauden aikana.

11. HENKILÖKOHTAISET POISSAOLOT

11.1. Edustajien poissaolojen jakaumat

Edellisissä luvuissa täysistuntojen poissaoloja on tarkasteltu koko eduskuntaa koskevana ilmiönä kansanedustajia sen tarkemmin yksilöimättä. Nyt tarkastelukulmaa muutetaan ja kootaan yhteen yksilöllisempää tietoa niin edustajista kuin heidän poliittisista ryhmistäänkin. Aluksi poissaoloista otetaan yksiulotteinen jakauma edustajien poissaolokertojen avulla. Monen kokeilun jälkeen on päädytty taulukossa 13 olevaan luokitteluun, jossa luokkia on paljon ja luokkavälin pituus ensin pieni ja tasavälinen, sitten suurempi ja epäsäännöllinen. Tilastoyksikköinä ovat siis *kansanedustajat ja heidän poissaolonsa* nimenhuudoista, toisin kuin luvussa 8, jossa käsittelyn kohteena ovat nimenhuudot ja niiden poissaolijamäärät. Taulukossa ovat mukana kaikki kansanedustajat riippumatta siitä, ovatko he olleet eduskunnassa täysiä valtiopäiviä. Näin eduskunta tulee käsiteltyksi kahdensadan hengen kokoonpanolla, eduskunnan vahvuushan ei siitä muutu vaikka henkilöt vaihtuvat. Lievä korrelaatio ajan ja poissaolojen lisääntymisen kesken näkyy tästäkin taulukosta.

Jokainen mediaa seurannut tietää, että edustaja *Sulo Aittoniemi* on tullut politiikassa tunnetuksi paitsi siirtymisellään maaseudun puolueesta keskustapuolueeseen ja keskustapuolueesta itsenäiseksi alkioilaiseksi¹, myös siitä, että hän on istunut tunnollisesti eduskunnan täysistunnoissa. Taulukossa 13 olevat valtiopäivien 1993 ja 1994 yhden edustajan nollapoissaolot eivät kuitenkaan tarkoita edustaja Aittoniemeä, vaan eduskunnan puhemiestä, joka, vaikka nimenhuuto ei häntä koskekaan, merkitään tässä tutkimuksessa aina läsnäolevaksi. Kyseisillä valtiopäivillä edustaja Aittoniemikin on ollut poissa nimenhuudosta, kerran yksityisasioiden vuoksi ja kaksi kertaa myöhästyneenä ilman lupaa.

¹ Tekstin sisällä puolueista – silloin kun niitä ei erikseen korosteta – käytetään mielellään arkisia yleisnimityksiä. Tämän vuoksi puoluenimien kirjoittamistapa vaihtelee.

Poissaolo- kertoja/vp	Kansanedustajia valtiopäivillä																	
	-70	-75k	-75s	-80	-83	-85	-87	-88	-89	-90	-91	-92	-93	-94	-95	-96	-97	-98
0	9	7	17	7	17	8	10	4	2	2	8	3	1	1	2	5	5	7
1-5	68	85	87	46	95	43	88	26	13	2	44	8	7	3	11	10	6	3
6-10	65	60	60	49	51	67	50	49	26	25	57	17	13	17	25	15	10	14
11-15	30	26	22	43	20	32	32	47	42	40	37	28	30	19	39	24	15	25
16-20	15	14	6	20	11	24	10	32	42	37	25	28	29	16	40	33	33	33
21-25	6	5	4	17	5	16	6	19	34	31	12	28	29	37	35	38	34	45
26-30	4	2	3	8	2	6	2	14	22	23	7	22	28	21	22	31	26	20
31-35	2	1	2	4	1	2	1	3	14	15	3	23	26	24	16	23	29	16
36-40	0	0	0	4	0	0	0	2	4	8	4	11	17	15	6	15	15	18
41-50	2	0	0	3	0	4	1	3	5	11	2	20	12	19	4	10	19	12
51-75	0	2	0	1	0	1	0	1	0	8	2	10	10	25	1	6	9	9
76-100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	4	1	2	1	2
101-143	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0
Edustajia	201	202	201	202	202	203	200	200	204	202	201	201	203	202	202	212	202	204

Taulukko 13.

Poissaolokertojen jakautuminen kansanedustajien kesken. Jakauman suurimmat poissaolijaryhmät on tummennettu ja tasavälisen luokituksen muuttuminen merkitty viivalla. Edustajien yhteismäärä vaihtelee, koska mukana ovat kaikki, myös kesken vuotta tulleet ja lähteneet edustajat.

Edustaja Aittoniemen aktiivinen läsnäolo täysistunnoissa on juuri sitä, mihin edustajan ihannekäsityksen mukaan tulee pyrkiä. Ihannekäsitystä vastaan on vuosien varrella polemisoitu niin eduskunnassa kuin lehdistössäkin sillä perusteella, että poliittisessa päätöksenteossa ei eduskuntapuheita kannata kovinkaan valppaasti seurata (Törnudd 1982, 687). Edustaja Aittoniemen läsnäolo istunnoissa paljastaa myös sen, että hän on ollut niin sanottu rivijäsen, joka ei (ilmeisesti omasta halustaan) ole kuulunut moniin eduskunnan toimielimiin. Hänellä on ollut mahdollisuus osallistua täysistuntoihin, poissaoloja virkatehtävien takia ei ole kertynyt (asian käänteismerkitykseen palataan luvussa 12.2.). Kansanedustajan kahtaalle jakautuvasta työstä – vaikuttamisesta äänestäjien asialla ja toisaalta puolueen – edustaja Aittoniemi on selvästikin valinnut äänestäjät.

Aktiivinen läsnäolo sinänsä ei näytä olevan keskeisin edellytys poliittisiin toimielimiin, johtotehtäviin tai ministerin virkaan, ei edes uudelleen valintaan (ks. Noponen 1989, 204–208; Törnudd 1982, 690). Tuonnempana selviää, että poissaolokajakauman kummassakin päässä on edustajia, jotka ovat olleet näkyvillä paikoilla tai ovat olleet niille tulossa; kummassakin päässä on edustajia, jotka eivät ole oman äänestäjäkuntansa ulkopuolella juuri huomiota herättäneet. Todellinen eduskuntapolitiikassa vaikuttaminen on siten paljolti vaikuttamista eduskuntaryhmän sisä-

puolella. Tämä osaltaan ei välttämättä näy äänestäjäkuntaan päin, tai jos näkyy, niin esimerkiksi yllättävinä henkilövalintoina.

Mutta vaikka 'oma' edustaja eteneekin poliittisessa arvohierarkiassa, äänestäjä ei ehkä suhtaudu myötevästi siihen, että edustaja esiintyy istuntopäivänä jossakin muualla kuin istuntosalissa. Toisaalta ammattipolitiikkaa vastustetaan, mutta toisaalta pidetään tärkeänä, että edustajat ovat paikalla suorittamassa tehtäviään silloin kun eduskunta on koossa (Törnudd 1982, 685).

Olipa edustajan asema mikä tahansa, poissaolojen tarkkailu on yksi niistä keinoista, joilla kansan kontrollivalta toteutuu. Yhtenä tarkkailijana on toiminut Veronmaksajain Keskusliitto. Eräässä tutkimuksessa se luokitteli heinäkuussa 1958 pidettyjen vaalien jälkeisen syysistuntokauden poissaolot. Syksyn 1958 valtiopäivien aikana eduskunta oli istunut yhteensä 51 täysistuntoa. Niistä edustajat olivat olleet poissa 578 kertaa². Keskimääräinen poissaolo istunnosta oli siten ollut 12 edustajaa, mikä oli huomattavasti vähemmän kuin edellisen vuoden 20 edustajaa. (Veronmaksaja 2/1959.) Käsillä olevasta aineistosta syysistuntokaudelle 1958 josain määrin vertailukelpoinen on syysistuntokausi 1975. Myös se oli poikkeuksellinen silloisten syyskuussa pidettyjen vaalien takia. Syksyn 1975 valtiopäivien aikana eduskunta kokoontui yhteensä 67 istuntoa, joista poissaoloja kertyi 1 352. Istuntoa kohti tämä teki keskimäärin 20 poissaolijaa. Kummankin syksyn poissaolot jakautuivat kansanedustajien kesken siten, että syksyllä 1958 (ja suluissa syksyllä 1975)

kaikissa istunnoissa oli läsnä	57	(17) edustajaa
1–10 kertaa poissa	133	(147) edustajaa
11–30 kertaa poissa	9	(35) edustajaa
31–36 kertaa poissa	2	(2) edustajaa

Näistä suurimmat poissaolot aiheutuivat syksyllä 1958 yksityisasioiden sekä kaikesta päätellen virkaan sisältyneiden ulkomaanmatkojen takia, mutta syksyllä 1975 yksityisasioiden ja luvattomien poissaolojen takia. Jossain määrin kummastusta herättää syksyn 1975 poissaolijoiden nimilista. Vaikuttaa siltä, että 'yksityisasiasia' ymmärrettiin siihen aikaan laveammin kuin myöhempinä vuosina. Siihen todennäköisesti luettiin sellaistaakin mitä nyt pidettäisiin virkaan kuuluvana. Yksityisasiassa-poissaolojen kymmenen kärkinimeä olivat nimittäin melkein kaikki puolueidensa näkyviä aktiivipoliitikkoja: *Ahti Karjalainen*, kesk (23 yksityisasiasia), *Taisto Sinisalo*, skdl (19), *Ulf Sundqvist*, sdp (18), *Ensio Laine*, skdl (15), *Pekka Jokinen*,

² Tarkempi nimenhuutojen laskutapa ei käy artikkelista ilmi, mutta pöytäkirjojen mukaan joulukuun mennessä istuntoja oli ollut 55 ja valtiopäivien loppuun mennessä 66. Poissaolojen kokonaismääräksi artikkeli ilmoittaa 578, mutta siinä täytyy olla virhe: lehden mukaan yksityisasiaita oli 157 tapausta, ulkomailla oleskelua 153, sairaustapauksia 98, virkatehtäviä ja -matkoja 63 ja luvattomia poissaoloja 116. Yhteismääräksi tulee 587, mikä näkyy myös lehden ilmoittamasta keskiarvosta.

kok (14), *Tapani Mörttinen*, kok (13), *Osmo A. Wiio*, lib (12), *Esko Härkönen*, kesk (11), *Ralf Friberg*, sdp (10) ja *Eino Uusitalo*, kesk (10). Vuosien varrella käsitteet ovat varmasti muuttuneet, mutta miten, se vaatisi oman tutkimuksensa. Lista puolestaan osoittaa, että ainakaan poissaolot eivät ole olleet esteenä poliittiselle uralle eivätkä uudelleen valinnalle. Samaan asiaan viittaa Törnudd (1982, 690) eduskuntalaitoksen historiassa.

Veronmaksajain Keskusliiton tutkimuksessa kaikkiaan 57 kansanedustajaa oli ollut läsnä syksyn 1958 jokaisessa 51 täysistunnossa. Luku näyttää huimalta, jos sitä vertaa taulukossa 13 esitettyyn poissaolojakaumaan. Siinä sataprosenttisen osanoton määrä on parhaimmillaan 17 edustajaa. Tilanne kuitenkin muuttuu, jos valtiopäivät jaetaan kevät- ja syysistuntoon. Läsnä oli esimerkiksi

kevään 1970 jokaisessa 29 nimenhuudossa	52 edustajaa
syksyn 1980 jokaisessa 57 nimenhuudossa	58 edustajaa
kevään 1983 jokaisessa 26 nimenhuudossa	76 edustajaa
syksyn 1983 jokaisessa 59 nimenhuudossa	31 edustajaa
kevään 1991 jokaisessa 41 nimenhuudossa	36 edustajaa

Vielä niinkin myöhään kuin syysistuntokaudella 1998 ilmoitettiin jokaisessa 100 nimenhuudossa 11 edustajaa. Tutkimuksen kaikkien kevät- ja syysistuntojen aikana salissa on istunut edustajia, jotka ovat olleet jokaisessa täysistunnossa. Koko valtiopäivien läpi nimet eivät kuitenkaan ole pysyneet samoina, vaan uuttera kevätkauden osanottaja on saattanut olla poissa syksyllä tai päinvastoin. Riippuvuus täysistuntojen määrän vähyden ja kaikissa täysistunnoissa läsnäolijoiden määrän paljouden välillä on jokseenkin luonteva ja selvä.

Kevät- tai syyskauden ahkeroinnista on ollut se myönteinen seuraus, että poissaolokerrat edustajien enemmistöä kohti ovat jääneet monilla valtiopäivillä suhteellisen pieniksi. Syksyllä 1958 kaksi kolmasosaa edustajista oli ollut poissa korkeintaan 10 kertaa, sama suunta näyttää toteutuneen 1980-luvun loppuvuosiin saakka. Eduskunnan työjärjestysten (vanhan 64 §:n; uuden 48 §:n) mukaan lomaa ei pidä myöntää yhtä viikkoa pidemmäksi ajaksi, ellei välttämätöntä syytä pyynnön perusteeksi esitetä. Tätä kohtaa on noudatettukin. Taulukon 13 valtiopäivistä puolella poissaolojen huippumäärät sijoittuvat 1–5 tai 6–10 poissaolokerran väliin, jolloin näihin ei tavallaan mahdu viikkoa pitempää yhtäjaksoista poissaoloa. Mutta poissaolokerta ei ole sama asia kuin yksi päivä, vaan istuntoja voi olla useita saman päivän aikana. Toisaalta eduskunta ei kokoonnu eikä pidä nimenhuutoa viikon jokaisena päivänä, minkä vuoksi tilastojen viisi tai kuusi perättäistä poissaolokertaa voi ajallisesti hajaantua yli viikon pituiselle jaksolle.

Viikon määräämää on helppo kiertää myös anomalla lomaa peräkkäin muutamaksi päiväksi kerrallaan. Esimerkiksi EU-edustaja *Kyösti Toivonen* (kok) oli valtiopäivien 1994 lopussa, istuntojakson 9.1.–17.2.1995 aikana, läsnä eduskunnan 38 istunnossa vain neljä kertaa. Näistäkin kolme nimenhuutoa tapahtui saman

päivän aikana, joten läsnäolopäiviä kertyi kaksi. Virkatehtävien takia edustaja Toivonen kirjattiin, käytännöllisesti katsoen siis peräkkäin, poissaolleeksi 34 kertaa, mihin eripituisia lomajaksoja myönnettiin yhteensä kuusi kertaa. Samalla tavalla meneteltiin muidenkin ensimmäisten ‘meppiemme’ kohdalla.

Suomen ensimmäisiksi europarlamentaarikoiksi eduskunnan valitsevat 16 kansanedustajaa aloittivat työnsä Euroopan unionin parlamentissa 16.1.1995. Kuukauden verran päällekkäin sattunut kaksoismandaatti vaikutti tilastoihin niin, että koko valtiopäivien 1994 ajalta EU-edustajien poissaolot nousivat suuremmiksi kuin ministereinä toimineiden 19 kansanedustajan. Jos kustakin ryhmästä lasketaan vain yleiskuva ministereiden ero- tai nimitysajankohtia huomioimatta³, olivat kansanedustajat poissa nimenhuudosta keskimäärin 27 kertaa, ministeriksi valitut edustajat 48 kertaa ja Euroopan parlamenttiin valitut edustajat 57 kertaa. Koko eduskunta yhteenlaskien kansanedustajat olivat poissa keskimäärin 31 kertaa.

Ministerikansanedustajista Veronmaksajain Keskusliitto aikanaan huomautti, että näiden eduskuntatyö rajoittuu vain läsnäoloon täysistunnossa. Ministereillä on hallitustehtävänsä, mutta valiokuntatyöhön he eivät saa osallistua (VJ 44.1 §; PL 48.1 §). Tätä taustaa vasten liitto piti esimerkiksi valtiopäivien 1954–1957 ministerikansanedustajien poissaoloja äänestyksistä yllättävän suurina. (Veronmaksaja 1/1958.) Puoluekohtaisia poissaoloja liitto sen sijaan ei mainitse, mistä voi päätellä puoluepolitiikan jääneen nykyistä enemmän edustajan tehtävän ja henkilön varjoon. Miesten ja naisten osuuksista 1954–1957 valtiopäivien nimenhuudoissa lehti toteaa, että naisten osuus poissaolojen kokonaismäärästä oli pienempi (13,4 %) kuin heidän osuutensa eduskunnan koko vahvuudesta (15,0 %). Syysistuntokauden 1958 keskiarvoissa sitä vastoin ei mies- ja naiskansanedustajien välillä ollut suurtakaan eroa, vaan poissaolot jakautuivat suurin piirtein samassa suhteessa kuin heidän lukumääränsä. (Veronmaksaja 6/1957; Veronmaksaja 2/1959.)

Käsillä olevassa tutkimuksessa mies- ja naiskansanedustajien poissaolot jakautuvat vaihtelevasti, jos niitä verrataan koko vahvuuteen⁴. Aina 1990-luvulle saakka miesten osuus poissaoloista on ollut sama tai hivenen suurempi kuin heidän osuutensa eduskunnasta. Valtiopäivillä 1992 naisten osuus poissaoloista on noussut vahvuutta suuremmaksi, samoin valtiopäivillä 1993⁵. Äitiyslomien ja naisministerien takia näin on käynyt myös vaalikauden 1995–1998 kaikilla valtiopäivillä.

³ Laskelmasta puuttuu opetusministeri Riitta Uosukainen (kok). Edustaja Uosukainen valittiin eduskunnan puhemieheksi valtiopäivien alkaessa 7.2.1994, ministerin virasta hän erosi 10.2.1994.

⁴ Koko vahvuudella tarkoitetaan valtiopäivien kaikkien läsnä- ja poissaolojen yhteismäärää. Miesten ja naisten osuus on laskettu ottamalla sekä vahvuudesta että poissaoloista sukupuolen mukainen jakauma.

⁵ Valtiopäivillä 1992 naisten osuus vahvuudesta oli 39 % ja poissaoloista 42 %, valtiopäivillä 1993 vastaavasti 39 % ja 40 %. Poissaolojen osuutta nostivat lähinnä kahden naisedustajan pitkät sairauslomat. Valtiopäivillä 1995 naisten osuus vahvuudesta oli 34 % ja poissaoloista 36 %, valtiopäivillä 1996 ja 1997 luvut olivat 34 % ja 37 %. Valtiopäivillä 1998 naisten osuus vahvuudesta oli 34 % ja poissaoloista 35 %.

Puolueittain tarkastellen ei löydy eduskuntaryhmää, jonka poissaoloprosentti olisi ylittänyt puolueen suhteellisen koon aineiston kaikilla valtiopäivillä. Kärjessä on Keskustan eduskuntaryhmä, jonka poissaolojen osuus on ollut vahvuutta (ts. läsnä- ja poissaolojen yhteismäärästä laskettua puolueen osuutta) suurempi yhteensä 12 kertaa⁶. Muista isoista puolueista Kokoomuksen eduskuntaryhmän poissaolot ovat olleet vahvuutta suuremmat 9 kertaa, SDP:n eduskuntaryhmän 8 kertaa ja RKP:n 7 kertaa. Koko tutkimuksen eniten läsnäolleet puolueet ovat olleet Suomen Kristillinen Liitto ja vuodesta 1990 toiminut Vasemmistoliitto.

11.2. Edustajien poissaolojen tunnusluvut

Luvussa 8 nimenhuudoista otettiin jakauman sijaintia ja hajontaa kuvaavat tunnusluvut.⁷ Käsittelyn kohteena olivat täysistuntojen poissaolot. Nyt tarkoitus on kääntää asia tavallaan ympäri ja laskea tunnusluvut kansanedustajille itselleen. Nämä kaksi tarkastelukulmaa on syytä pitää erillään, sillä ne menevät helposti sekaisin. On siis eri asia puhua keskiarvoista nimenhuutoa kohti kuin keskiarvoista kansanedustajaa kohti. Lähtöasetelmana olevan poissaolomäärän on silti kumpaakin laskutapaa käyttäen oltava sama, ero on vain siinä millä luvulla määrät jaetaan.

Läsnä- ja poissaoloja voisi konkreettisten lukuarvojen sijasta analysoida myös käyttämällä prosenttilukuja. Tieteelliselle esitykselle se saattaisi olla jopa eduksi. Ongelmana olisi kuitenkin aika. Prosenttiluku täytyisi ottaa siitä istuntomäärästä, jonka ajan kansanedustaja on toiminut edustajantehtävässä. Tästä seuraisi, että kaikkia läsnä- ja poissaoloja ei voisi vertailla keskenään, vaan data-aineistosta täytyisi poistaa kesken vuotta lähteneet ja saapuneet edustajat. Poistaminen muuttaisi asetelmaa siten, että kyse ei enää olisikaan eduskunnasta, vaan tietyn menetelmän perusteella valitusta ryhmästä kansanedustajia. Yksi esimerkiksi. Ahon hallituksen oikeusministeri, kansanedustaja *Hannele Pokka* (kesk) erosi eduskunnasta huhtikuun lopulla 1994 ja siirtyi maaherraksi Lapin lääniin. Edustaja Pokan eropäivään mennessä eduskunta oli (ilman kyselytunteja) istunut 25 täysistuntoa. Istunnoista edustaja Pokka oli ollut poissa 60,0 % ja läsnä 40,0 %. Määrällisesti tämä tarkoitti 15:ttä poissaolokertaa (1 luvatta ja 14 äitiysloman takia) ja 10:tä läsnäolokertaa. Samoilla valtiopäivillä, mutta niiden koko ajalta, lähes päinvastaisesti eduskuntaan oli osallistunut edustaja *Paavo Lipponen* (sdp). Hän oli ollut poissa 36,8 % ja läsnä 63,2 %. Istuntojen määränä tämä tarkoitti 64:ää poissaolokertaa⁸ ja 110:tä läsnäolokertaa. Jos nyt näiden kahden prosenteista laskettaisiin keskiarvot, edustaja Pokan osuus vääristäisi tulosta suhteettomasti.

⁶ Hankalien monikollisten sijamuotojemme takia 'kerta' on tässä kohtaa sama kuin valtiopäivät.

⁷ Sijainti- ja hajontaluvuista esim. Karjalainen—Ruuskanen 1994, 44–51; Manninen 1996, 35–38.

⁸ Edustaja Lipponen lomanpyynnöt olivat yksityisasiat 36, virkatehtävät 3 ja sairaus 18 kertaa, luvattomia poissaoloja oli 7.

Mitä heilahteluille herkätkeskiarvot sitten ovat? Taulukko 14 muistuttaa ulko­näöltään aikaisemmin esillä ollutta nimenhuutotaulukkoa, mutta nyt *tilastoyksikköinä toimivat kansanedustajat*. Odotetusti kummankin taulukon lukuarvot vaihtelevat samansuuntaisesti, mutta eivät käy tarkalleen yksi yhteen. Jos taulukoista tulostet­taisiin käyrät, ne menisivät jossain määrin ristiin ja eri teille.

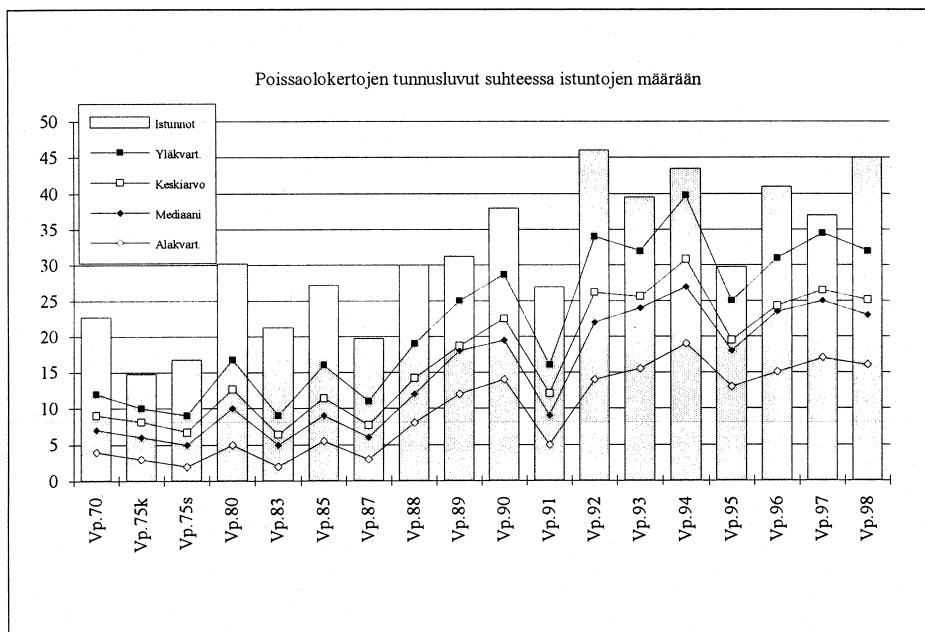
Muuttuja	Edustaja	Keskiarvo	Mediaani	Hajonta	Minimi	Alakvart.	Yläkvart.	Maksimi
Vp. 70	201	9,0	7	7,8	0	4	12	48
Vp. 75k	202	8,1	6	7,6	0	3	10	56
Vp. 75s	201	6,7	5	6,2	0	2	9	31
Vp. 80	202	12,7	10	10,2	0	5	17	65
Vp. 83	202	6,4	5	6,1	0	2	9	35
Vp. 85	203	11,4	9	9,2	0	6	16	58
Vp. 87	200	7,7	6	6,5	0	3	11	44
Vp. 88	200	14,2	12	9,1	0	8	19	52
Vp. 89	204	18,7	18	9,7	0	12	25	50
Vp. 90	202	22,5	20	13,0	0	14	29	71
Vp. 91	201	12,0	9	10,0	0	5	16	65
Vp. 92	201	26,2	22	17,7	0	14	34	143
Vp. 93	203	25,6	24	13,6	0	16	32	83
Vp. 94	202	30,8	27	18,1	0	19	40	110
Vp. 95	202	19,5	18	11,0	0	13	25	89
Vp. 96	212	24,3	24	14,1	0	15	31	96
Vp. 97	202	26,5	25	13,6	0	17	35	84
Vp. 98	204	25,1	23	15,1	0	16	32	91

Taulukko 14.

Kansanedustajien henkilökohtaisia poissaoloja kuvaavat tunnusluvut. Luvut on laskettu nimenhuudoista ja lukuihin on sisällytetty kaikki eduskunnassa työskennelleet kansanedustajat. Esimerkiksi valtiopäivillä 1998 on ollut edustajia, joilla ei ole ollut yhtään poissaoloa. Neljäsosalla edustajia poissaoloja on ollut vähemmän kuin 16 ja kolmeneljäsosalla edustajia vähemmän kuin 32. Enimmillään vuonna 1998 edustajia on ollut poissa 91 kertaa. Suuruusjärjestykseen asetettujen 1998 poissaolomäärien keskimäinen luku (mediaani) on 23. Taulukosta on muokattu kuvio 2, joka esittää tunnuslukujen ja istuntojen määrän välisen suhteen.

Oleellisinta eivät välttämättä ole taulukon lukuarvot sinänsä, vaan se, miksi keskiluvut, hajonnat ja kvarttiilit vaihtelevat niinkin paljon kuin taulukko esittää. Heilahteleeko kansanedustajien työmoraali vuodesta toiseen, vai syntyvätkö pois­saolot sattumien summina? Ainakin yksi selitys vaihteluihin on olemassa, nimittäin täysistuntojen määrä. Kun täysistunnot lisätään tunnuslukuihin kuviossa 2, havai-

taan, että kansanedustajien kokonaispoissaolot ovat aika tavalla – mutta eivät täysin – riippuvaisia siitä, miten usein eduskunta valtiopäivillä kokoontuu. Näkyvimvät poikkeukset tässä suhteessa ovat valtiopäivät 1975 syksy, 1997 ja 1998. Valtiopäivillä 1997 henkilökohtaiset poissaolot ovat lisääntyneet vaikka istunnot ovat vähentyneet, valtiopäivillä 1998 on käynyt päinvastoin. Viimeksi mainittuun on vaikuttanut kansalaiskontrolli ja sen myötä lisääntynyt eduskuntatyön avoimuus. Tutkimusaineistosta käy ilmi, että poissaolot ovat vähentyneet tuntuvasti syysistuntoisuuden 1998 aikana.

Kuvio 2.

Viivakaaviona (alhaalta ylöspäin) kansanedustajien poissaolojen alakvartiilit, mediaanit, keskiarvot ja yläkvartiilit sekä pylväskaaviona täysistunnot. Pylväiden kokoa on pienennetty jakamalla istuntojen vuosittaiset lukumäärät neljällä ja muodostamalla pylväät yhdestä neljäsosasta. Kvartiileista voi havaita, että 1990-luvulle tultaessa ovat kasvaneet sekä poissaolot kansanedustajaa kohden että poissaolojen hajonnat kansanedustajien kesken. Valtiopäivien 1998 laskevat käyrät osoittavat, että lomanpyyntöjä on ollut mahdollista vähentää.

Poissaolojen syntymisessä yhtenä elementtinä on myös tilastollinen todennäköisyys: kuta enemmän asiaa A (täysistuntoja) esiintyy, sitä useammin ilmiöllä B (poissaoloilla) asian sisällä on mahdollisuus tapahtua. Tämän tietäminen selittää

tilastoja, mutta ei silti vapauta kansanedustajia konkreettisimmasta velvollisuudestaan eli velvollisuudesta olla läsnä (ks. Noponen 1982, 256). Poissaolot osaltaan eivät ole irrallinen ilmiö, vaan eräänlainen indikaatio monipolvisessa *kausaalisuhteiden* ja vaikutusyhteyksien ketjussa (selitysmalleista luvussa 3.2.). Kansanedustajat eivät edustajantoimessaan toimi yksin täysistunnossa, vaan edustajilla on eduskunnassa toimielinjäsenyyksiä ja eduskunnan ulkopuolella tehtäviä niin yksityisen kuin julkisenkin sektorin organisaatioissa. Edustajat (ja puolueet) pitävät tiukasti kiinni esimerkiksi kunnanvaltuustoista⁹, maakuntaliitoista ja valtiojohtoisten yhtiöiden hallintoneuvostoista. Itsenäiset ammatinharjoittajat puolestaan voivat edustajan-toimen ohella hoitaa arkista työtään. Tästä kaikesta seuraa, että kuta useammin eduskunta kokoontuu, sitä useammin kokoontumiset sattuvat muiden tehtävien kanssa päällekkäin. Ajankäytössä syntyy ristiriitatilanteita, jostain on oltava poissa. Poissaolo täysistunnosta ei vaikuta edustajanpalkkioon, mutta poissaolo ansio-työstä tai muusta tehtävästä vie palkan ja jatkuessaan itse tehtävänkin.

Edelleen suomalaisen parlamentaariseen kulttuuriin kuuluu, että kansanedustajat ovat niin sanottuja jokapaikan höyliä myös yhdistyselämässä. Edustajat ovat haluttuja jäseniä erilaisissa järjestöissä ja seuroissa, ja haluttuja esiintyjiä kaikenlaisissa tapahtumissa tangomarkkinoilta visailuohjelmiin. Läsnäolon tarve on kaksitahoisesti *intentionaalinen*: kansanedustaja pönkittää asemallaan (roolillaan) tilaisuuden tasoa, ja tilaisuus kansanedustajan julkisuutta ja suosituimmuutta. Olipa tapahtuma mikä tahansa, se vie edustajan aikaa ja energiaa, mutta keskinäisen kilpailun takia esillä on oltava. Kun yhdeksänkymmenluvulla poissaolot yleisesti ottaen kasvoivat, ei voi olla löytämättä riippuvuutta näidenkään ilmiöiden välillä. Eduskunnasta tuskin kukaan on poissa niin sanotusti laiskuuttaan, kyse on pareminkin siitä, miten edustaja asettaa tehtävät preferenssiin. Tärkeysjärjestykset eivät ole kaikkea kansaa miellyttäneet, sillä eduskuntaa on vaadittu pienennettäväksi¹⁰. Jos johtopäätösten perustana olisivat vain (luvun 1.) asennetutkimukset tai tutkimusasetelman (luvun 2.1.) jyrkkä kansalaismielipide, olisi eduskunnasta – edustajien tapaan raamatun vertauksin – kymmenen vanhurskaan löytäminen aina vain vaikeampaa¹¹.

Mutta takaisin tilastoon. Siitä huolimatta, että yksityisasiat ovat osoittautuneet lomanpyyntöjen suurimmaksi syyksi, tutkituilla valtiopäivillä ei kukaan ole sijoittunut poissaololistan ensimmäiseksi pelkkien yksityisasioiden takia. Listan kärkinimeksi on 1970- ja 1980-lukujen valtiopäivillä noustu varusmiespalvelusten,

⁹ Syksyn 2000 kunnallisvaaleissa ehdokkaana oli 122 silloista kansanedustajaa. Puolueiden kesken ehdokkaat jakautuivat seuraavasti: SDP 32, Kesk 26, Kok 26, Vas 17, SKL 10, Vihr 6, RKP 2, Perussuomalaiset 1, Remonttiryhmä 1, Muut 1. (Joe Niva, TietoEnator Oyj, puhelinkeskustelu 9.11.2000.)

¹⁰ Törnuddin (1982, 680) mukaan eduskunnan jäsenmäärän vähentämistä esitettiin jo itsenäisyyden ajan alussa ja sen jälkeen asiaan on palattu 1930-luvulta lähtien.

¹¹ “--- Entä jos siellä on kymmenen [vanhurskasta]? Hän vastasi: ‘Niiden kymmenen tähden jätän [kaupungin] hävittämättä’.” (Ensimmäinen Mooseksen Kirja 18:32.)

äitiyslomien ja sairaustapausten vuoksi. 1990-luvulla ajat ovat tässäkin suhteessa muuttuneet, kärkeen on noustu jopa luvattomilla poissaoloilla. Suurimman poissaolijan kyseenalaista kunniaa ei kukaan ole pitänyt kahta kertaa, kärjen tuntuun tosin on samojakin nimiä eri aikoina yltänyt. Muutamit ministerikansanedustajat ovat olleet useaan otteeseen listojen kärkijoukossa, mutta se tavallaan on itsestään selvää. Näitä ovat olleet muun muassa *Ahti Karjalainen* (kesk), *Kalevi Sorsa* (sdp), *Paavo Väyrynen* (kesk), *Christoffer Taxell* (rkp), *Jermu Laine* (sdp) ja *Pertti Salolainen* (kok). Ulkoministereille ja ulkomaankauppaministereille poissaoloja kertyy pakostakin. Kansanedustajista Väyrynen ja Salolainen ovat eräänlaisia harvinaisuuksia tässä tutkimuksessa sen vuoksi, että heidän nimensä esiintyy kaikilla vaalikausilla. Vanhemman ikäluokan pitkäaikaisia, yhdeksänkymmenluvun veteraaneja ovat olleet myös *Ensio Laine* (skdl/deva/vas), *Pentti Mäki-Hakola* (kok) ja *Henrik Westerlund* (rkp).

Tätä viimeisteltäessä talvella 2002 nuoremman polven veteraaneihin (26 vuotta eduskunnassa) ovat nousseet *Ilkka Kanerva* (kok) ja *Esko-Juhani Tennilä* (vas), heistä seuraaviksi (22 vuotta eduskunnassa) *Liisa Jaakonsaari* (sdp), *Mauri Pekkarinen* (kesk) ja *Ben Zyskowitz* (kok). Viimeksi mainittua edustajapolvea edusti myös tammikuussa 2000 tasavallan presidentiksi valittu *Tarja Halonen* (sdp). Nuoremmat kuuluvat edelleen eduskunnan vahvuuteen, vanhempien veteraanien nimiä sen sijaan ei enää löydy eduskuntakalenterista. Päivänpolitiikassa heistä on mukana vain Paavo Väyrynen, hänkin Suomen eduskunnan väliaikaisesti Euroopan parlamenttiin vaihtaneena (maalisvaaleissa 1999 Väyrynen uusi paikkansa myös Suomen eduskunnassa). Veteraanien myötä siirrytään seuraavaksi käsittelemään kokonaisia vaalikausia. Yksilöllinen tutustuminen aineiston kaikkiin kansanedustajiin on mahdotonta (ja tarpeetontakin), joten, koska lähin ajanjakso on yleensä se kiinnostavin, henkilökohtaiset poissaolot ohitetaan ensimmäisten vuosien osalta.

12. EDUSTAJIEN POISSAOLOT JA SAAPUMISET

Tässä luvussa käsitellään kolmen vaalikauden, valtiopäivien 1987–1990, 1991–1994 ja 1995–1998 suurimmat ja pienimmät henkilökohtaiset poissaolot. Niistä on laadittu yhteensä kuusi taulukkoa. Taulukot perustuvat nimenhuutoihin, nimenhuudon jälkeisiä ilmoittautumisia – tässä tutkimuksessa ‘saapumisia’ – käsitellään erikseen. Saapumisia on rekisteröity vasta valtiopäivistä 1989 lähtien, joten siinä suhteessa vaalikaudet eivät ole vertailukelpoisia. Vertailukelpoisia eivät tosin ole itse saapumisetkaan. Käsiteltäessä vaikkapa talousarviota täysistunto saattaa venyä lähes puolen vuorokauden mittaiseksi, ja silloin istuntoon ilmoittautumisten välillä voi olla tuntikausien ero. Pöytäkirjan nimiluetteloon kaikki siirtyvät silti samanarvoisina, mutta olisi paikallaan ryhmitellä edustajat ilmoittautumisajan perusteella.

Tunnetusti ja tässäkin tutkimuksessa todistetusti kansanedustajilla on tapana poistua istuntosalista tai koko eduskunnasta käytyään ensin nimenhuudossa. Nimenhuuto kuvaa siten vain istunnon alun tilannetta: faktisen läsnäolemisen validi indikaattori se ei ole, virallinen ja yleisesti hyväksytty kuitenkin¹. Tätä unohtamatta jäljempänä esitettävät nimenhuutotaulukot on jaettu kahdeksi kokonaisuudeksi, minimi- ja maksimitaulukoiksi. Taulukoiden peräkkäin esittämisen yhtenä tarkoituksena on helpottaa vertailuja, sillä niissä esiintyy samoja henkilönimiä.

Taulukoiden tarkastelussa on syytä pitää mielessä se seikka, että eduskunnassa ei ole ainoastaan kahtasataa erilaista kansanedustajaa, vaan kaksisataa erilaista edustajantehtävää. Tehtävien erilaisuuteen vaikuttavat monet tekijät: edustajan virkaikä ja sen myötä lankeava ‘prestige’, edustajan puolue, puolueen koko ja edustajan asema puolueessa, koulutus, sukupuoli ja kansanedustajan saama äänimäärä, hallituspuolue–oppositio -asetelma ja alueelliset erot. Millä tavalla erityisesti alue-erot vaikuttavat, sitä kysyttiin keväällä 1999 eduskunnasta vapaaehtoisesti luopuneelta 19 kansanedustajalta. Heistä viisi vastasi kirjallisesti, ja kirjeitä tarkastellaan seuraavassa.

Keski-Suomesta kotoisin oleva *Pekka Leppänen* (vas) toteaa lyhyesti, että kansanedustajan työssä on oleellinen ero sen mukaan, tuleeko edustaja pääkaupunkiseudulta vai kauempaa haja-asutusalueelta (kirje maaliskuussa 1999). *Armas Komi* (kesk) Keski-Savosta kirjoittaa, että Helsingin ulkopuolisilla edustajilla on suurempia vaikeuksia hoitaa [eduskunnan] ulkopuolisia tehtäviä matka-ajasta ja liikennejärjestelyistä johtuen. Kauempaa kotoisin olevien kansanedustajien on

¹ Valiokunnissa on ollut toisin 1900-luvun lopun uudistuksiin saakka, niiden pöytäkirjoissa saapumiset ja poistumiset on merkitty kunkin pykälän kohdalle.

asetettava tehtävät tärkeysjärjestykseen ja valittava menonsa tärkeysjärjestyksen mukaan. (Kirje 18.3.1999.) Erään *anonyymien*, maaliskuussa 1999 kirjeensä nimettömänä ja päiväämättömänä lähettäneen kansanedustajan mukaan

“(m)uualta tullut on komennustyöläinen, ‘reppuri’. Siis viikot Helsingissä.”

Tamperelainen *Eila Rimmi* (vas) katsoo kirjeessään vapun alla 1999 asiaa myös Helsingin näkökulmasta. Hänen mielestään helsinkiläisillä edustajilla on ylimääräistä ‘päänsärkyä’ sen suhteen, että haja-asutusalueiden asioiden ymmärtäminen tuottaa heille vaikeuksia. Toisaalta

“(p)ääkaupunkiseudulta olevien, esim. kunnallisiin luottamustehtäviin valittujen, on muita helpompi osallistua varsinaisen työnsä ohella muiden luottamustehtävien hoitamiseen”.

Länsi-Suomesta kotoisin oleva, kaksitoista vuotta vastuullisiakin edustajan-tehtäviä hoitanut *mieskansanedustaja* (kok) ei halua julkisuutta, mutta pohtii maaliskuussa 1999 lähettämässään kirjeessä alue-eroja edellisiä kirjoittajia laajemmin:

“Siinä tuleeko edustaja pääkaupunkiseudulta vai muualta Suomesta onkin suuri ero monessa mielessä.”

Hän nostaa esille alue-erojen ilmentymiä, joita voi tyypitellä viiteen lohkoon: tunnettuus, vaalityö, työmatka, äänestäjien linkki ja yleinen yhteydenpito.

Aluksi *mieskansanedustaja* toteaa oletettavasti myös jossain määrin myönteisenä seikkana sen, että “pk-seudun edustaja ei ole niin tunnettu äänestäjiensä keskuudessa kuin muualta haja-asutusalueelta tullut”. Riviedustajakin voi kulkea rauhassa pääkaupungin kaduilla kenenkään tuntematta, “mutta samaa ei voi sanoa vaikkapa satakuntalaisesta, puhumattakaan lappilaisesta kansanedustajasta”. Eduskuntatyökin on erilaista. Etäisyyksien takia ero alkaa jo vaalien alla käytävästä vaalityöstä:

“Siinä kun helsinkiläinen ehdokas menee ratikalla tilaisuuteen muutaman korttelin päähän, lappilainen edustaja ajaa muutama sata kilometriä ja tätä eivät kaikki tajua ollenkaan.”

Kun ehdokas sitten on päässyt eduskuntaan, etäisyys vaikuttaa myös perheenjäseniin:

“Tavallisesti maaseudulla asuva tuo ja hakee joka ainut viikko [edustaja]puolisonsa lentoasemalle ja -asemalta joskus useita kymmeniä kilometrejä ajaen ja joutuu sitten yksinään huolehtimaan perheestä toisen puolisosista ollessa Helsingissä.”

Henkilösuhteet kotipaikkakunnalla kärsivät eikä viikot poissa kotoa -systeemi “voi olla vaikuttamatta perhe-elämään haitallisesti”, *mieskansanedustaja* kiteyttää.

Mieskansanedustajan mielestä maaseudun kansanedustajan työhön kuuluu “ilman muuta” olla myös linkkinä äänestäjiensä ja ministeriöitten, keskusvirastojen tai “vaikkapa myymälöiden” välillä. Edustaja hoitaa lähetystöjen saapumiset Helsinkiin, on niiden oppaana ja asioiden välittäjänä, mutta helsinkiläinen äänestäjä voi hoitaa asiansa itsekin. Yhteydenpidolla on hintansa:

“Helsinkiläisellä on eduskunnassa veronmaksajien ylläpitämä korkealaatuinen toimisto/työhuone ilmaisine puhelimineen, faxeineen yms. yhteyksineen, valtavine tietopankeineen, sähköposteineen – – –”,

mutta maaseutuedustajalle yhteydenpito eduskuntaan “saattaa olla melkoinen kulu-erä”. Helsinkiläisellä on lisäksi käytössään ilmainen autotalli pesupaikkoineen, (“sekään ei kalliissa Helsingissä ole mikään vähäinen asia”), samoin “kokouspaikka eduskunnan kabineteissa tai auditorioissa”. Asiaa kompensoidaan muualta tulleele “epäsuhteisella” kulukorvauksella. (Kirje maaliskuu 1999.)

12.1. Poissaololistan maksimit 1987–1998

Kuten aikaisemmin oletettiin, poissaolopäivät eivät pääosiltaan aiheudu sellaisten ‘klassisten’ ominaisuuksien takia kuin laiskuus, unohtelu tai välinpitämättömyys, vaan poissaolot voivat olla järjestelykysymyksiä. Kansanedustajat ovat poissa yksinkertaisesti siitä syystä, että heillä on samaan aikaan liian monta työ-, virka- ja luottamustehtävää. Työmoraali yhtenä määrittää sen, mikä tehtävistä nousee etusijalle. Tätä vahvistaa sekin seikka, että osallistumistilastojen julkisuuden myötä poissaoloja on voitu karsia. Edustajalle tehtävien moninaisuus on silti välttämättömyys, sillä sitä kautta hän saa kokemusta ja taustajoukkoja. *Armas Komi* (kesk) pitää “suorastaan outona” ja *Eila Rimmi* (vas) “aika kummallisena” jos kansanedustajalla ei ole eduskunnan ulkopuolisia luottamustehtäviä. Molemmat ovat toimineet kunnallispolitiikassa, ensin mainittu valtuuston puheenjohtajana, jälkimmäinen pitkään jäsenenä. Eila Rimmin mukaan julkisehdokkaita lukuun ottamatta eduskuntaan päässeistä valtaosan on ollut toimittava pitkään muissa luottamustehtävissä, mikä on ollut kokemuksen kannalta vain eduksi. Kaikesta huolimatta “(s)illoin tällöin sattuu päällekkäisyyksiä” kuten *anonymiksi* jäänyt kansanedustaja kirjoittaa. Myös *Armas Komi* myöntää, että “(t)ärkeysjärjestystä joutuu kyllä monasti miettimään”. (Kirjeet Komi 18.2.1999; muut maaliskuu 1999).

Millainen ja miten laaja sitten on poissaololistan kärki? Ennalta määriteltyä kriteeriä ei ole, raja on vain asetettava jonnekin. Jos alenevan listan kummastakin päästä erotetaan kolmekymmentä edustajaa, saadaan kuusikymmentä edustajaa. Vajaa kolmasosa eduskunnasta on riittävän laaja antamaan kokonaiskuvan. Saman poissaolomäärän takia taulukkoon voi nousta useampikin henkilö.

EDUSTAJA	PUOL.	1987	1988	1989	1990	YHT.	%	SELITYS
		79 ist.	120 ist.	125 ist.	152 ist.	476 ist.		
Vennamo, Pekka	SMP	30	49	25	-	104/268	38,8	- 30.9.89. Min.
Järvisalo-Kanerva, R	SDP	28	33	50	64	175	36,8	Sairaus.
Elo, Mikko	SDP	16	36	45	62	159	33,4	*
Paasio, Pertti	SDP	19	26	48	63	156	32,8	Min 3.2.89 - . *
Salolainen, Pertti	Kok	23	52	33	47	155	32,6	Min. *
Suominen, Ilkka ①	Kok	19	37	40	47	143	30,0	Min 9.5.87 - .
Nieminen, Einari	Kesk	11	26	35	57	129	27,1	Sairaus.
Tähkämaa, Taisto	Kesk	14	30	44	40	128	26,9	
Taxell, Christoffer	RKP	14	27	24	62	127	26,7	Min.
Aaltonen, Markus	SDP	21	41	26	35	123	25,8	*
Kuuskoski-Vikatmaa, E	Kesk	24	29	38	31	122	25,6	*
Bärlund, Kaj	SDP	17	26	26	49	118	24,8	Min.
Riihijärvi, Heikki	SMP	12	27	36	41	116	24,4	*
Björklund, Ilkka-Chr.	SDP	13	27	34	41	115	24,2	
Kempainen, Arvo	SKDL/Vas	17	15	27	55	114	24,0	2.5.90 - Vas.
Järvenpää, Heikki	Kok	15	23	30	43	111	23,3	
Pelttari, Seppo	Kesk	20	25	33	31	109	22,9	*
Särkijärvi, Jouni J.	Kok	10	16	31	50	107	22,5	
Violainen, Johannes	Kesk	12	31	21	41	105	22,1	Sairaus.
Kanerva, Ilkka	Kok	9	28	30	33	100	21,0	Min.
Puhakka, Matti	SDP	13	22	25	40	100	21,0	Min.
Juhantalo, Kauko	Kesk	14	23	22	40	99	20,8	**
Jouppila, Riitta	Kok	12	26	30	30	98	20,6	*
Melin, Ingvar S.	RKP	7	22	25	44	98	20,6	
Kauppinen, Riitta	Kesk	8	17	38	33	96	20,2	*
Kasurinen (Piipari), A-L	SDP	23	33	18	21	95	20,0	Min.
Alaranta, Juhani	Kesk	14	20	33	26	93	19,5	
Pokka, Hannele	Kesk	3	21	35	33	92	19,3	*
Väänänen, Marjatta	Kesk	5	18	30	39	92	19,3	
Alho, Arja	SDP	8	12	21	50	91	19,1	**

① Puhemiehenä 2.4. - 8.5.1987.

Taulukko 15.

Valtiopäivien 1987–1990 täysistuntojen nimenhuudoista *eniten poissa olleet* kolmekymmentä kansanedustajaa. Vuosilukujen alapuolella ovat valtiopäivien ja vaalikauden täysistuntojen (nimenhuutojen) määrät. Kansanedustajien poissaolomäärät ovat valtiopäivittäin, vaalikauden yhteissummana ja täysistuntomäärästä laskettuna poissaoloprosenttina. Liikenneministerinä toimineen ja eduskunnasta kesken vaalikauden eronneen *Pekka Vennamon* poissaolot ja istunnot sekä niistä laskettu poissaoloprosentti ovat taulukossa ylinä. Kansanedustajien lomanpyynnöistä sairaus on merkitty selityssarakkeeseen, mikäli sen osuus joillakin valtiopäivillä on ollut merkittävä. Sarakkeeseen on merkitty myös ministerintehtävät (Min.) ja tähti-merkillä (*) edustajan esiintymiskerta kahdessa seuraavassa taulukossa.

EDUSTAJA	PUOL.	1991	1992	1993	1994	YHT.	%	SELITYS
		108 ist.	184 ist.	158 ist.	174 ist.	624 ist.		
Juhantalo, Kauko ①	Kesk	41	55	52	-	148/425	34,8	- 3.12.93. Min. **
Pokka, Hannele	Kesk	25	60	48	15	148/475	31,2	- 30.4.94. Min. *
Rehn, Elisabet	RKP	27	45	67	93	232	37,2	Min -1.1.95. Eu-ed.
Rehn, Olli	Kesk	33	64	58	77	232	37,2	Eu-ed.
Donner, Jörn	RKP	65	55	49	53	222	35,6	Sairaus.
Väyrynen, Paavo	Kesk	34	91	53	44	222	35,6	Min -4.5.93. Eu-ed.
Salolainen, Pertti	Kok	36	53	57	67	213	34,1	Min. *
Morri, Helmi	Kesk	0	143	29	32	204	32,7	Sairaus.
Aho, Esko ②	Kesk	24	48	49	77	198	31,7	Päämin. *
Kauppinen, Riitta	Kesk/Kok	16	49	83	39	187	30,0	16.6.94 - Kok. *
Paasio, Pertti	SDP	36	37	54	51	178	28,5	*
Biaudet, Eva	RKP	52	37	72	16	177	28,4	
Riihijärvi, Heikki	SMP/SR	30	41	58	48	177	28,4	9.9.93 - SR. *
Alho, Arja	SDP	21	59	44	51	175	28,0	**
Lipponen, Paavo	SDP	25	43	42	64	174	27,9	*
Laurila, Ritva ③	Kok	29	30	44	67	170	27,2	Eu-ed.
Kuuskoski, Eeva	Kesk	19	43	53	50	165	26,4	Min -23.4.92. *
Mäki-Hakola, Pentti	Kok	44	31	39	50	164	26,3	Sairaus.
Pietikäinen, Sirpa	Kok	17	63	36	47	163	26,1	Min. *
Suhonen, Hannu	SMP/HS	11	12	28	110	161	25,8	29.8.94- HS.
Näsi, Lasse	Kesk	25	44	52	38	159	25,5	
Hautala, Heidi	Vihr	15	40	42	59	156	25,0	Eu-ed.
Pekkarinen, Mauri	Kesk	15	49	39	53	156	25,0	Min.
Astala, Heli	Vas	5	100	40	9	154	24,7	Sairaus.
Jouppila, Riitta	Kok	19	36	30	67	152	24,4	Eu-ed. *
Ranta, Jussi	SDP	26	35	38	53	152	24,4	
Toivonen, Kyösti	Kok	11	29	37	75	152	24,4	Eu-ed.
Kemppainen, Hannu	Kesk	13	33	48	53	147	23,6	*
Laukkanen, Vesa	SKL/VeS	17	13	33	84	147	23,6	11.1.93 - VeS.
Pelttari, Seppo ④	Kesk	30	44	49	23	146	23,4	Sairaus Eu-ed. *

① Ministeri -2.8.1992. ② Pm 4.4. - 26.4.1991. ③ II VPm 4.4. - 26.4.1991. ④ II VPm 15.4.1994 - .

Taulukko 16.

Valtiopäivien 1991–1994 täysistuntojen nimenhuudoista *eniten poissa olleet* kolmekymmentä kansanedustajaa. Vuosilukujen alapuolella ovat valtiopäivien ja vaalikauden täysistuntojen (nimenhuutojen) määrät. Kansanedustajien poissaolomäärät ovat valtiopäivittäin, vaalikauden yhteissummana ja täysistuntomäärästä laskettuna poissaoloprosenttina. Ministerinä toimineiden ja eduskunnasta kesken vaalikauden eronneiden *Kauko Juhantalon* ja *Hannele Pokan* poissaolot ja istunnot sekä niistä lasketut poissaoloprosentit ovat taulukossa ylinnä. Selityssarakkeessa ovat eduskuntatyöstä johtuneet, poissaoloja mahdollisesti muokanneet tekijät kuten ryhmänvaihdot, ministerintehtävät (Min.) ja tammikuussa 1995 alkanut EU-parlamentin jäsenyys (Eu-ed.). Lomanpyynnöistä sairaus on merkitty selityssarakkeeseen, mikäli sen osuus joillakin valtiopäivillä on ollut merkittävä. Edustajan esiintymiskerta kahdessa muussa taulukossa ilmaistaan tähtimerkillä (*).

EDUSTAJA	PUOL.	1995	1996	1997	1998	YHT.	%	SELITYS
		119 ist.	164 ist.	148 ist.	179 ist.	610 ist.		
Rauramo, Anssi	Kok	19	35	45	48	147/515	28,5	- 7.9.1998.
Halonen, Tarja	SDP	58	73	84	75	290	47,5	Min.
Karhunen, Minna	Kok	89	47	33	91	260	42,6	Äitiysloma -95,-98.
Markkula-Kivisilta, H	Kok	19	96	45	89	249	40,8	Äitiysloma -96,-98.
Norrbäck, Ole	RKP	45	82	54	65	246	40,3	Min.
Aaltonen, Markus	SDP	41	51	56	40	188	30,8	*
Rantanen, Jorma	SDP	20	33	56	75	184	30,2	
Kempainen, Hannu	Kesk	41	51	56	35	183	30,0	*
Aho, Esko	Kesk	40	53	49	39	181	29,7	*
Jansson, Gunnar	RKP	35	32	53	52	172	28,2	
Juhantalo, Kauko	Kesk	36	42	44	48	170	27,9	**
Niinistö, Sauli	Kok	16	52	44	55	167	27,4	Min.
Tiuri, Martti	Kok	33	46	42	46	167	27,4	
Lipponen, Paavo ①	SDP	30	46	44	45	165	27,0	Päämin. *
Pietikäinen, Sirpa	Kok	26	50	40	40	156	25,6	*
Ihamäki, Timo	Kok	33	50	32	40	155	25,4	
Alho, Arja	SDP	35	49	40	27	151	24,8	Min -8.10.97. **
Andersson, Claes	Vas	27	39	37	45	148	24,3	Min -4.9.98.
Brax, Tuija	Vih	25	39	61	23	148	24,3	Äitiysloma -97.
Rinne, Heikki	SDP	39	40	49	20	148	24,3	
Virtanen, Pertti	EVIR	24	75	34	14	147	24,1	
Huttu-Juntunen, Terttu	Vas	21	29	44	52	146	23,9	Min.
Isohookana-Asunmaa, T	Kesk	35	40	41	30	146	23,9	
Sasi, Kimmo	Kok	40	32	34	39	145	23,8	Min 15.1.99 - .
Dromberg, Kaarina	Kok	31	33	36	43	143	23,4	
Lehtosaari, Markku	Kesk	28	30	32	52	142	23,3	
Elo, Mikko	SDP	28	39	42	32	141	23,1	*
Lindén, Suvi	Kok	26	35	40	40	141	23,1	
Laakso, Jaakko	Vas	36	37	38	29	140	23,0	
Taina, Anneli	Kok	32	24	44	40	140	23,0	Min.
Veteläinen, Maija-Liisa	Kesk	32	33	53	22	140	23,0	

① Puhemiehenä 28.3. - 21.4.1995.

Taulukko 17.

Valtiopäivien 1995–1998 täysistuntojen nimenhuudoista *eniten poissa olleet* kolmekymmentäyksi kansanedustajaa. Vuosilukujen alapuolella ovat valtiopäivien ja vaalikauden täysistuntojen (nimenhuutojen) määrät. Kansanedustajien poissaolomäärät ovat valtiopäivittäin, vaalikauden yhteissummana ja täysistuntomäärästä laskettuna poissaoloprosenttina. Eduskunnasta kesken vaalikauden eronneen *Anssi Rauramon* poissaolot ja istunnot sekä niistä laskettu poissaoloprosentti ovat taulukossa ylinnä. Selityssarakkeessa ovat poissaoloja muokanneet tekijät kuten ministeritehtävät (Min.) ja äitiyslomat. Edustajan esiintymiskerta kahdessa edellisessä taulukossa ilmaistaan tähtimerkillä (*). *Kaarina Dromberg* ja *Anneli Taina* mainitaan myös minimipoissaolojen yhteydessä, taulukossa 18 ja 19.

Voidaan sanoa, että kolmesta edellä esitetystä taulukosta kukin ilmentää omaa aikaansa. Olkoon ensimmäinen taulukko *passé* (mennyt maailma), toinen taulukko *changement* (muutos) ja kolmas taulukko *présent* (nykyaika). *Passé*ta ilmentävät myöhempiä vaalikausia pienemmät istuntomäärät ja vanhat puolueet Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL) ja Suomen Maaseudun Puolue (SMP). Valtiopäivien 1987 alkaessa kumpikin oli vielä voimissaan (mistä luvussa 13.2.), mutta vaalikauden lopussa SKDL vaihtoi nimensä Vasemmistoliitoksi ja SMP:n johtoon siirtyi, kuten Pekka Vennamo kirjoittaa (1999, 30), “kolmen miehen troikka, joka myöhemmin osoittautuu pahaksi virheeksi”. Vennamon “troikkaan” kuuluivat puolueen puheenjohtajaksi valittu *Heikki Riihijärvi*, eduskuntaryhmän puheenjohtajaksi valittu *Sulo Aittoniemi* ja Vennamon jälkeen uudeksi liikenneministeriksi valittu *Raimo Vistbacka*. Vennamolle itselleen syksyn 1989 nimitys Posti- ja telelaitoksen pääjohtajaksi (johon palataan luvuissa 13.1. ja 18.3.) tuli kuin tilauksesta, sillä neljän kauden edustajalla ja kahden kauden ministerillä ei ollut enää poliittisesti uutta saavutettavaa (Vennamo 1999, 27–28). Eduskunnassa tämäntapaiset väsymiset näkyvät joskus kipuamisena poissaolotilastoissa ylöspäin, samalla tavalla näkyvät tulevat virkanimitykset tai puolueen sisäiset kitkat. Edustaja P. Vennamon prosentuaalinen kärkisija taulukossa 15 selittyy siten paitsi ministerintehtävillä, myös jonkinasteisella politikointiin kyllästymisellä. Virkanimitys ei ehtinyt vaikuttaa, sillä siitä, kuten Vennamo kirjassaan kirjoittaa (emt., 27), pääministeri Holkeri teki esityksen vasta kevätkauden lopussa. Arvoitukseksi sen sijaan jää, onko taulukossa 15 esiintyvän edustaja Riihijärven myöhempi loikkaus SMP:stä (ks. luku 13.2.) kytenyt poissaoloina jo silloin, kun hän tuli valituksi puolueen johtoon. Muista taulukon kansanedustajista voidaan sanoa, että Suomen valtiokalenterin ja Kuka kukin on -kirjan tietojen perusteella heidän nousunsa vaalikauden poissaololistan kärkeen on hyvin todennäköisesti ollut seurausta ammattiin, kunnallispolitiikkaan tai muuhun poliittiseen toimintaan liittyneistä lukuisista tehtävistä.

Vaalikauden 1991–1994 eli taulukon 16 kärkinimistä *Kauko Juhantalo* (kesk) saa Vennamon kevyehkössä, mutta kulisseja silti hyvin valottavassa kirjassa määritelmän hauska seuramies, jonka huoneesta löytyi hyvin varustettu baarikaappi ja pitkien istuntojen aikana “yleensä myös muita eduskunnan eturivin kansanedustajia” (emt., 24–25, 302–303). Hauskan seuramiehen maineeseen liittyi sittemmin paljon negatiivista julkisuutta niin kuin sitä liittyi aikanaan *Arja Alhoon* (sdp). Kolmen kauden kansanedustajista nämä kaksi ovat ainoat jotka esiintyvät kaikissa poissaolojen maksimitaulukoissa, jäljempänä myös (luvun 12.3.) saapuneiden listoilla. Edustaja Juhantalon poissaoloja ovat lisänneet ministerintehtävien ohella oikeudenkäynti ja sitä edeltäneet tapahtumat, edustaja Alho on kirjansa (1997) mukaan ‘taistellut’ puheenjohtajana (1993–1996) Helsingin juhlaviikkojen kanssa.

Mitä yhteistä sitten on taulukon 16 edustajilla *Alho* (sdp), *Biaudet* (rkp), *Donner* (rkp), *Hautala* (vihr), *Laurila* (kok), *Lipponen* (sdp) ja *Olli Rehn* (kesk)? Yhteistä on esimerkiksi kunnallispolitiikka. Lokakuussa 1988 mainitut seitsemän edustajaa valittiin Helsingin kaupunginvaltuustoon, neljä vuotta myöhemmin muut paitsi

Donner, joka ei ollut ehdolla. Valtuuston puheenjohtajuutta hoiti vuosina 1993–1994 Arja Alho. Edustajat Alho, Lipponen ja Laurila sijoittuvat taulukossa 16 jopa peräkkäin, mutta poissaolot ovat silti harvoin samoilta päivämääriltä. Toisaalta Lipponen, Olli Rehn ja Biaudet ovat olleet kaupunginvaltuuston 1993–1994 poissaolijoiden kärkikolmikko. Vuonna 1994 Paavo Lipponen ei ole ollut yhdessäkään kaupunginvaltuuston kokouksessa läsnä. (Helsinki, Kunnalliskalenteri; valtuuston sihteeri, puhelinkeskustelu 17.4.2002.)

Entä taulukon 16 edustajat *Eeva Kuuskoski* (kesk), *Elisabeth Rehn* (rkp) ja *Paavo Väyrynen* (kesk)? Heitä ei yhdistä kunnallispolitiikka vaan vuoden 1994 presidentinvaalit ja sen ehdokkuus. Yhteistä heille on myös jäsenyys Ahon hallituksessa ja jäsenyyden jättäminen kesken kauden. *Esko Ahon* (kesk) mukaan sosiaali- ja terveysministeri Kuuskosken yhteistyö sujui huonosti valtiovarainministerin kanssa ja ulkoministeri Väyrynen suunnitteli muutosta hallituspohjaan. Kumpikin toivoi erostaan pontta presidentinvaaleihin, kumpikaan siinä onnistumatta. (Aho 1998, 96, 130.) Pettymykseen päättäneiden presidentinvaalien jälkeen Paavo Väyrynen jatkoi politiikassa, mutta Eeva Kuuskosken poliittinen ura päättyi jo vaalikampanjaan².

Ministereistä ja presidenttiehdokkaista *Elisabeth Rehn* luopui Ahon hallituksen jäsenyydestä vuoden 1995 alussa. Luopumisen syynä ei ollut valtioneuvoston sisäinen kitka³, vaan siirtyminen Euroopan parlamenttiin. Ensimmäisten parlamentaarikkojen ryhmässä sinne siirtyi myös kansanedustaja *Olli Rehn* (kesk). Muutakin yhteistä kuin sukunimi ja europarlamentin jäsenyys näillä kahdella oli. Uskomattomalta numeroleikiltä tuntuu, mutta vaalikauden 1991–1994 poissaolijoiden kärjen muodostavat Rehn-nimiset kansanedustajat, vieläpä samalla poissaolomäärällä. Elisabeth Rehn johtaa tilastoa Olli Rehnin edellä vain etunimensä alkukirjaimen takia. Elisabeth Rehnin sija vahvistaa sitä käsitystä, että poissaolot eduskunnasta eivät välttämättä ole poliittisen etenemisen este. Pelkkä läsnäolo tai näkyminen sinänsä eivät ole avainasemassa, merkitystä urakehitykseen on myös edustajan ulkoisella olemuksella ja luonteenpiirteillä, ylipäänsä sillä imagolla, jonka edustaja itsestään luo. Olli Rehnistä voidaan kysyä, vaikuttivatko poissaolot hänen putoamiseensa hyvin alkaneelta europarlamentaarikon uraltaan. Ehkä hän oli vain liian nuori, väritön ja vailla karismaa⁴ – joidenkin mielestä tosin liiaksi unioni-

² Presidentinvaalien 1994 toinen naisehdokas Eeva Kuuskoski irrottautui Suomen Keskustasta ja asettui 20 000 henkilön muodostaman henkilöryhmän ehdokkaaksi (Presidentin vaalit, 1994:3, Tilastokeskus). Kuuskosken ura puolueen tehtävissä päättyi käytännössä tähän. Kilpakumppaneilla Väyrynen—Kuuskoski oli poissaoloja valtiopäivien 1993 aikana sama määrä (53), poissaolot myös jakautuivat eri lomanpyyntöihin yhtäläisesti.

³ Tosiasiassa sitäkin oli, Iloniemi (1999, 213) kirjoittaa. Ministeri Rehnin tapa toimia totuudenpuhujana saattoi tärkeissä ulkopoliittisissa asioissa kääntyä epäsolidaarisuudeksi ulkoministeriä ja tasavallan presidenttiä kohtaan.

⁴ “Menestyvältä poliitikolta vaaditaankin lavasäteilyä eli karismaa, samoin ulkonäköä ja media-taitoja”, totesi Aamulehden pääkirjoittaja (18.5.1997) käsitellessään poliitikon mallin muuttumis-

myönteinen – pitämään kiinni asemastaan, toisin kuin vaikkapa *Jörn Donner* (rkp), joka sijoittui listassa jaetun ensimmäisen sijan jälkeen Paavo Väyrysen kanssa jaetulle toiselle sijalle.

Mitä vaalikautteen muuten tulee, yhdeksänkymmenluvun alku oli *changement*, muutosten ja mullistusten aikaa varmasti muidenkin kuin pääministeri Ahon mielestä⁵. Maailma muuttui vinhaa vauhtia. Kun kansanedustajat helmikuussa 1995 päättivät työnsä eduskunnassa, ympäristö oli kovasti erilainen kuin se oli ollut heidän astuessaan isoon saliin huhtikuussa 1991. Neuvostoliitto oli hajonnut. Uusia valtioita oli syntynyt. Euroopan keskipiste oli siirtynyt Brysseliin, ja suomalaisista oli tullut Euroopan unionin jäseniä. Mutta oli tapahtunut muutakin. Suomalaisten elintaso oli laskenut. Poliitiikan arkeen oli pesiytynyt ikävältä kalskahtavia sanontoja: valtion velkaantuminen, budjetin alijäämä, valtiontalouden tasapainoon saattaminen, hallituksen säästötoimenpide, menojen leikkaaminen, hyvinvoinnin purkaminen. Myös tavallinen kadunmies oli joutunut omaksumaan uutta: lamakausi, pankkikriisi, konkurssiaalto, massatyöttömyys, sosiaaliturvan heikentäminen, säästötalkoot, leipäjonot. Jokapäiväiseen kielenkäyttöön oli alkanut ilmestyä uusia, oudolta kuulostavia termejä kuten ETA, EY, EU, EMU, euro, direktiivi, subsidiariteetti jne. Toisin sanoen se poliittinen eliitti, joka työskenteli Suomen eduskunnassa ja Suomen hallituksessa vuosina 1991–1994 sai osakseen yhden lajin lottovoiton: ajanjakson, joka jäi pysyvästi paitsi suomalaiseseen myös eurooppalaiseen ja –kommunismin kaaduttua – maailmanlaajuiseen poliittiseen historiaan.

Kansallinen ja ylikansallinen muutosprosessi ei voinut olla jättämättä jälkeään eduskunnan tilastoihin. Niissä muutokset näkyvät kasvaneina täysistuntojen ja poissaolojen määrinä, kansanedustajien ja ministerien (varsinkin pääministeri *Ahon* ja ulkomaankauppaministeri *Salolaisen*) lisääntyneinä ulkomaanmatkoina, kaksoismandaatin säilyttäneiden unioniparlamentaarikkojen tyhjinä tuoleina ja vihdoin puoluerintamalla tapahtuneina muutoksina, puolueloikkauksina.

Kun sitten uusi eduskunta aloitti vaalikautta 1995–1998 (taulukko 17), suurimmat myllerrykset alkoivat olla ohi. *Changement*'sta oli tullut *présent*, nykyaika. Toisille se tarkoitti hyvinvointia, toisille ei. Yhteiskunnassa kollektiivisuus väheni, yksityisyyden kunnioitus kasvoi ja yksilöllistyminen lisääntyi (minkä varjopuolena Kontula mainitsee rikollisuuden kasvun, SK 29/18.7.1997). Taloudellisen kehityksen vastapainoksi pehmeitä arvojakaan ei unohdettu (ks. Mielipiteiden sateenkaari 1999, 76–81). Varsinkin nuorison keskuudessa vahvistuivat kansalaistottelemattomuus ja asenteet auktoriteetteja vastaan. Meillä kuten muuallakin perinteiset julki-

ta. Kirjoittajan mielestä J.K. Paasikivellä olisi vaikeuksia nykypolitiikassa, mutta Urho Kekkonen uisi siinä kuin kala vedessä.

Parlamenttityön jälkeen Olli Rehn jatkoi Brysselissä komissaari Erkki Liikasen (sdp) kabinettipäällikkönä.

⁵ Mullistusten vuosikymmenestä ja hallituksen kriisihetkistä Aho kirjoittaa kirjassaan Pääministeri (1998).

set instituutiot menettivät kunnioitustaan. Suomessa valtainstituutiot (tasavallan presidentti, eduskunta) arkipäiväistyivät myös sisältä käsin. Nuorten ja ilmeisesti protesti- ja pilailuhenkisten äänillä eduskuntaan (ja taulukkoon 17) nousi muun muassa *Pertti 'Velto' Virtanen* (evir). Individi Virtanen ei juuri eduskunnan arvovaltaa nostonut, mutta nostetta (käsitteestä seuraavassa luvussa) hänellä itsellään riitti. Ilman puoluetustaa hän ponnahti presidentinvaalien kautta kansanedustajaksi, melkein onnistui EU-vaaleissa ja löysi sittemmin itsensä vaikuttajana Tampereen kunnallispolitiikassa.

Eduskuntatyö 'maallistui' 1990-luvun jälkipuoliskolla toisellakin tapaa. Poliitikon ura ei ollutkaan enää vaikutusvaltaisten herrojen kenttä, vaan poliittiseen eliittiin kuului nyt myös nuoria, äidiksi tulevia naisia. Näitä eduskunnassa oli yhteensä seitsemän, äitiyslomia myönnettiin yhdeksän. Eduskunnan poissaoloprosenttia äitiyslomat luonnollisesti kasvattivat, niin tekivät odotetusti muutamat ministeritkin. Edellisen vaalikauden tapaan kärkeen nousi, *déjà-vu*, karismaattinen ja lujatahtoinen nainen, valtioneuvoston jäsen ja virkaiältään jo politiikan *grand old lady*. Ulkoministeri *Tarja Halosen* (sdp) myöhempää voittokulkua tasavallan presidentiksi eivät virkatehtäviin liittyneet runsaatkaan poissaolot voineet estää.

Muutoin kaikkiin taulukon 17 poissaoloihin ei löydy selitystä edes edustajien luottamustehtäviä tutkimalla. Ylinnä olevan *Anssi Rauramon* (kok) poissaolot liittyvät lähinnä virkatehtäviin, mutta ovat sitä kautta sidoksissa myös virkainimitykseen. Vaalikauden viimeisen kevään edustaja Rauramo nimittäin vietti suureksi osaksi ulkomailla, kun ennen kesälomaa ja virkaan siirtymistä matkoja oli tarjolla kasapäin (IL 24.4.1998; IS 6.5.1998). Samalla tavalla ulkomaanmatkoistaan (kertoo esimerkiksi *Tennilä* 1995, 148) on tunnettu taulukon *Jaakko Laakso* (vas).

Yhteenvetona voidaan todeta, että edellä esitettyjen taulukoiden henkilöistä moni on ollut jo 'jotakin', kun taas seuraavan luvun hyvistä läsnäolijoista moni on ollut tulossa 'joksikin'. Sekään ei ole sattumaa, että kärkilistoihin on noussut samoja nimiä. Ihmisten jakautuminen erilaisiin 'tyyppeihin' heijastuu kaikilla elämänalueilla, numeroissa ja taulukoissakin. Hermeneuttista tulkintaa voi näin soveltaa myös niihin. Jos henkilökohtaisista prosenteista lasketaan keskiarvot, taulukon 15 (vaalikausi 1987–1990) poissaolojen keskiarvo on 24,9 %, taulukon 16 (vaalikausi 1991–1994) keskiarvo 28,6 % ja taulukon 17 (vaalikausi 1995–1998) keskiarvo 27,9 %.

12.2. Poissaololistan minimi 1987–1998

Vaikka poissaoloilla ei ole suurta merkitystä siinä vaiheessa, kun edustaja on päässyt politiikassa tarpeeksi pitkälle, on uran alkuvaiheessa hyvä olla tunnollisesti ja aktiivisesti läsnä. Läsnäolo yksin ei ole eteenpäin pääsyn tae, vaan tarvitaan jotain muuta – tiettyjä luonteenpiirteitä ainakin ja niitäkin eri ihmisiltä erilaisia todennä-

köisesti, pyrkyä ja nostetta⁶, vähän myös sattumaa ja onnea. Joka tapauksessa seuraavilla sivuilla esitettäviin *hyviin läsnäolijoihin* kuuluu urallaan hiljalleen edenneitä valiokuntien puheenjohtajia, tulevia ministereitä ja tulevia korkean viran haltijoita.

Eduskunnan sisäisessä arvomaailmassa hyvä läsnäoloprosentti ei aina herätä kollegojen kunnioitusta, vaikka yhtäkkiä näin saattaisi luulla. Erinomaista läsnäoloa voidaan kaiken muun ohella pitää äänestäjien ‘nuoleskeluna’. Paradoksaalista kyllä, ajatus ei ole aivan tuulesta temmattu. Perimmältään täysistuntopuheet on suunnattu enemmän suurelle yleisölle kuin edustajakollegoille, näillehän ei kannata puhua, päätös on poliittinen, sen tekee ryhmä ja puheet voi kuunnella keskusradiosta. Näin ollen edustaja, joka istuu salissa vaikkapa tv-kameran kiertäessä, voi olla yhtä hyvin tunnollinen kuin tarkoitushakuinen. Toisaalta edustajantehtävään sisältyy eduskuntaan ja puolue toimintaan liittyviä, kokemuksen kasvaessa vaativammaksi käyviä toimielinjäsenyyksiä. Istumisella salissa voi siten olla käänteismerkityksenä se, että jäsenyyksiä ei ole. Moneenko toimielimeen edustaja sitten kuuluu, riippuu ryhmän luottamuksesta ja edustajasta itsestään. Joku ilmoitetaan moneenkin saadakseen meriittiä mutta ei käy kokouksissa; jollekulle toiselle taas jäsenyyksiä kasautuu niin, että hän kaiken aikaa rientää paikasta toiseen.

Tiedotusvälineiden viime vuosien viihdettä ovat olleet eduskunnan poissaolotilastot. Pelkkiin numeroarvoihin perustuneet, osittain virheelliset ja virheellisesti tulkitut ranking-listat ovat herättäneet edustajissa niin vastustusta kuin kateuttakin. Median tapaa julkaista tilastoja eivät ylistä myöskään edellisessä luvussa esillä olleet, kyselyyn vastanneet kansanedustajat.

Nimettömyyden turvin kirjoittanut *anonyymi* edustaja huomauttaa maaliskuussa 1999 lähettämässään kirjeessä, että on “vallan eri asia saada aikaan tuloksia kuin olla paikalla ‘kaikkien tieteiden kandina’ “. Hän antaa suoran neuvon:

“Pengo – – – [nimeltä mainiten kolmen kansanedustajan] töiden todelliset tulokset niin näet näiden ‘ahkerien’ maineen pintaa syvemmän todellisuuden.”

Samalla tavalla *Armas Komi* kehottaa kirjeessään (18.3.1999) liittämään tutkimukseen osuuden siitä “miten kukin on voinut vaikuttaa asioihin eikä vain poissaolotilastoja”, koska

⁶ Laineen puolislähtöisen luonnehdinnan mukaan poliittisen toiminnan keskeiset vaikuttavat voimat ovat yksilötasolla pelkistetyksi pyrky ja noste. *Pyrky* sisältää tärkeimmät vaikuttimina toimivat psyykkiset voimat, “raadollisesti ilmaistuna” kunnianhimon, vallanhalun ja ahneuden. Ominaisuuksille voidaan antaa myös, kuten Laine kirjoittaa, vähemmän brutaalit nimitykset tavoitteellisuus, osallistuvuus ja tulostietoisuus. (Laine 1993, 28–30.)

Noste muodostuu poliitikon oman taustaryhmän, puolueen ja ympäröivän yhteiskunnan myönteisestä suhtautumisesta hänen henkilönsä ja poliittiseen julistukseensa. Poliitikon ‘noste’ vaikuttaa aikansa ja synnyttää voimakkaimmillaan ‘ilmiöitä’, joista esimerkkejä ovat Koivisto-, Kuuskoski-, Rehn- ja Ahtisaari-ilmiöt. (Emt., 31–32.)

“(p)elkkä läsnäolo tai suun soittaminen ei aina anna oikeaa kuvaa todellisesta vaikuttamisesta. Ei edes kansanedustajan työssä.”

Kiitettävällä huolella käsillä olevaan tutkimusaiheeseen paneutunut *mieskansanedustaja* esittää kirjeessään (maaliskuussa 1999):

“Eduskunnan ‘työn sankareita’ ja median ylistämiä olivat ja ovat ne edustajat, jotka eivät ole vuosien aikana vierailleet missään – eivät missään! Eivät kotimaassa eivätkä ulkomailla, koska esim. muutaman kymmenen minuutin tai tunnin täysistunnot olisivat saattaneet matkan takia jäädä väliin.

Herää tietysti kysymys, mitä kansanedustajan työ sitten loppujen lopuksi on. Tehdäänkö sitä vain talon sisällä vai onko sitä myös talon ulkopuolella? – – –”

Siihen, että osa kansanedustajista ei osallistu ulkomaisiin konferensseihin ja neuvotteluihin, *mieskansanedustaja* näkee yhdeksi syyksi kielitaidon puutteen. Tämän takia

“– – – onkin luonnollisempaa, että he väittelevät keskenään salissa puhemiehen, muitten edustajien, pöytäkirjan pitäjien ja konekirjoittajien harmiksi. – – –”

Mieskansanedustaja ennustaa, että nämä asiat tulevat entistä polttavammiksi, “– – – lisääntyhän sekä edustajien että ministereitten kansainväliset kontaktit”. Hänen mielestään tilastojen ohella olisi paikallaan kiinnittää huomio myös

“niihin kahmijaedustajiin, jotka edustajakauden alussa ovat ehdolla kaikkiin mahdollisiin paikkoihin eduskunnassa ja tämän lisäksi heillä on jo ‘pohjalla’ kotipaikkakunnallansa jos jonkinlaiset luottamustoimet, joita he eivät pysty edes teoriassa hoitamaan. Kuitenkin lisää hommia pitää saada, jotta ansio- luetteloon tulisi aikanaan pituutta. Tämmöiset henkilöt juoksevat tilaisuudesta toiseen paperipinkka kainalossa ehtimättä puuttua mihinkään tai sitten vain käyvät kuittaamassa läsnäolonsa kokouksen alussa.”

Mieskansanedustaja korostaa, että Suomen liittyttyä Euroopan unioniin säännöllinen matkustelu ulkomaille kiihtyi. Valiokuntatyön takia hänenkin oli vierailtava Keski-Euroopassa vuosittain useaan otteeseen. Tämä aiheutti runsaita poissaoloja täysistunnoista ja muista kuin omasta valiokunnasta.

“Siksi tuntui kohtuuttomalta, että löysi nimensä pinnareitten listoilta esim. Astudion kohuohjelmissa. Ohjelmat oli tehty tarkoitushakuisesti ja asiantuntemattomasti.”

Mieskansanedustaja sekä *edustaja Rimmi* esiintyvät kertaalleen seuraavissa taulukoissa.

EDUSTAJA	PUOL.	1987	1988	1989	1990	YHT.	%	SELITYS
		79 ist.	120 ist.	125 ist.	152 ist.	476 ist.		
Aho, Raila	SKDL/Vas	5	8	10	12	35	7,4	4.5.90 - Vas.
Apukka, Asko	SKDL/Vas	2	9	9	15	35	7,4	4.5.90 - Vas. *
Gustafsson, Jukka	SDP	4	5	10	16	35	7,4	
Kankaanniemi, Toimi	SKL	6	4	10	15	35	7,4	
Lamminen, Kalevi	Kok	4	4	18	9	35	7,4	
Pulliainen, Erkki	Vihr	4	11	5	15	35	7,4	**
Roos, Jukka	SDP	1	8	14	12	35	7,4	
Kohijoki, Maunu	Kok	2	7	15	10	34	7,1	
Mönkäre, Sinikka	SDP	2	4	14	14	34	7,1	
Koistinen, Annikki	Kesk	0	2	12	19	33	6,9	
Rajamäki, Kari	SDP	6	8	8	11	33	6,9	
Sarapää, Kimmo	Kesk	10	8	7	8	33	6,9	
Haavisto, Pekka	Vihr	8	3	5	15	31	6,5	
Kalliomäki, Antti	SDP	7	7	7	10	31	6,5	*
Vihriälä, Jukka	Kesk	3	7	9	12	31	6,5	
Häkämies, Kari	Kok	1	5	14	10	30	6,3	*
Männistö, Lauha	SKDL/Vas	1	7	10	12	30	6,3	4.5.90 - Vas.
Stenius-Kaukonen, M	Deva/Vas	0	9	12	8	29	6,1	11.9.90 - Vas.
Zyskowicz, Ben	Kok	3	4	12	9	28	5,9	*
Luttinen, Matti	SDP	0	5	8	14	27	5,7	
Ala-Harja, Kirsti	Kok	4	5	5	11	25	5,3	
Röntynen, Kalle	Kesk	3	2	11	9	25	5,3	
Lahti-Nuutila, Pentti	SDP	4	5	12	3	24	5,0	*
Dromberg, Kaarina	Kok	5	1	9	8	23	4,8	
Skinnari, Jouko	SDP	5	0	11	6	22	4,6	*
Valo, Tauno	Kok	5	8	2	7	22	4,6	
Westerlund, Henrik	RKP	4	6	1	8	19	4,0	*
Tykkyläinen, Marja-L	SDP	2	2	3	9	16	3,4	**
Taina, Anneli	Kok	2	1	1	8	12	2,5	*
Linnainmaa, Tuula	Kok	0	0	5	1	6	1,3	
Aittoniemi, Sulo	SMP	0	0	0	0	0	0,0	**

Taulukko 18.

Valtiopäivien 1987–1990 nimenhuudoista vähiten poissa olleet kolmekymmentäyksi kansanedustajaa. Taulukkoon on sisällytetty koko vaalikauden eduskunnassa olleet edustajat. Vuosilukujen alapuolella ovat valtiopäivien ja vaalikauden täysistuntojen (nimenhuutojen) määrät. Kansanedustajien poissaolomäärät ovat valtiopäivittäin, vaalikauden yhteissummana ja täysistuntomäärästä laskettuna poissaoloprosenttina. Selityssarakkeeseen on tähtimerkillä (*) merkitty edustajan esiintymiskerta kahdessa seuraavassa taulukossa. Sarakkeeseen on merkitty myös puoluekentän vasemmalla laidalla tapahtuneet uudelleenjärjestelyt. Näihin kuuluivat SKDL:n muuttuminen Vasemmistoliitoksi ja sitä seurannut Demokraattisen vaihtoehdon (Devan) kansanedustajien liittyminen vasemmistoliiton eduskuntaryhmään.

EDUSTAJA	PUOL.	1991	1992	1993	1994	YHT.	%	SELITYS
		108 ist.	184 ist.	158 ist.	174 ist.	624 ist.		
Häkämies, Kari	Kok	5	15	11	18	49	7,9	*
Mattila, Kalevi	Kesk	8	18	10	13	49	7,9	
Pulliainen, Erkki	Vihr	5	9	14	21	49	7,9	**
Skinnari, Jouko	SDP	3	13	10	23	49	7,9	*
Backman, Jouni	SDP	7	11	15	14	47	7,5	
Lahti-Nuutila, Pentti	SDP	3	11	9	24	47	7,5	*
Laivoranta, Jarmo	Kesk	7	11	13	15	46	7,4	
Westerlund, Henrik	RKP	7	17	8	14	46	7,4	*
Laaksonen, Timo	Vas	5	10	14	15	44	7,1	*
Hämäläinen, Tuulikki	SDP	11	10	13	9	43	6,9	
Saario, Väinö	Kok	8	10	6	19	43	6,9	
Luukkainen, Hannele	Vihr	4	16	14	7	41	6,6	
Mäkipää, Lea	SMP	2	20	11	8	41	6,6	
Nikula, Paavo	Vihr	8	13	13	7	41	6,6	
Viljanen, Pekka	Kesk	0	5	14	22	41	6,6	
Väistö, Matti	Kesk	3	14	12	12	41	6,6	*
Luhtanen, Leena	SDP	3	7	19	10	39	6,3	
Jääskeläinen, Jouko	SKL	1	2	15	20	38	6,1	*
Vuoristo, Raimo	SDP	6	0	20	12	38	6,1	
Kalliomäki, Antti	SDP	0	13	12	11	36	5,8	*
Anttila, Ulla	Vihr	0	7	10	13	30	4,8	
Seivästö, Ismo	SKL	4	9	4	10	27	4,3	
Vähänäkki, Matti	SDP	5	7	8	6	26	4,2	*
Taina, Anneli	Kok	0	9	7	9	25	4,0	Min 2.1.95 - *
Tykkyläinen, Marja-L	SDP	0	5	9	8	22	3,5	**
Mutttilainen, Kyllikki	SDP	5	6	2	8	21	3,4	
Ukkola, Tuulikki	LKP	0	1	9	8	18	2,9	
Apukka, Asko	Vas	1	1	2	12	16	2,6	*
Korhonen, Martti	Vas	1	8	1	1	11	1,8	*
Aittoniemi, Sulo	SMP/Kesk	0	0	2	1	3	0,5	24.3.94 - Kesk. *

Taulukko 19.

Valtiopäivien 1991–1994 nimenhuudoista vähiten poissa olleet kolmekymmentä kansanedustajaa. Taulukkoon on sisällytetty koko vaalikauden eduskunnassa olleet edustajat. Vuosilukujen alapuolella ovat valtiopäivien ja vaalikauden täysistuntojen (nimenhuutojen) määrät. Kansanedustajien poissaolomäärät ovat valtiopäivittäin, vaalikauden yhteissummana ja täysistuntomäärästä laskettuna poissaoloprosenttina. Selityssarakkeeseen on tähtimerkillä (*) merkitty edustajan esiintymiskerta kahdessa muussa taulukossa. *Sulo Aittoniemen* loikkaus Smp:stä Keskustan eduskuntaryhmään ei jäänyt pysyväksi, vaan runsas viisi vuotta myöhemmin hän perusti oman eduskuntaryhmän nimeltä Alkiolainen keskustaryhmä. Muutoin taulukkoon sisältyy kuusi tulevaa ministeriä, yksi tuleva oikeuskansleri ja yksi tuleva kansaneläkelaitoksen johtaja. *Anneli Tainan* siirtyminen ympäristöministeriksi tapahtui Ahon hallituksen viime metreillä edeltäjän tultua valituksi Euroopan parlamenttiin.

EDUSTAJA	PUOL.	1995	1996	1997	1998	YHT.	%	SELITYS
		119 ist.	164 ist.	148 ist.	179 ist.	610 ist.		
Koskinen, Johannes	SDP	7	15	25	14	61	10,0	
Saari, Aapo	Kesk	12	19	19	11	61	10,0	
Korteniemi, Ossi	Kesk	16	26	12	6	60	9,8	
Takkula, Hannu	Kesk	13	17	19	11	60	9,8	
Tiusanen, Pentti	Vas	11	16	20	13	60	9,8	
Hellberg, Klaus	SDP	13	15	24	7	59	9,7	
Saarinen, Matti	SDP	13	16	14	16	59	9,7	
Laaksonen, Timo	Vas	14	10	9	22	55	9,0	*
Pulliainen, Erkki	Vihr	16	9	16	14	55	9,0	**
Karjalainen, Tapio	SDP	4	21	16	13	54	8,9	
Pehkonen, Tauno	SKL	2	23	16	13	54	8,9	
Jääskeläinen, Jouko	SKL	10	18	18	7	53	8,7	*
Kallio, Reijo	SDP	8	19	12	11	50	8,2	
Pohjola, Tuija	SDP	3	16	16	14	49	8,0	
Rimmi, Eila	Vas	11	13	8	16	48	7,9	
Lahtela, Esa	SDP	8	7	14	18	47	7,7	
Koski, Valto	SDP	11	12	16	7	46	7,5	
Karpio, Juha	Kok	12	8	15	8	43	7,0	
Räsänen, Päivi	SKL	13	24	0	5	42	6,9	Äitiysloma -96.
Korhonen, Martti	Vas	5	6	7	18	36	5,9	*
Väistö, Matti	Kesk	8	12	10	6	36	5,9	*
Puhjo, Veijo ①	Vas/Va-r	10	10	5	10	35	5,7	Vas/Puhjo/Va-r.
Kekkonen, Antero	SDP	12	19	1	2	34	5,6	
Smeds, Sakari	SKL	3	13	0	10	26	4,3	
Kuoppa, Mikko	Vas/Va-r	4	3	10	7	24	3,9	5.9.95 - Va-r.
Vähänäkki, Matti	SDP	9	7	6	2	24	3,9	*
Zyskowicz, Ben	Kok	8	4	3	0	15	2,5	*
Kuosmanen, Pekka	Kok	10	4	0	0	14	2,3	
Tykkyläinen, Marja-L	SDP	2	0	1	0	3	0,5	**
Aittoniemi, Sulo	Kesk	0	0	0	0	0	0,0	**
Uosukainen, Riitta ②	Kok	0	0	0	0	0	0,0	Puhemies 21.4.95-.

① Eduskuntaryhmä Puhjo 1.12.95 - 28.2.96 / Vasemmistoryhmä 1.3.96 -. ② II VPm 28.3. - 20.4.95.

Taulukko 20.

Valtiopäivien 1995–1998 nimenhuudoista vähiten poissa olleet kolmekymmentäyksi kansanedustajaa. Taulukkoon on sisällytetty koko vaalikauden eduskunnassa olleet edustajat. Vuosilukujen alapuolella ovat valtiopäivien ja vaalikauden täysistuntojen (nimenhuutojen) määrät. Kansanedustajien poissaolomäärät ovat valtiopäivittäin, vaalikauden yhteissummana ja täysistuntomäärästä laskettuna poissaoloprosenttina. Selityssarakkeeseen on tähtimerkillä (*) merkitty edustajan esiintymiskerta kahdessa edellisessä taulukossa. Sarakkeessa mainitaan myös Päivi Räsänen äitiysloma, joka yhdeksästä äitiyslomasta ainoana jäi pitämättä eduskuntatyön takia. Hallitusohjelmasta syntyneet erimielisyydet aiheuttivat Mikko Kuopan ja Veijo Puhjon siirtymisen vasemmistoliitosta omaksi vasemmistoryhmäksi. Puhemiehenä Riitta Uosukainen ei ole osallistunut nimenhuutoihin.

Politiikan tutkija Heikki Paloheimon mielestä eduskunnan työmyyriä poliittinen ura ei juurikaan vastaa heidän työpanostaan. Paloheimon ajatuksia käsitellyt Aamulehden pääkirjoittaja on hänkin sitä mieltä, että eduskunnassa on monia usean vaalikauden veteraaneja, joiden nimen harva tuntee oman vaalipiirin ulkopuolella. Poliitiikkaa he silti jaksavat tehdä, vaikka näköpiirissä ei olekaan ministerinvirkaa, valiokunnan puheenjohtajuutta tai muuta merkittävää asemaa. (AL 18.5.1997; Paloheimo, puhelinkeskustelu 5.3.2002.) Käsillä olevan tutkimuksen pohjalta tähän voisi lisätä sen, että kaikki edustajat (kuten ihmiset yleensäkin) eivät ehkä halua johtotehtäviin, vaan pysyttelevät mieluummin syrjemmällä. Syynä ei tarvitse olla poliittisen kunnianhimon puute, vaan perhe, työ tai muu arjen sanelema seikka. Edustajienkin keskuudessa voi lisäksi olla itsestään epävarmoja, ujoja ja arkoja ihmisiä, jotka mielellään ovat työssä tunnollisia ja rajansa tietäen tyytyvät siihen mitä ovat.

Poliitikon henkilökohtaisesta vetovoimasta Paloheimo toteaa, ettei karismaattinen poliitikko ole sama kuin huono poliitikko, mutta karisman avulla aseman saavuttaa helpommin kuin olemalla arkipäiväisempi tyyppi. Poliitikon kuva muuttuu koko ajan. Kun 1920- ja 1930-luvuilla huippupoliitikko oli usein korkeasti koulutettu, valtion tai kirkon tehtävissä korkean aseman saavuttanut virkamies, tämän päivän poliitikko on epäsovinnainen ja epäpoliittinen tyyppi, joka ei vaikuta poliitikolta mutta on sitä mitä suurimmassa määrin. Ammattipoliitikot syntyivät ja jäivät politiikkaan 1960-luvulla, mutta nykyaikana politiikkaan pyrkivät myös eri alojen julkikset, joiden aikaansaannoksista ei eduskuntaan pääsyn jälkeen ehkä tiedetä mitään. (AL 18.5.1997; Paloheimo, puhelinkeskustelu 5.3.2002.)

Eduskunnan hyviin läsnäolijoihin kuulunut *Eila Rimmi* (vas) kirjoittaa, että julkisuus näkee välttämättömäksi pitää esillä pinnareita, mutta puurtajat jätetään vähemmälle. Hän huomauttaa myös, että pienten ryhmien jäsenet joutuvat osallistumaan varsinkin valiokuntatyöhön tunnollisemmin kuin suurten ryhmien jäsenet, koska pienissä ryhmissä vastuuta ei voi säilyttää ryhmätovereiden harteille. (Kirje huhtikuussa 1999.)

Edustaja Rimmin näkemykset ovat yhdensuuntaisia tutkimushavaintojen kanssa. Pienten eduskuntaryhmien osallistumisaktiivisuus näyttää olevan suurempaa kuin isojen ryhmien. Puoluekohtaisen tarkastelun yhteydessä (luvussa 11.1.) todettiin, että Kristillisen liiton ja Vasemmistoliiton eduskuntaryhmät ovat olleet parhaiten paikalla. Rimmin mainitsemaa pinnareiden ja puurtajien julkisuuskuva puolestaan sivuttiin jo tutkimuksen perusasetelman yhteydessä (luvussa 2.1.). Poliitikon hyvään työmoraaliin ei kiinnitetä huomiota siksi, koska 'hyvä' on usein itsestään selvää, se nähdään vasta 'huonon' kautta. Kuten Aristoteles opettaa, monet asiat, myös ihmisen luonteenpiirteet opitaan tuntemaan niiden vastakohtasta käsin (ks. luku 4.3.). Kaava pätee mediassakin. Niissä 'hyvällä' itsellään ei ole uutisarvoa, uutinen syntyy vertailussa johonkin 'huonoon'. Uutinen ei esimerkiksi ole se, että taulukossa 20 *Antero Kekkonen* (sdp) sijoittuu kymmenen parhaan läsnäolijan joukkoon. Vasta kun tietää, että aikaisemmassa tutkimuksessa (Kananen 1999, 139–

141) edustaja Kekkonen sijoittuu valiokuntien huippupoissaolijoihin, suhtautuminen ehkä muuttuu. Entisen tv-toimittajan mallikas läsnäolo *selittyy* nyt vaikkapa tietoisuudella median välittämästä julkisuuskuvasta.

Kummalla tavalla kansanedustaja toteuttaa edustajuutta parhaiten, olemalla eduskunnassa vai toimimalla kentällä, sen päättää edustaja itse. Miten sitten vaalipiiritausta tarkasti ottaen vaikuttaa, se on varmasti yksilöllistä. Selvää on, että läsnäolo istuntosalissa on kiinni enemmän henkilöstä itsestään kuin tämän asuinpaikasta. Kansalaiset, edustajakollegatkin usein, tuomitsevat poissaolijat ehkä liiankin herkästi pinnareiksi⁷; kansanedustajaa arvioitaessa on mentävä tilastojen taakse ja mieluummin pitkällä aikavälillä. Yli tai ympäri siitä ei silti päästä, että yleisesti ottaen tunnollinen läsnäolo ilmentää hyvää työmoraalia, olipa jäsenyys tai organisaatio mikä tahansa.

12.3. Saapumislistan maksimit 1991–1998

Luvussa 10.2. esitettiin, että vuoden 1989 aikana pöytäkirjoihin alkoi ilmestyä merkintöjä myöhemmin kuin 15 minuuttia nimenhuudon jälkeen ilmoittautuneista. *Saapuneiden* kirjaaminen lisättiin eduskunnan työjärjestykseen samassa yhteydessä kun valtiopäiväjärjestykseen otettiin valtioneuvoston kyselytunti. Saapumisilmoitusten perusteluiksi esitettiin se epäkohta, että edustajia on saattanut osallistua äänestyksiin enemmän kuin heitä on nimenhuudon mukaan ollut paikalla. Uudistuksella tavoiteltiin pöytäkirjojen tältä osin suurempaa todenmukaisuutta. Nyt saapumismerkinnöistä on poissaolojen tapaan mahdollista tehdä suuruusjärjestyksen mukainen, edustajakohtainen luettelo. Tutkimusaineistossa työjärjestysmuutos koskee kahta viimeistä vaalikautta, saapumisista esitetään kaksi taulukkoa. Määrällisesti nimenhuuto-poissaolot ja saapumisilmoittautumiset eivät vaikuta yhdensuuntaisilta, vaan nimenhuutoihin verrattuna edustajalla on voinut olla saapumislukuja niin vähän kuin paljonkin.

⁷ Merkittävää on, että kansanedustajien muistelmista ei ole noussut esiin väitettä, että ns. pinnareita ei olisi laisinkaan. Georg C. Ehrnrooth (1999, 193) huomauttaa, että tyhjä istuntosali ilmentää vähäistä kunnioitusta parlamenttia kohtaan, mutta eduskunta kokoontuu virka-aikaan, jolloin on hoidettava myös yhteydenpidot virastoihin ja äänestäjiin.

EDUSTAJA	PUOL.	P/NIM.	SAAPUNUT					P/IST.	SELITYS
			-91-94	1991	1992	1993	1994		
Alho, Arja	SDP	175	6	13	22	26	67	108	*
Kemppainen, Hannu	Kesk	147	2	7	8	21	38	109	*
Lehtinen, Leila	Kok	92	3	3	12	19	37	55	
Hautala, Heidi	Vihr	156	3	7	9	14	33	123	Eu-ed.
Pesälä, Mikko ①	Kesk	114	6	11	8	7	32	82	IIVPm. Min -13.4.94.*
Ranta, Jussi	SDP	152	5	5	7	14	31	121	
Mäkelä, Tina	SMP/SK	115	1	5	9	11	26	89	1.11.94 - SK.
Vuorensola, Markku	Kesk	78	3	4	8	11	26	52	*
Ojala, Outi	Vas	78	1	4	6	14	25	53	
Juhantalo, Kauko	Kesk	148	2	10	12	-	24	124	- 3.12.93. Min. *
Paakkinen, Saara-M	SDP	101	3	6	6	9	24	77	I VPm. Eu-ed.
Pekkarinen, Mauri	Kesk	156	3	4	6	10	23	133	Min.
Pokka, Hannele	Kesk	148	1	9	13	0	23	125	- 30.4.94. Min.
Zyskowitz, Ben	Kok	63	1	3	6	13	23	40	
Varpasuo, Päivi	Kok	100	2	3	6	11	22	78	
Isohookana-Asunmaa,T	Kesk	121	1	9	6	4	20	101	Min.
Kuittinen, Tuula	Kesk	107	0	3	5	12	20	87	
Laurila, Ritva	Kok	170	3	5	4	8	20	150	Eu-ed.
Rehn, Olli	Kesk	232	2	8	7	3	20	212	Eu-ed.
Suhonen, Hannu	SMP/HS	161	2	4	8	6	20	141	29.8.94 - HS.
Virrankoski, Kyösti	Kesk	58	3	3	8	6	20	38	
Anttila, Sirkka-Liisa	Kesk	127	2	4	8	5	19	108	
Kanerva, Ilkka	Kok	142	3	3	3	9	18	124	Min. *
Karhunen, Minna	Kok	127	3	3	4	8	18	109	
Mäki-Hakola, Pentti	Kok	164	4	7	5	2	18	146	
Paloheimo, Eero	Vihr	54	0	2	7	9	18	36	
Särkijärvi, Jouni	Kok	119	4	6	8	-	18	101	- 31.7.93.
Ala-Nissilä, Olavi	Kesk	65	2	2	5	8	17	48	
Jaakonsaari, Liisa	SDP	96	4	2	8	3	17	79	*
Pelttari, Seppo ②	Kesk	146	1	4	2	10	17	129	II VPm. Eu-ed.
Puisto, Virpa	SDP	79	0	5	4	8	17	62	
Rauramo, Anssi	Kok	97	2	2	3	10	17	80	*
Seppänen, Esko	Vas	84	1	3	7	6	17	67	

① II Varapuhemiehenä 30.4.1991 - 12.4.1994. ② II Varapuhemiehenä 15.4.1994 - .

Taulukko 21.

Valtiopäivien 1991–1994 täysistuntoihin nimenhuudon jälkeen *eniten saapuneet* kolmekymmentäkolme kansanedustajaa. Vasemmanpuoleisessa sarakkeessa ovat edustajien poissaolot nimenhuudosta (P/NIM.). Keskellä vuosilukujen alapuolella ovat saapumismäärät valtiopäivittäin ja vaalikauden yhteissummana. Näiden oikealla puolella ovat nimenhuuto-poissaoloista vähennetyt saapumismäärät eli poissaolot koko istunnoista (P/IST.). Selityssarakkeeseen on merkitty ministerintehtävät (Min.), puoluevaihdot, EU-parlamentin jäsenyys ja muut mahdolliset osallistumiseen vaikuttaneet tekijät. Esiintyminen seuraavassa saapumistaulukossa on merkitty tähtimerkillä (*).

EDUSTAJA	PUOL.	P/NIM	SAAPUNUT					P/IST.	SELITYS
			-95-98	1995	1996	1997	1998		
Kemppainen, Hannu	Kesk	183	10	20	8	4	42	141	*
Alho, Arja	SDP	151	3	14	8	8	33	118	Min -8.10.97. *
Laitinen, Reijo	SDP	133	2	12	10	9	33	100	
Dromberg, Kaarina	Kok	143	4	8	9	10	31	112	
Aura, Matti	Kok	139	2	9	7	8	26	113	Min 2.4.97-15.1.99.
Juhantalo, Kauko	Kesk	170	6	14	5	1	26	144	*
Jaakonsaari, Liisa	SDP	130	6	8	7	4	25	105	Min. *
Penttilä, Risto	Nuors	119	0	9	5	10	24	95	
Malm, Håkan	RKP	101	1	4	6	12	23	78	
Soininvaara, Osmo	Vihr	106	1	7	7	8	23	83	
Suhola, Aino	Kesk	116	7	2	8	6	23	93	
Aho, Esko	Kesk	181	3	9	4	6	22	159	
Rauramo, Anssi	Kok	147	3	4	10	5	22	125	- 7.9.98. *
Lindén, Suvi	Kok	141	2	7	5	7	21	120	
Myllyniemi, Kari	Kesk	93	0	4	6	11	21	72	
Törnqvist, Kerttu	SDP	89	0	8	3	10	21	68	II VPm 3.5.96 - .
Halonen, Tarja	SDP	290	2	4	7	7	20	270	Min.
Kautto, Tarja	SDP	128	1	6	5	8	20	108	
Pesälä, Mikko	Kesk	95	1	3	10	5	19	76	I VPm 19.11.96 - . *
Pietikäinen, Sirpa	Kok	156	3	5	6	5	19	137	
Gustafsson, Jukka	SDP	82	3	6	3	6	18	64	
Kanerva, Ilkka	Kok	111	3	7	5	3	18	93	*
Koski, Markku	Kesk	115	1	6	7	4	18	97	
Niinistö, Sauli	Kok	167	2	7	4	5	18	149	Min.
Vehkaoja, Marjatta	SDP	131	0	8	4	6	18	113	
Kuisma, Risto ①	SDP etc.	97	0	2	6	9	17	80	SDP/Nuors/Rem.
Markkula, Markku	Kok	108	0	5	5	7	17	91	
Pietikäinen, Margareta	RKP	103	4	3	5	5	17	86	
Vuorensola, Markku	Kesk	81	6	5	3	3	17	64	*
Luhtanen, Leena	SDP	108	0	6	1	9	16	92	
Rajamäki, Kari	SDP	101	4	6	2	4	16	85	
Savela, Veikko	Kok	107	0	3	3	10	16	91	

① Eduskuntaryhmä nuorsuomalaiset ja Risto Kuisma 22.4.1997 - 10.3.1998 / Remonttiryhmä 11.3.1998 - .

Taulukko 22.

Valtiopäivien 1995–1998 täysistuntoihin nimenhuudon jälkeen *eniten saapuneet* kolmekymmentäkaksi kansanedustajaa. Vasemmanpuoleisessa sarakkeessa ovat edustajien poissaolot nimenhuudosta (P/NIM.). Keskellä vuosilukujen alapuolella ovat saapumismäärät valtiopäivittäin ja vaalikauden yhteissummana. Näiden oikealla puolella ovat nimenhuutopoissaoloista vähennetyt saapumismäärät eli poissaolot koko istunnoista (P/IST.). Selityssarakkeeseen on merkitty ministerintehtävät (Min.), puoluevaihdokset ja muut mahdolliset osallistumiseen vaikuttaneet tekijät. Edustajan esiintyminen edellisen vaalikauden saapumistaulukossa on merkitty tähtimerkillä (*).

Vaikka peruslähtökohta on, että kansanedustajan tulee saapua eduskuntaan istuntopäivänä, on nimenhuudon jälkeisiin ilmoittautumisiin syytä suhtautua hienoisella varauksella. Kesken istunnon saapumisen voi nimittäin ymmärtää joko tunnollisuutena tai epätäsmällisyytenä, riippuen siitä mistä kulmasta asiaa katsoo. Se, että edustaja ilmoittautuu paikalle istunnon aikana vaikka on saanut poissaoluluvan koko päiväksi, kuuluu todennäköisesti tunnollisuuden piiriin. Se taas, että edustaja on luvatta poissa nimenhuudosta ja saapuu myöhästyneenä istuntoon, ilmaisee kenties jotain muuta. Myöhästyminen voi johtua todellisesta syytä niin kuin poissaolokin, mutta se voi myös paljastaa liiallista kunnianhimoa työmäärän suhteen, tai kyvyttömyyttä jakaa ja organisoida tehtävät ajan ja voimavarojen mukaan, tai kaikkia näitä yhdessä. Kysymyksiä herättävät esimerkiksi taulukoiden 21 ja 22 *Hannu Kemppainen* (kesk), *Kauko Juhantalo* (kesk) ja *Arja Alho* (sdp). Ensimmäinen on noussut runsaiden saapumisten ohella myös poissaolojen kahteen maksimitaulukkoon, jälkimmäiset ovat nousseet kolmeen. Tämän tutkimuksen valossa ne vaikeudet, joihin edustajat Juhantalo ja Alho toistuvasti ajautuivat, eivät olleet yllätys. Arja Alho varsinkin kasasi itselleen liikaa luottamustehtäviä, ja kun ottaa vielä huomioon hänen roolinsa perheenäitinä, poissaolot ja jatkuvat myöhästymiset kielivät siitä, miten inhimillinen kestävyys ja vuorokauden kaksikymmentäneljä tuntia asettivat rajansa. Miksi ihminen sitten näännyttää itsensä ylenmääräisillä luottamustehtävillä on kokonaan toinen kysymys.

Niin kuin taulukosta 12 (luvussa 10.2.) kävi ilmi, luvattomat poissaolot nimenhuudosta ovat niitä, joista yleisimmin on saavuttu saliin kesken istunnon. Tällainen vähentää byrokratiaa ja säästää aikaa, kun ilmoituksia ja lomanpyyntöjä ei tarvitse käsitellä eikä täysistunnoissa luetella, mutta edustajista itsestään myöhästely ei anna aina hyvää kuvaa. Eräässä lehtihaastattelussa *Sulo Aittoniemi* kertoi olevansa eri mieltä puhemies *Riitta Uosukaisen* kanssa siitä, onko 'viisas poissaolo' istunnosta parempi vaihtoehto kuin 'tyhmä läsnäolo'. Uosukaisen mielestä parempi on olla 'viisaasti' poissa, Aittoniemen ei. (AL 4.2.1998; AL 27.1.2002.) Mitä 'tyhmä läsnäolo' oikeastaan tarkoittaa, se jäi hämärän peittoon. Saattaa se olla sitäkin, että käväisee nimenhuudossa saadakseen läsnäolomerkin tai yhtä hyvin sitä, että kiirehtii painamaan nappia istunnon loppuvaiheessa. Kummassakaan tilanteessa ei oikein ehdi päästä kärryille siitä, missä mennään.

13. VIRKANIMITYKSET JA PUOLUEENVAIHDOKSET 1987–1998

13.1. Virkanimitykset

Tutkimuksen alkupuolella (luvussa 3.2.4) todettiin Riggsin sanoin, että edes läntisissä demokratioissa ei hallinnollisten ja poliittisten instituutioiden eriytyminen ole käytännössä täysin selvää. Poliitiikkaa on se, millä tavoin käytettävissä olevat resurssit jaetaan eri organisaatioiden kesken ja hallintoa se, miten resurssit jaetaan eri yksilöille. Käytännössä silti sama instituutio saattaa näytellä kahta roolia: päättää ensin mitkä etuudet ovat saatavilla ja päättää sitten kuka ne saa. (Riggs 1964, 54–56.)

Arkisessa päätöksenteossa hallintoa ja politiikkaa on vaikea erottaa toisistaan, koska toinen on toiselle välttämättömyys ja väylä intressien toteuttamiseen.¹ Olipa kehittymisen aste mikä tahansa, yhteiskunta päätyy jonkinasteiseen polykommunalismiin, jossa pienyhteisöt sekä vaikuttavat että kilpailevat keskenään. Polykommunalismissa valtaa pitävät organisoituneet klikit, joihin ihmiset samastuvat yhteisen taustansa perusteella. Poliittisia klikkejä ovat puolueet, muita vastaavia ovat ay-liikkeet, ammattiyhteisöt, uskonlahkot, klubit, seurakunnat jne.² Klikki-yhteisöissä muodolliset hallintotavat muuttuvat usein läheisiksi ihmissuhteiksi, mistä seuraa, että esimerkiksi käsite ‘virallinen’ saa monitahoisen leiman. Sen minkä pitäisi olla ‘virallista’ ja edustaa julkista valtaa, edustaakin usein puolueen etua. (Riggs 1964, 157–160, 171–173; ks. Riggs 1961, 126–127.)

Näkyvimpiä esimerkkejä hallinnon ja politiikan kietoutumisesta toisiinsa ovat poliittiset virkanimitykset. Poliittisessa kulttuurissa virkanimitykset ovat säilyneet huolimatta siitä, että hallitukset ovat ajoittain luvanneet niistä luopua, kansalaiset

¹ Tampereen kaupunginjohtaja Jarmo Rantanen myönsi joutuvansa tekemään päätöksiä, jotka kuuluisivat poliittiseen harkintaan. “Se ei ole vallanhalua, vaan käytännön pakko.” (AL 17.12.2000.)

² Nihil sub sole novum. Ei mitään uutta auringon alla. Ei pienyhteisö, ei klikkiytyminen, eivät yhteiset edut, pyrkimykset ja vaihtelot. Jo muinaiset roomalaiset – – – : Cornix cornici numquam oculos effodit. Ei korppi korpin silmää noki. Manus manum lavat. Käsi käden pesee. (Ks. esim. Kivimäki 1997.)

ovat niitä vastustaneet ja normatiiviset tulkinnat ovat niitä kyseenalaistaneet. Rytkölän (1987, 40) mukaan virkamieslakia valmisteltaessa ehdotettiin jopa muu-
tosta Suomen Hallitusmuodon 86 §:ään, jotta valtion virkaan nimittämisen perusteiksi
saataisiin ensisijaisesti hakijoiden taito ja kyky. Ehdotus ei johtanut toimenpitei-
siin.³

Rytkölä (1987, 40) on määritellyt verraten kattavasti sen, mikä on poliittinen
virkanimitys:

“Poliittisella virkanimityksellä tarkoitetaan yleensä sellaista puoluepoliittisiin
syihin perustuvaa suosintaa virkanimityksissä, jossa pätevempien ja
soveliaampien viranhakijain asemesta virkaan nimitetään henkilö, jonka nimit-
täminen on jonkin puolueen tai puolueitten ryhmittymän etujen vuoksi suota-
vaa. Tällainen nimitys saattaa tapahtua asianomaisen palkitsemiseksi hänen
puolueelleen suorittamistaan palveluksista tai henkilön saamiseksi tällä tavoin
puolueen jäseneksi tahi muista vastaavista puoluepoliittisiksi katsottavista
systä.”

Poliittisia virkanimityksiä tutkinut Laine toteaa ytimekkäästi, että niitä “teh-
dään siis siksi, että ne ovat puolueiden etujen mukaisia”. Nimityksistä hyötyvät
ennen muuta ehdokkaiden taustalla olevat tahot, “(m)uuten ei asianlaita voisi
ollakaan”. Laine jakaa virkanimityksen vaikuttimet puolueille tuottaman hyödyn
perusteella neljään osaan. Ensimmäinen eli *vaikuttamismotiivi* perustuu siihen, että
henkilö voi virkatehtävässään vaikuttaa edustamansa puolueen etujen ja tavoittei-
den mukaisesti. *Palkkiomotiivi* on kyseessä silloin, kun puolue palkitsee jäseniään
puolueen hyväksi tehdyistä palveluksista tai kun virkaan nimitettävää syystä tai
toisesta yritetään houkuttaa puolueen jäseneksi. Nimityksen taustaksi sopii myös
suosikkimotiivi, jolloin virkaan nimitetään virkaiältään tai ikävuosiltaan nuori
hakija kokeneiden ja pätevien, virkaiältään vanhempien ehdokkaiden ohi. Tämän-
kaltainen nimitys perustuu yleensä sukulaisuus- tai ystävyysuhteisiin. Neljäntenä
vaikuttimena voi toimia halu *siirtää syrjään* – poliittisesta päätöksenteosta tai
nousevan poliittisen tähden tieltä – pitkän päivätyön tehnyt veteraanipoliitikko.
(Laine 1993, 20–22; poliittisen virkanimityksen motiiveista ks. Merikoski 1968, 12,
76–77.)

Poliittinen virkanimitys ei sulje pois sitä mahdollisuutta, että nimitettävä olisi
virkaan kykenevä, pystyvä ja kaikin puolin pätevä. Kansanedustajakin saattaa olla
kaikkeaa tätä. Virkaan siirtyminen kesken kauden on moraalisesti kyseenalaista
erityisesti siksi, että siinä edustaja tavallaan pettää äänestäjiensä luottamuksen.

³ Suomen Hallitusmuodon 86 §:n säännös “Yleiset ylennysperusteet valtionvirkoihin ovat taito,
kyky ja koeteltu kansalaiskunto” siirrettiin Suomen perustuslain 125 §:n 2 momenttiin muodossa
“Yleiset nimitysperusteet julkisiin virkoihin ovat taito, kyky ja koeteltu kansalaiskunto”. (Kursivointi
MK.)

Luottamuspuolaa kierretään niin sanotuilla pakasteviroilla, joihin nimitetty siirtyy vasta edustaja- tai ministerikautensa päätyttyä. Toinen hyväksi havaittu keino on ottaa virka vastaan ja jatkaa edustajakausi loppuun sen ohella. Näitä menettelytapoja esiintyy seuraavassa, eduskuntaa koskeneen kolmen nimityskierroksen kursorisessa esittelyssä.⁴

Holkerin hallituksen aikana 1987–1990 kymmenen kansanedustajan taito, kyky ja koeteltu kansalaiskunto palkittiin virkanimityksellä. Poliittisessa jyvityksessä eniten saivat sosialidemokraatit. Heti vaalikauden alussa moninkertainen ministeri ja pääministeri *Kalevi Sorsa* (sdp) nimitettiin Suomen Pankin johtokunnan jäseneksi. Hän jatkoi kuitenkin eduskunnan ja puhemiehen tehtävissä vaalikauden loppuun saakka. Pakasteviran sai myös vesi- ja ympäristöhallituksen pääjohtajaksi nimitetty *Kaj Bärlund* (sdp). Hän hoiti ministerin- ja kansanedustajan tehtävät seuraaviin vaaleihin saakka. Kesken edustajakauden Vantaan kaupunginjohtajaksi (myöhemmin Itä-Suomen läänin maaherraksi) siirtyi *Pirjo Ala-Kapee* (sdp), *Reino Paasilinnasta* (sdp) tuli Yleisradio Oy:n pääjohtaja, puhemiehen tuoilta syrjäytetty *Matti Ahde* (sdp) otti vastaan Veikkaus Oy:n toimitusjohtajan paikan ja valtiovarainministeri *Erkki Liikanen* (sdp) lähti EY-suurlähettilääksi Brysseliin. Korkean viran sai myös kokoomus, kun maaherraksi Uudenmaan lääniin valittiin *Eva-Riitta Siitonen* (kok). *Helena Pesolasta* (kok) tuli Kansaneläkelaitoksen johtaja, mutta edustajan-tehtävää hän ei jättänyt kesken. Ennen hajoamistaan myös Smp ehti virkajakoon, kun se sai Mikkelin läänin maaherraksi *J. Juhani Kortesalmen* (smp) ja Posti- ja telelaitoksen johtajaksi *Pekka Vennamon* (smp).

Ahon hallituksen aikana vaalikaudella 1991–1994 seitsemän kansanedustajaa vaihtoi eduskunnan virkanimitykseen. Nimityksistä neljä koski hallituksen suurinta puoluetta keskustaa ja kolme toiseksi suurinta puoluetta kokoomusta. Keskustan *Eino Siuruainen* (kesk), *Hannu Tenhiälä* (kesk) ja *Hannele Pokka* (kesk) siirtyivät maaherran virkoihin, maaherraksi siirtyi myös kokoomuksen *Mauri Miettinen* (kok). Edelleen kokoomuksen *Jouni J. Särkijärvi* (kok) sai nimityksen ympäristöministeriön ylijohtajaksi ja puhemiehenä toiminut *Ilkka Suominen* (kok) otti vastaan Alkon johtajuuden. Tenhiälän paikalle eduskuntaan noussut ministeri *Martti Pura* (kesk) nimitettiin Sodankylän kunnanjohtajaksi, minkä yhteydessä hän jätti ministerinviran mutta ei edustajantehtävää.

Lipposen ensimmäisen hallituksen aikana 1995–1998 eduskunnasta lähti virkaan kymmenen kansanedustajaa. Lyöntivuorossa oli kokoomus. Sen ääniharava, ministerikansanedustaja *Pertti Salolainen* (kok) sai sanojensa mukaan unelmapaikan (Eeva-lehti 9.9.1997) Suomen suurlähettiläänä Lontoossa. *Tuula Linnainmaasta* (kok) tuli Uudenmaan läänin (sittemmin Etelä-Suomen läänin) maaherra

⁴ Lähteenä täysistuntopöytäkirjat, valtiopäivien hakemistot ja yleiset hakuteokset; ks. myös Laine 1993.

Eva-Riitta Siitosen voitettua kilvan Helsingin ylipormestariksi. *Kari Häkämies* (kok) valittiin Kuopion kaupunginjohtajaksi (ja edelleen ministeriksi ja ministeriön kansliapäälliköksi), kiistellystä valtiovarainministeri *Iiro Viinasesta* (kok) tuli kiistelly Pohjola-yhtiöiden pääjohtaja ja *Anssi Rauramosta* (kok) Helsingin kaupungin liikuntajohtaja. Sosialidemokraattien mandaatilla *Matti Louekoski* (sdp) siirtyi Suomen Pankin johtokuntaan ja *Matti Puhakka* (sdp) Kelan hallitukseen. *Ilkka Joenpalosta* (sdp) tuli Teknisten Liiton puheenjohtaja. Myös vasemmistoliitto sai osansa, kun *Asko Apukka* (vas) otti vastaan Kansaneläkelaitoksen hallituksen jäsenyyden. Aatteen tieltä vähitellen lipsuneet vihreätkään eivät jääneet osattomiksi, kun *Paavo Nikula* (vihr) nousi arvostettuun oikeuskanslerin tehtävään.

Jokainen hallituspuolue siis petaa asemia väelleen, kuten päätoimittaja Mänty Pohjalaisessa kirjoittaa. Pitkässä oppositiokaudessa on se ikävä puoli, että puolueen jäsenkirjan hankkineiden urakierto ei kulje toivotulla tavalla. (Pohjalainen, 21.12.2000.) Mitä jäsenkirjaan perustuvan virkanimityksen etiikkaan tulee, laajempi moralisointi on kaikesti turhaa: näin on ollut ja näin on oleva. Poliittisia virkanimityksiä jo kuusikymmenluvulla kritisoinut Merikoski myöntää, että “todellisuudentajuisesti ajatellen” nimitykset on – tietysin rajoituksin – tunnustettava yhteiskunnallisen järjestelmämme mukaisiksi. Samaan aikaan on kuitenkin kiinnitettävä huomiota puoluesuosinnan häiriövaikutuksiin ja näiden merkitykseen hallinnon hoidossa. Ennen kaikkea poliittisten virkojen piiri olisi rajattava selvästi. (Merikoski 1968, 95.) Se mitä nykyaikana kansalaiset ehkä eniten paheksuvat, on pakastevirat ja erikoisjärjestelyt, selvästi pätevempien sivuuttamiset ja kilpailijoiden sivuuttamiset ‘törkeästi’ sekä nimitysten kohtuuttoman suuret määrät.

13.2. Puolueenvaihdokset

Edustajantehtävän hoidon työmoraalia ja eettisyyttä ajatellen virkanimitysten rinnalla yhtä mielenkiintoisia ovat loikkaukset ja muut mullistukset eduskunnan puoluekentässä. Edellä käsitellyn kolmen vaalikauden (vuosien 1987–1998) muutoksista ensimmäiset alkoivat heti vaalien 1987 jälkeen. Silloin käynnistyi pitkään vireillä ollut prosessi, jonka seurauksena puoluekartalta hävisi kaksi perinteikästä puoluetta, Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL) ja Suomen Kommunistinen Puolue (SKP). Nämä yhdistyivät yhdeksi puolueeksi, Vasemmistoliitoksi. Päätös puolueen nimen vaihtamisesta tehtiin 1988 ja puolueet sulauttivat toimintansa yhteen sopivasti vapun alla 1990.

Käsillä olevaa tutkimusta varten tekemässään kirjallisessa selonteossa entisen SKDL:n toiminnanjohtaja ja tiedottaja kirjaavat puoluemuutokseen johtaneita syitä. Kirjoittajien mielestä siihen, että kenttäväki hyväksyi vasemmistoliitto-hankkeen, vaikutti lähinnä kolme seikkaa: järjestöllisen selkeyden tarve, yhteiskunnan ja kansainvälisen tilanteen muutos sekä kansainväliset suhteet ja erityisesti Neuvostoliitto. Näistä kolmesta ensin mainittu saattoi olla tärkein, sillä kansandemokraatti-

sessä liikkeessä oli toiminut osittain rinnakkain ja osittain päällekkäin useita keskusjärjestöjä. Vaikka osa jäsenistöstä vastusti muutospyrkimystä, samaan aikaan yhä useampi kannatti ajatusta yhden organisaation toiminnasta. Kannattajakunnaltaan kansandemokraattinen liike oli ollut ankkuroituneena kahteen suuntaan eli pienviljelijöihin ja teollisuustyöväestöön. Mutta kuusikymmenluvulla alkoi maaseudun rakennemuutos, joka hävitti pientilat ja -tilalliset, ja seitsemänkymmenluvulla kiihtyi teollisuuden rakennemuutos, joka vähensi savupiiputeollisuutta ja teollisuustyöväkeä. Noihin aikoihin myös suhde Neuvostoliittoon muuttui, ja SKDL joutui eri linjoille Moskovan ja NKP:n kanssa. Samaan aikaan SKP:n sisällä kehittyi sisäinen jako enemmistökommunisteihin ja Moskovan mielisiin vanhoillisiin. Kun SKDL:ssä vanhoilliset pidettiin kurissa tarvittaessa kovinkin ottein, seurasi puolueen välirikko Moskovan ja NKP:n kanssa. Suomen sisäpolitiikassa tätä käytettiin lyömäaseena SKDL:ää vastaan. Sen seurauksena oli jokseenkin luonnollista, että puolueen kiinnostus kansainvälisissä asioissa alkoi suuntautua muuallekin kuin itänaapuriin. Suhteet luotiin Pohjoismaihin ja Keski-Eurooppaan, vuonna 1986 jopa Kiinaan. (Ruuth & Pikkarainen, kirje 21.11.2000.)⁵

Pian vasemmistoliiton perustamisen jälkeen Skdl:n eduskuntaryhmä vaihtoi nimensä Vasemmistoliiton eduskuntaryhmäksi (ptk. 49/4.5.1990). Skdl:n ruodusta ulkona olleet Demokraattisen Vaihtoehdon (Devan) edustajat *Ensio Laine*, *Marja-Liisa Löyttyjärvi*, *Marjatta Stenius-Kaukonen* ja *Esko-Juhani Tennilä* ilmoittivat ryhtyvänsä edustamaan vasemmistoliittoa. Eduskunnassa ryhmänvaihdos tapahtui syysistuntokauden 1990 alussa. (Ptk. 84/11.9.1990; ptk. 86/14.9.1990.)

Vasemmalla eduskuntaryhmät siis yhdistyivät, mutta keskimaastossa kävi päinvastoin. Smp:n eduskuntaryhmä hajosi pian eduskunnan kokoonnuttua vuoden 1989 valtiopäiville. Silloin ryhmästä loikkasi *Urpo Leppänen* muodostaen Vapaat demokraatit -nimisen eduskuntaryhmän (Vade) (ptk. 5/10.2.1989). Vuotta myöhemmin vapaiden demokraattien ryhmä muuttui Liberaalisen kansanpuolueen eduskuntaryhmäksi (ptk. 4/9.2.1990).

Valtiopäivillä 1991–1994 yhteensä kuusi kansanedustajaa lähti puolueesta, jonka nimissä heidät oli eduskuntaan valittu. Ensimmäinen eroaja oli kristillisten *Vesa Laukkanen*, joka perusti oman eduskuntaryhmän valtiopäivien 1992 loppuvaiheessa (ptk. 200/12.1.1993). Seuraavien valtiopäivien puolivälissä, syysistuntokauden alussa, maaseudun puolueen *Heikki Riihijärvi* ilmoitti erostaan ja oman eduskuntaryhmän perustamisesta (ptk. 93/10.9.1993). Smp:n eduskuntaryhmän kuihtuminen jatkui valtiopäivien 1994 maaliskuussa, kun *Sulo Aittoniemi* loikkasi keskustapuolueen ryhmään (ptk. 21/25.3.1994). Sen jäsenmäärä pysyi

⁵ Ongelmallisista suhteistaan Neuvostoliittoon ja SKP:n vähemmistöön kirjoittanut Ele Alenius näkee, että olisi ollut parempi säilyttää SKDL, johon SKP:n enemmistö olisi sulautunut. Hän ei voinut hyväksyä SKP:n stalinistisen vähemmistön ottamista vasemmistoliittoon, vaan piti sitä liian sinisilmäisenä. Petyttyään Neuvostoliiton sosialismiin ja taistolaisen tapaan kannattaa sitä jäi entinen SKDL:n pääsihteeri ja puheenjohtaja Alenius muutosvaiheessa vasemmistoliiton ulkopuolelle. (Alenius 1995, 359–361.)

kuitenkin samana, sillä jo kesäkuussa keskustan *Riitta Kauppinen* ilmoitti erostaan ja liittymisestäään kokoomukseen ryhmään (ptk. 64/16.6.1994). Elokuun lopussa *Hannu Suhonen* jätti maaseudun puolueen ja perusti oman eduskuntaryhmän (ptk. 72/6.9.1994). Smp:stä viimeisenä loikkasi *Tina Mäkelä* perustaen hänkin yhden hengen eduskuntaryhmän (ptk. 106/1.11.1994).⁶

Paitsi että loikkaus puolueesta on loukkaus äänestäjiä kohtaan, liittyi joidenkin edustajien ryhmämuutoksiin suurta eduskuntatyön laiminlyöntiä. Runsaita poissaoloja esiintyi joko ennen ryhmästä lähtöä tai sen jälkeen (taulukko 16 luvussa 12.1.). Erimielisyydet keskustan eduskuntaryhmän kanssa heijastuivat esimerkiksi *edustaja Kauppisen* edustajantyyöhön. Ennen ryhmästä eroamista hän ehti tehdä valtiopäivien 1993 poissaoloennätyksen: poissa 83 (52,5 %) nimenhuutoa, läsnä 75 (47,5 %). Samoilla valtiopäivillä *edustaja Riihijärvi* piti poissaololistan viidettä sijaa (nimenhuudoista 58 poissa, 100 läsnä). Edustaja Kauppisen poissaoloista merkitsevä on, että niistä peräti 55 tapahtui ilman lupaa. Toinen merkittävä seikka oli se, että vastoin yleistä käytäntöä edustaja Kauppisen poissaoloja käsiteltiin myös eduskunnan toimielimissä. Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta, jonka kokouksia hän niinkään löi laimin, otti esille poissaolot viitaten valtiopäiväjärjestyksen 51 §:n ja eduskunnan työjärjestyksen 17 §:n palkkionmenetyssanktioihin. Käsittelyn ja kuulemisen jälkeen edustaja Kauppinen antoi vastineensa puhemiesneuvostolle, mutta laajempi, valtiosääntöön perustuva asian selvittäminen sittemmin jollakin tapaa raukesi. (StV n:ot 70/6.10.; 72/8.10.; 74/12.10.; 75/13.10.1993.)⁷

Suksien meno ristiin eduskuntaryhmän kanssa heijastui myös sosialidemokraateista maaseudun puolueeseen aikanaan siirtyneen (ks. Sorsa 1998, 22) *Hannu Suhosen* poissaoloista. Smp:n jäsenenä ollessaan kevätkaudella 1994 edustaja Suhonen oli poissa 16 kertaa (56 istunnosta), kaikki ilman lupaa. Lomanpyyntöjä eduskuntaryhmän muodolliseen käsittelyyn hän ei siis halunnut viedä. Kun edustaja

⁶ Yhden hengen eduskuntaryhmät olivat: ed. V. Laukkanen, Vaihtoehto Suomelle (VeS), ed. Riihijärvi, Suomalainen Rintama (SR), ed. Suhonen, Hannu Suhosen eduskuntaryhmä (HS), ed. Mäkelä, Sitoutumattomat Kansanedustajat (SK).

‘Vanhat vennamolaiset’ ottivat Smp:n eduskuntaryhmän hajoamisen raskaasti, kertoi Reijo Ojennus Smp:n raunioille syntyneestä Perussuomalaiset ry:stä. Hajoamisen syyksi hän arveli “keskinäisiä valtapyyteitä ja taistelua puolueen varoista”. Edustaja Aittoniemen loikkaus tapahtui presidentinvaalien jälkeen, kun hän ei ollut saanut kannatusta edes omiltaan. (Puhelinkeskustelu 13.1.1998.) Kaksivaiheiset presidentinvaalit käytiin 16.1. ja 6.2.1994, ja niissä ehdokas Aittoniemi sai yhden prosentin annetuista äänistä. Vuoden 1992 kunnallisvaalikannatukseen verrattuna Aittoniemen kannatus putosi alle puoleen SMP:n kannatuksesta (Presidentin vaalit 1994:3, s. 23).

Edustaja V. Laukkanen oli sanojensa mukaan “historian ensimmäinen kansanedustaja, joka on luopunut kaikesta poliittisesta vallasta” (ptk. 109/2.11.1994, s. 4114).

⁷ Edustaja Kauppisen puolustukseksi on sanottava, että poissaolojen yhtenä syynä saattoi olla pettymys eduskuntatyöhön. Lähettämässään kirjeessä (pro gradu -työni kyselyyn) edustaja Kauppinen kertoi tehneensä toivomusaloitteen eduskuntatyöskentelyn tutkimista ja kehittämistä varten, mutta aloite palautettiin ilmeisesti kirjaamatta sitä edes lähetetyksi. Kauppisen mielestä hallitus ja puoluepolitiikka säätelevät eduskuntatyötä liikaa, “vaikuttaminen lainsäädäntöön kansalta kansan edustajien kautta on vain näennäistä toiveajattelua”. (Kirje maaliskuussa 1993, ei päivystä.)

Suhonen kesän ja puolueesta eron jälkeen piti omaa ryhmäänsä, muodollistakaan kontrollia ei ollut. Hän varmasti myös ymmärsi (tai oli päättänyt) edustajanuransa loppuvan siihen, joten poliittista tulevaisuutta ei tarvinnut ajatella. Seurasi ‘kaikkien poissaolojen äiti’. Syysistuntokaudella 1994 edustaja Suhonen oli läsnä 24 (20,3 %) nimenhuutoa, mutta poissa 94 (79,7 %). Poissaoloista 92 tapahtui ilman lupaa, joten koko valtiopäivien aikana Suhonen oli luvatta poissa 108 nimenhuutoa. Kun tähän lisätään 2 poissaoloa virkatehtävien vuoksi, poissaoloja nimenhuudosta oli yhteensä 110 (63,2 %). Läsnäoloja oli 64 (36,8%). Tämä on tutkimuksen henkilökohtaisten poissaolojen ennätys valtiopäivien ajalta, jollei oteta huomioon edustaja Morrin vuoden 1992 vakavaa sairastumista ja siitä johtunutta pitkää lomaa.

Kauaksi ei liioin jäänyt *edustaja V. Laukkanenkaan*. Hän piti vuoden 1994 valtiopäivien poissaolijoiden kolmatta sijaa 84:llä poissaolollaan (90 läsnä). Näistä 72 oli yksityisasioiden. Edustaja Laukkanen asema oli suurinpiirtein sama kuin edustaja Suhosen, kontrollia ei ollut ja poliittinen ura oli lopussa. Vesa Laukkanen kunnostautui huomioita herättäneillä poissaoloilla myös valiokunnassa. Lyhyen jäsenyytensä aikana valtiopäivillä 1993 hän osallistui vain yhteen lakivaliokunnan 27 kokouksesta.⁸ (LaV n:o 55–81/28.9–19.11.1993.) Ison salin puhujapöytästä edustaja Laukkanella sitä vastoin ei ollut kiirettä pyhäinpäivänä 1994, kun eduskunta istui yhteen mittaan ikimuistoiset neljä vuorokautta. Kyseessä oli, kuten muistetaan, Euroopan unioniin liittymistä koskenut niin sanottu jarrutuskeskustelu⁹. Istunto alkoi keskiviikkona 2.11. kello 22.10 (ptk. 109) ja päättyi sunnuntain kääntyessä maanantain puolelle 7.11. kello 00.07. Istunnon katkaisi tavanomaiseen tapaan torstaina iltpäivällä pidetty valtioneuvoston kyselytunti. EU-keskustelun pitkistä puheenvuoroista¹⁰ aikakirjoihin jäi Vesa Laukkanen likimain kuusi tuntia kestänyt puhe pyhäinpäivänä (5.11.) aamuyöstä. Välihuudoista päätellen tarkkaavaisena kuuntelijana salissa istui Riitta Kauppinen. Heidän keskinäinen sanailunsa on hyvä, inhimillinen näyttö siitä, miten vastenmieliseksi koettu tehtävä – tässä tapauksessa eduskuntatyö – muuttuu virkistäväksi silloin, kun se poikkeaa rutiinista (ptk. 109/2.11.1994, s. 4132–4139). Samasta syystä kaiketi lehteritkin täytyivät jonottavasta

⁸ Vesa Laukkanen kanssa käydyn puhelinkeskustelun mukaan tämä johtui siitä, että hän pyysi eroa heti, mutta käytännön syistä sitä ei pystytty järjestämään. Puhelinkeskustelu käytiin lehtiartikkeliani (AL 3.3.1995) varten helmikuussa 1995, mutta istuntopäivinäkin edustaja V. Laukkanen ei ollut eduskunnassa viestien tavoitettavissa. Hän löytyi lopulta omasta asianajotoimistostaan Tampereelta. Nyt jälkikäteen tilastot osoittavat, että Vesa Laukkanen oli vaalikauden pari viimeistä kuukautta poissa melkein kokonaan yksityisasioiden vuoksi.

⁹ Jarrutus on Suomen eduskunnassa harvoin käytetty ase. Siihen turvautuu tietenkin vain vähemmistö ja sellaisessa tilanteessa, jossa asia jostakin syystä on lyhyessä määräajassa käsiteltävä loppuun. (Törnudd 1982, 695–696.)

¹⁰ Tammikuussa 1995 edustaja Paasio teki lakialoitteen valtiopäiväjärjestyksen 57 §:n puheoikeuden muuttamisesta siten, että puhemiehellä olisi tietyissä olosuhteissa valtuutus puheenvuorojen pituuden rajoittamiseen. Edustaja Paasion mielestä selvintä olisi säätää, että puheenvuorot saisivat kestää vain tietyin ajan yhtä käsittelyä kohti. Kansanedustajalla olisi käytettävissään enimmäisaika, jota hän sitten säätelisi tarpeen mukaan joko useaan lyhyeen puheenvuoroon tai yhteen pitkään ja perusteellisempaan. Pykälää ei muutettu. (Ptk. 175/17.1.1995.)

yleisöstä jopa keskellä yötä. Tyhjille seinille edustaja Laukkasen ei siten tarvinnut puhua, vaikka läsnäolleeiksi merkityt 186 edustajaa eivät enää salissa istuneetkaan. Tällaisten tapausten varalle jos mihin lakisääteinen mahdollisuus – tai pakko – välinimenuhutoihin olisi paikallaan; ei siksi että edustajien pitäisi istua kuuntele-massa, vaan siksi että istujat saataisiin päivitettyä.

Viimeisenä eduskuntaryhmästään loikannut *edustaja Mäkelä* ei ollut poissa nimenhuudoista aivan edellisten lailla (49 poissa, 125 läsnä). Ihmetystä kuitenkin herättää, miksi edustaja Mäkelä sanoutui irti ryhmästä vain kolme ja puoli kuukautta ennen valtiopäivien päättymistä. Asiaa sivulta katsoen olisi ollut järkevämpää vetää rooli kunnialla loppuun kuin jäädä aikakirjoihin kannattajakuntansa pettäneenä. Tämä koskee myös muita Smp:stä loikanneita. Perinteisesti puolueen äänestäjäkun-ta koostui ikääntyneestä, sodan käyneestä ja oletettavasti myös vähemmän varakkaasta väestönosasta, mikä kaikkienensa teki loikkaukset entistä ikävämmiksi.

Vaalikauden 1995–1998 alkaessa eduskunnan vasemmalla laidalla liikehti jäl-leen. Vasemmistoliiton siirtyminen hallituspuolueeksi ei käynyt kivuttomasti, kun kaikki eivät hyväksyneet Lipposen hallituksen ohjelmaa. Huhtikuussa 1995 *Mikko Kuoppa* ja *Esko-Juhani Tennilä* äänestivät hallitusohjelmaa vastaan, minkä seurauk-sena heidät erotettiin vasemmistoliiton eduskuntaryhmästä (Tennilä 1995, 148). Erotetut ilmoittivat oman Vasemmistoryhmä-nimisen (Va-r) eduskuntaryhmän pe-rustamisesta syysistuntokauden alussa (ptk. 49/5.9.1995). Kolme kuukautta myö-hemmin vasemmistoliiton *Veijo Puhjo* liittyi aatteiltaan joskaan ei vielä jäsenyy-deltään edellisiin. Hän perusti oman, nimeään kantavan eduskuntaryhmän (ptk. 118/1.12.1995).

Tällä välin myös Smp:n ryhmässä oli tapahtunut muutoksia. Suomen Maa-seudun Puolue oli lakkautettu, ja vanhat smp-läiset olivat järjestäytyneet Perussuo-malaiset ry:ksi. Maaseudun puolueen nimissä eduskuntaan valittu *Raimo Vistbacka* muutti yhden hengen ryhmänsä Perussuomalaisten eduskuntaryhmäksi (ptk. 87/27.10.1995).

Seuraavilla valtiopäivillä, vuoden 1996 keväällä eduskuntaryhmä Puhjo lakkasi olemasta. Sen jäsen *Veijo Puhjo* liittyi vasemmistoryhmään *Esko-Juhani Tennilän* ja *Mikko Kuopan* seuraksi (ptk. 21/1.3.1996). Parin kuukauden kuluttua vapun alla *Matti Ryhänen* (skl) loikkasi kristillisen liiton eduskuntaryhmästä ja liittyi keskus-tan eduskuntaryhmään (ptk. 53/2.5.1996).

Hallitusvastuussa olleiden sosialidemokraattien riveissäkään eivät kaikki halli-tusohjelmaa hyväksyneet. *Risto Kuisma* (sdp) piti mieluummin kiinni vaalilupauk-sistaan kuin oli lojaali puolueensa varovaiselle, virkamiesmäiselle politiikalle (Kuisma 1998, 110, 112). Yllättäen Kuisma erosi sosialidemokraattien ryhmästä ja vielä enempi yllättäen liittyi eduskuntaan uutena tulleen nuorsuomalaisen puolueen eduskuntaryhmään. Liittymisehtoihin kuului Kuismalle järjestetty puheenjohtajuus ja nimi näyttävästi esille. Tämän takia Kuisman johtama kolmen hengen ryhmä alkoi käyttää nimitystä Eduskuntaryhmä nuorsuomalaiset ja *Risto Kuisma* (ptk. 48/22.4.1997). ‘Nusujen’ ja Kuisman yhteistyö kangerteli kuitenkin alusta alkaen.

Vajaan vuoden kuluttua liittymisestä Risto Kuisma erosi nuorsuomalaisista ja perusti vuoden 1998 maaliskuussa oman Remonttiryhmän (ptk. 25/11.3.1998). Kangertelun syyksi Kuisma ilmoitti muun muassa sen, että 'nusujen' puolue oli sisältä ontto ja sen politiikka oli mediapolitiikkaa. Eteenpäin pyrkivälle Kuismalle selvisi pian, että "puolueesta ei tule merkittävää poliittista tekijää". Nuorsuomalaisen *Jukka Tarkan* mukaan ongelmien päällimmäisinä syinä olivat Kuisman vaikeudet sopeutua ryhmän toimintakulttuuriin, Kuisman eduskuntatyön ohittaneet asianajotehtävät, henkilökeskeisyys ja populismi. (Kuisma 1998, 116; Tarkka 1999, 220–221.) Tulevaisuus oli sitten osoittava, että lupaavasta alusta huolimatta nuorsuomalaisuus häviää puoluekartalta ensimmäisenä ja aikanaan sieltä häviää myös pystyssä niin ja näin kitkutellut remonttiryhmä. Maaliskuun 2001 alussa edustaja Kuisma – näyttävästi, kuinkas muuten – palasi takaisin sosialidemokraattien eduskuntaryhmään.

14. VALIOKUNTALAITOS

Ruotsin vallan ajalta Suomen hallitusmuotoon periytyi valiokuntalaitos. Jo vuoden 1869 valtiopäiväjärjestyksessä (29 §) säädettiin viisi pakollista valiokuntaa: laki-, talous-, valtiovarain-, suostunta- ja pankkivaliokunnat. Valiokuntien jäsenet eivät olleet yleisillä vaaleilla valittuja koko kansan edustajia kuten nyt, vaan valiokunnissa olivat edustettuina Suomen neljä silloista säätyä. Aateliston valiokuntaedustajien jäsenmäärän saneli ritarihuonejärjestys, muut säädetyt päättivät edustajamäärästä itse. Senaatin osalta silloista valtiopäiväjärjestystä tulkittiin siten, että siirryttyään senaattiin valtiopäiväedustaja menetti valiokuntapaikkansa, koska hän olisi äänestystilanteessa joutunut lojaalisuusristiriitaan. Valiokuntatyön katsottiin kuuluvan valtiopäivätyöhön niin kiinteästi, että ilman säätyjen lupaa siitä ei saanut vapautusta. Kahden tai useamman valiokunnan jäsenyys oli kuitenkin riittävä syy kieltäytyä uusista valiokuntatehtävistä. (Lilius 1974, 193–197.)

Vuosisadan loppupuolella tavaksi tuli asettaa niin kutsuttuja erityisiä valiokuntia. Milloin jotakin asiaa ei voitu käsitellä pysyvässä valiokunnassa, se siirrettiin asiantuntijoiden hoidettavaksi erityisvaliokuntaan. Erityisvaliokuntien jäsenmäärää ei oltu säädetty – sen määritteli yleensä käytäntö – eikä niille saanut siirtää lakisääteisten valiokuntien varsinaisia tehtäviä. Näin esimerkiksi Suomen rautatieverkostoa suunnittelemaan perustetun rautatievaliokunnan ja pysyvän valtiovarainvaliokunnan välille syntyi köydenvetoa siitä, kenelle radan rakentamisen taloudelliset kysymykset kuuluivat. Koska rautatievaliokunta koostui teknisistä asiantuntijoista ja valtiovarainvaliokunta ei, saattoi rautatievaliokunta poikkeuksellisesti laskea hankkeen määrärahoja ja tehdä raha-asioita koskevia ehdotuksia. Yleisesti ottaen vastaava tehtävien delegointi oli hyvin harvinaista. (Lilius 1974, 227–231.)

14.1. Nykyiset valiokunnat

Aina 1980-luvulle saakka Suomen valtiosääntö nimesi vain viisi pysyvää valiokuntaa. Nämä olivat perustuslaki-, laki-, ulkoasiain-, valtiovarain- ja pankkivaliokunnat. Vuoden 1983 eduskunnan työjärjestysuudistus vakinaisti kahdeksan, käy-

tännössä jo vakiintunutta ylimääräistä valiokuntaa. Pysyvien valiokuntien lukumääräksi tuli siten kolmetoista. Uudet vakinaistetut valiokunnat olivat liikenne-, sivistys-, sosiaali-, puolustusasiain- ja talousvaliokunnat sekä laki- ja talousvaliokunta, maa- ja metsätalousvaliokunta ja toinen lakivaliokunta (Nousiainen 1989, 187.)

Vuonna 1991 valiokuntien toimialoja muutettiin uudemman kerran ministerirakenteeseen sopivammaksi. Uudistuksen yhteydessä muutettiin myös valiokuntien nimityksiä. Valtiopäiväjärjestyksen 40 §:ssä mainittujen perustuslaki-, laki-, ulkoasiain- ja valtiovarainvaliokuntien lisäksi pysyviksi erikoisvaliokunniksi nimettiin hallinto-, liikenne-, maa- ja metsätalous-, puolustus-, sivistys-, sosiaali- ja terveys-, talous-, työasiain- sekä ympäristövaliokunnat (ETyöjärj 10 §; Nousiainen 1992, 183.) Vuoden 2000 perustuslakiuudistus muutti jälleen valiokuntajakoa. Perustuslaissa mainittujen valiokuntien määrä vähentyi lakivaliokunnalla. Tulevaisuusvaliokunnasta tuli pysyvä valiokunta ja työasiainvaliokunnasta työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunta. Muutos vaikutti valiokuntien keskinäiseen järjestykseen ja kasvatti pysyvien erikoisvaliokuntien määrän neljääntoista. Valiokunnissa on 17 varsinaista jäsentä ja 9 varajäsentä, valtiovarainvaliokunnassa jäseniä on 21 ja 19. Erikoisvaliokuntien lisäksi eduskunta voi asettaa tilapäisen valiokunnan valmistelemaan erityistä asiaa. Siinä jäseniä on vähintään 11, varajäseniä näistä neljäsosa. (PL 35 §; TJ 7 §, 8 §; Valiokuntaopas 2000, 3–4, 9.)

Vaalikauden ensimmäisillä valtiopäivillä eduskunta toimittaa valiokuntien jäsenten ja varajäsenten vaalin, mikäli se on vaalista yksimielinen. Siinä tapauksessa että sopimusta valittavista ei synny, vaali toimitetaan suhteellista vaalitapaa käyttäen (PL 37 §). Valiokuntapaikat ovat kuitenkin ensi sijassa poliittisia paikkoja, ja käytännössä ne täytetään puoluepoliittisilla sopimuksilla. Ehdokasasettelussa määrääviä tekijöitä ovat kokemus edellisillä valtiopäivillä tai jokin muu ansioituneisuus, koulutus tai ammattitaito. Kansanedustajaministerit eivät voi olla valiokuntien jäseniä (PL 48.1 §). Puheenjohtajan kukin valiokunta valitsee keskuudessaan ensimmäisessä kokouksessa. Puheenjohtajapaikat ovat arvokkaita, vaikutusvaltaisia paikkoja, joihin ryhmät pyrkivät saamaan johtavia poliitikkojaan. (Nousiainen 1998, 178.)

14.2. Suuri valiokunta

Jäänteenä porvariston ajamasta eduskunnan toisesta kamarista jäi vuoden 1906 eduskuntauudistukseen suuri valiokunta, jossa oli peräti 45 jäsentä. Vasemmistopuolueet suhtautuivat siihen alussa nihkeästi, mutta ajan myötä suuri valiokunta vakiinnutti asemansa eduskunnan lainsäädäntömekanismissa. Suuren valiokunnan asema ei silti noussut niin merkittäväksi kuin alunperin oli tarkoitus. Sen jäseniksi oli ajateltu kokeneita ja jo 35 vuotta täyttäneitä valtiopäiväedustajia, joissa oli tarkoitus henkilöityä se taitavuus, arvovalta ja asiantuntemus, mitä suuren valiokunnan jäsenistöltä odotettiin. Kun suuresta valiokunnasta ei muodostunutkaan ‘vanho-

jen ja viisaiden’ neuvostoa, se jäi kuvastamaan lähinnä eduskunnan poliittisia voimasuhteita. Lainsäädäntötyössä suuri valiokunta toimii keskusteluareenana, joskaan yksityiskohtaista syventymistä lakiesityksiin ei siellä tapahdu. (Nousiainen 1977, 402–406; Nousiainen 1998, 179.)

Suomen liittyminen Euroopan unioniin laajensi suuren valiokunnan tehtäväkenttää. Unioniin liittymistä edeltäneessä perustuslain muutoksessa muutettiin valtiopäiväjärjestyksen 4 a lukua (1551/1994). Sen nojalla suurelle valiokunnalle lankeaa nyt keskeinen rooli Euroopan unionin asioiden kansallisessa valmistelussa. Alunperin 4 a luku lisättiin valtiopäiväjärjestykseen (1117/1993) Euroopan talousalueeseen eli ETA:aan liittymisen aiheuttamissa valtiosääntöuudistuksissa. (Ks. esim. Hidén—Saraviita 1994, 238–239; Meres-Wuori 1998, 251–252, 300–305.) Vuoden 2000 perustuslaissa 4 a luku sitten hajotettiin¹ ja entiset valtiopäiväjärjestyksen 54 a–54 g §:t sijoitettiin lähinnä perustuslain 96 ja 97 §:iin.

Eduskunnassa Euroopan unionin asiat (U-asiat) tulevat vireille valtioneuvoston kirjelmällä (PL 96.2 §). Kirjelmän puhemies toimittaa käsiteltäväksi suureen valiokuntaan tai ulkoasiainvaliokuntaan. Samalla puhemies määrää, mitkä erikoisvaliokunnat antavat käsittelyyn lausuntonsa (TJ 30 §). Erikoisvaliokunnan lausunto on pääsäännön mukaan suuren valiokunnan käsittelyn ja kannanoton perustana. Valtioneuvostolle eduskunnan kannan U-asiasta ilmaisee suuri valiokunta ja se myös sovittaa yhteen mahdolliset valiokuntien mielipide-erot. Tällaisen menettelyn tarkoituksena on pitää yllä parlamentaarista vuoropuhelua eduskunnan ja valtioneuvoston välillä. (SuVL 3/1993 vp, 6–7, Valiokuntaopas 2000, 51.)

Suuren valiokunnan paikat sovitaan puolueryhmissä samalla tavalla kuin muita valiokuntia täytettäessä. Vaalikauden ensimmäisillä valtiopäivillä suureen valiokuntaan valitaan 25 jäsentä ja 13 varajäsentä (PL 35.2 §; TJ 8.1 §). Perinteinen kokoontumispäivä on ollut perjantai, tarvittaessa myös keskiviikko. Vanhan työjärjestyksen aikana suuren valiokunnan kokouksista ilmoitettiin eduskunnan täysistunnoissa tai pääkaupungin sanomalehdissä (ETyöjärj 27 §, 31 §), nyttemmin kokoukset ilmoitetaan täysistunnossa tai edellisessä kokouksessa. Suuren valiokunnankaan kokoukset eivät ole julkisia. Lainsäädäntöasioissa kokouksia saavat nykyisin seurata kaikki kansanedustajat ja Ahvenanmaan edustaja myös Euroopan unionin asioissa. (TJ 36.2 §; SuV:n työjärjestys, 9 §.)

¹ Perustuslakia koskeva HE 1/1998 vp käyttää päinvastaista ilmaisua “– – – 4 a luvun säännökset ehdotetaan nyt koottavaksi – – –” (s. 152). Ilmaisua on vaikea hyväksyä, sillä VJ 4 a luku oli selkeä ja yksityiskohtainen. Nyt se on tiivistettynä siirretty perustuslakiin, ja sitä täydentävät eduskunnan työjärjestyksen, suuren valiokunnan työjärjestyksen ja erikoisvaliokuntien yleisohjeiden säännökset. Erikoisvaliokuntien on lisäksi otettava huomioon suuren valiokunnan ja ulkoasiainvaliokunnan lausuntoihin sisältyvät, unioniasioiden käsittelyä koskevat menettelytapaohjeet. (SuVL 3/1995 vp; UaVL 6/1995 vp; Valiokuntaopas 2000, 49.)

14.3. Valiokuntien organisaatio

Tarvittaessa valiokunta voi asettaa keskuudestaan jaoston valmistelemaan asioita valiokuntatyöskentelyä varten (TJ 41 §). Kyseeseen tulevat yleensä tilapäiset jaostot, joita valmistelutyön ohella voidaan perustaa valiokunnan tarkempaa selvitystyötä varten tai laatimaan mietintö- ja lausuntoluonnoksia. Muutamissa valiokunnissa on ollut useaan otteeseen myös pysyviä jaostoja². Työntäyteinen ja laaja valtiovarainvaliokunta on ollut 1920-luvulta lähtien jakautuneena yhdeksään jaostoon. (Nousiainen 1977, 368–372.) Vuoden 1991 uudistuksen jälkeen jaostot ovat hallinto- ja tarkastusjaosto, turvallisuus- ja puolustusjaosto, verojaosto, sivistys- ja tiedejaosto, maatalousjaosto, liikennejaosto, kauppa- ja teollisuusjaosto, sosiaali- ja työjaosto sekä asunto- ja ympäristöjaosto. (Eduskunnan kalenteri 1991; Valiokuntaopas 2000, 10).

Päätettyään asettaa jaoston valiokunta päättää jaoston jäsenmäärästä ja jäsenistä sekä puheenjohtajasta. Heidät voidaan valita valiokunnan varsinaisista jäsenistä tai varajäsenistä. Lisäjäsenillä on jaostossa läsnäolo- ja puheoikeus. Lisäjäsen voi osallistua päätöksentekoon mikäli joku jäsen ei kokouksen tuossa vaiheessa ole saapuvilla. (Valiokuntaopas 1992, 50; 2000, 55.) Valtiovarainvaliokunnan 1987 kirjaaman päätöksen mukaisesti jaostojen kokouksissa varsinaiset jäsenet ovat olleet äänivaltaisia ja lisäjäsenillä on ollut läsnäolo- ja puheoikeus. Siten lisäjäsen on saanut pyytää asian pöydällepanoa tai ehdottaa asiantuntijan nimeämistä. Perinteisesti valtiovarainvaliokunnan jaostot ovat olleet 11-jäsenisiä, mutta jaostoon on voitu ottaa tilapäisesti tietyn asian käsittelyyn muukin valiokunnan jäsen tai varajäsen kuin varsinaisesti jaostoon nimetty. (VaV n:o 3/12.5.1987.)

Valiokuntien ulkopuolisista viranhaltijoista tärkeimpiin kuuluu valiokuntasihteerin. Jo vuonna 1869 silloinen valtiovarainvaliokunta vahvisti valiokuntasihteerin ja -tulkin palkkiot. Kyseiset toimet julistettiin pätevien hakijoiden haettaviksi, joten ne olivat valiokuntien ulkopuolisia virkoja kuten nytkin. (Lilius 1974, 238.) Pitkään valiokunnat tulivat toimeen yhdellä sihteerillä; jos lisätyövoimaa tarvittiin, se palkattiin tilapäiseksi. Nykyään osa-aikaiset sihteerinvirat on vakinaistettu kokopäivätoimeksi, minkä myötä valiokuntien rutiinityöt kuten kirjeenvaihto ja arkistonhoito ovat siirtyneet sihteerien vastuualueelle. Sihteerit valmistelevat kokouksissa käsiteltävät asiat ja pitävät kokouksien pöytäkirjaa. Sihteerin monimuotoisiin tehtäviin kuuluvat myös asiantuntijoiden koollekutsuminen ja tarpeellisten selvitysten hankkiminen sekä yhtenä tärkeimmistä valiokuntalausuntojen ja -mietintöjen laatiminen ja tarkastaminen. (Nousiainen 1977, 329–330.)

² Esimerkiksi pankkivaliokunta päätti helmikuussa 1989 pysyttää edellisillä valtiopäivillä kokoontuneen jaoston edelleen samassa kokoonpanossa. Jaostoon kuuluivat valiokunnan puheenjohtaja ja yksi jäsen kustakin ryhmästä. (PaV n:o 1/9.2.1989.)

Valiokuntasihteerin, vuodesta 1994 lähtien valiokuntaneuvoksen, lisäksi valiokunnalla voi olla apulaissihteerin tai tilapäinen tai sivutoiminen sihteeri. Valiokuntaneuvoksen virat ovat eduskunnan kanslian virkoja, joten nimityksestä huolehtii kansliatoimikunta. Se määrää erikoisvaliokuntia kuultuaan, minkä valiokunnan sihteerinä kunkin valiokuntaneuvoksen tulee toimia (TJ 73 § 5 kohta). Valiokuntaneuvokset määrätään erikoisvaliokuntiin enintään vaalikaudeksi kerrallaan. Määräystä voidaan muuttaa tai se voidaan peruuttaa kesken toimikauden. Samalla tavalla nimitetään sivutoimiset sihteerit. (Valiokuntaopas 1992, 17; 2000, 23.)

14.4. Valiokuntien tehtäväkenttä

Vaikka valiokunnat ovat osallisena lähes kaikessa eduskuntatyössä, niillä ei silti ole itsenäistä ratkaisuvallaa. Sen sijaan valiokunnilla on tietyissä asioissa käsittelypakko (PL 40 §; TJ 32.1 §). Tämä koskee erityisesti hallitusten esitysten, lakialoitteiden ja eduskunnalle annettavien kertomusten käsittelyä. Valiokuntien tehtäväkenttä voidaan koota kolmeen pääryhmään: sitovat perusratkaisut ja hallituksen ohjaus, hallituksen ja hallinnon kontrolli sekä eduskunnan sisäiset toiminnot. Asiakäsittelyn jälkeen valiokunnat antavat eduskunnalle mietintöjä ja toisille valiokunnille lausuntoja. Valiokuntien työmäärää ovat lisänneet lainsäädännön kasvaminen ja asioiden käsittelyn siirtyminen yhä enemmän valiokuntatasolle. Valiokunnissa kansanedustajilla on asiantuntijoiden kautta paremmat mahdollisuudet perehtyä erityisalojen ongelmiin kuin eduskunnan täysistunnossa. (Nousiainen 1998, 176–178.)

Siitä mihin valiokuntaan mikin asia lähetetään käsiteltäväksi, päättää eduskunta puhemiesneuvoston ehdotuksesta (TJ 6 § 2 kohta). *Valiokuntien kokoukset eivät ole julkisia, mutta valiokunnat voivat määrätä kokouksensa julkiseksi asiantuntijoiden kuulemisen ajaksi jossakin tietyssä asiassa* (PL 50.2 §). Muutoin valiokuntien kutsumilla asiantuntijoilla on kokouksissa läsnäolo- ja puheoikeus (TJ 37.1 §). Myös eduskunnan puhemiehet voivat olla läsnä valiokuntien kokouksissa (TJ 36.1 §). Valtioneuvoston jäsenet, jotka aikaisemmin saivat ottaa osaa kokouksiin ja keskusteluihin (VJ 52.1 §), voivat nykyään olla läsnä vain asiantuntijana kuultaessa. (Valiokuntaopas 2000, 91, 95.)

Asiantuntijoita valiokunnissa kuullaan asian ollessa ensimmäisessä käsittelyssä. Pääsäännön mukainen asioiden käsittelyjärjestys on lyhyesti seuraava. Ensin asia ilmoitetaan valiokuntaan saapuneeksi. Sitten seuraa *ensimmäinen käsittely*, jossa ensin päätetään asian ottamisesta käsittelyyn. Sen jälkeen päätetään lausunnon pyytämisestä muilta valiokunnilta samoin kuin kuultavista asiantuntijoista. Seuraavassa vaiheessa asiantuntijoita kuullaan, mahdollisesti usean kokouksen ajan. Kuulemisen jälkeen valiokunta käy asiasta yleiskeskustelua ja siirtyy sitten yksityiskohdittaiseen käsittelyyn. Ensimmäisen käsittelyn pohjalta sihteeri laatii mietintö- tai lausunntuonnoksen. Seuraa *toinen käsittely*, jossa jälleen asia ensin päätetään ottaa käsiteltäväksi. Sitten sihteeri esittelee (tarvittaessa lukee) laatimansa luonnoksen.

Sen jälkeen valiokunta käy yleiskeskustelun ja suorittaa lakiehdotuksen yksityiskohtaisen käsittelyn. Seuraavaksi valiokunta käsittelee yksityiskohtaisesti mietintö- tai lausuntoluonnoksen perustelut. Tämän jälkeen edustajilla on tilaisuus ilmoittaa vastalauseensa tai eriävä mielipiteensä. Lopullisen mietinnön (eduskunnalle) tai lausunnon (muille valiokunnille) laatii sihteeri, mietintöön hän liittää mahdolliset vastalauseet ja lausuntoon mahdolliset eriävät mielipiteet. Valtiovarainvaliokunnassa asioiden käsittelyjärjestys poikkeaa edellä esitetystä, sillä sinne lähetetyt asiat käsitellään valmistelevasti jaostoissa. Jaostoissa noudatetaan valiokuntien käsittelyjärjestystä. (Valiokuntaopas 1992, 32–33; 2000, 34–36.)

Vanhan työjärjestyksen 19.1 §:n mukaan asia oli otettava kahteen käsittelyyn. Tästä huolimatta valiokunta saattoi työjärjestyksen 19.7 §:n nojalla yhdistää ensimmäisen ja toisen käsittelyn, jos valiokunta niin yksimielisesti päätti. Pöytäkirjojen perusteella näin varsin usein tapahtuikin. Jotkin valiokunnat päättivät yhdistämisestä ennen ensimmäistä yleiskeskustelua, toiset vasta ensimmäisen käsittelyn päätyttyä. Vuoden 2000 työjärjestysuudistuksen jälkeen valiokunta voi ratkaista asian ensimmäisessä käsittelyssä, jos valiokunta niin yksimielisesti päättää (TJ 39.1 §).

14.5. Valiokuntien arvostus

Kansanedustajien *arvoasteikossa* valiokunnat eivät ole yhdenvertaisia. Toisen valiokunnan työtä pidetään merkittävänä, toisen taas ei. Matti Oksasen haastattelututkimus vuodelta 1969 osoitti, että 52 % silloisista kansanedustajista piti valtiovarainvaliokuntaa tavoitelluimpana valiokuntana. Samaa tulokseen päätyi Martti Noponen vuonna 1984 suoritetussa eduskuntatutkimuksessa. Siinä valtiovarainvaliokunnan arvostus oli noussut 59 %:iin. (Oksanen 1972, 136–137; Noponen 1989, 181.)

Oksasen 60-luvun tutkimuksessa toiselle sijalle nousi ulkoasiainvaliokunta. Sen arvosti vaativaksi 34 %. Kolmanneksi sijoittui perustuslakivaliokunta 32 %:lla. Noposen vastaavassa 80-luvun tutkimuksessa valiokuntien paikat olivat vaihtuneet. Perustuslakivaliokunnan arvostus oli 19 % ja ulkoasiainvaliokunnan 6,5 %. (Oksanen 1972, 138; Noponen 1989, 181.)

Oksasen tutkimuksessa vähiten arvostusta nautti pankkivaliokunta. Sen työtä 6 % kansanedustajista ei pitänyt lainkaan vaativana. Vähän arvostettuja olivat myös kulkulaitos- ja puolustusasiainvaliokunnat, joiden toimialoja 2 % vastaajista arvosti tuskin ollenkaan. Poliittiselta painoarvolta kyseisiä valiokuntia ei pidetty ainoastaan vaatimattomina, vaan jopa negatiivisina. Noposen tutkimukseen mennessä asenteet olivat jossain määrin muuttuneet. Pankkivaliokunnan asetti vähiten arvostettuun asemaan 35 %, toisen lakivaliokunnan 13,5 % ja puolustusasiainvaliokunnan 11 %. (Oksanen 1972, 137–138; Noponen 1989, 181–182.)

Vaikka valiokuntien nimet ja arvostukset ovat vuosien varrella vaihdelleet, perusasetelma ei ole juurikaan muuttunut. Eduskunnan tiedotuspäällikön Ilpo Pohjolan mukaan halutuimmat ja arvostetuimmat valiokunnat ovat tätä nykyä perustus-

lakivaliokunta, valtiovarainvaliokunta ja ulkoasiainvaliokunta puolustusvaliokunnan jäädessä näistä kauaksi jälkeen (puhelin keskustelu 19.4.2001.) Tavoitelluimmat valiokuntapaikat eivät ole vasta-alkajia varten. Noposen (1989, 181) mukaan valtiovarainvaliokunnan tai ulkoasiainvaliokunnan jäsenyys vaatii keskimääräistä pitempää valtiopäiväkokemusta. Oksasen roolitutkimus paljasti, että valiokuntien jäsenyyttä voidaan pitää palkintona yhtä hyvin kuin sanktionakin. Jos edustaja joutuu ryhmänsä painostuksen kohteeksi, hänet on paikkojen jaossa helppo jättää huomioimatta tai syrjäyttää kokonaan. Yksittäisen kansanedustajan arvostus ja asema ryhmänsä keskuudessa näkyvät pitkälti valiokuntapaikasta. Eduskuntaryhmät voivat pitää vastaavina palkintoina tai ryhmäkurin kriteereinä myös muita poliittisia luottamustoimia kuten työryhmien jäsenyyttä tai matkoille pääsyä. (Oksanen 1972, 106–108.) Samankaltaiseen tulokseen Tähti (1991 b, 459–460) päätyi vuoden 1986 kansanedustajien haastatteluaineiston perusteella. Ryhmäkurista lipsuneita rangastaan monella tapaa, nuhteilla ja muistutuksilla, luottamus- ja johtopaikkojen menettämällä tai valiokuntapaikan saamatta jäämisellä.³

14.6. Valiokuntakokousten läsnä- ja poissaolo

Eduskunnan työjärjestyksen 35 §:n 3 momentin (ennen VJ 51.2 §:n) mukaan varajäsen on kutsuttava paikalle, mikäli varsinainen jäsen on estynyt osallistumasta valiokunnan kokoukseen. Varajäsenen kutsumisesta vastaa valiokunnan jäsen itse ja varajäsen on kutsuttava ensi sijassa samasta ryhmästä ja sitten samasta vaaliliitosta, johon varsinainen jäsen kuuluu. Varajäsen on varsinaisen jäsenen paikalla, eikä valiokuntien työskentelyyn osallistuvien määrä saa ylittää varsinaisten jäsenten määrää eli 17:ää. Poissaoloon valiokunnan kokouksesta ei pyydetä lupaa eivätkä valiokunnat käsittele poissaolopyyntöjä. Valiokunta on päätösvaltainen, kun kaksi kolmasosaa sen jäsenistä on saapuvilla (PL 35.3 §). Tämä tarkoittaa valtiovarainvaliokunnassa 14:ää jäsentä ja muissa valiokunnissa 12:ta jäsentä. Ministerivastuusiassa perustuslakivaliokunnan on poikkeuksellisesti kokoonnettava täysilukuisena (PL 114.2 §). (Valiokuntaopas 1992, 25; 2000, 28–29).

Vanhassa valtiopäiväjärjestyksessä (51.3 §) ja vanhassa työjärjestyksessä (17 §) luvaton poissaolo valiokunnasta oli sanktioitu. Eduskunnan oli mahdollista tuomita kokouksista ilman hyväksyttävää estettä tai erityistä lupaa poissa ollut jäsen menettämään edustajanpalkkionsa tai jäsenyytensä valiokunnassa. Käytännön mer-

³ Eduskunnan keskustelutilaisuudessa Tähti määritteli ryhmäkurin osin juridiseksi ongelmaksi, mutta ryhmien puheenjohtajat näkivät ryhmäkurin solidaarisuutena ja keinona saavuttaa tavoitteet. Tähdien mukaan ryhmäkurin sanktiolistalta puuttuvat vain “tuuppinen, kamppaaminen ja nastojen laitto pulpetin penkille”. Sos.dem.-ryhmän puheenjohtaja Erkki Tuomioja piti Tähdien alustusta elämälle vieraana juristeriana, sillä kyseessä ei ole juridinen tai poliittinen, vaan “— — — yksilön, professorin tai lehdistön ongelma”. (AL 3.4.1997.)

kitystä säännöksellä ei paljon ollut. Puheenjohtajalla ei ole kurinpidollista valtaa valiokunnan jäseniin, joskin hänen on huolehdittava kokouksessa noudatettavasta parlamentaarisesta esiintymisestä (valiokuntaopas 1992, 16; 2000, 22). Vuoden 2000 uudistuksessa perustuslakiin jätettiin ikään kuin yleisklausuulina säännös, jonka nojalla edustajantoimensa “olennaisesti ja toistuvasti” laiminlyönyt edustaja voidaan erottaa joko kokonaan tai määräjäksi (PL 28.3 §). Samalta pohjalta edustajalta voidaan pidättää edustajanpalkkio (edustajanpalkkiolaki 2.3 §, L 39/2000). Valiokuntatyötä laiminlyöneen jäsenen osalta sanktiomenettely käynnistyy valiokunnasta käsin. Sen tulee ilmoittaa kokouksista toistuvasti ja ilman täysistunnossa annettua lupaa poissa ollut jäsen puhemiesneuvostolle. Tällä on nykyisen työjärjestyksen 6 §:n 6 kohdan perusteella mahdollisuus tehdä täysistunnolle ehdotus palkkion menettämisestä tai erottamisesta. (Valiokuntaopas 2000, 22.)

Toisaalta valiokuntien poissaoloihin on ainakin implisiittisesti tullut lupa puhemiesneuvoston vahvistamista valiokuntien yleisohjeista. Ohjeiden mukaan asiantuntijoiden kuuleminen on ollut mahdollista (“joskaan ei suositeltavaa” vuoden 2000 sanamuutokseen saakka), vaikka valiokunnan kokousta ei ole saatu päätösvaltaiseksi (valiokuntaopas 1992, 25; 2000, 28). Yleisohjeet on antanut puhemiesneuvosto, joka voi tarvittaessa antaa valiokuntien työskentelyä koskevia yleisohjeita (PL 34 §, TJ 6 § 10 k; ennen VJ 54 §, ETyöjärj 29 §). Puhemiesneuvoston päätöksiin kuuluvat esimerkiksi keväällä 1999 tehdyt periaateratkaisut siirtää valiokuntien poissaolot internet-sivuille ja ilmoittaa sivuilla myös poissaolojen syyt sen mukaisesti kuin ne on esitetty täysistunnoissa. Suuren yleisön tietoisuuteen asia levisi tiedotusvälineiden kautta. (HS 29.4.1999; IS 12.–13.5.1999.)

Käytännössä eduskunta on lähtenyt siitä, että valiokuntatyöhön liittyy vaiheita, jotka voidaan suorittaa oli kokous päätösvaltainen tai ei. Ohjeiden perusteella esimerkiksi ilmoitusasiat eivät luonteensa puolesta edellytäkään päätösvaltaa (valiokuntaopas 2000, 89).

15. VALIOKUNTIEN LÄSNÄ- JA POISSAOLOT 1991–1994

Tutkimusjakson aikaisen eduskunnan kolmestatoista erikoisvaliokunnasta tutkimukseen on sisällytetty kaksitoista. Ulkopuolelle ovat jääneet pöytäkirjoiltaan silloin vielä osittain salainen ulkoasiainvaliokunta, erikoisvaliokuntiin kuulumaton suuri valiokunta sekä myöhemmin vakinaistettu, hallituksen tulevaisuusselontekoa ja teknologian yhteiskunnallisia vaikutuksia käsittelevä tulevaisuusvaliokunta. Valiokuntien läsnä- ja poissaolot on tilastoitu yhden vaalikauden ajalta, valtiopäiviltä 1991–1994. Valiokunnat ja niiden kokousmäärät ovat alla olevassa taulukossa numero 23.

VALIOKUNNAT	LYH.	1991	1992	1993	1994	YHT.
Perustuslakivaliokunta	PeV	57	129	104	138	428
Lakivaliokunta	LaV	37	101	91	135	364
Valtiovarainvaliokunta	VaV	48	64	59	59	230
Hallintovaliokunta	HaV	46	92	88	119	345
Liikennevaliokunta	LiV	34	70	72	83	259
Maa- ja metsätalousvaliokunta	MmV	60	104	97	115	376
Puolustusvaliokunta	PuV	21	35	26	46	128
Sivistysvaliokunta	SiV	52	103	97	122	374
Sosiaali- ja terveysvaliokunta	StV	70	136	112	137	455
Talousvaliokunta	TaV	47	103	87	100	337
Työasiainvaliokunta	TyV	34	69	65	85	253
Ympäristövaliokunta	YmV	36	74	74	103	287
Kokouksia yhteensä		542	1080	972	1242	3836

Taulukko 23.

Tutkimuksen valiokunnat, valiokuntien kokousten määrät ja eduskunnan käyttämät lyhenteet. Valiokuntien keskinäinen järjestys noudattaa ajankohdan valtiosääntöä.

Taulukosta ilmenee, että eniten kokouksia on pitänyt sosiaali- ja terveysvaliokunta. Myös tilastointivaiheessa se tuotti eniten töitä, ei vain kokousmääränsä takia, vaan myös siksi, että siellä kuultujen asiantuntijoiden joukko on suuri. Pöytäkirjoista saadun kuvan perusteella sosiaali- ja terveysvaliokunnan jäsenyys on valiokunnista työntäyteisin. Tutkimusjakson aikana sen mieskansanedustajien osuus on ollut suhteettoman pieni, 17 jäsenestä miehiä on ollut 3. Näistä yksi on ollut valiokunnan puheenjohtaja, sittemmin Lipposen ensimmäisen hallituksen veroministeriksi noussut *Jouko Skinnari* (sdp). Valiokunnan pitkäaikaisena sihteerinä on toiminut myöhemmin tehtävästään luopunut valiokuntaneuvos Pentti Arajärvi. Naiset on olleet enemmistönä myös sivistysvaliokunnassa (henkilövaihdoksista riippuen 6–7 miestä) sekä osittain ympäristövaliokunnassa (8–9 miestä). Vähiten naisia on ollut maa- ja metsätalousvaliokunnassa (3–5 naista), joskin sen naisvahvuutta on nostanut puheenjohtaja, keskustan *Sirkka-Liisa Anttila*. (Lokakuussa 1996 edustaja Anttila valittiin Euroopan parlamenttiin, josta hän palasi maalivaalien 1999 jälkeen eduskuntaan ja sen ensimmäiseksi varapuhemieheksi.)

Vaalikauden neljästä vuodesta 1994 on ollut valiokunnille työteliäin, silloin kokousten yhteismäärä on ollut suurin. Kaikilla valtiopäivillä vähiten kokouksia on pitänyt puolustusvaliokunta. Vaalikauden aikana se on kokoontunut sosiaali- ja terveysvaliokuntaan nähden runsaan neljäsosan.

Valiokuntien toimialasta olennaisimman kertoo valiokunnan nimi. Perustuslakivaliokunnan ja lakivaliokunnan työnjaosta voisi karkeasti ottaen sanoa, että ensin mainittu käsittelee valtiosääntöön kuuluvia asioita, viimeksi mainittu yleistä lakia. Hallintovaliokunta puolestaan hoitaa valtion alue- ja paikallishallintoon, kunnallisasioihin, yleiseen järjestykseen, turvallisuuteen jne. kuuluvat asiat. Liikennevaliokunta käsittelee paitsi liikenteen, myös postin, tietoliikenteen ja radio- ja televisio-toiminnan. Suurelle yleisölle ehkä vähemmän tunnettu on talousvaliokunta, sen toimialaan kuuluu elinkeinoelämän lisäksi muun muassa Suomen Pankki. Mitenkään sitovia valiokuntien tehtäväjaot eivät ole, vaan niistä on mahdollista poiketa, jos se on tarpeen töiden tasaamiseksi tai ministeriöiden toimialojen muuttumisen vuoksi. (Valiokuntaopas 1992, 6–11; 2000 11–16.)

Valiokuntien pöytäkirjat ovat päätöspöytäkirjoja, joihin kirjataan tehdyt päätökset, mutta ei käytyä keskustelua siten kuin täysistunnoissa. Pöytäkirjan ensimmäiseen pykälään kirjataan nimenhuudossa olleet ja toiseen pykälään kokouksen päätösvaltaisuus. Kun valiokuntajäsentä saapuu tai poistuu kokouksen aikana, se rekisteröidään. Entisinä aikoina sihteeri merkitsi muutoksen pöytäkirjan marginaaliin asianomaisen pykälän kohdalle. Nimen eteen tuli plus- (+) tai miinus- (-) merkki. Tämänkaltainen kirjanpito oli yksinkertainen ja yksinkertaisuudessaan sekä pätevä että selvälukuinen. Ikävä kyllä, vuosituhannen vaihteesta tästä menetelmästä luovuttiin, ja muutenkin pöytäkirjat pelkistyivät entisestään. Takavuosina pöytäkirjojen pidossa saattoi olla vähäisiä eroja sihteerien välillä, eroja oli myös siinä, mitkä asiat ‘päästettiin’ pöytäkirjoihin ja mitä ‘tavaraa’ filmattiin mikrokortelle. Muutamat valiokunnat tallensivat esimerkiksi esityslistat ja/tai nimenhuutolistat,

toiset eivät. Kumpaistenkin filmaaminen olisi suositeltavaa, sillä pöytäkirjoihin voi tulla inhimillisiä erehdyksiä, jolloin muusta materiaalista olisi apua. Tulkintatilanteen sattuessa tutkimuksessa on pyritty kirjaamaan se vaihtoehto, joka on ollut jäsenen tai valiokunnan kannalta edullisin muoto.

15.1. Läsnaolijamäärien tunnusluvut

Siirryttäessä täysistunnoista valiokuntiin analysoitavien yksiköiden määrä miltei kolminkertaistui. Toisiinsa nähden yksiköt (4 vp x 12 valiokuntaa) ovat yhtäältä samankaltaisia, toisaalta kovasti erilaisia. Jo pelkät kokousten määrät vaihtelevat valiokunnittain ja valtiopäiväkohtaisesti hyvinkin paljon. Samoin tekevät käsiteltyjen asioiden määrät. Miten siis valiokuntia pitäisi tarkastella, jotta tarkastelu olisi oikeudenmukaista, ja tulos olisi sekä informatiivinen että selkeästi luettava ja vastaisi vielä tutkimusongelmaankin?

Eräs keino yksinkertaistaa analyysia olisi esittää valiokunnat neljän vuoden keskiarvoina. Valtiopäivät eivät kuitenkaan ole toistensa kaltaisia, vaan niillä on tietty rytmi. Kestoltaan ja työmäärältään vuodet eroavat toisistaan. Tutkimusjakson viimeiseen vuoteen osansa toi myös Suomen liittyminen Euroopan unioniin. Virallisesti liittymissopimus tuli voimaan 1 päivänä tammikuuta 1995, mutta Euroopan komission ehdotuksia alkoi saapua eduskuntaan jo vuoden 1994 kevätpuolella¹. Tämänkään takia pelkät keskiarvot eivät olisi paras ratkaisu. Niinpä tutkimuksessa lopulta päädyttiin esittämään neljän vuoden valiokunnat, 48 yhteensä, kukin omana yksikkönään. Näihin lisätään, mikäli mahdollista, vaalikautta koskevat kokonaisuudet ja/tai keskiarvot.

Täysistuntojen lailla valiokuntakokousten tarkastelu alkaa alkutilanteesta eli nimenhuudosta. Erona täysistuntoihin on se, että nyt tarkastellaan nimenhuutojen läsnäolijoita. Tunnuslukuista taulukossa 24 ilmenee, kuinka moni valiokuntajäsen on istunut paikallaan kokouksen alussa. Varsinkin alakvarttiili on mielenkiintoinen. Se paljastaa, että monissa valiokunnissa vähintään neljännes kokouksista on alkanut ilman päätösvaltaa. Taulukon pohjana oleva matriisi sisältää pelkät nimenhuutojen

¹ Suomen lainsäädäntöä koskenut ensimmäinen direktiiviehdotus, valtioneuvoston kirjelmä Y1 tietosuojasta, saapui eduskuntaan 14.4.1994 (HaVL 1/1994). Puhemies lähetti ehdotuksen hallintovaliokuntaan, joka kuuli asiantuntijoita huhtikuun 26 päivänä (HaV n:o 27/1994) ja hyväksyi lausunnon suurelle valiokunnalle toukokuun 3 päivänä (HaV n:o 30/1994). Esimerkiksi talousvaliokunta sai lausuntopyynnön suureen valiokuntaan toimitetuista yhdentymisasiosta Y7–Y15 kesäkuun 7 päivänä 1994 (TaV n:o 42). Näistä ensimmäiset, direktiivit palvelusten tuottajien vastuusta (Y7), vertailevasta mainonnasta (Y8) ja kuluttajien suojelusta (Y9–Y10) hyväksyttiin lokakuun 11 päivänä (TaV n:o 63). Jäsenvaltioiden työntekijöiden ja perheiden liikkumista ja oleskelua yhteisön alueella (Y29) koskenut Euroopan unionin komission direktiivimuutos saapui hallintovaliokuntaan marraskuun 8 päivänä 1994 (HaV n:o 76). Komission ehdotus direktiiviksi biosidisten tuotteiden markkinoille saattamisesta (Y30) saapui maa- ja metsätalousvaliokuntaan kahta päivää myöhemmin marraskuun 10 päivänä (MmV n:o 83/1994).

Muuttuja	Nimenh.	Keskiarvo	Moodi	Hajonta	Minimi	Alakvart.	Yläkvart.	Maksimi
PeV 91	57	10,8	12	2,1	5	9	12	17
PeV 92	129	10,4	12	2,6	5	8	12	17
PeV 93	104	12,0	12	2,8	5	10	14	19
PeV 94	138	12,6	12	2,3	7	11	14	20
<i>Keskiarvo</i>	<i>428</i>	<i>11,4</i>	<i>12,0</i>	<i>2,4</i>	<i>5,5</i>	<i>9,5</i>	<i>13,0</i>	<i>18,3</i>
LaV 91	37	14,5	14	1,8	11	13	16	18
LaV 92	101	12,8	13	2,0	8	12	14	17
LaV 93	91	12,2	12	2,2	7	11	14	17
LaV 94	135	12,2	12	2,3	6	11	14	19
<i>Keskiarvo</i>	<i>364</i>	<i>12,9</i>	<i>12,8</i>	<i>2,1</i>	<i>8,0</i>	<i>11,8</i>	<i>14,5</i>	<i>17,8</i>
VaV 91	48	26,0	31	5,3	15	23	30	37
VaV 92	64	23,1	22	4,1	14	21	26	32
VaV 93	59	21,1	22	3,6	13	18	24	31
VaV 94	59	22,5	23	4,1	14	20	26	31
<i>Keskiarvo</i>	<i>230</i>	<i>23,2</i>	<i>24,5</i>	<i>4,3</i>	<i>14,0</i>	<i>20,5</i>	<i>26,4</i>	<i>32,8</i>
HaV 91	46	13,0	14	2,2	7	12	14	17
HaV 92	92	13,7	12	1,7	10	12	15	17
HaV 93	88	13,4	14	2,5	5	12	15	17
HaV 94	119	13,4	13	2,3	6	12	15	17
<i>Keskiarvo</i>	<i>345</i>	<i>13,4</i>	<i>13,3</i>	<i>2,2</i>	<i>7,0</i>	<i>12,0</i>	<i>14,8</i>	<i>17,0</i>
LiV 91	34	12,2	12	2,1	7	12	13	16
LiV 92	70	12,0	12	2,4	4	11	14	18
LiV 93	72	13,3	14	2,4	9	12	15	19
LiV 94	83	12,8	14	2,0	6	12	14	18
<i>Keskiarvo</i>	<i>259</i>	<i>12,6</i>	<i>13,0</i>	<i>2,2</i>	<i>6,5</i>	<i>11,8</i>	<i>14,0</i>	<i>17,8</i>
MmV 91	*) 61	12,3	13	2,6	6	10	14	17
MmV 92	104	10,9	11	1,9	5	10	12	16
MmV 93	97	11,3	12	2,1	6	10	13	17
MmV 94	*) 116	10,5	10	2,4	4	9	12	16
<i>Keskiarvo</i>	<i>378</i>	<i>11,2</i>	<i>11,5</i>	<i>2,2</i>	<i>5,3</i>	<i>9,8</i>	<i>12,8</i>	<i>16,5</i>
PuV 91	21	9,9	12	2,3	6	8	12	14
PuV 92	35	9,3	9	2,4	5	8	11	16
PuV 93	26	10,8	12	1,9	7	9	12	14
PuV 94	46	11,5	12	2,2	7	10	12	17
<i>Keskiarvo</i>	<i>128</i>	<i>10,4</i>	<i>11,3</i>	<i>2,2</i>	<i>6,3</i>	<i>8,8</i>	<i>11,8</i>	<i>15,3</i>
SiV 91	52	13,6	13	2,0	8	12	15	19
SiV 92	103	12,8	12	2,2	4	12	14	17
SiV 93	97	13,1	12	1,9	9	12	14	17
SiV 94	122	13,0	12	1,9	8	12	14	18
<i>Keskiarvo</i>	<i>374</i>	<i>13,1</i>	<i>12,3</i>	<i>2,0</i>	<i>7,3</i>	<i>12,0</i>	<i>14,3</i>	<i>17,8</i>

jatkuu

Muuttuja	Nimenh.	Keskiarvo	Moodi	Hajonta	Minimi	Alakvart.	Yläkvart.	Maksimi
StV 91	70	14,1	17	2,2	8	12	16	17
StV 92	136	12,3	13	3,0	3	11	14	17
StV 93	112	12,8	12	2,8	5	12	15	18
StV 94	137	13,1	14	2,2	7	12	15	17
<i>Keskiarvo</i>	<i>455</i>	<i>13,1</i>	<i>14,0</i>	<i>2,6</i>	<i>5,8</i>	<i>11,8</i>	<i>15,0</i>	<i>17,3</i>
TaV 91	47	12,7	13	2,0	7	12	14	17
TaV 92	103	13,0	13	2,1	8	12	15	17
TaV 93	87	12,6	12	1,9	8	12	14	17
TaV 94	100	11,3	10	2,4	5	10	13	17
<i>Keskiarvo</i>	<i>337</i>	<i>12,4</i>	<i>12,0</i>	<i>2,1</i>	<i>7,0</i>	<i>11,4</i>	<i>13,9</i>	<i>17,0</i>
TyV 91	34	12,5	12	2,0	8	11	13	18
TyV 92	69	11,8	12	2,4	7	10	14	17
TyV 93	*) 67	12,3	13	2,6	4	11	14	16
TyV 94	85	12,3	13	2,3	5	11	14	17
<i>Keskiarvo</i>	<i>255</i>	<i>12,2</i>	<i>12,5</i>	<i>2,3</i>	<i>6,0</i>	<i>10,8</i>	<i>13,8</i>	<i>17,0</i>
YmV 91	36	13,6	14	1,4	11	13	14	17
YmV 92	74	11,8	12	1,9	7	11	13	16
YmV 93	74	10,4	9	2,1	6	9	12	15
YmV 94	103	10,8	12	2,4	5	9	12	16
<i>Keskiarvo</i>	<i>287</i>	<i>11,7</i>	<i>11,8</i>	<i>1,9</i>	<i>7,3</i>	<i>10,4</i>	<i>12,8</i>	<i>16,0</i>
<i>Kaikki</i>	<i>3840</i>	<i>13,1</i>	<i>13,4</i>	<i>2,4</i>	<i>7,1</i>	<i>11,7</i>	<i>14,7</i>	<i>18,4</i>

*) = kaksi nimenhuutoa kokouksessa.

Taulukko 24.

Nimenhuutojen määrät ja nimenhuutojen läsnäolijamäärien tunnusluvut valiokunnittain valtiopäivillä 1991–1994. Lukuihin sisältyvät varsinaiset jäsenet ja varajäsenet. Päätösvaltaisuuden raja on 12 jäsentä, valtiovarainvaliokunnassa 14 jäsentä. Nimenhuutoja on kokousmäärää enemmän, sillä neljässä kokouksessa läsnäolijat on todettu kahteen otteeseen. Muihin tunnuslukuihin paitsi maksimiin sisältyy syyskuussa 1994 ilman nimenhuutoa pidetty, Euroopan unioniin liittymistä koskenut valiokuntien yhteiskokous. Tutkimuksessa sen läsnäolijoiksi on merkitty valiokuntien varsinaiset jäsenet.

Sijaintiluvuista moodi ilmaisee sen läsnäolijamäärän, jonka frekvenssi on suurin. Alakvarttiili rajaa 25 % havainnoista ja yläkvarttiili 75 %. Esimerkiksi ympäristövaliokunnan 1994 nimenhuudoissa on ollut vähimmillään 5 jäsentä. Neljäosassa nimenhuutoja jäseniä on ollut läsnä vähemmän kuin 9 ja kolmeneljäosassa vähemmän kuin 12. Enimmillään nimenhuudoissa on ollut 16 jäsentä.

Vaalikausittain nimenhuudoista on yhteissummat ja tunnusluvuista keskiarvot.

läsnäolot, ei edustajia yksilöityinä eikä nimenhuudon jälkeen ilmoittautuneina. Läsnäolijoihin kuuluvat kaikki, sekä varsinaiset jäsenet että saapuvilla olleet vara-jäsenet.

Aivan ensimmäiseksi on todettava, että olivatpa läsnäololuvut mitä tahansa, puheenjohtajat ovat yleensä olleet kiitettävästi paikalla. Jäsenistön kokousaktiivisuuden patisteluun saati kurinpittoon heilläkään ei ole mahdollisuuksia. Esimerkiksi perustuslakivaliokunnan pitkäaikainen puheenjohtaja *Ben Zyskowicz* (kok) sanoi vastaavansa vain omasta läsnäolostaan, sillä poissaolojen suhteen puheenjohtaja on voimaton². Varapuheenjohtajat sen sijaan näyttävät olleen enemmän poissa, siittäkin syystä, että he käyvät muiden valiokuntien kokouksissa ja osallistuvat rivijäsenenä näiden virkamatkoihin ja valiokuntatehtäviin.

Keskiarvon perusteella heikoimman sijan jakavat perustuslakivaliokunta, maa- ja metsätalousvaliokunta, puolustusvaliokunta ja ympäristövaliokunta. Arvostuksesta huolimatta *perustuslakivaliokunta* on ollut osanotoltaan yksi heikoimmista. Nimenhuutoihin sen jäsenet – juristeja vajaa puolet – eivät ole kunnolla ehtineet³. Jotkin kokoukset ovat alkaneet täysilukuisena, mutta tämän vastapainoksi päätösvaltaisuuden alituksia on ollut suhteellisen runsaasti. Valtiopäivillä 1993 nimenhuutojen keskiarvo on saavuttanut päätösvaltaisuusrajan, mutta silloin käsiteltiin useita ministerivastuulain (274/1922) alaisia asioita, joissa päätösvaltaisuuden raja oli 17 jäsentä⁴. Tunnetuin tapauksista oli muistutus *ministeri Juhantalon* (kesk) virkatoimen lainvastaisuudesta. Muut tapaukset olivat muistutukset apulaisoikeus-asiamiehen ja apulaisoikeuskanslerin virkatoimen, *ministeri Väyrysen* (kesk) virkatoimen ja oikeuskanslerin virkatoimen lainvastaisuuksista.⁵ Eniten valiokunnan jäseniä puhutti Juhantalon tapaus, sitä muiden asioiden ohella puitiin parissakymmenessä kokouksessa. Useimmat kokoukset alkoivat päätösvaltaisina, ja esimerkiksi vuoden 1993 maksimimäärä 19 jäsentä istui nimenhuudossa silloin, kun Juhantalon tapaus saatiin yhdistetyssä ensimmäisessä ja toisessa käsittelyssä lop-

² Puhelinhaastattelu Aamulehden (3.3.1995) alakertakirjoitusta varten helmikuussa 1995.

³ Myös Virolainen kirjoitti valiokunnan juridisesta asiantuntemuksesta, joka on ”korkea”. Silti niin valtiosääntöä kuin Väyrysen syytekirjelmää käsiteltäessä ”oli monta kertaa paikalla vain muutama”. Syytekirjelmä koski Ahti Karjalaisen mahdolliseen ehdokkuuteen liittynyttä ns. Vladimirov-jupakkaa, jonka johdosta syksyllä 1989 tehtiin ministerivastuulain mukainen muistutus entisen ulkoministeri Väyrysen toimia vastaan. (Virolainen 1991, 275, 292–293.)

⁴ Nykyisessä Suomen perustuslaissa ministerivastuu järjestyy 114–116 §:ien mukaan. Kannanotto edellyttää perustuslakivaliokunnalta täysilukuisuutta (PL 114.2 §).

⁵ Edustaja Jaakonsaaren ym. muistutuksen sisältänyt kirjelmä ministeri Juhantalon virkatoimen lainvastaisuudesta tuli käsittelyyn perustuslakivaliokunnassa 27.10.1992 (PeV n:o 88); edustaja Mäkelän ym. muistutuksen sisältänyt kirjelmä apulaisoikeuskanslerin ja apulaisoikeusasiamiehen virkatoimen lainvastaisuudesta 16.2.1993 (PeV n:o 2); edustaja Lahtisen ym. muistutuksen sisältänyt kirjelmä ministeri Väyrysen virkatoimen lainvastaisuudesta 11.5.1993 (PeV n:o 34); edustaja Ukkolan ym. muistutuksen sisältänyt kirjelmä oikeuskanslerin virkatoimen lainvastaisuudesta 16.11.1993 (PeV n:o 88).

Valtiopäivillä 1992 oli käsiteltävänä myös kirjelmä kolmen valtioneuvoston jäsenen virkatoimen lainvastaisuudesta. Kyseessä oli edustaja Rinteen ym. muistutus ministerien Aho, Kanerva ja Viinanen laiminlyönnistä hallitusmuodon 6 §:n työllistämismuutosta vastaan. (PeV n:o 13/28.2.1992.)

puun (PeV n:o 48/10.6.1993). Juhantalo-käsittelyn sekä kokousmäärältään huomattavasti pienemmän Väyrynen-käsittelyn nimenhuudoissa edustajia oli keskimäärin kolmetoista, kun heitä vuoden kaikissa nimenhuudoissa oli keskimäärin kaksitoista. Myös melkein kaikkiin ministerivastuulain alaisiin kuulemisiin jäsenet saapuivat täysilukuisena. Täysilukuisuus ei kuitenkaan ollut pysyvää, sillä valiokuntien jäsenet tulevat ja menevät, ja sitä mukaa muuttuu kokouksen päätösvalta. Tämän takia heikotkaan keskimääräiset läsnäolot eivät tarkoita sitä, että kokoukset olisivat kaiken aikaa olleet vajaalukuisia.

Valtiopäivillä 1994 ollut perustuslakivaliokunnan 20 hengen yhtäaikainen läsnäolo nimenhuudossa on peräisin perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993 vp). Korkea läsnäolo on poikkeuksellinen sikäli, että se tapahtui kuulemiskokouksessa ja että kuuleminen oli yhteinen muiden valiokuntien kanssa. (PeV n:o 7/25.2.1994.) Kokonaisuutena ottaen heinäkuussa 1995 allekirjoitettu perusoikeusuudistus oli perustuslakivaliokunnalle työteliäs, ajallisesti se vaati viikkoa vaille vuoden, valtiopäivien kolmannesta kokouksesta viimeiseen (PeV n:o 3/17.2.1994; PeV n:o 138/9.2.1995). Kuulemisten takia valiokunnan 26:ssa kokouksessa kävi 74 asiantuntijaa (henkilöinä vähemmän, sillä muutamat kävivät useaan otteeseen), kaiken kaikkiaan perusoikeusuudistus esiintyy 52 pöytäkirjassa. Vertailun vuoksi mainittakoon, että hallituksen esitys 135/1994 vp Suomen liittymisestä Euroopan unioniin läpäisi perustuslakivaliokunnan huomattavasti lyhyemmässä ajassa. Esityksen käsittely alkoi valiokuntien yhteiskuulemisella syyskuun 9:nä 1994 (PeV n:o 60), ja tämä mukaan lukien valiokunta kuuli yhteensä 25:tä asiantuntijaa yhdeksässä kokouksessa. Lakiesitys kokonaisuudessaan vietiin läpi vajaassa kuukaudessa, perustuslakivaliokunnan lausunto oli valmis 7.10.1994 (PeV n:o 76).

Heikolla osallistumisella profiloitunut valiokunta on ollut myös *puolustusvaliokunta*. Perinteisesti se on ollut myös heikosti arvostettu (ks. luku 14.5.). Puolustusvaliokunnan nimenhuutojen keskimääräiset osanotot ovat taulukon alhaisimmat. Valtiopäivillä 1992 jopa yläkvarttiili on päätösvaltaisuusrajan alapuolella, mikä tarkoittaa sitä, että ilman päätösvaltaa on alkanut ainakin 75 % kokouksista (tarkalleen 77 % eli 27 kokousta 35:stä). Vaalikauden kolme muuta yläkvarttiilia ovat nekin nousseet päätösvaltaisiksi juuri ja juuri. Läsnäolojen maksimiluvut paljastavat, että täysilukuisuuden nimenhuudot ovat saavuttaneet vain valtiopäivillä 1994, silloinkin kevään viimeisessä kokouksessa (PuV n:o 17/8.6.). Esimerkiksi valtiopäivien 1992 alkaessa puolustusvaliokunnan asialistalla oli valtioneuvoston selonteko Euroopan yhteisön jäsenyyden vaikutuksista Suomelle. Selontekoon liittyi ulkoasiainvaliokunnan lausuntopyyntö, mutta Euroopan yhteisön vaikutus sen paremmin kuin Suomen hallituksen valvontakaan ei saanut puolustusvaliokuntaa liikkeelle. Muun muassa silloisen kenraaliluutnantti Gustav Hägglundin⁶

⁶ Kenraaliksi Gustav Hägglund ylennettiin vuonna 1994. Samana vuonna hänet nimitettiin pääesikunnan päällikön virasta puolustusvoiman komentajaksi ja edelleen kesäkuun 2001 alusta lähtien Euroopan unionin sotilaskomitean puheenjohtajaksi.

lausuntoa tuli kuuntelemaan vain yhdeksän jäsentä, ja ensimmäisen käsittelyn yleiskeskustelukin jouduttiin käymään vajaalla kokoonpanolla (PuV n:o 2/11.2.1992; n:o 5/27.2.1992). Kahdessa seuraavassa kokouksessa asia sitten vietiin päätösvaltaisena loppuun (PuV n:o 6/10.3.1992; n:o 7/12.3.1992).

Puolustusvaliokunnan pitkäaikainen, tunnollisesti kokouksia istunut (ja eduskunnasta 1999 luopunut) puheenjohtaja *Kalevi Lamminen* (kok) jämäköitti aikanaan valiokunnan mainetta muun muassa hallituksen kannasta eriävillä mielipiteillään, mutta valiokunnan jäseniin jämäköinti ei ilmeisesti yltänyt. Läsnaoloaktiivisuuden ja valiokunnan arvostuksen välillä on tämän valiokunnan osalta helppo nähdä riippuvuutta. Arvostusta on heikentänyt ehkä eniten se, että käsiteltäviä asioita on vuoden mittaan niinkin vähän kuin on. Tämä johtuu työnjaosta, sillä ulkoasiainvaliokunta käsittelee ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa koskevat asiat. Eduskunnan pääsihteeri Seppo Tiitisen mukaan puolustusvaliokunnan töihin kuuluu vain puolustusvoimia, asevelvollisia ja poikkeusoloja koskeva lainsäädäntö. Jos valiokunta ottaa kantaa turvallisuuspolitiikkaan, mielipiteet voivat mennä ristiin ulkoasiainvaliokunnan kanssa. Puolustusvaliokuntaa on ehdotettu lakkautettavaksi jopa valiokunnan itsensä sisältä, mutta täyttä kannatusta ajatus ei ole saanut. (AL 15.3.1996.)⁷

Miten sitten on ymmärrettävissä yleensä niin arvostetun perustuslakivaliokunnan suuret poissaolot? Poissaolosten yksi syy saattaa piillä siinä, mikä implisiittisesti paljastuu muutamasta alkukesän 1992 pöytäkirjasta. Kevään aikana perustuslakivaliokunta käsittelee valtiopäiväjärjestyksen 66 §:n muutosta, joka koski toimeentulon perusturvaan heikentävän lain lepäämään jättämismenettelyä (HE 234/1991 vp). Esityksen johdosta valiokunta kuuli asiantuntijoita, ja sihteeri esitti mietintöluonnoksen. Mutta kokousta A, jossa käsittelyä piti jatkaa, ei saatukaan päätösvaltaiseksi. Silti 66 §:n muutos otettiin jatkettuun ensimmäiseen käsittelyyn, ja korjattu mietintöluonnos esiteltiin kymmenelle läsnäolijalle. Esittelyn jälkeen “(p)uheenjohtaja selosti eilistä eduskuntaryhmien neuvottelua”. Sitten asian käsittely keskeytettiin. (PeV n:o 46/27.5.1992.) Seuraavassa, päätösvaltaisessa kokouksessa B yleiskeskustelua jatkettiin mietintöluonnoksen pohjalta. Puheenjohtaja esitteli luonnokseen muutosehdotuksen (PeV n:o 47/2.6.1992). Tätä seuranneessa kokouksessa C uusi, muutosehdotuksen mukainen mietintöluonnos esiteltiin valiokunnalle. Uusi luonnos hyväksyttiin, ja nopeassa toisessa käsittelyssä koko lakiesitys ehdotettiin hyväksyttäväksi (PeV n:o 50/5.6.1992). Avainasemassa olivat siis eduskuntaryhmät ja erityisesti niiden puheenjohtajat, nämä tekivät tosiasiallisen päätöksen. Koska muutosehdotuksesta tiesivät tietysti myös valiokuntajäsenet, he

⁷ Puolustusvaliokunnan pitkäaikainen varapuheenjohtaja Jaakko Laakso (vas) moitti Lipposen hallitusta siitä, että se ei sallinut valiokunnan lausua mielipiteitään kaikista ulko- ja puolustuspoliittisista asioista (AL 15.3.1996). Nuorsuomalaisten entinen kansaedustaja Jukka Tarkka (1999, 93) puolestaan moitti Jaakko Laaksoa siitä, että tämä “pyörittää valiokuntaa miten tahtoo”. Poissaolosten osalta eräs valiokunnan entinen, pitkäaikainen jäsen kritisoi anonyymisti muuatta nuorta naisedustajaa, kun tämä “ehdoin tahdoin” halusi puolustusvaliokuntaan, mutta ei kuitenkaan osallistunut sen kokouksiin.

eivät katsooneet aiheelliseksi tulla kuuntelemaan kokouksen A versiota – sehän tulitaisiin hylkäämään. Kun sitten kokouksessa C käsittelyn kohteena oli eduskuntaryhmien sopima sanamuoto, valiokunta sen nopeasti, täysilukuisesti ja legitimiimisti hyväksyi. Poissaolot johtuvat näin osaltaan myös siitä, että todellinen päätöksentekijä on eduskuntaryhmien poliittinen neuvottelukoneisto, ja vasta kun sen hyväksymä esitys saapuu valiokuntakäsittelyyn, jäsenetkin saapuvat päätöksentekoon.

Arvostuksesta puhuttaessa *valtiovarainvaliokunta* on asia erikseen. Varajäsenetkään eivät valiokuntaa kaihda, sillä siitä nouseaan valtioneuvostoon. Esimerkiksi valtiopäivien 1991 kokoonpanosta 13 valiokunnan varsinaista tai varajäsentä on toiminut ministerinä *Ahon* ja *Lipposen* hallituksissa. Ylimääräiset läsnäolijat eivät saa osallistua päätöksentekoon, mutta silti osanotto kokouksissa on huima. Tämä johtuu sihteerin, valiokuntaneuvos Arvo J. Kämpin mukaan paljolti siitä, että valiokunnassa on “vapaaehtoinen, toimiva kierrätysjärjestelmä”. Myös varajäsenet ovat jaostojen jäseniä, ja silloin kun tietyn jaoston asiaa käsitellään, valiokunnan muut jäsenet antavat tilaa niin että koko jaosto pääsee päätöksentekoon. Näin 21:n varsinaisen jäsenen sijasta päätöksiä tekee 40 jäsentä. Sihteerin kertoman mukaan systeemi on toiminut hyvin eikä ole tuottanut poliittisia tai muitakaan ongelmia. (Puhelinkeskustelu 15.3.1998.) Valtiovarainvaliokunnan jäseneksi päästään, ja jäsenyydestä pidetään mielellään kiinni (poikkeuksista luvussa 16.2.). Vaalikauden aikana ollut yksi päätösvaltaisuuden alitus, kolmetoista edustajaa, tapahtui valtiopäivien 1993 ensimmäisessä kokouksessa. Silloin varajäseniä oli poikkeuksellisesti läsnä enemmän kuin varsinaisia jäseniä, ja kun yksi varsinainen saapui paikalle nimenhuudon jälkeen, sekin kokous saavutti päätösvaltaisuuden (VaV n:o 1/19.2.1993).

Mitä seurauksia siitä sitten on, jos kokous alkaa vajaalukuisena? Hieman liioitellen: ei mitään, kokous jatkuu. Tutkimusaineistosta varsinaisesti vain yksi valiokuntakokous on jouduttu peruuttamaan osanottajien puuttumisen vuoksi. Tämä tapahtui *sivistysvaliokunnassa* valtiopäivillä 1992, kun kokoukseen saapui puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan lisäksi kaksi jäsentä. Pöytäkirjaan merkityn tiedon mukaan useilla eduskuntaryhmillä oli meneillään ryhmäkokous, minkä takia jäsenet eivät ehtineet valiokuntaan. (SiV n:o 54/8.9.1992.) Ryhmäkokousten pito selittyi sillä, että syysistuntokausi oli juuri alkanut.

Asiantuntijakuulemisia läsnäolijoiden vähyys ei haittaa, mikä tietenkin on oikein paikalle kutsuttuja henkilöitä kohtaan. Muutamilla valiokunnilla on ollut tapana kirjata säännöllisesti pöytäkirjaan perustelut, miksi vajaalukuista kokousta jatketaan. Esimerkiksi *lakivaliokunta* totesi erään pöytäkirjansa kolmannessa pykälässä jatkavansa kokouksen pitoa “(k)oska kokoukseen oli kutsuttu pitkämatkaisia asiantuntijoita”. Käsiteltävänä oli käräjäoikeuslain muutos, ja lausunnon antajiksi oli kutsuttu tuomareita Pohjanmaan ja Uudenmaan tuomiokunnista. Valiokunnasta jäseniä oli paikalla yhdeksän. (LaV n:o 11/11.3.1993.) Samantyylistä perustelujen kirjaamista on tapahtunut muissakin valiokunnissa, mutta ei kaikissa. Jokseenkin kaikki sen sijaan ovat näyttäneet hyväksyvän vajaalukuisten kokousten asian-

tuntijakuulemiset sitten, kun valiokunta on tullut päätösvaltaiseksi tai kun valiokunta on seuraavan kerran sellaisena kokoontunut. Niinpä *hallintovaliokunnassa*, kolmen eri hallituksen esityksen ja kolmen eri pykälän kohdalla “(h) hyväksyttiin – – – [edellisessä] kokouksessa tapahtunut asiantuntijoiden kuuleminen” (HaV n:o 6/25.2.1993). Sinänsä varsin kiitettävästi nimenhuutoihin osallistuneiden hallinto- ja lakivaliokuntien kunniaksi mainittakoon, että molemmat ovat pöytäkirjoihin saakka pohtineet valiokuntien työtapoja, “jotta valiokunnan kokoukset olisivat pääsääntöisesti päätösvaltaisia – myös asiantuntijoita kuultaessa” (LaV n:o 19/29.10.1991). Hallintovaliokunnan pöytäkirjan mukaan kuulemisia ja puheluiden yhdistämisiä kokouksen aikana on ollut tarkoitus pohtia myös puhemiesneuvostossa (HaV n:o 2/19.4.1991; n:o 6/20.2.1992). Mutta hallintovaliokunnan pöytäkirjoista käy toisaalta ilmi sekin, mikä hyvistä päätöksistä huolimatta vesittää kuulemisten läsnäolo. Valiokunta nimittäin kirjasi syksyllä 1991 pöytäkirjaan päätöksen, että kaikilta asiantuntijoilta ja varsinkin julkista valtaa edustavilta “pyydetään suullisen kuulemisen yhteydessä lisäksi kirjallinen muistio tai lausunto” (HaV n:o 11/13.9.1991). Samoin perustuslakivaliokunnan silloisen puheenjohtajan *Ben Zyskoviczin* (kok) mukaan poissaolleet jäsenet saavat asiantuntijalausunnot, sillä ne nauhoitetaan, kirjoitetaan ja monistetaan. Suullisia lausuntoja kuitenkin käytetään edelleen, koska ne maksavat vähemmän kuin kirjalliset tieteellisperusteiset lausunnot.⁸

Eniten lausuntoja tutkimuksen pöytäkirjoihin ovat keränneet kansalaisia ja päättäjiä muutenkin puhuttavat maatalouden ja sosiaalitoimen asiat. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan valtavasta asiantuntijamäärästä silloinen puheenjohtaja *Jouko Skinnari* (sdp) totesi, että asiantuntijoita on kuultava maan eri puolilta. Kuulemiset tapahtuvat nopeasti, koska asiantuntijat puhuvat lyhyesti ja yksi useamman järjestön puolesta. Myös puheenjohtaja Skinnarin mukaan lausunnot tulevat sekä suullisina että kirjallisina.⁹ Suuria asiantuntijaryhmiä esiintyy muissakin, esimerkiksi *sivistysvaliokunta* kuunteli melkein kuusi tuntia kestäneessä kokouksessaan 41:tä asiantuntijaa. Aiheena oli opetus- ja kulttuuritoimen lainsäädännöstä hallintovaliokunnalle annettava lausunto, jota nimenhuutoon oli tullut kuulemaan kymmenen edustajaa. Nimenhuudon jälkeen kokous saavutti päätösvaltaisuuden. (SiV n:o 23/1.4.1992.)¹⁰

⁸ Ed. Zyskoviczin puhelinhaastattelu helmikuussa 1995 Aamulehden (3.3.1995) alakertakirjoitusta varten.

⁹ Ed. Skinnarin puhelinhaastattelu helmikuussa 1995 Aamulehden (3.3.1995) alakertakirjoitusta varten.

¹⁰ Helsingin Sanomien mukaan sivistysvaliokunnan koululakien yhteydessä kuultujen asiantuntijoiden määrä oli “järjettömän suuri”. Artikkelin kirjoittamisen aikoihin valiokunta oli kuullut 300 asiantuntijaa, osallistunut seminaareihin ja paneeleihin, radio- ja televisio-ohjelmiin, vastannut tuhansiin yhteydenottoihin ja kirjoittanut asiasta satoja lehtijuttuja, mutta asiantuntijoita oli jäljellä vielä “kymmeniä”. Kuitenkaan vuosikausia työn alla olleeseen lakiesitykseen “tässä vaiheessa kukaan ei pysty enää sanomaan mitään uutta”, lakikin “toimii monilta osiltaan käytännössä jo nyt”. (HS 27.3.1998.) Artikkelin tarkoitti hallituksen esitystä 86/1997 vp koulutusta koskevaksi lainsäädännöksi, jonka yhteydessä käsiteltiin seitsemää lakialoitetta ja 30:tä toivomusaloitetta. Sivistysvaliokunta kuuli 322:tä asiantuntijaa, lisäksi opiskelijoiden ja vanhempien kuulemistilaisuudessa oli oppilaiden edustajia 24 ja vanhempien edustajia 17. (SiVM 3/1998 vp.)

Päätösvallan puuttumisen ei anneta häiritä valiokuntakokousta silloinkaan, kun pöytäkirjaan on kirjattava saapuneet hallituksen esitykset. Liiottelematta kaikki valiokunnat kaikilla valtiopäivillä ovat ilman päätösvaltaa merkinneet lakiehdotuksia valiokuntaan saapuneeksi. Näin teki *maa- ja metsätalousvaliokunta*, kun se kahdeksan hengen kokoonpanolla merkitsi saapuneeksi neljä hallituksen esitystä, kunkin omaan pykäläänsä, ja kaksi esitykseen tarkoitettua muistiota. Muuta valiokunta ei neljännestunnin mittaisessa kokouksessa käsitellytkään. (MmV n:o 60/30.9.1993.) Vielä pienemmällä läsnäolijamäärällä, kolmella henkilöllä, hallituksen esitykset merkitsi saapuneeksi *sosiaali- ja terveystalouden valiokunta*, mutta ei edes silloin, kuten ei muulloinkaan, esitysten saapumista vahvistettu päätösvaltaisessa kokoonpanossa. Merkintää seuranneessa pykälässä asiantuntijoita kuultiin huumausainelain johdosta, minkä aikana osanottajien joukko kasvoi, mutta päätösvaltaa kokous ei saavuttanut. (StV n:o 100/23.10.1992.)

Yksi keino viedä vajaalukuisessa kokouksessa hallituksen esitystä eteenpäin on käsitellä sitä epävirallisesti. Tähän joutui *ympäristövaliokunnan* puheenjohtaja *Esko Seppänen* (vas) marraskuussa 1993, kun valiokunta istui kuuden perättäisen kokouksen nimenhuudossa ilman päätösvaltaa. Näistä kolme kokousta käväisi päätösvaltaisena, mutta aravalainsäädännön uudistamista, jossa asiantuntijoita oli kuultu jo ennen hallituksen esityksen virallista saapumista (mitä tapahtuu joskus kiireellisissä lakiehdotuksissa) ei saatu viedyksi eteenpäin. Kuulemisten jälkeen vajaavaltaisessa kokouksessa aravalainsäädännöstä keskusteltiin ”epävirallisesti”, seuraavassa kokouksessa ”alustavasti”, ja kolmannessa kokouksessa mietintöluonnos ilmoitettiin jaetuksi läsnäolijalle viidelle henkilölle. Näitä seuranneessa kahdessa kokouksessa aravalaki viimein käsiteltiin päätösvaltaisena loppuun. (YmV n:o 51/8.10.1993; n:o 64/12.11.1993; n:o 65/16.11.1993; n:o 66/18.11.1993; n:o 68/23.11.1993; n:o 69/25.11.1993.)

Talousvaliokunta hyväksyi puheenjohtajansa *Matti Louekosken* (sdp) johdolla joulukuussa 1993 kokouksen ensimmäisessä käsittelyssä luotto- ja rahoituslaitoksia koskeneen lakiehdotuksen alku- ja loppuosan, vaikka kokous ei ollut päätösvaltainen. Vajaalukuisena alkanut kokous käväisi välillä päätösvaltaisena, niin että ensimmäisen lakiehdotuksen pykälät 1–53 hyväksyttiin ilman päätösvaltaa, pykälät 54–93 (ja edelliset uudelleen) päätösvaltaisena ja jälleen pykälät 94–111 (sekä käsiteltävät muut lakiehdotukset) ilman päätösvaltaa. (TaV n:o 80/4.12.1993.) Selitys poissaoloihin ja kokouksen kulkuun ylipäänsä löytyy päiväyksestä. Menossa olivat joulukuun kiireet ja kokouspäivä oli itsenäisyyspäivää edeltänyt lauantai. Lakiehdotusta todennäköisesti odotettiin isoon saliin, joten sitä ei voitu viivyttää valiokunnassa muutoseikkojen takia.

Toisenlaiseen keinoon turvautui *työasiainvaliokunnan* puheenjohtaja *Reijo Lindroos* (sdp) edellisen vuoden 1992 itsenäisyyspäivän alla, kun jatkettussa ensimmäisessä käsittelyssä olivat aikuiskoulutuslaki, työsuojeluhallintolaki ja työllisyyslain muutos. Nimenhuutoon kello 11 aamupäivällä saapui vain kymmenen henkilöä, minkä takia kokouksen alkamista päätettiin lykätä. Kolme neljännestuntia myöhem-

min nimenhuutoon saatiin kuusitoista edustajaa, ja niin saatiin lakiesityksetkin asianmukaiseen käsittelyyn. (TyV n:o 62/3.12.1992.)

Luonnollisesti monet edellistä vähäisemmät asiat ‘nuijitaan’ pöytään ilman päätösvaltaa. Näitä ovat esimerkiksi jäsenien erot ja valinnat, matkat, kutsut ja vierailut. Muun muassa *talousvaliokunnan* puheenjohtaja *Erkki Tuomiojalle* (sdp) ja jäsen *Bjarne Kallikselle* (skl) myönnettiin ero valiokunnasta kahdeksan jäsenen voimin (TaV n:o 7/9.5.1991). Puolustuksena on mainittava, että ero varsinaisesti myönnetään täysistunnossa, valiokunta lähinnä kirjaa sen tapahtuneeksi. Pirkanmaan liiton kutsu taas merkittiin linja-autoliiton kutsun ohella vajaan kokouksessa *liikennevaliokuntaan* saapuneeksi. Muuten suhteellisen hyvin koontunut liikennevaliokunta hyväksyi ‘vallattomasti’ vierailun ohjelmankin, mutta tutustumiskäyntiä Pirkkalan lentokentälle se ei estänyt. (LiV n:o 13/2.4.1992; n:o 17/10.4.1992.)

Kaiken kaikkiaan edellinen lyhyt tarkastelu osoittaa, että poissaolojen suhteen yhdelläkään valiokunnalla ei ole täysin puhtaita jauhoja pussissa. Kerrotut esimerkit eivät ole mitenkään tyypillisiä juuri kyseisille valiokunnille, vaan pakan voisi sekoittaa ja nostaa esimerkit ylös minkä tahansa valiokunnan pöytäkirjoista. Ikävä tosiasia on, että valiokuntatyö ja samalla koko lainsäädäntöprosessi olisi paljon hankalampaa, jos päätösvalan vaatimus olisi käytännön arkipäivässä ehdoton. Tämän ymmärtää eduskuntakin – puhemiesneuvosto – ja sulkee silmänsä siltä, että puhemiesneuvoston päätöksellä varsinaisesti vain asiantuntijakuulemiset ovat olleet vajaan luokassa luovallisia. Nyt jopa ensimmäisen käsittelyn keskusteluja sekä mietintö- ja lausuntoluonnosasioita on käyty ilman päätösvaltaa. Valiokuntatyön tärkein osuus, päätöksen tekeminen toisessa käsittelyssä, on ainakin tämän tutkimuksen valossa tapahtunut lakien mukaisesti.

Valtiopäivillä 1994 alkanut Y-asioiden (myöhemmin U-asioiden) eli Euroopan unionia koskevien ehdotusten saapuminen esityslistoille ei näytä muuttaneen tilannetta valiokunnissa. Y-asioiden kuulemiset on hoidettu usein vajaan luokassa kuten muutkin, ja kuulemiset on vahvistettu kokousten tultua päätösvaltaiseksi. Lyhyenä esimerkkinä käytännöstä – ja pitkänä esimerkkinä direktiivistä – mainittakoon vaikkapa ympäristövaliokunta.¹¹ Sinne päätösvaltattomassa kokouksessa (YmV n:o 55/7.10.1994) merkittiin saapuneeksi valtioneuvoston kirjelmä “Euroopan unionin neuvoston direktiiviksi haihtuvien orgaanisten yhdisteiden (VOC) päästöjen vähentämiseksi bensiinin varastoinnissa ja jakeluasematoimituksissa” (Y26), sekä kirjelmä direktiiviksi yhtenäisestä pilaantumisen torjunnasta ja valvonnasta (Y27). Saapumisen jälkeen valiokunta kahdessa perättäisessä kokouksessa ja edelleen ilman päätösvaltaa kuuli direktiivien johdosta neljää asiantuntijaa. Lausuntoja seuranneessa neljännessä, nyt päätösvaltaisessa kokouksessa ensin “vahvistettiin

¹¹ Lainsäädäntöneuvos Heikki Karapuun selvityksen mukaan liittymisvuonna unionin asiat työllistivät erityisesti ympäristöministeriötä. Puolustusministeriön alaa EU-lainvalmistelu ei ollut koskenut lainkaan. (HS 5.10.1995.)

aiemmin kuullut asiantuntijat” ja sitten yhdistetyssä ensimmäisessä ja toisessa käsittelyssä hyväksyttiin direktiivejä koskeneet lausuntoluonnokset. (YmV n:o 61/21.10.1994; n:o 62/27.10.1994; n:o 63/28.10.1994.)

Sen suhteen, miten edustajia on istunnon aikana tullut sekä mennyt, on kullakin valiokunnalla näyttänyt olleen oma kulttuurinsa. Toisissa valiokunnissa on ollut tapana ‘liikehtiä’ enemmän kuin toisissa. Tämän huomaamme jäljempänä (luvussa 17.), kun tarkastelemme päätösvaltaisuuden muutoksia. Ennen niitä pysähdymme tarkastelemaan nimenhuudossa läsnä olleita, nimenhuudon jälkeen saapuneita ja kokouksesta poissa olleita valiokuntajäseniä.

15.2. Läsnäolot, saapumiset ja poissaolot

Valiokunnan kokouksesta laaditaan pöytäkirja, johon merkitään läsnä olleet jäsenet ja varajäsenet (TJ 43.1 §). Nimeltä mainitaan paikalla istuvat, kun täysistunnoissa mainitaan poissa olevat. Läsnäoleviksi merkitään nimenhuudossa olleet ja myöhemmin kokoukseen saapuneet. Nykyisin läsnäolo nimenhuudossa voi tarkoittaa saapumista kokoukseen 15 minuutin kuluessa sen avaamisesta, jollei kokouksessa sitä ennen tehdyistä päätöksistä muuta johdu. (Valiokuntaopas 1992, 71; 2000, 88–89.)

Valiokuntien poissaoloja käsiteltäessä varajäseniä ei huomioida, koska heille kertyy pelkästään läsnäololukuja. Varajäsen saapuu kokoukseen varsinaisen jäsenen kutsusta silloin, kun tämä on esteellinen tai muuten estynyt osallistumasta (TJ 35.3 §). Valiokunnan kokouksessa saa olla ylimääräisiäkin varajäseniä, mutta kokouksen työskentelyyn osallistuvien määrä ei saa ylittää varsinaisten jäsenten lukumäärää. (Valiokuntaopas 1992, 25; 2000, 28–29.)

Tämän takia luvussa 15.1. pohjana ollut jäsenten ja varajäsenten nimenhuutomatriisi ei ole riittävä analysoitaessa valiokuntien saapumisia tai poissaoloja. Näiden mittaamiseen tarvitaan yksilöllisempää kirjanpitoa samalla tavalla kuin täysistunnoissa. Jäljempänä esitettävät tulokset perustuvat siten taulukkoon 24 nähden toisentyypiseen tilastoon: varsinaisten jäsenten läsnäoloihin nimenhuudossa, saapumisiin nimenhuudon jälkeen ja poissaoloihin kokouksista. Koska nämä absoluuttiset määrät ovat suoraan riippuvaisia kokousten määristä, on valiokuntia vertailtaessa käytettävä prosenttilukuja. Kummatkin, sekä määrät että prosentit, ovat taulukoissa 25 ja 26.

Taulukossa 25 valiokuntien kokonaisvahvuudet ovat useimmiten hieman pienemmät kuin ne olisivat kaavalla ‘kokousmäärä x jäsenmäärä’. Tämä johtuu henkilövaihdoksista; jäsenen eron ja uuden jäsenen vaalin välillä ehtii valiokunta kokoontua yleensä kerran tai kaksi. Taulukon lukumäärät muutenkin ovat tutkimustuloksia, niissä pöytäkirjoihin tulleet laskuvirheet tai erehdykset on mahdollisuuksien mukaan huomioitu ja korjattu. Kymmeniin tuhansiin pöytäkirjamerkintöihin on voinut tulla vaikkapa sellaisia erehdyksiä, että läsnäolijoiden ilmoitettu lukumäärä

Valio- kunta	1991			1992			1993			1994			1991 - 1994							
	Läsnä	Saap. Poissa	Yht.	Läsnä	Saap. Poissa	Yht.	Läsnä	Saap. Poissa	Yht.	Läsnä	Saap. Poissa	Yht.	Läsnä	Saap. Poissa	Yht.					
PeV	576	164	220	960	1282	401	510	2193	1172	213	379	1764	1681	203	453	2337	4711	981	1562	7254
LaV	525	16	86	627	1273	103	339	1715	1088	72	373	1533	1619	212	453	2284	4505	403	1251	6159
VaV	738	64	196	998	941	96	303	1340	828	109	300	1237	867	89	282	1238	3374	358	1081	4813
HaV	542	74	164	780	1186	84	293	1563	1098	75	323	1496	1504	143	367	2014	4330	376	1147	5853
LiV	382	44	149	575	792	122	276	1190	910	31	282	1223	1005	30	370	1405	3089	227	1077	4393
MmV	660	176	200	1036	1043	333	392	1768	1019	292	336	1647	1143	405	421	1969	3865	1206	1349	6420
PuV	191	63	99	353	306	105	184	595	267	54	117	438	504	122	155	781	1268	344	555	2167
SiV	644	100	136	880	1181	163	407	1751	1165	134	345	1644	1507	186	369	2062	4497	583	1257	6337
StV	855	117	216	1188	1521	275	516	2312	1337	162	405	1904	1674	197	449	2320	5387	751	1586	7724
TaV	559	78	159	796	1249	190	309	1748	1049	136	289	1474	1075	244	378	1697	3932	648	1135	5715
TyV	375	119	84	578	737	174	262	1173	737	118	284	1139	983	179	281	1443	2832	590	911	4333
YmV	435	78	93	606	839	137	281	1257	725	140	387	1252	1063	265	421	1749	3062	620	1182	4864
Yht.	6482	1093	1802	9377	12350	2183	4072	18605	11395	1536	3820	16751	14625	2275	4399	21299	44852	7087	14093	66032

Taulukko 25.

Varsinaisten jäsenten läsnäolot valiokuntien nimenhuudoissa, saapumiset nimenhuudon jälkeen ja poissaolot valiokuntien kokouksista. Varajäsenet eivät sisälly taulukkoon, koska heille ei lasketa poissaoloja. Seuraavassa taulukossa määrät ovat prosentteina.

Valio- kunta	1991			1992			1993			1994			1991 - 1994			
	Läsnä	Saap.	Poissa	Yht.	Läsnä	Saap.	Poissa	Yht.	Läsnä	Saap.	Poissa	Yht.	Läsnä	Saap.	Poissa	Yht.
PeV	60,0	17,1	22,9	100,0	58,5	18,2	23,3	100,0	66,4	12,1	21,5	100,0	64,9	13,6	21,5	100,0
LaV	83,7	2,6	13,7	100,0	74,2	6,0	19,8	100,0	71,0	4,7	24,3	100,0	73,1	6,6	20,3	100,0
VaV	73,9	6,5	19,6	100,0	70,2	7,2	22,6	100,0	66,9	8,8	24,3	100,0	70,1	7,4	22,5	100,0
HaV	69,5	9,5	21,0	100,0	75,9	5,4	18,7	100,0	73,4	5,0	21,6	100,0	74,0	6,4	19,6	100,0
LiV	66,4	7,7	25,9	100,0	66,6	10,2	23,2	100,0	74,4	2,5	23,1	100,0	70,3	5,2	24,5	100,0
MmV	63,7	17,0	19,3	100,0	59,0	18,8	22,2	100,0	61,9	17,7	20,4	100,0	60,2	18,8	21,0	100,0
PuV	54,1	17,9	28,0	100,0	51,4	17,7	30,9	100,0	61,0	12,3	26,7	100,0	58,5	15,9	25,6	100,0
SiV	73,2	11,3	15,5	100,0	67,4	9,4	23,2	100,0	70,9	8,1	21,0	100,0	71,0	9,2	19,8	100,0
StV	72,0	9,8	18,2	100,0	65,8	11,9	22,3	100,0	70,2	8,5	21,3	100,0	69,7	9,8	20,5	100,0
TaV	70,2	9,8	20,0	100,0	71,5	10,8	17,7	100,0	71,2	9,2	19,6	100,0	68,8	11,3	19,9	100,0
TyV	64,9	20,6	14,5	100,0	62,8	14,9	22,3	100,0	64,7	10,4	24,9	100,0	65,4	13,6	21,0	100,0
YmV	71,8	12,9	15,3	100,0	66,7	10,9	22,4	100,0	57,9	11,2	30,9	100,0	63,0	12,7	24,3	100,0
Yht. %	69,1	11,7	19,2	100,0	66,4	11,7	21,9	100,0	68,0	9,2	22,8	100,0	67,9	10,8	21,3	100,0

Taulukko 26.

Varsinaisten jäsenten prosentuaaliset läsnäolot valtiokuntien nimenhuudoissa, saapumiset nimenhuudon jälkeen ja poissaolot valtiokuntien kokouksista. Kunkin sarakkeen suurin ja pienin prosenttiluku on alleviivattu.

ja nimet eivät vastaa toisiaan, tai nimenhuutolista poikkeaa pöytäkirjan nimi-luettelosta, tai sama henkilö saapuu/poistuu kaksi kertaa peräkkäin.

Ero tutkimuksen ja pöytäkirjojen välillä on suurimmillaan valtiovarainvaliokunnassa. Sen nimenhuutoläsnäoloihin on ollut tapana sisällyttää myös nimenhuudon jälkeen saapuneet, mutta taulukossa 25 nimenhuudot ja saapumiset on muiden valiokuntien lailla erotettu toisistaan. Yleisesti ottaen näitä kahta läsnäolotyyppeä – nimenhuutoa ja saapumista – ei tutkimuksessa mielellään yhdistetä, sillä on eri asia istua tunnollisesti paikalla silloin, kun kokous alkaa ja eri asia saapua – usein keskusradion kutsusta – paikalle silloin, kun tietyn pykälän kohdalla tarvitaan päätösvalta. Myöhästymisten (edustajakohtaisten luvussa 16.1.) perimmäisiä syitä ei ymmärrettävästi pystytä jäljittämään, mutta inhimillisiin ominaisuuksiin kuuluu, että jotkut ovat täsmällisiä ja jotkut taas eivät.

Taulukon prosenttiluvutkaan eivät ole täysin kritiikitön mittari. Valiokunnista toiseen kokous- ja työmäärät vaihtelevat niin paljon, että koko valiokuntalaitoksen läsnä- ja poissaoloja on vaikea asettaa millään keinoin samalle viivalle. Tämä pätee myös jäseniin: kuudenkymmenen prosentin läsnäolo yhdessä valiokunnassa merkitsee kokousmääränä suurempaa osallistumista kuin seitsemänkymmenen prosentin läsnäolo jossakin toisessa. Säännönmukaisuutta sen suhteen, että poissaolot kasvaisivat tai pienenisivät kokousmäärien mukana, ei aineiston perusteella tullut esille.

Taulukosta 26 ilmenee, että vaalikaudella 1991–1994 valiokuntien varsinaisten jäsenten läsnäolo nimenhuudossa on ollut keskimäärin 68 %, nimenhuudon jälkeen on saavuttu keskimäärin 11 % ja poissa valiokuntakokouksista on oltu keskimäärin 21 %. Henkilömääräksi muutettuna tämä tarkoittaa sitä, että 17-jäsenisen valiokunnan nimenhuudossa on ollut läsnä vajaa 12 varsinaista jäsentä, nimenhuudon jälkeen on saapunut noin 2 jäsentä ja poissa kokouksista on ollut runsaat 3 jäsentä. Nimenhuudon läsnäolijat eli vajaa 12 henkilöä on pienempi kuin oli tunnusluku-
taulukossa. Sen mukaan nimenhuudossa oli keskimäärin 13,1 henkilöä. Ero johtuu siitä, että tunnuslukuihin sisältyvät valiokuntien varsinaiset ja varajäsenet, nyt käsittelyn kohteena ovat varsinaiset jäsenet.

Taulukossa 26 koko vaalikauden *suurin keskimääräinen nimenhuutoläsnäolo* on 74,0 %, ja se on peräisin hallintovaliokunnasta. Henkilönä tämä tarkoittaa runsasta kahtatoista jäsentä eli päätösvaltaisuusraja on ylitetty varsinaisten jäsenten voimin. Hallintovaliokunta on tehnyt suurimman läsnäoloprosentin sekä valtiopäivillä 1992 (75,9 %) että valtiopäivillä 1994 (74,7 %). Kumpikin jää silti lakivaliokunnan valtiopäivillä 1991 tekemän 83,7 %:n nimenhuutoläsnäolon varjoon. Kun lakivaliokunnan läsnäoloon lisätään nimenhuudon jälkeen saapuneet 2,6 %, jää jäljelle taulukon pienin valiokunta- ja valtiopäiväkohtainen poissaolo-osuus eli 13,7 %. Tämä ei silti ole riittänyt pitämään lakivaliokuntaa pienimmän poissaoloprosentin tekijänä koko vaalikauden ajalta.

Hyvän keskimääräisen läsnäolon ansiosta vaalikauden 1991–1994 poissaolojen hännänhuipun 19,6 % on tehnyt hallintovaliokunta. Lähes samaan keskimääräiseen poissaoloon ovat jääneet myös sivistysvaliokunta (19,8 %) ja talousvaliokunta

(19,9 %). Kokousmäärien suhteen valiokunnat eivät kuitenkaan ole olleet näin lähellä toisiaan. Vaalikauden aikana hallintovaliokunta on pitänyt 345 kokousta, sivistysvaliokunta 374 kokousta ja talousvaliokunta 337 kokousta.

Koko vaalikauden 1991–1994 *suurimman keskimääräisen poissaoloprosentin* 25,6 % on odotetusti tehnyt puolustusvaliokunta. Valiokunta on yltänyt vuoden suurimpaan poissaoloon sekä valtiopäivillä 1991 (28,0 %) että valtiopäivillä 1992 (30,9 %). Suurin poissaolojen osuus 30,9 % ei ole jäänyt yksin puolustusvaliokunnan osalle, vaan samaan on noussut myös ympäristövaliokunta valtiopäivillä 1993. Kokousmäärien suhteen eroja on ollut siten, että vuonna 1992 puolustusvaliokunta on kokoontunut 35 kertaa ja vuonna 1993 ympäristövaliokunta 74 kertaa.

Varsinaisten jäsenten *pienin nimenhuutoon osallistumisen osuus* on ollut puolustusvaliokunnalla. Sen jäsenien keskimääräinen nimenhuutohäänöolo vaalikauden aikana on ollut 58,5 %. Nimenhuudossa on toisin sanoen istunut alle kymmenen varsinaista jäsentä. Samaan 58,5 %:n läsnäoloon tosin on yltänyt myös perustuslakivaliokunta valtiopäivillä 1992. Samansuuruisten prosenttien pohjana olleet kokousmäärät ovat kuitenkin täysin erilaiset. Kun puolustusvaliokunta on kokoontunut neljän vuoden aikana yhteensä 128 kertaa, perustuslakivaliokunta on yksin valtiopäivillä 1992 kokoontunut 129 kertaa. Taulukon pienin valiokunta- ja valtiopäiväkohtainen nimenhuutoon osallistuminen on 51,4 %, ja se on peräisin puolustusvaliokunnasta ja vuodelta 1992.

Kuten aikaisemmin jo todettiin, kokoukseen ilmoittautumisen suhteen valiokunnilla on ollut oma kulttuurinsa. Yhdessä valiokunnassa on saavuttu hyvin nimenhuutoon, toisessa on ollut tapana saapua heti nimenhuudon jälkeen ja kolmannessa vasta tietyn, päätösvaltaa edellyttäneen pykälän kohdalla. Vaalikauden aikana varsinaiset jäsenet ovat *saapuneet nimenhuudon jälkeen* eniten maa- ja metsätalousvaliokunnassa (18,8 %) ja vähiten liikennevaliokunnassa (5,2 %).

Taulukon 26 prosenttiluvuissa valtiovarainvaliokunta ei erotu muista valiokunnista samalla tavalla kuin erottuu taulukon 24 tunnusluvuissa. Tunnuslukujen absoluuttisista osanottajamääristä ilmenee valtiovarainvaliokunnan varajäsenien läsnäolo ja merkitys. Jos *valtiovarainvaliokunnan* vaalikauden nimenhuudot ja saapumiset lasketaan yhteen, *varajäsenien keskimääräinen osallistuminen* valiokunnan nimenhuutoihin on ollut 32,2 % ja nimenhuudon jälkeisiin saapumisiin 5,3 %.

Jos valtiovarainvaliokunta jätetään pois, *muiden valiokuntien* nimenhuutojen ja saapumisten yhteismäärästä *varajäsenien keskimääräinen osallistuminen* nimenhuutoihin on ollut 5,4 % ja saapumisiin 2,7 %. Valiokunnittain varajäsenien keskimääräinen osuus vaihtelee nimenhuudoissa välillä 1,8–7,3 % ja saapumisissa välillä 0,7–4,6 %. Nämä luvut ovat kuitenkin jonkin verran hankalia. Kokouksessa on voinut olla läsnä ensin varsinainen jäsen ja hänen poistuttuaan varajäsen tai päinvastoin, *mutta tuoli on pysynyt samana. Tämän takia sellaiset prosentit, jotka lasketaan jäsenien ja varajäsenien yhteisen osallistumisen pohjalta, eivät ole välttämättä aivan todenmukaisia.*

Jos valiokuntien kokouksia ajatellaan *kollektiivisena* ilmiönä, edellä esitetyn perusteella on selvää, että kokouksiin osallistuminen riippuu käsiteltävistä asioista ja erityisesti asioiden käsittelyvaiheesta. Tämä on havaittavissa kaikkien valiokuntien kohdalla ja ilmenee hyvin muun muassa perustuslakivaliokunnasta sen käsitellessä ministerivastuulain alaisia asioita. Yhteisöön ja yksilöön perustuvista selitysmalleista (luvussa 3.2.) metodologisen holismin mukaan kollektiiveilla on ikään kuin oma, yksilön yläpuolelle nouseva tahto. Kollektiiviksi voidaan ajatella paitsi valiokuntaa, myös abstraktimmin kaiken yläpuolelle asettuvaa oikeussäännöstöä, lainsäätäjän tahtoa, jolle yksilön tahto on yleensä alisteinen. Näin ajatellen sekä valiokuntien jäsenet yksilöinä että valiokunnat yhteisöinä ovat (eduskunnan kompetenssi-kompetenssista huolimatta) valtiosäännölle alisteisia. Se puolestaan ei tunne esimerkiksi asioiden käsittelyvaiheen vaikutusta valiokuntakokousten läsnäoloihin¹². Vanhan valtiopäiväjärjestyksen aikana luvaton poissaolo valiokunnasta oli yksiselitteisesti rangaistava teko. Siitä oli määrätty sanktio, palkkion tai valiokunnan jäsenyyden menetys (VJ 51.3 §).

Kun poissaoloja on kuitenkin esiintynyt eikä sanktiopykälillä ole ollut sanottavaa merkitystä, on *yksilön tahto* noussut kollektiivin tahdon yläpuolelle. Metodologisen individualismin mukaan yhteisön käyttäytyminen on perimmältään sidoksissa yksilöön, hän on se joka tekee ratkaisunsa. Käsiteltävien asioiden lisäksi valiokuntatyöhön osallistuminen riippuu henkilöstä itsestään, siitä, millaisia ihmisiä valiokuntien jäsenistöön osuu. Jos jäsenien kesken vaikuttaa vahva velvollisuudentunto, läsnäoloprosentti todennäköisesti nousee. Jos jäsenistöön osuu vaikkapa sellaisia, jotka eivät tunne valiokuntaa omakseen, läsnäololuvut laskevat. Ei myöskään sovi unohtaa niin sanotun henkilökemian olemassaoloa, sen vaikutus on joskus aistittavissa (mutta ei todistettavissa) pöytäkirjojen sivuilta¹³. Mahdollista on sekkin, että vielä 1990-luvun alkupuolella pöytäkirjojen oletettiin olevan turvassa julkisuudelta eikä osallistumista senkään vuoksi pidetty tärkeänä. Luonnollisesti valiokuntatyössä vaikuttavat sairastumiset ja sairauslomat, mutta ne ovat asia erikseen. Joka tapauksessa yhden henkilön osuus nostaa valiokunnan läsnä- tai poissaoloprosenttia sitä enemmän mitä vähemmän valiokunta on pitänyt kokouksia.

Tutkimuksessa ei kovin mielellään uskota kollektiiviseen käyttäytymiseen, ei ainakaan politiikassa, missä kilpailuasetelma on jatkuvaa. Yksilö ja hänen – sano-

¹² Mutta puhemiesneuvoston vahvistamat yleisohjeet tuntevat. Niiden mukaan asiantuntijoiden kuuleminen on mahdollista ilman päätösvaltaa (s. 28), kokousten ilmoitusasiat puolestaan eivät “luonteensa johdosta edellytäkään päätösvaltaisuutta” (s. 89). Kun päätösvallattoman kokouksen pöytäkirjassa “noudatetaan niukkaa kirjaamistapaa” (s. 89), on pöytäkirjoista entistä vaikeampaa saada selville, mitä vajaanvaltaisessa kokouksessa on käsitelty. (Valiokuntaopas 2000.) Yleisohjeita puhemiesneuvosto voi antaa perustuslain (34.3 §) ja työjärjestyksen (6 § 10 k) nojalla.

¹³ Runsaista poissaoloista moitteita saanut edustaja Kauppinen (kesk) puolustautui juuri sillä, että hän on joutunut valiokunnassa henkisen väkivallan uhriksi. Väitteensä Kauppinen kohdisti erityisesti valiokunnan sos.dem. puheenjohtajaan ja puolueen erääseen toiseen edustajaan. (IS 13.10.1993.) Olipa henkinen väkivalta totta tai ei, Kauppisen vastine paljastaa, että henkilösuhteet eivät ole toimineet parhaalla mahdollisella tavalla.

kaamme – poukkoilunsa teleologisen ja kausaalisen toiminnan välillä on tehtyjen ratkaisujen avain. Tämän takia ratkaisutkaan eivät välttämättä aina ole rationaalisia. Jos taulukoiden 25 ja 26 ilmentämää asiantilaa pidetään tietyn kollektiivisen toiminnan tuloksena, ja tutkimuksessa uskotaan individuaaliseen käyttäytymismalliin, on taulukoilla vain välinearvo. Vasta kun kollektiivinen käyttäytyminen palautetaan takaisin yksilötasolle, omaksuttu selitysmalli ja tutkimuksen toteutus kohtaavat toisensa. Tutkimusanalysinä tämä tarkoittaa sitä, että prosenteille etsitään kasvot, *jäsenet individualisoidaan*. Koska valiokuntien kaikkia jäseniä on tässä yhteydessä mahdoton luetteloita ja vaikea listata senkään takia, että valiokuntavaihdoksia esiintyy vuosien mittaan aika runsaasti¹⁴, yksilöllistämässä täytyy tyytyä *primäärihenkilöihin*. Kaikkien jäsenien sijasta nimeltä mainitaan, jäljempänä määriteltävien kriteerien perusteella, vain ne (useimmiten) kolmesta viiteen henkilöä, jotka ovat eniten vaikuttaneet edellä esiteltyjen kollektiivitulosten syntyyn. Monasti, mutta ei aina, nämä henkilöt erottuvat muusta ryhmästä suhteellisen selvästi. Koko tutkimusaineistosta saatua yhteistä, ylenevää tai alenevaa luetteloa vältetään sen vuoksi, että kokous- ja työmäärien suurten erojen takia edustajien henkilökohtaisia osallistumislukuja ei voida pitää yhteismitallisina. Niin kuin täysistuntojen yhteydessä (luvussa 12.) todettiin, eduskunnassa ei ole ainoastaan kahtasataa erilaista kansanedustajaa, vaan kaksisataa erilaista edustajantehtävää. Tästä syystä tutkimuksessa ei myöskään katsota tiedotusvälineiden esille tuomia valiokuntajäsenien ranking-listoja luotettaviksi; suuntaa ne antavat, mutta eivät riittävän tarkkoja, keskenään vertailukelpoisia tuloksia.

¹⁴ Esimerkiksi eduskuntakalenterit kuvaavat vain tiettyä hetkeä valtiopäivien kulussa, vuoden aikana tapahtuneet kansanedustajien tai valiokuntien jäsenien vaihdokset eivät kalenterista käy ilmi. Jos kävisivät, varsin selväkieliset kalenterit olisivat nykyistä paljon sekavampia. Edustajien siirtymiset toimielimestä toiseen kirjataan täysistuntopöytäkirjoihin ja valtiopäivien hakemistoon.

16. VALIOKUNTAJÄSENIEN LÄSNÄ- JA POISSAOLOT

16.1. Suurimmat edustajakohtaiset läsnäolo- ja saapumisprosentit

Täysistuntojen tapaan myös valiokuntien hyvät läsnäolijat ansaitsevat tulla nimeltä mainituksi. Listaaminen lähtee nimenhuudosta, sillä siihen osallistumista pidetään (tässä tutkimuksessa) arvokkaampana kuin ilmoittautumista (saapumista) nimenhuudon jälkeen. Valiokuntajäsenen mainitsemisessa *pääasiallisena kriteerinä toimii nimenhuudossa olemisen osuus*, siitäkin syystä, että osalla jäsenistöä saapumisia ei ole lainkaan. Mutta silloin kun niitä on, ne nostavat osallistumisprosenttia joskus hyvinkin merkittävästi. Siksi *toisena kriteerinä toimii nimenhuutojen ja saapumisten yhteismäärä, poissaolojen vähyyys* toisin sanoen, onhan osittainkin läsnäolo parempi kuin ei mitään.

Tarkoitus on luetteloida jokaisesta 48 valiokuntayksiköstä kolme parasta osallistumisprosenttia ja antaa näihin suppea selitys ja tausta. Saman prosenttiluvun (tai tulkinta- ja karsintaongelman) takia henkilöitä saattaa tulla mainituksi enemmän kuin kolme; näin myös silloin, jos kärkilistalle sijoittuu osan vuotta valiokunnassa olleita jäseniä. Nimen (ja puolueen) viereen sulkujen sisään merkitään a) nimenhuutojen läsnäoloprosentti, sen jälkeen b) saapumisten aiheuttamaa muutosta symbolisoiva nuoli (\Rightarrow) -merkki, ja sitten c) saapumisten muuttama osallistumisprosentti. Jos nimen perässä on vain yksi prosenttiluku, saapumisia ei ole ollut. Lyhytaikaiset, muutaman kokouksen jäsenyydet (joiden tarkkaa rajaa on vaikea määritellä) luetteloinnissa ohitetaan kokonaan. Toiston välttämiseksi nimenhuudon ja saapumisen yhteismäärästä käytetään nimityksiä 'osanotto' ja 'osallistuminen'. Nimiä lukiessa on syytä muistaa, että 'osanottoakaan' ei aina tarkoita tiivistä osallistumista alusta loppuun, vaan usein myös poistumista paikalta kesken kokouksen. Tästä huolimatta valiokunnat sidotaan yhteen 'yhteisillä tekijöillä' eli parhaiten kokouksiin osallistuneilla yhteisillä jäsenillä. Neljän vuoden ryhmissä käsiteltävien valiokuntien järjestys ei siten noudata eduskuntakalenteria, vaan etenee suurelta osin henkilönimien eli 'yhteisten tekijöiden' kautta.¹

¹ Suuren henkilömäärän ja ristikkäin menevien jäsenyyksien takia selkeän taulukon laatiminen on likipitään mahdotonta. Taulukosta tulisi usean sivun mittainen ja se vaatisi vähintään yhtä pitkän

Taulukossa 26 nimenhuutojen korkein läsnäoloprosentti oli **lakivaliokunnan** 83,7 % valtiopäiviltä 1991. Prosentin syntymisessä erityisen aktiivisia olivat *Sulo Aittoniemi* (smp) (100,0 %) ja *Marja-Liisa Tykkyläinen* (sdp) (100,0 %). Nimenhuutojen toista sijaa piti *Aino Suhola* (kesk) (94,6 %). Korkeaan osallistumisprosenttiin ylsivät myös *Raimo Vuoristo* (sdp) (91,9 => 97,3 %), *Raimo Liikkanen* (kesk) (91,9 => 94,6 %) ja *Pekka Viljanen* (kesk) (89,2 => 94,6 %).

- Valtiopäivillä 1992 *Sulo Aittoniemi* (97,9 => 100,0 %) ja *Marja-Liisa Tykkyläinen* (88,1 => 89,1 %) olivat nimenhuutojen kärjessä, heistä ensin mainittu siirtyi syyskuussa ulkoasiainvaliokuntaan. Hyvin oli läsnä myös kristillisten *Vesa Laukkanen* (skl) (85,1 => 90,1 %), joka seuraavilla valtiopäivillä jäi historiaan koko valiokuntatyön laiminlyömisestä. Edustaja Tykkyläisen kanssa saman osallistumisprosentin teki *Aino Suhola* (84,2 => 89,1 %).

- Valtiopäivien 1993 nimenhuudoissa kävivät erityisesti *Marja-Liisa Tykkyläinen* (89,0 => 92,3 %) ja valiokunnan puheenjohtaja *Henrik Lax* (rkp) (85,7 => 86,8 %). Valtiopäivien alussa edustaja Haaviston tilalle nimitetty *Satu Hassi* (vihr) (81,1 => 87,8 %) osallistui kokouksiin edeltäjänsä useammin. Molemmat toimivat myöhemmin ministereinä.

- Valtiopäivien 1994 maaliskuussa *Sulo Aittoniemi* (smp/kesk) (99,0 => 100,0 %) vaihtoi puoluetta ja palasi huhtikuussa lakivaliokuntaan. Kokouksia johti yleensä *Henrik Lax* (92,6 %). Uutena nimenä kärkilistalle nousi *Ismo Seivästö* (skl) (91,1 => 91,9 %), ja *Marja-Liisa Tykkyläisen* (87,4 => 94,1 %) kokousosanotto oli toiseksi suurin.

Edustajat Tykkyläinen ja Suhola olivat yhteisiä tekijöitä siirryttäessä **sivistysvaliokuntaan**. Sen valtiopäivien 1991 nimenhuutoihin osallistui eniten *Marja-Liisa Tykkyläinen* (sdp) (98,1 %) ja kokouksiin eniten *Aino Suhola* (kesk) (94,2 => 100,0 %). Keskenään samoihin lukuihin ylsivät *Leila Lehtinen* (kok) (94,2 => 96,2 %) ja valiokunnan varapuheenjohtaja *Heli Astala* (vas) (94,2 => 96,2 %). Viimeksi mainittu joutui seuraavana vuonna poissaolotilaston kärkeen pitkäaikaisen sairausloman takia.

- Valtiopäivien 1992 kokouksia johti valiokunnan puheenjohtaja *Riitta Jouppila* (kok) (92,2 => 93,2 %), yhtä monessa kokouksessa kävi *Marja-Liisa Tykkyläinen* (89,3 => 93,2 %). Kolmantena kärkinimenä oli *Aino Suhola* (84,5 => 89,3 %).

selitysosan. Yksilön toimintaa kuvatessa numeerinen tieto on yleensä liian yksioikoinen, sille on pyrittävä antamaan vaikka vain vähäinenkin kvalitatiivinen selitys. Valiokuntien osuudet alkavat sivuilta seuraavasti:

	PeV	LaV	VaV	HaV	LiV	MmV	PuV	SiV	StV	TaV	TyV	YmV
Läsnäolijat	201	197	198	198	199	199	204	197	201	203	202	203
Poissaolijat	207	210	210	207	208	211	205	206	212	209	213	212
Varajäsenet	215	216	219	217	216	215	218	217	214	218	216	217

- Vuoden 1993 valtiopäivillä *Marja-Liisa Tykkyläisen* (93,8 => 94,8 %) ja puheenjohtaja *Riitta Jouppilan* (90,7 %) kaksikko erottui toistamiseen läsnäolojen kärkeen, saapumiset listasivat *Jukka Gustafssonin* (sdp) (81,4 => 88,7 %) valiokunnan kolmanneksi.

- Valtiopäivien 1994 kokoukset nostivat *Marja-Liisa Tykkyläisen* (95,1 => 98,4 %) listalle kahdeksannen kerran. Sairauslomalta palannut varapuheenjohtaja *Heli Astala* (94,3 => 95,9 %) osallistui jälleen valiokuntatyöhön, mutta puheenjohtaja *Riitta Jouppila* (87,4 %) jätti valiokunnan tultuaan valituksi Euroopan parlamenttiin. *Maria-Kaisa Aulan* (kesk) (73,8 => 88,5 %) runsaat saapumiset nostivat osallistumisprosentin edellistä suuremmaksi.

Neljän vuoden aikana **valtiovarainvaliokunnan** puheenjohtajuutta hoiti kolme keskustapuolueen edustajaa. Valtiopäivillä 1991 puheenjohtajana toimi *Hannu Tenhiälä* (kesk) (97,9 %). Läsnäolijana hänestä ei juuri jäänyt jälkeen tuore kansanedustaja *Hannele Luukkainen* (vihr) (93,8 => 95,8 %). *Pentti Lahti-Nuuttila* (sdp) (91,7 => 100,0 %) kuului edustajaveteraaneihin ja kävi kaikissa kokouksissa.

- Valtiopäivien 1992 kevään puheenjohtajuutta hoiti edelleen *Hannu Tenhiälä* (kesk) (100,0 %). Hän lähti Pohjois-Karjalan läänin maaherraksi ja puheenjohtajan paikalle siirtyi hallintovaliokunnasta *Kalevi Mattila* (kesk) (93,2 %). Edellisen vuoden tapaan läsnäolojen kärkeen nousivat *Hannele Luukkainen* (90,6 => 92,2 %) ja *Pentti Lahti-Nuuttila* (78,1 => 92,2 %).

- Valtiopäivillä 1993 puheenjohtajuus vaihtui uudemman kerran: kevätistunto-kaudella valiokuntaa johti *Kalevi Mattila* (96,0 %), mutta hänen siirryttyä syyskuussa muihin tehtäviin saapui puheenjohtajaksi liikennevaliokuntaa johtanut *Aapo Saari* (kesk) (100,0 %). Muista jäsenistä erottuivat nimenhuutojen perusteella *Hannele Luukkainen* (94,9 %) ja osallistumisten perusteella *Pentti Lahti-Nuuttila* (69,5 => 89,8 %).

- Valtiopäivien 1994 kokouksia johti *Aapo Saari* (96,6 %). Nimenhuudossa istuivat yhtäläisesti *Timo Laaksonen* (vas) (88,1 => 93,2 %) ja *Hannele Luukkainen* (88,1 => 89,8 %). Hyvän osallistumisprosentin tekivät myös kuudentoista vuoden edustajanuraansa lopetellut *Pentti Lahti-Nuuttila* (86,4 => 91,5 %) ja pitkää uraansa jatkanut *Håkan Malm* (rkp) (79,7 => 93,2 %).

Vaalikauden parhaan (taulukon 26) keskimääräisen nimenhuutuläsnäolon (74,0 %) ja kokousosallistumisen (80,4 %) teki **hallintovaliokunta**. Sen puheenjohtajana toimi Oulun läänin maaherraksi lokakuussa 1991 siirtyneen edustaja Siuruaisen jälkeen *Kalevi Mattila* (kesk) (100,0 %). Hän johti jäsenyytensä kaikki viisitoista kokousta. Valiokunnan muutenkin hyvistä läsnäolijoista kärkeen erottuivat *Erkki Pulliainen* (vihr) (95,7 %) ja *Tuulikki Ukkola* (lib) (87,0 => 95,7 %). Näistä seuraavan osallistumisprosentin teki *Raila Aho* (vas) (84,8 => 89,1 %).

- Valtiopäivien 1992 keväällä kokouksia johti edelleen *puheenjohtaja Mattila* (95,3 %). Hänen siirryttyä kesäkuun alussa valtiovarainvaliokunnan johtoon saapui

talousvaliokunnasta suoraan puheenjohtajaksi *Matti Väistö* (kesk) (93,8 %). Koko vuoden jäsenyyksistä *Tuulikki Ukkolan* (92,4 => 97,8 %) osallistumisprosentti oli valiokunnan korkein, ja yhtä monessa nimenhuudossa kävi *Erkki Pulliainen* (92,4 => 93,5 %).

- Valtioapäivillä 1993 jäsenvaihdoksia ei esiintynyt ja puheenjohtajana toimi edelleen *Matti Väistö* (98,9 %). Muutkin suurimmat prosentit olivat selkeät ja erottuvat, puheenjohtajan jälkeen toisena oli *Erkki Pulliainen* (94,3 %) ja kolmantena *Raila Aho* (90,0 %).

- Valtioapäivillä 1994 *Matti Väistö* (99,2 => 100,0 %) johti kokoukset, joista melkein kaikissa kävi myös *Pirkko Laakkonen* (skl) (94,1 => 96,6 %). Nimenhuutoihin *Erkki Pulliainen* (92,4 => 93,3 %) osallistui pari kertaa enemmän kuin *Tuulikki Ukkola* (90,8 => 95,0 %), mutta kokouksissa viimeksi mainittu ilmoitautui useammin.

Yhteisenä tekijänä valtiovarainvaliokunnan ja liikennevaliokunnan välillä oli keskustan Aapo Saari. **Liikennevaliokunnan** puheenjohtajana vaalikauden alusta syksyyn 1993 hän oli poissa kokouksista (yht. 145) vain viisi kertaa. Valtioapäivillä 1991 *Aapo Saaren* (kesk) (97,1 %) läsnäoloprosentti oli valiokunnan paras, lähinnä seuraavan teki valiokuntaan kaksi kokousta muita myöhemmin nimitetty varapuheenjohtaja *Anna-Liisa Kasurinen* (sdp) (87,5 => 93,8 %). Muiden osuudet jäivät selvästi pienemmiksi, tilaston kolmantena oli *Antero Kekkonen* (sdp) (79,4 => 82,4 %), joka jo seuraavilla valtiopäivillä johti valiokunnan poissaoloja.

- Valtioapäivien 1992 kokouksista puheenjohtaja *Aapo Saari* (98,6 %) oli poissa vain kerran. Monista lähekkäisistä läsnäoloprosenteista poissaolojen vähyden perusteella listan kärkeen sijoittuivat *Maunu Kohijoki* (kok) (77,1 => 85,7 %) ja *Erja Lahikainen* (sdp) (68,6 => 88,6 %).

- Valtioapäivien 1993 syyskuussa *Aapo Saari* (kesk) (92,7 %) valittiin valtiovarainvaliokunnan johtoon, ja suoraan liikennevaliokunnan puheenjohtajaksi nousi maa- ja metsätalousvaliokunnasta *Pauli Saapunki* (kesk) (93,3 %). Koko kauden jäsenistä eniten nimenhuudoissa kävi *Maunu Kohijoki* (86,1 %) ja eniten kokouksissa varapuheenjohtaja *Anna-Liisa Kasurinen* (84,7 => 87,5 %). *Pirjo-Riitta Antvuori* (kok) (83,3 => 86,1 %) nousi myös kärkisijalle.

- Valtioapäivillä 1994 läsnäolijoiden kolmen kärki erottui jokseenkin selvästi: varapuheenjohtaja *Anna-Liisa Kasurinen* (92,8 %), puheenjohtaja *Pauli Saapunki* (86,7 => 88,0 %) ja vaalikauden alussa poissaoloilla vielä kunnostautunut *Anssi Rauramo* (kok) (83,1 => 88,0 %).

Maa- ja metsätalousvaliokunnalla yhteistä hallintovaliokunnan kanssa oli tunnollisesti kokouksiin osallistunut edustaja Pulliainen. Valtioapäivillä 1991 puheenjohtaja *Sirkka-Liisa Anttila* (kesk) (98,4 => 100,0 %) ja *Erkki Pulliainen* (vihr) (98,4 %) olivat poissa nimenhuudosta vain kerran. Saapumiset nimenhuudon jälkeen nostivat huomattavasti *Kari Rajamäen* (sdp) (68,9 => 91,8 %) osallistumista.

• Valtiopäivillä 1992 *Erkki Pulliainen* (97,1 %) osallistui edelleen valiokuntatyöhön tunnollisesti, sadastaneljästä kokouksesta hän oli poissa vain kolme. Muutama poissaolo enemmän jäi varapuheenjohtaja *Ulpu Iivarille* (sdp) (81,7 => 93,3 %) ja edustajaveteraani *Henrik Westerlundille* (rkp) (79,8 => 91,3 %).

• Valtiopäivillä 1993 *Erkki Pulliainen* (93,8 %) oli läsnä nimenhuudoissa (ja kaikissa kokouksissaan alusta loppuun saakka), mutta varapuheenjohtaja *Ulpu Iivari* (90,7 => 95,9 %) ja *Henrik Westerlund* (79,4 => 95,9 %) kävivät paikalla pari kertaa enemmän. Läsnaoloista mainittakoon vielä syyskuussa (liikennevaliokunnan puheenjohtajaksi siirtyneen edustaja Saapungin tilalle) valittu *Annikki Koistinen* (kesk) (92,3 %).

• Valtiopäivillä 1994 valiokunnan nimenhuutoprosenttia nostivat erityisesti *Erkki Pulliainen* (87,9 => 89,7 %) ja puheenjohtaja *Sirkka-Liisa Anttila* (85,3 => 90,5 %). *Timo Kalli* (kesk) (71,6 => 90,5 %) saapui yhtä moneen kokoukseen kuin puheenjohtaja, mutta *Erja Lahikaisen* (sdp) (62,9 => 91,4 %) kokonaisosallistuminen oli valiokunnan korkein.

Taulukon 26 perusteella **nimenhuudon jälkeen on saavuttu eniten** maa- ja metsätalousvaliokuntaan. Saapumisten vaalikauden keskiarvo on 18,8 %. Maa- ja metsätalousvaliokunnan saapumiset ovat olleet valiokuntien suurimmat valtiopäivillä 1992 (18,8 %), 1993 (17,7 %) ja 1994 (20,6 %). (Valtiopäivien 1991 ‘saapuja’ on ollut työasiainvaliokunta 20,6 %:lla.) Johtuvatko määrät ihmisistä vai olosuhteista, sitä on vaikea sanoa. Maa- ja metsätalousvaliokunta on ollut aamuvaliokunta, sen kokoontumisajat ovat suurelta osin liikkuneet aamuisin kahdeksan ja kymmenen välillä. Mutta ennen aamukymmentä ovat kokoontuneet muutamat muutkin, esimerkiksi lakivaliokunta, joka siitä huolimatta on ehtinyt hyvin nimenhuutoihin. Maa- ja metsätalousvaliokunnan saapumiset eivät ole rajoittuneet tiettyihin viikonpäiviin tai kellonaikoihin, joten junamatkat tai vastaavat eivät ole olleet esteenä. Jäseniä näyttää ‘tipahdelleen’ paikanpäälle pian nimenhuudon jälkeen, mikä on muuttanut saapumisten luonnetta myöhästelyiksi². Aina voi pohtia sitäkin, onko naispuheenjohtaja ollut miesvaltaisessa valiokunnassa perin lepsu vai peräti auktoriteetiton. Niin tai näin, neljän vuoden nimenhuutomäärästä 378³ kolme eniten nimenhuudon jälkeen saapunutta ovat olleet Kari Urpilainen (sdp) 148 kokousta (39,2 %), Väinö Saario (kok) 137 kokousta (36,2 %) ja Heikki Ollila (kok) 118 kokousta (31,2 %). Samanaikaisesti Erkki Pulliaisella (vihr) saapumisia on ollut vain kaksi. Maa- ja metsätalousvaliokunnan kokousten jälkeen usein samana päivänä pidettyyn hallinto-

² Mutta ei muuta enää. Helmikuussa 2000 vahvistettujen erikoisvaliokuntien yleisohjeiden (s. 88) mukaan nimenhuudossa läsnä olleeksi pöytäkirjaan merkitään valiokunnan jäsen, joka saapuu kokoukseen 15 minuutin kuluessa sen avaamisesta, jollei kokouksessa sitä ennen tehdyistä päätöksistä muuta johdu.

³ Kokouksia oli kahta vähemmän. Pitkässä (klo 9.00–16.07) kokouksessa n:o 32/30.10.1991 maa- ja metsätalousvaliokunta piti kaksi nimenhuutoa. Kaksi nimenhuutoa oli myös 5.9.1994 (n:o 44) valiokunnan käsitellessä Suomen liittymistä Euroopan unioniin. Saapumisprosentit on laskettu nimenhuutojen määrästä.

valiokunnan kokoukseen Kari Urpilainen on ilmoittautunut tarkemmin. Vaikka hänen saapumisensa ovat olleet siinäkin suurimmat (neljän vuoden ajalta 15,7 %), eivät ne ole olleet yhtä runsaita kuin maa- ja metsätalousvaliokunnassa.

Taulukon 26 perusteella *kärkipään saapujiin* on kuulunut myös perustuslakivaliokunta. Saapumisten vaalikauden keskiarvo on 13,6 %. Valiokunnan 428 kokouksesta Ahvenanmaan edustaja Gunnar Jansson (rkp) on ilmoittautunut nimenhuudon jälkeen 130 kokousta (30,4 %), Markku Laukkanen (kesk) 118 kokousta (27,6 %), Päivi Varpasuo (kok) 95 kokousta (22,2 %) ja valiokunnan varapuheenjohtaja Arja Alho (sdp) 93 kokousta (21,7 %). Kokoukset perustuslakivaliokunta on aloittanut aamuisin yleensä yhdeksän–kymmenen aikaan, joskus ennen yhdeksää.

Yhteisenä jäsenenä hallintovaliokunnasta **perustuslakivaliokuntaan** on ollut Matti Väistö. Valtiopäivillä 1991 melkein kaikki perustuslakivaliokunnan kokoukset avasi valiokunnan puheenjohtaja *Ben Zyskowicz* (kok) (94,7 => 96,5 %). Seuraavina kokouksiin osallistuivat *Matti Vähänäkki* (sdp) (71,9 => 91,2 %), sittemmin oikeusministeriksi nimitetty *Johannes Koskinen* (sdp) (70,2 => 93,0 %) ja oikeuskansleriksi nimitetty *Paavo Nikula* (vihr) (68,4 => 91,2 %).

- Valtiopäivillä 1992 *Ben Zyskowicz* (91,5 => 95,3 %) piti puheenjohtajana nimenhuudot, mutta edustajaveteraani *Ensio Laine* (vas) (86,8 => 96,1 %) osallistui yhteen kokoukseen enemmän. Hyvin osallistui myös ‘unohdetun kansan’ viimeiseksi edustajaksi jäävä *Raimo Vistbacka* (smp) (78,3 => 93,0 %).

- Valtiopäivien 1993 alussa *Ben Zyskowicz* jätti perustuslakivaliokunnan, ja suoraan sen puheenjohtajaksi nousi lakivaliokunnasta Sauli Niinistö (kok). Tuleva oikeus- ja valtiovarainministeri jäi hiuksenhienosti kärkisijoilta, niihin ylsivät *Matti Vähänäkki* (91,3 => 93,3 %), *Ensio Laine* (90,4 => 92,3 %) ja *Paavo Nikula* (81,7 => 93,3 %).

- Valtiopäivillä 1994 perustuslakivaliokunta teki tutkimusaineiston suurimman valtiopäiväkohtaisen kokousmäärän, 138 kokousta. *Matti Vähänäkki* (95,7 %) teki edellisuotta hieman paremman läsnäolon. Hallintovaliokunnan hyvistä läsnäolijoista mainittiin sen puheenjohtaja *Matti Väistö* (kesk) (92,8 => 93,5 %). Samalla määrällä kokouksiin osallistui *Paavo Nikula* (84,8 => 93,5 %).

Sittemmin Lipposen ensimmäisen hallituksen toinen veroministeri, ministeriketjun Viinanen—Niinistö—Alho jälkeen neljäs valtiovarainministeri Jouko Skinnari johdatti naisvoittoista **sosiaali- ja terveystoimikuntaa**. Sen vaalikauden kokousten yhteismäärä oli aineiston suurin, 455 kokousta. Valtiopäivien 1991 kärkeen nousi vihreiden *Ulla Anttila* (vihr) (94,3 => 97,1 %), mutta kauaksi ei jäänyt *puheenjohtaja Skinnarikaan* (sdp) (90,0 => 92,9 %). Toisiaan vastaavan osallistumisprosentin tekivät *Leea Hiltunen* (skl) (85,7 => 90,0 %) ja *Tuula Kuittinen* (kesk) (84,3 => 90,0 %).

- Valtiopäivillä 1992 nimenhuutojen kärjessä oli *Jouko Skinnari* (86,8 => 91,2 %). Hänestä parin läsnäolokerran päähän ylsi *Kyllikki Muttilainen* (sdp) (85,3 =>

89,7 %), hieman kauemmaksi jäivät tuleva ‘meppi’ *Marjatta Stenius-Kaukonen* (vas) (82,4 => 89,0 %) ja tuleva Ahon ja Lipposen hallituksen ministeri, valiokunnan varapuheenjohtaja *Anneli Taina* (kok) (80,1 => 89,0 %).

- Valtiopäivillä 1993 *Jouko Skinnari* (92,9 => 93,8 %) johti melkein kaikki nimenhuudot, mutta *Ulla Anttila* (90,2 => 95,5 %) osallistui kokouksiin eniten. *Kirsti Ala-Harjan* (kok) (83,0 => 93,8 %) osallistuminen oli sama kuin puheenjohtajalla.

- Valtiopäivien 1994 lopussa *Anneli Taina* (89,7 => 94,9 %) jätti valiokunnan ja siirtyi valtioneuvoston jäseneksi. Koko kauden jäsenistä tilastoa johtivat *Jouko Skinnari* (88,3 => 92,0 %), *Kyllikki Muttilainen* (86,9 => 92,0 %) ja *Pirjo-Riitta Antvuori* (kok) (81,8 => 90,5 %).

Kun edellä mainitun sosiaali- ja terveysvaliokunnan kokoukset ovat loppuneet, ovat työasiainvaliokunnan kokoukset alkaneet. Tällöin on sattunut **päällekkäisyyksiä**, mikä on aiheuttanut sen, että **yhteiset jäsenet ovat myöhästyneet** työasiainvaliokunnasta⁴. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan jäsenistä työasiainvaliokunnan 253 kokoukseen on saapunut nimenhuudon jälkeen Tuula Kuittinen (kesk) 69 kertaa (27,1 %) ja Håkan Nordman (rkp) 57 kertaa (22,4 %), sekä yhteisenä jäsenenä lyhyemmän ajan ollut *Anneli Taina* (kok) 58 kertaa (23,9 %)⁵. Taulukon 26 mukaan suurimman valtiopäiväkohtaisen saapumisprosentin 20,6 % ovat tehneet maa- ja metsätalousvaliokunta (1994) ja työasiainvaliokunta (1991). Koko vaalikauden ajalta työasiainvaliokunnan ja perustuslakivaliokunnan keskimääräinen saapumisprosentti on sama eli 13,6 %.

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan yhteisten jäsenten ohella **työasiainvaliokuntaan** yhteisenä on ollut perustuslakivaliokunnasta Paavo Nikula. Valtiopäivien 1991 aikana työasiainvaliokunnan kokouksista poissa vain kerran olivat *Eila Rimmi* (vas) (91,2 => 97,1 %) ja *Helmi Morri* (kesk) (79,4 => 97,1 %). Jälkimmäinen joutui seuraavana vuonna lomalle vakavan sairauden takia. Osallistujien kärkijoukkoon nousi myös tuleva ministeri, kaupunginjohtaja ja kansliapäällikkö *Kari Häkämies* (kok) (73,5 => 91,2 %). Saman osanoton teki *Armas Komi* (kesk) (61,8 => 91,2 %).

- Valtiopäivien 1992 kokouksia johti puheenjohtaja *Reijo Lindroos* (sdp) (88,4 => 89,9 %). Saapumisten ansiosta listan kärkeen nousi neljä muuta jäsentä: *Eila Rimmi* (85,5 => 91,3 %), *Pekka Viljanen* (kesk) (82,6 => 94,2 %), *Kari Häkämies*

⁴ Päällekkäisyyksien aiheuttamista poissaoloista on muistutettu myös eduskunnan internet-sivuilla.

⁵ Työasiainvaliokunnan nimenhuutoja oli kaksi enemmän, sillä joulukuun 1 ja 2 päivänä 1993 (n:ot 61 ja 62) valiokunta kirjasi nimet kahteen otteeseen. Kaksi nimenhuutoa oli myös kokouksissa 3.9. ja 3.12.1992 (n:ot 30 ja 62). Koska 3.9.1992 kokoukseen ei liittynyt taukoa ja 3.12.1992 nimenhuudot olivat kokouksen perättäiset pykälät, käsittelyn helpottamiseksi aineistossa nimenhuutopari yhdistettiin. Prosentit on laskettu nimenhuutojen määrästä.

Anneli Tainan jäsenyyttä sisälsi 243 kokousta. Håkan Nordman oli TyV:n varapuheenjohtaja.

(73,9 => 91,3 %) ja perustuslakivaliokunnasta mainittu *Paavo Nikula* (vihr) (84,1 => 89,9 %).

- Valtiopäivien 1993 nimenhuudoissa puheenjohtaja *Reijo Lindroos* (94,0 => 95,5 %) istui muita selvästi useammin. Keskenään samansuuruisen prosentin tekivät jo moneen kertaan mainitut *Anneli Taina* (kok) (77,6 => 91,0 %) ja *Kari Häkämies* (74,6 => 91,0 %).

- Valtiopäivien 1994 läsnäoloprosenttia kasvattivat erityisesti *Reijo Lindroos* (92,9 %) ja *Eila Rimmi* (90,6 => 94,1 %). *Lea Mäkipää* (smp) (74,1 => 90,6 %) kävi tunnollisesti valiokunnassa, vaikka puolue kuihtui ympäriltä. Samaan osanottoon ylsi *Kari Häkämies* (67,1 => 90,6 %).

Vaalikauden aikana **talousvaliokunnalla** oli lakivaliokuntaan nähden yhteisenä tekijänä Raimo Vuoristo ja perustuslaki- ja hallintovaliokuntaan nähden Matti Väistö. Valtiopäivien 1991 alkaessa talousvaliokunnan puheenjohtajuutta hoiti Erkki Tuomioja (sdp), mutta Holkerin hallituksen erottua Matti Louekoski (sdp) lopetti ministerintehtävät ja siirtyi Tuomiojan paikalle. Koko kauden jäsenistä parhaan nimenhuutoläsnäolon tekivät *Martti Korhonen* (vas) (91,5 => 93,6 %) ja lakivaliokunnassa samanaikaisesti uurastanut *Raimo Vuoristo* (sdp) (91,5 %). Puheenjohtajana toimi toukokuussa valiokuntaan nimitetty *Matti Louekoski* (sdp) (87,5 => 90,0 %). Toukokuussa vahvuuteen liittyi myös *Jouko Jääskeläinen* (skl) (82,5 => 95,0 %).

- Valtiopäivillä 1992 *Martti Korhonen* (94,2 => 97,1 %), tuleva kunta- ja alueministeri, osallistui useampaan nimenhuutoon kuin puheenjohtaja *Louekoski* (91,3 => 93,2 %). *Jouko Jääskeläinen* (81,6 => 98,1 %) teki valiokunnan vuoden kokousennätyksen. Hallintovaliokuntaan yhteisenä tekijänä oli sen varapuheenjohtajaksi keväällä siirtynyt *Matti Väistö* (kesk) (86,5 => 94,6 %).

- Valtiopäivien 1993 suurimman läsnäoloprosentin teki *Martti Korhonen* (97,7 %), mutta yhden saapumisen ansiosta samaan ylsi puheenjohtaja, sittemmin Suomen Pankin johtokuntaan valittu *Matti Louekoski* (96,6 => 97,7 %). Muutaman kerran vähemmän osallistui *Jarmo Laivoranta* (kesk) (85,1 => 92,0 %).

- Valtiopäivien 1994 läsnäololistalla esiintyivät samat nimet samassa järjestyksessä. Sadasta kokouksesta kahdesti oli poissa *Martti Korhonen* (97,0 => 98,0 %), neljästi puheenjohtaja *Matti Louekoski* (94,0 => 96,0 %) ja kolmasti *Jarmo Laivoranta* (83,0 => 97,0 %).

Talousvaliokunnasta **ympäristövaliokuntaan** siirryttäessä yhteinen tekijä oli Jouko Jääskeläinen. Valtiopäivien 1991 aikana ympäristövaliokunnassa tunnollisimmin kävi sen varapuheenjohtaja *Matti Vanhanen* (kesk) (91,7 => 94,4 %). Hänestä yhden kerran päähän jäivät *Markku Vuorensola* (kesk) (88,9 => 91,7 %), tuleva 'meppi' *Kyösti Virrankoski* (kesk) (75,0 => 91,7 %) ja talousvaliokunnasta mainittu *Jouko Jääskeläinen* (skl) (55,6 => 91,7 %). Hyvin osallistui myös toukokuun alussa valiokuntaan valittu *Hanna Markkula* (kok) (80,6 => 93,5 %).

- Valtiopäivien 1992 nimenhuudoissa kävi eniten varapuheenjohtaja *Matti Vanhanen* (87,8 => 93,2 %) ja kokouksissa eniten *Tarja Kautto* (sdp) (86,5 => 95,9 %). Nimenhuudoissa *Jouko Jääskeläisen* (70,3 => 93,2 %) osuus oli suhteellisen vaatimaton, mutta kokousosanotto nousi varapuheenjohtajan tasolle.

- Valtiopäivillä 1993 valiokuntien pienimmän (taulukon 26 mukaisen) nimenhuutoprosentin (57,9 %) teki ympäristövaliokunta. Tämä tarkoitti runsaita poissaoloja sekä läsnäolijoiden selvästi erottuvaa kärkikolmikkoa. Ensimmäisenä listalle nousi silloin vielä vasemmistoliiton riveissä kulkenut valiokunnan puheenjohtaja, tuleva europarlamentaarikko *Esko Seppänen* (vas) (90,5 => 91,9 %). Toisena oli aikanaan opetusministeriksi siirtyvä *Maija Rask* (sdp) (85,1 => 91,9 %) ja kolmantena puoluekentällä menestyvä *Matti Vanhanen* (77,0 => 83,8 %).

- Valtiopäivien 1994 kokouksista *puheenjohtaja Seppänen* (94,2 => 98,1 %) oli poissa vain kahdesti. Koko kauden jäsenistä seuraavaksi ilmoittautui *Maija Rask* (87,4 => 92,2). *Jouko Jääskeläinen* (71,4 => 92,9 %) siirtyi syyskauden alussa valtiovarainvaliokuntaan ja *Matti Vanhanen* (73,8 => 84,5 %) jatkoi kauden loppuun varapuheenjohtajana.

Valiokunnista viimeisenä esittelyvuorossa on **puolustusvaliokunta**. Taulukossa 26 sillä on vaalikauden alhaisin keskimääräisen nimenhuutoläsnäolo (58,5 %) ja kokonaisuallistuminen (74,4 %). Yhteisiä tekijöitä ovat työasiainvaliokuntaan *Eila Rimmi*, liikennevaliokuntaan *Anna-Liisa Kasurinen* ja lakivaliokuntaan *Ismo Seivästö*. Valtiopäivillä 1991 puolustusvaliokunnan kokoukset johti puheenjohtaja *Kalevi Lamminen* (kok) (100 %). Yhden kokouksen hänestä jäi *Eila Rimmi* (vas) (85,7 => 95,2 %). Toukokuussa yhtä aikaa puolustus- ja liikennevaliokuntiin valittiin *Anna-Liisa Kasurinen* (sdp) (83,3 => 94,4 %). Samassa kierrossa valittiin myös varapuhemieheksi siirtyneen *Mikko Pesälän* (kesk) tuolille *Jukka Vihriälä* (kesk) (61,1 => 88,9 %).

- Valtiopäivillä 1992 puheenjohtaja *Kalevi Lamminen* (97,1 %) jätti osallistumatta yhteen kokoukseen ja *Ismo Seivästö* (skl) (91,4 %) kolmeen. Moneen kertaan mainittu *Eila Rimmi* (82,9 => 85,7 %) kävi samaan aikaan hyvin myös työasiainvaliokunnassa.

- Valtiopäivillä 1993 puolustusvaliokunnassa oli useita henkilövaihdoksia, mikä harvensi läsnäolijoiden rivejä. *Kalevi Lamminen* (92,3 %) johti edelleen nimenhuutoja, ja muista jäsenistä seuraavana oli jälleen *Ismo Seivästö* (88,5 %). Entinen kulttuuriministeri *Anna-Liisa Kasurinen* (84,6 => 92,3 %) toimi liikennevaliokunnassa varapuheenjohtajana ja osallistui samanaikaisesti hyvin myös siihen.

- Valtiopäivillä 1994 puolustusvaliokunnan kokoontumiset aloitti useimmiten puheenjohtaja *Kalevi Lamminen* (95,7 %). *Ismo Seivästö* (93,5 => 100,0 %) teki harvinaisen sadan prosentin osallistumisen ja kävi samalla tunnollisesti lakivaliokunnassa. *Anna-Liisa Kasurinen* (82,6 => 91,3 %) oli edelleen yhteinen tekijä liikennevaliokuntaan.

16.2. Suurimmat edustajakohtaiset poissaoloprosentit

Edellisessä valiokuntiin osallistumista käsitelleessä jaksossa kävivät ilmi henkilökohtaiset prosentit, mutta eivät osallistumiskerrat eivätkä vuosittaiset kokousmäärät. Tähän ratkaisuun päädyttiin siitä syystä, että teksti haluttiin pitää mahdollisimman luettavassa muodossa. Koska nyt käsiteltävänä on vain yksi kokonaisuus – poissaolot – prosenttilukuihin on helpompi liittää absoluuttiset määrät eli poissaolokerrat. Kertojen tietämisellä ei kuitenkaan ole merkitystä ennen kuin tietää mistä kokonaisuudesta ne ovat peräisin. Tämän vuoksi valiokunnista esitetään myös valtiopäivien aikana pidettyjen kokousten määrät.

Ensisijaisena tarkoituksena on nostaa esiin kolme eniten poissa ollutta valiokuntajäsentä. Pitemmälle menevää luettelointia on vaikea hallita ristikkäin menevien jäsenyyksien ja lähekkäin sattuvien prosenttilukujen takia. Kuten läsnäoloissa myös poissaoloissa lähtökohtana on prosenttiosuus. Tämä tarkoittaa sitä, että joukkoon nousee henkilöitä, jotka eivät ole olleet valiokunnassa täysiä valtiopäiviä. Mutta lyhytaikaisissakin jäsenyyksissä poissaolot voivat joskus kasvaa niin suuriksi, että yksin tasapuolisuuden takia ne on mainittava. Tällaisissa tapauksissa valiokunnan poissaolijoista nimetään vähintään neljä henkilöä. Nimien rinnalla on paikallaan kiinnittää huomiota koulutukseen ja/tai ammattinimikkeeseen. Yhtäältä luettelossa esiintyy edustajia, joiden siviiliviran tai koulutuksen myötä olisi luullut olleen kiinnostuneen valiokunnan aihepiiristä, toisaalta ammatti joskus selittää kiinnostuksen puutetta ja poissaoloja. Näiden ohella mielenkiinnon kohteena ovat edelleen valiokunnasta toiseen siirtyvät samat nimet. Vaalikauden viimeisen vuoden osalta pyritään mainitsemaan lisäksi henkilön mahdollinen putoaminen eduskunnasta.

Valiokunnan kokousmäärä merkitään tekstistä irrallaan olevana yksikkönä vuosiluvun jälkeen sulkumerkkien sisään. Henkilön nimen ja puolueen jälkeen sulkuihin merkitään a) poissaoloprosentti, sen jälkeen b) vastaavuutta symboloiva aalto (~) -merkki, ja c) poissaolojen lukumäärä. Jos edustaja on ollut vain osan vuotta valiokunnassa, sulkujen sisälle merkitään poissaolomäärän jälkeen kautta- viiva ja jäsenyyden aikainen kokousmäärä. Esimerkiksi merkintä (50,0 % ~ 8/16) tarkoittaa 50,0 %:n poissaoloa eli 8:aa poissaolokertaa 16 kokouksesta.

Taulukossa 26 vaalikauden suurin keskimääräinen poissaolo (25,6 %) on **puolustusvaliokunnalla**. Valtiopäivillä 1991 (21 kokousta) suhteellisesti eniten oli poissa valiokuntaan muita myöhemmin toukokuussa valittu toimitusjohtaja *Matti Lahtinen* (kok) (61,1 % ~ 11/18). Koko kauden jäsenistä listan kärjessä oli Kemijärven kaupunginjohtaja *Timo Korva* (kesk) (57,1 % ~ 12). Maa- ja metsätalousvaliokunnan hyvänä osallistujana mainittu *Henrik Westerlund* (rkp) (50,0 % ~ 8/16) osallistui jäsenyytensä ajalta joka toiseen puolustusvaliokunnan kokoukseen. Neljänneksi nousi tuleva Helsingin kaupungin liikuntajohtaja *Anssi Rauramo* (kok) (47,6 % ~ 10).

• Valtiopäivillä 1992 (35 kokousta) *Matti Lahtinen* (77,1 % ~ 27) oli poissa puolustusvaliokunnasta mutta kävi samaan aikaan täysistunnoissa. Maanviljelijänä *Henrik Westerlund* (54,3 % ~ 19) piti maatalousvaliokuntaa edelleen kiinnostavampana. Keskenään samaan määrän olivat poissa *Timo Korva* (45,7 % ~ 16) ja *Maija-Liisa Lindqvist* (kesk) (45,7 % ~ 16).

• Valtiopäivien 1993 (26 kokousta) kokouksiin jokseenkin heikosti osallistui valiokunnan varapuheenjohtaja *Jaakko Laakso* (vas) (42,3 % ~ 11), lomanpyyntöjen mukaan lähinnä virkatehtävien ja -matkojen takia. Yhtäläisen poissaoloprosentin tekivät *Aarno von Bell* (sdp) (38,5 % ~ 10), *Timo Korva* (38,5 % ~ 10) ja *Reijo Laitinen* (sdp) (38,5 % ~ 10).

• Valtiopäivillä 1994 (46 kokousta) *Timo Korva* (43,5 % ~ 20) jätti saapumatta valiokuntaan vaikka ilmoittautui täysistunnoissa. Samoin teki huhtikuussa valiokuntaan valittu entinen maatalousministeri ja Sodankylän uusi kunnanjohtaja *Martti Pura* (kesk) (42,9 % ~ 15/35). Vaalikauden jälkeen edustaja Korva putosi eduskunnasta, mutta lähes kolme vuosikymmentä edustajantointa hoitanut *Henrik Westerlund* (32,6 % ~ 15) luopui vapaaehtoisesti. Vaaleissa putosi myös *Riitta Saastamoinen* (kok) (30,4 % ~ 14), mutta *Timo Ihamäki* (kok) (30,4 % ~ 14) selviytyi jatsoon.

Yhteisenä tekijänä puolustusvaliokunnan ja **sivistysvaliokunnan** välillä olivat Jaakko Laakso, Aarno von Bell ja Maija-Liisa Lindqvist. Valtiopäivien 1991 (52 kokousta) suurimman poissaolon kirjasi valiokunnan toimialaan nähden hieman yllättäen äidinkielen ja historian lehtori *Iiris Hacklin* (sdp) (36,5 % ~ 19). Poissa oli myös politiikan ammattilainen, puolustusvaliokunnasta mainittu *Jaakko Laakso* (vas) (32,7 % ~ 17). Tulevat europarlamentaarikot *Kyösti Virrankoski* (kesk) (29,8 % ~ 14/47) ja *Kyösti Toivonen* (kok) (28,8 % ~ 15) osallistuiivat samanaikaisesti paremmin ympäristövaliokuntaan, viimeksi mainittu siihen varajäsenenä.

• Valtiopäivien 1992 (103 kokousta) keväällä varapuheenjohtaja *Heli Astala* (vas) (51,5 % ~ 53) oli pitkällä sairauslomalla. Syksyllä *Maija-Liisa Lindqvist* (kesk) (47,6 % ~ 49) oli kuukauden poissa valiokunnasta, vaikka osallistui täysistuntoihin. *Aarno von Bellin* (sdp) (36,9 % ~ 38) lomat liittyivät yleensä yksityisasioihin.

• Valtiopäivillä 1993 (97 kokousta) *Aarno von Bell* (38,1 % ~ 37), koulunjohtaja Kajaanista, osoitti edelleen laimeaa kiinnostusta alansa valiokuntaan. *Iiris Hacklin* (sdp) (28,9 % ~ 28), *Margareta Pietikäinen* (rkp) (25,8 % ~ 25) ja *Jaakko Laakso* (25,8 % ~ 25) olivat osaksi virkatehtävissä, osaksi poissa valiokunnasta vaikka kävivät täysistunnoissa.

• Valtiopäiviltä 1994 (122 kokousta) Euroopan parlamenttiin lähteneen *Kyösti Toivosen* (35,0 % ~ 36/103) lomanpyynnöt lisääntyivät virkatehtävien takia. Lähinnä virkatehtävissä oli *Iiris Hacklin* (28,7 % ~ 35) ja yksityisasioidella *Pekka Rätty* (vihr) (26,2 % ~ 32), molemmat menettivät paikkansa vaaleissa. *Jukka Gustafssonin* (sdp) (25,4 % ~ 31) edellisen vuoden hyvä läsnäolo kääntyi päinvastaiseksi.

Puolustusvaliokunnan ja **hallintovaliokunnan** yhteisenä tekijänä valtiopäivillä 1991 (46 kokousta) oli kaupunginjohtaja, valtiotieteen maisteri *Timo Korva* (kesk) (43,5 % ~ 20). Poissaoloista yli puolet kirjattiin päivinä, jolloin hän ilmoittautui täysistunnon nimenhuudossa. Saman määrän jätti saapumatta työeläketarkastaja *Lauri Metsämäki* (sdp) (43,5 % ~ 20). *Marjatta Vehkaojan* (sdp) (39,1 % ~ 18) poissaolojen taustalla vaikutti sairausloma.

- Valtiopäivillä 1992 (92 kokousta) poissa olivat eniten *Lauri Metsämäki* (31,5 % ~ 29), suurimman osan täysistuntojen luvallisten lomapäivien aikana, ja Sodankylän entinen kunnanjohtaja *Lasse Näsi* (kesk) (31,5 % ~ 29). Hänen lomansa olivat yksityisasioiden ja selittämättömiä poissaoloja istuntopäivinä. Maataloudesta ja sittemmin europarlamentin jäsenyydestä tunnetuksi tullut agronomi *Timo Järvilahti* (kesk) (29,3 % ~ 27) piti valiokunnasta kolmen viikon syysloman vaikka ilmoittautui täysistunnoissa.

- Valtiopäivien 1993 (88 kokousta) listaa johti *Lasse Näsi* (42,0 % ~ 37), lähinnä yksityisasioiden lomanpyynnöillä. Valiokunnan toinen kunnanjohtaja, Luumäeltä virkavapaalla ollut yhteiskuntatieteiden maisteri *Raimo Liikkanen* (kesk) (37,5 % ~ 33) piti marraskuussa pitkän loman valiokunnasta, vaikka osallistui täysistuntoihin. Syys–lokakuussa enemmän istuntosalissa kuin valiokunnassa nähtiin myös *Timo Järvilahti* (31,8 % ~ 28).

- Valtiopäivillä 1994 (119 kokousta) *Timo Järvilahti* (41,2 % ~ 49) anoi useimmiten vapautusta virkatehtävien vuoksi. Täysistunnoissa mutta ei hallintovaliokunnassa kävi valtiotieteen maisteri *Hanna Markkula* (kok) (35,3 % ~ 42), joka mainittiin myös ympäristövaliokunnan läsnäoloista. Erilaisten lomanpyyntöjen perusteella vapautusta sai sittemmin vaaleissa paikkansa menettänyt *Lauri Metsämäki* (31,9 % ~ 38).

Yhteisenä tekijänä hallintovaliokunnan ja **perustuslakivaliokunnan** poissaolojen välillä oli kunnanjohtaja Lasse Näsi. Valtiopäivillä 1991 (57 kokousta) *Lasse Näsin* (kesk) (46,9 % ~ 23/49) varsinainen jäsenyys alkoi vasta toukokuussa, mutta silti poissaoloja ehti kertyä eniten myös määrällisesti. *Marjut Kaarilahti* (kok) (33,3 % ~ 19) puolestaan piti syyslomaa valiokunnasta, vaikka osallistui täysistuntoihin. Kokouksesta, joskaan ei aina kokouspäivän täysistunnosta, oli poissa *Päivi Varpasuo* (kok) (33,3 % ~ 19). Saman määrän jättivät saapumatta *Antero Kekkonen* (sdp) (29,8 % ~ 17) ja valiokunnan varapuheenjohtaja *Arja Alho* (sdp) (29,8 % ~ 17).

- Valtiopäivien 1992 (129 kokousta) täysistunnoista *Lasse Näsi* (44,2 % ~ 57) ei ollut kertaakaan poissa virkatehtävien takia, ne eivät olleet syynä laiminlyöntiin valiokunnassa. Virkatehtävät eivät liioin olleet syynä varapuheenjohtaja *Arja Alhon* (41,9 % ~ 54) poissaoloihin. *Marjut Kaarilahti* (38,0 % ~ 49) ja *Antero Kekkonen* (38,0 % ~ 49) kävivät täysistunnoissa, mutta eivät aina istuntopäivän valiokuntakokouksessa.

- Valtiopäivien 1993 (104 kokousta) syyskuussa *Antero Kekkonen* (57,4 % ~ 35/61) erosi perustuslakivaliokunnasta oltuaan sitä ennen läsnä noin joka toisessa

kokouksessa. Koko vuoden jäsenistä kärkeen nousi jälleen *Lasse Näsi* (39,4 % ~ 41). Eduskunnan lukuisista valtiotieteen maistereista *Päivi Varpasuo* (32,7 % ~ 34) oli osittain virkatehtävissä, samoin oikeustieteen asiantuntijoista *Gunnar Jansson* (rkp) (29,8 % ~ 31). Hänet mainittiin perustuslakivaliokunnan runsaiden saapumisten yhteydessä.

- Valtiopäivien 1994 (138 kokousta) tilastoa kasvatti *Gunnar Jansson* (34,8 % ~ 48), lomanpyyntöjen perusteella mutta myös ollessaan täysistunnoissa. Samalla tavalla poissaoloja kertyi toukokuussa edustaja Näsin⁶ paikalle tulleele *Tero Mölsälle* (kesk) (31,1 % ~ 32/103). Lomanpyynnöt eivät kattaneet kaikkia *Marjut Kaarilahdenkaan* (29,7 % ~ 41) poissaoloja. Luvallisilla lomilla sitä vastoin oli *Eeva-Liisa Moilanen* (skl) (28,3 % ~ 39), joka seuraavissa vaaleissa joutui jättämään eduskunnan.

Perustuslakivaliokunnasta Antero Kekkonen ja puolustusvaliokunnasta Anssi Rauramo olivat yhteisiä tekijöitä **liikennevaliokuntaan**. Valtiopäivien 1991 (34 kokousta) poissaoloja kasvatti eniten *Hannu Suhonen* (smp) (47,1 % ~ 16). *Pirjo-Riitta Antvuori* (kok) (44,1 % ~ 15) paransi myöhemmin läsnäoloaan. Samoin teki puolustusvaliokuntaan kuulunut, neljän valiokunnan jäsen, ‘reissumies’⁷ *Anssi Rauramo* (kok) (35,3 % ~ 12). Sama määrä poissaoloja kertyi *Esko-Juhani Tennilälle* (vas) (35,3 % ~ 12).

- Valtiopäivillä 1992 (70 kokousta) *Antero Kekkosen* (sdp) (37,1 % ~ 26) edellisvuoden hyvä läsnäolo kääntyi päinvastaiseksi. *Hannu Suhonen* (32,9 % ~ 23) osallistui vielä täysistuntoihin, mutta ei varsinkaan kevätkauden valiokuntatyöhön. Muutamat yksityisasiat nostivat *Mikko Rönnholmin* (sdp) (32,9 % ~ 23) edellisen rinnalle.

- Valtiopäivillä 1993 (72 kokousta) *Antero Kekkonen* (37,5 % ~ 27) oli yhteisenä tekijänä perustuslakivaliokuntaan, kummassakin poissaolot ajoittuivat lähinnä kevätistuntokauteen. *Minna Karhusella* (kok) (34,7 % ~ 25) oli osaksi sairauslomiamia. *Mikko Rönnholmin* (33,3 % ~ 24) osalta sen sijaan ei löytynyt selitystä, täysistunnoissa hän ilmoittautui kiitettävästi eikä toiminut muissa valiokunnissa.

⁶ Talousrikostutkimusten yhteydessä tammikuussa 1995 paljastui, että edustaja Näsi ei ollut maksanut vuokraa Helsingin asunnostaan. Eduskunnan kulukorvausta hän oli nostonan tekaistulla vuokrasopimuksella. Asian mentyä tuomioistuimeen korkein oikeus tuomitsi Näsin petoksesta kolmen kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. (HS 19.10.1995; IS 30.9.1999.) Tutkimustilastojen valossa näyttää siltä, että vuokranmaksuun ei ole ollut aihettakaan siitä syystä, että asuntoa ei ole käytetty Helsingissä asumiseen. Vaalikauden aikana edustaja Näsilä oli runsaita poissaoloja paitsi valiokunnista myös täysistunnoista. Vuoden 1995 vaaleissa edustaja Näsi putosi eduskunnasta, oman arvionsa mukaan kulukorvausasian ajojahtimaisen uutisoinnin takia (HS 19.10.1995).

⁷ ‘Reissumiehen’ nimen edustaja Rauramo sai seuraavan vaalikauden lopussa ennen siirtymistään Helsingin kaupungille. Edustaja Rauramo teki vuoden 1998 helmikuussa matkan Japaniin Naganon olympialaisiin, maaliskuussa matkan Etelä-Afrikkaan, huhtikuussa matkan Yhdysvaltoihin ja toukokuussa sekä matkan Yhdysvaltoihin että matkan Meksikoon, Miamiin ja Cayman-saarille. Artikkelien kirjoittamisen aikoihin suunnitteilla oli matka Wieniin. (IL 24.4.1998; IS 6.5.1998.)

- Valtiopäivien 1994 (83 kokousta) ennätyksen teki maaseudun puolueen kesällä jättänyt *Hannu Suhonen* (smp, hs) (67,5 % ~ 56). Omassa ryhmässä edustaja Suhonen laiminlöi valiokunta- ja eduskuntatyön lähes kokonaan, syysistuntokaudella hän ilmoittautui vain kolmessa kokouksessa (93,2 % ~ 41/44). Valtiopäivien lopussa *Mikko Rönnholm* (38,6 % ~ 32) ja *Riitta Myller* (sdp) (34,9 % ~ 29) lähtivät Euroopan parlamenttiin, mikä tosin aiheutti poissaoloja vain valiokunnan neljään kokoukseen.

Vaalikauden pienimpien poissaoloprosenttien tekijöihin kuului **talousvaliokunta**. Tämä oli yllätys, sillä samanaikaisesti muutamit sen jäsenet tekivät suuret henkilökohtaiset poissaolot. Tekijöistä yhteisiä olivat Gunnar Jansson ja Antero Kekkonen, molemmat perustuslakivaliokuntaan nähden, viimeksi mainittu myös liikennevaliokuntaan. Valtiopäivien 1991 (47 kokousta) poissaolojen ensimmäinen sija kuului *Olli Rehnille* (kesk) (48,9 % ~ 23), joka yksityis- ja virkatehtävien takia ei ehtinyt täysistuntoihin sen paremmin kuin valiokuntaankaan. *Gunnar Janssonin* (rkp) (38,3 % ~ 18) poissaoloista puolet ajoittui istuntopäiviin, joiden nimenhuudoissa hän oli läsnä. Virka- ja yksityisasioilla oli *Paavo Lipponen* (sdp) (36,2 % ~ 17).

- Valtiopäivien 1992 (103 kokousta) ajalta taulukon 26 pienin poissaoloprosentti oli talousvaliokunnan 17,7 %. Silti siihen mahtuivat *Olli Rehnin* (kesk) (81,3 % ~ 65/80) ja *Paavo Lipposen* (50,5 % ~ 52) huippupoissaolot. Paavo Lipponen kävi noin joka toisessa kokouksessa, mutta Olli Rehnin käynnit lopuivat toukokuussa kokonaan. Syyskaudella Olli Rehn ei ilmoittautunut talousvaliokunnassa kertaakaan, ja marraskuussa hänet siirrettiin sen varajäseneksi. Varsinaiseksi jäseneksi nousi varajäsenenä ollut Riitta Kauppinen (kesk). Muiden lukemat olivat huomattavasti pienemmät, seuraavina tulivat osan vuotta jäsenenä ollut *Markku Koski* (kesk) (27,7 % ~ 18/65) ja *Gunnar Jansson* (27,2 % ~ 28).

- Valtiopäivillä 1993 (87 kokousta) taulukon 26 pienin poissaolo 19,6 % oli jälleen talousvaliokunnasta, missä tunnollisia oli ennätysmäärä suurten poissaolojen vastapainoksi. Kesäkuussa *Paavo Lipponen* (60,8 % ~ 31/51) lopetti käynnit talousvaliokunnassa kokonaan, vaikka ilmoittautui täysistunnoissa. Syyskauden alussa Lipposen poissaolo jatkui ja hän erosi valiokunnasta. Paikalle siirtyi perustuslakivaliokunnasta siellä kevätkaudella poissaoloja johtanut *Antero Kekkonen* (sdp) (43,8 % ~ 14/32). Hän oli yhteinen tekijä myös liikennevaliokuntaan ja sen poissaoloihin. Henkilövaihdoksista tämä ei jäänyt ainoaksi. Huhtikuussa Olli Rehn ja Riitta Kauppinen vaihtoivat paikkaa uudemman kerran, viimeksi mainitusta tuli nyt varajäsen. Tämän jälkeen *Olli Rehnille* (56,5 % ~ 39/69) kertyi poissaoloja niin, että hänen prosenttinsa nousi Paavo Lipposen jälkeen toiseksi. Syynä olivat syksyn sairaus- ja virkalomat, taustalla mahdollisesti myös jäsenyydet kansainvälisissä toimielimissä. Koko kauden jäsen oli *Gunnar Jansson* (29,9 % ~ 26).

- Valtiopäivien 1994 (100 kokousta) syyskauden edetessä *Olli Rehnin* (74,0 % ~ 74) käynnit harvenivat entisestään. Marraskuun alun ja valtiopäivien lopun välillä hän ilmoittautui neljässä kokouksessa kolmestakymmenestä kahdesta. Lähes puolet

poissaoloista ajoittui päiviin, jolloin hän oli läsnä täysistunnon nimenhuudossa. Pätevää selitystä ei löytynyt myöskään kaikkiin *Pekka Kivelän* (kok) (48,0 % ~ 48) ja *Gunnar Jansson* (34,0 % ~ 34) poissaoloihin, jälkimmäinen kasvatti poissaoloista myös perustuslakivaliokunnassa. Näistä kolmesta edustaja Jansson jatkoi vaalien jälkeen.

Taulukossa 26 pienin valtiopäiväkohtainen poissaolo 13,7 % oli peräisin **laki-valiokunnasta** ja valtiopäiviltä 1991 (37 kokousta). Ilman *Pekka Haaviston* (vihr) (54,1 % ~ 20) prosenttia luku olisi jäänyt vieläkin pienemmäksi, sillä koko kauden jäsenistä seuraavat eli *Leena Luhtanen* (sdp) (24,3 % ~ 9) ja *Sauli Niinistö* (kok) (24,3 % ~ 9) olivat huomattavasti paremmin paikalla. Täysistuntoihin tuleva ministeri Haavistokin osallistui tunnollisesti.

- Valtiopäivillä 1992 (101 kokousta) *Pekka Haavisto* (vihr) (43,6 % ~ 44) johti poissaoloja, joskaan ei niin suurella erolla kuin edellisvuonna. Läsnaöloprosentteja nostaneen edustaja Aittoniemen (smp) siirryttyä ulkoasianvaliokuntaan poissaoloprocentteja nostamaan tuli *Tina Mäkelä* (smp) (36,5 % ~ 19/52). Täysipainoisesti lakivaliokuntaan ei ehtinyt osallistua *Leena Luhtanenkaan* (sdp) (33,7 % ~ 34), vaikka kävi kiitettävästi täysistunnoissa. Diplomiekonomi *Rose-Marie Björkenheim* (kesk) (29,6 % ~ 29/98) oli enemmän kiinnostunut talousvaliokunnasta, jonka varapuheenjohtaja hän oli.

- Valtiopäivien 1993 (91 kokousta) huippupoissaolijaksi kääntyi edellisvuoden hyvä läsnäolija, kristillisistä eronnut *Vesa Laukkanen* (VeS) (96,3 % ~ 26/27). Asianajajalta olisi odottanut kiinnostusta lakivaliokuntaan, sitä ei ollut, ei muihinkaan, sillä perustettuaan oman ryhmän Vesa Laukkanen kieltäytyi valiokuntatyöstä kokonaan. Monen toimielimen jäsen *Rose-Marie Björkenheim* (39,2 % ~ 20/51) osallistui harvakseltaan kevään kokouksiin ja erosi valiokunnasta syyskuussa. *Leena Luhtasella* (38,5 % ~ 35) oli lähinnä yksityisasiota ja syksyllä pariviikkoinen virkatehtävissä pidetty lomajakso. *Armas Komi* (kesk) (33,0 % ~ 30) mainittiin työasiainvaliokunnan läsnäoloista.

- Valtiopäivillä 1994 (135 kokousta) *Raimo Vuoriston* (sdp) (60,7 % ~ 82) vaalikauden alun hyvä läsnäolo vaihtui poissaoloksi. Hyvästä läsnäolosta hänet mainittiin myös talousvaliokunnassa. Ehdokkaaksi vaaleihin edustaja Vuoristo ei enää asettunut, ei liioin muutamaa kuukautta ennen kauden loppua ryhmästään eronnut *Tina Mäkelä* (smp, sk) (37,0 % ~ 50). *Aino Suhola* (kesk) (35,6 % ~ 48) mainittiin laki- ja sivistysvaliokuntien hyvistä läsnäoloista kahden ensimmäisen vuoden aikana.

Siitä huolimatta että **valtiovarainvaliokunnan** jäsenyys on ollut yksi halutuimpia (ks. esim. luku 15.1.), on niitäkin, jotka eivät ole valiokunnan kokouksista juuri piitanneet. Valtiopäivillä 1991 (48 kokousta) heihin kuului *Jussi Ranta* (sdp) (60,4 % ~ 29), jolle poissaoloja kertyi valtiovarainvaliokunnasta enemmän kuin

täysistunnoista. Sairauden takia lomalla olivat *Lea Savolainen* (sdp) (43,8 % ~ 21) ja *Pentti Mäki-Hakola* (kok) (41,7 % ~ 20).

- Valtiopäivien 1992 (64 kokousta) tilastoa johti jälleen *Jussi Ranta* (67,2 % ~ 43). Ekonomin tutkinnosta huolimatta *Tuulikki Hämäläinen* (sdp) (32,8 % ~ 21) piti ilmeisesti ulkoasiainvaliokuntaa tärkeämpänä. Kumpikin oli poissa valtiovarainvaliokunnasta enemmän kuin täysistunnoista. *Pentti Mäki-Hakola* (31,3 % ~ 20) ja *Eeva Turunen* (kok) (31,3 % ~ 20) saivat vapautusta lomanpyyntöjen perusteella.

- Valtiopäivillä 1993 (59 kokousta) *Jussi Rannan* (sdp) (69,5 % ~ 41) poissaolo jatkui, syysistuntokauden kolmestakymmenestä neljästä kokouksesta hän oli läsnä kahdeksassa. Muiden osalta jakauma oli suhteellisen tasainen, samaan määrään osuivat lähinnä yksityisasioidella ollut *Juhani Alaranta* (kesk) (33,9 % ~ 20) ja sairauspäivien ja virkatehtävien takia lomalla ollut *Eeva Turunen* (33,9 % ~ 20).

- Valtiopäivien 1994 (59 kokousta) tilastoa johti *Jussi Ranta* (61,0 % ~ 36), insinööri itärajalta, jonka poissaoloista harva tapahtui luvanpyynnön perusteella. Kaikesta huolimatta edustaja Ranta oli valiokunnan liikennejaoston puheenjohtaja. Seuraavissa vaaleissa hän jäi valitsematta, toisin kuin pastori *Juhani Alaranta* (35,6 % ~ 21), joka oli lähinnä sairauslomilla ja yksityisasioidella. Monen luottamustehtävän veteraani *Pentti Mäki-Hakola* (33,9 % ~ 20) oli sairauslomalla ja virkatehtävissä, viimeistä vuottaan kolme vuosikymmentä kestäneellä edustajanurallaan.

Maa- ja metsätalousvaliokunnassa henkilövaihdoksia oli suhteellisen vähän ja kärkeijoukko suhteellisen erottuva. Yhteinen poissaolija Timo Järviolahti löytyi hallintovaliokunnasta, tosin vasta viimeisen vuoden osalta. Valtiopäivien 1991 (61 nimenhuutoa) maksimipoissaolon teki *Heikki Rinne* (sdp) (44,3 % ~ 27), toimistopäällikkö ja hallintotieteiden maisteri, joka virkamiehenä ei ehkä tuntenutkaan maatalousalaa omakseen. Omakseen sen sijaan ei tuntenut koko puoluetta eduskunnan neljästä kirkonmiehestä Smp:n riveissä vielä kulkenut rovasti *Heikki Riihijärvi* (smp) (42,6 % ~ 26). Poissaoloja hänelle kertyi paitsi valiokunnasta myös täysistunnoista. ‘Omasta’ valiokunnasta sitä vastoin oli poissa *Heikki Ollila* (kok) (32,8 % ~ 20), maanviljelijä, joka mainittiin valiokunnan runsaiden saapumisten yhteydessä.

- Valtiopäivillä 1992 (104 kokousta) *Heikki Riihijärvelle* (47,1 % ~ 49) aamun valiokuntatyö ei luonnistunut, mutta iltapäivisin hän osallistui täysistuntoihin. Maa- ja metsätalousvaliokunnan sekä hallintovaliokunnan runsaista saapumisista mainittiin sosionomi *Kari Urpilainen* (sdp) (43,3 % ~ 45). Yksityisasioidella ja sairauslomilla oli *Heikki Rinne* (39,4 % ~ 41).

- Valtiopäivien 1993 (97 kokousta) syksyllä *Heikki Riihijärvi* (smp/sr) (57,7 % ~ 56) siirtyi yhden hengen eduskuntaryhmäksi. Kun vastuu ja poliittinen ura olivat lopussa, olivat tulokset sen mukaiset, ja rovasti alkoi olla harvinainen näky niin kokoushuoneessa kuin isossa salissakin. Aivan kaikki *Heikki Rinteen* (44,3 % ~ 43) ja *Kari Urpilaisen* (37,1 % ~ 36) poissaolotkaan eivät mahtuneet luvallisiin lomapäiviin.

- Valtiopäivien 1994 (116 nimenhuutoa) aikana *Heikki Riihijärven* (55,2 % ~ 64) poissaolomäärä valiokunnasta oli suurempi kuin täysistunnoista. Eduskuntaan hän ei enää pyrkinyt. *Kari Urpilaisen* (37,9 % ~ 44) edustajanura päättyi epäonneen vaaleissa. Hallintovaliokuntaan nähden yhteinen jäsen *Timo Järvilahti* (kesk) (35,3 % ~ 41) puolestaan nousi sekä Suomen että Euroopan parlamenttiin ja valitsi jälkimmäisen.

Miesvaltaisen maa- ja metsätalousvaliokunnan jälkeen tarkastelun kohteena on naisvaltainen **sosiaali- ja terveysvaliokunta**. Poissaolojen suhteen eroja miesten ja naisten välillä ei näytä olleen. Liikennevaliokuntaan nähden yhteisenä tekijänä oli *Pirjo-Riitta Antvuori*. Valtiopäivin 1991 (70 kokousta) kärjessä oli *Sinikka Hurskainen* (sdp) (45,7 % ~ 32), sosionomi, joka ainakin jossain määrin oli alansa valiokunnassa. Ammatin perusteella sitä olivat myös erikoissairaanhoidtaja *Pirjo-Riitta Antvuori* (kok) (40,0 % ~ 28) ja myöhemmin keskustan kokoomukseen vaihtanut lääkäri *Riitta Kauppinen* (kesk) (34,3 % ~ 24).

- Valtiopäivillä 1992 (136 kokousta) *Riitta Kauppinen* (41,9 % ~ 57) johti luvattomia poissaoloja istuntosalissa, mikä heijastui osallistumiseen valiokunnassa. *Sinikka Hurskainen* (36,0 % ~ 49) oli poissa lomanpyyntöjen mukaisesti, mutta myös käydessään täysistunnoissa. Tulevan euroedustajan, erikoissairaanhoidtaja *Outi Ojalan* (vas) (30,1 % ~ 41) poissaolokerrat alansa valiokunnasta olivat suuremmat kuin täysistunnoista.

- Valtiopäivillä 1993 (112 kokousta) *Riitta Kauppinen* (60,7 % ~ 68) sai julkisia moitteita eduskuntatyön laiminlyönnistä. Aiheellista sinänsä, mutta eduskunnassa moitteita olisi ansainnut moni muukin. *Raili Puhakan* (kesk) (32,1 % ~ 36) poissaolot selittynevät jossain määrin maakunnallisilla luottamustehtävillä. Valiokunnan kolmesta miesjäsenestä alansa valiokunnassa oli lääketieteen lisensiaatti *Hannu Kemppainen* (kesk) (30,4 % ~ 34).

- Valtiopäivillä 1994 (137 kokousta) monen valiokunnan jäsen *Raili Puhakka* (46,7 % ~ 64) ei ehtinyt aina valiokuntaan vaikka ilmoittautui täysistunnoissa. Läsnaolijoiden kärkeen kuulunut, euroedustajaksi valittu *Marjatta Stenius-Kaukonen* (vas) (35,8 % ~ 49) oli virkatehtävissä ja syksyn pitkällä sairauslomalla. *Virpa Puiston* (sdp) (24,1 % ~ 33) lomanpyynnöt eivät kattaneet kaikkia poissaoloja. Näistä *Raili Puhakka* putosi vaaleissa, eduskunnasta eroakin pyytänyt *Marjatta Stenius-Kaukonen* jäi asettumatta ehdolle ja *Virpa Puisto* tuli myöhemmin tunnetuksi luopuessaan tarjotusta ministerin tuolista.

Ympäristövaliokuntaan siirryttäessä yhteisiä tekijöitä olivat hallintovaliokunnasta *Hanna Markkula* sekä liikennevaliokunnasta *Riitta Myller* ja eduskunnan nuorin kansanedustaja *Minna Karhunen*. Ympäristövaliokunnan tehtäviin kuuluvat mm. asumis- ja rakentamisasiat, mutta valtiopäivillä 1991 (36 kokousta) alan asiantuntija, arkkitehti *Jouni Särkijärvi* (kok) (36,1 % ~ 13) oli kolmasosan kokouksista virkatehtävissä. Muutoin pieniksi jääneistä poissaoloista seuraavina tulivat *Minna*

Karhunen (kok) (22,2 % ~ 8), *Heidi Hautala* (vihr) (19,4 % ~ 7) ja *Riitta Myller* (sdp) (19,4 % ~ 7).

- Valtiopäivillä 1992 (74 kokousta) *Irmeli Takala* (kok) (43,2 % ~ 32) oli ilmeisesti väärässä valiokunnassa, sillä varajäsenenä hän osallistui sosiaali- ja terveysvaliokuntaan kiitettävästi. Entistä levyseppää *Jukka Roosia* (sdp) (35,1 % ~ 26) kiinnosti enemmän työasiainvaliokunta. *Minna Karhusen* (33,8 % ~ 25) tilastoa kasvatti yksityisasioiden vuoksi pidetty loma.

- Valtiopäivien 1993 (74 kokousta) ympäristövaliokunnan poissaolo 30,9 % taulukossa 26 oli muita valiokuntia tuntuvasti suurempi. Tästä suurimman osuuden kantoi syyskaudeksi yksityisasioiden vuoksi (lastenhoito)lomaa saanut tuleva ministeri *Eva Biaudet* (rkp) (66,2 % ~ 49). Harvakseltaan syksyn kokouksiin osallistui myös huhtikuussa valiokuntaan valittu entinen ministeri, presidenttiehdokas *Eeva Kuuskoski* (kesk) (60,4 % ~ 32/53). Kesällä ympäristöministeriön ylijohtajaksi nimitetty *Jouni Särkijärvi* (kok) (52,6 % ~ 20/38) oli kevätkaudella virkatehtävissä. *Irmeli Takala* (50,0 % ~ 37) piti valiokunnasta syyslomaa vaikka ilmoittautui täysistunnoissa.

- Valtiopäivien 1994 (103 kokousta) alussa *Eeva Kuuskoski* (36,9 % ~ 38) hoiti presidentinvaalikampanjaa ja päätti valtiopäivien lopussa poliittisen uransa. Vaalikauden alun hyvä läsnäolija, eduskuntaan sittemmin uudelleen valittu *Hanna Markkula* (kok) (36,9 % ~ 38) oli kauden yhteinen poissaolija hallintovaliokuntaan nähden. Ihmisläheistä politiikkaa tekemään lähtenyt mutta eduskunnassa motivaationsa kadottanut (AL 19.3.1991; HS 29.12.1994) *Irmeli Takala* (35,9 % ~ 37) palasi kunnallispolitiikkaan ja lääkärin ammattiinsa.

Viimeisenä tarkasteltavaan **työasiainvaliokuntaan** yhteisiä jäseniä olivat ympäristövaliokunnasta *Irmeli Takala* ja *Heidi Hautala* sekä puolustusvaliokunnasta *Reijo Laitinen*. Valtiopäivien 1991 (34 kokousta) kevätkaudella työasiainvaliokunta koontui vain viisi kertaa. Kevään kolmesta kokouksesta oli poissa *Marja-Leena Viljamaa* (sdp) (32,4 % ~ 11), sairausloman vuoksi, ja valiokunnan hyvänä läsnäolijanakin mainittu *Anneli Taina* (kok) (26,5 % ~ 9) sekä valiokunnan varapuheenjohtaja *Håkan Nordman* (rkp) (20,6 % ~ 7). Kahden viimeksi mainitun osallistumiseen vaikutti jäsenyys sosiaali- ja terveysvaliokunnassa. Sen varapuheenjohtajana ja aktiivisena läsnäolijana toimi *Anneli Taina*.

- Valtiopäivien 1992 (69 kokousta) keväällä edellisvuoden hyvä läsnäolija *Helmi Morri* (kesk) (75,4 % ~ 52) sairastui vakavasti, mikä lomautti hänet runsaan vuoden ajaksi. Ennen sairastumista edustaja *Morri* teki sanojensa mukaan “pitkää päivää” ja arveli tämän olleen sairastumisen taustatekijän (AL 4.5.1998). *Tuula Kuittinen* (kesk) (33,3 % ~ 23), terveydenhuollon tarkastaja, mainittiin hyvästä osallistumisesta sosiaali- ja terveysvaliokuntaan. Pääluottamusmies *Reijo Laitiselta* (sdp) (33,3 % ~ 23) olisi odottanut enemmän kiinnostusta työasiainvaliokuntaan, hän oli yhteisenä vaikuttajana puolustusvaliokunnan poissaoloihin.

- Valtiopäivien 1993 (67 nimenhuutoa) kevätkaudella *Helmi Morrin* (70,1 % ~ 47) sairauspoissaolo valiokunnasta jatkui, vaikka hän vähitellen osallistui täysistuntoihin. Syyskaudella edustaja Morri alkoi työskennellä valiokunnassa, mutta poissa sieltä alkoivat olla *Irmeli Takala* (kok) (43,3 % ~ 29) ja *Marja-Leena Viljamaa* (41,8 % ~ 28).

- Valtiopäivillä 1994 (85 kokousta) *Heidi Hautala* (vihr) (37,6 % ~ 32) liittyi ensimmäisten ja sittemmin pitkäaikaisten euroedustajiemme joukkoon. Yhtäläisesti olivat poissa *Irmeli Takala* (31,8 ~ 27) ja vaalikauden alun osallistujana mainittu *Pekka Viljanen* (kesk) (31,8 % ~ 27), agrobiologi, joka käväisi myös lakivaliokunnan läsnäolijoiden kärjessä. Vaalimenestykseen tämä ei riittänyt.

16.3. Varajäsenien suurimmat edustajakohtaiset läsnäoloprosentit

Jos edelliset läsnä- ja poissaolijaluettelot kuvitellaan kahdeksi toistaan kohti kulkevaksi janaksi, saadaan ne yhteen alueella, jossa *käsitellään varajäsenien läsnäoloja*. Kummastakin luettelosta nousee jäseniä otsikon alle. Toisin kuin varsinaisten jäsenten osalta, varajäsenet käydään läpi suppeasti, lähinnä vain yksi tai kaksi osallistujaa mainiten. Tämä sen vuoksi, että varajäsenien joukosta erottuu yleensä yksi tai kaksi kärkinimeä, joista seuraaviin läsnäoloprosentteihin (tai täydellisiin poissaoloihin) on pitkä väli. Kahden ensimmäisen välilläkin saattaa olla tuntuva ero.

Samoin kuin varsinaiset jäsenet myös varajäsenet voivat olla läsnä joko nimenhuudossa tai saapua nimenhuudon jälkeen. Tavallista on, että kun varsinainen jäsen saapuu, varajäsen poistuu, tai päinvastoin. Koska varajäsenien osuus kaikista läsnäoloista on suhteellisen pieni, nimenhuutoa ja sen jälkeistä saapumista ei erotella, vaan ne lasketaan yhdeksi kokonaisuudeksi. Merkintätapa noudattaa edellä käytettyä kaavaa: nimen ja puolueen jälkeen suluissa on a) vuoden kokousmäärästä laskettu varajäsenen läsnäoloprosentti, sen jälkeen b) vastaavuutta symboloiva yhtäläisyys (=) -merkki ja lopuksi c) läsnäolomäärä. Jos edustaja on ollut varajäsenenä vain osan vuotta, se ilmaistaan kauttaviivan jälkeen läsnäolomäärän yhteydessä. Esimerkiksi merkintä (47,7 % = 31/65) tarkoittaa 47,7 %:n läsnäoloa eli 31:tä läsnäolokertaa 65 kokouksesta. Luettelointi alkaa viimeksi esillä olleista henkilönimistä. On syytä muistaa, *että varajäsen voi osallistua valiokunnan työskentelyyn vain varsinaisen jäsenen sijasta. Varajäsenen läsnäolo ei siten – ainakaan aina – ole suoranaisesti kiinni hänen aktiivisuudestaan, vaan primäärivaikuttajana on varsinaisen jäsenen poissaolo.*

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan valtiopäivien 1991 varajäsen *Helmi Morri* (kesk) (68,6 % = 48) mainittiin sekä hyvistä läsnäoloista että sittemmin sairauspoissaoloista työasiainvaliokunnassa. Yli puoleen kokouksista osallistunut *Marjatta*

Vehkaoja (sdp) (58,6 % = 41) mainittiin ajanjakson sairauspoissaoloista hallintovaliokunnassa.

- Valtiopäivien 1992 varajäsenistä aktiivisin oli *Marjatta Vehkaoja* (46,3 % = 63). Ympäristö- ja työasiainvaliokuntien poissaolijoihin kuulunut lääkäri *Irmeli Takala* (kok) (22,8 % = 31) osallistui varajäsenenä koulutustaan vastaavaan valiokuntaan.

- Valtiopäivillä 1993 varajäsenien kärjessä olivat *Annikki Koistinen* (kesk) (33,9 % = 38) ja jälleen *Marjatta Vehkaoja* (32,1 % = 36).

- Valtiopäivillä 1994 kolmen edellisvuoden huippupoissaolija, lääkäri *Riitta Kauppinen* (kesk, kok) (61,8 % = 34/55) vaihtoi puoluetta, siirtyi varajäseneksi ja yllätti erinomaisella läsnäolollaan. Koko kauden varajäseniin kuului työsuojeluvai-
tuutettu *Pekka Leppänen* (vas) (39,4 % = 54).

Maa- ja metsätalousvaliokuntaan siirryttäessä yhteinen varajäsen oli Annikki Koistinen. Valtiopäivien 1991 varajäsenistä huippuprosentin teki *Pirkko Laakkonen* (skl) (77,0 % = 47). Diplomiekonomi ja maanviljelijä *Rose-Marie Björkenheim* (kesk) (44,3 % = 27) nousi kertaalleen lakivaliokunnan poissaolijoihin.

- Valtiopäivillä 1992 *Pirkko Laakkonen* (76,9 % = 80), sihteeri–kirjeenvaihtaja, teki yllättäen maatalousvaliokunnassa tutkimusjakson varajäsenien kokousennätyksen. *Annikki Koistinen* (kesk) (28,8 % = 30), kotitalousopettaja, mainittiin edellä sosiaalivaliokunnan varajäsenen ja käsillä olevan maatalousvaliokunnan varsinaisen jäsenen hyvistä läsnäoloista.

- Valtiopäivien 1993 osallistujiin kuului edelleen *Pirkko Laakkonen* (55,7 % = 54), puolustusvaliokunnan poissaoloista taas mainittiin *Riitta Saastamoinen* (kok) (34,0 % = 33).

- Valtiopäivillä 1994 *Pirkko Laakkonen* (48,3 % = 56) osallistui jäsenenä hyvin myös hallintovaliokuntaan. Hän teki (ilman valtiovainvaliokuntaa laskien) vaalikauden ajalta parhaan varajäsenen keskimääräisen osallistumisprosentin 64,5 %. Toisena nimenä alansa valiokunnassa oli jälleen *Rose-Marie Björkenheim* (24,1 % = 28).

Edellisestä valiokunnasta yhteinen varajäsen **perustuslakivaliokuntaan** oli Riitta Saastamoinen. Valtiopäivien 1991 varajäsenistä eniten osallistuiivat *Esko Helle* (vas) (42,1 % = 24) ja *Pekka Viljanen* (kesk) (26,3 % = 15). Näistä jälkimmäinen mainittiin ensin lakivaliokunnan ja työasiainvaliokunnan hyvänä läsnäolijana ja sitten työasiainvaliokunnan poissaolijana.

- Valtiopäivien 1992 varajäsenistä kokouksiin osallistui eniten maatalousvaliokunnan varajäsenistä mainittu *Riitta Saastamoinen* (kok) (27,1 % = 35). Muutaman kerran vähemmän kokouksissa kävi *Esko Helle* (24,0 % = 31).

- Valtiopäivillä 1993 järjestys oli sama kuin vaalikauden alussa eli varsinaisten jäsenten paikalla istuivat useimmiten *Esko Helle* (30,8 % = 32) ja *Pekka Viljanen* (26,9 % = 28).

- Valtiopäivillä 1994 *Esko Helle* (44,2 % = 61) nousi kokousmäärältään eduskunnan aktiivisimpiin varajäseniin. Muissa valiokunnissa hän ei jäsenenä ollutkaan. Kiinnostus perustusvaliokuntaan näkyi julkisuudessa muun muassa kriittisinä kannanottoina presidentin valtaoikeuksiin.

Työasiainvaliokunnan varajäsenistä valtiopäivien 1991 kokouksissa kävi *Johannes Koskinen* (sdp) (55,9 % = 19), varatuomari, joka samanaikaisesti vaikutti perustuslakivaliokunnassa varsinaisten jäsenten hyvänä läsnäolijana. *Leea Hiltunen* (skl) (45,2 % = 14/31), ammatiltaan johtava sairaanhoitaja, oli sosiaali- ja terveysvaliokunnan varsinainen jäsen ja samaan aikaan hyvin läsnä myös siinä.

- Valtiopäivillä 1992 nimet toistuivat, varajäsenistä olivat paikalla *Johannes Koskinen* (65,2 % = 45) ja *Leea Hiltunen* (53,6 % = 37).

- Valtiopäivillä 1993 osat vaihtuivat: ensin oli *Leea Hiltunen* (58,5 % = 38) ja sitten *Johannes Koskinen* (46,2 % = 30).

- Valtiopäivillä 1994 *Johannes Koskinen* (60,0 % = 51) osallistui jälleen yli puoleen kokouksista. Vaalikauden ajalta hänen keskimääräinen osallistumisprosenttinsa työasiainvaliokunnan varajäsenenä oli 56,8 %. *Leea Hiltunen* (36,5 % = 31) vastaava vaalikauden osallistumisprosentti oli 48,5 %.

Työasiainvaliokunnasta **lakivaliokuntaan** siirryttäessä yhteinen varajäsen oli Johannes Koskinen. Lakivaliokunnan valtiopäivien 1991 kokouksissa varajäsenille ei ollut tilaa, sillä varsinaiset jäsenet tekivät tutkimuksen suurimman nimenhuuto-läsnäolon (83,7 %).

- Valtiopäivillä 1992 varajäsenien ensimmäisenä oli varatuomari *Kari Häkämies* (kok) (15,8 % = 16), joka mainittiin varsinaisen jäsenen osallistumisesta työasiainvaliokuntaan. Kokouksissa kävi myös varajäsenistön toinen varatuomari *Johannes Koskinen* (sdp) (10,9 % = 11).

- Valtiopäivien 1993 jäsenvaihdosten jälkeen eniten osallistuneeksi varajäseneksi nousi *Raila Aho* (vas) (12,1 % = 11). Samanaikaisesti hän kuului hallintovaliokunnassa varsinaisten jäsenten läsnäolijoiden kärkijoukkoon.

- Valtiopäivillä 1994 *Johannes Koskinen* (15,6 % = 21) erottui jälleen muista varajäsenistä, mikä tunnollisuus sitten aikanaan palkittiin ministerinimityksellä.

Edellä käsitellyn lakivaliokunnan jäsenistä muistetaan Vesa Laukkanen, jonka vaalikauden alun tunnollisuus muuttui lopulta täydelliseksi kieltäytymiseksi valiokuntatyöstä. **Liikennevaliokunnan** kokouksiin valtiopäivillä 1991 *Vesa Laukkanen* (skl) (50,0 % = 17) osallistui hyvin varajäsenenä. Kokouksissa kävi myös *Timo Kalli* (kesk) (32,4 % = 11), joka myöhemmin osallistui varsinaisena jäsenenä hyvin maa- ja metsätalousvaliokuntaan.

- Valtiopäivillä 1992 *Vesa Laukkasen* (60,0 % = 42) läsnäolot olivat muihin nähden jopa huomattavan suuret. Viidenkään läsnäolokerran yläpuolelle eivät muut varajäsenet yltäneet.

- Valtiopäivillä 1993 samantapaisen, muista erottuvan läsnäolon teki Vesa Laukkasen tilalle valittu *Ismo Seivästö* (skl) (47,2 % = 34). Hänet mainittiin aikaisemmin varsinaisen jäsenen osallistumisesta laki- ja puolustusvaliokuntaan.

- Valtiopäivien 1994 jäsenistössä tapahtui jälleen henkilövaihdoksia. Uusista varajäsenistä *Reijo Laitinen* (sdp) (27,9 % = 19/68) mainittiin puolustus- ja työasiainvaliokuntien poissaoloista ja muista varajäsenistä *Matti Lahtinen* (kok) (12,0 % = 10) puolustusvaliokunnan poissaoloista.

Liikennevaliokunnasta **sivistysvaliokuntaan** siirryttäessä yhteinen varajäsen oli Ismo Seivästö, joka edusti kummassakin puolueensa ainoaa paikkaa. Valtiopäivillä 1991 *Ismo Seivästö* (skl) (48,1 % = 25) osallistui lähes puoleen kokouksista, toinen osallistunut varajäsen oli *Arja Ojala* (sdp) (38,5 % = 20).

- Valtiopäivillä 1992 erityisopettaja *Arja Ojalan* (57,3 % = 59) kiinnostus alansa valiokuntaan säilyi, samoin humanististen tieteiden kandidaatti, pastori *Ismo Seivästön* (53,4 % = 55).

- Valtiopäivien 1993 järjestys oli sama, ensin *Arja Ojala* (54,6 % = 53) ja sitten *Ismo Seivästö* (46,4 % = 45).

- Valtiopäivien 1994 keväällä maaherraksi nimitetyn Hannele Pokan tilalle saapui eduskuntaan ja edelleen varajäseneksi sivistysvaliokuntaan *Ossi Korteniemi* (kesk) (21,8 % = 19/87). *Juhani Alaranta* (kesk) (19,7 % = 24), pastori hänkin, vietiin kirjoihin samanaikaisista valtiovarainvaliokunnan poissaoloista.

Sivistysvaliokunnasta **ympäristövaliokuntaan** yhteinen varajäsen oli Arja Ojala. Valtiopäivien 1991 varajäsenien ensimmäistä sijaa piti *Heli Astala* (vas) (63,9 % = 23). Hänet mainittiin ensin sivistysvaliokunnan jäsenten hyvistä läsnäoloista ja sitten sairauspoissaoloista. *Kyösti Toivonen* (kok) (61,3 % = 19/31) kuului niin ikään sivistysvaliokuntaan ja sen kärkipään poissaolijoihin.

- Valtiopäivien 1992 varajäsenistä eniten kokouksiin osallistuivat *Kyösti Toivonen* (28,4 % = 21) ja sivistysvaliokunnan varajäsenistä mainittu *Arja Ojala* (sdp) (23,0 % = 17).

- Valtiopäivillä 1993 järjestys säilyi, joskin käyntikertojen välillä oli suurempi ero. *Kyösti Toivonen* (kok) (41,9 % = 31) istui yleensä nimenhuudoissa ja *Arja Ojala* (sdp) (17,6 % = 13) saapui niiden jälkeen.

- Valtiopäivien 1994 syyskauteen ajoittuivat *Arja Ojalan* (21,4 % = 22) ja edellisvuonna varajäseneksi valitun *Maria-Kaisa Aulan* (kesk) (13,6 % = 14) läsnäolot. Edustaja Aula kirjattiin ajanjakson varsinaisen jäsenen hyvistä läsnäoloista sivistysvaliokunnassa.

Hallintovaliokunnassa valtiopäivillä 1991 eniten läsnä olleet varajäsenet olivat terveydenhoitajat *Maija Rask* (sdp) (47,8 % = 22) ja *Marjut Kaarilahti* (kok) (39,1 % = 18). Viimeksi mainittu sijoittui samaan aikaan poissaolojen kärkeen perustuslakivaliokunnassa.

- Valtiopäivien 1992 aktiivina varajäsenenä 'omassa' valiokunnassa oli kaupunkitarkastaja *Iivo Polvi* (vas) (26,1 % = 24). Valiokuntaan osallistui edelleen myös *Maija Rask* (19,6 % = 18).

- Valtiopäivien 1993 toukokuussa eduskuntaan saapui maaherraksi siirtyneen Mauri Miettisen tilalle *Timo Ihamäki* (kok) (61,4 % = 35/57). Yhtenevän kokousmäärän tekivät *Kyllikki Muttilainen* (sdp) (29,5 % = 26) ja samana vuonna ympäristövaliokunnan jäsenenä hyvin osallistunut, tuleva ministeri *Maija Rask* (29,5 % = 26).

- Valtiopäivien 1994 varajäsenistä yhtäläisesti kokouksiin osallistuivat *Timo Ihamäki* (31,9 % = 38) ja sosiaali- ja terveystalvaliokunnan varsinaisten jäsenten hyviin läsnäolijoihin sijoittunut *Kyllikki Muttilainen* (31,9 % = 38). Hallinto- ja perustuslakivaliokuntien suurista poissaoloista tunnettu *Lasse Näsi* (kesk) (20,0 % = 18/90) oli tunnollisempi siirryttyään hallintovaliokuntaan varajäseneksi.

Sosiaali- ja terveystalvaliokunnasta **talusvaliokuntaan** yhteinen varajäsen lyhyen ajan oli Riitta Kauppinen. Valtiopäivien 1991 varajäsentien läsnäoloprosenttia nostivat ikä- ja edustajaveteraanit *Martti Tiuri* (kok) (34,0 % = 16) ja *Ensio Laine* (vas) (27,7 % = 13). Edustaja Laine kuului myös perustuslakivaliokunnan varsinaisten jäsenten hyviin läsnäolijoihin.

- Valtiopäivillä 1992 tekniikan tohtori ja professori *Martti Tiuri* (53,4 % = 55) osallistui jälleen varajäsenenä alansa valiokuntaan. Sosiaali- ja terveystalvaliokunnan poissaoloista julkisuudessaakin moitteita saanut *Riitta Kauppinen* (kesk) (42,9 % = 18/42) käväisi varajäsenenä nostamassa talusvaliokunnan osallistumisprosenttia.

- Valtiopäivien 1993 varajäsentien kärkinimet olivat *Martti Tiuri* (31,0 % = 27) ja sivistysvaliokunnan varsinaisena jäsenenä hyvin osallistunut *Leila Lehtinen* (kok) (17,2 % = 15).

- Valtiopäivillä 1994 *Martti Tiurin* (45,0 % = 45) läsnäolo oli moninkertainen muihin varajäseniin verrattuna.

Puolustusvaliokunnan kokousmäärät olivat valiokuntien pienimmät, joten varajäsentien osallistumiskerrat jäivät suhteellisen alhaisiksi. Valtiopäivien 1991 kokouksissa kävi eniten *Maunu Kohijoki* (kok) (47,6 % = 10), eduskunnan vanhin, jolla toimielinjäsenyyksien ohella oli kunnia julistaa vaalikauden valtiopäivät alkaneeksi. (Seuraavalla vaalikaudella ikäpuhemiehenä toimi *Martti Tiuri*.)

- Valtiopäivien 1992 varajäsenistä erottui jälleen *Maunu Kohijoki* (42,9 % = 15). Hän osallistui samanaikaisesti varsinaisena jäsenenä hyvin liikennevaliokuntaan.

- Valtiopäivien 1993 syyskauden alussa *Maunu Kohijoki* (50,0 % = 13) täytti 70 vuotta. Valtiopäivien ajalta hänet mainittiin jälleen liikennevaliokunnan jäsenenä läsnäoloista.

- Valtiopäivillä 1994 *Maunu Kohijoki* (41,3 % = 19) jatkoi utterasti puolustusvaliokunnassa, mikä kiinnostus saattoi olla peräisin paitsi korkeasta iästä myös komisarion ammatista.

Jäsenmäärältä, toimintatavoilta ja läsnäoloilta muista poikkeavassa **valtiovarainvaliokunnassa** varajäsenet ja varsinaiset jäsenet ovat jaostojen jäseninä keskenään samanarvoisia. Kokousten aikana jäsenet ja varajäsenet voivat vaihtaa paikkaa sen mukaan, minkä jaoston asiaa kulloinkin käsitellään. Tämä puolestaan aiheuttaa sen, että valtiovarainvaliokunnassa varajäseniä käy huomattavasti enemmän kuin muissa valiokunnissa. Myös poliittisiin johtotehtäviin valtiovarainvaliokunta on hyvä ponnahduslauta. Valtiopäivien 1991 varajäsenistä eniten kokouksissa käynyt *Tuula Linnainmaa* (kok) (81,3 % = 39) nimitettiin myöhemmin maaherraksi ja yhtä kertaa vähemmän käynyt *Jouni Backman* (sdp) (79,2 % = 38) kahden hallituksen ministeriksi. *Markku Lehtosaari* (kesk) (79,2 % = 38) pysyi kansanedustajana ja maanviljelijänä, mutta *Asko Apukka* (vas) (77,1 % = 37) siirtyi seuraavalla vaalikaudella Kelan hallitukseen.

- Valtiopäivillä 1992 kunnankamreeri *Asko Apukka* (79,7 % = 51) osallistui vielä alansa valiokuntaan. Lakivaliokunnan jäsenen hyvistä läsnäoloista ja hallintovaliokunnan poissaoloista mainittiin kunnanjohtaja *Raimo Liikkanen* (kesk) (73,8 % = 45/61). *Olavi Ala-Nissilä* (kesk) (73,4 % = 47) nousi myöhemmin julkisuuteen Esko Ahon presidentinvaalikampanjasta. Alansa valiokuntaan osallistui myös ekonomi *Oiva Savela* (kok) (68,8 % = 44).

- Valtiopäivien 1993 osallistujien kärkijoukkoon kuuluivat *Asko Apukka* (72,9 % = 43), *Jan-Erik Enestam* (rkp) (69,5 % = 41) ja *Mats Nyby* (sdp) (67,8 % = 40). Edustaja Enestam työskenteli tämän kirjoittamisen aikoihin jo kolmannen hallituksen ministerinä.

- Valtiopäivillä 1994 saman prosentin tekivät *Asko Apukka* (76,3 % = 45) ja *Tellervo Renko* (kesk) (76,3 % = 45). Kärkipään läsnäolijoihin lukeutui jälleen *Oiva Savela* (69,5 % = 41). Pitkäaikainen kansanedustaja *Timo Roos* (sdp) (67,8 % = 40) lopetti valtiopäivämiesuransa tähän.

16.4. Läsnä- ja poissaolot tiivistäen

Vuosien 1991–1994 valtiopäivien 207 kansanedustajasta edellä mainittiin nimeltä 148. Maininnan ulkopuolelle jäivät ulkoasiainvaliokunta, tulevaisuusvaliokunta ja suuri valiokunta, ministerikansanedustajat ja ne erikoisvaliokuntien jäsenet, jotka eivät sijoittuneet listoilla ylös eivätkä alas. Pitkän ja vaivalloisen luetteloinnin suurimpana yllätyksenä olivat *hiljaiset puurtajat, uskomattoman suuret poissaolot ja samat nimet*. Toiset edustajat ovat istuneet tunnollisesti neljässä–viidessä valiokunnassa, kun toiset ovat olleet yhtä monesta poissa. Täysistuntojen ja neljänkymmenen kahdeksan valiokuntayksikön läpikäyminen on osoittanut, että tutkimusaineistosta erottuu ainakin kolme kansanedustajatyyppeä: 1) edustajat, jotka ovat tehneet lainsäädäntötyötä, 2) edustajat, jotka ovat tehneet politiikkaa ja 3) edustajat, jotka ovat syystä tai toisesta menettäneet mielenkiintonsa edustajantyöhön. Ensimmäinen ryhmä on ollut suurin, toinen pienempi ja kolmas pienin.

Tutkimuksen *hiljaiset puurtajat* ovat käyneet tunnollisesti sekä täysistunnoissa että valiokunnissa, mutta siitä huolimatta moni heistä on jäänyt suurelle yleisölle tuntemattomaksi⁸. Joku on tullut tunnetuksi ministerinviran tai muun tehtävän kautta, jolloin tunnollisuus on saanut ainakin poliittista palkintoa, joku ehkä on saanut huomiota jostakin muusta syystä – ammatista, kirjasta, harrastuksesta – kuin edustajantyöstä. Puurtajatyyppille putoamisen eduskunnasta on täytynyt olla raskas, epäoikeudenmukaiselta tuntuva isku. Mutta kuten *anonyymi* kansanedustaja (ks. luku 12.) kirjoittaa “(y)leisesti ottaen mikään ei riitä äänestäjien odotuksille”. Mielenpide arassa asiassa, vaikkapa ydinvoiman käytössä, voi olla kohtalokas silloin, kun kannattajakunta jakautuu asian suhteen kahtaalle. (Kirje maaliskuussa 1999.) Kansa vaatii, että vaalipiirin tilaisuuksissa käydään ja samaan aikaan istutaan eduskunnan penkissä, muistuttaa myös puhemies Uosukainen äänestäjien kohtuuttomista odotuksista (AL 27.1.2002).

Julkisuus ei toisaalta ole tavoittanut kaikkia huippupoissaolijoita, vaikka aiheita olisi ollut. Poissaolijoihin on kuulunut useita pitkäaikaisia *poliitikkoja*, joille puolue ja eduskunnan hierarkia ovat kasanneet tehtäviä eri toimielimissä. Poliitikot ovat saattaneet kirjoittautua läsnäoleviksi täysistunnoissa, mutta ovat sitten olleet poissa valiokunnista. Niin sanotuista *lintsarityypeistä* poliitikko-edustajat ovat erottuneet siten, että he ovat tulleet valituksi uudelleen, tai siten, että he ovat saaneet virkanimityksen tai muuten edenneet poliittisella urallaan. Valtiopäivien 1991–1994 edustajista vuoden 1995 vaaleissa putosi 42 (Kansanedustajain vaalit 1995:3). Näistä pudonneista edellä esitetyssä valiokuntien luetteloinnissa mainittiin 36. Tästä määrästä 15 kuuluu poissaolijoihin, 11 läsnäolijoihin ja 10 kumpaankin eli poissa- ja läsnäolijoihin. Pudonneisiin kuuluivat esimerkiksi hyvistä läsnäoloista mainitut edustajat Laakkonen ja Seivästö ja toisaalta runsaista poissaoloista mainitut edustajat Näsi ja Ranta.

Kansanedustajien sidostutkimuksessa Eilavaara ja Hytönen ovat tutkineet kansanedustajien valikoitumista eri valiokuntiin. He toteavat, että hakeutumisen perusteina ovat paitsi poliittinen senioriteetti, myös kansanedustajan koulutustausta ja kansanedustajan henkilökohtainen kiinnostus. Näiden lisäksi valiokuntiin sijoittumisessa ja valiokuntien työskentelyssä vaikuttavat erilaiset kansanedustajien sidonnaisuudet. Esimerkiksi valtiovarainvaliokunnan varsinaisilla ja varajäsenillä on runsaasti sidoksia valtion, kunnan ja rahalaitosten organisaatioihin. Kansanedustajille sidokset ovat hyödyllisiä tiedonsaannin kannalta, mutta toisaalta ne tukevat

⁸ Lehtiartikkelissa Pertti Paasio muistuttaa, että suuri enemmistö kansanedustajista tekee työnsä kunnolla, mutta julkisuudessa heitä ei juuri näy (AL 27.1.2002). Pitkänen soveltaa James Barberin kriteereitä suomalaisiin kansanedustajiin ja jakaa edustajat neljään ryhmään: varsinaiset lainsäätäjät, syrjästäkatsojat, linssiluteet ja vastentahtoiset. ‘Lainsäätäjät’ ovat aktiivisia eduskuntatyössä ja innokkaita jatkamaan kansanedustajana. ‘Syrjästäkatsojat’ ovat passiivisia eduskuntatyössä mutta innokkaita jatkamaan. ‘Linssiluteet’ ovat aktiivisia, mutta käyttävät kansanedustajuutta henkilökohtaisena ponnahduslautana. ‘Vastentahtoiset’ ovat sekä passiivisia että haluttomia jatkamaan eduskunnassa. (Pitkänen 1989, 304–305.)

edustajien valikoitumista arvostettuihin valiokuntiin. Odotetusti puolustusvaliokunnan jäsenillä on vähän sidoksia, puolustusvaliokunnassa on myös vähiten runsasta parlamentaarista kokemusta omaavia jäseniä. Kirjoittajien mielestä eduskunnan poissaoloja ei voida selittää sidoksilla, vaan poissaolojen selitykset ovat toisaalla, muiden muassa kansanedustajien työmoraalissa ja eduskunnan työtavoissa. (Eilavaara—Hytönen 1998, 148–149, 154–155, 160.)

Tutkimuksen perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että valiokuntajäsenien sidoksilla on jossain määrin vaikutusta läsnä- ja poissaoloihin. Luetteloinnin yhdeksi yllätykseksi nousi paikoitellen esiintyvä *vähäinen kiinnostus omaan koulutukseen tai ammattiin* liittyvää valiokuntatyötä kohtaan. Todellisia syitä voi vain arvailla. Kenties oman alan asiat tunnetaan niin hyvin, että esimerkiksi asiantuntijalausunnat koetaan turhauttaviksi. Kuten Eilavaara ja Hytönen toteavat, parhaimmillaan kansanedustajien asiantuntemus saattaa olla sitä luokkaa, että edustajat voisivat raportoida eduskunnalle siten kuin Euroopan parlamentissa tehdään (emt., 148). Myös Ruostetsaaren (1988, 33) tutkimuksessa nähdään, että Suomeen on syntynyt uusi poliittikotyyppi, asiantuntijapoliitikko.

Asiantuntemuksen lisäksi eduskunta voidaan kokea jollakin tapaa leipätyön vastakohtana, jolloin ammattiasioihin ei halutakaan paneutua. Edelleen varsinkin uusi edustaja voi joutua valiokunnassa asemaan, joka ei vastaa koulutuksen tai ammattitaidon tuomaa yleistä arvostusta. Tällöin ristiriita oman, kenties näyttävänkin yhteiskunnallisen aseman ja eduskunnan sisäisen arvomaailman välillä on valmis. Tyypillisenä esimerkkinä tästä mainittakoon vaikkapa 1995 eduskuntaan noussut Risto Kuisma (sdp/nuors/rem/sdp), joka haki paikkaansa siirtymällä eduskuntaryhmästä toiseen (ks. luku 13.2.). Kansanedustajan tehtävään liittyvästä toisenlaisesta ristiriidasta kirjoittaa Kimmo Kiljunen. Hän katsoo, että riippumatta elämäkokemuksesta, koulutuksesta ja ammatillisesta pätevyydestä edustaja ainakin suuren yleisön silmissä menettää asiantuntemuksensa noustessaan eduskuntaan. Eduskunnan jäsenenä hän on vain poliitikko ja puhuu poliitikon puheita. (Kiljunen 1998, 121.)

Poissaolojen taustalla näyttää olleen myös se, että edustajalla on ollut yksi *päävaliokunta*, jossa hän on käynyt säännöllisesti, ja yksi tai useampia sivuvaliokuntia, joissa hän on käynyt silloin tällöin. Päävaliokunta on valikoitunut esimerkiksi puheenjohtajuuden kautta tai siten, että valiokunta on vastannut edustajan koulutusta ja kokemusta, tai siten, että valiokunta on ollut arvostettu. Esimerkiksi luvun 12 alussa mainittu, valiokunnan johtotehtäviä hoitanut ja niiden takia matkustamaan joutunut *mieskansanedustaja* kertoo olleen “aivan selvää, että poissaoloja tuli runsaasti **muista** valiokunnista ja täysistunnoista”. Tämän takia hänestä tuntui “kohtuuttomalta, että löysi nimensä pinnareitten listoilta – – – kohuohjelmissa [jotka] oli tehty tarkoitushakuisesti ja asiantuntemattomasti”. (Kirje maaliskuu 1999, korostus kirjeessä.)

Eduskunnan sisäänlämpiävyyden takia *henkilösuhteiden* vaikutusta poissaoloihin on vaikea, jopa mahdoton tutkia. Kaikki ei tietenkään suju aina hillitysti ja

sopivuussääntöjen mukaisesti. Millaisia ristiriitoja esimerkiksi ministerien ja puhe-
miesten tai eduskuntaryhmien ja valiokuntien puheenjohtajien sanomiset ja huoma-
utukset tai asiantuntijoiden lausunnot herättävät, siitä seinien ulkopuolelle tih-
kuu vain valittua tietoa⁹. Yhtäkkinen poissaolo valiokunnasta esimerkiksi tietyn
henkilövalinnan yhteydessä antaa aihetta epäillä syyksi tulehtuneita ihmissuhteita,
sama epäily herää silloin, kun joku etenkin isossa eduskuntaryhmässä ottaa varsi-
naista jäsenyyttä huomattavasti aktiivimman roolin varajäsenenä¹⁰. Edellä aikai-
semmin (luvun 15.2. alaviitteessä) kuvattiin edustaja Kauppisen jossain määrin
tukalaa asemaa sosiaali- ja terveysvaliokunnassa, liikennevaliokunnan puheenjoh-
taja puolestaan antoi “vakavan huomautuksen ed. Tennilälle siitä, ettei ed. Tennilä
noudata erikoisvaliokuntien yleisohjeita, joissa kielletään loukkaava kielenkäyttö
asiantuntijoita kohtaan” (LiV n:o 31/3.12.1991). Tämänkaltaisiin ongelmiin
moralisointi lienee vähemmän viisas lähestymistapa, elämän lainalaisuuksiin yksin-
kertaisesti vain kuuluu, että emme tule toimeen kaikkien kanssa.

Suomen kansanedustuslaitoksen historiassa (osa XII, 1982) Noponen ja Törn-
udd osoittavat, että kansanedustajien osallistumista on meillä seurattu aina eduskun-
nan alkuvuosilta lähtien. Poissaolo valtiopäivätyöstä sinänsä ei ole mikään suoma-
lainen ilmiö, ei edes uusi. Pyrkimys välttää pitkästyttäviä ja turhalta tuntuvia asioita,
kuten puheita ja asiantuntijalausuntoja kun päätös tehdään ryhmissä, on ihmisen
pysyvä rationaalinen ominaisuus. Ruotsalainen historioitsija Peter Englund kuvaa
teoksissaan värikkäästi Ruotsi-Suomen valtopolitiikkaa. Kun Ruotsin säädyt
kolmikymmenvuotisen sodan jälkeen kokoontuivat käsittelemään kuningatar Kris-
tiinan johdolla aatelin etuoikeuksia, pitkät ja hartaat puheet väsyttivät ja aiheuttivat
“juopottelua”, nukahtelua ja istuntojen laiminlyöntiä. Kurin pitämiseksi papisto
joutui määräämään 1/2 taalerin poissaolosakon. (Englund 1996, 535.) Ihmisen
käytös ei muutu vuosisatojen saatossakaan. Kanadassa estettiin hiljattain viran-
toimituksesta senaattori, jolla oli erittäin runsaita poissaoloja senaatin kokouksista.
Samassa yhteydessä häneltä pidätettiin palkka. (AL 21.2.1998.) Virossa kansan-
edustajien palkanpidätystä koskenut esitys päättyi tasan menneeseen eduskunta-
äänestykseen. Ongelmana olivat edustajat, jotka käyvät muualla työssä ja istuvat
parlamentissa vain palkkapäivänä. (AL 30.3.1998.) Myös Euroopan parlamentissa
on omaksuttu tapa nostaa länäolopalkkio istunnoista, joissa edustaja ei ole ollut

⁹ Valtiopäivien 2001 avajaispäivänä julkisuuteen vuodatettiin tieto sosialidemokraattien eduskun-
taryhmän joutumisesta pääministeri Lipposen ryöpytyksen kohteeksi. Joidenkin kansanedustajien
mielestä tämä “masensi mielialoja”. Samaan aikaan eduskunnan puhemies ja muuan kansanedus-
taja kärhämöivät julkisuudessa puheenvuorojen jakamisesta kyselytunneilla. Kärhämöintiin lii-
tyi valtiopäivien aloitusistunnossa puhemiehen antama varoitus “oman pesän likaamisesta”. (AL
3.2.2001; AL 7.2.2001.)

¹⁰ Pienessä eduskuntaryhmässä varajäsenen aktiivisuus voi olla enemmän ‘politisoitunutta’. Kun
pienen ryhmän kansanedustajia ei riitä varsinaiseksi jäseneksi kaikkiin valiokuntiin, ryhmä saa
ehkä ainoan paikkansa jossakin valiokunnassa varajäsenenä. Tämä osaltaan aktivoi varajäsenen
osallistumista valiokuntatyöhön.

paikalla. Tapa on saanut nimekseen SiSo-järjestelmä, mikä tulee englannin kielen puolittain alatyylin sanoista Sign in Sod off - 'nimi listaan ja lipettiin'. (Buitenen 2000, 182.)¹¹

Tehtävien tärkeysjärjestyksillä, ihmissuhteilla ja ihmislouheen lainalaisuuksilla voi poissaoloja monessa suhteessa selittää, mutta ei välttämättä puolustaa. Tosiasia on, että tutkimusjakson eli vaalikauden 1991–1994 täysistuntojen 30 parhaan läsnäolijan taulukkoon (numero 19 luvussa 12.2.) valiokuntien hyvistä läsnäolijoista nousee 26. Tämä tarkoittaa sitä, että tietyt edustajat ovat ehtineet sekä täysistuntoihin että valiokuntiin. Miksi sitten kaikki eivät ehdi? Paitsi edustajan individuaali suhtautumistapa, läsnäoloon vaikuttaa vielä yksi, tähän mennessä mainitsematon konkreettinen tekijä eli valiokuntien niin sanotut oheistoiminnot. Nämä eivät ilmene aina suurelle yleisölle eivätkä tietojen tallentamismuutosten jälkeen pöytäkirjojen tutkijoillekaan, mutta eduskunnassa oheistoiminnot herättävät keskustelua. Toiminnot ovat paisuneet liian suuriksi, ja siihen asiaan palataan luvussa 18.

Kansanedustajan aktiivisen läsnäolon ja tunnollisen eduskuntatyöhön osallistumisen ei tarvitse olla pyyteetöntä. Vaalikauden 1991–1994 valiokuntajäsenistä ja täysistuntojen pienimpien poissaolojen taulukosta (numero 19) ilmenee, että moni aktiivinen läsnäolija on tullut myöhemmin palkituksi merkittäväällä poliittisella tehtävällä. Omaa urakehitystä ajatellen edustajan on eduskuntaan päästyään toimitava pitkän tähtäyksen suunnitelmalla. Tutkimuksen alkupuolella Riggsin teoriassa (luvussa 3.2.4.) todettiin, että puolueiden hyväksi työtä tekevät ihmiset odottavat vastinetta työlleen, ja yksi vastineen muoto on hallinnollinen virka [tai jokin muu tehtävä]. Tehtävään nimittämisellä puolueet toteuttavat yhtä olennaista toimintafunktiotaan eli poliittisen eliitin rekrytointia. Myös entinen kansanedustaja Pertti Paasio huomauttaa, että politiikassa on luonnollista pyrkiä vaikutusvaltaisempiin tehtäviin. Ongelmallisempaa on palata hierarkiassa ylhäältä alaspäin. (AL 27.1.2002.)

Vähätellä ei pidä sitäkään, että edustaja tulee valituksi uudelleen kansanedustajaksi. Jokaisen eduskunnan kokoonpanoon sisältyy 'takuuvarmoja' ja 'arvaamattomia'. Ensimmäiset mainitut ovat niitä, jotka nousevat eduskuntaan vaalista toiseen, jälkimmäiset niitä, joista kehittyi yhden kauden jälkeen pitkäaikaisia kansanedustajia tai sitten ei. Edustajanuraansa ei voi suunnitella, vaan siitä päättävät äänestäjät neljän vuoden välein, kiteyttää puhemies Uosukainen niin täysistuntoihin kuin valiokuntiinkin osallistumisen ydinlähdekohdan (AL 27.1.2002).

¹¹ van Buitenen viittaa tässä yhteydessä Joep Dohmenin kirjaan *Europese Idealisten*. Väite on pitänyt paikkansa ainakin vuonna 2000 London School of Economicsin julkaiseman tutkimuksen mukaan. Siinä jäsenmaiden EU-parlamentaarikkojen läsnäoloprosentit olivat suuremmat istunnoissa kuin istuntojen äänestyksissä. Suomi sijoittui läsnäolojen kärkipäähän. (AL 21.4.2000.)

17. PÄÄTÖSVALTAISUUDEN MUUTOKSET

Edustajaveteraani *Ensio Laine* (vas) istui yleensä perustuslakivaliokunnan kokouksissa nimenhuudosta viimeiseen nuijanlyöntiin saakka¹. Valtiopäivien 1993 huhtikuussa hänen nimensä kuitenkin ilmestyi poikkeuksellisesti pöytäkirjan (PeV n:o 26/20.4.) marginaaliin miinusmerkin viereen. Edustaja Laine siis poistui paikalta kesken kokouksen. Seuraavan pykälän kohdalla edustaja Laineen nimi ilmestyi uudelleen pöytäkirjan marginaaliin, nyt plusmerkin viereen; hän palasi kokoushuoneeseen takaisin. Muutamassa kokouksessa menettely toistui, jäsen Laine poistui paikalta ja joko palasi takaisin tai oli lopun kokousta kokonaan poissa. Jollei eräässä pöytäkirjassa olisi ohimennen sanottu, että tämä tapahtui esteellisyyden takia, ei tutkimuksessa olisi kiinnitetty asiaan suurempaa huomiota. Poistuminen kesken kokouksen on ollut hyvin tavallista, kokoukset eivät ole loppuneet päätösvaltaisena juuri sen useammin kuin ovat alkanetkaan. Edustaja Laineen kohdalla näyttää syynä olleen kirkkolaki (HE 23/1993 vp), jonka käsittelyyn evankelis-luterilaisen kirkon ulkopuoliset eivät voineet senaikaisen valtiopäiväjärjestyksen 61 §:n perusteella osallistua.

Hieman pyöristäen voidaan todeta, että *vaalikauden 1991–1994 tutkituista valiokuntakokouksista noin 70 % on alkanut päätösvaltaisena ja noin 65 % on loppunut päätösvaltaisena*. Prosenttiluvut eivät silti ole muodostuneet samoista kokouksista, vaan päätösvalta on yli kolmasosassa (37,7 %) kokouksia muuttunut nimenhuudon jälkeen. Joka tapauksessa runsas 30 % kokouksista on sekä alkanut että toisaalta loppunut ilman päätösvaltaa.²

Tutkimusaineiston 3 836 valiokuntakokouksen päätösvaltaisuudet ja niiden muutokset on koottu taulukkoon numero 27. Kokouksista alusta loppuun

¹ Tennilän (1995, 93) mukaan edustaja Laine oli ehkä vaalikauden ahkerin ja arvostetuin kansanedustaja.

² Tutkittuja kokouksia oli yhteensä 3 836. Näistä 2 671 (69,6 %) alkoi päätösvaltaisena ja 1 165 (30,4 %) ei-päätösvaltaisena. Päätösvaltaisena loppui 2 488 (64,9 %) kokousta ja ei-päätösvaltaisena 1 348 (35,1 %). Luvuissa on huomioitu vain kokouksen alku ja loppu, ei sitä, montako kertaa päätösvalta on vaihtunut kokouksen aikana. Tutkimuksessa päätösvalta on kirjattu menetetyksi silloin, kun se on ollut pöytäkirjoista selvästi havaittavissa.

päätösvaltaisena on pysynyt runsas puolet eli 1 950 (50,8 %) kokousta. Alusta loppuun täysin *vaille päätösvaltaa* on jäänyt runsas kymmenesosa eli 439 (11,4 %) kokousta. Päätösvalta *on vaihtunut* ei-päätösvaltaiseksi 693 (18,1 %) kokouksessa, ja vastaavasti ei-päätösvaltaisesta päätösvaltaiseksi 506 (13,2 %) kokouksessa. Enemmän kuin kerran suuntaan tai toiseen on muuttunut 248 (6,5 %) kokousta. Tulokset ovat puhtaasti tutkimustuloksia, sillä päätösvallan muutoksia ei ole aina pöytäkirjoihin merkitty.

Taulukosta 27 ilmenee, että *hallintovaliokunnan* ja *lakivaliokunnan* suhteellisen hyvät nimenhuutoläsnäolot (taulukossa 24 ja 26) hieman himmenevät kun asiaa tarkastellaan päätösvallan vaihtumisen kannalta. Kokouksista on poistuttu ennen niiden päättymistä, hallintovaliokunnassa enemmän kuin lakivaliokunnassa. Hallintovaliokunnan *päätösvaltaisuusprosentti* (ts. päätösvaltaisena päättyneiden kokousten prosenttiosuus valiokunnan neljän vuoden kokouksista)³ on ollut yllättäen valiokuntien heikoin (46,7 %). Lakivaliokunnan osuus on ollut parempi (62,9 %), valiokuntien keskinäisessä järjestyksessä se on ollut keskimmäinen. Hallintovaliokunnan prosenttia ovat pienentäneet valtiopäivien 1994 lukuisat asiantuntijakokoukset (108 kokousta 119:sta), lakivaliokunnan poistujiin on kuulunut esimerkiksi edustaja Aittoniemi, joka vaikka onkin ollut kiitettävästi läsnä nimenhuudoissa, ei aina ole istunut kokouksia loppuun saakka. Hänen sen paremmin kuin muidenkaan poistumisten syyt eivät yleensä käy ilmi pöytäkirjoista, joten on mahdoton tietää onko vaikuttimena ollut toinen valiokunta tai muu virkatehtävä, yksityisasiasia tai vaikkapa esteellisyssäännöksen noudattaminen. Tämän takia kriittinen suhtautuminen poistujiin saattaisi olla edustajaa kohtaan hyvinkin epäoikeudenmukaista.

Runsas saapumiset ovat pitäneet *maa- ja metsätalousvaliokunnan* kokoukset jokseenkin hyvin päätösvaltaisena loppuun saakka. Sen päätösvaltaisuusprosentti (84,0 %) on ollut valiokuntien paras, jos valtiovarainvaliokunta tässä suhteessa ohitetaan. Ohittamiseen on tavallaan pakko, sillä tutkimusaineistossa *valtiovarainvaliokunta* eroaa muista siten, että sen pöytäkirjoihin ei ole merkitty kesken kokouksen poistuneita. Toiseksi suurimman päätösvaltaisuusprosentin (71,9 %) on tehnyt *työasiainvaliokunta*. Se on istunut päätösvaltaisena sekä kokouksen alussa että lopussa yhtä monta kertaa (182 kokousta 253:sta). Suurista poissaoloista ja samaan aikaan suurista läsnäoloista mainitun *talousvaliokunnan* vaalikauden kokouksista 69,1 % on päättynyt päätösvaltaisena.

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan läsnäoloja kiitettiin aikaisemmin maa- ja metsätalousvaliokuntaan verrattuna, nyt kuitenkin näyttää siltä, että näistä kahdesta sosiaali- ja terveysvaliokunta on ollut kokouksen lopussa harvemmin päätösvaltainen (67,5 %). Hieman karrikoiden voidaan sanoa, että sosiaalivaliokunnan naisjäsenet

³ 'Päätösvaltaisuusprosentti' on tutkimusaineistoon perustuva tutkimuksellinen termi, jota ei esiinny eduskunnan asiakirjoissa. Prosentin suuruus vaihtelee hieman laskutavasta riippuen, tässä prosentti on laskettu vaalikauden kokouksista kaavalla $100 \times (p + p + p \dots + p) / n$, jolloin p on päätösvaltaisena päättynyt kokous ja n valiokunnan vaalikauden kokousmäärä.

Valio- kunta	P		EP		P=>EP		EP=>P		MUUT		YHT	
	Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%
PeV 91	16	28,1	3	5,3	9	15,8	19	33,3	10	17,5	57	100,0
PeV 92	27	20,9	24	18,6	19	14,7	36	27,9	23	17,9	129	100,0
PeV 93	41	39,4	10	9,6	20	19,2	20	19,2	13	12,6	104	100,0
PeV 94	64	46,4	16	11,6	33	23,9	14	10,1	11	8,0	138	100,0
<i>Yhteensä</i>	<i>148</i>	<i>34,6</i>	<i>53</i>	<i>12,4</i>	<i>81</i>	<i>18,9</i>	<i>89</i>	<i>20,8</i>	<i>57</i>	<i>13,3</i>	<i>428</i>	<i>100,0</i>
LaV 91	30	81,1	1	2,7	5	13,5	1	2,7	-	-	37	100,0
LaV 92	58	57,4	12	11,9	25	24,8	2	2,0	4	3,9	101	100,0
LaV 93	40	44,0	25	27,5	20	22,0	4	4,4	2	2,1	91	100,0
LaV 94	70	51,9	17	12,6	16	11,9	21	15,6	11	8,1	135	100,0
<i>Yhteensä</i>	<i>198</i>	<i>54,4</i>	<i>55</i>	<i>15,1</i>	<i>66</i>	<i>18,1</i>	<i>28</i>	<i>7,7</i>	<i>17</i>	<i>4,7</i>	<i>364</i>	<i>100,0</i>
VaV 91	48	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-	48	100,0
VaV 92	64	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-	64	100,0
VaV 93	58	98,3	-	-	-	-	1	1,7	-	-	59	100,0
VaV 94	58	98,3	-	-	-	-	-	-	1	1,7	59	100,0
<i>Yhteensä</i>	<i>228</i>	<i>99,1</i>	<i>0</i>	<i>0,0</i>	<i>0</i>	<i>0,0</i>	<i>1</i>	<i>0,4</i>	<i>1</i>	<i>0,4</i>	<i>230</i>	<i>100,0</i>
HaV 91	24	52,2	1	2,2	13	28,3	6	13,0	2	4,4	46	100,0
HaV 92	59	64,1	5	5,4	24	26,1	2	2,2	2	2,2	92	100,0
HaV 93	33	37,5	9	10,2	37	42,0	6	6,8	3	3,5	88	100,0
HaV 94	30	25,2	7	5,9	74	62,2	1	0,8	7	5,9	119	100,0
<i>Yhteensä</i>	<i>146</i>	<i>42,3</i>	<i>22</i>	<i>6,4</i>	<i>148</i>	<i>42,9</i>	<i>15</i>	<i>4,3</i>	<i>14</i>	<i>4,1</i>	<i>345</i>	<i>100,0</i>
LiV 91	20	58,8	4	11,8	6	17,6	1	2,9	3	8,9	34	100,0
LiV 92	36	51,4	12	17,1	12	17,1	6	8,6	4	5,8	70	100,0
LiV 93	41	56,9	13	18,1	16	22,2	1	1,4	1	1,4	72	100,0
LiV 94	36	43,4	14	16,9	32	38,6	1	1,2	-	-	83	100,0
<i>Yhteensä</i>	<i>133</i>	<i>51,4</i>	<i>43</i>	<i>16,6</i>	<i>66</i>	<i>25,5</i>	<i>9</i>	<i>3,5</i>	<i>8</i>	<i>3,1</i>	<i>259</i>	<i>100,0</i>
MmV 91	34	56,7	3	5,0	4	6,7	18	30,0	1	1,6	60	100,0
MmV 92	34	32,7	8	7,7	-	-	56	53,8	6	5,8	104	100,0
MmV 93	50	51,5	8	8,2	-	-	39	40,3	-	-	97	100,0
MmV 94	30	26,1	12	10,4	6	5,2	54	47,0	13	11,3	115	100,0
<i>Yhteensä</i>	<i>148</i>	<i>39,4</i>	<i>31</i>	<i>8,2</i>	<i>10</i>	<i>2,7</i>	<i>167</i>	<i>44,4</i>	<i>20</i>	<i>5,3</i>	<i>376</i>	<i>100,0</i>
PuV 91	6	28,6	3	14,3	1	4,8	10	47,6	1	4,7	21	100,0
PuV 92	6	17,1	12	34,3	2	5,7	10	28,6	5	14,3	35	100,0
PuV 93	6	23,1	7	26,9	6	23,1	7	26,9	-	-	26	100,0
PuV 94	15	32,6	4	8,7	8	17,4	9	19,6	10	21,7	46	100,0
<i>Yhteensä</i>	<i>33</i>	<i>25,8</i>	<i>26</i>	<i>20,3</i>	<i>17</i>	<i>13,3</i>	<i>36</i>	<i>28,1</i>	<i>16</i>	<i>12,5</i>	<i>128</i>	<i>100,0</i>

Valio- kunta	P		EP		P => EP		EP => P		MUUT		YHT	
	Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%
SiV 91	45	86,5	1	1,9	3	5,8	3	5,8	-	-	52	100,0
SiV 92	54	52,4	5	4,9	31	30,1	10	9,7	3	2,9	103	100,0
SiV 93	55	56,7	8	8,2	27	27,8	1	1,0	6	6,3	97	100,0
SiV 94	66	54,1	11	9,0	35	28,7	7	5,7	3	2,5	122	100,0
<i>Yhteensä</i>	<i>220</i>	<i>58,8</i>	<i>25</i>	<i>6,7</i>	<i>96</i>	<i>25,7</i>	<i>21</i>	<i>5,6</i>	<i>12</i>	<i>3,2</i>	<i>374</i>	<i>100,0</i>
StV 91	44	62,9	2	2,9	21	30,0	2	2,9	1	1,3	70	100,0
StV 92	65	47,8	24	17,6	19	14,0	16	11,8	12	8,8	136	100,0
StV 93	72	64,3	14	12,5	10	8,9	11	9,8	5	4,5	112	100,0
StV 94	77	56,2	15	10,9	30	21,9	10	7,3	5	3,6	137	100,0
<i>Yhteensä</i>	<i>258</i>	<i>56,7</i>	<i>55</i>	<i>12,1</i>	<i>80</i>	<i>17,6</i>	<i>39</i>	<i>8,6</i>	<i>23</i>	<i>5,1</i>	<i>455</i>	<i>100,0</i>
TaV 91	31	66,0	4	8,5	7	14,9	3	6,4	2	4,2	47	100,0
TaV 92	63	61,2	2	1,9	15	14,6	13	12,6	10	9,7	103	100,0
TaV 93	53	60,9	9	10,3	11	12,6	7	8,1	7	8,1	87	100,0
TaV 94	37	37,0	17	17,0	9	9,0	20	20,0	17	17,0	100	100,0
<i>Yhteensä</i>	<i>184</i>	<i>54,6</i>	<i>32</i>	<i>9,5</i>	<i>42</i>	<i>12,5</i>	<i>43</i>	<i>12,8</i>	<i>36</i>	<i>10,7</i>	<i>337</i>	<i>100,0</i>
TyV 91	23	67,6	-	-	8	23,5	2	5,9	1	3,0	34	100,0
TyV 92	41	59,4	5	7,2	6	8,7	15	21,8	2	2,9	69	100,0
TyV 93	36	55,4	9	13,8	9	13,8	7	10,8	4	6,2	65	100,0
TyV 94	44	51,8	8	9,4	12	14,1	10	11,8	11	12,9	85	100,0
<i>Yhteensä</i>	<i>144</i>	<i>56,9</i>	<i>22</i>	<i>8,7</i>	<i>35</i>	<i>13,8</i>	<i>34</i>	<i>13,4</i>	<i>18</i>	<i>7,1</i>	<i>253</i>	<i>100,0</i>
YmV 91	31	86,1	-	-	5	13,9	-	-	-	-	36	100,0
YmV 92	41	55,4	12	16,2	12	16,2	5	6,8	4	5,4	74	100,0
YmV 93	11	14,9	34	45,9	14	18,9	8	10,8	7	9,5	74	100,0
YmV 94	27	26,2	29	28,2	21	20,4	11	10,7	15	14,6	103	100,0
<i>Yhteensä</i>	<i>110</i>	<i>38,3</i>	<i>75</i>	<i>26,1</i>	<i>52</i>	<i>18,1</i>	<i>24</i>	<i>8,4</i>	<i>26</i>	<i>9,1</i>	<i>287</i>	<i>100,0</i>
<i>Kaikki</i>	<i>1950</i>	<i>50,8</i>	<i>439</i>	<i>11,4</i>	<i>693</i>	<i>18,1</i>	<i>506</i>	<i>13,2</i>	<i>248</i>	<i>6,5</i>	<i>3836</i>	<i>100,0</i>

Taulukko 27.

Valiokuntakokousten päätösvaltaisuuden muutokset valtiopäivillä 1991–1994. Kokoustyyppit ovat lukumäärinä ja tietokoneohjelmalle ominaisen tarkkuuden mukaisina prosenttiosuuksina. Kuhunkin valiokuntaan on liitetty vaalikausittain kokoustyyppien yhteissummat ja niistä otetut prosentit.

Taulukon loppuun sama on laskettu kaikista valiokunnista.

Sarake P osoittaa, kuinka moni kokous on ollut alusta loppuun päätösvaltainen.

Sarake EP osoittaa, kuinka moni kokous on ollut alusta loppuun ei-päätösvaltainen.

Sarake P => EP ja EP => P osoittavat kokouksessa kerran tapahtuneen päätösvallan muuttumisen.

Sarake MUUT ilmaisee useamman kerran tapahtuneen päätösvallan muuttumisen.

ovat istuneet tunnollisesti paikallaan kokouksen alussa ja maatalousvaliokunnan miesjäsenet kokouksen lopussa.

Valtiovarainvaliokunta jälleen ohittaen suurimman yhden vuoden päätösvaltaisuusprosentin (92,3 %) on tehnyt *sivistysvaliokunta* valtiopäivillä 1991. Silloin se on kokoontunut päätösvaltaisena sekä kokouksen alussa että lopussa yhtä monta kertaa (48 kokousta 52:sta). Seuraavat vuodet ovat tasanneet osallistumista niin, että neljän vuoden ajalta sivistysvaliokunnan päätösvaltaisuus on ollut 65,2 %. Tämä vielä noussut päätösvaltaisuuksista lasketun keskiarvon yläpuolelle. Valtiovarainvaliokunta mukaan lukien keskiarvo on ollut 64,9 %, valiokunta pois jättäen 61,7 %. *Liikennevaliokunnan* päätösvaltaisuusprosentti (54,8 %) on näin ollen jäänyt keskiarvon alapuolelle.

Perustuslakivaliokunnan läsnäolot muihin valiokuntiin nähden hieman kohentuvat, kun päätösvaltaisuus (56,1 %) mitataan kokousten lopusta eikä alusta. Yhtä kaikki melko alhaisiksi jäävät prosentit tarkoittavat sitä, että valiokunnassa on käyty tekemässä päätös tietyn pykälän kohdalla ja sitten poistuttu paikalta. Tämä ilmenee hyvin taulukon 27 sarakkeesta 'muut', siinä perustuslakivaliokunnan osuus on yleisesti ottaen muita valiokuntia suurempi. Myös *puolustusvaliokunnan* päätösvaltaisuusprosentti (53,9 %) antaa valiokunnasta paremman kuvan kuin läsnäolo nimenhuudossa. Prosentti nostaa valiokunnan alhaalta katsoen kolmanneksi, ohi hallinto- ja ympäristövaliokuntien.

Ympäristövaliokunta on tehnyt vuosikohtaisia prosentteja laidasta laitaan, mistä hallintovaliokunnan jälkeen toiseksi heikoin vaalikauden päätösvaltaisuus (47,0 %) ei anna oikeaa kuvaa. Taulukosta 27 ilmenee, että valiokunta on jokseenkin hyvin työskennellyt täysivaltaisella kokoonpanolla ensimmäisen vuoden aikana, mutta kolmannen vuoden aikana pitänyt melkein puolet kokouksistaan vajaalukuisena. Ei siis ole ihme, että puheenjohtaja Seppänen on joutunut, niin kuin edellä (luvussa 15.1.) kerrottiin, viemään asioita eteenpäin "alustavasti" ja "epävirallisesti".

Siirryttäessä päätösvaltaisuuksista jäsentasolle esiin nousee luonnollisesti kysymys, *kuinka moni valiokuntajäsen on ollut paikalla kokousten päättyessä*. Vastaus on selkeintä antaa taulukon muodossa. Taulukko 28 kuvaa kokousmäärältään kahta suurinta jaksoa, valtiopäiviä 1992 ja 1994. Taulukon pohjana on matriisi, johon on kerätty kokousten lopussa läsnä olleiden jäsenien ja varajäsenien määrät. Koska tässä tapauksessa valtiopäiviä ei voi yhdistää, ei liioin henkilöitä, valiokunnat esitetään sekä taulukossa että sitä vastaavassa kuviossa 3 kahtena peräkkäisenä kokonaisuutena. Totuttuun tapaan jäsenmääristä lasketaan tunnusluvut, mutta nyt taulukkoon lisätään itse kokousta koskeva informaatio: taulukon oikeassa reunassa on ensin kunkin valiokunnan ei-päätösvaltaisena päättyneiden kokousten prosenttiosuus (Ei-päät. %), ja sitten niiden kokousten osuus, joissa on kuultu asiantuntijoita (Asiant. %).

Taulukko 28 jakautuu tavallaan *kolmeen osaan*: jäsenistöstä kertoviin tunnuslukuihin, kokouksista kertoviin prosenttilukuihin sekä selitysosaan eli asiantuntijoihin. Tunnusluvuihin moodi osoittaa, että kokousten lopussa kahdentoista jäsenen

Valiok.	Kok.	K-arvo	Moodi	Minimi	Alakvart.	Yläkvart.	Maksimi	Ei-päät.%	Asiant. %
PeV -92	129	10,8	12	4	8	13	17	50,4	86,8
LaV	101	12,0	12	7	10	14	17	40,6	70,3
HaV	92	12,1	12	4	10	14	17	33,7	65,2
LiV	70	12,1	12	4	10	14	18	40,0	72,9
MmV	104	13,6	14	7	12	15	17	12,5	64,4
PuV	35	10,9	10	5	10	13	14	54,3	82,9
SiV	103	12,5	13	4	10	15	17	36,9	77,7
StV	136	12,2	12	3	10	15	18	38,2	79,4
TaV	103	13,0	12	7	12	15	17	24,3	75,7
TyV	69	13,6	12	5	12	16	19	18,8	65,2
YmV	74	12,1	12	7	10	14	17	37,8	78,4
PeV -94	138	11,2	12	4	9	13	20	43,5	87,0
LaV	135	12,4	13	5	11	14	19	30,4	78,5
HaV	119	9,4	8	4	7	12	17	73,9	90,8
LiV	83	10,9	12	6	9	12	18	55,4	73,5
MmV	115	12,7	12	6	11	15	17	27,0	73,3
PuV	46	11,6	12	6	10	14	17	47,8	84,8
SiV	122	12,1	12	5	10	14	17	40,2	82,8
StV	137	12,2	13	4	11	15	17	35,0	73,7
TaV	100	11,9	12	5	10	14	17	41,0	78,0
TyV	85	12,8	13	5	10	15	17	34,1	65,9
YmV	103	10,3	10	3	8	13	17	62,1	89,3

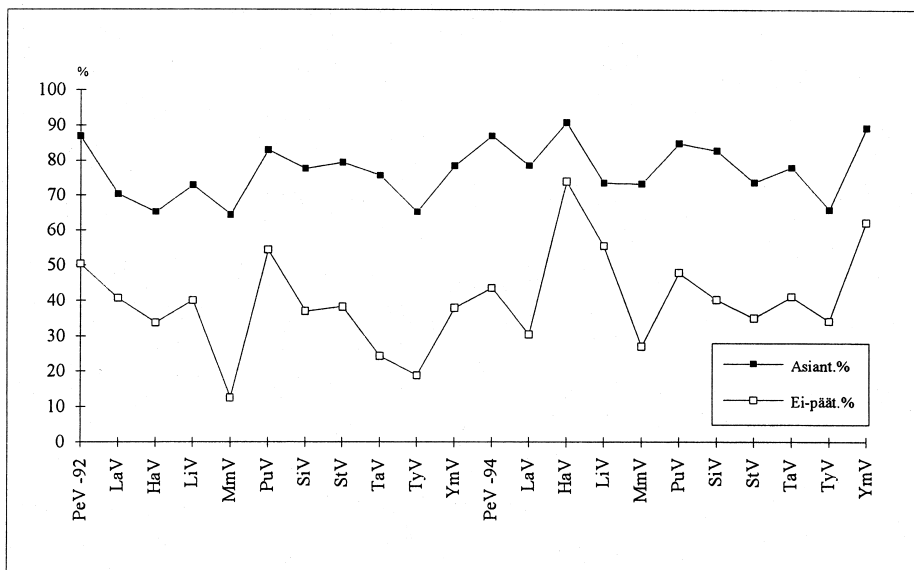
Taulukko 28.

Vuosien 1992 ja 1994 valtiopäivien valiokuntakokousten lopussa läsnä olleista henkilömäärästä lasketut tunnusluvut. Vuosiluku ilmenee perustuslakivaliokunnasta. Tummennetussa osassa on ei-päätösvaltaisena päättyneiden kokousten ja asiantuntijoiden kuulemiskokousten prosenttiosuus valiokunnan valtiopäivien kokouksista. Lukujen vastaavuussuhteista on jäljempänä kuvio 3. Taulukosta puuttuu valtiovarainvaliokunta, koska sen pöytäkirjoissa ei esiinny kesken kokouksen poistuneita eikä siinä kuulla asiantuntijoita siinä määrin kuin muissa valiokunnissa.

frekvenssi on ollut suurin. Kun kaksitoista esiintyy useimmiten myös nimenhuuto-taulukossa (numero 24 luvussa 15.1.), voidaan todeta, että päätösvaltaa on aika tavalla pidetty yllä minimimäärällä. Keskiarvoista ilmenee, että valtiopäivillä 1992 päätösvaltaongelmia on ollut eniten perustuslakivaliokunnassa ja puolustusvaliokunnassa. Valtiopäivien 1994 aikana tilanne on näiden osalta hieman parantunut, ongelmat ovat siirtyneet muihin valiokuntiin. Taulukossa 28 kokousten lopun keskimääräinen henkilöluku on vuoden 1992 valtiopäivillä 12,3 jäsentä ja vuoden

1994 valtiopäivillä 11,6 jäsentä. Kumpaakin lukua ovat nostaneet eniten maa- ja metsätalousvaliokunta sekä työasiainvaliokunta; jälkimmäistä lukua on pudottanut eniten hallintovaliokunta. Hallintovaliokunnan poissaoloja ovat lisänneet laajat, runsaita asiantuntijakuulemisia vaatineet asiakokonaisuudet kuten valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko, virkamieslaki, kuntalaki ja poliisilaki (HaVM 4, 5, 18, 20/1994 vp).

Taulukossa 28 esitetyt alakvarttiilit ilmaisevat, mihin jäsenmäärään tai minkä alapuolelle neljäsosa kokouksista on päättynyt. Valtiopäivillä 1992 kolme valiokuntaa on yltänyt kahdentoista jäsenen alakvarttiin, valtiopäivillä 1994 ei yksikään. Tähän on saattanut vaikuttaa perinteinen vaalikauden lopun työruuhka. Se mihin jäsenistön puuttuminen on johtanut, käy ilmi taulukon tummennetusta ei-päätösvaltaisten sarakkeesta. Kun ei-päätösvaltaisena päättyneiden kokousten ja asiantuntijakuulemiskokousten prosentit ilmaistaan viivakuviona, korrelaatio näyttää olevan selvä. Kuulemiskokoukseksi on laskettu jokainen kokous, jossa on kuultu vaikka vain yhtä asiantuntijaa.

Kuvio 3.

Kuta useammassa kokouksessa on kuultu asiantuntijoita (ylempi viiva), sitä useammin valiokuntakokous on päätynyt ilman päätösvaltaa (alempi viiva). Asiantuntijalausuntoja ei ole tultu kuuntelemaan kokoukseen lainkaan tai kokouksesta on poistuttu kuulemispykälien aikana. Suurin syy tähän on ilmeisesti se, että asiantuntijalausunnot saadaan kirjallisina. Perustuslakivaliokunnasta alkaen vasemmanpuoleisessa ryhmässä on valtiopäivät 1992, oikeanpuoleisessa 1994.

Hallituksen esityksen ensimmäiseen käsittelyyn sisältyvä *asiantuntijoiden kuuleminen aiheuttaa 'joukkopakoa'*, joka voi tapahtua myöhästelynä silloin jos lausunnot ovat esityslistan alussa, tai poistumisena kokouksesta sen pykälän kohdalla jossa kuulemiset alkavat, tai poissaolona silloin, kun seuraa pelkistä kuulemisista koostuva kokous. Valiokunnassa lakiesitys viipyy lähinnä kuulemisten takia, niiden jälkeinen mietintö- tai lausunnotuonnos etenee yleensä ripeää tahtia. On kuitenkin korostettava, että tutkimusaineistossakaan kaikki kuulemistilanteet eivät ole olleet vajaavaltaisia, vaan päätösvaltaisuus on saattanut säilyä kokouksen loppuun saakka tai se on menetetty vasta viime minuuteilla. Näin on tapahtunut varsinkin silloin, kun esityslistassa on ollut muita, päätösvaltaa edellyttäneitä pykäläiä. Alusta loppuun päätösvaltaiset kokoukset ovat ajoittuneet erityisesti joulukuuhun, kun lakiesitykset on pyritty viemään päätökseen ennen istuntokauden loppua. Kiire on voinut aiheuttaa 'liikehdintää' muulloinkin kuin kuulemisten aikana. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysvaliokunnan hyväksyessä ensimmäisessä käsittelyssä ollutta muutosta valtion eläkelakiin (HE 110/1992 vp) kirjattiin yhden pykälän aikana noin puolen tunnin sisällä marginaaliin 22 poistumis- ja saapumismerkintää (StV n:o 133/17.12.1992). Näiden taustalla on täytynyt olla jokin pakottava syy, osallistuminen ryhmäkokoukseen tai muuhun toimitukseen, sillä joulukuun kiireiden takia valiokunta – samoin kuin täysistunto – kokoontuivat vuorokauden aikana neljä kertaa. Poistumisten takia kokous todennäköisesti käväisi hetken myös vajaavaltaisena, mutta koska pöytäkirjamerkinnoissa ei käytetty kellonaikoja, ei päätösvaltaisuus tutkimukseenkaan valossa muuttunut.

Yleisesti ottaen kuulemistilanteet ovat niitä, jotka näyttävät rauhattomilta. Edustajia niin kuin asiantuntijoitakin tulee sekä menee. Se että valiokuntien työt eivät ole yhteismitallisia, käy ilmi paitsi kokousten määrästä, myös kokousten kestosta ja siitä, montako asiantuntijaa on ollut. Vaikka kaikki vieraat eivät olekaan äänessä kuulemisen aikana – osa tyytyy läsnäolijan rooliin – lausunnon antajia yhtä kokousta kohti on eri tavalla eri valiokunnissa. Seuraavassa on viidestä valiokunnasta valtiopäivien 1992 ja 1994 ajalta laskettu *asiantuntijoiden yhteismäärä, asiantuntijoiden keskiarvo ja asiantuntijoiden maksimimäärä kokousta kohti*. Asiantuntijoiden yhteismäärästä mainittakoon, että se ei ole sama asia kuin henkilöluku. Yhteismäärä on suurempi, sillä jo yhdessä kokouksessa samaa henkilöä voidaan kuulla useamman lakiesityksen yhteydessä. Muutoinkin samoja henkilöitä on kutsuttu valiokuntiin toistuvasti. Asiantuntijat on siis laskettu jokaisesta kuulemispykälästä erikseen, ja luvuissa ovat kaikki, myös mukana mahdollisesti vain kuuntele-massa olleet vieraat.

Kokouksia/vp	Asiantuntijoita/ vp	Asiantuntijoita/ kokous	Asiant.–maksimi/ kokous
StV 92 136	868	6,4	36
StV 94 137	812	5,9	32
PeV 92 129	486	3,8	16
PeV 94 138	456	3,3	12
MmV 92 104	371	3,6	18
MmV 94 115	589	5,1	26
LiV 92 70	156	2,2	10
LiV 94 83	237	2,9	17
PuV 92 35	91	2,6	8
PuV 94 46	159	3,5	13

Herää kysymys, *onko näin suuri asiantuntijamäärä todella tarpeen* – varsinkin, kun asiantuntijat puhuvat tyhjille seinille. Onko edes nykyinen kuulemiskäytäntö oikea ja tarkoituksenmukainen? Ainoa oikea se ei ainakaan ole. Lausunnonantajat ovat vuodesta vuoteen samoja, paljolti poliittisin perustein valittuja henkilöitä. Puolueille he ovat turvallisia, sillä mielipiteet tuskin tarjoavat yllätyksiä⁴. Mutta asiantuntijatkin voivat urautua, käyttää valtaansa ja manipuloida⁵. He ovat usein etujärjestöjen tai vastaavien johtohenkilöitä, joiden huolena on organisaation etu, tai valtion ja hallinnon ylätasoinen edustajia, joiden huolena on viraston tai hallinto-sektorin etu, mutta niin sanottua tavallista ihmistä – kuluttajaa, asiakasta, palvelun tarvisijaa, köyhää ja syrjäytynyttä – ei ainakaan peruslähtökohdilta edusta kukaan⁶. Kansanedustajan pitäisi edustaa, mutta ammattipoliitikon matka tavallisen kansalaisen toiveisiin ja tarpeisiin on liian pitkä (ks. luku 5.2.; Törnudd 1982, 676–677). Asiantuntijoiden virkamiesmäisyys yhdessä päättäjien arkielämästä vieraantumisen kanssa on yksi syy siihen, miksi syntyy lakeja (sekä niiden pohjalta tehtyjä oikeuspäätöksiä), jotka ovat kansan silmissä käsittämättömiä ja joskus suorastaan tragikoomisia⁷.

⁴ Eduskunnan alkuvuosina oikeiston jyrkissä mielipiteissä valiokuntia jopa varoitettiin käyttämästä asiantuntijoita sillä perusteella, että jäsenistön itse on oltava kyllin pätevää ja riippumatonta (Törnudd 1982, 676–677).

⁵ Palo kirjoittaa vallasta ja vallanpitäjistä. Hänen mielestään eri alojen asiantuntijuuteen saattaa liittyä niin paljon valtaa, että se ylittää tavallisen kansanedustajan vallan. Asiantuntijaan voidaan ehkä suhtautua vakavammin kuin kansanedustajaan, koska asiantuntijan lausumia pidetään puolueettomampina. (Palo 2001, 89.)

⁶ Nousiainen (1998, 188) mukaan valiokuntiin tavallisesti kutsutaan asiantuntijoina ”ministeriöiden ja keskusvirastojen virkamiehiä, eri alojen ulkopuolisia erikoisasiantuntijoita sekä etujärjestöjen johtohenkilöitä”.

⁷ Yksi esimerkki. Vuonna 1997 työttömyysturvalakiin lisättiin 4 a § (L 680/1997). Sen mukaan henkilöllä on oikeus työttömyyspäivärahaan myös siltä ajalta, ”kun hän palkatta osallistuu

Hupaisiin lakeihin meillä ei ole varaa. Paitsi että niistä kärsii yksilö ja yleinen lain ja oikeuslaitoksen kunnioitus, säädöskokoelma ei tule ilmaiseksi. Lain laatiminen ministeriön valmistelusta presidentin allekirjoitukseen on monimuotoinen ja kallis prosessi. Jos kansanedustajien mielestä suullisissa ja kirjallisissa lausunnoissa toinen on liikaa, eikö liiasta voi luopua?

Mitä sitten kokouksiin käytetty aika yleisesti ottaen on ollut? Se on laskettu edellä mainitusta viidestä valiokunnasta valtiopäiviltä 1992 ja 1994. Seuraavassa ovat valiokuntien *kokouksiinsa käyttämä aika* (kesto yhteensä), sekä *aika keskimäärin* ja *aika enimmillään kokousta kohti*. Isot yhteistuntimäärät on pyöristetty lähimpään kokonaistuntiin ja minuutit on laskettu lähimpään viiteen minuuttiin. Suureen pöytäkirjamäärään mahtuneet muutamat epätarkkuudet on pyritty ensin tulkitsemaan oikein ja sitten ottamaan laskelmissa huomioon.

Kokouksia/vp	Kesto yhteensä/ vp	Kesto keskimäärin/ kokous	Kesto maksimi/ kokous
StV 92 136	235 tuntia	1 t 45 min	4 t 5 min
StV 94 137	256 tuntia	1 t 50 min	4 t 40 min
PeV 92 129	220 tuntia	1 t 40 min	5 t
PeV 94 138	242 tuntia	1 t 45 min	3 t 30 min
MmV 92 104	128 tuntia	1 t 15 min	4 t 10 min
MmV 94 115	155 tuntia	1 t 20 min	4 t 5 min
LiV 92 70	69 tuntia	1 t	2 t 35 min
LiV 94 83	69 tuntia	50 min	3 t 10 min
PuV 92 35	35 tuntia	1 t	1 t 35 min
PuV 94 46	48 tuntia	1 t	3 t 10 min

Edustajan työtunnit riippuvat kaiken muun ohella siitä, minkä valiokunnan jäseneksi hän sattuu osumaan. Valtiopäivien 1994 aikana sosiaali- ja terveysvaliokunnan jäsenen kokousaika on ollut 32 kahdeksantuntista työpäivää, kun valtiopäivien 1992 aikana puolustusvaliokunnan jäsen on päässyt runsaalla neljällä kahdeksantunnin työpäivällä. Erot ovat mittavat.

yleishyödylliseen vapaaehtoistyöhön tai tavanomaiseen talkootyöhön”. Maalaisjärjellä tämän säännöksen tarpeellisuutta on vaikea ymmärtää. Eikö meillä kaikilla ole kaikissa olosuhteissa oikeus osallistua auttamiseen? Epäloogisuutta on myös sanojen ‘palkatta’ ja ‘talkootyö’ välillä. Talkootyö-käsite itsessään pitää jo sisällään kolme määritettä: auttaminen, työntekotilaisuus ja palkaton. Ongelmana tässä lainkohdassa on myös valvonta.

Edellä olevat yksittäisten kokousten kestotkaan eivät silti vielä edusta koko tutkimusaineiston huippua. Tarkastellun aineiston todennäköinen huippu on lounastaukoineen 7 tuntia 5 minuuttia kestänyt maa- ja metsätalousvaliokunnan kokous lokakuussa 1991 (n:o 32/30.10.). Kyseessä oli mm. maataloustulolakia (HE 124/1991 vp) koskenut laaja, päätösvaltainen kuulemistilaisuus. Muutoinkin kuulemisiin ovat pitkät kokoukset yleensä liittyneet. Edellisessä ryhmittelyssä kuulemisista on yksi poikkeus ja se on seuraavassa, ryhmän maksimikokousten lyhyessä esittelyssä ensimmäisenä.

- *Sosiaali- ja terveysvaliokunta* käsitteli joulukuun 1992 (n:o 130/15.12.) ruuhkassa yhdeksää hallituksen esitystä työttömyys- ja sairausvakuutuksista. Kaksi esitystä oli ensimmäisessä käsittelyssä, seitsemän esitystä toisessa. Asiantuntijoita ei kuultu, ja päätösvaltaisuus säilyi koko ajan.

- *Sosiaali- ja terveysvaliokunta* kuuli marraskuussa 1994 (n:o 97/16.11.) kolmeatoista asiantuntijaa sosiaalihuoltolain ja alkoholilain sekä työttömyysturva- ja työttömyysvakuutusmaksulain yhteydessä. Valiokuntaa puhutti erityisesti alkoholi-laki, asiantuntijaa kuultiin vielä toisessakin käsittelyssä. Kokous alkoi ja loppui vajaavaltaisena, mutta oli välillä päätösvaltainen.

- *Perustuslakivaliokunta* (n:o 123/8.1.1993) kuuli valtion vakuusrahastolain muutoksen johdosta kuuttatoista perustuslain, hallinnon ja pankkielämän johtavaa asiantuntijaa. Päätösvaltaisena alkanut kokous supistui kuulemisen aikana ei-päätösvaltaiseksi.

- *Perustuslakivaliokunta* (n:o 72/4.10.1994) kuuli kahta asiantuntijaa maa- ja puutarhatalouden kansallista tukemista koskeneen lakiehdotuksen yhteydessä. Valiokunnan alaan kuului kysymys, vaikuttaako maa- ja metsätalousvaliokunnassa mahdollisesti tehtävä, hallituksen esityksestä poikkeava muutos lakiehdotuksen käsittelyjärjestykseen. Kokous oli päätösvaltainen.

- *Maa- ja metsätalousvaliokunta* (n:o 32/14.5.1992) käsitteli lausuntoa valtio-neuvoston energiapoliittisesta selonteosta. Kuultavana oli 18 etujärjestöjen ja valtiontalouden asiantuntijaa. Kokous alkoi ei-päätösvaltaisena, muuttui välillä, ja menetti päätösvaltaisuuden uudelleen.

- *Maa- ja metsätalousvaliokunta* (n:o 54/19.9.1994) kuuli vajaalukuisena 26:tta asiantuntijaa kalastus-, maa- ja puutarhataloutta koskeneen yhdeksän lakiesityksen johdosta. Näihin sisältyi edellä mainittu, perustuslakivaliokuntaa puhuttanut esitys maa- ja puutarhatalouden kansallisesta tukemisesta.

- *Liikennevaliokunta* (n:o 38/11.9.1992) käsitteli Euroopan talousalueen (ETAn) sopimuksen hyväksymistä. Asiantuntijoita oli kuusi: liikenteen etujärjestöjen sekä mainostelevisiion ja oikeusministeriön edustajat. Kokous alkoi päätösvaltaisena, mutta loppui ilman päätösvaltaa.

- *Liikennevaliokunta* osallistui syyskuussa 1994 (n:o 41/9.9.) valiokuntien yhteiskokoukseen, jossa kuultavana oli seitsemän ulkoministeriön ja etujärjestöjen asiantuntijaa Suomen ja Euroopan unionin välisen liittymissopimuksen johdosta (HE 135/1994 vp). Kokous kirjattiin täysilukuiseksi.

- *Puolustusvaliokunta* (n:o 2/11.2.1992) käsitteli valtioneuvoston selontekoa Euroopan yhteisön vaikutuksista. Kuultavana oli kolme asiantuntijaa; yksi pääesikunnasta, yksi rauhan- ja konfliktitutkimuslaitoksesta ja yksi Suomen rauhanliitosta. Kokous ei saavuttanut päätösvaltaa.

- *Puolustusvaliokunnan* valtiopäivien 1994 (n:o 18/9.9.) maksimikokous oli sama kuin liikennevaliokunnassa eli täysilukuinen, Euroopan unioniin liittymistä koskenut yhteinen kuulemiskokous.

Hallituksella, puolueilla ja ennen kaikkea eduskuntaryhmillä ja niiden ryhmäkurilla on valiokunnissa merkittävä rooli. Siltäkään ajatukselta ei voi välttyä, että rooli on niin merkittävä, että valiokuntatyö kääntyy joskus pelkäksi kulissiksi. Hallitus joka tapauksessa odottaa, että sen esitykset tulevat hyväksytyiksi – ja lähes aina ne myös tulevat. Perustuslaki kyllä puhuu kauniisti kansan edustamisesta ja oikeudesta ja totuudesta, mutta jos arjen elämässä perustuslaki ja politiikka joutuvat vastakkain, politiikka voittaa yleensä aina. Miksikö? Siksi koska perustuslaki on vain kirjaan kirjoitettu sana, mutta politiikka käytännön arkipäivää, resurssien jakamista tässä ja nyt, ja usein sidoksessa toiseen merkittävään tekijään eli rahaan ja taloudelliseen valtaan. Esimerkkinä mainittakoon vaikkapa Suomen perustuslakiin vuodesta 1995 kuuluneet kansalaisen perusoikeudet (969/1995). Niiden mukaan julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan *jokaiselle* oikeus työhön, asuntoon ja terveelliseen ympäristöön (PL 18–20 §)⁸. Tästä huolimatta julkinen valta ei ole pystynyt poistamaan työttömyyttä, ei liioin asunnottomuutta, eikä kykene poistamaan ilman tai melun saasteita. Julkinen valta ei myöskään ole pystynyt laskemaan alas korkeita elämis- ja asumiskustannuksiamme, jotka ovat jääneet tavallisen kansalaisen maksettavaksi, juuri sen pienituloisen ihmisen, jonka tueksi ja turvaksi perusoikeudet on laadittu.

⁸ “Julkisen vallan on edistettävä työllisyyttä ja pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön. – – (PL 18 §). “Julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämisestä. “ (PL 19 §). “Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön – – .” (PL 20 §). Saraviita kirjoittaa, että perustuslain 2 luvun perusoikeusjärjestelmään sisältyy toimintavelvoitteita ja ohjelman luonteisia säännöksiä, joilla ei ole suoranaisia oikeusvaikutuksia. Esimerkiksi perustuslain 20 §:n säännöksellä terveellisestä ympäristöstä on yhteys perustuslain 2 §:n säännökseen, jonka mukaan “(k)ansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen”. (Saraviita 2001, 14, 125.) Saraviidan tulkinnassa tämä säännös “näyttää olevan” deklatorinen, ja sille on vaikea löytää normatiivista sisältöä (2000, 72).

18. VALIOKUNTIEN KUTSUT JA MATKAT

“ – – – Ei tarvinnut olla kauan läsnä pitäjänkokouksessa, ennenkuin huomasi, että herrasmiehet niissä panivat asiat alulle, puhuivat mikä puolesta mikä vastaan, sekä sanelivat päätökset. Samoin papin-, lukkarin- ja koulumestarinvaaleissa, joissa herrasperheet sukulaisuus-, ystävyys-, y.m. syistä juonittelivat mikä minkin ehdokkaan puolesta, keräilivät uhkaillen, houkutellessa viinaryyppyjä jaellen talonpoikain puumerkkejä, ja usein jokin pitäjän pomo vaalitulaisuudessa pelkällä läsnäolollaan sai suuret joukot talonpoikia äänestämään ketä halusi. – – –”

(Suolahti, Elämää Suomessa 1700-luvulla, luku Omavaltaisia valtiopäivämiesvaaleja, 1917, 123.)

Olennaisena osana eduskunnan ja varsinkin valiokunnan työhön kuuluvat erilaiset kutsut ja vierailut, koti- ja ulkomaanmatkat. Vierailukutsut liittyvät yhtäältä lainsäätämisprosessiin ja siihen vaikuttamiseen, toisaalta kansanedustajan statukseen ja urakehitykseen. Tietenkin poliittisen eliitin päätöksiin pyritään vaikuttamaan monin erilaisin keinoin. Suomalainen lainsäädäntö jakautuu muodolliseen ja tosiasialliseen päätöksentekoon, kuten Myllymäen ja Tuorin tutkimusten yhteydessä (luvussa 4.4.) todettiin. Yksi tosiasiallisen päätöksenteon muoto on ottaa kontakti valiokuntaan. Vierailuttamalla valiokuntaa kotiseudullaan edustaja voi myös maksaa kiitollisuudenvelkaa taustajoukoille takaisin.

Yhtä vähän kuin valtiopäivämies nousee omin voimin eduskuntaan, yhtä vähän omin voimin siellä vallassa pysyy puoluekaan. Valtiopäivillä tarvitaan niin sanottuja lehmänkauppoja, jotka Jutikkalan (1958, 279) mukaan kukoistivat jo 1700-luvulla, kun säädyt liittoutuivat toinen toistaan vastaan. Sigurd Nordenstreng kertoo, miten sen ajan Ruotsin valtiopäivät olivat paikallisten etujen temmellyskenttä, kun toisilleen kateelliset kaupungit kiistelivät keskenään. Saadakseen etua kilpailijan juonia vastaan ja saadakseen kannatusta kotikaupungin asialle valtiopäivämiehet kävivät kunniatervehdyksillä vaikutusvaltaisten henkilöiden luona. (Nordenstreng 1920, 8.) Myös edellä (luvussa 3.2.4.) käsitellyn Riggsin yhteiskuntamallin mukaan organisoituneet ‘klikit’ päättävät asioista muodollisemman päätösportaan ohi.

Klikkiytyminen eli liittoutuminen muiden kanssa on yksilön ja organisaation kannalta elinehto. Riggsin oletus diffraktoituneesta, täydellisestä yhteiskunnasta,

jossa kuppikunnat, korruptio ja nepotismi ovat hävinneet, on mahdottomuus. Ihminen ja hänen 'klikkinsä' pyrkivät pitämään kiinni siitä mitä ovat saavuttaneet, olipa tämä sitten palkkaetu, omaisuus, valta tai asema. Niin kuin sääty-yhteiskunnassa demokratiassakin polykommunalismi on vallitseva olotila, jopa toivottava, sillä vaikka se saa aikaan kilpailua, se toisaalta pitää kilpailevat ryhmät kurissa. Kilpailuun, etujen saavuttamiseen ja saavutettujen etujen säilyttämiseen sijoittuvat pitkälti myös valiokunnille esitetyt kutsut ja vierailupyynnöt.¹

Se, millä tavalla, missä määrin ja miten yhteisiä resursseja jaetaan ja kuinka vastapalveluksia 'hinnoitellaan', ei ole ainoastaan moraalinen, vaan myös normatiivinen kysymys. Aineellinen hyödyke – matka, ruoka, alkoholi, iltajuhla – muuttuu lahjonnaksi silloin kun se tarjotaan halutun päätöksen aikaansaamiseksi. Raja vieraanvaraisuuden ja lahjonnan välillä on kuitenkin yhtä häilyvä kuin raja moraalisen ja juridisen tarkastelun välillä. Kansanedustajien juridiseen tarkasteluun ei ole edes mahdollisuutta, sillä rikoslaki (RL 2:12 §, 2 k) on rajannut edustajat lahjomarikoksen ulkopuolelle. Myös lahjontaa koskeneen uuden lakiesityksen käsitelyssä perustuslakivaliokunta esitti kansanedustajan lahjontakiellon hylkäämistä, mutta eduskunta hyväksyi lakiehdotuksen (ptk. 73/4.6.2002; ks. luku 4.4.).

Virkamiehen kestityksestä Pohjanoksa (1984, 77–78) toteaa, että yleensä virkatoimi ei edellytä ravintolassa käyntejä, ei ainakaan asiakassuhteessa olevan henkilön kustannuksella. Tavanomainen vieraanvaraisuus saattaa antaa laajankin liikkumavaran, mutta kestityksen oikeudettomuutta arvioitaessa on syytä ottaa huomioon kestityksen tarjoaja ja hänen intressinsä, kestityksen arvo ja erityisesti alkoholin osuus siinä, sekä osanottajat, ajankohta ja tarjoamispaikka. Laitisen (1986, 145–146) mukaan lahjonta liittyi aikaisemmin yhteiskunnan organisaatiotason ja kansalaisyhteiskunnan väliseen vuorovaikutukseen. Nykyisin lahjonta on yhä useammin myös organisaatiotason sisäinen tai eri valtaintituutioiden keskinäisiin suhteisiin liittyvä ongelma. Julkishallinnon sisäinen tai eri yksiköiden välinen korruptio on ongelmallista Isakssonin (1990, 28–29) mielestä siksi, että julkisen ja erityisen intressin määrittäminen on vaikeaa. Isakssonin mukaan korruptiota on esimerkiksi se, jos kunta pyrkii vaikuttamaan kantokyykyluokasta tai valtionavusta päätettäviin valtion virkamiehiin epäasiallisin keinoin. Viljanen (1984, 30–31) huomauttaa, että yhteen aikaan Suomessa vallitsi eräänlainen lounashysteria. Tarjotulla lounaalla sinänsä voi tuskin kehenkään vaikuttaa, sen sijaan sillä, mitä lounaan aikana puhutaan, voidaan kylläkin niin tehdä.

Myös oikeuskansleri Kai Korte puuttui yliherkkyyteen tarjottujen lounaiden suhteen. Kiireiset ihmiset voivat toki neuvotella toisen tarjoaman lounaan ääressä.

¹ Valiokuntatyöhön olennaisesti liittyviä kestityksiä olen käsitellyt seikkaperäisemmin valtio-opin lisensiaatintutkimuksessani (1999, 162–184). Siinä aineistona olivat valtiopäivien 1991–1993 valiokuntapöytäkirjat. Aineiston kestitystapauksia oli 96. Nyt aihetta käsitellään kursorisesti ja pienemmän esimerkkimäärän valossa. Kestitysten ja matkojen käsittely on perusteltua paitsi yleisestä "moraalipoliittisesta" näkökulmasta myös arvioitaessa kansallisen päätöksenteon vaikutuskanavia kansainvälisten sopimusten kannalta (ks. luku 4.4.).

Jos virkamies ei osaa erottaa vilpillistä taka-ajatusta lounaan tai muun kestityksen suhteen, ei hänellä ole virkansa edellyttämää arvostelukykä. Moraalisesti ja juridisesti tuomittavan lahjoman rajaa sinänsä ei voida määritellä rahana. Pienikin rahasumma voi olla selvä lahjoma, jos sen tarkoitus on jouduttaa jonkin asian käsittelyä virkamiesportaassa. (Korte 1985, 202.)

Poliitikkojen moraalissäännöistä Korte toteaa, että ne eroavat sekä virkamies- että yrittäjäetiikan normeista. Liikemiehelle tärkeää on taloudellinen etu ja virkamiehen on pidettävä silmällä yleistä etua, mutta poliitikolle on sallittua ja moraalisesti hyväksyttävää toimia puolueensa ja valitsijoidensa hyväksi. Koko poliitikon karriääri edellyttää, että hän sitoutuu puoleensa tavoitteisiin. Poliitikoksi ryhtyminen ei silti ole sen moraalittomampaa kuin ryhtyminen virkamieheksi tai yrittäjäksi. (Korte 1985, 200.) Poliittisiin päättäjiin kohdistuva korruptio sen sijaan on yhteiskunnan kannalta sekä vaarallinen että vaikeasti torjuttava. Puolueilla on käytössään monia vaikutuskanavia silloin, kun tehdään konkreettisia ratkaisuja asioissa, joihin liittyy huomattavia taloudellisia intressejä. Puoluetta voidaan tukea esimerkiksi lahjoituksen muodossa tai puolueen virkamiestä voidaan tarkoitushakuisesti kestitä. Liikemaailmassa kestitys naamioidaan helposti edustusmenoksi ja tarjotulle huvimatkalta annetaan opinto- ja tutustumismatkan leima. Tällainen "rakenteellinen korruptio" vaarantaa hallinnon yhdenvertaisuus- ja objektiviteettiperiaatteita. Epäkohtien torjumiseksi muun muassa puolueiden rahoituskysymykset olisi saatava mahdollisimman julkisiksi. (Korte 1983, 11; Korte 1985, 201, 203.)

Kansanedustajille ja eduskunnan valiokunnille tapaamis- ja kestitystarjouksia tulee vuosittain satoja. Moraalis-normatiivisen ongelman rinnalle tästä aiheutuu ajankäytöllinen ongelma. Mittaviksi paisuneet kansanedustajien oheistoiminnot häiritsevät tuntuvasti edustajien täysistunto- ja valiokuntatyötä (IS 21.2.2001). Ajan säästämiseksi tapaamispaikan voi sopia eduskuntaan. Eduskunnassa audienssit ovat yleensä lyhyitä, luonteeltaan informatiivisia ja ajoittuvat aamupäivän tunteihin. Varsinaiset vierailukutsut sitten vievät valiokuntia kauaksi maakuntiin, ministeriöistä ja muusta lähiympäristöstä puhumattakaan. Sisältönsä ja tarkoituseränsä puolesta kutsut ja tapaamispyynnöt voidaan jakaa karkeasti ottaen kolmeen tyyppiin: *suhdetoiminnallisiin, informatiivisiin ja – sanoisiko – materiaalisesti manipuloiviin*. Rajat eivät luonnollisestikaan ole tarkat, vaan asiat menevät päällekkäin, jaotkin voisi suorittaa toisin, vaikkapa sen mukaan, onko kutsun esittäjänä ollut yksityinen taho vai julkinen.

18.1. Suhdetoiminta ja informaatio

Suhdetoiminnalliset kutsut ovat yleensä hallinnon sisäistä pr-työtä, goodwill-toimintaa, jonka tarkoituksena ei ole niinkään suoranainen vaikuttaminen, vaan hyvien suhteiden ylläpito. Esimerkiksi tasavallan presidentti kutsui

perustuslakivaliokunnan aamukahvitilaisuuteen Mäntyniemeen vuoden 1993 itsenäisyyspäivän jälkeiseksi aamuksi (PeV n:o 97/30.11.1993, esityslista). Aikaisemmin syksyllä valiokunta sai kutsun Mäntyniemeen tutustumiskäynnille (PeV n:o 67/6.10.1993, esityslista).

Valtiovarainvaliokunnan jäsenet ja varajäsenet presidentti kutsui Mäntyniemeen aamukahville perustuslakivaliokunnasta runsaan viikon kuluttua (VaV n:o 50/4.12.1993).

Samalla tavalla oikeuskansleri kutsui

lakivaliokunnan aamukahville ja tutustumiskäynnille valtiopäivien 1991 syksyllä (LaV n:o 13/4.10.1991).

Perustuslakivaliokunta sai kutsun oikeusasiamiehen kansliaan “perinteiseen kahvitilaisuuteen” valtiopäivien 1992 alkajaisiksi (PeV n:o 1/6.2.1992).

Pöytäkirjoihin merkittyjä kahvitilaisuuksia ovat järjestäneet myös virkamiehet, valiokuntien puheenjohtajat ja yksittäiset jäsenet esimerkiksi merkkipäivien, eduskunnasta poislähdön tai valtiopäivien loppumisen kunniaksi. Samaan suhteiden hoitoon voitaneen lisätä valiokuntien ja ministeriöiden järjestämät pikkujoulut.

Hyväntahdon suhdetoimintaa eivät hallinnon ulkopuoliset tahot juuri esitä. Kutsujen suhteen pöytäkirjat ovat kuitenkin olleet jossain määrin epätasällisia ja valiokuntakohtaisesti erilaisia. Esityslistoista päätellen valiokunnat ovat käsitelleet asioita myös pöytäkirjan ulkopuolella, ja ulkopuolisiin sisältyvät nimenomaan vierailupyynnöt ja erilaiset matkat. Valiokuntien kannalta tämä on valitettavaa, sillä liian moni asia jää nyt roikkumaan ilmaan sen sijaan, että sen kohtalosta olisi selvä ratkaisu. Päällimmäisenä ajatuksena ei todennäköisesti ole ollut asioiden peittäminen, vaan dokumentoinnin niukkuuteen on johtanut alati kasvava aineiston ja paperimäärän tulva². Tästä huolimatta kaikista valiokuntatyöhön liittyvistä päätöksistä olisi oltava pöytäkirjoissa selvä merkintä – varsinkin, kun asioiden esilläolo paljastuu esityslistoista, julkisuudesta tai muusta lähteestä.

Valiokunnille lähetetyissä kutsuissa esiintyy usein sana ‘informaatio’ jossain muodossa. Sen lisäksi tarjottavakaan ei välttämättä ole pelkkä (aamu)kahvi, vaan yhtä hyvin lounas tai muu ateria. Tämänäköisiä **informatiivisia** kutsuja tulee kaikille valiokunnille ja yhtä lailla julkiselta sektorilta kuin yksityiseltä. Varma

² Sellainen valiokuntamatkatutkimus, jonka tein vaalikauden 1987–1990 valtiopäivistä (Kananen 1993; myös jäljempänä luku 18.4.), ei tämän tutkimuksen pöytäkirjoista olisi enää mahdollista. Valiokuntamatkoja koskeneet tiedot ovat käyneet hyvin niukoiksi. Keväällä 1993 valmistuneessa tutkimuksessani kritisoin mikrokorteille filmattuja käyntikohteiden brosyreja, nyt ne ovat poissa, mutta niin ovat päätöksetkin. Matkakertomusiakaan ei ole enää liitetty pöytäkirjoihin. Eduskunnassa kesällä 1994 tehdyn päätöksen mukaisesti rutiiniluonteisilta matkoilta ei tarvitse esittää matkakertomusta, muutoin matkoista on entiseen tapaan laadittava raportti kansliatoimikunnalle. (Kansliatoimikunnan päätös 2.6.1994; Eduskunnan matkaohjeet 1994, 12 §.)

kutsujen esittäjä on asianomainen ministeri tai ministeriö. Vierailujen aikana tiedotetaan tulevista lakiesityksistä (ministeriöt), pohditaan ajankohtaisia asioita tai muuten tutustutaan valiokunnan toimialaan. Tällä tavalla oikeusministeri kutsui

perustuslakivaliokunnan informaatio- ja keskustelutilaisuuteen vaalikauden ensimmäisten valtiopäivien kevätistuntokaudella ja *lakivaliokunnan* myöhemmin syysistuntokaudella (PeV n:o 8/16.5.1991; LaV n:o 10/24.9.1991).

Poliisijärjestöjen liittoon puolestaan päätti tutustua

hallintovaliokunta. Lisäksi se vieraili valtioneuvoston juhlahuoneistossa Smolnassa sisäministerin kutsusta, mutta sillä ehdolla, että valiokunta saa tietoa budjettilaeista ja tulevista hallituksen esityksistä (HaV n:o 10/12.9.1991; n:o 11/13.9.1991).

Yksityisen ja julkisen intressin välimaastossa liikkuva

talousvaliokunta vieraili informaatiotilaisuudessa Suomen Pörssisäätiössä, osallistui metalliteollisuuden infoon Palace-hotellissa ja vieraili Keskuskauppakamarissa (TaV n:o 9/16.5.1991; n:o 19/1.10.1991; n:o 47/16.1.1992).

Talousvaliokunta osallistui Suomen Pankin talouspolitiikkaa ja pankkitilannetta koskeneeseen kokoukseen (TaV n:o 28/5.11.1991) ja kävi Suomen Pankissa ja Osuuspankkien keskusliitossa samaan aikaan, kun valiokunta käsitteli mm. pankki- ja vakuusrahastolakien (HE 116, 138/1992 vp) muutosta (TaV n:o 48/1.9.1992).

Suomen Hornet-hävittäjäkauppojen takia

puolustusvaliokunnalle ja *valtiovarainvaliokunnan* turvallisuus- ja puolustusjaostolle järjestettiin vastakauppainfo valtiovarainvaliokunnan kokoushuoneessa (PuV n:o 1/15.2.1994).

Matkustajalaiva Estonian suuronnettomuuden jälkeen

liikennevaliokunta kutsuttiin onnettomuuden pelastustöihin osallistuneelle MS Silja Europalle keskustelemaan autolauttojen meriturvallisuudesta. Halukkuutta osallistua tilaisuuteen tiedusteltiin myös *ympäristövaliokunnalta*. (LiV n:o 55/14.10.1994; YmV n:o 56/11.10.1994.)

Se, että informatiiviset vierailukutsut eivät ponnahta tyhjältä, käy ilmi Neste Oy:n talousvaliokunnalle osoittamasta kirjeestä. Kirjeen mukaan

“(v)ierailun tarkoituksena on antaa talousvaliokunnan jäsenille informaatiota Neste-konsernin ajankohtaisista asioista ja Neste Oy:n toimintaperiaatteista, strategisista tavoitteista sekä asemasta öljytuotemarkkinoilla”. Kokoukseen ja sitä seuranneelle päivälliselle *talousvaliokunta* kutsuttiin samanaikaisesti, kun valiokunnassa oli meneillään energiapoliittinen selonteko. Vierailua seuranneena päivänä valiokunta kuuli asiantuntijoiden joukossa edusmiestä mm. Neste Oy:stä. (TaV n:o 30/12.5.1992; n:o 31/14.5.1992.)

Tämäntapaisille suurten konsernien kutsuille näyttää olevan yhteistä se, että niitä ei yleensä hylätä. Kirjeitä lukiessa väistämättä joskus tuntuu siltä, että ne eivät ole kutsuja lainkaan vaan kehoituksia. ‘Isoista’ kutsujista mainittakoon vielä vaikkapa Oy Karl Fazer Ab, johon

maa- ja metsätalousvaliokunta tutustui kiertokäynnin ja lounaan merkeissä toukokuussa 1993. Vierailun aiheena oli alkava EU-jäsenyysneuvottelu ja elintarviketeollisuuden asema yhteismarkkinoilla. (MmV n:o 10/11.3.1993; n:o 19/1.4.1993.)

Valiokunnista ehkä eniten vierailupyynnöjä on saanut sivistysvaliokunta. Tämä johtuu valiokunnan laajasta, koulutuksen, kulttuuritoiminnan, tieteen, taiteen ja urheilun kattavasta toimialasta.³ Kontaktien määrä on johtanut siihen, että valiokunnalla on ollut suhteellisen täysi kalenteri, ja se puolestaan on saattanut vaikuttaa ‘alan’ koulutuksen saaneiden jäsenien runsaisiin (ja luvussa 16.2. käsitelyihin) poissaoloihin. Tavanomaisia tapaamiskohteita ovat olleet esimerkiksi elokuvasäätiö, museoliitto, kotiseutuliitto, urheilun keskusjärjestö, vammaisjärjestö, kirjailijaliitto ja opettajien ammattiyhdistys. Tavallisesta hieman poikkeavaan

sivistysvaliokunnan tapaamiseen kuului Suomen itsenäisyyden rahaston 75-vuotisjuhluvuoden rahoitukseen liittynyt, puolen tunnin mittainen kansallispukeesittely eduskunnan valtiosalissa (SiV n:o 17/20.3.1992).

Jos koko valiokunta osallistuu tilaisuuteen, läsnäolon suhteen ei ole ongelmia, valiokunta ei kokoonnu. Mutta jos tilaisuuteen lähtijöitä on vain muutama, valiokunta saattaa tällä välin kokoontua, ja se tietää edustaville jäsenille poissaolomerkintää. Tyypillinen yhden, kahden tai useamman jäsenen tilaisuus on seminaari. **Seminaarityyppiseen informaatiotilaisuuteen** näyttää osallistuneen erityisesti sosiaali- ja terveystalvaliokunta. Maaliskuussa 1993

³ Kutsukirjeitä ‘sataa’ myös opetusministeriöön. Vuosien 1995–1998 kulttuuriministeri Claes Andersson kertoo kirjassaan *Mina tolv politiska år* (2000, 135), että ensimmäisenä ministerikesänään hän sai 150 kutsua erilaisille festivaaleille “enbart i Finland”.

sosiaali- ja terveysvaliokunta sai kutsun sosiaali- ja terveysministeriön, Raha-automaattiyhdistyksen ja Alkon yhteiseen, päivän kestäväan seminaariin. Siihen valiokunta ilmeisesti osallistui, koska kokousta ei sinä päivänä pidetty (StV n:o 22/26.3.1993). Tästä parin viikon kuluttua Jyväskylässä järjestettiin kolmipäiväiset sosiaali- ja terveystalouden tapahtumapäivät,

joihin *sosiaali- ja terveysvaliokunta* anoi matkarahaa. Päivien aikana valiokunta kokoontui normaalisti, mutta viimeisen tapahtumapäivän, perjantain, aikana pidettyyn kuulemiskokoukseen saapui vain kuusi jäsentä. Tästä päätellen muutamat jäsenet olivat Jyväskylän seminaarissa. (StV n:o 38/13.5.1993; n:o 43/28.5.1993.)

Edellisen kaltaiset seminaareihin ja tapaamisiin liittyvät poissaolomerkinnot eivät tee oikeutta niihin osallistuville jäsenille. Edustus- ja matkapaissaolot tulisi kirjata valiokunnan pöytäkirjaan erikseen. Kirjaaminen voisi tapahtua nimenhuudon yhteydessä (1 §:ssä) tai sille voisi luoda kokonaan oman pykälänsä (esim. 3 §:n). Näin valiokuntatyöhön liittyvät poissaolosyyt siirtyisivät julkisiin tilastoihin, samalla nähtäisiin, miten jäsenet matkustavat ja hyväksyvät vierailupyynnöt.

Valiokunta voi myös yhdistää seminaarimatkan ja kotimaan opintomatkan ja/tai kotimaan kesämatkan. Näin teki

hallintovaliokunta, kun se lokakuussa 1991 matkusti Kolarin Ylläsjärvelle kuulemaan Länsi-Lapin kehitysnäkymiä ja Lapin Maakuntaliiton ajankohtaisia asioita. Kansanedustajaksi juuri valittu maakuntaliiton puheenjohtaja kuului valiokunnan jäsenistöön. (HaV n:o 13/19.9.1991; n:o 15/26.9.1991.)

Muutenkin informatiiviset tapaamiset vievät valiokuntia matkoille maaseutukuntiin. Kotimaan kesämatkoista **informatiiviset tutustumismatkat** eroavat sikäli, että niihin ei sisälly kesämatkoihin perinteisesti kuuluvaa viihdeosuutta. Pääkaupunkiseudun lyhyistä tapaamisista taas informaatiomatkat eroavat siten, että näihin ei välttämättä liity mitään tiettyä lakiesitystä, vaan matka tehdään ikään kuin yleisellä tasolla ja yleisenä tutustumisena. Usein kutsujana toimii maakuntaliitto tai vastaava – kansanedustajan taustajoukko siis – ja tyypillisesti ohjelmaan sisältyy informaatio ajankohtaisista asioista. Kutsun vaikuttimena toimii näin ollen jokin ongelma, mutta suuri merkitys on myös seudun tunnetuksi tekemisellä.

Mihin valiokunnat sitten mielellään matkustavat? Tutkimusaineiston perusteella äkkiä katsoen sinne, mikä etelän asukkaasta tuntuu eksoottiselta eli Lappiin, Kainuuseen ja Karjalaan. Todellisuudessa asia on varmasti aivan toisin: näillä seuduilla maaseudun ongelmat ovat suurimmat, ja siksi näiltä seuduilta tulee kutsuja eniten. Edellä jo mainittiin hallintovaliokunta, joka tutustui lokakuussa 1991 Kolarin, Lapin länsiosaan. Puoli vuotta myöhemmin tehtävästä matkasta Sodankylään, Lapin itäosaan päätti

työasiainvaliokunta. Lapin Maakuntaliiton ja Sodankylän kunnan listalla olivat työllisyysasiat ja työttömyyden vaikutus pitäjän sosiaalitoimeen. Lisäksi pohdittiin paikallisia matkailuelinkeinon näkymiä. (TyV n:o 1/13.2.1992.)

Puolustusvaliokunta vieraili toukokuussa 1993 tutustumassa Lapin lennoston ja Rovajärven tykistöleiriin. Kaksipäiväinen matka oli tarkoitettu valiokunnan jäsenille, varajäsenille ja kahdelle virkamiehelle. (PuV n:o 4/16.3.1993; n:o 7/22.4.1993; n:o 11/13.5.1993.)

Talous- ja työttömyysasioiden kourissa painiskeleva Kainuu kutsui

työasiainvaliokunnan vierailulle edellä kerrotun Sodankylän matkan jälkeen. Kutsujana oli Kainuun Liitto, mutta kutsukirjeen mukaan alustavia neuvotteluja oli käynyt seudulta kotoisin ollut valiokunnan jäsen. Kahden päivän matka hyväksyttiin syyskuulle 1992. (TyV n:o 20/26.5.1992; n:o 27/25.8.1992.) Sama kansanedustaja oli jäsenenä myös

maa- ja metsätalousvaliokunnassa, joka teki syyskuussa 1993 nelipäiväisen opintomatkan Sotkamoon, Kuhmoon ja Kostamukseen. Matkaan sisältyi runsaasti tutustumista Kainuun ja Karjalan maa- ja metsätalouteen sekä rajanpinnan yhteistyöhankkeisiin. Matkan yhtenä kutsujana oli Kainuun Liitto. (MmV n:o 28/27.4.1993; n:o 52/10.9.1993.)

Itärajan tuntumaan, mutta edellistä etelämmäksi, Pohjois-Karjalan Maakuntaliitto kutsui

liikennevaliokunnan lokakuussa 1991. Enon ja Kontiolahden kuntiin tehdyn päivän matkan aikana valiokunta tutustui paikalliseen tuotantolaitokseen ja paikallisiin liikenne- ja postiolosuhteisiin. (LiV n:o 13/8.10.1991.) Samana vuonna seudun kansanedustaja valittiin uudelleen Pohjois-Karjalan Maakuntaliiton puheenjohtajaksi.

Vanhoiden hyvien aikojen uskoa politiikan pyyteettömyyteen edustaa Moxsin kylätoimikunta. Kutsu on mielenkiintoinen sikäli, että se lopuksi on kuin poikkeus säännöstä eli kuuluisi paremminkin harvinaiseen yksittäisen kansalaisryhmän valiokunnalle esittämään goodwill-toimintaan. Tämä keskisuomalainen, ilmeisen vireästi toimiva kyläyhteisö kutsui

maa- ja metsätalousvaliokunnan vierailulle keväällä 1992. Kun vierailu lukuisien muiden kutsujen joukossa siirtyi myöhemmäksi, kylätoimikunta lähetti seuraavana keväänä kutsukirjeen uudelleen. Ainakaan kirjeessä Moxsin kylätoimikunta ei varsinaisesti pyytänyt mitään. Se vain toivoi valiokunnan tulevan

tutustumaan perinteisellä, kustannuksilta halvalla kulottamismenetelmällä kasvattamaansa taimikkoon ja metsään. Rahoitus oli järjestynyt läänin kehittämisrahan avulla. Kylän karjatalouskin olisi ollut tutustumisen arvoinen, eikä majoituksesta olisi tarvinnut huolehtia, sillä se oli tarjolla kylän lomakohhteissa. Pöytäkirjatiedoista päätellen vierailu ei toteutunut. (MmV n:o 25/14.4.1992; n:o 28/27.4.1993.)

Kokonaisuutta ajatellen informatiiviset tapaamiset ovat varmasti hyödyllisiä kansalaisten ja kansanedustajien vuorovaikutuksessa ja yhteyden ylläpidossa. Asiaan liittyy kuitenkin toinen puoli, se vaara, että vierailukohteen intressi korostuu liikaa ja muiden intressit liian vähän. Myös itse kutsujen esittäminen edellyttää tietoa siitä, miten poliittis-lainsäädännöllinen systeemi toimii. Systeemiin sisältyy se tosiasia, että kaikessa hyödyllisyydessään tapaamiset – varsinkin maakuntamatkat – ovat usein poliittista peliä, jolla niin sanotusti haetaan pisteitä puolin ja toisin. Tästä seuraa, että ne kutsujen esittäjät, joilla on ‘oma’ edustaja eduskunnassa, ovat etulyöntiasemassa. Etulyöntiasemassa ovat tällöin yleensä myös ne kutsujat, joilla on statusta, rahaa ja vaikutusvaltaa.

18.2. ‘Materiaalinen manipulointi’

Kolmas ja edellisiä ongelmallisempi kutsu- ja vierailutyyppejä on niin sanottu materiaalinen manipulointi. Siihen sisältyy teatterikäyntejä, sauna- ja ravintolailallisia, kotimaan kesämatkoja, ja – mikä vielä arveluttavampaa – matkoja muun kuin eduskunnan kustannuksella. Kaikissa näissä ongelmana on rajan vetäminen tavanomaisen kestityksen ja kestityksen oikeudettomuuden välillä. Kuten syyttäjä Pohjanoksa (1984, 77–78) toteaa, kestityksen oikeudettomuutta arvioitaessa on otettava huomioon monia näkökohtia, näiden joukossa kestityksen tarjoaja ja hänen intressinsä, ajankohta ja tarjoamispaikka. Mitä suurempi osuus alkoholilla on, sitä suurempi syy on epäillä kestityksen tarkoituksellisuutta. Asianajaja Peltosen (1984, 88) näkemyksen mukaan matkoja, kestityksiä ja merkkipäivälahjoja ymmärretään helposti väärin. Matkat ovat monasti suorastaan välttämättömiä jonkin seikan selvittämisen kannalta, määrärahatkin ovat niukkoja, joten on vain suositeltavaa, jos joku muu kuin valtio maksaa kulut. Ulkomaanmatka tai ravintolassa käyty neuvottelu tulkitaan halukkaasti rikkeeksi, vaikka paljon matkustamaan ja neuvottelemaan joutuva kokee tilaisuudet tosiasiansa rasituksena eikä etuna. Myös oikeuskansleri Korte (1985, 202) on kirjoittanut, että virkamiehen on mahdollista osallistua tarjotulle matkalle, kunhan se tapahtuu tiettyjen pelisääntöjen mukaisesti. “Pelisääntöjä” ovat olleet valtioneuvoston antamat, ulkopuolisten kustantamia virkamatkoja koskeneet ohjeet.

Yleisesti ottaen valiokunnille esitetyt ravintola- ja saunakutsut liittyvät kiinteästi tuleviin, tai käsittelyssä oleviin, tai juuri käsiteltyihin lakiesityksiin. Kutsujana

toimivat sekä yksityisen että julkisen sektorin yritykset ja toimielimet. Julkisen sektorin alaan kuuluva Suomen Kaupunkiliitto esitti

hallintovaliokunnalle kutsun saapua marraskuussa 1991 iltavierailulle Kaupunkien talon saunatilaan. Ohjelmassa oli "infon" lisäksi saunomista ja iltapala. Vierailun alla, lokakuussa, valiokunta käsitteli esitystä maaseutuelinkeinojen hallinnosta kunnissa, vapaakuntalainsäädäntöä, kuntien yleistä valtiosuutta ja kuntien kalleusluokitusta (HE 127, 131–132, 138/1991 vp). Kaupunkiliitto oli yhtenä asiantuntijana. (HaV n:o 19/8.10.1991; n:o 25/22.10.1991; n:o 26/24.10.1991.)

Vastaperustettuun Suomen Kuntaliittoon *hallintovaliokunta* teki iltavierailun lokakuussa 1993. Aiheena olivat aluepoliittinen lainsäädäntö, kunnallistalous ja kunnallislakia koskenut komiteamietintö. Vierailun jälkeen kuntaliitto oli kuultavana opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksen, sosiaali- ja terveydenhuollon valtiosuuden, väestönsuojelulain ja kuntien valtiosuuslain muutosten johdosta (HE 151, 158, 168,192, 242/1993 vp). (HaV n:o 54/7.10.1993; n:o 63/26.10.1993, esityslista; n:ot 66–67/2.–3.11.1993.)

Isoista valtakunnallisista liikeyrityksistä mainittakoon vaikkapa entinen Valio Meijerien Keskusosuusliike, nykyinen Valio Oy, joka kutsui

maa- ja metsätalousvaliokunnan vierailulle Valion pääkonttoriin marraskuussa 1991. Ohjelmaan sisältyi ajankohtaisia kysymyksiä, saunomista, iltapala ja linja-autokuljetus. Kutsu oli päivätty kaksi päivää sen jälkeen, kun valiokunta oli pitänyt seitsemän tuntia kestäneen kokouksen käsitellen mm. maataloustulolakeja ja maidon, lihan ja viljan kiintiö- ja vientikustannusmaksuja (HE 95, 118, 124/1991 vp). Yhtenä kuultavana oli ollut Valio Meijerien Keskusosuusliike. (MmV n:o 32/30.10.1991; n:o 35/7.11.1991.) Vierailusta viikon kuluttua

maa- ja metsätalousvaliokunta kävi Maatalousyrittäjien eläkelaitoksessa. Ohjelmaan oli merkitty viljelijöiden sosiaalivakuutukseen liittyneiden asioiden esittely, iltapala ja bussikuljetus, mutta "tilaisuuden yhteydessä ei [ollut] tarkoitus saunoa". Vierailun jälkeisenä päivänä valiokunta kuuli maataloustuotannon tasapainottamislain (HE 159/1991 vp) yhteydessä Maatalousyrittäjien eläkelaitosta. (MmV n:o 35/7.11.1991; n:o 42/20.11.1991.)

Valiokuntatyöhön vaikuttavista monista etujärjestöistä Linja-autoliitto ry kutsui

liikennevaliokunnan huhtikuussa 1993 liiton tiloihin keskustelemaan ajankohtaisista asioista. "Iltapalan" lisäksi tarjolla oli mahdollisuus saunomiseen. Kutsun esittämisen jälkeen liitto oli kuultavana tieliikenteen ajo- ja lepoaikoja

koskeneen lain ja tieliikennelain johdosta (HE 335/1992 vp). Mietintöluonnoksen valiokunta hyväksyi vierailupäivänä. (LiV n:o 4/25.2.1993; n:o 9/9.3.1993; n:o 14/1.4.1993.) Saman vuoden syyskuulla

liikennevaliokunta otti vastaan toisen kutsun Linja-autoliittoon. Vierailun aiheena oli ministeriössä valmisteilla ollut lakipaketti, vaihtoehtojen esittely ja taloudellinen katsaus. Ohjelmassa oli myös “keskustelua buffet-tarjoilun lomassa”. (LiV n:o 35/10.9.1993.)

Ministerien kansanedustajille järjestämien tilaisuuksien pitopaikka on ollut usein valtioneuvoston edustustila Königstedtin kartano. Puolustusministeri järjesti toisen-tyyppisen illanvieton

puolustusvaliokunnalle syyskuussa 1992. Tilaisuus alkoi linja-autokuljetuksella Katajanokalle. Sitä seurasi parin tunnin risteily miinalaivalla, sekä risteilyn aikana pidetyt merivoimien ja rannikkotyökistön esitelmät. Valiokunta näki myös miinoitusharjoituksen. Santahaminaan saavuttua valiokunta kuljetettiin vierasmajalle, ja siellä ohjelmaan sisältyi vapaamuotoista keskustelua, iltapala, juotavaa ja mahdollisuus saunomiseen. (PuV n:o 20/17.9.1992; n:o 21/24.9.1992.)

Kulttuurisempaan illanviettoon ovat kuuluneet teatteri- ja elokuvaillat. Suomen Teatterijärjestöjen Keskusliitto kutsui syksyllä 1991

valtiovarainvaliokunnan jäsenet seuralaisineen ja avustajineen “viettämään perinteistä yhteistä teatteri-iltaa kanssamme”. Ehdotettu Shakespearen Henrik IV kaupunginteatterissa otettiin vastaan “mielihyvän”. Esityksen päätyttyä tarjolla oli “lasillinen” ja tietoa “kahdessa puheenvuorossa teatterialan näkymistä”. Iltapala ohjaajineen ja näyttelijöineen tarjottiin henkilökuntaravintolassa, missä keskustelu jatkui “yhteisesti kiinnostavista aiheista”. (VaV n:o 16/24.9.1991; n:o 27/5.11.1991.) Syksyllä 1992

valtiovarainvaliokunta kävi kansallisteatterissa katsomassa Meren komedian Sotamies Jokisen vihkiloma, seuraavana syksynä valiokunta näki kaupunginteatterissa Tuurin Pohjanmaan ja vaalikauden viimeisenä vuonna kansallisteatterissa englantilaisen komedian Arkadia. (VaV n:o 34/18.9.1992; n:o 33/12.10.1993; n:o 24/20.9.1994.)

Neljä päivää ennen ‘Arkadian’ esitystä Teatterijärjestöjen Keskusliitto lähetti

valtiovarainvaliokuntaan seuraavan vuoden talousarvioesitystä koskeneen kirjelmän, jossa liitto puolsi Suomen Kansallisteatterin valtionavustuksen perusteiden muuttamista (VaV n:o 36/18.11.1994). Kansallisteatteria koskenut, teat-

teri- ja orkesterilakiin (730/1992) lisätty 6 a § annettiin joulukuussa 1994 (16.12./1277).

Kansanedustajille tarjotusta viihdelinjasta⁴ mainittakoon vielä

sivistysvaliokunta, joka hyväksyi helmikuulle 1992 elokuva-alan tekijäjärjestöjen kutsun saapua Suomen elokuvasäätiön tiloihin. Lyhytelokuvan jälkeen ohjelmassa oli “illanvietto tarjoiluineen”. (SiV n:o 50/10.1.1992; n:o 3/12.2.1992, esityslista.)

Sivistysvaliokunta hyväksyi kutsun vierailta Satakunnassa Porin Jazz-juhlien aikaan. Vierailu kuitattiin valiokunnan kesämatkana. (SiV n:o 10/3.3.1994.)

Kesämatkojen suhteen yksi kutsutuimmista on ollut valtiovarainvaliokunta. Vuosikymmenien ajan se on tehnyt perinteisen, kaksi- tai kolmipäiväisen kesämatkan jonnekin päin Suomea (VaV n:o 2/19.4.1991; n:o 3/4.3.1994). Yleensä kutsujina ovat olleet maakuntaliitot, ja kilpailevia kutsuja on tullut eri puolilta maata. Kymenlaakson Maakuntaliiton kutsusta

valtiovarainvaliokunta valitsi elokuulle 1991 matkan Kymenlaaksoon. Matka oli suhteellisen asiapitoinen, se vilisi kuntien tervehdyksiä, tehdaskäyntejä ja tutustumista paikkakuntien nähtävyyksiin. Kevyempää linjaa tarjosi risteily Suomenlahdella saunomisineen ja ruokailuineen sekä käynti valiokunnan jäsenen huvilalla, missä jäsenen puoliso esitti virastonsa näkemyksiä Suomenlahden suojelusta. Tervehdysnat lausui maakuntaliiton puheenjohtajaksi juuri valittu tuore kansanedustaja. Valiokunnan *liikennejaosto* puolestaan vieraili heinäkuussa, oopperajuhlien aikaan Savonlinnan ja Varkauden seudulla. (VaV n:o 2/19.4.1991; n:o 6/21.5.1991; n:o 13/11.6.1991.)

Keväällä 1992 Kainuun Liitto markkinoi kotiseutuaan mm. Ilmari Kiannolla ja hänen teoksensa oopperaesityksellä. Tarjottu matkaohjelma risteilyineen, perinneruokineen, oopperoineen ja rajan pintaan tehtyine retkineen oli houkutteleva. Elokuussa *valtiovarainvaliokunta* viettikin kolme päivää kesämatkalla Kainuussa. (VaV n:o 10/31.3.1992; 12/14.4.1992; n:o 20/19.5.1992.)

Valtiovarainvaliokunnan liikennejaosto matkusti elokuussa 1993 Joensuuhun, Ilomantsiin ja Sortavalaan. Matkalla tutustuttiin postiasioihin, liikenne-

⁴ Toukokuussa 1998 täysistunto määrättiin aloitettavaksi vasta kello 20 illalla sen vuoksi, että kansanedustajat ehtisivät osallistua Linnanmäen revyyesitykseen. Lehtitiedon mukaan Linnanmäen kutsu on pitkä perinne, ja se otetaan huomioon jopa täysistuntosuunnitelmissa. (IS 13.5.1998.) Tunnetusti revyy ohjelmisto – ja suosio – perustuu ilkamointiin poliitikkojen kustannuksella. Siellä voi kuulla nimensä.

olosuhteisiin ja naapurimaiden yhteistyöhankkeisiin. Ohjelmassa oli lisäksi laivaristeilyä, koskenlaskua ja rajaseudun nähtävyyksiä. Vastaanoton tarjosi läänin maaherra, entinen valiokunnan puheenjohtaja. Isäntien joukossa oli myös toinen ex-kansanedustaja sekä Pohjois-Karjalan liitto ja posti- ja telelaitos. (VaV n:o 28/24.9.1993.)

Suosittu ja käytännössä paljon matkustellut valiokunta on ollut myös liikennevaliokunta. Se käsittelee maa-, vesi- ja ilmaliikennettä, ja tämän luonnollisena seurauksena valiokunta liikkuu maalla, merellä ja ilmassa. Lapin Maakuntaliiton kutsusta

liikennevaliokunta hyväksyi elokuulle 1991 kolmipäiväisen matkan Sallaan, Sodankylään ja Inariin. Yöpymiset tapahtuivat Sallassa ja Saariselällä, ja bussimatkan aikana valiokunta tutustui Sodankylän lentokenttään ja kuuli Vuotson kyläläisiä posti- ja pankkipalveluista. Perillä Inarissa valiokunta perehtyi alueen tietoihin ja kävi Inarijärvellä tutustumassa järven vesikysymyksiin. (LiV n:o 5/31.5.1991; n:o 6/4.6.1991.) Sodankylän kunnanjohtaja, maakuntaliiton pitkäaikainen puheenjohtaja oli juuri aloittanut kansanedustajana. Lokakuussa hänen kutsustaan Lappiin matkusti hallintovaliokunta (s. 242).

Samalla viikolla kun valtiovarainvaliokunta elokuussa 1992 tutustui Ilmari Kiantoon ja rajan pintaan Kainuussa (s. 247), *liikennevaliokunta* tutustui itärajan asioihin Kymijoen ja Saimaan seudulla. Matka tapahtui Kymenlaakson Maakuntaliiton kutsusta. Valtionrautateiden ajankohtaisista hankkeista kuultiin menomatalla erikoisvaunussa. Linja-automatkan aikana saatiin tietoa mm. Kymijoen kanavointihankkeesta ja Etelä-Karjalan liikenne- ja postipalvelujen kehittämisestä. Ohjelmaan sisältyi myös koskenlaskua Kymijoella, sightseeing ja Saimaan kanava Lappeenrannassa sekä yöpyminen Imatran Valtionhotellissa. (LiV n:o 33/12.6.1992.)

Elokuussa 1993 *liikennevaliokunta* kuunteli Porissa Satakunnan liikenneasioita ja Raumalla ja Turussa maakunnan ajankohtaisia ongelmia. Nelipäiväiseen ohjelmaan kuului myös Vanha Rauma, vesibussimatka saaristoon ja laivalentomatka Ahvenanmaalle. Matka tehtiin Satakuntaliiton ja Varsinais-Suomen liiton kutsusta. (LiV n:o 33/22.6.1993.) Samana vuonna Satakuntaliiton johtoon valittiin porilainen kansanedustaja. Varsinais-Suomen Maakuntaliittoa oli pitkään johtanut turkulainen kansanedustaja.

Varsinaisten kesämatkojen matkakuluista huolehtii yleensä eduskunta. Tutkimusjakson valiokunnilla on kutsujen sanamuodoista päätellen ollut myös **sponsoroituja**

matkoja eli matkoja, joiden kulut on maksanut jokin muu taho kuin eduskunta. Esimerkiksi syksyllä 1991

työasiainvaliokunta ja sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta saivat kutsun “perinteiselle seminaarimatkalle” m/s Cinderellalle. Adventtina alkaneen, vuorokauden kestäneen risteilyn kustannuksista vastasivat merimiespalvelutoimisto, merimieseläkekassa ja alan järjestöt. Risteilyn aikana esiteltiin “merenkulkujärjestöjen näkemyksiä ulkomaanliikenteen kauppa-alusluetteloa koskevasta lakiesityksestä sekä muista – – – asioista, kuten merimieseläkejärjestelmä ja merimiespalvelutoiminta” (HE 119/1991 vp). Kutsun esittämisen jälkeen, mutta ennen matkaa, molemmat valiokunnat pitivät yhteiskokouksen. Lakiesityksen johdosta siinä kuultiin merimieseläkekassaa, varustamoja, päällystöliittoja ja ulkomaanliikenteen pientonnistoyhdistystä. (TyV n:o 11/8.10.1991; n:o 18/29.10.1991; n:o 19/31.10.1991; StV n:o 29/8.10.1991; n:o 39/31.10.1991.)

Valtionrautatiet tarjosi *valtiovarainvaliokunnan liikennejaostolle* toukokuussa 1992 mahdollisuuden osallistua VR:n henkilöjunan ensimmäiselle matkalle Pietariin. Matkaan lähti kolme jaoston jäsentä ja valiokuntas sihteeri. Valtionrautatiet huolehti kustannuksista ja hankki viisumit. Ohjelmaltaan kahden päivän matka oli kulturelli, miellyttävän viihteellinen ja sisälsi venäläiseen tapaan pöydän antimia hyvin ja riittämiin. (VaV n:o 26/17.6.1992.)

18.3. Tapaus Suomen Posti

Yhdeksänkymmentäluvun alun yksi puhutuimpia aiheita oli postin laatikkokanto. Postipalvelut ja varsinkin niiden supistamiset olivat ajankohtaisia koko vuosikymmenen ajan. Postitoimipaikkoja vähennettiin sekä kaupungeissa että maaseudulla, mikä vaikeutti erityisesti syrjäkylien elämää. Postipalvelut olivat puheenaiheena ainakin liikennevaliokunnan Lapin matkalla elokuussa 1991, Karjalan matkalla lokakuussa 1991 ja Kymenlaakson matkalla elokuussa 1992 sekä valtiovarainvaliokunnan liikennejaoston matkalla Pohjois-Karjalassa elokuussa 1993. Kaikkia näitä käsiteltiin edellä.

Samaan aikaan postipalvelujen kanssa alkoi hävitä Suomen Maaseudun Puolueen kannatus. Kannatuksen katoaminen oli luonnollinen seuraus siitä, että kannattajakunta, iäkäs maaseutuväestö, siirtyi sinne mistä ei ole paluuta. Mutta postipalvelujen ja SMP:n välillä oli eräs toinenkin tekijä, jolla silläkin saattoi olla merkitystä puolueen hiipumiseen. Tekijä oli Posti-Telen pääjohtajaksi syksyllä 1989 nimitetty entinen SMP:n puheenjohtaja, liikenneministeri ja kansanedustaja *Pekka Vennamo*.

Postin pääjohtajana Vennamo ei pienen ihmisen asialla ollut. Tapa millä hän – sananmukaisesti – syötti postilaitosta koskeneet lakimuutokset on valtiopäivien

1991–1994 valiokuntien kestitystapauksista näyttävin. Vennamon toiminta tuskin olisi ollut mahdollista ilman vaaleissa murskavoiton saaneen keskustapuolueen tukea. Puolueen rekrytoituminen pääjohtajan kautta valtionyhtiön hallintoneuvoston johtoon on klassinen esimerkki yritysmaailman ja poliittisen päätöksentekokoneiston välillä vallitsevasta yhteisymmärryksestä. Posti-Telen kutsut, tarjoilut ja niihin liittyneet esitykset – samoin kuin loppunäytös – käsitellään kronologisessa järjestyksessä ja edellisiä tapauksia yksityiskohtaisemmin. Hallituksen esitysten yms. eteneminen ilmaistaan nuoli (=>) -merkillä.

1) Valtiopäivien 1991 toukokuussa *liikennevaliokunta* sai silloiselta Posti- ja telelaitokselta kutsun saapua illalla 6 päivänä kesäkuuta keskustelemaan “ajankohtaisista asioista” Helsingin postitalon kymmenenteen kerrokseen. Ajankohtaisia asioita olivat tilanne postitoimipaikkaverkossa ja korvaavien palvelujen järjestämisessä, sekä postinjakelussa ja -tavoissa tapahtuvat muutokset kuten laatikkokanto. Lisäksi pääjohtaja halusi keskustella lehdistön kuljetustuesta ja postin maaseututuesta. (LiV n:o 5/31.5.1991.)

=> Valtiopäivien 1992 helmikuussa liikennevaliokunnan käsittelyyn tuli posti- ja telelaitoksesta annetun lain 4 §:n muutos (HE 5/1992 vp). Lakimuutos koski posti- ja telepalvelujen hinnoittelua ja muutoksella lievennettiin valtioneuvoston sananvaltaa (LiV n:o 5/27.2.1992; LiVM 1/1992 vp). Laki annettiin saman vuoden huhtikuussa (24.4.1992/363).

2) Valtiopäivien 1992 syyskuun alussa Posti- ja telelaitos esitti *liikennevaliokunnalle* vierailukutsun iltatilaisuuteen. Sen valiokunta hyväksyi. (LiV n:o 34/3.9.1992.)

=> Syyskuussa liikennevaliokunnan käsittelyyn tulivat kaapelilähetystoimintaa (HE 150/1992 vp) ja telehallintoa (HE 151/1992 vp) koskeneet lakiesitykset. Syyskuun lopussa valiokunta kuuli näiden johdosta mm. Posti- ja telelaitoksen päälakimiestä. Hallituksen esitykset valiokunta sai käsitellyksi kuukautta myöhemmin. (LiV n:o 44/29.9.1992; n:o 53/27.10.1992.)

3) Valtiopäivien 1993 maaliskuussa Posti kutsui *liikennevaliokunnan* aamukahvitilaisuuteen eduskunnassa. Kutsun aiheena oli Postin rooli finanssipalvelujen ja julkisten palvelujen kanavana nopeasti muuttuvassa ympäristössämme. (LiV n:o 10/16.3.1993.)

4) Posti- ja telelaitos kutsui *liikennevaliokunnan* 13:nneksi toukokuuta 1993 iltatilaisuuteen pääpostitaloon. Tarkoituksena oli “keskustella hallituksen eduskunnalle antamista PT:n yhtiöittämisestä ja postitoimintaa koskevista lakiesityksistä”. Keskustelun jälkeen oli mahdollisuus saunomiseen ja sen jälkeen tarjolla oli iltapala. Tilaisuus siirtyi kesäkuun 1 päiväksi. (LiV n:o 20/7.5.1993.)

=> Lakiesitykset postitoimintalainsäädännöksi (HE 49/1993 vp) ja laiksi Posti- ja telelaitoksen muuttamisesta osakeyhtiöksi (HE 50/1993 vp) saapuivat liikennevaliokuntaan 18. toukokuuta (LiV n:o 23/1993). Pääjohtaja sekä kolme varatoimitusjohtajaa olivat kuultavina 28. toukokuuta (LiV n:o 26/1993).

5) Toukokuun aikana Posti- ja telelaitos esitti *perustuslakivaliokunnalle* "info-tarjouksen" postitoimintalainsäädännön johdosta (PeV n:o 38/25.5.1993, esityslista).

=> Samana päivänä 18.5. kun hallituksen esitykset 49 ja 50 saapuivat liikennevaliokuntaan, hallituksen esitys 49 postitoimintalainsäädännöksi saapui perustuslakivaliokuntaan (PeV n:o 37/1993). Postin pääjohtaja oli perustuslakivaliokunnassa kuultavana päivää ennen kuin liikennevaliokunnassa eli 27. toukokuuta (PeV n:o 40/1993).

6) Toukokuussa 1993 Posti- ja telelaitoksen johto lähetti kutsun *hallintovaliokuntaan*. Aiheena oli Posti- ja telelaitoksen yhtiöittäminen. Tapaamista toivottiin kesäkuun 3 päivän illaksi, mutta valiokunta vieraili postitalossa joko kesäkuun 1 tai 3 päivän aamuna. Kesäkuun 1 päivän iltana postitalossa vieraili liikennevaliokunta. (HaV n:o 30/13.5.1993, esityslista; n:o 31/14.5.1993; n:o 36/1.6.1993, esityslista; LiV n:o 20/7.5.1993.)

=> Samana päivänä 18.5. kun hallituksen esitykset saapuivat perustuslaki- ja liikennevaliokuntiin, hallintovaliokuntaan saapui liikennevaliokunnan lausuntopyyntö posti- ja telelaitoksen muuttamisesta osakeyhtiöksi (HE 50) (HaV n:o 32/1993). Postin pääjohtaja sekä yksi varatoimitusjohtaja olivat kuultavina hallintovaliokunnassa välittömästi perustuslakivaliokunnan kokouksen jälkeen 27. toukokuuta (HaV n:o 34/1993).

=> Lausunnon posti- ja telelaitoksen muuttamisesta osakeyhtiöksi (HE 50) hallintovaliokunta sai käsitellyksi loppuun 9 päivänä kesäkuuta (HaV n:o 40/1993).

=> Lausunnon postitoimintalainsäädännöksi (HE 49) perustuslakivaliokunta sai käsitellyksi loppuun kevätkauden viimeisessä kokouksessa 22. kesäkuuta (PeV n:o 53/1993).

=> Samana päivänä 22.6., noin tunnin kuluttua perustuslakivaliokunnan kokouksesta, perustuslaki- ja hallintovaliokuntien lausunnot saapuivat liikennevaliokuntaan kevätkauden viimeisessä, neljännestunnin mittaisessa kokouksessa (LiV n:o 33/1993).

7) Valtiopäivien 1993 syyskuussa Posti- ja telelaitos lähetti *liikennevaliokunnalle* neljännen kutsun postitalon kymmenenteen kerrokseen. Kutsun sanamuoto oli osittain sama kuin toukokuussa eli tarkoituksena oli "keskustella PT:n yhtiöittämistä ja postitoimintaa koskevista lakiesityksistä". Vierailun ajankohta oli 14:nä syyskuu-

ta, ja keskustelun jälkeen tarjolla oli iltapala ja mahdollisuus saunomiseen. (LiV n:o 34/9.9.1993.)

=> Hallituksen esitykset 49 ja 50 postitoimintalainsäädännöksi ja posti- ja telelaitoksen muuttamisesta osakeyhtiöksi saatiin liikennevaliokunnan täysilukuisessa kokouksessa käsitellyksi loppuun 24 päivänä syyskuuta (LiV n:o 41/1993).

=> Samana päivänä 24.9. liikennevaliokunnan puheenjohtajana kevästä 1991 toiminut *Aapo Saari* (kesk) erosi liikennevaliokunnasta (LiV n:o 42/28.9.1993).

=> Laki posti- ja telelaitoksen muuttamisesta osakeyhtiöksi annettiin valiokuntakäsittelystä noin kuukauden kuluttua lokakuussa (L 22.10.1993/885).

=> Laki postitoiminnasta annettiin viikon kuluttua osakeyhtiölaista (L 29.10.1993/907).

8) Tämän jälkeen *liikennevaliokunnan* jäsenet, varajäsenet, sihteeri ja entinen puheenjohtaja Saari kutsuttiin Posti- ja telelaitoksen ylimpään kerrokseen. Ajankohdaksi ilmoitettiin joulukuun 14 päivän iltana. Tapaamisen aikana oli tarkoitus – “(p)osti- ja telelaitoksen muuttamisen osakeyhtiöksi tultua nyt vahvistetuksi” – kertoa osakeyhtiön perustamistoimista ja tulevaisuuden suunnitelmista. Keskustelun jälkeen tarjolla oli iltapala ja vapaamuotoista illanviettoa. (LiV n:o 55/3.11.1993.)

=> Joulukuun 16 päivänä 1993 ylimääräisessä yhtiökokouksessa Suomen PT Oy:n hallintoneuvostoon ja suoraan sen puheenjohtajaksi nimitettiin kansanedustaja *Aapo Saari* (kesk).

9) Valtiopäivien 1994 alkaessa Suomen PT Oy kutsui *liikennevaliokunnan* postitaloon vielä kerran. Aiheena oli “kertoa tapahtuneista perustamistoimista ja toiminnan käynnistymisestä sekä tulevaisuuden suunnitelmista”. Vierailun oli määrä tapahtua maaliskuun 1 päivän iltana ja keskustelun jälkeen tarjolla oli iltapala ja vapaamuotoista illanviettoa. Kymmenhenkisen isäntäryhmän joukossa olivat hallintoneuvoston puheenjohtaja Saari ja pääjohtaja Vennamo. (LiV n:o 1/10.2.1994.)

10) Johdonmukaisella ja tavoitteen kannalta onnistuneella toiminnalla oli kuitenkin ikävä loppu:

=> Tammikuun 4 päivänä 1999 vapautettiin Soneran pääjohtajaksi siirtynyt *Pekka Vennamo* tehtävistään.

=> Kaksi kuukautta myöhemmin, eduskuntavaaleissa 1999, pitkäaikainen kansanedustaja ja tilastojen mukaan eduskuntatyöhön tunnollisesti osallistunut Keskustan eduskuntaryhmän puheenjohtaja *Aapo Saari* putosi eduskunnasta.

Näin toimii käytännön tuottama, valtiosääntönormiston ulkopuolinen päätöksentekojärjestelmä, jota Jyräni (1994, 60–61) nimittää poliittiseksi valtiosäännöksi. Kultaisen keskitien (luvussa 4.4.) löytäminen valtiosääntöisen vallankäytön, tosiasiallisen vallankäytön ja poliittisen toimintavapauden välillä on sitä vaikeampaa

kuta suurempi panos on pelissä. Kansanedustaja voi sisäistää hyvän (työ)moraalin ja oikean käyttäytymisen mallin, mutta urakierron ollessa panoksena kilpailevaksi voimaksi nousee henkilökohtainen etu. Ihmisyksilön toimintaa ohjaavat tietyt universaalit kehityksen lait, mihin viitattiin jo tutkimuksen lähestymistavoissa (luvussa 3.1.). Näitä kaikille tuttuja inhimillisiä 'lakeja' ovat tyytymättömyys kulloinkin vallitsevaan olotilaan sekä siitä johtuva alituinen pyrkimys eteenpäin. Tämän syynä tai seurauksena ihmiselle kehittyy taipumus asettaa oma etu toisten edun edelle. Edustajantoimessa etujen ristiriidan hinta voi olla kova. Jos äänestäjäkunta kokee jäävänsä vaille edustajan huomiota (niin kuin yksityisen arvion mukaan edustaja Saaren kohdalla kävi), se muistuttaa siitä ikävästi seuraavissa vaaleissa.

18.4. Matkat ja kutsut – ennen ja nyt

Tutkimusongelman yhteydessä luvussa 2.2. esitettiin, että eduskunta toimii ikään kuin kahdella tasolla. Ensimmäinen taso on toiminnan virallisempi puoli eli se, mitä lainsäädäntötyön pitäisi perustuslain ja kansalaisten mielikuvan mukaan olla. Toinen taso on toiminnan arkipäivää, yksilöiden ja kollektiivien (eduskuntaryhmien) keskinäistä kilpailua, etujen ajamista, kontakteja, neuvotteluja, kompromisseja, sopimusten ja päätösten tekemistä. Virallisempi taso näytetään mielellään kansalaisille, kulissien takaisesta toiminnasta mieluummin vaietaan.⁵

Edellisten sivujen tapaustarkastelussa on liikuttu toiminnan tasojen välimaastossa. Nyt empiirisen osuuden viimeisessä luvussa kurkistetaan kulissien taakse yksityiskohtiin, jotka ovat suurelle yleisölle vähemmän tunnettuja. Koska havainnot ja ilmiöt liittyvät aikaisempiin tutkimuksiini, tarkastelukulma siirtyy enemmän subjektiiviselle tasolle ja kirjoittamishetkeen. Tutkimuksissa tehdyt johtopäätökset ja eduskunnan myöhemmät toiminnot tukevat toisiaan. Voidaan sanoa, että eduskunnan arki ja työn julkisivu lomittuvat myönteisesti yhteen jäljempänä kerrotulla tavalla.

* * *

Eräänä aamupäivänä helmikuussa 2001 puhelin kilahtaa soimaan. Langan toisessa päässä on TV-Nelosen uutistoimittaja, joka pyytää haastattelua illan uutislähetykseen. Aiheena on kansanedustajien ulkomaanmatkat. Illalla haastattelu tulee ulos, tosin eduskunnan pääsihteerin ja varapuhemiehen haastattelujen väliin pahasti typistettynä.

⁵ Julkisuuteen saatetun tiedon mukaan muutosta on tulossa sikäli, että eduskunnan tulevassa historiikissa aiotaan kuvata myös suurelle yleisölle näkymätöntä eduskuntatoimintaa: urheilua, harrastuksia, kansainvälisiä kontakteja, kilpailuja ja muuta yhteydenpitoa. (Yleisradio, aamu-uutiset 15.4.2002.)

Uutisoinnin sanoma on silti selvä: eduskunta on aikeissa karsia ulkomaanmatkojaan. (Nelonen, Kahdeksan uutiset 21.2.2001.)

Samana päivänä Helsingin Sanomat kirjoittaa kansanedustajien matkoista laajalti. Lehti tarkastelee asiaa lähinnä kustannusten kannalta. Vuonna 2000 eduskunnan matkabudjetti on ollut noin 10 miljoonaa markkaa⁶. Siitä valiokuntamatkoihin on kulunut noin 5,3 miljoonaa. Lehden mukaan eduskunnan puhemiehistö on pohtinut matkakustannusten alentamista muun muassa tinkimällä parlamentaarista edustavuudesta. Tämä merkitsisi matkustavien ryhmien pienentämistä. Tarkkailuun laitetaan myös kansanedustajien tapa tilata kutsuja ulkopuolisilta tahoilta. (HS 21.2.2001.)

Vuonna 1993 valmistuneessa tutkimuksessani kartoitin valtiopäivien 1987–1990 valiokuntien opinto- ja tutustumismatkoja; niiden ohjelmia, osallistujia ja kustannuksia. Vaalikauden aikana valiokuntamatkoja oli anottu yhteensä 89 ja hylkäämisten ja erinäisten karsimisten jälkeen matkoja oli tehty 53. Toteutuneisiin matkoihin oli hyväksytty yhteensä 9,7 miljoonaa markkaa. Kallein yksittäinen kustannusarvio oli 474 120 markkaa. Se koski pankkivaliokunnan matkaa Singaporeen ja Tokioon. Tätä hipoi toisen lakivaliokunnan Yhdysvallat–Kanada -matka hinnaltaan 441 455 markkaa. Yli neljänsadantuhannen markan matka oli myönnetty myös lakivaliokunnalle (Hollanti–Kanada) ja sivistysvaliokunnalle (Japaniin). Eniten olivat matkustaneet ulkoasiain- ja valtiovarainvaliokunnat, kummankin valiokuntamatkojen kustannusarvio oli 2,1 milj. markkaa. Matkojen kustannuksia nostivat business-luokan lennot, de luxe -luokan hotellit, tulkkauskulut, päivärahat ja isot ryhmäkoot. Suurin hyväksytty ryhmäkoko oli 21 henkilöä. Tämä koostui paitsi valiokunnan jäsenistä, myös virkamiehistä. Heitä matkusti kansanedustajien apuna kantamassa lentolippuja, lääkepakkauksia ja vakuutuspapereita. Näiden lisäksi kansanedustajista huolehtivat suurlähetystöt ja niiden henkilökunnat. Entisenä ammattimatkanjohtajana (vuodet 1979–1991) kritisoin luonnollisesti kaikkea tätä. Kaksitoista vuotta olin luotsannut yksinäni 30–40 hengen sotaveteraani-, sotainvalidi- ja muita eläkeläisryhmiä pitkin Eurooppaa ja ikäihmisiin verrattuna pidin kansanedustajia suurine avustajajoukkoineen lähinnä avuttomina⁷. (Kananen 1993, 134–137, liite B.)

Tutkimukseen olin pyytänyt muutamilta kansanedustajilta kirjallisia kommentteja. Kymmenen vastauksen joukossa oli silloisen valtiovarainministeri *Iiro Viina-*

⁶ Sivuilla esitetyt markkamäärät ovat summittain euroina seuraavat:

10,0 milj. mk / 1,7 milj. e	474 120 mk / 79 741 e
9,7 milj. mk / 1,6 milj. e	441 455 mk / 74 247 e
5,3 milj. mk / 0,9 milj. e	
2,1 milj. mk / 0,4 milj. e	

⁷ – – – mistä määritelmästä tv-toimittaja, ‘satunnainen matkailija’ Juhani Mäkelä teki hauskan pienen televisio-ohjelman (TV1, A-studio 1.10.1993).

sen (kok) lausunto. Viinasen mielestä valiokuntamatkojen kustannusarviot olivat yksiselitteisesti ”kalliit”. Säästötoimenpiteiksi hän ehdotti matkustamista halvemmalla ja halvemmissa hotelleissa. Valtiovarainministerin mukaan myös ulkomaanpäivärahat voitaisiin poistaa, ”koska lähes aina ateriat tarjotaan”. Matkojen kalleuteen puuttuivat muutkin kyselyyn vastanneet kansanedustajat. (Kananen 1993, 142–149.)

Julkisuudessa keskustelu nousi ulkomaanpäivärahoista. Tulkintani mukaan kansanedustajille olisi pitänyt maksaa vain 50 %:n päiväraha, koska kansanedustajat olivat saaneet yleensä ilmaiset ateriat. Näitä olivat tarjonneet muiden muassa kaupalliset edustustot, suomalaiset valtionyhtiöt ja suurlähetystöt. Verohallituksen ohjeiden mukaan päiväraha tuli maksaa 50 %:lla alennettuna, jos palkansaaja saa matkavuorokautena ilmaisen tai matkalipun taikka hotellihuoneen hintaan sisältyneen ruuan. Ilmaisella ruoalla tarkoitettiin kahta ilmaista ateriala. (Verohallituksen tiedote 3/1987–1/1993; Kananen 1993, 126.) Eduskunta reagoi keskusteluun antamalla tiedotteen, jossa väitteeni kiistettiin virkaehtosopimukseen nojaten. Sopimuksen 8 §:n mukaan virkamiehen päiväraha tuli maksaa 50 %:lla alennettuna, mikäli virkamies saa hotellihuoneen hintaan sisältyneen tai valtion muutoin erikseen kustantaman muonituksen. Kansanedustajille ei siten jäänyt päivärahoista verotettavaa tuloa, toisin kuin olin väittänyt. (Eduskunnan tiedote 6.10.1993.) Mainittuun tutkimukseen (Kananen 1993, 130) olin haastatellut myös edustajaryhmien mukana kulkenutta verohallituksen pääjohtaja Jukka Tammea. Hänen mielestään verottaja lähtee siitä, että toimitetut ennakonpidätykset täsmäävät todellisuuden kanssa.

Matkakuluja pyrittiin pienentämään myös valtioneuvostossa. Iiro Viinasen johtama *valtiovarainministeriö* siirtyi lennoilla käyttämään turistiluokkaa. Helmikuussa 1994 ministeriö antoi uudet määräykset/ohjeet valtion virkamiesten ja työntekijöiden matkakustannusten korvaamisesta. Näin ”esimerkiksi ulkomaanmatkoilla matkan ohjelman mukaiset ateriat vaikuttavat alentavasti ulkomaanpäivärahoihin” (s. 2). Maksuttoman muonituksen on tultava virkamatkan tarkoitukseen liittyen, ei esimerkiksi omaiselta tai tuttavalta saatuna (12 §). (Matkakustannusten korvaus, valtiovarainministeriö 25.2.1994.) Myöhemmin samana vuonna eduskunta hyväksyi itselleen uudet matkaohjeet. Päivärahojen tiukennus koski lähinnä ulkomailla vietettyä aikaa, mutta ei aterioita. (Eduskunnan matkaohjeet 1994, 8 §.)

Tutkimuksessani olin moittinut myös valiokuntamatkojen anomisia ja matkaraportteja. Rönkyilevien matkahakemusten ja tekemällä tehtyjen perustelujen sijaan ehdotin vuorojärjestelmää (Kananen 1993, 61). Suopeasti en liioin suhtautunut matkojen antiin ja aneiltaan olemattomiin matkakertomuksiin (emt., 81). Vuosia myöhemmin keväällä 2001 samoihin asioihin – vuorojärjestelmään, matkojen hyöty-suhteisiin ja matkakertomuksiin samoin kuin matkoille osallistuvaan virkamiesmäärään – kiinnitti huomiota Helsingin Sanomat. (HS 21.2.2001.)

Eduskunnassa ulkomaanmatkat on perinteisesti anottu puhemiehistöltä, ja kansliatoimikunta on myöntänyt matkoihin rahat. Matkakustannusten korvaamisesta on voinut päättää myös eduskunnan hallintojohtaja. Käytännössä matkat on

anottu puhemiehistölle ja kansliatoimikunnalle osoitetulla yhteisellä, tekstiltään vapaamuotoisella hakemuksella. (Eduskunnan matkaohjeet 1994, 2 §.)⁸ Tarvittaessa puhemiehen ja kahden varapuhemiehen muodostama *puhemiehistö* (TJ 5 §) informoi myönnetystä valiokuntamatkasta puhemiesneuvostoa (valiokuntaopas 2000, 99). *Puhemiesneuvosto* koostuu puhemiehestä, varapuhemiehistä ja valiokuntien puheenjohtajista (PL 34 §). *Kansliatoimikunnan* jäseniä ovat puhemies, varapuhemiehet ja neljä eduskunnan keskuudestaan valitsemaa kansanedustajaa (TJ 72 §). Puhemiehet ovat siten kolmen toimielimen yhteisiä jäseniä.

Kansanedustajille (ja eduskunnan virkamiehille) ulkomaanmatkat on saavutettu etu. Kun 1990-luvulla kansalaisia patistettiin säästötalkoisiin, eduskuntaa säästöt eivät koskeneet. Heti vaalien 1991 jälkeen se myönsi itselleen 15 valiokuntamatkaa. Suurin osa matkoista suuntautui Eurooppaan, mutta joukossa oli myös liikennevaliokunnan matka Japaniin ja Singaporeen, puolustusvaliokunnan matka Lähi-itään ja ulkoasiainvaliokunnan kaksi valtuuskuntamatkaa, toinen New Yorkiin ja toinen Chileen ja Nicaraguaan. (VaV n:o 8/31.5.1991.) Valtiopäivien 1992 joulukuussa eduskunta hyväksyi seitsemän valiokuntamatkaa. Näistä Euroopan ulkopuolelle matkusti ulkoasiainvaliokunta kohteenaan nyt Egypti, Etelä-Afrikka, Namibia ja Sambia. (PuV n:o 33/8.12.1992.)⁹ Edelleen valtiopäivien 1993 kesäkuussa kansliatoimikunta hyväksyi rahat kahdeksaan valiokuntamatkaan. Euroopan lisäksi niihin sisältyi kaksi matkaa Yhdysvaltoihin (VaV:n verojaosto ja UaV:n valtuuskunta) ja yksi matka Kaakkois-Aasiaan (talousvaliokunta). Tämän kokonaisuuden hyväksytyt kustannusarvio oli 1,3 milj. markkaa (0,2 milj. euroa). (VaV n:o 19/8.6.1993.)

Vuoden 1993 eduskuntamatkatutkimukseen tekemäni pienimuotoisen kyselyn mukaan kansanedustajat kokivat valiokuntien opinto- ja tutustumismatkat hyödyllisinä. Valtiopäivillä 1987–1990 tehtyihin 53 valiokuntamatkaan oli kulunut yhteensä 392 päivää. Kun kaikkien kansanedustajien valiokuntamatkat laskettiin yhteen, saatiin 512 henkilömatkaa. Eniten, 15 valiokuntamatkaa, oli tehnyt ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtaja. Valiokunnista ulkoasiainvaliokunta oli ollut matkoilla 128 päivää ja valtiovarainvaliokunta 106 päivää. (Kananen 1993, 142–149, liitteet.)

Eduskuntamatkoihin ja kansanedustajien oheistapahtumiin liittyy siten tärkeänä seikkana paitsi raha, hyöty ja resurssien oikeudenmukainen jakaminen, myös *kansanedustajien ajankäyttö*. Tämä on eduskunnassakin pantu merkille. Samana päivänä helmikuussa 2001, kun eduskunta tiedotti mahdollisesta matkojensa supistamisesta (HS 21.2.2001), se tiedotti kansanedustajien poissaoloihin liittyneestä aloitteesta. Joukko kansanedustajia, lähes neljäsosa eduskunnasta, oli vaatinut, että

⁸ Matkojen anomista ja toteuttamista olen käsitellyt yksityiskohtaisesti aiemmassa tutkimuksessani (Kananen 1993, 42–45). Matkan toteutumiseen johtavat menettelymuodot eivät ole oleellisesti muuttuneet.

⁹ Kustannusarvioita ei ilmoitettu, mutta vastaavanlaisista matkoista arvioiden toukokuussa 1991 myönnetyt matkat olivat kustannuksiltaan noin 2 milj. markkaa (0,3 milj. euroa) ja joulukuussa 1992 myönnetyt matkat noin 1 milj. markkaa (0,2 milj. euroa) (Kananen 1993, liitteet A ja B).

puhemiesneuvosto julistaisi yhden päivän kuukaudessa viralliseksi seminaari- ja vierailupäiväksi. Kansanedustajien oheistapahtumat keskitettäisiin siihen. Ehdotus sai alkunsa nimenomaan siitä syystä, että erilaiset seminaarit ja tilaisuudet ovat alkaneet häiritä liikaa eduskuntatyötä. Eduskunnan virkamiehistä aloitetta tuki ainakin lainsäädäntöjohtaja Keijo Koivukangas. Lehtihaastattelussa hän vahvisti, että kansanedustajien oheistoiminnot näkyvät selvästi muiden muassa istuntoihin ja valiokuntakokouksiin osallistumisessa. Eduskunnassa ollutta ohjetta, jolla on kielletty erillistilaisuuksien järjestäminen valiokuntien kokousaikana kello 9–14, ei ole noudatettu tai ei ole kyetty noudattamaan. (IS 21.2.2001.)¹⁰

Valiokuntien oheistapahtumia ja kestityksiä käsitelleessä vuoden 1999 tutkimuksessani (s. 184) kiinnitin huomiota myös *vierailukutsujen sanamuotoon*. Kutsuihin liittyi olennaisena osana maininta siitä, mitä oli tarjolla. ‘Iltapala’ oli kuin koodi, jolla valiokuntaa houkuteltiin liikkeelle. Joissakin tapauksissa ‘iltapala’ oli tarjolla ennen hallituksen esityksen saapumista ja ‘sauna ja iltapala’ hallituksen esityksen käsittelyn jälkeen. Kansanedustajien henkilökohtainen suhtautuminen kutsuihin ei pöytäkirjoista luonnollisesti käynyt selville. Jotain kuitenkin kertoo se, että aivan kaikkiin hyväksytyihin vierailuihin ei riittänyt lähtijöitä. Mahdollista on, että toiset kansanedustajat kokevat tämäntapaiset suljetut tilaisuudet – niin kuin matkatkin – rentoutumisena, toiset taas pakkona¹¹.

Sittenkään ei voi olla kysymättä, ovatko jotkin eduskuntapäätökset ostettavissa. Lainsäädäntötyötä tehdään paljolti muuallakin kuin valiokunnissa, sitä tehdään eduskuntaryhmissä ja niissä organisaatioissa, joita lakiehdotus kulloinkin koskee. Mutta kun asiantuntijalausunto annetaan ensin epävirallisesti ‘iltapalan’ ääressä ja sitten virallisesti kokoushuoneessa, tullaan *tasapuolisuus-* ja *objektiivisuusongelmiin*. “Perinteisen” teatteri-, risteily- ja illalliskutsun vastaanottaminen lakiesityksen yhteydessä on saattanut olla maan tapa, mutta ei aina järkevää valtiopäivätoimintaa.

Kutsut ja vierailut heijastavat myös taloudellisia ja poliittisia *sidonnaisuuksia*. Näin tekevät varsinkin maakuntamatkat. Kansanedustajat hyvittävät ja pyrkivät kartuttamaan taustajoukkojensa tukea valiokuntavierailuilla, sekään ei voi olla sattumaa, että maakuntaliittojen puheenjohtajia tapaa vaihtua vaalivuonna (ks. Suomen valtiokalenteri). Poliitiikka on asioihin vaikuttamista, mutta vaikuttamisessa suhteilla ja rahalla voi olla ratkaiseva merkitys. Sanotaanpa valtiosäännössä kansanedustajan työstä miten ylevää tahansa, rahan ja puolueen edessä kansanedustaja on helposti juoksupoika tai -tyttö. Pysyäkseen vallassa hänen on alennuttava, ei

¹⁰ Seuraavan vuoden kesäkuussa uutiskynnyksen ylitti täysistuntoäänestys, josta oli poissa 102 edustajaa. Eduskunnasta kerrotun tiedon mukaan poissaolot johtuivat kutsuista, vierailuista ja eduskunnan ulkopuolisista tilaisuuksista sekä siitä, että edustajille annettu äänestysraja oli juuri täyttymässä. Äänestysrajan eli etukäteen annetun kellonajan jälkeen äänestyksiä ei pidetä. Istunnon nimenuudosta oli poissa 16 edustajaa. (Ptk. 73/4.6.2002; IL 6.6.2002.)

¹¹ Joukko kansanedustajia esitti julkista kritiikkiä eduskunnan valiokuntamatkoja ja muita työmatkoja kohtaan sen vuoksi, että ne ovat ohjelmaltaan liian tiukkoja ja liian työpainotteisia. Erään edustajan mukaan matkalle ei lähdetä, “ellei ole ihan pakko”. (AL 18.4.2002.)

vain viihdeohjelmiin, vaan myös ‘iltapalalle’ ja kekkereihin, joista hän henkilönä ehkä mieluusti olisi poissa.

On hurskastelua olettaa, että ‘materiaalinen manipulointi’ loppuu moraalisaar-noilla ja tuomioistuinpäätöksillä. ‘Manipulointi’ on olennainen osa politiikan teke-mistä Suomessakin. Kesällä 2001 julkaistu kansainvälinen tutkimustulos, jonka mukaan Suomi on maailman vähiten korruptoitunut maa, ei tarkoita sitä, etteikö Suomessa olisi korruptiota ollenkaan¹². Kyllä sitä on, mutta erittäin pienessä määrin ja, kuten kansainvälisesti tutkittu, vähiten muihin maihin verrattuna¹³. Jos systeemi pysyy saunailtojen tasolla, tilanne on vielä hallittavissa. Turhien epäluulojen pois-tamiseksi olisi esimerkiksi eduskunnan päätökset, nimet, osallistujat, kustannukset jne. saatava entistä enemmän julkisiksi. Yhä vain pelkistetyimmissä (valiokuntien) pöytäkirjoissa lipsutaan nyt päinvastaiseen suuntaan. Euroopan unionin julkisuus-periaatteiden moittimiseen Suomen eduskunnassa ei kohta ole varaa.

¹² Korruptionvastainen kansalaisjärjestö Transparency International on kartoittanut julkisella sekto-rilla ja politiikassa esiintyvää korruptiota vuodesta 1995 alkaen. Tutkimuskohteena on ollut 91 maata. Kesän 2001 tuloksissa Suomi sai 9,9 ‘puhtauspistettä’ kymmenestä mahdollisesta. Yli yhdeksän pisteen maita olivat samoin Tanska, Uusi-Seelanti, Islanti, Singapore ja Ruotsi. Norjassa korruptio oli lisääntynyt edellisvuosiin verrattuna. Viimeisenä tilastossa oli Bangladesh piste-määrällä 0,4. (AL 28.6.2001.)

¹³ Näin myös Korte vuonna 1983: “– – – lahjonta Suomessa [ei] ole yleistä”, mutta silti “julkishallinnossa ilmiselvästi on arkoja alueita, joilla lahjontaa etenkin viime vuosina on esiintynyt” (s.10).

19. EDUSKUNTA ARJEN RUTIINEISSA

Noin kymmenen vuotta kestäneen, poliittiseen eliittiin ja eduskuntaan kohdistuneen tutkimustyöni aikana yhteiskunnassamme on ollut monenlaisia isoja ongelmia ja keskustelunaiheita. Yksi pysyvistä aiheista on ollut huoli syrjäytyneistä. Yhteiskunnan kirjoja tarkasteltaessa näyttää kuitenkin siltä, että syrjäytyneitä on oikeastaan kahdessa äärilaidassa. Yhtäältä heitä on painiskelemassa työttömyyden ja köyhyyden parissa, toisaalta suppeana kokoonpanona päättämässä, ei vain toista äärilaitaa ja suurta keskiryhmää, vaan myös itseään koskevista asioista. Näitä suppean kokoonpanon kansalaisia me kutsumme poliittisiksi päättäjiksi, mutta emme syrjäytyneiksi vaan kansasta vieraantuneiksi. Valtakokemuksen kautta edustaja vieraantuu edustettavistaan ja kun valta alkaa kiehtoa, hän pyrkii pitämään sen käsissä (ks. luku 3.2.2.). Siihen väliin, siihen tapaan, millä valtakoneisto huolehtii yhteiskunnan heikompiosaisista, sijoittuu politiikan moraali.

Politiikan moraali kulminoituu konkreettisimmillaan jatkuvassa valonheitinten loisteessa toimivassa kansanedustuslaitoksessa. Vaikka sen poliittiset päättäjät joutuvat työskentelemään kovan julkisen kontrollin alaisena, päättäjillä on etunaan kompetenssi muuttaa itseään koskevaa säännöstöä. Suomen eduskuntaa koskeneista vuosituhaten vaihteen muutoksista puhutuimpia ovat olleet kansanedustajien palkankorotukset. Markkamääräisesti liian suuret korotukset, jotka, tarkasti ottaen, eivät olleet eduskunnan päätöksiä, vaan eduskunnan virkaiältä vanhimpien edustajien päätöksiä, kielivät pahasta arviointivirheestä. Ne vahvistavat käsitystä poliittisen eliitin vieraantumisesta. Samaan aikaan kun eliitti huolehtii eduistaan väestön toisessa marginaalissa vajaa puoli miljoonaa kansalaista turvautuu sosiaalitoimiston toimeentulotukeen (ks. tutkijalausunnot Ilkka 17.3.2002; Yleisradio 19.4.2002).

Mutta edustajantoimi ei ollut ennenkään niin huonosti palkattua kuin annettiin ymmärtää. Edustajuuden ansiosta kansanedustajille lankeaa monenlaista muuta tehtävää, josta on välillistä tai välitöntä rahanarvoista hyötyä. Näitä ovat jäsenyydet erilaisissa eduskunnan alaisissa tai ulkopuolisissa hallintoelimissä, tehtävät järjestöissä, urheilun piirissä tai kunta- ja maakuntatasolla, tai mahdollinen ministeriys, virkanimitys tai noste puolueportaissa. Ylimääräistä voi tehdä silläkin, että – puhtaana käteen – nostaa kulukorvauksia ja ulkomaan päivärahoja, tai sillä, että kirjoittaa kirjaa, jonka ansio ja tuotto perustuu yksinomaan kansanedustajuuteen.

Esimerkiksi Yleisradion hallintoneuvoston jäsen sai syksyllä 2001 kuukauden yhtenä sivutulona (niitähän voi olla useampia) 1 200 markkaa (euroina alaviitteessä), varapuheenjohtaja sai 1 550 markkaa ja puheenjohtaja 2 200 markkaa. Kokouspalkkio kokousta kohti oli 500 markkaa. Kansaneläkelaitoksen valtuutettu sai kuukauden sivutulona 1 933 markkaa ja kokouspalkkiona 483 markkaa. Valtuutettujen puheenjohtaja sai kuukauden sivutulona 2 416 markkaa – hieman vähemmän kuin Kela maksaa työttömälle peruspäivärahana.¹

Demokratian ja julkisuusperiaatteen mukaisesti kansa odottaa eduskunnan ylläpitämisestä vastinetta, ja yksi vastineen muoto on mahdollisuus valvoa edustajan työtä. Pitkällä aikavälillä vaikuttaa kuitenkin siltä, että eduskunnan omien sääntömuutosten yhtenä funktiona on antaa kansanedustajalle välimatkaa ympärillä toimivaa kansalaiskontrollia vastaan. Edustajantoimen ja toimen kontrollimahdollisuuden välillä vallitsee eräänlainen balanssivaje.

19.1. Arjen rutiineissa

Kontrollivaje on alkanut heti **vaalikauden alussa**. Kansanedustajat ovat voineet olla poissa eduskunnasta saamatta siitä merkintää. Tämä on mahdollista siksi, että edustajan nimi on vasta valtakirjan tarkistuttamisen jälkeen viety aakkoselliseen luetteloon, joka on ollut nimenhuudon pohjana. Jos edustaja ei ole tarkistuttanut valtakirjaansa, ei hän ole ollut läsnä mutta ei myöskään poissa. Menetelmä on ollut sidoksissa valtiopäiväjärjestyksen 23 ja 25 §:iin. Ensin mainittu (VJ 23.2 §) on määrittänyt luettelon sisällön ja toinen (VJ 25.1 §) rajannut nimenhuudon sisällön mukaiseksi. Tällainen nimenhuutomenetely on ollut käytössä aina, sillä ‘luettelo’ ja ‘luettelon mukaan’ esiintyy jo Pietarhovissa 1906 annetussa valtiopäiväjärjestyksessä (21 § ja 23 §). Menetelmä tulee myös jatkumaan, sillä ‘luettelon mukaan’ siirtyi vuoden 2000 eduskunnan työjärjestykseen (2.1 §).

Mutta Suomen Suuriruhtinaanmaan Eduskunnan kokoontuessa ensimmäisille valtiopäiville toukokuussa 1907 eduskunnan ikäpuhemies käytti sanamuotoa, joka olisi pitänyt siirtää muutenkin proseduuria tarkasti säännelleeseen valtiopäiväjärjestykseen. Ikäpuhemies ilmoitti ensin yhden edustajan poissaolon ja kertoi – toisin kuin nykyään – poissaolon syyn, sekä nimeltä mainiten totesi, että eräs

¹ YLEn hallintoneuvosto kokoontuu 7–8 kertaa vuodessa. Hallintoneuvoston jäseniä oli 7.4.1999 alkaen 21. Heistä kansanedustajia oli 17 ja entisiä kansanedustajia 2. (YLE, viestintä, kirje 24.8.2001.)

KELAn vuosiksi 1999–2003 valitut 12 valtuutettua olivat kansanedustajia. Lisäksi 23:sta varavaltuutetusta 21 oli kansanedustajaa. (KELA, hallinto-osasto, kirje 24.8.2001.)

Markkamäärät ovat euroina seuraavat:

2 416 mk / 406 e	1 550 mk / 261 e	500 mk / 84 e
2 200 mk / 370 e	1 200 mk / 202 e	483 mk / 81 e
1 933 mk / 325 e		

toinen kansanedustaja ei ollut lainkaan saapunut eikä jättänyt valtakirjaansa tarkastettavaksi. Tällainen sanamuoto olisi suositeltavaa. Yksinkertaisinta olisi suorittaa ensimmäinen nimenhuuto valittujen kansanedustajien mukaan ja pitää valtakirjojen tarkastus kokonaan erillisenä toimenpiteenä.

Itsenäisyyden alusta pöytäkirjoihin alettiin liittää sittemmin sanamuodoltaan lähes samana pysynyt **valtakirjain tarkastuspöytäkirja**. Siitä ilmeni – yhtenä tärkeimmistä – tarkastettujen valtakirjojen määrä. Eduskunnan alkuvuosina valtakirjat tarkastettiin jokaisten valtiopäivien alussa (VJ 1906, 21 §) ja valtiopäiviltä myöhästyneitä kirjattiin pöytäkirjojen vaalipiiriluetteloon. Vuoden 1928 valtiopäiväjärjestyksessä (23 §) valtakirjan tarkastus siirtyi vaalikauden alkuun, ja myöhästyneiden suhteen vakiintui käytäntö, että heidät mainittiin puhemiehen ilmoituksissa sitä mukaa kun he saapuivat valtiopäiville. Vaalien 1995 jälkeen valtakirjojen tarkastuspöytäkirja poistettiin, ja myöhästyneet edustajat lisättiin, jälkikäteen ja saapumispäivämäärineen, vaalikauden alun aakkoselliseen luetteloon. Vuosien 1945–1995 aikana tapahtuneesta 15:sta vaalikauden aloituksesta 13:een sisältyy sekä poissaoloja että poissaolomerkintöjen epätarkkuuksia. *Selvyyden vuoksi perinteinen tarkastuspöytäkirja, josta ilmeni aika ja paikka, tarkastaja ja tarkastettujen valtakirjojen määrä, tulisi ehdottomasti liittää täysistuntopöytäkirjoihin niin kuin ennenkin on tehty.*

Nimenhuuto **vaalikauden toisessa täysistunnossa** ei ole enää sisältänyt ilmausta ‘luettelossa mainitut’, vaikka ‘luettelo’ on ollut nimenhuudon pohjana. Täysistunnoissa on saatettu todeta läsnäoleviksi kaikki ilmoittautuneet edustajat, mikä ei ole tarkoittanut samaa kuin täysilukuisuus. Jos ilmoittautunut edustaja on ollut poissa, hänet on merkitty poissaolevaksi (ja vapautusta eduskuntatyöstä saaneeksi), mutta vielä ilmoittautumaton edustaja on jäänyt vaille merkintää. Tämä kuriositeetti on säilynyt siihen saakka, kunnes kaikki ovat saapuneet valtiopäiville. Esimerkiksi valittaessa Suomelle kuningasta ylimääräisillä valtiopäivillä 1918 kaikki edustajat todettiin saapuvilla oleviksi, vaikka nimilistan perusteella salissa istui 109 edustajaa.

Nimenhuudon sitominen aakkoselliseen luetteloon, ja luettelon sitominen valtakirjain tarkastukseen on aiheuttanut paitsi tilastollisen myös normatiivisen harhan. Yhtäältä hallitusmuoto on edellyttänyt, että Suomen yksikamariseen eduskuntaan kuuluu kaksisataa kansanedustajaa, toisaalta laki on antanut eduskunnalle mahdollisuuden toimia vajaalukuisena. Tällainen menetelmä on ollut epäoikeudenmukainen niitä kohtaan, jotka ovat saapuneet tunnollisesti valtiopäiville. *Mikäli edustaja joutuu pakottavasta syystä myöhästymään valtiopäiviltä, olisi oikeudenmukaista saada syy pöytäkirjaan. Myös äänestäjillä ja kansalaisilla muutenkin olisi oikeus saada tietää, missä kansanedustajat valtiopäivien alkaessa ovat.*

Vaalikauden muilla valtiopäivillä tilanne on ollut toinen. Silloin nimenhuuto on tapahtunut edellisten valtiopäivien lopussa olleen edustajaluettelon mukaisesti. Näissä nimenhuudoissa on voitu todeta suoraan “ketkä edustajat nyt ovat jääneet valtiopäiville saapumatta” (ETyöjärj 377/1927, 3 §). Työjärjestyksen 3 §:n mukaan

kansanedustajat kävivät jälki-ilmoittautumassa puhemiehen luona silloin, kun he saapuivat myöhässä valtiopäiville. Käynnin jälkeen puhemies ilmoitti nimet täysistunnossa, jolloin ilmoitukset menivät pöytäkirjaan. Näin meneteltiin myös uuden edustajan saapuessa. Sodan jälkeisiin vuosiin 1945–1998 mahtuvat 55 valtiopäivät, ja niistä vain viidet voidaan sanoa alkaneen täysilukuisena. *Väärinkäsitysten välttämiseksi selvempää olisi antaa ilmoitus valtiopäiville saapuneesta tai uudesta kansanedustajasta ennen nimenhuutoa eikä sen jälkeen (miten eduskunta toimikin aloittaessaan valtiopäiviä 2002).*

Kun sitten valtiopäivien 1992 aloitusistunnon nimenhuudosta puuttui ennätyskelliset 25 edustajaa, vanhaa menetelmää muutettiin. Työjärjestyksen 3 §:ää uudistettiin siten, että sanamuoto saapumatta jääneistä edustajista poistettiin ja puhemiehelle tehdyistä jälki-ilmoittautumisista luovuttiin. Valtiopäivien aloituksesta myöhästyneet alkoivat ilmoittautua läsnäoleviksi vain nimenhuutopainiketta käyttäen tai antamalla nimilapun puhemiehelle. Muutosta perusteltiin lähinnä uusien teknisten laitteiden käyttöönotolla. (PmN:n ehdotus 3/1992 vp.) Systemeitä muokattiin edelleen niin, että valtiopäivien 2001 alussa perinteinen ikäpuhemies johtama aloitusistunnon nimenhuuto siirtyi sekin koneella suoritettavaksi. *Tätä ei voi hyväksyä. Perinteitä kunnioittaen valtiopäivien aloitusistunnon nimenhuuto tulisi aina toimittaa suullisesti ja seisomaan nousten.*

Nimenhuutokaan ei ole jäänyt vaille muutoksia. Jos täysistuntoja on useita saman päivän aikana, nimenhuuto toimitetaan ensimmäisessä istunnossa ja muissa *läsnäoleviksi* merkitään aikaisemmassa istunnossa läsnä olleet edustajat. Tämänkaltaisen perättäisten istuntojen merkintä lisättiin työjärjestykseen vuonna 1974, ja sillä itse asiassa vain legitimoitiin käytössä ollut menettely. Valtiopäivien 1982 työjärjestysuudistuksessa perättäisten nimenhuutojen poisjättämiseen ratkaisevaksi tuli puhemies harkinta. *Poissaolevaksi* merkitään edustaja, joka ei saavu täysistuntoon 15 minuutin kuluessa nimenhuudon jälkeen. Nimenhuudon merkitys läsnäolon indikaattorina muuttui jälleen vuonna 1989, kun läsnäoleviksi alettiin merkitä *nimenhuudon jälkeen istuntoon saapuneita*. Nykyään edustaja voi olla läsnä paitsi nimenhuudossa myös siitä lähtien, kun hän ilmoittautuu puhemiehelle. Puhemies itse ei kuulu nimenhuudon piiriin, varapuhemiehet kuuluvat.

Siitä huolimatta että 1920-luvulta lähtien on tehty yksittäisiä ehdotuksia nimenhuudon pitämisestä kaikissa saman päivän istunnoissa tai jopa istunnon alussa ja lopussa, ehdotukset eivät ole saaneet kannatusta. Kun nimenhuuto pidetään vain päivän ensimmäisessä istunnossa, muissa läsnäolo kertautuu, vaikka edustaja poistuu paikalta. Poissaolo paljastuu äänestysistä. Ikävän yllätyksen aiheuttaa myös vuorokauden vaihtuminen, jos puhemies sen jälkeisessä yöistunnossa pitää nimenhuudon. Monet takavuosien luvattomat poissaolot ovat peräisin tästä tilanteesta. Nimenhuutojen ja äänestysten välisiä läsnäoloeroja ei silti tarvitse etsiä yksin perättäisistä istunnoista, niitä löytyy pöytäkirjoista melkein mistä tahansa. *Tämän takia täysistunnoissa – ja erityisesti pitkissä, esimerkiksi kolmen tunnin ylittävissä – olisi oltava mahdollisuus toimittaa välinimenhuuto. Jos istuntoja on useita saman*

päivän aikana, tulisi ainakin viimeinen täysistunto aloittaa tosiasiallisella nimenhuudolla.

Muutokseen **ilmoittautua läsnäolevaksi istunnon aikana** jouduttiin 1980-luvun lopulla, kun poissaolomäärät alkoivat kasvaa; muutos toisaalta myös heikensi tarvetta osallistua nimenhuutoon. Pöytäkirjoihin ja edelleen erilaisiin tilastoihin edustaja kirjautuu istunnossa olleeksi, vaikka hän saapuisi paikalle viime minuuteilla. Kun poliittisesti kuumien keskustelujen aikana täysistunto voi venyä puolen vuorokauden mittaiseksi, istuntoon saapumisten välille muodostuu aikaeroja. Tämän takia nimenhuutoa ja myöhempää ilmoittautumista tai ilmoittautumisia keskenään on vaikea mieltää samanarvoisiksi. Lopputulos eli tyhjä tuoli on sama, poistuuko edustaja salista käytyään nimenhuudossa vai ilmoittautuuko hän sinne istunnon loppuvaiheessa. *Saapumisajan kirjaaminen (kunnanvaltuustojen tapaan) tai jonkinlainen aikayksikköön perustuva ilmoittautumislukittelu olisi paikallaan.*

Jos kansanedustaja vanhan valtiopäiväjärjestyksen aikana halusi **vapautusta valtiopäivätoimista**, hänen tuli pyytää sitä kirjallisesti eduskunnalta. Lomaa ei voitu myöntää yhtä viikkoa pidemmäksi ajaksi ellei välttämätöntä syytä pyynnön perusteeksi esitetty. Lomanpyynnöt jakautuivat virkatehtäviin, yksityisasioihin ja sairauslomiin. Kategoriaan ‘muut syyt’ kuuluivat sekalaiset syyt kuten äitiyslomat, asepalvelukset ja liikenne-esteet. Ilman lomanpyyntöä poissaolo oli luvaton.

Kun 1990-luvulla kansanedustajat alkoivat saada kansalaisten toistuvia moitteita poissaolojensa takia, eduskunta reagoi muuttamalla lomanpyyntöjakoa. Ikävän kaiun saanut ‘yksityisasiat’ poistettiin ja tilalle asetettiin valtiopäivien 1998 aikana ‘muu syy’. Tämä jakautuu yksityisiin poissaoloihin esimerkiksi perheasioiden takia, tai ‘muihin’ poissaoloihin kunnanvaltuuston tai muun poliittisen toiminnan takia. Myöhemmin samana vuonna eduskunta päätti julkistaa täysistuntojen poissaolot, seuraavan vaalikauden alusta myös valiokuntien². Ilmeisesti median ja kansalaisten mielenkiinnon seurauksena eduskunta muokkasi lomanpyyntöjärjestelmää pian uudelleen. Uudistetut ja entiseen verrattuna vaikeampiselkoiset määräykset astuivat voimaan vuoden 2000 työjärjestyksessä. Sen 48 §:n perusteella kaikkiin poissaoloihin ei tarvita enää varsinaista lupaa eikä eduskuntaryhmän puolta. Puhemiesneuvosto käsittelee *ilmoitusasiana* sairaustapaukset ja poissaolot eduskuntatyöhön liittyvien tehtävien vuoksi ja myöntää näistä poikkeaviin syihin enintään viikon *loman*. Jos puhemiesneuvosto ei suostu lomanpyyntöön tai kyseessä on yli viikon mittainen loma, eduskunta päättää asiasta.

Eduskunnan julkiseen poissaolotilastoon ei ole kirjattu eduskuntaan liittyvien tehtävien kuten virkamatkojen aiheuttamia poissaoloja. Päivän perättäisiä istuntojakin on (eduskunnasta saadun tiedon mukaan) käsitelty yhtenä istuntona. *‘Yksityisasiat’ esimerkiksi perhesyistä olisi voitu säilyttää sellaisenaan ja kokonaan omaksi lomanpyynnöksi olisi voitu lisätä vaikkapa ‘poliittinen tehtävä’.* Jos tilastoja julkistetaan,

² Ruotsin, Norjan ja Tanskan parlamentteihin osoitetun tiedustelun mukaan niillä ei ainakaan kyselyajankohtana ollut julkisia tilastotietoja valtiopäiväedustajien läsnä- ja poissaoloista. (Sveriges Riksdag, kirje 12.2.1998; Folketinget, Danmark, kirje 20.3.1998; Stortinget, Norge, kirje 3.4.1998.)

luetteloihin tulisi sisällyttää kaikki poissaolot ja kaikki ne istunnot, joissa on nimenhuutomerkintä.

Valtiopäiväjärjestyksessä läsnäolon laiminlyömiseen kohdistunut **sanktio** oli kaksivaiheinen: ensin palkkionpidätys ja sitten edustajantoimen menetyks (VJ 17 §). Valtiosääntöuudistuksen jälkeen vapauttaminen edustajantoimesta järjestyy perustuslain 28 §:n mukaan ja palkkionmenetyks edustajanpalkkiolain 2 §:n mukaan. Laintasoiosten normien rinnalla läsnäoloa sääntelevät eduskuntaryhmien säännöt. Ryhmät valitsevat yleensä ensikertalaisista niin kutsutut piiskurit valvomaan jäsenien osallistumista eduskuntatyöhön. Takavuosina osallistumisen laiminlyönti aiheutti sakon maksamisen ryhmän kassaan, nyt sakoista on vähitellen luovuttu. Nopeaa etenemistä ryhmän arvohierarkiassa ‘pinnarin’ on yhä turha odottaa.

Perustuslaillisten sanktionormien ongelmana on se, että niiden täytäntöön panemiseen on korkea kynnys. Vuoden 1918 tynkäeduskunnassa kynnys ylitettiin, kun käsittelyyn otettiin vuoden 1906 valtiopäiväjärjestyksen 15 § (VJ 7/1928, 17 §). Sen perusteella eduskunta saattoi tuomita luvatta pois jääneen edustajan saamaan sakkoja tai menettämään palkkionsa tai edustajantoimensa. Käsittely ei jäänyt pelkäksi puheeksi, vaan kuusi kansanedustajaa määrättiin menettämään palkkionsa 50 markkaa jokaiselta päivältä minkä olivat olleet poissa.

Nimenhuudon suuret poissaolijamäärät eivät ole olleet yksin poikkeusolojen ominaisuus, kehä on tässä suhteessa umpeutunut. Vielä 1970–1980-luvuilla poissaolot pysyttelivät kohtuuden rajoissa, mutta 1990-luvulle tultaessa huiput alkoivat hipoa vuoden 1918 lukuja. Vuonna 1994 käsiteltäessä välikysymystä työttömyydestä ja työllistämisestä sadan poissaolijan raja sitten ylitettiin. Keskustelun alkaessa salista puuttui 104 edustajaa, mutta nimenhuudon jälkeen edustajia ilmoitautui siten, että poissaolleiden lopullinen määrä jäi 84:ään. Vuoden 1995 juhannuksen alla nimenhuudosta kello 0.15 yöllä puuttui peräti 155 edustajaa. Asioiden viemistä eteenpäin suurelta poissaolot eivät ole haitanneet. Meillä ei ole määräystä eduskunnan päätösvaltaisuudesta eli siitä, miten paljon edustajia on oltava paikalla, jotta asioiden käsittely ja äänestys olisivat mahdollisia. *Päätösvaltaisuusrajaan on esitetty yksityisiä kannanottoja myös eduskunnassa, eikä sen käyttöönoton pitäisi olla harkinnan ulkopuolella. Kunnanvaltuustoissa päätösvaltaisuusraja on 2/3 valtuutetuista, täysistunnoissa raja voisi olla tiukempi, vaikkapa 3/4 eduskunnasta eli 150 kansanedustajaa.*

Vähintään yksi neljäsosa eduskunnasta (50 edustajaa) on ollut poissa nimenhuudosta 37 kertaa valtiopäivien 1994 aikana ja 24 kertaa valtiopäivien 1997 aikana. Valtiopäivien 1998 aikana, jolloin eduskunta muutti tilastonsa julkisiksi, yhden neljäsosan poissaolijamäärä ylitettiin 17 kertaa. Ennen 1970-lukua nimenhuutojen keskimääräiset poissaolot näyttävät jääneen alle 20:n henkilön (alle 10 %:n), mutta sen jälkeen luvut ovat hiljalleen kasvaneet. Tultaessa 1980-luvun puoliväliin nimenhuutojen poissaolijamäärät ovat liikkuneet 20 edustajan (10 %) molemmin puolin. Vuosikymmenen lopun vaalikaudella nimenhuudoista ollut poissa jo keskimäärin 26 edustajaa (12,9 %). Tulossa ollut EU-jäsenyys yhtenä on

vaikuttanut siten, että 1990-luvun alkupuolella nimenhuutojen keskimääräinen poissaolo on noussut 30:een edustajaan (15,0 %). Vuosikymmenen lopun vaalikaudella erityisesti äitiyslomien takia luku on ollut vieläkin suurempi eli 32 edustajaa (16,2 %).

Suuria yhtäaikaisia poissaoloja ovat aiheuttaneet liian kiireiset aikataulut istuntokausien päättyessä, kiireestä johtuneet ilta- ja yöistunnot sekä poikkeuksellinen istuntopäivä maanantai. Kiireiden taustalla ei ole ollut yksin eduskunta, vaan hallitus ja sen liian myöhään lähettämät lakiesitykset. Maanantaipäivä on perinteisesti ollut eduskunnan vapaapäivä, jolloin edustajat ovat hoitaneet kunnallispolitiikkaa ja suhteitaan äänestäjiin. Runsaita poissaoloja ovat aiheuttaneet myös valtioneuvoston ilmoitukset ja tiedonannot sekä välikysymyskeskustelut ja ministerivasaukset. Kun 1990-luvulle tultaessa sekä poissaolojen että välikysymysten määrät ovat nousseet, voidaan sanoa, että osa poissaolon noususta on ollut innokkaan oppositiopolitiikan aiheuttamaa. Välikysymyksistä on tullut tapa, vähemmän vakavasti otettava poliittinen manööveri, joka ei kiinnosta edustajia, mutta jolla oppositio vahvistaa asemaansa suurta yleisöä ja vaaleja ajatellen. *Kun välikysymyksen tehtävä hallituksen valvontakeinona on tätä nykyä suhteellisen olematon, mikään ei estäisi pohtimasta välikysymysinstituution tarpeellisuutta tai sen uudelleen muokkaamista. Raha- ja aikaresursseja kuluttava välikysymys vaatisi puolueilta ainakin entistä korkeampaa asettamiskynnystä.*

Toisin kuin täysistunnoissa, **valiokunnissa** on päätösvaltaisuusraja. Raja on kaksi kolmasosaa, mikä tarkoittaa valtiovarainvaliokunnassa 14:ää ja muissa valiokunnissa 12:ta jäsentä. Valtiopäiväjärjestyksen (51.3 §) ja vanhan työjärjestyksen (17 §) aikana eduskunnan oli mahdollista määrätä kokouksista ilman estettä tai lupaa poissa ollut jäsen menettämään edustajanpalkkionsa tai valiokuntajäsenyytensä. Käytännön merkitystä säännöksillä ei juuri ollut, joten vuoden 2000 uudistuksessa niistä luovuttiin ja kurinpitoasia siirrettiin puhemiesneuvostolle.

Valiokuntakokouksia ei peruuteta, vaikka kokous jää vajaavaltaiseksi. Puhemiesneuvosto on yleisohjeissaan lähtenyt siitä, että valiokuntatyöhön liittyy vaihteita, joita voi suorittaa ilman päätösvaltaa. Tällaisia ovat erilaiset ilmoitusasiat ja lakiehdotuksiin liittyvät asiantuntijakuulemiset. Tutkimusaineiston (vaalikauden 1991–1994) 3 836 valiokuntakokouksesta alusta loppuun *päätösvaltaisena* on ollut runsas puolet eli 1 950 (50,8 %) kokousta ja *ei-päätösvaltaisena* runsas kymmenesosa eli 439 (11,4 %) kokousta. Päätösvalta *on vaihtunut* ei-päätösvaltaiseksi 693 (18,1 %) kokouksessa, ja vastaavasti ei-päätösvaltaisesta päätösvaltaiseksi 506 (13,2 %) kokouksessa. Enemmän kuin kerran suuntaan tai toiseen on muuttunut 248 (6,5 %) kokousta.

Suurimpana vajaavaltaisuuden syynä ovat olleet **asiantuntijoiden kuulemiset**. Tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että kuuleminen on yksi valiokuntatyön solmukohta. Kuuleminen painottuu liikaa määrään, kun sen pitäisi painottua laatuun. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysvaliokunnan valtiopäivien 1992 pöytäkirjoissa

mainitaan 868 asiantuntijaa. Henkilöinä tämä tarkoittaa pienempää määrää, sillä lausunnonantajat ovat samoja, suhteellisen suppean kokoonpanon erikoisasiantuntijoita. Sosiaalivaliokunnassa säännöllisiä lausunnonantajia ovat ministeriöiden virkamiehet ja etujärjestöjen ja ay-liikkeen johtoporras. Kun tähän lisätään päätöksentekijä eli kansanedustaja, joka nykyaikana on ammatiltaan poliitikko, kuulemisprosessi ja sen myötä koko valiokuntatyö etääntyy liian kauaksi tavallisen kansalaisen toiveista ja tarpeista. Juuri sosiaalivaliokunnan alaan kuuluvat köyhyys- ja syrjäytymisongelmat tarvitsevat muutakin lääkettä kuin virkamiesmäiset ay-liikkeen lausunnot. *Eduskunnan tulisi kiinnittää vakavaa huomiota kuulemiskäytännön uusimiseen. Vähemmän väkeä, mutta laajempi otos. Kun muutoinkin valiokuntatyössä hallituksella, puolueilla ja eduskuntaryhmillä on päärooli, ei voi vältyä ajatukselta, että lakiesityksen valiokuntakäsittely kääntyy välillä pelkäksi kulissiksi.*

Valiokuntatyöhön sisältyvät myös monenlaiset **kutsut ja vierailut, koti- ja ulkomaanmatkat**. Tapaamis- ja kestitystarjouksia esittävät sekä yksityisen että julkisen sektorin yritykset ja toimielimet. Yleisesti ottaen kutsut liittyvät tulossa tai käsittelyssä oleviin lakiesityksiin. Vierailuiden isännät antavat niihin lausuntoja epävirallisesti ”iltapalan” ääressä ja virallisesti valiokunnan kokoushuoneessa. Tapaamisista varsinkin maakuntamatkat ovat poliittista peliä, jolla vahvistetaan asemia puolin ja toisin. Tästä seuraa, että ne kutsujen esittäjät, joilla on statusta, rahaa ja vaikutusvaltaa tai joilla on ‘oma’ edustaja valiokunnassa, ovat etulyöntiasemassa. Kun kaikkien puolueiden jäseniä ei riitä kaikkiin valiokuntiin, erilaisten kansalaisryhmien *yhdenvertainen huomiointi* on lähes mahdotonta. Toisaalta valiokuntien oheistoiminnot häiritsevät liikaa eduskuntatyötä, ja matkoista ja kansalaisten yhteydenotoista aiheutuu *kustannus- ja ajankäyttöongelmia*.

Kestitysten suhteen **valiokuntien pöytäkirjat** ovat käyneet sitä lyhytsanaistemiksi mitä pidemmälle 1990-luvulla on tultu. Esityslistoista päätellen valiokunnat ovat käsitelleet asioita pöytäkirjan ulkopuolella, ja ulkopuolisiin sisältyvät nimenomaan vierailupyynnöt ja koti- ja ulkomaanmatkat. Päätösvaltattomassa kokouksessa noudatettavaan niukkaankin kirjaamistapaan kehottavat myös vuoden 2000 erikoisvaliokuntien yleisohjeet. Ohjeiden mukaan epävirallisia keskusteluja ei viellä pöytäkirjaan. Mutta kaukaisemmistakaan pöytäkirjoista eli 1990-luvun alusta ei voisi enää tehdä tutkimusta esimerkiksi valiokuntien matkoista, sillä niitä koskevat dokumentit ovat poissa. *Kaikista päätöksistä – lakiesityksistä, vierailuista, matkoista, matkakustannuksista, osallistujista jne. – olisi valiokuntien pöytäkirjoissa oltava selvä merkintä. Pöytäkirjan oheen tulisi liittää aina myös esitys- ja nimenhuutolistat.*

Pöytäkirjan ensimmäiseen pykälään kirjataan nimenhuuto ja toiseen pykälään päätösvaltaisuus. Kun valiokuntajäseniä saapuu tai poistuu kokouksen aikana, se rekisteröidään. Entisinä aikoina sihteeri merkitsi muutoksen pöytäkirjan marginaaliin asianomaisen pykälän – ja vielä täsmällisemmin – käsittelyvaiheen kohdalle. Henkilönimen eteen tuli plus- (+) tai miinus- (-) merkki. Tämänkaltaisen kirjanpito oli sekä yksinkertainen että pätevä ja selvälukuinen. Mutta tästäkin menetelmästä

luovuttiin. Pöytäkirjan alkuun alettiin merkitä uudentyyppinen läsnäolijaluettelo. Luetteloon nimen kohdalle merkitään niiden pykälien numerot, joiden käsittelyssä jäsen on ollut kokonaan tai osittain. Eksaktit tutkimukset valiokuntajäsenien saapumista tai poistumisista kokouksen aikana ovat nyt vaikeita tehdä. Myöskään kirjausta päätösvalan muuttumisesta ei voi entiseen tapaan kontrolloida. Kontrollin estää vielä se yleisohjeissa hyväksytyt, täysistuntoa vastaava menettely, että valiokunnan nimenhuudossa läsnä olleeksi voidaan merkitä jäsen, joka saapuu kokoukseen 15 minuutin kuluessa sen avaamisesta. *Pöytäkirjoihin voisi vakinaistaa sellaisen pykälän (esim. 3 §:n), johon kirjattaisiin seminaareissa tai vastaavissa olevat jäsenet sekä jäsenien esteellisyydet. Syiden ilmoittamatta jättäminen on jossain määrin epäoikeudenmukaista poissaolijaa kohtaan.*

Kansanedustajien **arvostusasteikossa** halutuimpia valiokuntia ovat olleet yleensä perustuslaki-, valtiovarain- ja ulkoasiainvaliokunnat, puolustusvaliokunnan jäädessä hännänhuipuksi. Tästä huolimatta osanotoltaan yksi heikoimmin profiloituneista on ollut perustuslakivaliokunta. Siinä on tyypillisesti käyty tekemässä päätös tietyn pykälän kohdalla ja sitten poistuttu paikalta. Ylipäänsä valiokuntien läsnäoloprosentit heiluvat ylös ja alas sen mukaan, lasketaanko prosentit kokouksen alusta, lopusta vai jostakin keskivaiheilta. Ministerien ponnahduslautana toimiva valtiovarainvaliokunta on asia erikseen, päätösvallattomia nimenhuutoja siinä ei ole juuri esiintynyt. *Pienen kokousmäärän ja alhaisen osallistumisaktiivisuuden takia puolustusvaliokuntaa voisi ajatella liitettäväksi valtiovarainvaliokunnan turvallisuus- ja puolustusjaostoon. Työmäärältään mittavaa sosiaalivaliokuntaa sitä vastoin voisi harkita jaettavaksi pysyviin jaostoihin tai kokonaan kahteen osaan.*

19.2. Työmoraali

Edellisessä arkirutiinien tarkastelussa on liikuttu pääasiassa kollektiivitasolla. Yhteisöissä muotonsa ja käyttäytymismallinsa hakeva **kollektiivinen moraali** sisältää eduskunnassa niin sanotun senioriteettiperiaatteen. Virkaiältä nuorempien on tyydyttävä, paitsi paikkojen jaossa, myös mielipiteissä kokeneempien edustajien tekemiin ratkaisuihin. Tämän takia kollektiivimoraalin muuttuminen vasta-alkajien innokkaiden ja ehkä vilpittömienkin esitysten pohjalta on vaikeaa. Senioriteettiperiaatteen takia eduskunnan kollektiivinen työmoraali ilmentää pitkälti vanhemman edustajapolven käsitystä oikeasta ja väärästä. Kun kokenempi edustaja väkisinikin vieraantuu kansasta, hänen työmoraalinsa muuttuu sen mukaisesti. Ikävimmillään edustajan moraali alkaa hyväksyä oman edun ajamista keinolla millä hyvänsä.

Eduskunnan **kollektiivinen työmoraali** ilmenee yhtäältä sen tekemistä päätöksistä ja toisaalta siitä, miten eduskunta tulkitsee, toteuttaa ja uudistaa instituutiota itseään koskevaa lainsäädäntöä. Yhdessä linjassa trendinä näyttää olevan omien kontrollinormien lieventäminen (esim. lomanpyynnöt), toisessa linjassa näennäinen avoimuus (esim. poissaolotilastot tai valiokuntien pöytäkirjat). Avoimuutta

edustavat myös eduskunnan internet-sivut. Tiedon hankkiminen niiltä on kuitenkin verraten hankalaa ja tieto usein tarkistamatonta ja epäluotettavaa. Maakuntakirjastoihin eduskunnan asentama internet-pääte on (tätä kirjoittaessa ainakin Tampereella), jos ei nyt suorastaan käyttökelvoton, niin perin vaikea käyttää. Koneita, yhteyksiä ja käyttötaitoakaan ei kaikilla kansalaisilla ole. *Tämän vuoksi on tärkeää, että myös tulevana vuosina valtiopäivien kaikki asiakirjat saadaan painetussa muodossa, ja että ne tilataan ja toimitetaan arkistoihin ja Suomen kirjastoihin.*

Eduskuntatyön järjestelyssä keskeinen toimielin on puhemiehen, varapuhemiesten ja valiokuntien puheenjohtajien muodostama puhemiesneuvosto (PL 34.3 §; TJ 6 §). Perustuslakimuutoksessa sen asema korostui entisestään, sillä osa valtiopäiväjärjestyksen ja työjärjestyksen säännöksistä jätettiin vakiintuneen käytännön ja puhemiesneuvoston ohjeiden varaan. Kun puhemiehet toimivat myös puhemieshistössä ja kansliatoimikunnassa, valta keskittyy. Vallan keskittyminen ja valtakoneiston vieraantuminen heijastuvat yhteisten resurssiemme jakamiseen³. *Demokratian periaatteen mukaisesti puhemiesneuvoston valtaa tulisi rajoittaa ja hajottaa. Puhemiesneuvostoa voisi laajentaa virkaiältä nuoremmilla – ja lähempänä kansaa olevilla – edustajilla; puhemiehen (ja varapuhemiesten) toimikaudelle voitaisiin myös asettaa kiertojärjestelmä tai esimerkiksi vaalikauden mittainen määräaika. Näin estettäisiin liian auktoritatiiviseksi nouseva, henkilöön perustuva määräysvalta.*

Vaikka eduskunta kollektiivina näyttäytyy aika ajoin hyvinkin epäeettisesti toimivana laitoksena, sen sisällä saattaa esiintyä korkeaa **yksilöllistä työmoraalia**. Tutkimusaineiston yllätykseksi nousivat *hiljaiset puurtajat, uskomattoman suuret poissaolot ja samat nimet*. Toiset edustajat ovat istuneet tunnollisesti täysistunnoissa sekä kolmessa–neljässä valiokunnassa, kun toiset ovat olleet yhtä monesta poissa. Tältä pohjalta erottuu kolme kansanedustajatyyppeä: 1) edustajat, jotka ovat tehneet lainsäädäntötyötä, 2) edustajat, jotka ovat tehneet politiikkaa ja 3) edustajat, joiden poissaoloihin löytyy ehkä selitys mutta ei pätevää puolustusta. *Hiljaisista puurtajista* moni on jäänyt suurelle yleisölle tuntemattomaksi; julkisuus ei toisaalta ole tavoittanut myöskään kaikkia huippupoissaolijoita, vaikka aihetta olisi ollut. Poissaolijoihin on kuulunut useita pitkäaikaisia *poliitikkoja*, joille puolue ja eduskunnan hierarkia ovat kasanneet tehtäviä eri toimielimissä. ‘Poliitikot’ ovat saattaneet ilmoittautua läsnäoleviksi täysistunnoissa, mutta ovat sitten olleet poissa valiokunnista. Poissaoloista huolimatta poliitikot ovat tulleet valituksi uudelleen, saaneet virka- tai ministerinimityksen tai muuten edenneet poliittisella urallaan. Aineiston *lintsarityyppi*-poissaolojen selitys löytyy esimerkiksi turhautumisesta tai ristiriidasta puolueen kanssa.

³ Eduskunnan menot ovat reaalisesti kasvaneet lähes 20-kertaisiksi vuosien 1945–2001 aikana. Kustannusten kasvu on ollut nopeampaa kuin hintojen tai yleisen ansiotasoindeksin nousu. Menoja ovat kasvattaneet erityisesti matkakustannukset ja kulukorvaukset verosubventioineen. Kokonaiskustannukset edustajaa kohti olivat vuonna 2001 lähes miljoona markkaa. (Jokinen—Virén 2001, 4,7, 13–14.)

Vertailtaessa vaalikauden 1991–1994 täysistuntojen ja valiokuntien osallistumisia keskenään nousi täysistuntojen 30 parhaan läsnäolijan joukkoon valiokuntien parhaista läsnäolijoista 26. Tietyt edustajat ovat siten ehtineet sekä täysistuntoihin että valiokuntiin. Vaille pätevää selitystä sen sijaan jäi paikoin esiintyvä *vähäinen kiinnostus omaan koulutukseen tai ammattiin* liittyvää valiokuntatyötä kohtaan. Muuten edustajille on voinut valikoitua puheenjohtajuuden, senioriteetin, yleisen arvostuksen tms. kautta yksi *päävaliokunta*, jossa hän on käynyt säännöllisesti, ja yksi tai useampia sivuvaliokuntia, joissa hän on käynyt silloin tällöin. Satunnaisia poissaoloja ovat aiheuttaneet esteellisyys, perhe-asiat ja valiokuntien sisäiset henkilösuhteet.

Uudelleenvalintaa ajatellen ensikertalaisen on viisainta olla tunnollisesti läsnä, vaaliپیirissä puurtajat tunnetaan. Jokaisen eduskunnan kokoonpanoon sisältyy ‘takuuvarmoja’ ja ‘arvaamattomia’ – mandaattinsa säilyttäviä ja niitä, joista kehittyi yhden kauden jälkeen pitkäaikaisia kansanedustajia tai sitten ei. Kun poliittinen kokemus laajenee, eduskuntapuurtamisen merkitys vähenee. Valitsijakunta ei välitä (tai ei tiedä, tai ei välitä tietää) raskaan sarjan poliitikkojen poissaoloista. Jos välittäisi, poissaolohuippuja perinteisesti tekevät ministerikansanedustajat jäisivät valitsematta. Äänestyskäyttäytymistä tutkinut Sami Borg (1996, 209) toteaa, että äänestysosallistumisessa kyse on lojaalisuudesta. Puolue- ja ehdokasvalinta ilmentää lojaalisuutta useille yhteisöille: perheelle, suvulle, ystäväpiirille, erilaisille järjestöille tai valtiovallalle. Äänestämällä ehdokasta, jonka läpimeno on todennäköistä, valitsija helpoimmin kokee pääsevänsä vaikuttamaan poliittisiin päätöksiin.

Julkisuudessa esitettyä vaatimusta pienentää eduskuntaa ei tutkimuksen perusteella voi pitää kestäväenä ajatuksena. Ministerienkin takia eduskuntaan pitäisi saada *varamiesjärjestelmä*. Esimerkiksi 50 lisäedustajaa (vrt. aiemmin mainittu päätösvaltaisuusraja) muodostaisi erillisen varajäsenistön eli varjokamarin, josta jäsenet astuisivat paikkaamaan ison salin poissaoloja. Varajäsenet voisivat olla sitoutumattomia, jolloin he olisivat varsinaisille edustajille – ja puolueille – kilpailijoita, se uhka, joka pitäisi edustajat eduskunnassa. Kokonaan eri asia on, mikä eduskunta suostuisi hyväksymään varamiesjärjestelmän olipa se millainen tahansa, muutoshan kiristäisi asemia poliittisella kentällä. Eduskuntatyötä (mm. asiantuntijalausuntojen osalta) voisi tehdä myös etätyönä, poissaolojen takia sitä tehdään etäältä jo nyt.

Negatiivista mielikuvaa eduskunnasta ovat yhtenä ruokkineet tiedotusvälineiden läsnä- ja poissaolotilastot. Kuten aina kiireessä käy, niihin on putkahtanut epätarkkuuksia. Tekijätäkään eivät ehkä aina ole olleet perillä eduskuntatyöstä. Täysistunnoista voidaan laatia yhtenäisiä osallistumislueteloita, valiokuntajäsenyyksistä ei. Valiokuntien työ- ja kokousmäärät vaihtelevat niin paljon, että valiokunnasta toiseen osallistumista on vaikea vertailla keskenään. Aktiivinen läsnäolo voi tapahtua myös varajäsenenä. Julkaistujen tilastojen perusteella poissaolot ovat viime aikoina vähentyneet, mutta koska kirjaamistavat ovat erilaiset, tuoreimpia tilastoja ei tämän tutkimuksen perusteella voi tarkastella.

Poissaoloja on puolustettu monella tapaa. Eduskunnan virkamiehen yksityisesti esittämän näkemyksen mukaan kansanedustaja hoitaa **poliittista luottamustehtävää**, ja siitä hyvästä hänelle suoritetaan palkkio, joka koostuu monista eri osista (edustajan palkkio, kulukorvaukset, eläke-etuudet, muut etuudet jne.). Kansanedustajalla ei siten ole työnantajaa eikä eduskunta ole hänen työpaikkansa. Eduskunta on vain yksi monista paikoista – välttämättä ei edes tärkein – jossa edustaja hoitaa luottamustoimintaa eli työskentelee lainsäädännön parissa. Koska edustajalla ei ole työnantajaa, ei häneen voi soveltaa työnantajavaltaa eli vaatia tiettyjen palkkatyöhön yleensä sisältyvien määräysten ja sääntöjen noudattamista (kuten työpaikalla oloa työaikana). Eduskunta on tosin luonut itselleen tietyt pelisäännöt – laintasoiset säädökset – mutta tiukasti ottaen edustajaa ei voi pakottaa niitä noudattamaan. Viime kädessä edustaja itse päättää miten hän hoitaa saamansa luottamustehtävän. Jos joku päättää lyödä sen täysin laimin, sille ei mahda mitään. Eduskunta ja -ryhmät voivat ryhtyä joihinkin kurinpitotoimiin, mutta edustajan ei tarvitse niistä välittää samalla tavalla kuin palkkatyössä olevan. Valittua edustajaa on erittäin vaikea erottaa eduskunnasta tai häneen on vaikea soveltaa muitakaan sanktioita kuten palkkion pidättämistä.

Edellistä näkemystä ei voi kokonaan hyväksyä, mutta ei hylätäkään. Vaalikaudella 1991–1994 muutama kansanedustaja löi edustajantehtävänsä laimin ryhmän sisäisten kiistojen ja puolueloikkausten takia, mutta eduskunta oli näiden edessä voimaton. Kun eduskuntatyö on osallistumista lainsäädännöllisten asioiden käsittelyyn sen eri vaiheissa, nykyisen kaltainen työprosessi edellyttää olemista paikanpäällä. Tästä seuraa, että *edustajan toimen minimivaatimus on läsnäolo eduskunnassa*.

Velvollisuutta olla läsnä voidaan tukea myös sillä ajatuksella, että kansanedustajuus ei enää olekaan puhdas luottamustehtävä. Kansanedustajan työ on professionalistunut, kansanedustajasta on tullut **ammattipoliitikko**. Vuosituhannen vaihteessa edustajat perustelivat palkankorotuksia juuri sillä, että he ovat jääneet jälkeen eduskunnan virkamiesten palkoista ja yleisestä kansainvälisestä tasosta⁴. Vetoaminen jälkeenjäämiseen on tyypillistä työmarkkinoiden palkkaneuvotteluissa. Tässä suhteessa kansanedustajat menettelivät kuin mikä muu ammattikunta tahansa. Nykyaikana eduskuntaan tullaan neljäksi vuodeksi, ja jos siellä aikoo menestyä, edustajantyötä on hoidettava päätoimena. Sivutoimen aseman saavat kansanedustajille lankeavat hallintoneuvostojen, valtuustojen, järjestöjen, kunnallisten toimielinten, pankkien jne. jäsenyydet.

Ammattimaisen kansanedustajuuden olemukseen sopisi käsite *luottamusvirka*. Alunperin luottamusviran haltijan nimitti hallitsija, nykyaikana nimittäjänä toimii suvereeni kansa. Luottamustehtävä-käsitteen rinnalla on vanhentunut myös 'edusta-

⁴ Turun yliopiston taloustieteen laitoksen tutkimuksen mukaan Suomen eduskunta selviää nykyisellään kansainvälisessä palkkavertailussa "erittäin hyvin". Kun vertailu perustuu asukasta kohden laskettuun bruttokansantuotteeseen, Suomen edellä ovat Itävalta ja sitä selvemmin Italia. Italiassa kansanedustajien palkat ovat todella suuret, jotta korruptiolta vältyttäisiin. (Jokinen—Virén 2001, 4, 9,16.)

janpalkkio'. Nimike ei vastaa sitä säännöllistä kuukausituloa, joka kansanedustajille maksetaan. Eduskunnan alkuaikoina eräiden oikeusoppineiden mukaan virkamiehen palkan katsottiin olevan *elatuksenluontoinen korvaus* siitä, että virkamies antaa työvoimansa valtion käytettäväksi. Tämä olisi yksi lähtökohta uusittaessa eduskunnan omia, edustajan rahapalkkaan liittyviä piintyneitä asenteita. Ympäri- vuotisten valtiopäivien aikana kansanedustaja antaa työvoimansa yhtäältä kansan ja puolueen, toisaalta valtion käytettäväksi. Ensin asenne- ja sitten lainmuutosten myötä edustajantyöhön saataisiin kaivattua virka- ja sitoutumisvastuuta. Ongelmallisia tällä hetkellä ovat ainakin vaalirahoitukset ja 'hallitsemattomat kestitykset', ryhmäkuri contra äänestäjät, ja puolueloikkaukset ja virkanimitykset kesken kauden.

Eduskunnassa yksittäisen, hiljaisen puurtajan työpanos katoaa liian usein tyhjiin tuolien joukkoon. Aristoteelista ajatusta lainaten 'hyvää' ei löydetä sieltäkään muuten kuin vastakohtien kautta (ks. luku 4.3.). Eduskuntalaitoksen julkinen kuva muodostuu näkyvistä poliitikko-hahmoista ja niistä, joita eduskunnassa ei paljontaan näy. Kansanedustajaa arvioitaessa on mentävä tilastojen taakse ja mieluummin pitkällä aikavälillä. Entisen kansanedustajan Pertti Paasion (1996, 154) mielestä "eduskunnan julkinen kuva välittyy median kautta. Talon toiminta on kuitenkin merkittävässä määrin niiden varassa, jotka eivät kuvaruudussa tai etusivuilla näy: asioihin paneutujien, perehtyjien, vaikeiden kysymysten tekijöiden. Julkinen kuva eduskunnasta on tältä osin vääristynyt."

Kun kansalainen kokee poliitikon pelurina, jolla on kädessä vähintään viisi ässää, on luonnollista, jos kansalainen ottaa etäisyyttä poliittiseen päätöksentekoon. Olavi Borgin (1986, 25) mukaan vieraantuminen puolueista on yksi hyvinvointiyhteiskunnan seuraus. Kansalaiset ovat aikaisempaan nähden keskimäärin parempituloisia ja paremmin koulutettuja, heillä on parempi sosiaaliturva, he liikkuvat enemmän ja tekevät enemmän henkistä työtä. Hyvinvointiyhteiskunnassa kansalainen on muuttunut henkisiltä ja aineellisilta resursseilta edeltäjänsä vahvemmaksi, ja sen mukaisesti on muuttunut hänen arvomaailmansa.

Eduskunnassa mikään ei ole puhtaasti mustaa eikä valkoista. Siellä on korkeaa (valiokuntien) kollektiivista työmoraalia ja vielä korkeampaa yksilöllistä työmoraalia, mutta monista eri syistä myös päinvastaisia ilmentymiä. Työmoraalilla ei ole keskimäärää, sillä on kasvot. Poliittiseen eliittiin varmasti kuuluu henkilöitä, jotka käyttäytyvät epäeettisesti, jos heitä ei valvota – mutta niin heitä kuuluu kaikkialle yhteiskuntaan, äänestäjiinkin. Yleistää ei siis voi; jokaista on kohdeltava omana henkilönään.

Entä sitten teoria täydellisestä, diffraktoituneesta yhteiskunnasta, josta sidonnaisuudet, klikit, nepotismi, korruptio, jne. epäkohdat ovat kadonneet? Se toteutuu sitten, kun kaikki inhimillisuus on mennyt, ja tekniikka, kylmä teräs ja robotit ovat vallanneet ihmiskunnan. Tällä hetkellä – onneksi – politiikkaa tekevät vielä humanit yksilöt hyvine ja huonoine puolineen, tunteineen ja elämäkokemuksineen.

LÄHDELUETTELO

EDUSKUNNAN PÖYTÄKIRJAT

TARKASTETUT VALTAKIRJAT, TARKASTUSPÖYTÄKIRJAT (VALTAKIRJAIN)

Tarkastetut valtakirjat 1.2.1911; 2.2.1914; 26.9.1918.

Tarkastuspöytäkirjat 5.11.1918; 1.4.1919; 6.4.1983; 3.4.1991.

TÄYSISTUNTOJEN PÖYTÄKIRJAT

Vp. 1891– Talonpoikaissäätö ptk. 22.1.1891; ptk. 25.1.1900; ptk 8.2.1906;
pappissäätö ptk. 22.1.1891; ptk. 25.1.1900; ptk 8.2.1906;
borgareståndet–porvarissäätö ptk. 25.1.1900; ptk 8.2.1906;
ridderskap och adel ptk. 23.1.1891; ptk. 26.1.1900; ptk 8.2.1906.

Vp. 1907– ptk. 1/23.5.1907; ptk. 1/2.2.1911; ptk. 1/3.2.1914;
ptk. 49/15.5.1918; ptk 51/17.5.1918; ptk. 57/28.5.1918; ptk. 98/7.8.1918;
ptk. 1/27.9.1918; ptk. 2/28.9.1918, ptk. 8/8.10.1918; ptk. 10/9.10.1918; ptk.
3/11.11.1918; ptk. 6/19.11.1918; ptk. 8/26.11.1918; ptk. 11/3.12.1918; ptk.
15/12.12.1918;
ptk. 36/7.2.1919; ptk. 47/25.2.1919; ptk. 49/27.2.1919; ptk. 43/21.6.1919;
ptk. 32/8.12.1922; ptk. 15/27.9.1929;
ptk. 25/22.3.1946; ptk. 47/21.12.1948; ptk 48/21.12.1948;
ptk. 7/19.2.1952; ptk. 5/8.2.1957; ptk. 36/12.5.1967.

Vp. 70–74 ptk. 1/3.4.1970; ptk. 3/9.4.1970; ptk. 51/23.9.1970; ptk. 63/16.10.1970;
ptk. 65/14.9.1971; ptk. 129/14.1.1972; ptk. 11/22.2.1974.

Vp. 75–79 ptk. 1/4.2.1975; ptk. 3/7.2.1975; ptk. 12/4.3.1975; ptk. 47/9.5.1975; ptk. 49/
14.5.1975; ptk. 72/13.6.1975; ptk. 73/13.6.1975;
ptk. 1/1.10.1975; ptk. 41/16.12.1975; ptk. 42/16.12.1975; ptk. 43/16.12.1975;
ptk. 44/16.12.1975; ptk. 55/20.12.1975; ptk. 56/20.12.1975; ptk. 57/
29.12.1975; ptk. 58/29.12.1975; ptk. 59/29.12.1975;
ptk. 2/6.4.1979; ptk. 3/9.4.1979.

- Vp. 80–85 ptk. 31/27.3.1980; ptk. 97/30.10.1980;
ptk. 1/7.4.1983; ptk. 2/8.4.1983; ptk. 3/12.4.1983; ptk. 81/7.12.1983; ptk.
82/7.12.1983; ptk. 85/9.12.1983; ptk. 86/9.12.1983;
ptk. 2/7.2.1985; ptk. 26/27.3.1985; ptk. 123/17.12.1985; ptk. 124/17.12.1985.
- Vp. 87–90 ptk. 1/2.4.1987; ptk. 2/3.4.1987; ptk. 3/7.4.1987; ptk. 66/19.11.1987;
ptk. 1/3.2.1988; ptk. 41/22.4.1988; ptk. 42/22.4.1988; ptk. 43/22.4.1988;
ptk. 131/29.11.1988; ptk. 132/29.11.1988; ptk. 133/29.11.1988;
ptk. 5/10.2.1989; ptk. 137/11.12.1989; ptk. 138/11.12.1989; ptk. 146/
15.12.1989; ptk. 147/15.12.1989; ptk. 148/15.12.1989; ptk. 149/15.12.1989;
ptk. 1/5.2.1990; ptk. 4/9.2.1990; ptk. 44/25.4.1990; ptk. 49/4.5.1990; ptk.
70/5.6.1990; ptk. 71/5.6.1990; ptk. 72/5.6.1990; ptk. 84/11.9.1990; ptk. 86/
14.9.1990; ptk. 110/24.10.1990; ptk. 142/7.12.1990; ptk. 143/7.12.1990;
ptk. 173/31.1.1991; ptk. 176/5.2.1991; ptk. 177/5.2.1991; ptk. 181/11.2.1991;
ptk. 182/11.2.1991; ptk. 185/15.2.1991; ptk. 186/15.2.1991.
- Vp. 91–94 ptk. 1/4.4.1991; ptk. 72/24.10.1991; ptk. 111/16.12.1991; ptk. 112/17.12.1991;
ptk. 113/17.12.1991; ptk. 114/17.12.1991;
ptk. 1/5.2.1992; ptk. 2/7.2.1992; ptk. 11/25.2.1992; ptk. 22/18.3.1992; ptk.
23/18.3.1992; ptk. 200/12.1.1993; ptk. 213/1.2.1993; ptk. 214/2.2.1993; ptk.
215/2.2.1993;
ptk. 23/17.3.1993; ptk. 40/21.4.1993; ptk. 41/21.4.1993; ptk. 49/6.5.1993;
ptk. 93/10.9.1993; ptk. 101/24.9.1993; ptk. 109/6.10.1993;
ptk. 19/22.3.1994; ptk. 21/25.3.1994; ptk. 64/16.6.1994; ptk. 72/6.9.1994;
ptk. 103/26.10.1994; ptk. 106/1.11.1994; ptk. 109/2.11.1994; ptk. 122/
18.11.1994; ptk. 123/21.11.1994; ptk. 139/7.12.1994; ptk. 151/15.12.1994;
ptk. 175/17.1.1995; ptk. 179/24.1.1995; ptk. 188/1.2.1995; ptk. 195/8.2.1995.
- Vp. 95–98 ptk. 1/28.3.1995; ptk. 2/29.3.1995; ptk. 42/16.6.1995; ptk. 49/5.9.1995; ptk.
87/27.10.1995; ptk. 118/1.12.1995;
ptk. 11/21.2.1996; ptk. 21/1.3.1996; ptk. 53/2.5.1996; ptk. 108/25.9.1996;
ptk. 165/5.12.1996; ptk. 166/7.12.1996; ptk. 167/7.12.1996; ptk. 168/
7.12.1996; ptk. 169/9.12.1996; ptk. 170/9.12.1996; ptk. 171/9.12.1996; ptk.
172/10.12.1996;
ptk. 48/22.4.1997; ptk. 129/21.10.1997; ptk. 130/22.10.1997; ptk. 148/
24.11.1997;
ptk. 1/3.2.1998; ptk. 25/11.3.1998; ptk. 48/17.4.1998; ptk. 56/5.5.1998; ptk.
57/6.5.1998; ptk. 60/8.5.1998; ptk. 83/10.6.1998; ptk. 84/11.6.1998; ptk. 85/
11.6.1998; ptk. 152/26.11.1998.
- Vp. 99– ptk. 69/12.10.1999; ptk. 1/1.2.2001; ptk. 2/2.2.2001; ptk. 1/4.2.2002; ptk. 73/
4.6.2002.

VALIOKUNTIEN PÖYTÄKIRJAT YMS., HALLITUKSEN ESITYKSET

- PeV PeV n:o 8/16.5.1991; PeV n:o 1/6.2.1992; PeV n:o 13/28.2.1992; PeV n:o 46/27.5.1992; PeV n:o 47/2.6.1992; PeV n:o 50/5.6.1992; PeV n:o 88/27.10.1992; PeV n:o 123/8.1.1993; PeV n:o 2/16.2.1993; PeV n:o 26/20.4.1993; PeV n:o 34/11.5.1993; PeV n:o 37/18.5.1993; PeV n:o 38/25.5.1993, esityslista; PeV n:o 40/27.5.1993; PeV n:o 48/10.6.1993; PeV n:o 53/22.6.1993; PeV n:o 67/6.10.1993, esityslista; PeV n:o 88/16.11.1993; PeV n:o 97/30.11.1993, esityslista; PeV n:o 3/17.2.1994; PeV n:o 7/25.2.1994; PeV n:o 60/9.9.1994; PeV n:o 72/4.10.1994; PeV n:o 76/7.10.1994; PeV n:o 138/9.2.1995.
PeVM 1/1918 vp; PeVM 1a/1918 vp; PeVL 29/2001 vp.
- LaV LaV n:o 10/24.9.1991; LaV n:o 13/4.10.1991; LaV n:o 19/29.10.1991; LaV n:o 11/11.3.1993; LaV n:ot 55–81/28.9.–19.11.1993.
LaVM 10/2002 vp.
- UaV UaVL 6/1995 vp.
- VaV VaV n:o 3/12.5.1987; VaV n:o 2/19.4.1991; VaV n:o 6/21.5.1991; VaV n:o 8/31.5.1991; VaV n:o 13/11.6.1991; VaV n:o 16/24.9.1991; VaV n:o 27/5.11.1991; VaV n:o 10/31.3.1992; VaV n:o 12/14.4.1992; VaV n:o 20/19.5.1992; VaV n:o 26/17.6.1992; VaV n:o 34/18.9.1992; VaV n:o 1/19.2.1993; VaV n:o 19/8.6.1993; VaV n:o 28/24.9.1993; VaV n:o 33/12.10.1993; VaV n:o 50/4.12.1993; VaV n:o 3/4.3.1994; VaV n:o 24/20.9.1994; VaV n:o 36/18.11.1994.
VaVM 7/1922 vp; VaVM 9/2000 vp.
- HaV HaV n:o 2/19.4.1991; HaV n:o 10/12.9.1991; HaV n:o 11/13.9.1991; HaV n:o 13/19.9.1991; HaV n:o 15/26.9.1991; HaV n:o 19/8.10.1991; HaV n:o 25/22.10.1991; HaV n:o 26/24.10.1991; HaV n:o 6/20.2.1992; HaV n:o 6/25.2.1993; HaV n:o 30/13.5.1993, esityslista; HaV n:o 31/14.5.1993; HaV n:o 32/18.5.1993; HaV n:o 34/27.5.1993; HaV n:o 36/1.6.1993, esityslista; HaV n:o 40/9.6.1993; HaV n:o 54/7.10.1993; HaV n:o 63/26.10.1993, esityslista; HaV n:o 66/2.11.1993; HaV n:o 67/3.11.1993; HaV n:o 27/26.4.1994; HaV n:o 30/3.5.1994; HaV n:o 76/8.11.1994.
HaVL 1/1994 vp;
HaVM 4/1994 vp; HaVM 5/1994 vp; HaVM 18/1994 vp; HaVM 20/1994 vp.
- LiV LiV n:o 5/31.5.1991; LiV n:o 6/4.6.1991; LiV n:o 13/8.10.1991; LiV n:o 31/3.12.1991; LiV n:o 5/27.2.1992; LiV n:o 13/2.4.1992; LiV n:o 17/10.4.1992; LiV n:o 33/12.6.1992; LiV n:o 34/3.9.1992; LiV n:o 38/11.9.1992; LiV n:o 44/29.9.1992; LiV n:o 53/27.10.1992; LiV n:o 55/3.11.1992; LiV n:o 4/25.2.1993; LiV n:o 9/9.3.1993; LiV n:o 10/16.3.1993; LiV n:o 14/1.4.1993; LiV n:o 20/7.5.1993; LiV n:o 23/18.5.1993; LiV n:o 26/28.5.1993; LiV n:o 33/22.6.1993; LiV n:o 34/9.9.1993; LiV n:o 35/10.9.1993; LiV n:o 41/

- 24.9.1993; LiV n:o 42/28.9.1993; LiV n:o 55/3.11.1993; LiV n:o 1/10.2.1994;
LiV n:o 41/9.9.1994; LiV n:o 55/14.10.1994.
LiVM 1/1992 vp.
- MmV MmV n:o 32/30.10.1991; MmV n:o 35/7.11.1991; MmV n:o 42/20.11.1991;
MmV n:o 25/14.4.1992; MmV n:o 32/14.5.1992; MmV n:o 10/11.3.1993;
MmV n:o 19/1.4.1993; MmV n:o 28/27.4.1993; MmV n:o 52/10.9.1993;
MmV n:o 60/30.9.1993; MmV n:o 44/5.9.1994; MmV n:o 54/19.9.1994;
MmV n:o 83/10.11.1994.
- PaV PaV n:o 1/9.2.1989.
- PuV PuV n:o 2/11.2.1992; PuV n:o 5/27.2.1992; PuV n:o 6/10.3.1992; PuV n:o 7/
12.3.1992; PuV n:o 20/17.9.1992; PuV n:o 21/24.9.1992; PuV n:o 33/
8.12.1992; PuV n:o 4/16.3.1993; PuV n:o 7/22.4.1993; PuV n:o 11/13.5.1993;
PuV n:o 1/15.2.1994; PuV n:o 17/8.6.1994; PuV n:o 18/9.9.1994.
- SiV SiV n:o 50/10.1.1992; SiV n:o 3/12.2.1992, esityslista; SiV n:o 17/20.3.1992;
SiV n:o 23/1.4.1992; SiV n:o 54/8.9.1992; SiV n:o 10/3.3.1994.
SiVM 3/1998 vp.
- StV StV n:o 29/8.10.1991; StV n:o 39/31.10.1991; StV n:o 100/23.10.1992; StV
n:o 130/15.12.1992; StV n:o 133/17.12.1992; StV n:o 22/26.3.1993; StV n:o
38/13.5.1993; StV n:o 43/28.5.1993; StV n:o 70/6.10.1993; StV n:o 72/8.10.
1993; StV n:o 74/12.10.1993; StV n:o 75/13.10.1993; StV n:o 97/16.11.1994.
- TaV TaV n:o 7/9.5.1991; TaV n:o 9/16.5.1991; TaV n:o 19/1.10.1991; TaV n:o 28/
5.11.1991; TaV n:o 47/16.1.1992; TaV n:o 30/12.5.1992; TaV n:o 31/
14.5.1992; TaV n:o 48/1.9.1992; TaV n:o 80/4.12.1993; TaV n:o 42/7.6.1994;
TaV n:o 63/11.10.1994.
- TyV TyV n:o 11/8.10.1991; TyV n:o 18/29.10.1991; TyV n:o 19/31.10.1991; TyV
n:o 1/13.2.1992; TyV n:o 20/26.5.1992; TyV n:o 27/25.8.1992; TyV n:o 30/
3.9.1992; TyV n:o 62/3.12.1992; TyV n:o 61/1.12.1993; TyV n:o 63/2.12.1993.
- YmV YmV n:o 51/8.10.1993; YmV n:o 64/12.11.1993; YmV n:o 65/16.11.1993;
YmV n:o 66/18.11.1993; YmV n:o 68/23.11.1993; YmV n:o 69/25.11.1993;
YmV n:o 55/7.10.1994; YmV n:o 56/11.10.1994; YmV n:o 61/21.10.1994;
YmV n:o 62/27.10.1994; YmV n:o 63/28.10.1994.
- SuV SuVM 30/1922 vp; SuVL 3/1993 vp; SuVL 3/1995 vp.
- PmN PmN:n ehdotus 1918 vp. ptk:ssa 6/19.11.1918; PmN:n ehdotus 1974 vp.,
työjärjestyksen muutos, nimenhuuto, Asiakirjat IV:2; PmN:n ehdotus 1989
vp., työjärjestyksen muutos, ilmoittautuminen, Asiakirjat D; PmN:n ehdotus
3/1992 v.; Asiakirjat D2.

Valtiontilintarkastajain kertomus vuodelta 1995. Asiakirjat 1996 vp, kertomukset B 2.

HE, LA HE 31/1922 vp; HE 238/1984 vp; HE 58/1988 vp; HE 95/1991 vp; HE 118/1991 vp; HE 119/1991 vp; HE 124/1991 vp; HE 127/1991 vp; HE 131–132/1991 vp; HE 159/1991 vp; HE 234/1991 vp; HE 5/1992 vp; HE 110/1992 vp; HE 116/1992 vp; HE 138/1992 vp; HE 150/1992 vp; HE 151/1992 vp; HE 335/1992 vp; HE 23/1993 vp; HE 49/1993 vp; HE 50/1993 vp; HE 151/1993 vp; HE 158/1993 vp; HE 168/1993 vp; HE 192/1993 vp; HE 242/1993 vp; HE 309/1993 vp; HE 135/1994 vp; HE 86/1997 vp; HE 1/1998 vp; HE 77/2001 vp.
LA 61/2000 vp.

KIRJALLISUUS

- A DICTIONARY OF PHILOSOPHY. Revised Second Edition. Editorial consultant Antony Flew. St Martin's Press. New York 1984. USA.
- AHLMAN, Erik, Oikeudenmukaisuus ja sen suhde moraaliin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapainon Oy. Helsinki 1943.
- AHO, Esko, Pääministeri. Otavan Kirjapaino. Keuruu 1998.
- AIRAKSINEN, Timo, Moraalifilosofia. WSOY:n graafiset laitokset. Juva 1987.
- ALENIUS, Ele, Salatut tiet. Muistelmia. Painatuskeskus Oy. Helsinki 1995.
- ALHO, Arja, Kafka kävi meillä. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1997.
- ALLARDT, Erik, Yhteiskunnan ryhmät. Teoksessa Waris, Klaus – Allardt, Erik – Wiio, Osmo A. (toim.), Valinnan yhteiskunta. Weilin&Göös. Helsinki 1970.
- ALLARDT, Erik, Sosiologia I. WSOY:n graafiset laitokset. Juva 1983.
- ALLARDT, Erik – WIATR, Jerzy J., Political Systems. Teoksessa Allardt, Erik – Wesolowski, Wlodzimirz, (ed.) Social structure and Change; Finland and Poland. Comparative Perspective. Sivut 53–85. Polish Scientific Publishers. Warszawa 1978.
- ANDERSSON, Claes, Mina tolv politiska år. Gummerus Printing. Jyväskylä 2000.
- ARISTOTELES, Nikomakhoksen etiikka. Suomentanut Simo Knuutila. Painokaari Oy. Helsinki 1989.
- BONSDORFF von, Göran, Eduskuntaryhmien toiminta ja edustajien muut ryhmittymiset. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia. Kahdestoista osa. Sivut 367–456. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1982.
- BORG, Olavi, Puolueiden ja eduskuntaryhmien suhteet 1907–1977. Laajempi versio kansanedustuslaitoksen historian XII osaan (Eduskuntatyö ja yhteiskunta) tarkoitettua artikkelista. Poliitikan tutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto 1980.
- BORG, Olavi, Puolueiden ja eduskuntaryhmien suhteet. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia. Kahdestoista osa. Sivut 457–546. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1982.
- BORG, Olavi, Poliittisen vieraantumisen kokonaisvaltaisesta selittämisestä. Teoksessa Nousiainen, Jaakko – Wiberg, Matti (toim.), Kansalaiset ja politiikka 1980-luvun Suomessa. Sivut 23–35. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 57. Turku 1986.
- BORG, Sami, Velvollisuus vaikuttaa. Tutkimus suomalaisen äänestysosallistumisen perusteista ja eduskuntavaalien äänestysprosentin laskusta. Acta Universitatis Tamperensis, ser A vol. 491. Tampereen yliopisto 1996.

- BRUUN, Niklas – MÄENPÄÄ, Olli – TUORI, Kaarlo, Virkamiesten oikeusasema. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu 1995.
- BUITENEN van, Paul, Euroopan salaiset kansiot. Komission petokset paljastuvat. Suomentanut Taina Juvala. Aika Oy. Otavan Kirjapaino. Keuruu 2000.
- BURNHAM, James, The Machiavellians. Defenders of Freedom. A Gateway Edition. Henry Regnery Company. Chicago 1943. USA.
- CAIDEN, Gerald E. – CAIDEN, Naomi J. , Administrative Corruption. Public Administration Review, Vol. 37, N:o 3, May/June 1977, s. 301–309.
- COMBI, TIETOSANAKIRJA. Kustannusosakeyhtiö Tammi. KK:n laakapaino. Helsinki 1972.
- DONNER, Jörn, Terveenä laitoksessa. Katkelmia muistista. Käsikirjoituksesta suomentanut Rauno Ekholm. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu 1995.
- DUVERGER, Maurice, Poliittiset järjestelmät. Toinen painos. Suomentanut Jussi Teljo. Werner Söderström Osakeyhtiön laakapaino. Porvoo 1965.
- EDUSKUNNAN KALENTERIT vuosien 1970–1998 valtiopäivillä.
- EDUSKUNNAN MATKAOHJEET 1987. Erikoisvaliokuntien yleisohjeet, s. 83. Valiokuntaopas. Eduskunta 1992.
- EDUSKUNNAN MATKAOHJEET 1994. Kansliatoimikunnan 8.9.1994 hyväksymät. Eduskunnan tilitoimiston tiedote 16.9.1994. Eduskunnan kanslia.
- EDUSKUNNAN TIEDOTE 6.10.1993. Eduskunnan tiedotusyksikkö. Eduskunnan kanslia.
- EDUSKUNTA 1999. Suomen eduskunta valittu 1999. Matrikkeli.
- EHRNROOTH, Georg C., Krokotiilien keskellä. Muistelmia kylmän sodan vuosikymmeniltä. Gummerus Printing. Jyväskylä 1999.
- EILAVAARA, Pertti – HYTÖNEN, Tomi, Kansanedustajan ja ministerin sidokset ja esteellisyys. Oy Edita Ab. Helsinki 1998.
- ENGLUND, Peter, Suuren sodan vuodet. Suomentanut Timo Hämäläinen. WSOY:n graafiset laitokset. Juva 1996.
- ERIKOISVALIOKUNTIEN YLEISOHJEET. Valiokuntaopas. Eduskunta 1992 ja 2000.
- ESKOLA, Antti, Sosiologian tutkimusmenetelmät I. Neljännen painoksen muuttamaton lisäpainos. WSOY:n graafiset laitokset. Juva 1981.
- ESKOLA, Antti, Sosiaalipsykologia. Kahdeksas, muuttamaton painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, KK laakapaino. Helsinki 1984.
- FACTA, 10-osainen tietosanakirja. Sanomapaino. Helsinki 1969.
- FACTA 2001. WSOY:n graafiset laitokset. Porvoo 1984.
- FRANKENA, William K., Ethics. Second Edition. Prentice-Hall. Englewood Cliffs, New Jersey, USA 1973 (1963).
- GADAMER, Hans-Georg, The universality of the hermeneutical problem. Teoksessa Bleicher, Contemporary hermeneutics. Sivut 128–140. Routledge & Kegan Paul. London and New York 1987.
- GALBRAITH, John Kenneth, Vallan anatomia. Suomentanut Leevi Lehto. WSOY:n graafiset laitokset. Juva 1984.
- GUMMERUKSEN UUSI TIETOSANAKIRJA. Gummerus Oy:n kirjapaino. Jyväskylä 1987.
- HABERMAS, Jürgen, Tieto ja intressi. Teoksessa Tuomela, Raimo – Patoluoto, Ilkka (toim.), Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet. Sivut 118–141. Suomenos Paa-vo Löppönen. Oy Gaudeamus Ab. Hämeenlinna 1976.

- HARVA, Urpo, Moraali ja yhteiskunta. Tutkimus sosiologisesta etiikasta. Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino. Helsinki 1957.
- HARVA, Urpo, Hyvä ja paha. Praktisen etiikan ongelmia. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu 1978.
- HELENIUS, Ralf, Förstå och bättre veta. Ralf Helenius och Carlsson Bokförlag. Malmö 1990.
- HIDÉN, Mikael – SARAVIITA, Ilkka, Valtiosääntöoikeuden pääpiirteet. Kuudes, uudistettu painos. Suomen lakimiesliiton kirjasarja n:o 100. Lakimiesliiton Kustannus. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1994.
- HOBBS, Thomas, Leviathan. The Guernsey Press Co. Ltd, London 1987 (1651).
- HOSKINS, Geoffrey, Surviving Communism. Artikkelijulkaisussa Index on Censorship 3/1996. Sivut 38–43.
- ILONIEMI, Jaakko, Vallan käytävillä. WSOY – Kirjapainoyksikkö. Juva 1999.
- ISAKSSON, Paavo, Korruptio ja lahjuksen vastaanottaminen oikeussosiologian kannalta. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 1990.
- ISO TIETOSANAKIRJA. Kustannusosakeyhtiö Otavan Kirjapaino. Helsinki 1935. Helsinki 1936.
- ITKONEN, Terho, Uusi kieliopas. Tarkistanut ja uudistanut Sari Maamies. Finnreklama Oy. Sulkava 2000.
- JOKINEN, Jouni – VIRÉN, Matti, Eduskunnan menot 1945–2001. Research Reports. N:o 91, syyskuu 2001. Taloustiede. Turun yliopisto 2001.
- JUTIKKALA, Eino, Suomen talonpojan historia. Toinen, uudistettu ja lisätty painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Turun Sanomalehti ja Kirjapaino Osakeyhtiö. Turku 1958.
- JUVELA, Aulis, Eduskuntajutut. Satakunnan Lehtipaino. Ulvila 1992.
- JYRÄNKI, Antero, Valta ja vapaus. Kaksikymmentäkolme luentoa valtiosääntöoikeuden yleisistä kysymyksistä. Lakimiesliiton Kustannus. Multiprint. Helsinki 1994.
- JYRÄNKI, Antero, Uusi perustuslakimme. Iura nova, Turku. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä 2000.
- JYRÄNKI, Antero – PERTTUNEN, Juhani – VILKKONEN, Eero, Valta, valtio ja kansalainen. Painokaari Oy. Helsinki 1989.
- KANANEN, Mirja, Valiokuntaedustajien opinto- ja tutustumismatkat valtiopäivillä 1987–1990. Tutkimus eduskuntamatkailusta. Valtio-opin pro gradu -tutkielma. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto 1993.
- KANANEN, Mirja, Poliittisen eliitin työmoraali Suomen eduskunnassa. Tutkimus eduskunnan poissaoloista ja valiokuntien kestityksistä. Valtio-opin lisensiaatintutkimus. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto 1999.
- KANSANEDUSTAJAIN VAALIT 1995:3. Tilastokeskus. Paino-Center Oy. Helsinki 1995.
- KANSANEDUSTAJAN LAKIKOKOELMA 2000. Oy Edita Ab. Helsinki 2000.
- KANSLIATOIMIKUNNAN päätös 2.6.1994. Eduskunnan henkilökunnan tiedotuslehti INFO 7.6.1994/8.
- KANT, Immanuel, Grundlegung zur Metaphysik der Sitten. Der philosophischen Bibliothek Band 41. Unveränderte Nachdruck 1965 der 3. Auflage. Hamburger Druckereigesellschaft Kurt Weltzien K. G., Hamburg 1965.
- KANT, Immanuel, Ikuiseen rauhaan. (Zum Ewigen Frieden, 1795). Suomentanut Jaakko Tuomikoski. Karisto Oy:n kirjapaino. Hämeenlinna 1989.

- KARJALAINEN, Ahti – TARKKA, Jukka, Presidentin ministeri. Ahti Karjalaisen ura Urho Kekkosen Suomessa. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu 1989.
- KARJALAINEN, Leila – RUUSKANEN, Asko, Tilastomatematiikka. 4. korjattu painos. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1994.
- KASTARI, Paavo, Suomen valtiosääntö. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja, N:o 179. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala 1977.
- KASTARI, Paavo, Eduskunta sekä oikeudenkäyttö ja lainvalvonta. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia. Yhdestoista osa. Sivut 217–277. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1977 (b).
- KEISARILLISEN MAJESTEETIN Armollinen Waltiopäiväjärjestys Suomen Suuriruhtina(a)nmaalle. Annettu Pietarissa, 15 (3) päivänä huhtikuuta 1869. (Painettu) Helsingissä, J. E. Freneckellin ja Pojan kirjapainossa 1869.
- KESKUSTAN EDUSKUNTARYHMÄN SÄÄNNÖT. 13.10.1999. Eduskunta.
- KILJUNEN, Kimmo, Nahkurin orsilla. Kansanedustajana Suomessa. WSOY – Kirjapainoyksikkö. Juva 1998.
- KIVIMÄKI, Arto, Carpe diem!. Hauskaa ja hyödyllistä latinaa. Karisto Oy:n kirjapaino. Hämeenlinna 1997.
- KIVIVUORI, Antti, Virkatyön eettisiä näkökulmia. Teoksessa Näkemyksiä hyvästä virkamiehestä ja virkamiesmoraalista. Artikkelikokoelma, sivut 31–45. Julkaisusarja B nro 32, 1984. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1985.
- KLAMI, Hannu Tapani, Korruptio. Kanava 3/1983, sivut 198–202.
- KLAVEREN van, Jacob, The Concept of Corruption. Teoksessa Heidenheimer, Arnold J. – Johnston, Michael – LeVine, Victor T., Political Corruption. Sivut 25–28. Transaction Publishers. New Brunswick. USA 1989.
- KOMITEANMIETINTÖ – KOMMITTÉBETÄNKANDE 1979:26. Julkishenkilöstön Oikeusasemakomitean I osamietintö. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1979.
- KOMITEANMIETINTÖ – KOMMITTÉBETÄNKANDE 1997:13. Perustuslaki 2000. Oikeusministeriö. Oy Edita Ab. Helsinki 1997.
- KORTE, Kai, Lahjonta ei ole Suomessa yleistä. Lakimiesuutiset – Juristnytt 11/1983, sivut 9–11.
- KORTE, Kai, Yritysjohtajan, poliitikon ja virkamiehen etiikka. Kanava 4/1985, sivut 198–204.
- KUISMA, Risto, Vesi virtaa ylämäkeen? Hakapaino Oy. Helsinki 1998.
- KUKA KUKIN ON. Who's who in Finland. Henkilötietoja nykypolven suomalaisista. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu 1990, 1994, 1998.
- KUNNALLISKALENTERIT. Helsingin kaupungin kunnalliskalenteri 1992, 1993.
- KUNNAN HALLINTOSÄÄNTÖ, valtuuston työjärjestys. 2. uusittu painos. Suomen Kuntaliitto. Helsinki 1996.
- KYNTÄJÄ, Timo, Max Weberin elämästä ja työstä. Sivut 3–8. Teoksessa Weber, Max, Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki. Suomentanut Timo Kyntäjä. WSOY:n graafiset laitokset. Juva 1980.
- LAHJOMAT, Lakimiesliiton Koulutuskeskuksen julkaisusarja N:o 41. Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy. Helsinki 1984. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala 1984.
- LAINEN, Jarmo, Kyky, taito vaiko koeteltu poliittinen kunto. Poliittiset virkanimitykset maan tapana. Art House. Helsinki. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1993.
- LAITINEN, Ahti, Virkamiesten käsitykset heille tarjotuista etuuksista. Teoksessa Laitinen, Ahti (toim.), Yhteiskunnallinen vallankäyttö ja korruption mahdollisuudet. Sivut

- 94–147. Turun yliopiston Oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Rikos- ja prosessioikeuden sarja A n:o 17. Turku 1986.
- LAUSUNNOT VIRKARIKOSTYÖRYHMÄN MIETINNÖSTÄ. Tiivistelmä. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 14/1987. Valtion painatuskeskus.
- LILIUS, Patrik, Säätyvaltiopäivien työmuodot. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia. Neljäs osa. Sivut 149–341. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1974.
- MANNINEN, Pentti, Johdatus tilastolliseen data-analyysiin. Sovellus- ja atk-keskeinen näkökulma. Opetusmoniste B 44. Matemaattisten tieteiden laitos. Tampereen yliopisto 1996.
- MARTIKAINEN, Tuomo, Kansanedustajien osallistuminen eduskunnan istuntojen äänestyksiin. Poliitikka 1/1970. Sivut 30–45.
- MATIKAINEN, Tuula, Hermeneutikko Hans-Georg Gadamer. Teoksessa Varto, Juha (toim), Fenomenologeja: maailma minussa – minä maailmassa. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta. Vol. 1. Tampereen yliopisto 1990.
- MATKAKUSTANNUSTEN KORVAAMINEN. Virkamiesten ja työsopimussuhteisten palvelussuhdeasiat. Määräys/ohje 10/94. 25.2.1994. Valtiovarainministeriö.
- MERES-WUORI, Ora, Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen päätöksentekojärjestelmä. Ruotsin maakunnasta EU:n jäsenvaltioksi, valtiosääntöoikeudellinen tutkimus. Kauppakaari Oy. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 1998. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1998.
- MERIKOSKI, Veli, Hallinnon politisoituminen. Werner Söderström Osakeyhtiön kirjapaino. Porvoo 1968.
- MICHELS, Robert, Puoluelaitos nykyajan demokratiassa. Suomentanut Timo Kyntäjä. WSOY:n graafiset laitokset. Juva 1986.
- MIELIPITEIDEN SATEENKAARI, Erivauhtiset suomalaiset. Raportti suomalaisten asenteista 1999. EVA 1999.
- MYLLYMÄKI, Arvo, Etujärjestöt, tulopoliitikka ja ylimmät valtioelimet. Julkisoikeudellinen tutkimus etujärjestöjen solmimien vakauttamis- ja tulopoliittisten sopimusten vaikutuksesta eduskunnan, tasavallan presidentin ja valtioneuvoston toimintaan ja asemaan vuosina 1968–1975. Finnpublishers Oy. Tampere 1979.
- NIINILUOTO, Ilkka, Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu 1980.
- NIIRANEN, Pekka, Kekkonen ja kirkko. Tasavallan presidentti Urho Kekkosen ja Suomen evankelisluterilaisen kirkon suhteet vuosina 1956–1981. Kirkkososiologian väitöskirja. Kirjapaja Oy. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2000.
- NOPONEN, Martti, Kansanedustajien osallistuminen eduskuntatyöhön sen eri muodoissa ja asteissa. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia. Kahdestoista osa. Sivut 237–365. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1982.
- NOPONEN, Martti, Eduskunta työympäristönä; sivut 49–77. Kansanedustajan toimi, sen hoitotapa ja kehitys; sivut 165–224. Teoksessa Suomen kansanedustusjärjestelmä. WSOY:n graafiset laitokset Juva ja Porvoo 1989.
- NORDENSTRENG, Sigurd, Porvarissäädyn historia. Suomen valtiopäivillä 1809–1906. Osa I. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki 1920.
- NOUSIAINEN, Jaakko, Valiokuntalaitos, suuri valiokunta, eduskunnan täysistunto. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia. Kymmenes osa. Sivut 215–497. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1977.

- NOUSIAINEN, Jaakko, Suomen poliittinen järjestelmä. Seitsemäs painos. WSOY:n graafiset laitokset. Helsinki 1989.
- NOUSIAINEN, Jaakko, Suomen poliittinen järjestelmä. Kahdeksas ajanmukaistettu painos. WSOY:n graafiset laitokset. Juva 1991.
- NOUSIAINEN, Jaakko, Suomen poliittinen järjestelmä. Yhdeksäs ajanmukaistettu painos. WSOY:n graafiset laitokset. Juva 1992.
- NOUSIAINEN, Jaakko, Suomen poliittinen järjestelmä. Kymmenes, uudistettu laitos. WSOY– Kirjapainoyksikkö. Juva 1998.
- NYKYSUOMEN SANAKIRJA. Werner Söderström Osakeyhtiön laakapaino. Porvoo 1966.
- NYKYSUOMEN SANAKIRJA. WSOY:n graafiset laitokset. Juva 1992.
- NYKYSUOMEN TIETOSANAKIRJA. WSOY:n graafiset laitokset. Juva 1993. Porvoo 1993.
- OKSANEN, Matti, Kansanedustajan rooli. Tutkimus kansanedustajien suhtautumisesta edustajantoimeensa vuoden 1969 valtiopäivillä. Oy Gaudeamus Ab. Kustannusosasto 1972.
- OKSANEN, Matti, Poliittinen sosialisaatio kiinnostuksen herättäjänä ja asenteiden kehittäjänä. Teoksessa Suomen kansanedustusjärjestelmä. Sivut 81–100. WSOY:n graafiset laitokset Juva ja Porvoo 1989.
- OKSANEN, Matti – PITKÄNEN Weijo, Kansanedustajan rooli – roolikäsitykset, niiden synty ja merkitys. Teoksessa Suomen kansanedustusjärjestelmä. Sivut 225–254. WSOY:n graafiset laitokset Juva ja Porvoo 1989.
- OTAVAN ISO TIETOSANAKIRJA. Encyclopaedia Fennica. Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino. Keuruu 1963.
- PAASILINNA, Reino – SAKSA, Markku, Ankarat ajat. “Vielä laulu kuuluu helvetistäkin.” WSOY:n graafiset laitokset. Juva 1994.
- PAASIO, Pertti, Minä ja Mr Murphy. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1996.
- PAASTECLA, Jukka, Valhe ja Poliitiikka. Tutkimus hyveestä ja paheesta yhteiskunnallisessa kanssakäymisessä. Gaudeamus. Helsinki 1995.
- PALO, Jorma, Kun vallanpitäjät vilustuvat. WS Bookwell Oy. Juva 2001.
- PARETO, Vilfredo, The Rise and Fall of the Elites. An Application of Theoretical Sociology. The Bedminster Press. Totowa, New Jersey. USA 1968.
- PELTONEN, Jukka, Lahjomissäännösten erityiskysymyksiä asianajajan kannalta. Teoksessa Lahjomat. Sivut 80–97. Lakimiesliiton Koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 41. Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy. Helsinki 1984. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala 1984.
- PIETILÄ, Veikko, Selittämisestä yhteiskuntatieteessä. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Tampereen yliopisto 1981.
- PIHA, Kirsi, Tästä asti aikaa. Väitteitä ja vastaväitteitä. Edita. Helsinki 1999.
- PITKÄNEN, Weijo, Kansanedustaja poliittisen vallan käyttäjänä. Teoksessa Suomen kansanedustusjärjestelmä. Sivut 255–351. WSOY:n graafiset laitokset, Juva ja Porvoo 1989.
- PITKÄNEN, Weijo, Läpivalaistu valta. Suomalaisten kansanedustajien persoonallisuustyyppien tarkastelu kuvakertomustestin avulla. Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisusarja. Poliitiikan tutkimuksia 18. Helsinki 1991.
- PLATON, Teokset, Ensimmäinen osa. Suomentaneet Marja Itkonen-Kaila, Marianna Tyni ja Kaarle Hirvonen. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu 1977.

- PLATON, Teokset, Neljäs osa, Valtio. Suomentanut Marja Itkonen-Kaila. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu 1981.
- POHJANOKSA, Markku, Lahjomarikoksen erityiskysymyksiä syyttäjän kannalta. Teoksessa Lahjomat. Sivut 63–79. Lakimiesliiton Koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 41. Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy. Helsinki 1984. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala 1984.
- POHJOLAINEN, Teuvo, Nykyajan perustuslait ja valtiosäännöt. Gummerus Oy Kirjapaino. Jyväskylä 1988.
- POPPER, K. R., The open society and its enemies. Volume II. Routledge and Kegan Paul. London 1952.
- PRESIDENTIN VAALIT, Vaalit 1994:3. Suomen Virallinen Tilasto. Tilastokeskus 1994.
- PUHEMIESNEUVOSTON OHJEET. Kansanedustajan lakikokoelma 2000. Oy Edita Ab. Helsinki 2000.
- PYHÄ RAAMATTU. Hämeen Kirjapaino Oy. Tampere 1963.
- PÄTTIKANGAS, Mervi, Työtä pitää sinun tekemän – . Tutkimus työmoraalista ja sosiaalipolitiikasta sen ylläpitäjänä. Sosiaalipolitiikan yleisen linjan pro gradu -tutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos. Tampereen yliopisto 1990.
- RAWLS, John, A Theory of Justice. Oxford University Press. Oxford 1973.
- RIGGS, Fred W., The Ecology of Public Administration. Asia Publishing House. New Delhi 1961.
- RIGGS, Fred W., Administration in Developing Countries. The Theory of Prismatic Society. Houghton Mifflin Company. Boston, USA 1964.
- RUOSTETSAARI, Ilkka, Vallan ytimessä. Tutkimus suomalaisesta valtaeliitistä. Gaudeamus. Helsinki 1992.
- RUOSTETSAARI, Ilkka, Poliitiikan professionalisoituminen ja poliittisen luokan muuttuminen Suomessa. Julkaisuja – Research Reports 3/1998. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto 1998.
- RYTKÖLÄ, Olavi, Valtion vakinaisten virkamiesten palkkaus- ja eläkeoikeus. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 32. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Tyrvään Kirjapaino Oy. Vammala 1948.
- RYTKÖLÄ, Olavi, Virkamiesoikeus. Kolmas, kokonaan uusittu painos. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 48. Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy. Helsinki 1975. Vammalan Kirjapaino Oy.
- RYTKÖLÄ, Olavi, Valtion virkamieslaki ja siihen liittyvä lainsäädäntö. Suomen Lakimiesliiton kirjasarja N:o 91. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 1987. Vammalan Kirjapaino Oy.
- SAARINEN, Esa, Länsimaisen filosofian historia huipulta huipulle Sokrateesta Marxiin. WSOY:n graafiset laitokset. Juva 1995.
- SALMINEN, Ari, Vertailevasta hallintotutkimuksesta. Julkishallinnon julkaisusarja 6/1981 A. Hallintotieteiden laitos. Tampereen yliopisto 1981.
- SALMINEN, Ari – HYYRYLÄINEN, Esa, Yhteiskunnan muutosvaiheet ja hallinnon vertailtavuus Fred Warren Riggsin teoriassa. Hallinnon tutkimus 3/1989, sivut 169–179. Hallinnon Tutkimuksen Seura r.y.
- SARAVIITA, Ilkka, Perustuslaki 2000. Kommentaariteos uudesta valtiosäännöstä Suomelle. Kauppakaari Oyj. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 2000. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2000.

- SARAVIITA, Ilkka, Valtiosääntöoikeuden perusteet. Kauppakaari. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 2001. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2001.
- SEPPINEN, Jukka, Ahti Karjalainen. Poliittinen elämäkerta. Otavan Kirjapaino. Keuruu 1997.
- SORSA, Kalevi, Sisäänajo. Poliitikan kuvioita 1969–72. Otavan Kirjapaino. Keuruu 1998.
- SUOLAHTI, Gunnar, Elämää Suomessa 1700-luvulla. Osat I ja II. Werner Söderström Osakeyhtiön kirjapaino. Porvoo 1909 ja 1917.
- SUOMEN KIELEN PERUSSANAKIRJA. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Painatuskeskus Oy. Helsinki 1995.
- SUOMEN PERUSTUSLAKI. Oy Edita Ab. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala 2000.
- SUOMEN SUURIRUHTINAANMAAN VALTIOPÄIVÄJÄRJESTYS. Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetuskokoelma vuodelta 1906. N:o 26/1906. Keisarillisen Senaatin kirjapaino. Helsinki 1907.
- SUOMEN VALTIOKALENTERIT, vuosikerrat 1970–2000.
- SUUREN VALIOKUNNAN TYÖJÄRJESTYS 10.3.2000. Kansanedustajan lakikokoelma 2000. Oy Edita Ab.
- SWENTORZETSKI, Reinhold, Eduskunta ja edustajat. Kritiikkiä ja itsekritiikkiä. Vapauden kirjapaino. Helsinki [n. s.] 1935. Mikkeli.
- SÄNKIAHO, Risto, Poliittinen vieraantumisen. Teoksessa Nousiainen, Jaakko – Wiberg, Matti (toim.), Kansalaiset ja politiikka 1980-luvun Suomessa. Sivut 81–127. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 57. Turku 1986.
- TARKKA, Jukka, Kysyjän osa. Mitä on olla nuorsuomalainen. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu 1999.
- TENNILÄ, Esko-Juhani, Sateenkaaresta vasemmalla. Vasemmistolaisen kansanedustajan muistiinpanoja, kevät ja kesä 1995. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu 1995.
- TERÄVÄINEN, Juha, Johdatus filosofiaan. Printari Oy. Saarijärvi 1982.
- THESLEFF, Holger, Platon. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu 1989.
- TIETOSANAKIRJA, Kustannusosakeyhtiö Otavan Kirjapaino. Helsinki 1913. Helsinki 1915.
- TUORI, Kaarlo, Valtionhallinnon sivuelinorganisaatiosta 2. Julkisoikeudellinen tutkimus komiteatyypisten elinten asemasta Suomen valtio-organisaatiossa 2. nide. Positiivisoikeudelliset tarkastelut. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja N:o 160. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala 1983.
- TURKKA, Tapani, Korruptiosta. Julkisoikeuden sivulaudatur-tutkielma. Julkisoikeuden laitos. Tampereen yliopisto 1985.
- TUURI, Antti, Elost ja maailmasta. Esko Ahon tie Peltolan tuvasta suuriin saleihin. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu 1999.
- TÄHTI, Aarre, Valtiopäiväjärjestyksen 11 § ja eduskuntaryhmien säännöt. Sivut 32–49. Poliittikka 1/1991. (a)
- TÄHTI, Aarre, Valtiopäiväjärjestyksen 11 § sekä ryhmäkuri ja sen tehosteet. Kansanedustajien näkemyksiä omasta asemastaan ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Teoksessa Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 30 vuotta. Sivut 439–464. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, A. Juhlajulkaisut n:o 4. Turku 1991. (b)
- TÄHTI, Aarre, Valtiopäiväjärjestyksen 11 §:n taustasta, tulkitsemisesta ja tutkimisesta. Oikeudellinen sääntely ja oikeustieteellinen tutkimus kansanedustajien aseman

- määrittäjinä. Oikeustiede – Jurisprudentia, XXIV. Sivut 385–473. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen vuosikirja. Jyväskylä 1991. (c)
- TÖRNÜDD, Klaus, Yleinen mielipide ja eduskuntatyö. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia. Kahdestoista osa. Sivut 655–745. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1982.
- UOSUKAINEN, Riitta, Liehuva liekinvarsi. WSOY:n graafiset laitokset. Porvoo 1996.
- UOTILA, Jaakko, Virkamiesmoraali – riittävätkö rikoslain säädökset. Teoksessa Näkemyksiä hyvästä virkamiehestä ja virkamiesmoraalista. Artikkelikokoelma, sivut 24–30. Julkaisusarja B nro 32, 1984. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1985.
- WAHLKE, John C. – EULAU, Heinz – BUCHANAN, William – FERGUSON, LeRoy C., The Legislative System. Explorations in legislative Behavior. John Wiley and Sons, Inc., New York, London. USA 1962.
- VALIOKUNTAOPAS 1992. Erikoisvaliokuntien yleisohjeet. Eduskunta 1992.
- VALIOKUNTAOPAS 2000. Erikoisvaliokuntien yleisohjeiden väliaikaispainos. Eduskunta 2000.
- VALTIONEUVOSTON TULEVAISUUSSELONTEKO EDUSKUNNALLE, osa II. Reilu ja rohkea – vastuun ja osaamisen Suomi. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1997/2. 1997 vp – VNS 3.
- VALTIOPÄIVÄJÄRJESTYS 1869, ks. Keisarillisen Majesteetin – – – .
- VALTIOPÄIVÄJÄRJESTYS 1906, Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetuskokoelma n:o 26/1906.
- VANHANEN, Tatu, Poliittikan evolutiiviset juuret. Teoksessa Haukioja, Erkki – Jormalainen, Veijo – Portin, Petter (toim.), Evoluutioteoria ja sosiobiologia. Sivut 65–80. Turun yliopiston Biologian laitoksen julkaisuja n:o 13. Turku 1988.
- WEBER, Max, The Methodology of the Social Sciences. The Free Press of Glencoe. Illinois 1949.
- WEBER, Max, Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki. Suomentanut Timo Kytäjä. WSOY:n graafiset laitokset. Juva 1980.
- VENNAMO, Pekka, Pekka, posti ja Sonera. Kertomus tosielämästä. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu 1999.
- VENNAMO, Veikko, Kulissien takaa. Elettyä Mannerheimin, Paasikiven, Kekkonen ja Koiviston aikaa. Gummerus Oy:n kirjapaino. Jyväskylä 1987.
- VENNAMO, Veikko, Kekkos-diktatuurin vankina. Toinen painos. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1989.
- VEROHALLITUKSEN TIEDOTE. Verohallituksen julkaisu 390: ennakkoperintä 3/1987. Verohallituksen julkaisu 457: ennakkoperintä 2/1989. Verohallituksen julkaisu 602: verotiedote 1/1993.
- WESTERMARCK, Edward, Etisk relativism. Söderström. Helsinki 1949.
- WIBERG, Matti, Kuinka paljon kansalaisten kannattaa luottaa poliitikkoihin? Teoksessa Nousiainen, Jaakko – Wiberg, Matti (toim.), Kansalaiset ja politiikka 1980-luvun Suomessa. Sivut 128–143. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 57. Turku 1986.
- VIITA, Lauri, Suutarikin, suuri viisas. Runoa ja proosaa. Werner Söderström Osakeyhtiön Kirjapaino. Porvoo 1961.
- VILJANEN, Pekka, Lahjomissäännökset. Teoksessa Lahjomat. Sivut 29–62. Lakimiesliiton Koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 41. Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy. Helsinki 1984. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala 1984.

- VIRKARIKOSLAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTAMINEN. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 10/1986. Valtion painatuskeskus 1987.
- VIROLAINEN, Johannes, Onko valta kansalla? Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu 1981.
- VIROLAINEN, Johannes, Viimeinen vaalikausi. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu 1991.
- VIROLAINEN, Johannes, Poliitiikan puolustus. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu 1996.
- WRIGHT von, Georg Henrik, Explanation and understanding. Routledge & Kegan Paul. London 1975.
- VÄÄNÄNEN, Marjatta, Suoraan eestä Suomenmaan. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu 1996.
- ZETTERBERG, Hans L., Pareto's Theory of Elites. Johdanto kirjassa Pareto, The Rise and Fall of the Elites. Sivut 1–22. The Bedminster Press. Totowa, New Jersey, USA 1968.
- ZIPPELIUS, Reinhold, Allgemeine Staatslehre. Politikwissenschaft. Zwölfte, neuarbeitete Auflage. Beck, München 1994.

EDUSKUNTA, VALTION VIRASTOT/LAITOKSET, MUUT PARLAMENTIT

YLEISINFORMAATIO, KIRJEET, PUHELINKESKUSTELUT

EDUSKUNNAN keskuskanslia, pöytäkirjatoimisto, tiedotusyksikkö, tilitoimisto, valiokuntasihteeristö.

EDUSKUNNAN kirjasto, arkisto, kaukopalvelu.

VALTIONEUVESTON kanslia, ministeriöt.

EUROOPPA-tiedotus, ulkoministeriön; Koskinen, Outi, aluetiedottaja, Pirkanmaa.

KANSANELÄKELAITOS, Hallinto-osasto, kirje 24.8.2001.

YLEISRADIO Oy, Viestintä, kirje 24.8.2001.

FOLKETINGET, Danmark, Information Department, kirje 20.3.1998.

STORTINGET, Norge, Deputy Secretary General, kirje 3.4.1998.

SVERIGES RIKSDAG, Informationssekreterare, kirje 12.2.1998.

BÄCKSTRÖM, Johannes, valtiopäivien juhlamenojen ohjaaja, protokollapäällikkö, puhelinkeskustelu 19.5.2000.

KANSANEDUSTAJA, entinen, (anonyymi). Kirje maaliskuu 1999.

KANSANEDUSTAJA, entinen, (mieskansanedustaja) pyynnöstä ilman nimeä. Kirje maaliskuu 1999.

KAUPPINEN, Riitta, kansanedustaja, kirje maaliskuu 1993.

KOIVUKANGAS, Keijo, eduskunnan lainsäädäntöjohtaja, puhelinkeskustelu 21.8.2000.

KOMI, Armas, entinen kansanedustaja, kirje 18.3.1999.

KÄMPPI, Arvo J., valiokuntaneuvos, eduskunta, puhelinkeskustelu 15.3.1998.

LAINEN, Jarmo, dosentti, ylitarkastaja, valtioneuvoston kanslia, eduskunta. Puhelinkeskustelu 2.11.1999.

LAUKKANEN, Vesa, kansanedustaja, puhelinkeskustelu helmikuu 1995.

LEPPÄNEN, Pekka, entinen kansanedustaja, kirje maaliskuu 1999.

POHJOLA, Ilpo, eduskunnan tiedotuspäällikkö, puhelinkeskustelut 18.7.2000, 19.4.2001.

RIMMI, Eila, entinen kansanedustaja, kirje huhtikuu 1999.

ROSILA, Pertti J., toimistopäällikkö, eduskunnan tilitoimisto, kirje 13.6.2000.

SAVOLAINEN, Terttu, sosiaali- ja kunnallisasiainsihteri, Keskustan eduskuntaryhmä. Puhelinkeskustelu 13.4.2000.

SIITONEN, Pertti, toimistopäällikkö, eduskunnan pöytäkirjatoimisto, puhelinkeskustelu 21.7.2000.

SKINNARI, Jouko, kansanedustaja, puhelinkeskustelu, helmikuu 1995.

ZYSKOWICZ, Ben, kansanedustaja, puhelinkeskustelu, helmikuu 1995.

PUHELUT, KIRJEET JA TIEDOTUSVÄLINEISSÄ MAINITUT HENKILÖT

AITTONIEMI, Sulo, kansanedustaja, lausunto, Aamulehti 4.2.1998.

ANDERSSON Claes, kansanedustaja/kulttuuriministeri, haastattelu, MTV3, Seitsemän uutiset 7.10.1998.

HEINONEN, Olli-Pekka, kansanedustaja/liikenneministeri, haastattelu, Yleisradio, aamu-uutiset 1.9.2000.

HELSINKI, kaupunginvaltuuston sihteri, puhelinkeskustelu 17.4.2002.

JYRÄNKI, Antero, oikeustieteen professori, emeritus, Näkökulma-artikkeli, Aamulehti 9.4.2000.

KARAPUU, Heikki, lainsäädäntöneuvos, lausunto, Helsingin Sanomat 5.10.1995.

KAUPPINEN, Riitta, kansanedustaja, lausunto, Ilta-Sanomat 13.10.1993.

KOIVUKANGAS, Keijo, eduskunnan lainsäädäntöjohtaja, haastattelu, Ilta-Sanomat 21.2.2001.

KONTULA, Osmo, dosentti, tutkija, haastattelu, Suomen Kuvalehti 18.7.1997.

KUOPPA, Mikko, kansanedustaja, mielipidekirjoitus, Tamperelainen 17.6.2000.

LAAKSO, Jaakko, kansanedustaja, lausunto, Aamulehti 15.3.1996.

LAMBENDORFF, Johann Graf, ekonomisti, Göttingenin yliopisto, Aamulehti 19.7.1995; 16.8.1995.

LINKOLA, Anna-Liisa, entinen kansanedustaja, haastattelu, Nykypäivä 23.–29.12.1994.

MÄKELÄ, Juhani, tv-toimittaja, TV1, A-Studio 1.10.1993.

MÄNTY, Kari, päätoimittaja, pääkirjoitus, Pohjalainen 21.12.2000.

NIVA, Joe, yhteyspäällikkö, TietoEnator Oyj, Helsinki. Puhelinkeskustelu 9.11.2000.

OJENNUS, Reijo, Perussuomalaisen puolue, Tampereen toimisto. Puhelinkeskustelu 13.1.1998.

PAASIO, Pertti, entinen kansanedustaja/ministeri/europarlamentaarikko, lausunto, Aamulehti, 27.1.2002.

PALOHEIMO, Heikki, valtio-opin yliassistentti, pääkirjoittajan kommentti, Aamulehti 18.5.1997; puhelinkeskustelu 5.3.2002.

PESSALA, Raija, toimittaja, ylänurkka-artikkeli, Aamulehti 21.8.2000.

PIKKARAINEN, Jorma, SKDL:n tiedottaja 1984–1990. Kirje 21.11.2000.

PUISTO, Virpa, kansanedustaja, haastattelu, Yleisradio, päivän peili 22.3.2002.
RANTANEN, Jarmo, kaupunginjohtaja, haastattelu, Aamulehti 17.12.2000.
RUUTH, Aulis, SKDL:n toiminnanjohtaja 1982–1988, Vasemmistoliiton puoluesihtööri 2001–. Kirje 21.11.2000.
SALOLAINEN, Pertti, entinen kansanedustaja/ministeri, suurlähettiläs, haastattelu, Eeva 9.9.1997.
SARAVIITA, Ilkka, julkisoikeuden professori, lausunto, Aamulehti 31.5.2000.
SASI, Kimmo, kansanedustaja/liikenneministeri, kommentti, Aamulehti 19.3.2002.
SEPPÄLÄ, Juha, kirjailija, kolumni, Aamulehti 21.5.1995.
SIIKALA, Maija, poliittinen toimittaja, ylänurkka-artikkeli, Aamulehti 18.2.1994.
SUOMINEN, Ilkka, kansanedustaja, puhemies, lausunto, Aamulehti 5.4.1992; Iltalehti 11.4.1992.
TENNILÄ, Esko-Juhani, kansanedustaja, haastattelu, Nelonen 20.20-ohjelma, 16.5.2000; mielipidekirjoitus, Tamperelainen 17.6.2000.
TIITINEN, Seppo, eduskunnan pääsihtööri, lausunto, Aamulehti 15.3.1996; Ilta-Sanomat 9.3.1998; Suomen Kuvalehti 34/27.8.1999; Kaleva 10.3.2002.
TUTU, Desmond, arkkipiispa, Etelä-Afrikka, haastattelu, Yleisradio, päivän peili 18.3.1995.
TÄHTI, Aarre, dosentti, yliassistentti, lausunto, Aamulehti 3.4.1997.
UOSUKAINEN, Riitta, kansanedustaja, puhemies, lausunto, Aamulehti 8.2.1994; 25.5.1995; 4.2.1998; 25.8.2000; 27.1.2002; TV1, uutiset 24.8.2000.
VARES, Vesa, Suomen historian dosentti, alakerta-artikkeli, Aamulehti 6.9.1999.
VARPIO, Yrjö, Suomen kirjallisuuden professori. Puhelinkeskustelu 4.2.2002.
VILJANEN, Pekka, rikos- ja prosessioikeuden professori, lausunto, Iltalehti 20.1.1998.
VUORIKOSKI, Veikko, toimittaja, ylänurkka-artikkeli, Aamulehti 19.7.1995.

SANOMALEHDET JA JULKAISUT, RADIO- JA TV-OHJELMAT

AAMULEHTI

19.3.1991; 5.4.1992; 2.9.1992; 8.2.1994; 18.2.1994; 3.3.1995; 21.5.1995; 25.5.1995; 19.7.1995; 4.8.1995; 16.8.1995; 15.3.1996; 4.6.1996; 4.8.1996; 8.11.1996; 21.1.1997; 10.2.1997; 18.2.1997; 26.2.1997; 3.4.1997; 6.4.1997; 22.4.1997; 18.5.1997; 19.6.1997; 19.9.1997; 4.2.1998; 21.2.1998; 30.3.1998; 4.5.1998; 21.5.1998; 31.8.1998; 6.9.1999; 17.9.1999; 9.4.2000; 21.4.2000; 31.5.2000; 19.7.2000; 21.8.2000; 25.8.2000; 14.9.2000; 17.12.2000; 3.2.2001; 7.2.2001; 28.6.2001; 16.7.2001; 27.1.2002; 19.3.2002; 18.4.2002.

EEVA

9.9.1997.

HELSINGIN SANOMAT

29.12.1994; 5.10.1995; 11.10.1995; 19.10.1995; 24.1.1998; 27.3.1998; 5.5.1998, 17.6.1998; 29.4.1999; 21.5.2000; 21.2.2001; 24.3.2001.

HYMY-LEHTI

5/1980.

ILKKA /Sunnuntaisuomalainen
17.3.2002.

ILTALEHTI
11.4.1992; 11.11.1992; 1.9.1994; 22.2.1996; 11.12.1996; 20.1.1998; 24.4.1998; 4.10.2000;
6.6.2002.

ILTA-SANOMAT
18.3.1992; 13.10.1993; 2.9.1997; 9.3.1998; 6.5.1998; 13.5.1998; 12.–13.5.1999; 30.9.1999;
13.10.1999; 21.2.2001.

KALEVA
10.3.2002.

NYKYPÄIVÄ
23.–29.12.1994.

POHJALAINEN
21.12.2000.

SUOMEN KUVALEHTI
45/8.11.1996; 29/18.7.1997; 34/27.8.1999; 13/31.3.2000.

TAMPERELAINEN
17.6.2000.

VERONMAKSAJA–Skattebetalaren
6/1957; 1/1958; 2/1959.

YLEISRADIO
Päivän peili, 18.3.1995; 22.3.2002.
Radiouutiset, 23.10.1997; 1.9.2000; 14.9.2000; 15.4.2002.
Suomen Tietotoimiston uutiset, 19.4.2002.

TV1
Puoli yhdeksän uutiset, 16.9.1999; 24.8.2000.
A-studio, 1.10.1993.

MTV3
Seitsemän uutiset, 7.10.1998.

NELONEN
20.20-ohjelma 16.5.2000; kahdeksan uutiset 21.2.2001.

SUMMARY

The purpose of the research was to examine the operation of the political elite in the Finnish Parliament. The study is based on both quantitative and qualitative data, and the research methods used are derived from jurisprudence and the social sciences. The statistical data were collected from plenary sessions and parliamentary committees. The plenary sessions examined had taken place in 18 parliaments that had been in session in 1970, spring 1975, autumn 1975, 1980, 1983 and 1985, and in the legislative periods of 1987–1990, 1991–1994, and 1995–1998. As to parliamentary committees, the study focuses on the legislative period of 1991–1994. In all, the data consisted of 6,078 recorded minutes and 520,869 registrations of attendance and non-attendance. The qualitative data consisted of historical surveys of parliament's early years and material collected from parliament itself, the media and various other written sources. The most important statutes in the normative examination of parliament were the Parliament Act and the Finnish Constitution, the Parliamentary Order of the Day, and the internal instructions and regulations of parliament.

The everyday work of parliament was observed through both the collective and individual decisions taken. The explanatory basis was provided by methodological individualism according to which society consists of a mixture of mutual actions by individual persons. Collective morale is thus based on decisions, actions and solutions made by the individual. In parliament, collective morale is moulded by the principle of majority and seniority. Younger members who have fewer years of service have to accept the decisions taken by their more experienced colleagues, and therefore the collective morale of parliament mainly reflects the older generation's perceptions of right and wrong.

The collective work morale of parliament manifests itself in the decisions taken; in addition, however, it is also visible in how the members interpret, implement and reform legislation concerning parliament itself. One trend seems to be moderating the norms used in controlling parliamentary work, while another trend is the requirement of openness, demanded by democracy, which, however, often remains

quite superficial. For example, if a member of parliament has to be absent because of an official journey or visit, this is not considered a real absence and it is not recorded in the public list of absentees. Similarly, the minutes of committee meetings have become more and more limited as to their information value. If we look at how things have developed over a long period of time, it actually seems that the internal reforms of parliamentary regulations have been made to protect parliament against its control by citizens.

Non-attendance itself is not a new phenomenon. Absences have always been there and they have been discussed since the early days of parliament. As late as the early 1980s, the average number of absentees in the roll call of plenary sessions was 20 members (10%). In 1989, the order of the day was reformed so that it was possible for members to register as present even after the roll call. This had an immediate impact: in the roll calls of that specific legislative period, 31 members on average (15%) were absent. The following major increase in the number of absent members during the roll call took place in 1994; at that time Finland was negotiating its membership in the European Union. On average, 36 members (18%) were absent during the roll call. In the following years, the figures for non-attendance were lower, but they rose again to 36 in the 1997 parliament. This rise in non-attendance was mainly caused by a large number of maternity leaves. In 1998, when parliamentary statistics were made public, non-attendance in the autumn sessions in particular dropped drastically. The average number of absentees in the roll calls of that year was 29 members (14%).

A continuing problem is caused by representatives who do not turn up in time when parliament begins its work. Of the 55 postwar parliaments just five have started their work with full representation. Another problem is created by representatives who leave the main auditorium as soon as the roll call is over. The reason for an early departure may be that the representative in question is too busy, has other urgent tasks to perform, or may even try to avoid taking a political stand. In the years examined in this study, major non-attendance was caused by night sessions, Monday sessions, and interpellation debates during which the Cabinet ministers must respond to the questions made by the opposition. As to individual representatives, their high figures for non-attendance was mainly increased by illness, ministerial duties or official journeys or visits; in the early 1990s there were a few cases in which representatives went over to another party or had conflicts with their own party, and this increased their non-attendance.

Some 70% of committee meetings had started with the presence of a quorum, but when they were adjourned the quorum had dropped to 65%. These percentages are not taken from the same meetings, but in more than one third of the meetings the power of decision had changed after the roll call. Of the 3,836 meetings included in the data, more than one half, 1,950 meetings (50.8%), maintained the presence of a quorum from beginning to end, while more than one tenth, 439 meetings (11.4%), never attained a quorum. The power of decision had changed to a non-quorum in 693

meetings (18.1%), and correspondingly, from a non-quorum to the presence of a quorum in 506 meetings (13.2%). Altogether 248 meetings (6.5%) changed in one or the other direction.

Before a decision can be taken it is frequently necessary to hear outside experts. This was a major reason for non-quorum meetings. When the numbers of participants present and the meetings in which experts were heard were depicted as curves, the correlation was clear. In the decisive second reading of a government proposal there was always the presence of a quorum, while other matters were occasionally passed on without the required quorum. However, this was often unavoidable. If the demand for a quorum had been applied faithfully in all cases, the matter under discussion would have got stuck in the committee stage, and this in turn would have delayed the work of parliament as a whole. In this respect, the state financial committee is an exception, because it operates differently and frequently helps parliament members in their political career by promoting them to ministerial positions.

In committee work, some of the members could be clearly identified as the quiet hard workers. On the other hand, the degree of non-attendance was high. The same names kept coming up in both groups, the hard workers and the absentees. Some representatives had served conscientiously on three or four committees, whereas others had been absent from an equal number of committee meetings. Many of the diligent representatives also did well on the list of those present in the plenary sessions. An interesting finding was that the same names, the same representatives, had either raised or lowered the percentage of attendance in several committees. The conscientious representatives who attended meetings actively were mainly legislators, while those absent could be divided into "professional politicians" who were working actively for their own party or representatives whose absence could be explained but not really defended.

Even though parliamentary regulations are amended and reformed from time to time, many still need a fundamental restructuring. The function and usefulness of interpellations, for example, should be discussed more widely, and the same concerns the quorum of plenary sessions and the system of deputy members. As to committee work, the system of hearing outside experts should be reformed. At the moment, the hearing focuses on the same individuals and public officials. It also involves lobbying; in other words, parliament members' decisions are first influenced unofficially behind the scene in committees and later on officially in the main auditorium. As to the central parliamentary organs, the power of the Speakers could be reduced by limiting the office of the Speaker (and Deputy Speakers) to one legislative period, for example. This would prevent excessive authority based on the character of a single person.

The actual work of a parliament member is no longer based on the same kind of position of trust as it used to be. The position has now a more professional character, and the representative has in a way become a professional politician. The representative may command all political figures, but at the same time he or she may

have lost genuine contact with the everyday life of the voters. In fact, the term "office of trust" might most appropriately describe an elected representative's work at present. Originally it was a position to which a person was appointed by the ruler. Today, appointment – as well as dismissal demanded by the public interest – is made by a sovereign people. Another interesting aspect is that even today representatives are paid a "reward" for their services. This term dates back to the early days of parliament and refers to the sum total of a monthly income and various other benefits. In those days, representatives were not paid an actual salary but the money they received was considered a kind of subsistence compensation for the work they contributed to the state. The use of the term subsistence in connection with parliament representatives thus implies that the representatives contribute their work for the use of the state, but they also give it for the use of the party and the people.

In parliament the input of a single representative, who is quiet and hard-working, often remains invisible in the midst of all the empty seats. In other words, the public image of parliament is primarily created by the absent members and well-known professional politicians. High collective morale is still to be seen in parliament, but just the opposite may also manifest itself. Morale is something that cannot be expressed in terms of an average, since morale always has a face. There will always be members of the political elite who, if uncontrolled, will act unethically. But the same holds true for the rest of society, including the voters. Therefore we should avoid making generalisations and, instead, we should regard each member of parliament as an individual person with his or her own human characteristics.